

64-2
32

LIBRARY
OF THE
THEOLOGICAL SEMINARY,
AT
PRINCETON, N. J.
DONATION OF
SAMUEL AGNEW,
OF PHILADELPHIA, PA.

Letter.....

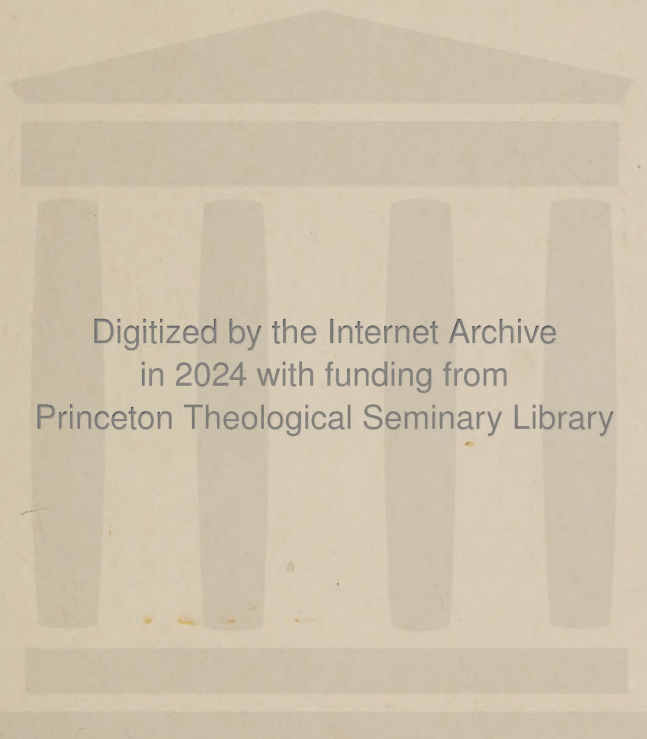
No.

March 25th 1858.

BX 890 .B4 1843 v.9

Bede, 673-735.

The complete works of
Venerable Bede

Digitized by the Internet Archive
in 2024 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

THE
COMPLETE WORKS
OF
VENERABLE BEDE,

IN THE ORIGINAL LATIN,
COLLATED WITH THE MANUSCRIPTS, AND
VARIOUS PRINTED EDITIONS,

ACCOMPANIED BY
A NEW ENGLISH TRANSLATION
OF THE HISTORICAL WORKS,
AND
A LIFE OF THE AUTHOR.

BY THE REV. J. A. GILES, D.C.L.,

LATE FELLOW OF C.C.C., OXFORD.

VOL. IX.
COMMENTARIES ON THE SCRIPTURES.

LONDON:
WHITTAKER AND CO., AVE MARIA LANE.

MDCCCXLIV.

LONDON:
GILBERT & RIVINGTON, PRINTERS,
ST. JOHN'S SQUARE.

VENERABILIS

B E D Æ

OPERA QUÆ SUPERSUNT OMNIA,

NUNC PRIMUM IN ANGLIA,

OPE CODICUM MANUSCRIPTORUM,

EDITIONUMQUE OPTIMARUM

EDIDIT J. A. GILES, LL.D.,

ECCLESIAE ANGLICANÆ PRESBYTER,

ET COLL. CORP. CHR. OXON. OLIM SOCIUS.

VOL. IX.

COMMENT. IN SCRIPT. SACR.

LONDINI:

VE NEUNT APUD WHITTAKER ET SOCIOS.

MDCCCXLIV.

VENERABILIS

B E D Æ

COMMENTARIA IN SCRIPTURAS
SACRAS,

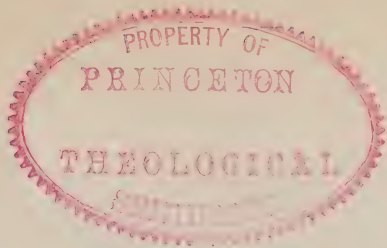
NUNC PRIMUM IN ANGLIA,
OPE CODICUM MANUSCRIPTORUM,
EDITIONUMQUE OPTIMARUM

EDIDIT J. A. GILES, LL.D.,
ECCLESIAE ANGLICANÆ PRESBYTER,
ET COLL. CORP. CHR. OXON. OLIM SOCIUS.

VOL. III.
COMMENT. IN VETUS TESTAMENTUM.

LONDINI:
VENEUNT APUD WHITTAKER ET SOCIOS.

MDCCCXLIV.

P R E F A C E

TO

VOL. III. OF THE COMMENTARIES.

THE Commentary on Ezra and Nehemiah is concluded in this volume; after which follows:

In Proverbia Salomonis, libri III.

This Commentary occurs in the folio editions, [Bas. iv. 869—983. Col. iv. 634—713.] both of which elsewhere [Bas. vii. 627—638. Col. vii. 459—467.] repeat the last chapter of the Commentary as a separate tract under the title *De Muliere Forti*. In another part of the folio editions [Bas. vii. 650. Col. vii. 476] is a collection of *Fragmenta Allegoricæ Interpretationis in Proverbia*, which in some passages so exactly agrees with Bede's Commentary, as fully to justify Gaehle's opinion, that it is composed of extracts from Bede, mixed up with fragments from other sources, or put together by some unknown compiler.

In Cantica Canticorum, libri VII.

This is found in the folio editions [Bas. iv. 984—1166. Col. iv. 714—838]. The first book is written against Julianus, Episcopus Celanensis, one of the leaders of the Pelagian heresy. See Voss. Hist. Pelag. i. 4. § 4. In the seventh book the author has collected a large number of quotations out of the work of Gregory applicable to the Canticles, and the five intervening books contain a commentary on the book in question.

In Canticum Habacuc, liber unus.

Of this commentary, which is wanting in the folio editions, fragments were first published by Wharton in Auctar. ad Usseii Hist. Dogm. p. 356. sqq. The same editor afterwards edited the whole work from two MSS. in the library of Lambeth Palace. [See Cave, p. 615.] It was again published in the collection of Martene, tom. v. p. 295, from which it has been copied into the present edition.

In librum beati Patris Tobiae, explanationis allegoricæ de Christo et Ecclesia liber unus.

This commentary is found in the folio editions [Bas. iv. 588—601. Col. iv. 437—447]. The book, on which it treats, appears to have been a particular favourite with Bede, who says, that under the life and character of Tobit are depicted the fortunes and wayward history of the Israelitish people.

Such are the commentaries of the Venerable Bede on the Old Testament, which can at present with any propriety be considered to be genuine. There are, however, others mentioned in his list, which are most probably no longer extant. They are as follows:—

In librum beati patris Job.

In the folio editions [Bas. iv. 602—869. Col. iv. 477—633] is found a work under this title, addressed *ad Nectarium Episcopum*, in three books. But Gennadius, who lived more than two hundred years before Bede, ascribes it (de viris Illust. 62) to Philippus Presbyter, a disciple of Hieronymus; and Faustus Regiensis, who lived about the middle of the fifth century, attributes it to Hieronymus himself. (See Sixt. Sin. iv. p. 218. C. Oudin. Comm. i. p. 1694. Fabric de med. et inf. Lat. ed. Mansi, i. p. 190.) Trithemius does not mention such a work in his catalogue, but the folio editions (A.D. 1516) were not published till after his death. In the Bodleian library is a MS. in Anglo-

Saxon characters, expressly attributing this work to the Presbyter Philippus; and Bede, in his tract *de Ratione Unciarum*, mentions both the work and its author.

In Isaiam, Danielelem, duodecim Prophetas, partem et Hieremiæ, distinctiones Capitulorum ex tractatu B. Hieronymi excerptæ.

This work is mentioned by Cave, [H. L. de Sec. E. Sæc. viii. p. 616.] and by Sixtus Sinensis, (ex Trithemio, cap. 242. Bibl. Sanc. iv. p. 219. c.) as consisting of eighteen books, namely, two books of commentary on Isaiah, two on Jeremiah, one on Ezechiel, one on Daniel, and one on each of the twelve minor prophets.

In addition to these works already enumerated, Bede's list contains the following articles :

In libros Regum et verba Dierum [i. e. Chronicles].

In Parabolas, Ecclesiasten, et Cantica Canticorum.

In Isaiam Prophetam, Ezram quoque et Neemiam.

As commentaries of a similar description and on the same subjects occur in the earlier part of Bede's catalogue, one is tempted at first sight to suppose that the author had inadvertently repeated them in this place. It is at all events certain, that nothing has seen the light in modern times entitled to be placed under these heads.

It only, therefore, remains to enumerate the additional commentaries found in the folio collections of the works, and the reasons why they have been excluded from the present edition.

1. *Hexameron sive de Sex dierum Creatione.*

This tract, which is found in the folio editions, [Bas. viii. 73—109. Col. 54—78.] appears to be an imitation of the author's genuine work: for it is not likely that he would have composed two treatises so completely identical in name and subject; and it would seem a palpable absurdity on the part of the editor of the folio editions to admit them.

2. *Expositiones quinque librorum Mosis.*

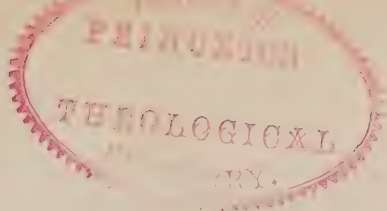
This commentary is found in the folio editions, [Bas. iv. 1—208. Col. iv. 19—167.] and is believed by Oudinus (Com. de Scr. Ecc. Ant. i. p. 1706) and Rosenmüller (v. p. 83—88) to have been written by Bede. This is, however, the only argument in its favour: it has been omitted in this collection for general reasons, which apply to it as well as to other works which have been on too slender grounds allowed to encumber and weigh down the valuable treatises which really have Bede for their author.

3. *Quæstiones super Genesim, Ex., Lev., Num., Deu., Jes. Nau., Judic., Ruth, Reg., et Quæstiones variæ.*

This series is found in the folio editions, [Bas. viii. 109—419. Col. 78—306.] but certainly was not written by Bede, for its author quotes from a work entitled, “Interpretatio Alphabetica Nominum Hebræorum,” which in the MSS. is ascribed to Remigius, Monachus Autissiodorensis, a monk of the latter part of the ninth century. It is, however, probable that Bede wrote a work of this kind, for Lupus Ferrariensis (Epis. 62.) requests that Bede’s “Quæstiones in Vetus et Novum Testam.” may be sent for his perusal. Sixtus Sinensis also, in his catalogue of the works of Bede, (iv. p. 218. A.) mentions not only “Quæstiones,” but also “Collectanea on the five books of Moses,” as well as “Quæstiones in Josuam, Judices, et Ruth.”

Capitula lectionum in Pentateuchum Mosi, Josuæ, Judicum.

For notice of this article the reader is referred to the preface to the Homilies, which are given in the fifth volume of Bede’s “Miscellaneous Works.”

IN LIBRUM NEHEMIÆ,

QUI ET EZRÆ SECUNDUS,

ALLEGORICA EXPOSITIO.

LIBER TERTIUS.

IN CAP. I.

CAP. XV. *Verba Nehemiæ filii Helchiæ, &c.*] Nehemias interpretatur Latine consolator Dominus, vel consolator a Domino; qui cum renovaverit muros Hierusalem, et populum Dei ab hostium insultatione liberatum, in divinæ legis observantia sublimaverit; profecto constat, quia et vocabulo et opere et persona sua non inconvenienter Mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum designet, qui se ad consolationem pauperum spiritu missum insinuat, cum ascensus in cælum discipulis ait: Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum, hoc est, consolatorem, dabit vobis. A quo ædificandam civitatem Dei, sanctam videlicet ecclesiam, simul et consolandos esse mœrentes, ostendit Psalmista cum dicebat: *Ædificans Hierusalem Dominus, et dispersiones Israel congregans. Qui sanat contritos corde, &c.* Congruit figura Nehemiæ et sanctis prædicatoribus, quorum ministerio sperna nobis consolatio præstatur, dum post lapsum peccati, spem veniæ ac propitiationis divinæ pœnitentibus pollicentes, quasi diruta ab hostibus Hierosolymorum mœnia, murosque restaurant. Mensis autem Casleu ipse est, quem nos Decembrem vocamus, estque apud Hebræos nonus, apud nos anni mensis ultimus; cujus vocabulum, quod Latine spes ejus interpretatur, apertissime convenit votis ejus qui ad erigendas ruinas sanctæ civitatis animum intendebat. Primum namque bonæ actionis fundamentum est, spem nos habere indubiam de auxilio Domini perficiendi quæ cupimus. Ipse est mensis, in quo Dominus noster in carne natus est,

pulcherrime nobis suo nomine longe ante præfigurans, quod in eo diu speratus ab electis, verus Nehemias, id est consolator a Deo Patre, ad ædificationem sanctæ ecclesiæ esset venturus in mundum. Quod autem scribit Nehemias, fuisse se in Susis castro cum venirent viri, qui nuntiarent de Hierosolymis. Susa est metropolis regni Persarum, ut in Esther historia legimus; quam non solum Nehemias, sed et Daniel propheta castrum vocat; non quod castrum sit urbs, ut diximus, metropolis ac potentissima, sed quod tanta sit firmitate ædificata, ut castrum esse videatur. Interpretatur autem Susis equitatio, vel revertens; quod videlicet nomen munimini mentis fidelium convenienter aptatur, eorum maxime qui de captivitate Hierusalem curam gerunt, hoc est de salute eorum qui aliquando per insidias diaboli de ecclesia rapti, sed pœnitendo sunt denuo per gratiam Dei ad ecclesiam reducti. Tales sunt enim in revertente castro, hoc est in robore mentis revocatæ ab infirmis delectationibus ad desiderium supernæ patriæ, a quo in primo parente deciderant. Tales sunt in equitatu sanctorum cordium firmissimo, qui Deum portant sessorem. Juxta illud prophetæ: Ascendens ascendes super equos tuos, et equitatio tua sanitas. Ascendit quippe Dominus super equos suos, cum prædicatorum corda quæ regit, gratia suæ pietatis illustrat; et equitatio ejus sanitas, quia et illos quibus regendo præsidet, ad salutem provehit æternam, et alios quoque per eos quibus æque præsidet, ejusdem perpetuæ salutis participes facit. Interrogante igitur Nehemia de eis qui remanserant de captivitate Hierusalem, videamus quid sequatur:

Et dixerunt mihi: Qui remanserunt, et relictī sunt, &c.] Patet literæ sensus; quia qui remanserant de captivitate, etsi in pace versari videbantur, amico ejus existente rege Persarum, quibus etiam in multo ante Ezram scribam cum epistolis miserat, qui haberet potestatem in omni regione trans flumen; in afflictione tamen maxima erant mentis, quod exprobrarent eis, hostes civitatem sanctam adhuc remansisse destructam. Sed et nunc in sancta ecclesia merito affliguntur, ac tristitia saluari compunguntur, qui resipiscentes ipsi a præteritis sceleribus, proximos adhuc suos vitiis subjacere considerant; ita ut per negligentiam eorum qui correc-

tis multis prodesse poterant, quasi per muros urbis dissipatæ diabolus liberum in ecclesiam habeat introitum. Quod eo magis dolendum sit necesse est, si et ipsi qui aliis doctrina vel exemplo prodesse debuerant, exemplum interitus sescernentibus corrupte vivendo præmonstrant. Hoc est enim portas Hierusalem flammis hostilibus esse perustas, eos qui bene vivendo ac docendo dignos in cœtum electorum introducere, indignos vero arcere debuerant, avaritiæ, luxuriæ, superbiæ, contentionis, invidiæ, cæterorumve quæ hostis malignus ingerere solet, vitiorum incendio perire. Quid vero nobis ad hæc fieri videtur, quidve agendum sit, ostenditur cum protinus adjungitur :

Cumque audissem verba hujuscemodi, sedi et flevi, &c. usque ad Et dirige servum tuum, &c.] Si enim vir sanctus audiens destructa lapidum ac lignorum ædificia, recte lugebat, jejunabat et orabat, et hoc multo tempore sedens in tristitia; quanto magis in destructione ac ruina animarum, quæ per peccatum committitur, continuis est luctibus, lachrymis, orationibus insistendum? quatenus miserante Domino, ad pristinam erigantur sospitatem, qui in opprobrium religionis, triumphante inimico, jacebant diutina vitiorum sorde squalentes.

IN CAP. II.

CAP. XVI. *Factum est autem in mense Nisan, &c.]* Nisan est primus anni mensis secundum Hebræos, in quo semper agere Pascha solebant, quem nos Aprilem dicimus. Quod ergo supra dixit, quia luxerit, jejunaverit, atque adoraverit diebus multis; patet profecto, quia per quatuor menses continuos, nonum videlicet, decimum, undecimum, et duodecimum, huic sacratissimæ devotioni operam dabat, tempus expectans opportunum, in quo suum posset desiderium regi intimare. Et quidem princeps vinarius erat, regi poculum porrigebat, officium lætitiæ foris agebat, sed ipse interius gravi tristitia premebatur, quod sanctam civitatem dirutam, et populum Dei opprobrio et contemptui inimicis Dei habitum esse meminet. Unde cum suis similibus protestatur loquens in Psalmo: Super flumina Babylonis, illic sedimus et flevimus, dum recordaremur tui, Sion.

Dixitque mihi rex: Quare vultus tuus tristis est, &c.? Quo-

modo Cyrum primum Persarum regem figuram tenere Domini Salvatoris, Esaia docente, manifeste cognovimus, eo quod captivitate populum Dei solverit, et templum instaurari præceperit; ita etiam recte successorem ejusdem imperii Artaxerxen, qui civitatem Hierusalem reædificare eadem devotione mandavit, in typum Domini accipere valemus, qui civitatem sibi de vivis lapidibus, hoc est, unam de omnibus electis ecclesiam per officium prædicatorum construit. Unde bene Artaxerxes lumen silentio tentans interpretatur. Lumen etenim vitæ Dominus est, qui corda fidelium suorum silentio tentat, dum eos aliquando dulcedine gratiæ cœlestis illustrat, aliquando pressuris vitæ præsentis obnubilat, ut temporalibus adversis eruditi, ardentius æterna bona desiderent. Memorabilis hic annus, quo Hierusalem ædificari permissa est, et mysticis prophetæ Danielis jam olim est præsignatus literis, dicente ad eum angelo, septuaginta hebdomadas abbreviatas esse super populum ejus, et super civitatem ejus sanctam. Et paulo post: Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt. Et paulo post: Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficient hostia et sacrificium. Incipiunt ergo hæ hebdomades a vicesimo anno Artaxerxis, quando ædificandi Hierusalem licentiam dedit; quo tempore, ut Julius Africanus scribit, regni Persarum centum et quindecim anni fuerant evoluti, et totidem anni usque ad Alexandrum Magnum, quando Darium occidit, imperfecti remanserant. Captivitatis autem Hierusalem centesimus octogesimus et quintus erat annus, et perveniunt usque ad tempora Dominicæ passionis, per quam hostiis et sacrificiis legalibus finis impositus est. Habent vero singulæ hebdomadæ annos septenos, annos quadringentos et nonaginta, secundum lunæ cursum videlicet; ita duntaxat, ut uni singuli, novo et insolito more, non amplius quam duodecim menses lunares habeant. Unde consulte angelus septuaginta hebdomadas non annumeratas, sed abbreviatas super populum ejus dicit, qui sunt anni solaris 475. De qua tota prophetiæ sententia plenissime, prout potui, disseerere in Temporum libro curavi.

Et audierunt Sanaballat Horonites, &c.] Et hæretici con-

tristantur, atque omnes inimici ecclesiæ, quoties electos quosque pro catholica fide vel correctione morum, quibus ecclesiæ muri renoventur, laborare conspiciunt. Notanda etenim animarum rerumque diversitas, quia supra quidem dicti sunt hi, qui remanserant de captivitate in Judæa, in afflictione magna et opprobrio fuisse; sed et Nehemiam longum cum fletu et precibus duxisse jejunium, eo quod muros Hierusalem dissipatos, et portæ illius essent igne combustæ, et nunc versa vice hostes ejusdem sanctæ civitatis contristati, et in afflictione sunt magna constituti, eo quod ædificia illius restauranda, simul et cives intelligerent ab insultationibus hostium esse sublevandos. Unde colligendum, etiam in hac vita sententiam illam Domini posse compleri; qui cum dixisset, Amen, amen, dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini; continuo subjecit, Sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Flente namque mundo qui gaudebat, tristitia justorum vertetur in gaudium, cum res sanctæ ecclesiæ crescere, et eos qui peccando aberraverant, pœnitendo ad eam redire cognoscuntur.

CAP. XVII. *Et veni Hierusalem, et mansi ibi tribus diebus, &c.*] Diversa urbis destructæ loca lustrando pervagatur, et singula hæc, quomodo debeant reparari, sollicita mente scrutatur. Sic et doctorum est spiritualium, sæpius nocte surgere, ac solerti indagine statum sanctæ ecclesiæ quiescentibus cæteris inspicere; ut vigilanter inquirant, qualiter ea quæ vitiorum bellis in illa sordidata sive dejecta sunt, castigando emendent et erigant. Murus autem Hierusalem dissipatus jacet, et conversatio fidelium terrenis atque infimis sordet affectibus; portæ sunt igni consumptæ, cum jam quoque qui et aliis docendo introitum vitæ pandere debuerant, relicto veritatis magisterio, communi cum cæteris ignavia torpent, ac temporalibus curis inserviunt.

Et dixi eis: Vos nostis afflictionem in qua sumus, &c.] Plana sunt hæc, et spirituali sensu nimis accommoda; quia doctores sancti, immo omnes qui zelo Dei fervent, in afflictione sunt maxima, quamdiu Hierusalem, hoc est visionem pacis, quam nobis Dominus reliquit et commendavit, per bella dissensionum cernunt esse desertam; et portas virtutum, quas, juxta Esaiam, laudatio occupare debuerat, prævalentibus inferorum

portis, dejectas, atque opprobrio habitas contuentur. Unde satagunt collectis in unam industriam verbi ministris, rursus ea quæ destructa esse videbantur, fide ac bona actione ædificare.

IN CAP. III.

CAP. XVIII. *Et surrexit Eliasib sacerdos magnus, &c.*] Eliasib iste pontifex summus illius temporis, filius fuit Joacim, qui post patrem suum Jesum filium Josedec sacerdotem magnum, et ipse non parvo tempore pontificatus infulus fungebatur. Et recte restauratio civitatis a sacerdote magno et fratribus ejus cœpit, ut qui gradu præcesserant ordinis, ipsi in bonis operibus exemplum cunctis fierent. Et bene ædificantibus sacerdotibus adjungitur :

Et usque ad turrim centum cubitorum, &c.] Ædificant namque sacerdotes in centenario numero cubitorum, cum omnes quos erudiunt, in amore ac desiderio æternorum incendunt. Nam centum quæ in computo digitorum de læva transeunt in dexteram, cœlestia bona figurant, quæ in comparatione temporalium et infimorum bonorum quasi dextra sunt ad sinistram. Qui etiam portam, quam ædificaverunt, sanctificasse referuntur ; sacerdotum namque est sua opera sanctificatione speciali præ cæteris digna facere, atque instanter agere, ut quicumque sibi junguntur, nomen in seipsis Domini bene vivendo sanctificent. Videtur autem juxta literam, ideo primam portam gregis, vel a sacerdotibus ædificatam, vel esse sanctificatam, quod in vicinia templi fuerit, et ad ipsos proprie pertinuerit ; nam et hoc rationi congruere videtur, ut ædificatio civitatis a templo inciperet. Quia nimirum necesse est, ut constantiam fidei ac dilectionis in Deum ante omnia conservemus in nobis, ac deinde ea quæ ad proximi dilectionem pertineant, opera pietatis addamus ; tertio autem, hoc est ultimo loco, curam ponamus eorum quæ ad generalem vitæ hujus provisionem respiciunt ; de quibus apostolus : Habentes, inquit, victum et quibus tegamur, his contenti simus. Sed et hoc probabile potest videri, quod ex eo porta gregis sit dicta, quod per hanc pecora, quæ in templo offerrentur, introduci solerent. Portam ergo gregis in primordio ædificandæ civitatis Dei sacerdotes ædificant, cum sancti prædicatores,

auditores suos ante omnia fidei veritate, quæ per dilectionem operetur, imbuunt; per quam victimas bonorum introducere, et in altari sui cordis Deo offerre debeant. Et hujus portæ ædificium per centum cubitos extensum, usque ad turrinam Hananeel, id est, gratiæ Dei sanctificant, cum ab initio fidei usque ad firmitatem bonæ actionis, quæ non nisi Deo inspirante atque auxiliante perficitur, sola æterna retributionis intentione pertendunt. Notandum sane, quod pro eo nostri codices habent: Et ædificaverunt portam gregis. Vetus translatio habet, Et ædificaverunt portam et piscinam probaticam; cujus nominis meminit in evangelio suo Joannes: Est autem, inquit, Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethseda, quinque porticus habens; in his jacebat multitudo magna languentium, &c. Neque aliquid obstat, ipsum intelligere locum hic esse designatum; nam nec nomen Probaticæ multum a nomine gregis distat: Græce etenim ovis probaton nuncupatur. Meminit hujus loci et Hieronymus in libro Locorum, ita scribens: Bethseda piscina in Hierusalem, quæ vocatur probatica, et a nobis interpretari potest pecuaris. Hæc quinque quondam porticus habuit; ostendunturque gemini lacus, quorum unus hybernis pluviis adimpleri solet, alter mirum in modum rubens, quasi cruentis aquis, antiqui in se operis signa testatur. Nam hostias in eo lavari a sacerdotibus solitas ferunt, unde et nomen acceperit. Ex quibus omnibus videtur porta gregis vicina esse piscinæ probaticæ, ut per hanc videlicet afferrentur hostiæ, quæ in illa lavarentur.

Portam autem piscium ædificaverunt filii Asnaa.] Portam piscium vocat eam, quæ Joppen ac Diaspolim, id est, Lyddam respiciebat, et vicinior mari fuit inter cunctas vias Hierusalem, quæ nunc porta David fertur appellari, et esse prima portarum ad occidentem montis Sion. Cui videlicet opinioni consentire videntur Verba Dierum, in quibus scriptum est de Manasse rege Juda: Post hæc ædificavit murum extra civitatem David ad occidentem Gihon in convalle, ab introitu portæ piscium, per circuitum usque ad Ophel, et exaltavit illum vehementer. Typice autem sicut grex Domini fidelis, sic etiam pisces solent appellari. Unde sicut Petro ait, Pasce oves meas; ita etiam eidem cum Andrea et cæteris apostolis

promittit, dicens: Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum. De quibus item piscatoribus per parabolam, dicens: Elegerunt bonos pisces in vasa, malos autem foras miserunt. Portam ergo piscium ædificaverunt in Hierusalem, cum illi gradus ordinantur in ecclesia, per quos electi a reprobis, quasi boni pisces a malis segregati, ad consortium perpetuæ pacis inferantur. Porta piscium ædificatur, cum illis virtutum operibus fideles serviunt, quibus intuentes se proximos, a fluctibus perturbationis et concupiscentiæ mundialis ereptos, ad tranquillitatem ac pacem vitæ spiritualis introducant. Meminit hujus portæ Sophonias propheta, dicens: Vox clamoris a porta piscium, et ululatus a secunda. Quia hoc quod adjunxit, a secunda, secundi muri in eodem climate portam significat. Nam temporibus Ezechiae duplicatum fuisse murum civitatis, Verba Dierum narrant, ubi scriptum est: Ædificavit quoque, agens industrie, omnem murum qui fuerat dissipatus, et extruxit turres desuper, et forinsecus alterum murum. Hæc de sensu literæ. Verum juxta legis allegoriam, Sophonias vocem clamoris a porta piscium et ululatum audivit a secunda; quia utramque ab hostibus dejiendam præcognovit: quia et fidem et opera doctorum, per quæ ab undis vitæ corruptibilis cæteros erui, atque in ecclesiam sanctam oportuerat induci, vidit antiqui hostis insidiis esse terræ sternendam, hoc est per appetitum terrenarum voluptatum cœlestibus gaudiis esse privandam. Bene enim ab utraque porta, et prima videlicet et secunda, et exteriori et interiori, vocem clamoris atque ululatus audivit; quia et opera exterius, et intus corda negligentium vidit diabolo impugnante subvertenda; verum quia Dominus erigit allisos, Nehemias eandem portam piscium post longam ruinam narrat instauratam; quia etsi aliqui prædicantium aliquando peccando corruerint, non deerunt tamen usque ad finem seculi, qui in locum succedentes præcedentium, portas justitiæ Domino adjuvante fidelibus prædicando, ac bene vivendo aperiant. Bene autem de destructoribus ejus portæ subjungitur:

Ipsi texerunt eam, et statuerunt valvas, &c.] Qui reversus etiam de cæteris quæ ædificata perhibentur, porta sapius iterando repetitur; quia nimirum necesse est, ut quicunque

structuram bonæ actionis inchoaverint, hanc in tectum usque perfectionis cœptis insistendo perducant, et a minima custodia solertes quasi valvas, seras et vectes statuunt. Valvæ quippe ad hoc in portis statuuntur, ut eis tempore congruo patefactis, cives intrandi vel exeundi facultatem habeant. Seræ et vectes ad hoc statuuntur, ut oppilatis atque obseratis januis, hostis intrare non possit. Sic ergo et in bonis nostris operibus valvæ sunt benignæ provisionis opponendæ, ut concives, hoc est proximi nostri hæc videntes, glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est, et ipsi quoque per exempla nostra incedere, ac mœnia virtutum nobiscum discant ingredi. Sunt et seræ vectesque contra insidias atque irruptionem hostium opponendæ, ut videlicet diligenti nos undique communiamur industria, ne forte arcem nostræ virtutis incaute intromissus hostis antiquus expugnet. Unde bene dicitur in Proverbiis: Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma, et judicia quasi vectes urbium. Cum enim populus uterque, Judæorum scilicet et gentium, fraterna sibi in Christo caritate consentit, unam ecclesiam, civitatem videlicet sui Conditoris ædificant. Et sicut vectes urbium portas muniunt, ita dogmata veritatis ecclesias per orbem, quæ unam catholicam faciunt, ab infidelium incursione defendunt. Item seras vectesque nostræ portæ statuimus, cum sedulo præcavimus, ne vel arcana fidei nostræ porcis et canibus, hoc est immundis prodamus mentibus, vel humani gratia favoris nostram faciamus justitiam, eosque ad videnda nostra opera bona intromittamus, qui plus periculi nobis laudando afferant, quam salutaris adminiculi a nobis videndo referant.

Et portam veterem ædicaverunt, &c.] Porta vetus illa est, cujus Joannes meminit, dicens: Carissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audistis. Porta ergo vetus ædificatur in Hierusalem, cum verbum fidei ac dilectionis, quod ab initio sanctæ ecclesiæ traditum est, vel recuperari in errantibus, vel in nuper credentibus cœperit institui.

Et dimiserunt Hierusalem, &c.] Murus plateæ latoris est in Hierusalem, firmitas et munimentum perfectæ dilectionis in cordibus electorum, ad quem instructores ejus ædificando perveniunt, cum in operibus caritatis proficiendo Conditori

et adjutori suo dicere possunt: Viam mandatorum tuorum cucurrimus, dum dilatares cor nostrum. Illa nimirum dilatatione mentis illustratæ, quæ et amicum in Deo, et inimicum diligere possit propter Deum.

Et portam vallis ædificavit Hanun, &c.] Scimus vallem Josaphat, quæ et Gehennon, hoc est vallis Ennon dicebatur, ad orientalem plagam esse civitatis Hierusalem, per quam torrens Cedron, cujus in evangelio fit mentio, si quando pluviarum vel nivium aquas recepit, a septentrionali in australem plagam defluit. Sed et in occidentali parte ejusdem civitatis vallem Gihon legimus, dicente libro Paralipomenon de Manasse rege Juda, quod et supra posuimus: Post hæc ædificavit murum extra civitatem David ad occidentem Gihon in convalle. Gihon autem nomen fontis, ubi est Salomon unctus in regem foris civitatem. Sive ergo hanc, sive illam, sive aliam quamlibet ejusdem civitatis vallem Ezras hoc loco significet, patet sacramentum, quia porta vallis ædificatur in Hierusalem, cum vel imbutis nuper per notitiam fidei electis, vel reparatis in castitate fidei his qui aberraverant a doctoribus veritatis, inter alia virtus humilitatis observanda præcipitur, per quam majore Dei gratia sublimari mereantur, dicente sancta scriptura: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et in Psalmo: Et convalles abundabunt frumento, id est, humiles abundabunt donis supernæ refectionis. Et bene post portam veterem, et murum plateæ latioris, porta vallis ædificatur; quia nimirum post rudimenta catholicæ fidei, quæ per dilectionem operatur, necesse est humilitas nobis, quæ est custos virtutum, tenenda insinuetur; ut juxta præceptum viri sapientis, quanto magni sumus, humiliemur in omnibus.

Et mille cubitos in muro usque ad portam sterquilini, &c.] Ferunt quia situs urbis Hierosolymorum ita molli clivo dispositus, contra aquilonem simul et orientem vergat, ut pluvia ibi decidens nullatenus consistat, sed instar fluviorum per orientales defluens portas, cunctis secum platearum sordibus raptis, in valle Josaphat torrentem Cedronem augeat. Unde verisimile videtur, quia porta sterquilini vocetur illa, per quam sordes et immunditiæ consuescunt egeri. Nec minoris omnino virtutis atque utilitatis est, immunda quæque de civitate Domini efferri, quam in illa ea quæ

munda sunt aggregari. Portam ergo sterquilinii in Hierusalem ædificant, qui illos in sanctæ ecclesiæ ministerium ordinant, per quos vitiorum sordes ab electorum mentibus expurgentur. Sed et corruptæ mentis homines ab ecclesiæ finibus arceantur, juvante eos atque enervante omnem impuritatem imbre gratiæ cœlestis; ut juxta Psalmistam, Disperdantur de civitate Domini omnes qui operantur iniquitatem. Et quia magnæ perfectionis est, cum quis per meritum humilitatis adeo proficit, ut erratus suos vivaciter inspicere, et efficaciter deprehensos valeat expurgare; recte dicitur, quia qui portam vallis ædificaverunt, ipsi etiam mille cubitos in muro usque ad portam sterquilinii construxerint. Millennarius namque numerus perfectionem, cubitus vero operationem, quæ per manus et brachia fit, insinuat. Et illi in muro sanctæ civitatis a porta vallis usque ad portam sterquilinii, mille cubitis ædificando perveniunt, qui percepta humilitatis gratia, tanta se industria perfectionis bonis operibus mancipant, ut omne rudus a se non solum noxiæ actionis sive inutilis locutionis, verumetiam supervacue cogitationes ejiciant.

Et portam fontis ædificavit Sellun, &c.] Pagos Græce, Latine vicum significat. Narrant autem scriptores, quod ab ea fronte montis Sion, quæ prærupta rupe orientalem plagam expectat, intra muros, atque in radicibus collis, fons Siloe prorumpat; qui alternante quidem accessu aquarum in meridiem fluit, id est non jugibus aquis, sed incertis horis et diebus ebullit, et per terrarum concava, et antra saxi durissimi, cum magno sonitu venire consuevit, quo scilicet uno fonte, et hoc non perpetuo, uti civitas perhibetur. Hujus ergo portam fontis hoc loco designatam intellige, maxime cum aperte subjungatur:

Et muros piscinæ Siloe in hortum regis, &c.] Igitur Siloa, quod interpretatur missus, ubi cæcus natus et illuminatus est, Dominum Salvatorem, qui ad nostram illuminationem a Deo Patre missus est, significat; cujus fons aptissime idem Pater, ex quo ipse natus est, potest intelligi. De quo bene Psalmista: Quoniam apud te est fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen. Portaque fontis ædificatur in Hierusalem, cum ordinantur in ecclesia doctores, qui fidem divinæ æterni-

tatis populis prædicent. Ædificantur et muri piscinæ Siloæ, cum firmissima et inexpugnabilia scripturarum testimonia, quibus sacramentum Dominicæ incarnationis designatur, in mente fidelium radican- tur. Qui videlicet muri divi- norum eloquiorum in hortum regis perveniunt, cum agnitis Do- minicæ dispensationis mysteriis, germana virtutum ipso summo rege Domino Deo nostro opitulante proferre cœperimus. Perveniunt et ad gradus usque, qui descendunt de civitate David, cum quis a generali fidelium vita spiritualibus desi- deriis ad cœlestia proficere didicerit. Gradus namque qui de civitate David ad inferiora urbis Hierosolymæ descen- dunt, auxilia sunt divinæ inspirationis sive protectionis, quibus paulatim excitamur, ut ad mœnia regni cœlestis attingere valeamus. Fecit enim gradus David, quibus ad civitatem ejus ascendere debeamus, cum divina nos pietas ordinem docuit virtutum, quibus cœlestia petamus, cum easdem virtutes exequendi nobis donum tribuit. De quibus nimirum gradibus Psalmista dicebat: Beatus vir cui est auxilium abs te, Domine; ascensus in corde ejus disposuit in valle lachrymarum, in loco quem posuit, &c. usque dum ait: Ambulabunt de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion. Ad hos ergo gradus structores sanctæ civitatis, post muros piscinæ Siloæ, et post hortum regis ædificando perveniunt, cum post ostensa Dominicæ incarnationis sacra- menta, quibus cæca a nativitate gentilitas abluta et illuminata est, post inchoata per fidem germina bonæ operationis, doc- tores sancti diligentius ex tempore suis auditoribus profectus virtutum ostendunt; quibus ad visionem sui Conditoris, fortis videlicet manu ac desiderabilis, quod vocabit David, designa- tur, ascendant. Quos profectus gradus maxime in humilitate consistere reverendissimus pater, nomine et vita Benedictus, intellexit, cum scala patriarchæ Jacob ostensa angelis per eam ascendentibus ac descendantibus, iter ad cœlestia nostrum esse designatum interpretans; gradus scalæ ipsius incrementis ac profectibus operum bonorum, quæ per humilitatem fiunt, solertissima ac piissima inquisitione distinxit. Civitas autem David juxta literam mons Sion appellatur, qui a meridie positus, pro arce urbis supereminet, et major pars civitatis infra montem jacet, in planitie humilioris collis sita. Unde

scriptum est in libro Regum : Cœpit autem David arcem Sion, hæc est civitas David. Et paulo post : Habitavit autem David in arce, et vocavit eam civitatem David.

Post eum ædificavit Nehemias, &c.] Nota David regem non in Bethlehem, ut quidam autumant, sed in Hierusalem esse sepultum ; et quidem non sine certi ratione mysterii. Sicut enim in Bethlehem natus, atque in regem unctus, Dominum Christum ibidem de suo semine nasciturum, atque a Magis sub persona regis adorandum præfiguravit ; ita et in Hierusalem defunctus ac sepultus, ipsum Dominum in eadem civitate passurum ac sepeliendum, sed citius de sepulchro resurrecturum signavit. Post portam ergo fontis, et muros piscinæ Siloæ, qui in hortum regis, et usque ad gradus qui descendunt de civitate David, perveniunt, etiam usque contra sepulchrum ejusdem David mensura sanctæ civitatis protenditur ; quia qui per fidem divinæ æternitatis prædicat, qui dispensationem Dominicæ incarnationis, qui fructificationem ecclesiæ Christo adhærentis ; de qua dicit ipse, Hortus conclusus soror mea sponsa ; fidelibus declarat auditoribus, non eos tantummodo gradus bonorum operum, quibus ad æternam patriam ascendant, debet imitari ; sed et sacramentum Dominicæ passionis semper eorum necesse habet insinuare memoriæ, ut per eum qui pro ipsis mortuus est ac resurrexit, se quoque de regione et umbra mortis erigendos ad vitam, atque ad regnum cœleste ascensuros esse cognoscant. Bene autem sequitur :

Et usque ad piscinam, &c.] Piscina namque grandi opere constructa, potest non absurde scriptura divina intelligi ; quæ Sancti Spiritus opere confecta, lavacrum nobis ad expianda peccata, simul et poculum salutaris gustus ministrat. Quæ si a Domino nobis in vinum conversa, hoc est in spiritualem sensum fuerit translata, gratiore nos suavitate veritatis inebriat. Ubi et domus est fortium ; quia quicumque crebris eloquiorum divinarum fluentis audiendo et operando refici consuerunt, contra omnes antiqui hostis insidias fortes reduntur et invicti. Post sepulchrum ergo David in sancta civitate piscina grandi opere constructa locatur, cui domus est fortium contigua ; quia per passionem Domini scripturarum nobis est abyssus patefacta, per quarum affluentiam corda

corroborata fidelium, et civitas Christi est cunctis hostibus inexpugnabilis reddita. Deficientibus namque, vel obtentis ab hoste aquis, facile capitur civitas. Et si hostis antiquus fontem a nobis abstulerit verbi Dei, nil obstat, quin continuo arcem nostræ mentis sævus impugnator atque eversor ascendat.

Post eum ædificaverunt fratres eorum Levitæ, &c.] Hucusque primus civitatis murus exstruitur, hinc mensura secunda, hoc est muri interioris, de quo supra diximus, incipit. Unde in hac descriptione dicitur, quia structorum plurimi contra domum suam ædificaverint; muro namque interiori domus civitatis plurimæ, vel vicinæ erant, vel junctæ. Post constructionem ergo muri exterioris, sequitur et in nostra civitate mensura muri secundi, cum post operum ac linguæ perfectionem, quæ et hominibus apparere potest, magis in interioribus nostræ mentis Deo placere contendimus, ne quid videlicet velamine concipere de his quæ interni arbitri oculos offendant præsumamus. Et bene dicitur, quia mensura secunda contra ascensum sit firmissimi anguli ædificata; firmissimus angulus quippe Dominus est, qui in sua fide ac dilectione Judæorum populum adunavit et gentium; unde et in Psalmo, vel Esaia, lapis angularis est dictus. Contra cujus ascensum anguli mensura secunda ædificatur, cum per munditiam piæ cogitationis ad visionem Conditoris nostri pervenire contendimus; cum etiam in hac vita retenti, crebro visionis ejus desiderio suspiramus. Sequuntur hinc plurimi structorum ordines, qui mensuram secundam ædificasse narrantur, quia maxima sanctæ ecclesiæ structura in interioris est munimine virtutis, cum videlicet omni custodia servamus cor nostrum, quoniam ex ipso vita procedit. De quibus sigillatim disserere, et ad spirituales cuncta intelligentiam trahere, nimis perlongum est.

Nathinnei autem habitabant in Ophel, &c.] Nathinnei autem dicuntur esse Gabaonitæ, qui in ministerium domus Domini juxta dispositionem Josue filii Nun, fidei devotione serviebant. Ophel autem turris erat, non longe a templo, enormis altitudinis. Unde et Ophel, hoc est tenebrarum, sive nubili nomen accepit, quod usque ad nubes erigeret caput. Denique ubi in Michæa scriptum est, Et turris gregis nebulosa filiæ Sion; in Hebræo pro turre nebulosa, turris Ophel scriptum est.

Meminit hujus turris, et in qua parte sit civitatis ostendit, liber Paralipomenon, referens de Manasse rege, quod et supra posuimus, quia ædificaverit murum extra civitatem David ad occidentem Gihon in convalle, ab introitu portæ piscium per circuitum usque ad Ophel. Conveniebat ergo juxta situm loci, ut ministri templi in vicina templi turre habitarent. Verum juxta sensum quoque mysticum, Nathinnei habitant in Ophel, hoc est in turre nebulosa, cum hi qui professione vitæ perfectioris Deo dicati sunt, in munimento atque altitudine virtutum et actionum semper et cogitatione commorari non obmittunt; dicentes cum apostolo, Quia conversatio nostra in cœlis est. De quibus et vulgi turba admirando contestetur, dicens: Qui sunt isti qui ut nubes volant? Item Nathinnei habitant in Ophel, cum quique religionis habitu insignes, abdita scripturarum, de quibus dictum est, Tenebrosa aqua in nubibus aeris; hoc est mystica scientia in prophetis illustrato corde penetrare, atque in horum lectione die noctuque meditari didicerint. De quorum habitatione apte subjungitur: Usque contra portam aquarum ad orientem et turrem quæ prominebat. Porta namque aquarum Dominus est, qui quotidiana nos misericordiæ suæ gratia, ne in ærumnis vitæ præsentis deficiamus, irrigat. Quam videlicet portam intrare desiderabat Psalmista, cum dicebat: Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Quæ porta congruenter ad orientem posita memoratur; quia nimirum idem Dominus, qui nos torrente suæ voluptatis, ne sitiamus, inebriat; ipse nos dono visitationis suæ, ne in tenebris errorum caligemus illustrat. Juxta quod Zacharias ait: Visitavit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent. Ipse etiam nos præsidio suæ protectionis, ne ab hoste contingamur, defendit. Unde bene sequitur: Et usque ad turrem quæ prominebat. Quod intelligens idem Psalmista, dicebat: Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici. Habitant ergo Nathinnei in Ophel, usque contra portam aquarum ad orientem, et turrem quæ præminebat; cum fideles quique lectionibus sacris dediti, divinæ pietatis et gratia debriari atque illustrari, et auxilio gaudent semper ab hoste tutari.

Et quia post præsentia virtutum dona ad videndam claritatem Dominici hominis ascenditur, recte subinfertur :

Post eos ædificaverunt Thecuani mensuram secundam, &c.] Murus quippe templi corpus est Domini Salvatoris, de quo ipse Judæis ait, Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud : quod videlicet templum corporis ejus, persecutores ejus in morte solverunt, sed excitatum, atque ad cœlos exaltatum, amatores in gloria viderunt, atque in æternum videre non cessant. A turre ergo magna et eminenti, usque ad murum templi structura sanctæ civitatis pervenit, cum justi quique ab altitudine contemplationis, qua mentem et in hac vita despectis temporalibus, ad cœlestia desideranda suspendunt, veraciter in illa vita ad claritatem Dominicæ incarnationis intuendam patefacta, etiam divinæ gloriæ æternitatem, ascendunt. Et quia Thecuani buccina vel tuba, Thecuani buccinatores interpretantur, apte dicitur quod Thecuani hæc ædificaverint ; doctorum namque est, quorum in omnem terram sonus exivit, vel præsentia Dei dona, vel futura in civitate ejus, hoc est populo fidelium patefacere.

Sursum autem ad portam equorum ædificaverunt, &c.] Hujus portæ meminit Hieremias, et eam in orientali plaga civitatis esse designat, scribens typice de sancta ecclesia : Et ædificabitur civitas Domino a turre Hananeel. Et paulo post : Usque ad torrentem Cedron, et usque ad angulum portæ equorum orientalis. Equi autem cum in bonam partem ponuntur, sicut et asini et cameli et muli, aliquando conversos ad Dominum populos gentilium, aliquando curas temporalium rerum Domino animæ rite subjugatas indicant. Et sacerdotes murum civitatis Dei ad portam equorum ædificaverunt, cum doctores sancti post vocationem Judaicæ plebis, usque ad introducendos in sanctam ecclesiam gentium populos verbum disseminando pervenerunt. Item ad portam equorum ædificant, cum sufficientia vivendi exempla præbent eis, qui ad refrænandos lascivos suæ carnis sive animæ motus sanctæ ecclesiæ januas intrant ; vel certe cum suas ipsorum cogitationes, quibus necesse habent de victu sive habitu suo, suorumque tractare, ita disponunt, ut nequaquam hæc libertatem mentis, qua cœlestia semper quærere proposuerant, retardent.

Ubi et bene de operantibus subditur, Unusquisque contra domum suam; qui sermo crebrius in hac constructione sanctæ civitatis repetitur. Neque in expositione laborandum est, quomodo in sancta ecclesia contra domum suam quisque murum virtutum ædificare, suamque mentem adversus insidias diaboli debeat munire; ne ille qui quasi leo rugiens circuit, quærens quem devoret, ulla ex parte valeat irrumpere, dum suum quisque corpus et mentem forti in Dominum fide præmunierit. Sed et in eo quisque contra domum suam ædificat, si illos qui sibi commissi sunt, diligenti custodia disciplinæ regularis tutatur, ne vel incursu vitiorum, vel hæretica possint persuasione decipi. Longum est de singulis sanctæ civitatis ædificiis vel ædificatoribus spirituali interpretatione disserere; quæ etiam nobis tacentibus, lector peritus facillime cognoscit. Tantum hoc notandum, quia qui portas et turres ædificant, per quas vel cives ingrediantur, vel arceantur inimici, ipsi sunt prophetæ, apostoli, et evangelistæ; per quos nobis forma et ordo fidei ac recte operationis, per quam unitatem sanctæ ecclesiæ intrare debeamus, ministrata est; quorumque verbis qualiter adversarios veritatis redarguamus ac repellamus, discimus. Qui vero reliquis verbis exstruunt, ipsi sunt pastores et doctores, quos secundo loco posuit apostolus, per quorum industriam usque hodie ea quæ per magnos ecclesiæ architectos ædificata est fides catholica, per totum orbem servatur. Et sicut Nehemias cunctos ex ordine civitatis structores enumerans, perpetuo memoriales facit; ita consolator nostræ paupertatis Dominus, omnium qui ecclesiam suam in electis ædificant, nomina conscribit in cælo. Sed videamus et reliqua.

IN CAP. IV.

CAP. XIX. *Factum est autem, cum audisset Sanaballat, &c.*] Plane hæc ira hæreticorum, hæc verba eorum sunt, qui se Samaritanos, hoc est custodes legis Dei frustra cognominant, cum sint maxime Deo contrarii ac legibus ejus, utpote jamdudum a domo David, hoc est ab unitate Christi et ecclesiæ per hæreses aut schismata, aut mala opera segregati; qui ne sua forte impugnetur atque excludatur impietas, muros fidei ædificari metuunt. Hæc subsannatio omnium, qui dicunt se

nosse Deum, factis autem negant. Namque Samaritæ ita Domino serviebant, ut diis suis priscis non abrenuntiarent. Quos hodie typice imitantur, qui ita Christiani sunt, ut et ventrem suum deum habeant, ut avaritiam sequantur, quam manifeste idolorum servitutem cognominat apostolus; et cæteris mundi illecebris mancipati, creaturæ magis inserviunt quam Creatori, qui est benedictus in secula. Et tales ergo sicut hæretici nolunt ecclesiæ muros innovari, ne, crescente statu pictatis, a sua cogantur impietate recedere. Tales solent imbecilles appellare Judæos, hoc est confessores fidei, et facile a gentibus superandos, dum in quotidiano animarum certamine plus amant vitia quam virtutis victoriæ palmam obtinere. Et quia sunt inter hæreticos qui etiam pœnitentibus post lapsum dari veniam negant, recte ex horum persona subjungitur:

Nunquid ædificari poterunt lapides, &c.?] Ædificaverunt namque lapides, combusti de acervis pulverum, atque in opus sanctæ civitatis reponuntur, cum his qui vel igne persecutionum victi fidem negaverant, vel delectationibus vitiorum subacti, munditiam operis perdiderunt, miserante Domino resipiscunt; ut et integritatem catholicæ fidei constanti professione recipiant, et ornamenta virtutum moribus emendati consequantur.

Sed et Tobias Ammonites proximus ejus ait, Ædificent, &c.] Et hujus Tobiae persona simul et verba hæreticis conveniunt. Persona quidem, quia patriarcha ejus Ammon de incesto et ebrietate, et nocte et in spelunca conceptus est. Quæ cuncta hæresiarchis aptari cuivis facillime liquet; quorum omnis origo de voluptate carnali et immunditia, de tenebris errorum sive scelerum, de privatis conciliabulis, et non de publico sanctæ ecclesiæ symbolo progenita est. Quod vero idem Tobias, qui bonus videlicet Domini interpretatur, non merito ac veritate, sed elatione ac superbia murum sanctæ civitatis dicit a vulpe posse transiliri; vulpes hæreticos vocari in promptu est. Unde est illud Cantici canticorum, Capite nobis vulpes pusillas, quæ demoliuntur vineas; quod est aperte dicere, Deprehendite, atque in lucem traducendo proferte putidas ac dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur. Si ergo, inquit, ascenderit vul-

pes, transiliet murum eorum lapideum. Si contra assertionem fidei illorum aliquis hæreticorum exsurrexit, statim superbit, et suis pedibus subjiciet omnem fiduciam doctrinæ ipsorum, quam velut lapide firmo munitam, et in Christo esse fundatam gloriantur. Sed veniet hujusmodi blasphematoribus, quod sacræ hujus scriptor historiæ imprecando subjungit :

Audi, Deus noster, quia facti sumus despectui, &c.] Cui simile est illud Psalmistæ de inimicis electorum, quasi sub unius perversi specie loquentis: Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ejus iniquitas ejus descendet.

Et oravimus Deum nostrum, &c.] Hoc est unicum adversus hostes universos ecclesiæ suffugium, oratio videlicet ad Deum, et industria doctorum, qui die noctuque in lege ejus meditantur, corda fidelium contra insidias diaboli ac militum ejus prædicando, consolando, exhortando præmuniant.

Dixit autem Judas: Debilitata est fortitudo portantis, &c.] Judam dicit tribum filiorum Juda. Quod autem queritur murum ædificari non posse, eo quod humus nimia esset in loco muri congesta, quæ prius esset exportanda, ut sic fundamenta muri in viva terra possent imponi; convenit parabolæ domus evangelicæ, cujus instructor fodit in altum; elataque terræ congerie posuit fundamenta super petram, quæ nullo aquarum ventorumve possent impetu dejici. Prius enim de corde nostro egerenda est terrenarum humus concupiscen-tiarum, ac dein firmus atque inexpugnabilis bonorum operum murus supra fundamentum fidei construendus; nam qui super humum ac rudera infirmarum cogitationum ædificium sanctæ actionis erigere conatur, fallitur, et pro domo sive civitate, mox ut procella tentationis ingruerit, ruinam sese ædificasse comperiet.

Et dixerunt hostes nostri: Nesciant et ignorent, &c.] Et hæc in ædificio spirituali semper agi solent. Manet enim indefessus hostis cum satellitibus suis, immundis videlicet spiritibus et hominibus malignis, qui opera fidei ac virtutum minus curantes, impedire, et quantum valent semper expugnare contendunt, mentemque fidelium mucrone pravæ suggestionis interficere satagunt. Verum nobis contra hæc Dei armatura juxta apostolum sumenda est, ut possimus resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. Bene autem dictum

est, quia statuerit post murum per circuitum populum cum armis, ut agmine armatorum circumdati structores, liberiore manu ac securiore muro ædificando insisterent. Dispartiti namque sunt gradus fidelium, et alii bonis operibus intus ornantes, ecclesiam ædificant; alii armis sacræ lectionis muniti, contra impugnantes eandem ecclesiam hæreticos invigilant. Hi religiosa devotione proximos in fidei veritate confortant, illi adversus diaboli vel vitiorum tela, quibus eandem fidem expugnare laborant, necessarium certamen exercent, atque ab ovili Dominico insidiantes lupos pastoralis sollicitudine repellunt.

Factum est autem cum audissent inimici nostri, nuntiatum esse nobis, dissipavit Deus consilium eorum, &c.] Et in spirituali ædificio, si apostolicis semper fuerimus armis induti, dissipabitur consilium diaboli et angelorum ejus, qui nos debellare desiderant.

CAP. XX. *Et factum est a die illa, media pars juvenum faciebat opus, &c.*] Notandum enim, quia non solum pars juvenum media faciebat opus, et pars media parata erat ad bellum, sed et iidem ipsi qui faciebant opus juvenes, gladio erant accincti. Tanta namque versutia hostis antiqui, tantus est furor militiæ ejus contra ecclesiam dimicantis, ut non solum prædicatores veritatis, sed et ipse Dei populus semper adversus machinas illius vigilare, et velut in acie debeat stare. Ædificantes namque gladio accinguntur renes, cum hi qui bonis insistere operibus, qui commissos sibi regulari curant ratione disponere, (hoc est enim vivos lapides in ædificio sanctæ civitatis ordine competenti locare,) fluxa in se luxuriæ acumine verbi Dei restringere satagunt. Nec prætereundum, quia cum David sive Salomon eandem civitatem ædificarent, nil de armatis structoribus vel adversariis impugnantibus refertur; verum destructa ob scelera eorum urbs majore labore ac industria reficitur, quia et talis est ædificatio spiritualis, quæ in animarum salute geritur, ut in baptismo, renati per fidem et confessionem Sanctæ Trinitatis absque ullo nostro labore per gratiam Dei civitas ac domus ejus efficiamur. Et si post ablutionem sacri fontis, diabolo seducente ad peccata relabimur, et virtutum mœnia nostrorum hostis victor igne vitiorum deicit, gravioribus necesse est orationis,

afflictionis, vigiliarum, eleemosynarum, et vitæ arctioris studiis, ea quæ perdidimus bonorum operum ædificia reparemus. Nam et expertis vitiorum illecebris, difficilius quam incognitis caremus; minorisque laboris est incognitam carnis cavere voluptatem, quam rejicere cognitam.

Unusquisque cum puero suo maneat, &c.] Nota quantum studii in operando habuerint, qui etiam noctu in labore perstiterunt. Sic fecit apostolus, qui nocte et die operabatur manibus suis, ne quem credentium victum quæritando fatigaret. Nisi forte ita sibi vices successisse credendi sunt ad operandum, ut alii per diem laborarent in opere muri, alii excubias noctis contra irruptiones agerent hostium. Nam et nostræ civitatis exstructores utrumque simul faciunt. Idemque ipsi qui fideles instituendo ecclesiam ædificant, etiam incredulos et contradictores arguendo ab ecclesiæ læsione propellunt.

IN CAP. V.

CAP. XXI. *Et factus est clamor populi et uxorum ejus magnus, &c.*] Desiderabat quidem populus murum construere civitatis, sed magnitudine famis ab opere sancto præpediebatur. Quam videlicet famem non solum penuria frugum, sed et principum avaritia fecerat, cum ab eodem populo majora quam reddere poterat tributa exigent, quod apud nos quotidie eodem ordine fieri videmus. Quanti enim sunt in populo Dei, qui divinis libenter cupiunt obtemperare mandatis, sed ne possint implere quod cupiunt, et inopia rerum temporalium, ac paupertate et exemplis retardantur eorum, qui habitu religionis videntur esse præditi, cum ipsi ab eis quibus præesse videntur, et immensum rerum secularium pondus ac vectigal exigunt, et nihil eorum salutis perpetuæ, vel docendo, vel exempla vivendi præbendo, vel opera pietatis impendendo conferunt. Atque utinam aliquis diebus nostris Nehemias, id est, consolator a Domino adveniens, nostros compescat errores, nostra ad amorem divinum præcordia accendat, nostras a propriis voluntatibus ad constituendum Christi civitatem manus avertens confortet. Sed videamus juxta literam, quia triplici distinctione miser afflictus populi clamor augebatur. Quidam namque fame coacti, filios suos

ditioribus cibo vendere disponebant; alii liberis parcentes, agros potius ac domos suas pro cibo dare volebant; nonnulli econtra prohibentes et liberorum et agrorum venditionem, tantum hoc persuadebant, ut mutuo sumerent pecuniam in tributa regis, datis loco pignoris agris suis et vineis, donec redeunte copia fertilitatis ac frugum possint restituere fœneratoribus quod mutuo acceperant.

Et increpuit optimates et magistratus, &c.] Quasi dux optimus militiæ cœlestis, et sapiens architectus civitatis Dei, quod optimates et magistratus populi facere voluit, prius se ipse fecisse declaravit; eleemosynam videlicet pauperibus dandam, et nihil ab eis quærendo, nisi custodiam legis Dei, et ædificationem civitatis ejus. In qua videlicet lectione, non nos allegoriæ sensum inquirere, sed ipsum literæ textum oportet diligentius operando servare; ut videlicet exceptis quotidianis eleemosynarum fructibus, curemus, ubi tempus generale famis et inopiæ populum affligerit, et ea quæ possumus indigentibus commodare, et illa quoque, quæ a subditis quasi juste solebamus exigere, tributa dimittere eatenus, quatenus et nostra nobis Pater debita relaxet. Terribilis autem nimium huic lectioni imponitur clausula, cum dicitur:

Insuper et sinum meum excussi, et dixi, &c.] Quicumque enim vel misericordiam pauperibus dare recusat, vel ab eis quod non habent reddere, velut juste exigere non erubescit, hic de domo sua excutitur, videlicet de cœtu sanctæ ecclesiæ, in qua mansurum se perpetuo credebatur, ejectus. Excutitur et de laboribus suis, fructu nimirum bonorum operum, in quibus se laudabiliter desudasse arbitrabatur, privatus. Neque enim labores sine pietate exhibiti, fructuosi apud Dominum fieri possunt. Quantum vero hæc Nehemiæ objurgatio sive imprecatio corda omnium commoverit, aperte declaratur, cum protinus subinfertur:

Et dixit universa multitudo, Amen, &c.] Cum enim audita ejus contestatione, omnes Amen responderunt, ac Deum colaudantes fecerunt quæ jusserant; constat profecto, quia non timore coacti, sed intimo cordis affectu ejus dicta susceperunt.

CAP. XXII. *A die autem illa qua præceperat mihi, ut essem dux, &c.*] Hoc exponens typice, dicit apostolus: Quia Dominus statuit eos qui evangelium annuntiant, de evangelio

vivere; ego autem nullo horum usus sum. Duodecim autem annis Nehemias cum fratribus suis ita in ducatu vivebat, ut annonas quæ ducibus debebantur, ipsi non comederent, quo per hoc mystice insinualet, apostolicum illud esse opus, cum quis in regimine plebis Dei promotus, opus quidem rectoris nobiliter ecclesiam ædificando exerceat, sed quæstum exercitii ab eis quos prædicando, ac bene vivendo regit, terrena commoda expectando non quærit.

IN CAP. VI.

CAP. XXIII. *Factum est autem cum audisset Sanaballat et Tobias, &c.*] Hostes sanctæ civitatis suadent Nehemiæ ad campestria descendere, fœdusque pacis secum inire, mactatis simul vitulis in testimonium fœderis compacti. Verum ille, ne opus religiosum negligatur, in montanis perseverat. Sic et hæretici ac falsi catholici volunt ea conditione veris catholicis consortium pacis habere, ut non ipsi ad arcem ecclesiasticæ fidei, aut operationis ascendere consentiant, sed potius eos quos in culmine virtutum commorantes aspiciunt, ab infima operum sive dogmatum pravorum descendere cogant. Et bene in campo uno volunt cum Nehemia pactum inire; quia nimirum in eandem libertatem vitæ lautioris, quam ipsi sequuntur, omnes quos seducere possunt, resolveri desiderant. Bene idem pactum cum eo in vitulis pariter mactatis volunt inire, quia falsi fratres orationis sive actionis suæ Deo hostias una cum veris catholicis gestiunt offerre, quatenus et ipsi veraciter fideles crediti, per viciniam communionis eosdem veros corrumpere catholicos possint. Verum Nehemias personam fidelium doctorum tenens, nequaquam ad profanos descendere, neque eorum hostiis inquinari sentit, sed in conceptis virtutum operibus devotus persistit; et quo acrius terrere nitebantur inimici, eo magis ipse bene operando terribilis eisdem inimicis fieri contendit. Unde et in sequentibus dicitur:

Omnes autem hi terrebant nos, &c.] Ergo et in spirituali structura, quia versutus hostis semper manus nostras tentat impedire, semper eas ipsi in bona actione divino auxilio confortare curemus.

Et ingressus sum domum Samaïæ, &c.] Pulsatus insidiis

hostium Nehemias, domum Samaiaē quasi amici et fratris ingreditur; sed et ipsum insidiatorem atque hostem invenit, utpote externorum donis et amicitia corruptum; semper namque habent electi foris pugnas, intus timores; nec solum apostoli, sed et prophetæ periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis ex falsis fratribus suspectam vitam agebant.

Completus est autem murus vicesimo quinto die mensis Elul, &c.] Mensis Elul secundum Hebræos sextus anni est mensis, qui apud Romanos appellatur September. Et recte murus sanctæ civitatis sexto anni mense completur, ut etiam hoc ultimo tempore perfecta fidelium sive pœnitentium seu innocentium actio designatur. Nam senario numero solet perfectio boni operis designari; vel quia Dominus sexto die creationem mundi consummavit, atque in septimo requievit; vel quia nos in sex hujus seculi ætatibus bonis desudare operibus, in septima autem, quæ est in alia autem vita, sabbatismum animarum voluit sperare. Recte vicesimo quinto ejusdem mensis die completur, propter quod videlicet quinque corporis sunt sensus, quorum ministerio bona foris operari debent. Sicut enim quinarium numerus simplex hos solet sensus figurare; ita idem per seipsum multiplicatus, atque ad xxv. perductus, eosdem ipsos majori perfectione demonstrat. Perficimus igitur murum Hierusalem vicesimo quinto die mensis sexti, cum omnes corporis nostri sensus diligenter divinis mancipantes servitiis, cœpta virtutum studia ad finem firmum perducimus, et quæ ad munitionem catholicæ pacis fideliter agere cœpi-mus, efficaciter Domino adjuvante complemus. Qui videlicet murus bene etiam quinquaginta et duobus diebus dicitur completus; quinquagesimus namque pœnitentiæ ac remissionis est Psalmus, in quo etiam de hujus ædificatione civitatis specialiter orat Propheta, dicens: Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Hierusalem. Quinquagesima die Dominicæ resurrectionis venit in ecclesiam primitivam Spiritus Sanctus, per quem nobis et devotio pœnitendi infunditur, et pœnitentibus donum veniæ confer-tur. Duo autem sunt præcepta caritatis, Dei videlicet amor, et proximi, quibus donata nobis per Spiritum Sanctum indulgentia peccatorum, pro æternæ perceptione vitæ laborare

jubemur. Ideoque aptissime murum sanctæ civitatis, quæ ab hostibus erat diruta, reædificantes cives illius in quinquaginta et duobus diebus restaurant, quia hæc nimirum est justorum in hac vita perfectio, ut et quæque deliquerint pœnitendo, per gratiam divinæ inspirationis castigent, et deinceps se in Dei et proximi dilectione bonis operibus adornent.

CAP. XXIV. *Factum est autem — ut timerent universæ gentes, &c.*] Qui ante structores sanctæ civitatis terrere quærebant, ut eos ab operando retardarent, nunc completa ejusdem civitatis constructione timent ipsi, atque animo concidunt, agnito quod ædificatio illa Deo auctore cœpta esset, atque completa. Sic et in sancta ecclesia, cum caritatis, continentiae, pacis, et cæterarum virtutum structura firma surrexerit, timent immundi spiritus, et viribus nostris effugata eorum tentatio repellitur, atque ad nostram potius victoriam proficit. Quod et de hæreticis æque ac falsis catholicis accipi potest; qui constanti bonorum fide per dilectionem operante aut corriguntur emendati, aut manifestati caventur, et ecclesiæ finibus expelluntur.

IN CAP. VII.

Postquam autem ædificatus est murus, &c.] Et in spirituali sensu, ubicunque ecclesiæ murus collectis ad fidem novis populis, vel correctis his qui erraverant, ædificatus fuerit, mox ponendæ sunt valvæ disciplinæ regularis, ne antiquus hostis, qui quasi leo rugiens circuit, usquam in ovile fidelium valeat irrumpere. Recensendi sunt janitores, cantores, et Levitæ, qui easdem valvas custodiant; quorum personam omnium doctoribus sanctis convenire perspicuum est. Janitores quippe sunt, qui claves regni cœlorum perceperunt, ut dignos quidem humilesque suscipiant, superbos vero ac imundos ab ingressu supernæ civitatis arceant, dicendo: Non est tibi pars neque sors in sermone hoc; cor enim tuum non est rectum coram Deo. Cantores sunt, qui dulcedinem ejusdem patriæ cœlestis auditoribus suis pia voce prædicant. Levitæ sunt, qui erga obsequium divini cultus semper invigilant. Præcepit autem Nehemias, ne aperiantur portæ Hierusalem usque ad calorem solis, hoc est toto tempore noctis, ne videlicet aut obtectis tenebris hostis irrumpat, aut certe

aliquis civium incautus exiens, ab hoste captus pereat. Quod etiam in hujus seculi nocte tota custodes animarum debent solerter agere, ne observantia piæ conversationis neglecta, diabolus aut cohortem fidelium perturbaturus subintret, aut de ipsorum numero fidelium quempiam perditurus rapiat. Apparente autem Sole Justitiæ, et clarescente luce futuræ beatitudinis, jam non opus erit claustris continentiæ; quia nec adversariis ultra dabitur facultas impugnandi sive tentandi fideles, utpote sempiterna cum suo principe ultione damnatis. Unde in Apocalypsi sua Joannes de futura ejusdem sanctæ civitatis gloria dicit: Et portæ ejus non claudentur per diem, nox enim non erit illic.

Et posui custodes de habitatoribus Hierusalem, &c.] Custodes animarum non sunt de neophytis, nec de turba vulgari, sed de illis constituendi, qui a certamine vitiorum Dei gratia liberati, jam mentem in Hierusalem, hoc est in visione tranquillæ pacis habere consuerunt, qui dicere valent cum apostolo: Nostra autem conversatio in cœlis est. De quibus benedicitur, quia constituerit singulos per vices suas; ut his videlicet cursu suo consummato, de hac luce subtractis, alii mox eorum loco regimini præferrentur fidelium. Neque ullo tempore desunt, qui pro pace sanctæ ecclesiæ propter timores nocturnos excubare satagant, currente semper ad finem usque seculi veritate sermonis prophetici, quo eidem ecclesiæ dicitur: Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. Bene quoque subjungitur, Et unumquemque contra domum suam. Sic etenim custodia sanctæ ecclesiæ rite perficitur, si quisque ita sollicitudinem omnium gerat fidelium, ut specialiter eis est prælatus, quibus Deo auctore curam studii diligentioris impendat.

CAP. XXV. Civitas autem erat lata nimis et grandis, &c.] Hæc illi tempori typice conveniunt. Cum disseminato per apostolos longe lateque verbo Dei totus orbis novum fidei germen accepit, et ne dum ecclesiæ ædificatæ, sed tantum auditu et sacramentis verbi, populi adhuc rudes erant imbuti.

Dedit autem Deus in corde meo, &c.] Idcirco congregatis in se non solum optimatibus et magistratibus, sed et omni vulgo, diligenter eorum numerum recensere curavit, ut perfecta omnium summa discernere posset, qui in urbe ipsa Hierosolymorum, qui vero aliis in civitatibus habitare deberent.

IN CAP. VIII.

CAP. XXVI. *Et venerat mensis septimus, &c.*] Quærente Nehemia providere ac disponere qui in civitate, quam ædificaverant, habitare deberent, supervenit mensis septimus; nam longe aberant. Cum enim murus esset vicesimoquinto die sexti mensis completus, non plus ad exordium septimi mensis quam quinque dies supererant. Qui videlicet mensis septimus a prima sua die usque ad vicesimam secundam totus legitimus cærimoniis erat consecratus; quibus rite celebratis, sic deinde ad disponendos conditæ urbis mansores, cum principibus et plebe reversus est. Ubi notanda devotio simul et concordia populi, qui quasi vir unus, hoc est una eademque fide ac dilectione ad templum Domini convenit; rogaveruntque ipsi pontificem suum, ut allato libro, mandata sibi legis, quæ agere debeant, replicaret, ut cum civitate ædificata, operis quoque placiti Deo structura consurgeret, ne sicut antea propter negligentiam religionis, civitatis etiam ruina sequeretur. Et bene sexto mense civitas exstructa, septimo in eam populus ad audiendam legem congregatus est; sexta quippe dies in lege operandi, septima est requiescendi. Et hæc est post bonum opus nostrum dilectissima atque acceptissima Domino quies nostra, ut abstinentes ab opere servili, hoc est peccato, audiendis diligentius, atque implendis ejus mandatis operam demus. Unde et in principio ejusdem mensis septimi statuta erat sollemnitas tubarum, quarum cantu populus inter orationes et hostias ardentius ad memoriam divinæ legis excitaretur. Et nunc quoque intellectu spiritali oportet, ædificata civitate sancta, sequi lectionem divinam, et tubas sonare crebriores; quia nimirum necesse est, ut initiatus sacramentis cœlestibus populus, etiam sacris eloquiis ex tempore solertius, qualiter vivere debeat, instruatur. Quod autem congregatum dicit populum ad plateam, quæ est ante portam aquarum; portam aquarum reor dici in atrio sacerdotum, quo templum omni ex parte per quadrum erat circumdatum, maxime ad orientalem plagam templi, ubi erat mare æneum ad lavandas manus pedesque introeuntium templum, ubi decem luteri ænei ad lavandas hostias; ubi etiam altare holocausti, inter quod et templum lapidatus est Zacha-

rias filius Barachiae. Non autem populus intra hujus portam atrii intrandi habebat licentiam, sed tantum sacerdotes ministri Domini. Populus autem extra hanc portam, et maxime in platea, quæ ad orientalem ejus erat plagam, ad audiendum verbum, sive ad orandum stare solebat. Bene ergo ante portam aquarum collectus est populus, qui per antistitem suum fluentis scripturarum erat spiritualiter potandus.

Stetit autem Ezras scriba super gradum ligneum, &c.] Hujus loci videtur meminisse scriptura Paralipomenon, ubi dictum est: Quia stetit Salomon coram altare Domini, ex adverso multitudinis Israel, et extendit manus suas. Siquidem fecerat Salomon basim æneam, et posuerat eam in medio basilicæ, habentem quinque cubitos longitudine, et quinque cubitos latitudine, et tres cubitos in altum, stetitque super eam. In medio namque basilicæ, in medio dicit atrii sacerdotum, quo basilica major atriorum exteriorum omni ex parte templi erat circumdata. De quibus superius in eodem libro scriptum est: Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem. Verum Salomon, quasi rex, basim fecit æneam; porro Ezras, quasi minoris potentiae, gradum ad loquendum constituit ligneum, sicut etiam Salomon sive Moyses altare holocausti fecerunt æneum, pro quo filii transmigrationis reposuerunt lapidem. Sed non est putandum, minoris sacramentum perfectionis ligneum gradum, quam basim habere æneam. Quod enim sæpe dictum est, sicut æs pro diurnitate perdurandi, vel suavitate sonandi, divinis competit sacramentis, quæ nulla seculorum longitudine deficiunt, et in omnem terram exiit sonus eorum; ita etiam lignum eisdem aptissime congruit, propter videlicet trophæum Dominicæ passionis. Super univ ersum ergo populum pontifex eminet, quando is qui gradum doctoris accipit, merito vitæ perfectioris actionem vulgi transcendit. Stat autem in gradu ligneo, quem fecerat ad loquendum, quando singulari imitatione Dominicæ passionis altior se cæteris facit. Unde merito fiduciam libere verbum Dei prædicandi obtinebat. Nam qui passionem Domini pro suo modulo contemnit imitari, necdum gradum ligneum, unde infirmis superemineat, ascendit. Ideoque necesse est talis scriba trepidus præcepta Dei prædicet, timens vel eru-

bescens ea quæ ipse non fecit, aliis facienda proponere. Unde apte in sequentibus adjungitur :

Populus autem stabat in gradu suo.] Cum enim præsules, quantum honore præstant, tantum etiam bonis operibus subditos anteire satagunt, tunc et iidem subditi bonis eorum incitati exemplis, suæ gradum vitæ jam devoti exsequuntur; eorumque piis exhortationibus admoniti, lachrymas pro admissis erratibus, sive etiam pro desideriiis patriæ cœlestis crebras fundere delectantur. Unde et hic quoque apte subjungitur :

Flebat autem omnis populus, cum audiret verba legis.] Verum quia iidem doctores sancti, qui mentes auditorum suorum et lectionibus sacris et devotis suis exhortationibus ad lachrymas excitant; easdem quoque lachrymas consolantur, dum sempiterna illos gaudia secutura esse promittunt. Recte subjungitur :

Et dixit eis: Ite, et edite pingua, &c.] Sanctus namque nobis dies Domini est, cum verbis illius audiendis atque implendis operam damus. In quo videlicet die nos, quamvis extrinsecus tribulationum adversa perpassos, spe gaudentes esse oportet, juxta illud apostoli: Quasi tristes, semper autem gaudentes. In quo etiam edere pingua, et mustum bibere jubemur; hoc est, de collata nobis divinitus ubertate bonæ actionis, et de ipsa audiendi dulcedine verbi Dei gaudere. Mustum namque est vinum melle dulcoratum, unde et Græce Oinomeli vocatur. Sed et de eisdem saluberrimæ nostræ mentis epulis, ei qui sibi non præparavit, partes mittere præcipimur, ut videlicet infirmiores proximorum conscientias, vel exemplo piæ actionis, vel suavitate devotæ admonitionis confortare curemus, quatenus et ipsorum animæ juxta Psalmistam, Sicut adipe et pinguedine supernæ largitatis abundantia repleantur, labiisque exultantibus laudent nomen Domini. Hunc autem locum nos etiam juxta literam decet imitari; ut cum videlicet diebus festis, post orationem, lectionem, Psalmorum studia completa, carnis curam reficiendo agere disponimus, pauperibus quoque et peregrinis partem dare meminerimus.

CAP. XXVII. *Et invenerunt scriptum in lege, præcepisse Dominum, &c.*] Hæc in Levitico plenius scripta sunt, et quod

in memoriam fieri jussa sint itineris illius longissimi, quo educens ex Ægypto populum suum Dominus, XL. annis in deserto in tabernaculis fecit habitare, quotidie illis per Moysen legis suæ præcepta depromens. Jussa est autem fixio tabernaculorum, quod Græce dicitur Scenopegia, annis omnibus septem diebus, id est, a quintodecimo die ejusdem septimi mensis, usque ad vicesimum secundum. Cujus observantiæ sacramentum merito est nobis spirituali inquisitione perscrutandum, maxime cum Dominus in evangelio eidem festivitati adesse dignatus sit, eamque, populum affatus confluentem, suis sacrosanctis dedicaverit verbis. Et nostri ergo patres liberati sunt ab Ægyptiaca servitute per sanguinem Agni, et adducti per desertum XL. annis, ut venirent in terram repositionis, quando per Dominicam passionem liberatus est mundus a servitio diaboli, et per apostolos primitiva ecclesia congregata est, quæ quasi per desertum XL. annis ducta est, donec veniret ad promissam in cœlis patriam. Quæ ad imitationem jejunii quadragenarii, quod Moyses et Elias, et ipse Dominus implevit, in magna continentia vitam ducere solebat, semper æternam sitiens patriam; et ab universis mundi hujus prorsus sequestrata illecebris, quasi secretam in quotidiana divinæ legis meditatione conversationem gerebat. Ad cujus memoriam eodem tempore et nos debemus manere in tabernaculis, exeuntes de habitaculis nostris, hoc est relictis secularibus delectationibus peregrinos nos esse in hac vita, et patriam habere in cœlis confiteri; atque ut ad eam citius perveniamus, desiderare. Et hoc in die solenni mense septimo, id est, in luce gaudii cœlestis, implente cor nostrum gratia Spiritus Sancti, quæ septiformis a propheta commendata est. In quibus videlicet tabernaculis septem diebus manere præcipimur; quoniam omni tempore vitæ hujus, quam tot diebus circumagimus, animo nos retinere oportet, quia incolæ sumus apud Deum in terra, et peregrini sicut omnes patres nostri.

Egredimini, inquit, in montem, &c.] Et nos egrediamur de mansionem quadam quasi generalium cogitationum, in altitudinem sanctarum scripturarum crebrius meditandam; et afferamus nobis inde, quasi frondes olivæ fructus misericordiæ, quibus pauperes recreando nos simul ab æstu tentantium

vitiorum obumbremus; et frondes ligni pulcherrimi, quod Judæi cedrum vocant, fructus nimirum caritatis, quæ inter omnes pulcherrima et eximia est virtutes, per quam et Dominus noster lignum crucis pro nostra salute conscendit. Cujus passionem dum et nos, in quantum possibile est, imitatur, frondibus profecto ligni pulcherrimi protegimur. Afferamus et frondes myrti, in mortificatione libidinum et vitiorum omnium. Nam et magi Domino myrrham offerentes, in munere docuerunt typice, eos qui Jesu Christi sunt, carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigere debere. Item frondes myrti ad faciendum sibi umbraculum affert, quicumque potest dicere: Quia Christi bonus odor sumus Deo, in omni loco. Afferamus et ramos palmarum, qui manus victricis ornatus est, ut victricem gulæ, iræ, avaritiæ, cæterorumque vitiorum mentem semper geramus, semper hostibus cunctis existere fortiores curemus; quatenus illorum in futuro mereamur esse consortes; de quibus ait in Apocalypsi sua Joannes: Stabant ante thronum in conspectu Agni, amicti stolis albis, et palmæ in manibus eorum. Frondes quoque ligni nemorosi, hoc est reliquarum ornamenta virtutum; de quibus omnibus mystica nobis tabernacula facimus, cum bonis delectati operibus animum totum a mundanis abstrahimus illecebris.

Et egressus est populus, et attulerunt, &c.] In domate dicit, in tecto domorum. Nam in Palæstina non habent culmina in domibus, sed æquales sunt domorum omnium summitates, superpositis trabibus ac tabulis. Unde in lege præceptum est, ut quisque domum ædificet novam, faciat luriculam in circuitu tecti, ne quis ex eo delapsus, periculum mortis incidat. Ita unusquisque nostrum egressus facit tabernacula in domate, id est, in tecto domus suæ, cum habitaculum suæ carnis animo transcendens, affectus ejus noxios sedula supernæ lucis ac libertatis meditatione calcaverit. Quod ipsum et in atriis nostris facimus, cum mente ad cœlestia flagrante, quasi extra mundum consistimus, cujus mansionem nos ocius relinquere desideramus. Facimus et in atriis domus Dei, quando etsi necdum aulam supernæ habitationis licet ingredi, in ejus tamen vicinia totam nostræ cogitationis memoriam sedemque collocamus. Facimus et in platea portæ

aquarum, cum dilatato corde nostro in via mandatorum Dei, sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima nostra ad Deum vivum. Facimus et in platea portæ Ephraim, hoc est, frugiferi sive crescentis, quando in eadem amplitudine liberi cordis ita proficimus, ut patefacta nobis a Domino porta justitiæ, semper in illo crescamus in salutem, ac majoribus per dies bonæ actionis frugibus abundare mereamur.

Legit autem in libro legis Dei, &c.] Quantum literæ sensus patet, ipsa quidem scenopegia septem diebus agi solebant, id est, a quintadecima die mensis septimi lunæ, usque ad vicesimam primam. Deinde octava die, hoc est vicesima secunda mensis, denuo collecta populi agebatur majori festivitate insignis. Scriptum namque est in Levitico: A quintodecimo die mensis septimi, quando congregaveritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias Domini septem diebus. De primo et die octavo erit sabbatum, id est, requies. Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, &c. Legit ergo Ezras septem diebus scenopegiorum populo in libro legis Dei; quia nimirum hæc est vera nostra in hac vita sollemnitas mentis, ut per dies singulos, id est, per omnia bona opera, quibus a Domino illustramur, legendis, audiendis, faciendis ejus sermonibus intento corde vacemus. Incipit autem hæc sollemnitas a quintodecimo die mensis, quando luna nocte plenissima est, cum omnes mentis nostræ tenebræ clarissimo Christi lumine resolvuntur. Sequiturque eandem dies octavus sabbati, id est, requiei, videlicet tempore resurrectionis in vita futura; cujus gaudiis interim in spe sublevamur, tunc in re ipsa perfruemur, eum exoptatissima illa collecta, omnis sanctorum cœtus, et angelorum scilicet et hominum, in conspectu sui Conditoris congregatus, et nunquam segregandus exultaverit.

IN CAP. IX.

CAP. XXVIII. — *Convenerunt filii Israel in jejunio et saccis, &c.*] Notanda devotio correcti post captivitatem populi, ut completa rite sollemnitate, quæ per legem Domini mandata est, una tantum intermisso die, mox in jejunio et in pœnitentia ipsi sua sponte convenirent; et quod diebus lectionum sanctarum ac lætitiæ gerendum audierant, diligenter ex tempore gererent, separando scilicet seipsos et mente et corpore a

consortio eorum qui alieni a Domino esse, et ab ejus cultura comprobantur; ne rursus per societatem et exempla reproborum inciderent in mala captivitatis et ærumnæ; quæ tamen vix post longa temporum sive seculorum volumina sese evasisse cernebant. Et quid de his nobis mystice tractandum, nisi ut talium exempla secuti, quicquid in publica synaxi vel auditorio faciendum cognovimus, denuo mutua inter nos collatione tractemus; et qualiter singula hæc castigatione cordis sive corporis nostri complere valeamus, solerti indagine perquiramus? Quorum maxima probatur industria vitæ correctionis, dum subditur:

Et consurrexerunt ad standum, et legerunt, &c.] Quis enim non miretur populum tam eximiam habuisse curam pietatis, ut quater in die, hoc est primo mane, tertia hora, sexta et nona, quibus orationi sive psalmodiæ vacandum erat, auditui se legis divinæ contraderent, quo, innovata in Deum mente, purior ac devotior ad deprecandam ejus misericordiam rediret; sed et in nocte quater, excusso torpore somni, ad confitenda peccata sua et postulandam veniam exsurgerent. Quo exemplo reor in ecclesia morem inoluisse, ut per singulas diurnæ psalmodiæ horas lectio una de veteri sive novo testamento cunctis audientibus ex corde dicatur; et sic apostolicis sive propheticeis confirmati verbis, ad instantiam orationis genua flectant. Sed et horis nocturnis, cum a laboribus cessatur operum, liberas auditui lectionum divinarum aures accommodantur.

CAP. XXIX. *Et dixit Ezras: Tu ipse, Domine, solus, &c.*] Quod supra dictum est, Quia confitebantur peccata sua et peccata patrum suorum; plenius Ezra deprecante qualiter sit factum ostenditur. Quod vero in conclusione dicit, Super omnibus ergo his nos ipsi percutimus fœdus et scribimus; et signant principes nostri, Levitæ nostri, et sacerdotes nostri, et cætera; manifestius ostenditur, quanta gratia devotionis omnes eorum personæ novum post festa scenopegia conventum fecerint, ut videlicet se tota intentione a scelerum contagiis expurgatos, divino fœderi conjungerent, ipsamque fœderis sancti conditionem et sermone confirmarent et scripto, ac si ab impiorum consortio separati, securiores implerent opus,

quod jamdudum cœperant; id est, congruos factæ urbis cives de numero piorum instituerent.

IN CAP. X.

CAP. XXX. *Signatores autem fuerunt Nehemias Athersata, &c.*] Alia translatio habet, Nehemias, qui Athersatha; erat enim idem Nehemias binomius. Unde et singulariter subinfertur, filius Hachelia; quod ipsum superius insinuatur apertius, cum dicitur: Dixit autem Nehemias, ipse est Athersatha, et Ezras scriba, et Levitæ interpretantes universo populo, Dies sanctificatus est Domino Deo nostro.

Populi quoque terræ, qui portant venalia, &c.] Et nobis sabbatum est spirituale semper agendum, semper a servili opere, hoc est peccato feriandum, semper vacandum et videntum, quoniam Dominus ipse est Deus; ut post tale sabbatum liberati a peccatis conscientiæ, pervenire possimus ad sabbatum futuræ in cœlis gloriæ. Sed quærunt populi terræ nostrum profanare sabbatum, venalia nobis quæque inferendo in die sanctificata; quia spiritus immundi satagunt nostri munditiam cordis commaculare, et accepto pretio consensus nostri vitiorum nobis illecebras ingerere, quo diem maximæ sanctificationis inquinant; id est, lucem piæ cogitationis sive actionis nostræ immissis erroribus obnubilent. Sed hujusmodi mercatum nos clausi muris nostræ urbis, hoc est vitæ custodia perfectioris prorsus vitare debemus.

Et statuemus super nos præcepta, &c.] Cuncta hæc quæ hoc capitulo continentur, ad curam domus Domini et ministrorum ac ministeriorum ejus pertinent. Optimusque ordo religiosæ conversationis, et nobis quoque spiritualiter nunc imitandus, ut primo semetipsos filii transmigrationis ab iniquationibus gentium castigaverint; deinde observatione sabbati, quæ inter prima legis mandata eminebat, sanctificati sint; ac sic de cætero omnem curam agendi, ad obsequium divini cultus converterint. Primo namque nos a malis emundari, et sic bonis necesse est actibus adornari. Longum autem satis est, singula hæc allegorice, quo ordine nobis spiritualiter erga cultum Domini sint agenda, disserere, et hoc magis in ipso legis volumine faciendum.

IN CAP. XI.

CAP. XXXI. *Habitaverunt autem principes populi in Hierusalem, &c.*] Nunc completa est dispositio, quæ mox facta civitate erat inchoata; sed usque ad hoc tempus nequibat terminari, priusquam recensito populi numero, et expletis solenniis septimi mensis, qui videlicet in ipsa sancta civitate, qui et aliis in urbibus habitare deberent. Congruit autem figuris sacramentorum, quod principes populi in Hierusalem habitasse referuntur. Decet namque præsules sanctæ ecclesiæ, quantum culmine potentiæ plebem transcendunt, tantum eam et vitæ meritis transcendere. Civitates quippe Israel reliquæ devotam plebis Dei conversationem designant. Porro habitatio Hierosolymorum, eorum specialiter actus figurat, qui, superato jam certamine vitiorum, libera mente visioni supernæ pacis appropinquant, juxta illud Psalmistæ: Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Unde etiam consequenter decima pars plebis in Hierusalem habitationem sorte electa suscepit, reliquæ vero novem suis in urbibus resident; quia nimirum perfectorum est, eorum videlicet qui præcepta Decalogi ad integrum in Dei et proximi dilectione custodiunt, arcanis cœlestibus mente proximare, atque (ut ita dixerim) summæ pacem beatitudinis inter turbines vitæ labentis imitari. Quamvis et illis qui generalia Dei mandata servant, intrandi ad vitam æternam janua pateat; juxta quod Dominus in evangelio interroganti se diviti declarat. Tales namque quasi in civitatibus sibi a Domino traditis commorantur; quia in custodia divinæ legis sese ab insidiis hostis antiqui munire solerter invigilant. Qui vero perfecti esse volentes, omnibus suis venditis, atque in eleemosynas pauperum distributis, sic Dominum sequuntur, hi velut in arce Hierusalem et proximi, templo Dei atque arcæ testamenti inhabitant; quia gratiæ Conditoris sui sublimius appropiant. Bene dicitur, quia non eis humanæ providentia electionis, sed proventu sortis contingerit habitatio sanctæ civitatis, sicut et cæterarum possessio civitatum temporibus Josue sorte data est filiis Israel; quia nimirum et parva parvi et magna bona magni, non sui liber-

tate, vel industria arbitrii, sed occulti judicis ac largitoris munere percipiunt.

Benedixit autem populus viris, &c.] Et nos sublimem vitam electorum, quam sequi imitando non possumus, congaudendo ac venerando nostram facere debemus. Notandum autem juxta fidem sacræ historiæ, quia non alii erant qui in Hierusalem habitasse dicuntur, quam de tribu Juda et Benjamin, et Levitæ. Sequitur enim manifestè :

Habitavit autem unusquisque in possessione sua, &c.] Quibus verbis aperte docetur, quod universus Israel, id est, decem tribus suis in urbibus habitabant, in quibus etiam sacerdotes et Levitæ decretam sibi ex lege portionem tenebant. De tribu autem Juda et Benjamin quoscunque sors eligebat, habitabant in Hierusalem, simul et de sacerdotali ac Levitica tribu. Tribus namque Benjamin ibi antiquitus manebat; quoniam huic civitas illa sorte provenit. Tribus autem Juda ibidem intravit a temporibus David, cum eam illo totius Israelitici regni metropolim fecit. Quibus et Levi tribus addita est, ex quo ibidem arca testamenti adducta, et altare ac templum Dei constructum est. Vide enim sequentia libri hujus, et invenies, quia de his solummodo tribus tribubus habitatores Hierusalem computat, quorum etiam summam subtiliter omnium annectit; expleto autem horum catalogo, curavit adhuc adjungere scriptura, quibus in urbibus cætera pars earundem tribuum habitaverit. Nam sequitur :

De filiis Juda habitaverunt in Cariatharbe, &c.] Bersabee etenim ad australem plagam erat terminus tribus Juda, vallis autem filiorum Ennon ad aquilonem juxta Hierusalem ad orientem. Deinde et filiorum Benjamin civitates simili ordine replicantur. Quodque illis enumeratis adjungitur :

Et de Levitis portiones Juda et Benjamin.] Significat, quod in possessionem filiorum Juda et Benjamin, Levitæ sortem juxta decretum legis acceperint. Hæc de historia paucis dicta sint. De quibus omnibus si quid etiam allegoricum, et nostris actibus accommodum audire sensum delectat; Juda interpretatur confitens, Benjamin filius dexteræ, Levi assumptus. Quorum omnium tribus partim in Hierusalem, partim in subjectis civitatibus a Deo sibi datis inhabitant, quia multi ac diversi sunt profectus fidelium, pro quibus et multæ man-

siones in domo Patris in cœlis, ut supra docuimus. Alii generalia Dei præcepta servare contenti sunt; non occidere, non adulterare, non facere furtum, non falsum testimonium contra proximum loqui; honorare patrem et matrem, et diligere proximos tanquam seipsos. Alii arctiorem vitæ perfectæ viam apprehendere conantur, qui tamen omnes pro sua quisque vocatione gratiam Conditoris sui laudat et confitetur, filiique sunt regni perennis, quod est in dextera ejus; atque ab illo assumuntur in vitam, cum venerit articulus discriminis illius; in quo duo erunt in agro, unus assumetur, et unus relinquetur; duæ molentes in mola, una assumetur, et una relinquetur.

IN CAP. XII.

Hî sunt autem sacerdotes et Levitæ, &c.] Hic principes sacerdotum una cum fratribus suis, id est minoribus sacerdotibus, ac Levitæ describuntur, illi qui cum Zorobabel et Josue filio Josedec de Babylonia captivitate ascenderunt. Quibus explicatis adjunguntur et illi, qui ex eo tempore in principatum sacerdotii sibimet invicem usque ad initium regni Macedonum successerunt. Sequitur enim:

CAP. XXXII. *Josue autem genuit Joacim, &c.]* Denique Jedduam, qui ultimè in his positus, scribit Josephus, temporibus Alexandri Magni fuisse principem sacerdotum, occurrentemque ei cum fratribus suis, humiliter ab eo atque honorifice susceptum. Quem quidem ille Jaddum nominat, et esse dicit patrem Oniæ sacerdotis magni, de quo in Machabæorum libro scribitur; non quod hujus conditor libri Nehemias ad illa usque tempora vivere in carne potuerit, sed quia infantiam ejus noverit, qui tamen post longo tempore mortis ejus ad gradum sacerdotii pervenire potuerit. Nam et in fine hujus libelli filiorum Joiada, filii Eliasib mentio est, quod unus ex eis gener fuerit Sanaballat Horonitis, cujus quidem generi nomen tacetur. Sed quia Joiada idem avus est Jedduæ, constat generum, de quo sermo est, aut verum patrem ejusdem Jedduæ, aut patruum fuisse, ideoque illum, superstitute adhuc Nehemia, nasci potuisse.

In diebus autem Joacim erant sacerdotes, &c.] Descripta autem successione principum sacerdotum, additur etiam cata-

logus minorum sacerdotum ac Levitarum, qui illorum fuere temporibus; ut scire possimus, qui, aggregato in Hierusalem civium numero copioso, sacerdotum quoque ac Levitarum cœtus fuerit eximius ac nobilissimus, qui ad ministeria templi et altaris, ad confitendum et laudandum Deum, ad custodiam ejusdem templi et civitatis, ad erudiendam plebem sufficerent. Neque absque mysterii sacratoris intelligentia factum est, quod reædificata civitas Hierusalem tantam civium copiam in omni gradu et ordine meruit, quantam insistente ac destruyente hoste nunquam perdidisse legitur. Sic etenim sæpe sancta ecclesia ex detrimentis suis majora recepit incrementa, cum uno per incuriam lapso in peccatum, plures exemplo ejus territi, ad persistendum in castitate fidei fiunt cautiores. Sæpe idem ipsi qui peccaverunt, majores post actam pœnitentiam bonorum operum fructus ferre incipiunt, quam ante incursum peccati ferre consueverant. Sæpe ab hæreticis ecclesia vastata, postquam instantia catholicorum doctorum lucem veritatis recepit, plures ad cognoscendam tuendamque rationem recuperantes, ejusdem veritatis filios procreavit. Neque enim unquam beati patres Athanasius, Ambrosius, Hilarius, Augustinus, et cæteri tales, tot et tam magnificos in sanctam scripturam tractatus conderent, si non contra fidem rectam tam multifarius hæreticorum fuisset error ortus. Sed dum hæretici mendacium suum testimoniis scripturarum astruere nitebantur, coacti sunt partes e contrario earundem scripturarum illos auctoritate refellere, et harum dicta quomodo sint recte intelligenda disserere. Quæ nos hodie eorum scripta legentes, quasi ad portas et vestibula sanctæ civitatis ac templi custodes vigilantiores, quasi ad officium altaris et hostiarum Domini copiosiores accipimus ministros; quia per illorum sermones ad custodiam fidei, et bonæ actionis ad serviendum intentius divinæ obtutibus majestatis erudimur. Potest hoc etiam de persecutione gentilium, qua ecclesia sancta creberrime concussa est, mystice accipi; quæ occasione quidem martyrum videbatur funditus esse delenda, sed eis in occulto coronatis melius construebatur. Quorum etiam post mortem clarescentibus miraculis, major ad confessionem fidei populus confluebat, donec apex quoque ipse mundani imperii jugo Christi suavissimo collum

subdere consensit, ut status sanctæ civitatis, id est ecclesiæ Christi, qui diutius a regibus fuerat impugnatus incredulis, denuo credentium regum et principum seculi adjuvaretur et propagaretur instantia; quomodo civitatem Hierosolymam reges quidem Chaldæorum, qui interpretantur feroces, vel quasi dæmonia subverterunt, sed reges Persarum, qui interpretari dicuntur tentati, amica provisione restaurant, et honore debito exaltant.

CAP. XXXIII. *In dedicatione autem muri Hierusalem, &c.*] Jamdudum ædificata erat civitas, sed non decebat eam dedicari, priusquam habitatoribus aggregatis, et ministri templo idonei, et portis ac vestibulis essent custodes deputati. Facta autem civitas sancta dedicatur, cum, completo in fine seculi numero electorum, ecclesia universaliter in cœlis ad visionem sui Conditoris introducit. Cujus vitæ desideriis, quoties in hac vita sustollimur, quasi de figura civitatis nostræ dedicatione lætamur. Unde et bifarie hæc eadem dedicatio potest per significationem accipi; interim videlicet in spe desiderantium ac mundantium oculos cordis, quibus Deum videre valeant; tunc vero in re ipsa fruendum divina visione beatorum hominum in corporibus spiritualibus inter angelicorum agmina spirituum.

Requisierunt Levitas de omnibus locis suis, &c.] Requiritur et Levitæ spirituales, hoc est assumpti in sortem regni de omnibus locis suis, quando mittet Filius hominis angelos suos, et congregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terræ usque ad summum cœli. Faciuntque illi dedicationem in lætitia, cantico, gratiarum actione; atque in organis musicorum variis, cum in perceptione æternæ vitæ invicem gaudebunt, gratias agentes ei, cujus dono illam intrare civitatem meruerunt. Cymbala autem, psalteria, et citharæ, ipsa possunt corpora sanctorum jam tunc immortalia intelligi, in quibus suavissimos laudationis suæ sonos sunt Domino reddituri. Sed in præsentī vita Levitæ congregantur in Hierusalem, cum memoria supernæ pacis fideles accensi, totam in ea suæ mentis delectationem collocant, ac de ea quam se percepturos sperant æterna in cœlis hæreditate; et si necdum queunt intuendo, saltem desiderando lætantur, juxta illud psalmistæ: Lætamini, justi, in Domino, et confitemini memoriæ sanctificationis ejus.

Faciunt enim dedicationem in cantico et gratiarum actione, cum lætante in Domino mente, quicquid in mundo sive adversi sive prosperi occurrit, excipiunt. Faciunt et in cymbalis, psalteriis, et citharis, cum etiam gratos bonorum sonos operum ad aures faciunt sui Conditoris ascendere, cum his quoque corda proximorum ad amorem ejusdem Conditoris ac Salvatoris accendunt.

Congregati sunt ergo filii cantorum, &c.] Filii cantorum sunt imitatores eorum, qui devota atque hilari mente Domino famulari, vel etiam verbum ejus aliis prædicando resonare studuerunt; qui sibi villas in circuitu Hierusalem faciunt, cum vicinia supernæ patriæ sublimi corde inhabitant, dicentes: Nostra autem conversatio in cœlis est. Faciunt autem easdem villas in campestribus circa Hierusalem, cum tanto magis se dilatato in Deum corde humiliant, quanto suavius gloriam sublimitatis ejus gustando contingunt; qui videlicet omnes, et nunc profectibus bonorum operum, virtutum cœlestem congregantur ad patriam, et ipso tempore dedicationis, hoc est perpetuæ remunerationis ibidem pariter inveniuntur.

Et mundati sunt sacerdotes et Levitæ, &c.] Justus omnimode ordo, ut qui populum mundare desiderant doctores ac præsules, prius ipsi mudentur; primo corpus suum castigant, et servituti subjiciant, ne forte aliis prædicantes, ipsi reprobi inveniantur. Mundati sunt autem sacerdotes et Levitæ orationibus et oblationibus victimarum, simul et ab uxoribus continendo, mundaverunt populum, eandem continentiam prædicando. Mundaverunt et portas et murum cum tibiis et canticis psalmorum, comitante ipso populo circumeundo. Mundaverunt pariter una secum populum, portas, et murum, expleto circuitu victimas magnas pro statu civium, simul et civitatis offerrendo. Sed et nunc hi qui sacro ducatu plebibus præsumt, et assumpti sunt a Domino in ministerium spirituale, quo majorem nostræ dedicationis, quæ est in resurrectione futura, memoriam gerunt, eo instantius et se ipsos et sibi commissos quosque mundare ac sanctificare contendunt; ne quis forte in sordido mentis habitu inventus, a communi sanctæ solennitatis jucunditate foras ejiciatur, vinctisque manibus ac pedibus in tenebras exteriores mittatur.

Ascendere autem feci principes Juda super murum, &c.]

Principes Juda, id est, confessionis sive laudis, profectiores sunt quique sanctæ ecclesiæ doctores, qui in dedicatione civitatis super murum ascendunt; quia ubi tempus retributionis apparuerit, generalem sanctæ ecclesiæ conversationem altius vivendo transcendisse probabuntur. Hi sunt namque de quibus eidem ecclesiæ Dominus per prophetam pollicetur, dicens: Super muros tuos constitui custodes. Unde justum est, ut qui nunc murus sanctæ ecclesiæ vice vigilum prælati sunt, tunc quoque eisdem gloria remunerationis præmineant. Ubi duo magni laudantium chori statuuntur, quia de utroque populo, Judæorum scilicet et gentium, qui superna in patria Deum collaudant, adveniunt. Quod etiam in hac vita quotidie geri doctus quisque cognoscit. Qui videlicet chori eunt ad dextram super murum, quia justi ad vitam æternam recte conversando, et semper in præsentī festinant, et in futuro perveniunt. Eunt ad portam sterquilini, in præsentī quidem ut spurcitiam peccatorum de ecclesia correctius vivendo, et errantes corrigendo expurgent. In futuro autem, ut eos qui corrigi noluerunt, judiciaria potestate de civitate Domini, hoc est ab ingressu patriæ cœlestis expellant. Vel certe chori laudantium ad dexteram eunt super murum ad portam sterquilini, dum eos laude dignos prædicant, qui omnem immunditiam de ecclesia prædicando, arguendo, excommunicando, anathematizando eliminare curabant.

Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias, &c.] In hac quidem vita filii sacerdotum, in dedicatione civitatis Dei tubis canunt, quoniam ad memoriam patriæ cœlestis corda auditorum prædicando succendunt, et hoc in vasis cantici David viri Dei, quando non sensu vel desideriis innitentes, sed patrum ac prophetarum per omnia vitam sequentes, doctrina, verbo prædicationis insistunt. Quos Ezras scriba legis Dei antecedit ad portam fontis, dum in omnibus quæ agunt verba sacræ scripturæ præ oculis habent, quibus perducentibus ad ingressum vitæ æternæ perveniant. De quo dicit psalmista Domino: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ.

Et contra eos ascenderunt in gradibus civitatis David, &c.] Supra, cum civitas ædificaretur, dictum est; Quia qui portam fontis ædificarent, ipsi mensuram sui operis usque ad gradus

qui descendunt de civitate David, perduxerint. Ibi ergo descensio graduum, cum ædificaretur; hic vero cum dedicaretur civitas, ascensio nominatur; sicut etiam ibi labor et certamen cum hoste gerebatur, hic devicto hoste lætitia celebratur, quia nimirum sancti omnes, qui in præsentī humilīantur sub potenti manu Dei, in futuro exaltabuntur ab ipso. Qui nunc muros ecclesiæ in terra de vivis lapidibus, videlicet sanctis animabus, in afflictione et periculis, in vigiliis multis ædificant, tunc completo eodem ædificio, et in regno cœlorum sublevato, ipsi gaudentes ad contemplandam ejus claritatem ascendunt. Domus autem David, id est, manu fortis et desiderabilis, omnes sunt justī, qui gratia sui Conditoris impleri, et inhabitari solent ab ipso. Ascenduntque filii sacerdotum super domum David, dum sancti prædicatores sive martyres, sicut nunc generalem justorum vitam, vel ministerio verbi, vel agone martyrii transeunt; ita tunc generalia eorum præmia sublimioris dona remunerationis antecedunt. Quibus apte convenit illa fidelium servorum parabola, quorum uni dicenti, Domine, mna tua decem mnas acquisivit; ait idem Dominus, Euge, serve bone, quia in modico fidelis fuisti, eris potestatem habens super decem civitates. Alteri idem dicenti, Domine, mna tua fecit quinque mnas; et, Tu, inquit, esto super quinque civitates. Quantos enim nunc quisque verbo vel exemplo suo erudit ad vitam, pro tantis tunc in perceptione vitæ gloriosior apparens honorificabitur. Perveniunt quoque sacerdotes usque ad portam aquarum ad orientem, quando hi qui in hac vita, quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desideraverunt apparere ante faciem Dei, ad affectum ipsius desiderii pertingunt, ortumque Solis Justitiæ sine occasu videre merentur. Quod autem dicitur, Et contra eos ascenderunt; non contrarietatem distantiae, sed occursum significat consonantiæ, qua electi et in hac vita semel alterutrum ad amorem sui Auctoris accendunt, et in illa perfectius cum in sua invicem beatitudine congaudentes, semper absque fastidio laudant, juxta exemplum Seraphin, qui propheta teste, alter ad alterutrum clamantes, socia Sanctam Trinitatem exultatione concelebrant.

Et chorus secundus gratias referentium ibat ex adverso, &c.]

Longum est de singulis portis sive turribus specialiter disserere; tantum dixisse sufficiat, quia qui portas, turres, et murum civitatis in magno labore, ærumna, fame, frigore, vigiliis diurnis, nocturnis quoque, repugnante indefesso hoste atque insidiante perfecerunt, tunc repulso et confuso hoste per ejusdem civitatis portas, turres, et ædificia deambulantes, in canticis et hymnis, in psalteriis, cymbalis, citharis, in tubis et gratiarum actione, una cum ipsis qui auctores operis et doctores legis Dei fuere, magistris collætantur. Quod eodem ordine etiam in spirituali ædificio fieri, nulli dubium est. Cum instante tempore ultimæ retributionis, quasi diu desiderata dedicatione civitatis Dei, fides æterna pro operibus suis præmia consequitur; quando velut Nehemias et Ezras, cæterique sacerdotes et Levitæ, suos singuli operarios producentes, cuncti fidelium populorum magistri, suos quique, quos Domino acquisierunt auditores, ad mœnia patriæ cœlestis introducunt. Tunc inter alia sanctæ mœnia civitatis, etiam super turrim furnorum, in cujus pridem structura desudabant, Nehemias cum choro laudantium incedit, cum magistri veritatis de sublimibus eorum, quos docuere, præmiis lætantur. Si enim panes fornacei, qui in abdito coquantur, internam mentis fidelium devotionem, quæ caritatis est igne confirmata, significant; unde et tales in sacrificium Domini per legem jubebantur offerri, qui per furnos, in quibus iidem panes coquantur, aptius quam ipsa illorum corda, quæ flamma amoris intimi semper ardere, et virtutum facta sive verba solent procreare, figurantur. De quibus pulchre propheta dicit: Dominus tuus est ignis in Sion, et caminus ejus in Hierusalem. Et Lucas ipse de se: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum loqueretur in via, et aperiret nobis scripturas? Et contra, reproborum corda et ipsa ardent, sed igne scelerum. Unde alius propheta de illis: Omnes, inquit, adulterantes velut clibanus corda eorum. Structores ergo sanctæ civitatis, inter alia turrem furnorum ædificant, cum doctores auditorum suorum corda in fide et opere veritatis instituunt, quo digni fiant ad majora Spiritus dona percipienda, novasque quotidie virtutum dapes in gaudium populi Dei proferendas. Gaudentes vero, et Domino laudem canentes, super turrim furnorum in die dedicationis Hierosolymorum

incedunt, cum in tempore futuræ retributionis de illorum quos vitæ magisteriis instituere gloria, æterna beatitudine congaudent. Furni itaque sunt corda electorum, in quibus caritas diffunditur per Spiritum Sanctum, qui datus est illis. Turris autem furnorum, ipsa est sublimitas et custodia bonorum operum; quæ eadem corda, ne a malignis spiritibus possint lædi, ne flamma virtutum, vento elationis inflari vel turbari valeant, circumspecta semper necesse est cautela et sollicitudine muniri.

Et steterunt duo chori laudantium in domo Dei, &c.] Præambulantes mœnibus et hortis civitatis, in carmine lætitiæ, et organis musicorum, redeunt ad templum Domini; ut ibi quoque stantes, laudem Domino consonantibus tubis referant, ibi oblati victimis vota dedicationis impleant. Ipsam autem unam eandemque futuræ vitæ patriam mystice domus Domini, quam et civitas Domini designat, sicut et præsens ecclesia consuevit in scripturis et domus Christi appellatur, et civitas. Verum distat, quod ædificia civitatis in carminibus gratiarum et organis ascendisse laudantes; in domo autem Dei stantes laudasse, et clare cecinisse perhibentur. Ascendunt namque electi mœnia civitatis, quæ fecerunt cum gaudia supernæ patriæ, quæ ipsi instantia bonorum operum sua fecerunt, introeunt. Cernunt diversitatem portarum, et turrium et ædificiorum celsitudinem, cum introeuntes in domum Patris, multarum inibi mansionum differentiam pro diversis hominum meritis contemplantur. Stant autem in domo Dei, et clarius canunt, cum in suas singuli mansiones recepti, in perpetua sui Conditoris visione stabili habitatione perseverant, ejusque laudes in seculum Dei voce indivisa concelebrant. Ubi duo erunt chori laudantium, vel de utroque videlicet populo, ut supra interpretati sumus, connexi, atque in unam divinæ laudis modulationem copulati; vel de angelis et hominibus facti, completa promissione Dominica, qua dicitur, quod erunt homines æquales angelis Dei. Sed et in hac vita ascendunt in civitatem Domini justī cum hymnis dedicationis, quando in memoriam futuræ remunerationis toto corde inhiantes, in bonis quotidie operibus magis magisque proficiunt, juxta illud Psalmistæ: Ascensus in corde suo disposuit in valle lachrymarum. Et iterum: Beati immaculati in via, qui

ambulant in lege Domini. Ecce enim et immaculatos dicit in via ambulantes in lege Domini, quia sic nimirum acceptam cordis et operis innocentiam tenent, ut super ad altiora crescere virtutum merita contendant. Stant autem in domo Domini cum laudibus, quia in ipso bonorum operum profectu indefessi perseverant, juxta illud beati Eliæ: Vivit Dominus, in cujus conspectu sto, id est, in cujus complenda voluntate indefatigabili mente permaneo. Bene autem sequitur:

Et immolaverunt in die illa victimas magnas, &c.] In die namque illa perpetuæ lucis (de qua dixit Zacharias: Et erit dies una, quæ nota est Domino non dies, neque nox: hoc est a labentium temporum consuetudine remota) magnas Domino victimas electi immolant, illas videlicet quas in spe futurorum degustans Psalmista dicebat: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Qui bene etiam, ubi hanc se hostiam sacrificaturum speraret, ostendit, cum protinus adjungit: Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini, in conspectu omnis populi ejus in medio tui, Hierusalem. In medio quippe Hierusalem vota Deo in conspectu omnis populi ejus, reddimus, cum in cœlesti patria omni sanctorum multitudine congregata, eas pro quibus in præsentī gemimus, quasque gratiarum quotidiano desiderio sitimus, laudes ei offerimus.

Deus enim lætificaverat eos lætitia magna, &c.] Hæc ad ædificationem sanctæ civitatis illius quæ est in futuro, veraciter pertinent, in qua Deus est rex ille, qui sua præsentia suos cives lætificat, magna utique lætitia; unde et eodem nato in carne Rege, pastoribus apparens angelus aiebat: Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo. Ad distinctionem nimirum humani gaudii, quod et parvum et transitorium est; et ideo sapientibus nihili pendendum. Bene autem in illa quam Deus suæ civitati tribuit lætitia, uxores quoque civium, simul et liberi gavisi esse referuntur; quia tempore resurrectionis non solum illi qui vel evangelizando verbum, vel fortiter in operibus fidei persistendo ecclesiam ædificaverant, fructum sui magni laboris accipiunt magnum; sed et infirmiores quique ejusdem fidei consortes, una eademque cum eis vitæ æternæ perceptione lætantur. Benedixit enim omnibus timentibus se Dominus,

pusillis cum majoribus. Potest hæc dedicatio etiam in hac vita typice, in quibusdam electis apte intelligi, qui purificato cordis oculo, ea quæ in futuro cuncta perceptura est ecclesia, nonnulla ex parte gaudia contemplari merentur, ut Esaias, Ezechiel, Daniel, cæterique prophetæ; ut apostoli, qui clarificatum in monte sancto Dominum videre gaudebant; ut Paulus, qui in paradisum atque in tertium rapi cælum meruit; ut in Apocalypsi sua Joannes, qui universi quo altius edita supernæ civitatis ingrediebantur, eo clarius laudes Domini canere, ac victimas illi bonorum operum maximas semper immolare curabant.

Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri, &c.] Gaudentibus universis de ædificatione ac dedicatione civitatis, procuratum est omni instantia, ut cultus in ea religionis, qui per cærimonias, maxime doctrinam et officia sacerdotum, Levitarum, cantorum et janitorum erat institutus, servaretur et cresceret. Ideoque statuti sunt viri strenui, qui collatam a populo pecuniam diligenter in ærarium templi colligerent et custodirent, propter usum eorundem ministrorum templi et altaris; primitias quoque frugum, ac decimas, et vinum et libamina, quæ ad templum deferebantur, sedula cura conservarent; quatenus abundante copia eorum quæ vel Domino essent offerenda, vel ex quibus ipsi ministri Domini vivere possent, libentius eorundem ministrorum multitudo in Hierusalem sibi mansionem facere consentiret, a quibus conflua turba populi doceri, simul et sanctificari deberet.

Quia lætatus est Juda in sacerdotibus et Levitis astantibus, &c.] Illa erat causa, ut populus sacerdotes et Levitas, cæterosque sanctorum ministros in Hierusalem habitare diligeret; quia lætatus est in bonis eorum operibus, quorum instantia Deo devota, et ipse populus correctus ab erroribus, et civitas erat exstructa, ac magna cum laude lætitiæ dedicata. Hujus autem capituli nobis expositio allegorica in promptu est; quia Dominus statuit eos, qui evangelium annuntiant, de evangelio vivere. Sed væ illis sacerdotibus ac ministris sanctorum, qui sumptus quidem cum gaudio debitos sumere a populo delectantur, sed nil pro ejusdem populi salute laborare, non aliquid sacri ducatus ei recte vivendo præbere, non de suavitate regni cœlestis ei quippiam dulce prædicando

canere, sed nec januam ei supernæ civitatis aperire, municipatum in cœlis habendo, verum potius ocludere perverse agendo probantur. In quorum operibus nequaquam confidens, sive laudans Dominum populus lætari, sed multo magis cogitur affligi. Notandum sane, quod Judas, qui supra in ædificatione civitatis, quasi desperans loquebatur: Debilitata est fortitudo portantis, et humus nimia est, et nos non poterimus ædificare murum, et cætera illius loci; jam nunc receperat fortitudinem et mentis et corporis ad exportandam humum, quæ impediabat ad ædificandum murum qui ceciderat, ad superandas hostium insidias quæ imminiebant. Ideoque merito lætatur in sacerdotibus et Levitis, cantoribus et janitoribus, quorum labore et exhortatione tantum periculum afflictionis evasit, tamque magnam recuperatæ gloriam prosperitatis invenit. Et tu ergo si humo vitiorum cor tuum prægravari, ne in eo civitatem divina inhabitatione dignam ædificare valeas, si te ab expurgandis vitiorum rudibus, ab ædificandis virtutum mœnibus, hostem malignum retrahere velle perspexeris, audi consolationem et consilia sacerdotum; auscultandis et custodiendis divinis lectionibus assiduus esto; sicque stes, ut habitaculum prætorii tui, expulsis dæmonum insidiis, Deus victor, quasi suam civitatem sanctificaturus, et mansionem apud te facturus introeat.

Et sanctificabant Levitas, &c.] Populus sanctificabat Levitas, decimas eis dando, quasi sanctis Dei; et ipsi Levitæ sanctificabant sacerdotes, decimam eis partem, quasi sublimioribus de suis offerendo decimis.

IN CAP. XIII.

In die autem illo lectum est in volumine Moysi, &c.] Constat Moabitas et Ammonitas, quia de incesto nati sunt, hæreticorum figuram tenere, quorum auctores, dum doctrinam patrum, de qua ipsi eruditi sunt, male intelligendo corrumpunt, quasi filiæ Loth semine paterno furtim et in tenebris, et non legitime utuntur; ideoque talium proles, hoc est sectatores hæresum, nullam unquam in ecclesia Domini partem habere queant. Nam quicunque ex his corriguntur, jam non erunt talium soboles genitricum. Occurrerunt autem filiis Israel, egredientibus ex Ægypto, cum pane et aqua, si ipsi bene

viventes, et catholica in pace versantes, solatium verbi Dei conferrent eis, qui nuper a servitio peccatorum per aquam baptismi et per fluctus maris eruti, ad libertatem patriæ cœlestis anhelant; quomodo fecit Bercellai Galaadites, qui fugienti David et exercitui ejus a facie Absalon, cum alimentis occurrit, quo eos refocillando adjutos, adversus tyrannidem novam filii regis redderet fortiores; illos nimirum significans, qui dispersam ab hæreticis ecclesiam subsidiis verbi cœlestis confortare, atque ad debellandam eorum insaniam curant animare. At dum iidem hæretici, neophytos et suis primatibus, et ostensis aliorum exemplis, sive verbis malignis perdere nituntur, quasi nati de incesto populi egressum ex Ægypto Israel, et suis armis, et Balaam arioli, qui interpretatur vanitas populi maledicti, atque consiliis impugnant infandis. Sed et Deus maledictionem Balaam convertit in benedictionem populi sui, et eum ab armis inimicarum gentium munivit; quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

CAP. XXXIV. *Factum est autem cum audissent legem, &c.*] Audita lege de duabus inimicis gentibus anathematizandis, mox omnem alienigenam a se populus fidelis separavit; quia sic necesse est, nos auditui veritatis intendere, ut cum ab uno quolibet vitio lectione divina prohibemur, continuo non illud solummodo, de quo sermo forte incurrerit, sed omne quicquid in nobis vitii sordidatis deprehendimus, ab actione simul et nostra conscientia repurgemus.

Fecit ergo sibi gazophylacium grande, &c.] Hæc sententia, qua se in Hierusalem non fuisse scribit Nehemias, non ad ea quæ supra hucusque narraverat, sed ad præsentem tantummodo locum pertinere videtur; superiora enim, tempore illo quo urbs ædificata ac dedicata est, gesta vel dicta videntur, quando adhuc Nehemias Hierosolymis morabatur; quibus strenue completis rediit ad regem, illoque absente fecit Eliasib grande gazophylacium, in quo reponerentur ea quæ vel in ministerium domus Domini, vel in usus ministrantium necessaria erant. Qui etiam quædam illicita in gazophylacio domus Domini ponere non timuit; quia reversus Hierosolymam Nehemias, mox ea turbare studuit. Nam sequitur:

CAP. XXXV. *Et veni in Hierusalem, et intellexi malum, &c.*]

Legimus supra, Tobiam servum esse Ammonitem, inimicum populi Dei; unde multum male egit Eliasib sacerdos; qui huic, tametsi sibi propinquitate conjuncto, in vestibulis domus Dei thesaurum fecit, in quo vasa ejus poneret, ejectis inde vasis domus Dei, cæterisque quæ ministerium ejus poscebat; quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? quæ conventio Christi ad Belial? qui consensus templo Dei cum idolis? quæ communicatio hæreticis et schismaticis, cum orthodoxis et pacificis Dei filiis?

Et projecit vasa domus Tobiae foras, &c.] Et tu quicquid inter fideles infidelitatis et immunditiæ reperis, continuo projice foras, ut immundatis credentium cordibus, quæ sunt gazophylacia Domini, cum virtutum fuerint plena divitiis, vasa Domini inferantur; hoc est, illa ipsa corda, quæ paulo ante vasa erroris fuerant per culpam, denuo vasa Domini fiant per correctionem; ibique sacrificium bonæ operationis, et thus puræ orationis, ubi pridem spelunca erat latronum, inveniatur. Sed et illi vasa Tobiae Ammonitis de gazophylacio templi ejiciunt, ibique vasa domus Dei, et sacrificium et thus referunt, qui excommunicatis sive anathematizatis hæreticis aut falsis catholicis, ac de ecclesia expulsis, catholicos in eorum gradum Christi famulos surrogant, qui fidelibus ei actibus atque orationibus deserviant. Comparandum sane hoc quoque Nehemiæ, zelo Domini Salvatoris, quando inveniens vendentes in templo et ementes, fecit flagellum de resticulis, et cunctos foras ejecit; apteque Nehemias sicut in cæteris suis actibus, ita et in hoc typum veri consolatoris ac mundatoris Dei pertulit.

CAP. XXXVI. *In diebus illis vidi in Juda calcantes torcularia in sabbato, &c.]* Sex diebus per legem operari quæ necessaria sunt, septimo jubemur quiescere; cujus mandati claret generale mysterium, quod omnes electi in hoc seculo, quod sex ætatibus agitur, pro æterna debent requie laborare; in die autem futura, quasi in die septima, ipsam requiem a Domino sperare perpetuam. Sed et juxta tropologiam, id est, sensum moralem, electi etiam in hac vita agunt sabbatum Domino sacratum, cum ab hujus mundi curis ad tempus separati, orationi vacant, et cœlestium rerum contemplationi purificatam mentem suspendunt. Nam cum ea quæ carnis cura jure

flagitat, sincero corde, et non in desideriis contra præceptum apostoli gerimus, quasi in sex diebus quæ necessaria sunt laboramus; quoniam erga illa, quibus propter hoc seculum opus habemus, occupamur. Porro sabbatismus orationum ac devotionis nostræ, in qua vacamus a temporalibus agendis, ut æternitatis gaudia dulcius gustare mereamur, recte diei septimo adsignatur; quia futuræ quietem vitæ ac beatæ laudationis imitatur; sed diem sabbati alienigenæ quærunt profanare, cum terrenæ cogitationes in tempore nostræ orationis importune nos conturbant, et memoria sive delectatione temporalium rerum, ab amore intimo nituntur extrahere. Imponunt asinis vinum, uvas, et ficus, et omne opus, et inferunt in Hierusalem, cum oblectamentis carnalibus stultos animi nostri motus onerantes, per hæc et hujusmodi tentamenta quietem nostri cordis Deo deditam violare conantur. Sed his improbarum cogitationum tumultibus, ne sabbatum nostrum inquietent, contradicit Nehemias, cum districta solertia juvante Domino, inutiles de corde nostro atque ineptas phantasias tempore orationis excludimus. Contestatur eos, ut in die qua vendere liceat, hujusmodi commercia vendant, cum hunc suis cogitationibus devota Deo anima modum imponit, ut tempore quidem orationis a transeuntium rerum curis abstineant. Nec tamen aliis temporibus, ubi opportunitas dictaverit, ab his quæ ad victum et indumentum pertinent, prorsus industriam avertant; sed hæc, ubi necessitas exigit, congruo moderamine dispensent.

Et Tyrii habitaverunt in ea inferentes pisces, &c.] Sicut piscis bonus, pia est fides, quam qui petit a Domino, nequam serpentem infidelitatis accipit; ita et piscis nequam infima est cogitatio, quæ curis se hujus mundi ultra modum solet immergere; quam nobis Tyrii, qui interpretantur coangustati, quærunt in sabbato vendere, cum immundi spiritus quietem piæ nostræ conversationis importune profundis seculi curis obruere tentant. Sed pro tali mercatu Nehemias optimates Juda objurgat et castigat, cum divina inspiratio eos qui professioni pietatis servire conantur, ab hujusmodi cogitationibus propitius purgat.

Factum est itaque, cum quievissent portæ Hierusalem die sabbati, &c.] Si nostra conscientia, cum a vitiis purgata, Deo

inhabitatore gaudet, Hierusalem recte potest vocari. Quæ sunt hujus portæ Hierusalem, nisi sensus corporis nostri, videlicet visus, auditus, gustus, olfactus, et tactus? per quos illa quæ foris aguntur, ad notitiam nostræ mentis, quasi intrando pertingunt; quos in die sabbati claudere jubemur, ut cum Deo vacare psalmis sive orationibus nos occupando quærimus, omne quicquid exterius agitur, ab animo procul ejiciatur, solique in occulto nostrum judicem libera mente precemur atque laudemus. Et quia nemo repente fit summus, sed ex longo sanctæ conversationis profectu debet ad hanc, de qua loquimur, perfectionem ac pacem mentis juvante Christi gratia pervenire; merito de his subinfertur ac dicitur:

Dixit quoque Levitis, ut mundarentur, &c.] Mundari namque eos a quotidiano boni operis exercitio necesse est, qui portas sensuum suorum ab omni irruptione turbulentæ cogitationis custodire desiderant. Quique diem sabbati sanctificare, hoc est otium orationum, psalmodiæ, lectionis sanctæ et lachrymarum utile sibi facere cupit, mundet necesse est multa conscientiam solertia, quo intentionem bonæ actionis bene consummare valeat. Quod etiam allegorico sensu de doctoribus fidelium recte potest accipi. Quicumque enim portas sanctæ ecclesiæ, id est fidem et opera auditorum suorum, per quæ sola in ecclesiam intratur, a contagione hæreticorum vitiorumque pulsantium observare gestiunt, oportet primo ipsi cor suum et actus ab omni errorum labe purificent.

CAP. XXXVII. *Sed et in diebus illis vidi Judæos ducentes uxores Azotidas, &c.*] Et nunc in sancta ecclesia uxores ducunt alienigenas, quicumque oblectationibus scelerum, quæ ad gentiles proprie pertinent, suam conscientiam attaminant. Filiique ex his nati nesciunt loqui Judaice, cum opera quæ ex mente vitiosa prodierant, nil in se piæ professionis ostendunt; sed gentilem potius stultitiam, quam ecclesiasticam sonant castitatem. Azotus enim, quæ Hebraice dicitur Asdod, interpretatur ignis verbum. Ideoque juxta tropologicum sensum, Azotice loquuntur filii de alienigenis nati uxoribus, cum opera per lasciviam procreata, ultionem expectant æternæ combustionis. Unde merito talium genitores a Nehemia non solum objurgati ac maledicti, sed et quidam sunt cæsi; quia necesse est errantes a doctoribus veritatis acrius coerceantur, quatenus a verbo

ignis ultoris, ad verbum divinæ laudationis discant felici mutatione transferri. Sed et hæretici cum gentilis philosophiæ, dialecticæ ac rhetoricæ studiis amplius quam ecclesiasticæ simplicitati operam dant, non mirandum si auditores eorum juxta linguam populi, et populi loquantur, scripturas quidam sanctas ore volventes, sed has erratico et gentili sensu interpretantes.

Igitur mundavi eos ab omnibus alienigenis, &c.] Aptus per omnia finis et condignus ædificationi sanctæ civitatis ac templi Domini, ut emundatis civibus ab omni sorde externæ et alienæ a Deo pollutionis, ordines sacerdotum ac Levitarum ministerio suo rite custodiantur; quatenus institutum regaliter magistri ecclesiæ, et castigatum ab omni peccato populum permanere in bono, in reliquum et crescere semper exhortentur; qui videlicet populus, inter alia, Domino ligna offert ad ignem altaris nutriendum, cum opera virtutum utique divina consecratione digna operatur. Nisi enim ligna aliquoties boni aliquid figurarent, non diceret propheta: Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum ante faciem Domini. Ardent autem ligna, et consumuntur in altari holocaustorum, cum in cordibus doctorum opera justitiæ flamma caritatis perficiuntur. Merito ergo talis conditor et dedicator civitatis, post multos devotionis suæ labores, memoriæ se sui Creatoris ac Largitoris omnium bonorum commendat. Et tu, summe Pater luminum, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum descendit, qui mihi humillimo servorum tuorum, et amorem dedisti, et auxilium considerandi mirabilia de lege tua; qui in thesauro prophetici voluminis, non solum vetera amplectendi, verum et nova sublevatione veterum donaria inveniendi, atque in usus conservorum meorum proferendi, indigno mihi gratiam præstitit, memento mei, Deus meus, in bonum.

SUPER

PARABOLAS SALOMONIS,

LIBER PRIMUS.

IN CAP. I. *Parabolæ Salomonis, &c.*] Parabolæ Græce, Latine dicuntur Similitudines; quod huic libro vocabulum Salomon ob id imposuit, ut sciremus altius, et non juxta litteram intelligere, quæ dicit; in quo Dominum significat per parabolas turbis fuisse aliquando loquuturum. Sicut etiam proprio nomine, et pacifico regni sui statu, regnum Christi et ecclesiæ perenne denuntiat; de quo scriptum est: Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis; super solium David, et super regnum ejus. Sicut templi constructione ac dedicatione, ædificationem ecclesiæ sanctæ, quæ tempore resurrectionis in æternum dedicabitur, insinuat. Nam et ipse filius esse David, et rex spiritualis Israel, etiam turbarum testimonio, quæ ei Hierosolymam venienti, cum palmarum ramis et laudibus occurrere declarantur. Notandum autem, quod vulgata editio pro Parabolis, quæ Hebraice Missæ vocantur, paræmias, id est, proverbia dicit. Sed nec ipsum nomen abhorret a vero. Quæ enim parabolæ recte nuncupantur, quia occulta sunt, possunt non incongrue etiam Proverbia vocari; quia talia sunt, quæ merito sæpius in ore colloquentium versari, ac memoria debeant retineri. Nam et proverbia plerumque tam obscure dicuntur, ut non immerito eadem possint etiam parabolarum nomine notari, Domino attestante, qui ait: Hæc in proverbiiis loquutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbiiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. Quid autem utilitatis parabolæ Salomonis conferant, sub incremento tituli monstratur, cum subditur: — *Ad sciendam sapientiam, &c.*] Sapientiam autem et disciplinam scire, est quomodo recte credere, qualiter se vivere oporteat, quemque veraciter didicisse, quo intentionem cordis dirigere, et

quid operando gerere conveniat, nosse. Quod autem adjungit: — *Ad intelligenda verba prudentiæ, &c.*] Monet eos quos imbuunt, ut non solum sapientiam, quam semel ipsi perceperint, amplecti; et disciplinæ virtutem, quam cognoverint, sciant inservire; sed etiam verba prudentium, quibus ad perfectionem proficiant, libenter auscultare, et hæc solerter intelligere curent. — *Justitiam, et judicium, &c.*] Justitia est, in eis quæ secundum regulam veritatis bene operamur. Judicium, in illis quæ recta discretionem cum proximis agimus. Æquitas in eo quod cum sincera intentione Deo soli, in his quæ recte gerimus, vel judicamus, placere contendimus. — *Ut detur parvulis astutia, &c.*] Parvulos dicet eos, qui nuper sapientiæ aurem accommodare cœperunt; adolescentem, qui aliquantum jam in ejus auditione profecit. Et ideo fortasse parvulos plurali numero. Adolescentem appellat singulari; quia doctrina sapientiæ, quos diversis animi motibus, diversis vivendi moribus deditos suscipit, in viam virtutis perfectiorem erudiendo provehit. De quibus jure dicatur: Multitudinis credentium erat cor unum et anima una. Ut detur, inquit, parvulis astutia. Hæc etenim rudibus est et incipientibus necessaria, per quam sophismatum dignoscere et cavere versutiam possint, ne falsorum fraudibus argumentorum abducantur a simplicitate veræ sapientiæ, quæ ducit ad vitam. Adolescenti scientia et intellectus; quia qui prudenter declinat falsa, consequenter scita veritatis percipiet. Hactenus prætitulatio; hinc jam ipse textus parabolarum incipit. — *Audiens sapiens, sapientior erit.*] Quia sapientiæ amator exstitit Salomon, qui, optione sibi data, sapientiam petiit et accepit, pulchre initium parabolarum suarum a sapientia sumit. Quod autem ait, Sapientem, cum audierit verbum, sapientior effici; ostendit neminem in hac vita ita sapientem fieri posse, cujus sapientia nequeat augeri; semperque moris esse sapientium, ut dictis majorum, et aliquando etiam minorum, auscultent; quicquid in eis utilitatis audierint, ad se replicent suoque in corde recordentur. Denique audivit sapiens minor majorem, regina Saba Salomonem, et sapientior rediit. Audivit Moyses socerum multo inferiorem, et sublimior ac sapientior redditus est. Audierunt discipuli Christum, et spiritum sapientiæ percipere meruerunt. Audivit Nicodemus, audivit

Gamaliel, audivit discipulus ejus, tunc Saulus, nunc apostolus Paulus. Sapientes utique verbum evangelii, et sapientiores sunt effecti. Qui etiam Paulus, cum ad tertium cœlum raptus, audisset ea quæ non licet hominibus verba loqui, nihilominus ad terram reversus aiebat: Quia ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. — *Et intelligens gubernacula possidebit.*] Nemo se de sua jactet scientia, quia si qui sapientium verba crebro audire et intelligere negligit, vitam suam rite gubernare non novit. Quanto magis alieno regimini præfici nequit, qui seipsum ad patrum disciplinam subicere contempsit? Quod ergo ait, Audiens sapiens sapientior erit; et ad cognitionem rerum, quæ per sapientiam noscuntur, respicit. Quod vero addit, Et intelligens gubernacula possidebit; ad rectitudinem vitæ, quæ per eandem sapientiam discitur vel docetur, pertinet. Et pulchre principium Parabolarum, principio congruit tituli, quod ita se habet, Parabolæ Salomonis filii David regis Israel, ad sciendam sapientiam et disciplinam. — *Animadvertet parabolam et interpretationem, &c.*] Hoc discipulis se humiliter audientibus, ipsa quæ eos in carne apparens erudiebat, sapientia donavit, ut et suas parabolas, quas turbæ nequibant intelligere, et prophetarum ac legis ænigmata, id est, obscura dicta spiritualiter animadvertere, ac suis auditoribus dilucidare valerent. Sed et sequentibus ecclesiæ magistris, eadem intelligentiæ spiritualis arcana, pie quærentibus ac pulsantibus reseravit. — *Timor Domini, principium sapientiæ.*] Duo sunt timores Domini. Primus servilis, qui principium scientiæ vel sapientiæ vocatur; secundus amicabilis, qui perfectionem sapientiæ comitatur. Timor servilis principium est sapientiæ, quia quisquis post errorem delictorum sapere incipit, primo timore divino corripitur, ne ad tormenta ducatur. Sed hunc timorem perfecta dilectio foras mittit. Succedit autem timor Domini sanctus, permanens in seculum seculi, quem non excludit, sed auget caritas. Ipse est, quo timet filius bonus, ne vel in modico oculos amantissimi patris offendat. Nam inchoativo timore, servilis adhuc animus metuit, ne ab irato domino pœnis subigatur. Uterque autem timor in futura vita cessabit; caritas vero nunquam excidet, sed in plenitudine sapi-

entia perpetua manebit; quod est cognoscere verum et unum Deum, et quem misit Jesum Christum. — *Sapientiam atque disciplinam stulti despiciunt.*] Dixerat de sapiente, quod audito sermone sapientior fieret; et intelligens, rite suos gubernare disceret actus. Dicit e contrario de stultis, quod sapientiam recti dogmatis et disciplinam puræ conversationis non modo non assequantur, sed et nosse contemnant. Denique prædicante in carne, ipsa sapientia, sapientes quique gaudentes accurrebant; at Pharisei et principes sacerdotum, salutaria ejus dicta simul et facta spernebant. Et notandum, quod sapientem singulari numero, stultos describit plurali; quia et plures sunt sapientibus stulti, et sapientium cœtus uniformem tenet callem pietatis. Porro errantium dissimili dogmati, dissimilis est ordo vivendi. — *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, &c.*] Hactenus proverbialiter de utraque parte disputat, hinc jam sedulus incipit admonere quemque fidelem, ut disciplinam legis divinæ blanditiis præponat reproborum; quia nimirum hujus custodiam, corona; illorum facinora, mors sequatur æterna. Unde et recte filium vocat, quem paterna sollicitudine curat instituere. Potest et ex Dei Patris persona dictum accipi; in nomine autem matris ecclesia, quæ tunc synagoga vocabatur, intelligi. Et notandum, quod ita nos disciplinam Patris audire præcepit, ut legem quoque nulla ratione dimittamus; quia non sufficit, ut quis se Dominum diligere, et ejus præceptis obtemperare dicat, si unitatem ecclesiæ fraterna caritate non sequitur. Nec vetat aliquid, matrem ipsam, Dei gratiam, qua salvamur, accipere. Nam et apud Hebræos, spiritus, qui gratiam præstat, genere fœminino nuncupatur. — *Ut addatur gratia capiti tuo, &c.*] Mos apud veteres fuit, ut legitime certantes, coronam in capite, torquem in collo acciperent. Et nobis ergo, si disciplinam Conditoris nostri, si gratiæ matris scita custodimus, major inde spiritualium virtutum claritas augetur. Additur enim gratia capiti, cum caritas, quæ principale mentis ornat, ardentius inflammatur. Additur et collo torques, cum fulgore perfectæ operationis, sermo prædicationis, qui per col- lum procedit, confirmatur; ac ne contemni ab auditoribus debeat, indeficienti virtutum connexionem docetur. Sed et in his qui Mosaicæ legis decreta, Domino veniente, servabant,

addita est gratia novi testamenti cum spe regni cœlestis. Cujus splendor eximius ad exemplum coronæ vel torquis nullo unquam fine claudetur. Nobis quoque cum pro bonis actibus, quos divina gratia prærogavit, lux æterna tribuitur, gratia profecto capiti, et collo torques additur; juxta illud evangelii, Quia et nos omnes de plenitudine ejus accepimus, gratiam pro gratia; gratiam, scilicet beatæ retributionis, pro gratia rectæ operationis. — *Fili mi, si te lactaverint peccatores, &c.*] Duobus modis lactant peccatores, quos decipiunt; quia aut ad facienda scelera blanditiis illiciunt, aut facta jam favoribus, quasi laudabiliter acta, sustollunt. In utroque autem sapientia suos auditores, ne talibus acquiescant, hortatur. — *Si dixerint, Veni nobiscum, &c.*] Potest hic locus generaliter de latronibus dici, qui innocentibus vel insidias mortis vel damna inferunt. Potest et de illis specialiter intelligi, qui ipsum vitæ auctorem neci tradiderunt. — *Abscondamus tendiculas contra insonlem frustra.*] Hæc fecere, cum dicebant: Licet dare tributum Cæsari, annon? et innumera hujusmodi alia. Vere etenim erat insons, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Vere frustra illi tendebant insidias, a quo in nullo læsi, immo cujus plurima erant beneficia experti. — *Deglutiamus eum, sicut infernus, &c.*] Ita Dominum impij desiderabant extinguere, ut omnis memoria virtutum et doctrinæ illius tolleretur; sed et hoc ipsum quod unquam talis inter eos vixerit, oblivioni daretur. — *Omnem pretiosam substantiam reperiemus &c.*] De hominibus dicebant, quos Christo adhærere cernebant. Putabant enim, quia si eum occiderent, omnes qui crediderant, ab ejus possent amore et consecratu secernere, talibusque animantium spoliis, suarum conventicula replere domorum. Cui simile est illud Dominicæ parabolæ, quia veniente ad se regis filio, dixerunt: Hic est hæres; venite, occidamus eum, et nostra erit hæreditas. — *Sortem mitte nobiscum, &c.*] Marsupium, est sacculus nummorum. Patet autem de latronibus, quia ut plures scelerum socios conquirant, communionem eis prædæ, quam rapuerunt, spondent. Sed et persecutores nostri Redemptoris, quoscunque potuerunt, sibi adjungebant. At quos illum sequi videbant, hos de synagoga propulsantes, sua communione privabant. —

Fili mi, ne ambules cum eis, &c.] Prohibet credentes Christo de Judæis, communicare persequentibus Christum Judæis. Denique omnes qui credebant, erant pariter. Et Petrus iisdem loquens, Salvamini a generatione ista prava. — *Pedes enim illorum ad malum currunt, &c.*] Non solum ad malum, quod temporaliter operantur, sed etiam ad malum, quod perpetuo passuri sunt impii, properant, quoties ad patrandum homicidium, vel aliud quid sceleris agendum festinant. Nam quantum videntes ad facinus implendum ducuntur, tantum non videntes ad tolerandam pro facinore pœnam propinquant. Hæc de insidiatoribus nostri Salvatoris valent specialiter intelligi. Sequens autem versiculus, de fidelibus ejus, æque pravorum malitiam sustinentibus, generaliter inseritur. *Frustra autem jacitur rete, &c.*] Frustra etenim laqueus persecutionis aut mortis tenditur electis, qui pennas habent spei et caritatis, cæterarumque virtutum; quibus et cœlestia, dum vivunt, desiderant, ut ad hæc post mortem mereantur pertingere. Habent et oculos mentis, per quos et mala, quæ ab impiis sustinent, citius transitura; et bona, quæ sustinent, meruerunt, æterna mansura prævideant. Quibus simul oculis, et reproborum superbiam cito consumendam, et tormenta sequentia semper mansura prospiciunt. Potest et ita accipi, quod recte dicat perniciosam malorum doctrinam, quam ab eo loco contexuit, ubi ait: Si te lactaverint peccatores, ne acquiescas. Frustraque tale jacitur rete ante eos, qui mundis oculis cordis superna contemplantur; qui dicere noverunt cum propheta, Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Facile enim laqueos, qui in terra tenduntur, cavet, qui conversationem habet in cœlis. Utrumque ergo rete frustra bonis parant reprobi; quia et si suadent iniqua, superantur justorum sapientia; et si inferunt adversa, contemnuntur patientia. Insuper et ipsi tentatores suis se perdunt insidiis. Unde recte subditur: — *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, &c.*] Contra sanguinem, ut temporali morte plectantur. Contra animas autem dicit, ut æterna quoque animarum perditione damnentur. Quod cum ad omnes qui sanguini insidiantur, et fraude sibi vivendum existimant, pertineat; specialiter tamen Judæis congruit, qui insonti Domino tendiculas absconderunt, ejusque apostolos, virtutum pennis

fultos, dolis circumvenire satagebant. Contra suum namque sanguinem suasque animas agebant, qui timentes ne terrestre regnum perderent, cœli terræque regem occiderunt, et cœli cives persequerentur in terra; ideoque et quod in terris habebant, et quod in cœlis acquirere poterant, regnum perdidērunt. Generaliter autem dicendum; quia quicumque oculos fidei habet apertos, accipitque a Domino pennas, ut columbæ, quibus æternam volet ad requiem, frustra tali nectant laqueos mali, seque ipsos potius hoc præsumendo perimunt. — *Si semitæ ejus avari animas possidentium rapiunt.*] Semitas avari dicit subtiles ejus cogitationes, quibus sedulus inquit, qualiter pecunias augeat. Talesque semitæ rapiunt ad interitum animas possidentium, id est, eorum qui possessionibus pecuniarum ultra rationem incumbunt. Non solum ergo, inquit, hi qui ob philargyriam rapinis innocentium et cædibus invigilant, semetipsos hoc agentes perdunt; verum eodem ordine, tametsi minore reatu, omnes avari meditationes, quæ aurum Deo præferunt, hunc ad interitum trahunt. Aliter: Sic semitæ omnis avari animas possidentium rapiunt. Tali fine, ut præfatus sum, avarus quisque perimit, vel nudat eos qui possessionibus abundant, ut ipse potius hoc agendo peccet. Pauperes namque, quos nihil possidere cernit, cur occidat? Quos spoliaret, non invenit. Hucusque persecutiones, quas Judæi Christo intulere, describuntur. Hinc referunt ea quæ ipse post passionem eisdem suis persecutoribus per apostolos loquitur. — *Sapientia foris prædicat in plateis, &c.*] Sapientia quippe Dei Christus est, qui in mundo conversatus, paucis suæ mysteria divinitatis patefecit, ipsisque præcepit, ne ante passionem et resurrectionem suam, quia ipse esset Jesus Christus, prædicarent, ne gloriam ejus, quam in monte conspexerant, cuiquam dicerent; magisque tunc suæ potentiam majestatis operibus, quam verbis ostendebat, impleta prophetia, quæ dixit: Neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. At post resurrectionem sapientia foris prædicabat; quia, misso desuper Spiritu, per apostolos aperire seipsam mundo declarabat. In plateis dabat vocem suam, quia in latitudine plebium manifeste, quæ antea paucos docuerat, replicabat, impleto verbo quod eisdem suis præconibus ait, Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aures auditis, prædi-

cate super tecta. In capite turbarum clamitabat, Quia etiam principibus qui sibi ei prævaluisse, ut crucifigeretur, videbantur, reatum homicidii, quod perpetrarunt, palam reducebat ad memoriam, eosque ad pœnitentiæ remedium vocabat. — *In foribus portarum urbis profert verba sua.*] Urbs Domini ecclesia est, ex utroque populo, Judæorum videlicet et gentium, adunata. Cujus portarum fores sunt doctores, qui verbum prædicando, credentes in eam introducunt. Et in foribus portarum ejus, verba sua sapientia proferebat, cum apostolis suis loquebatur. E quibus unus aiebat, An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus? Possunt fores portarum urbis etiam synagogæ majores intelligi, in quibus sapientia disputabat, cum et legisperitos, Pharissæos, et sacerdotes, per apostolos loquens, suam revocabat ad gratiam; ita ut, sicut Lucas ait, multa etiam turba sacerdotum obediret fidei. Quid autem eadem sapientia clamaret, adjungitur: — *Usquequo, parvuli, diligitis infantiam?*] Usquequo parvuli sensu veteris instrumenti cærimonia, novo clarescente diligitis? Usquequo Moysen Christo, evangelio legem præfertis? Quousque decreta, quæ rudibus adhuc populis data sunt per servum, præponitis eis quæ ipse Filius veniens perfectis sensu contulit? Quamdiu, inquit, hæc agitis? Jam vidistis Christum in carne, jam miracula facientem et docentem non tantum sprevestis, sed et occidistis. Saltem modo resuscitatum a mortuis, et præsidem cælo diligite; et dimittet vobis scelus quod commisistis. — *Et stulti ea quæ sibi sunt noxia, cupient? &c.*] Præponendum est a superiori, usquequo, id est, usquequo cupient? usquequo odibunt? Cupiebant autem noxia, et odibant scientiam, qui literæ legalis superficiem sequebantur; et sacramenta evangelii, quæ ipsa litera significabantur, accipere detrectabant. — *Convertimini ad correptionem meam.*] Corripuit per apostolorum ora Judæos, quia credere nolissent; et vel tunc eos, postquam resurrexit et ascendit, monuit converti. — *En proferam vobis Spiritum meum, &c.*] Si adhuc, inquit, converti negligitis, proferam vobis vindictam quam meruistis; et verba quæ de vestra perditione prædixi, ostendam esse veracia. Spiritum quippe suum, potentiam ultionis nominat; de qua Moyses ait, Misisti Spiritum tuum, et cooperuit eos mare. Et in libro beati Job .

dictum est, Iniquos flante Deo periisse, et spiritu iræ ejus esse consumptos. — *Quia vocavi, et renuistis.*] Dicens: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. — *Extendi manum meam, &c.*] Primo benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, postmodum in cruce patiando. — *Despexistis omne consilium meum.*] Dicentis, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. — *Et increpationes meas neglexistis.*] Dicentis, Væ vobis, Scribæ et Pharisei, hypocritæ, quia tulistis clavem scientiæ; ipsi non introistis, et eos qui introibant prohibuistis. Et generaliter, Qui non credit, jam judicatus est. — *Ego autem in introitu vestro ridebo, &c.*] Tale est in Psalmo de eisdem, Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Non quia buccis Dominus irrideat, aut naso subsannet; sed ea vis designata est tali verbo, quam dedit apostolis, ut præviderent nil prorsus impios contra eum, supra quem ipse permetteret, insidiis esse acturos; quin potius illorum cœpta omnia evacuanda, ejus vero gloriam post passionem per orbem terrarum esse dilatandam prænoscent. Ideoque superbiam eorum, etiam cum maxime valere conspicerent, pro nihilo contemnerent. — *Cum vobis, quod timebatis, advenerit.*] Conferentes ad invicem, Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem. — *Cum irruerit repentina calamitas, &c.*] Obsidionem Hierosolymorum subitam, et expugnationem totius provinciæ, quæ a Romanis facta est, dicit; quam et ipse Dominus in evangelio, videns civitatem, flensque super eam, prædixit. — *Quando venerit super vos tribulatio, &c.*] Non leguntur Judæi in illa obsidione Dominum invocasse, sed tantum armis esse confisi, quamvis desolationem patriæ ruinamque templi amarissima mente conspexerint. Si qui tamen tunc eum invocabant, quia hic culpam, pro qua sunt puniti, intelligere, ut vere pœnirent, nolebant, frustra ad eum quem contempsere clamabant. Unde recte dicuntur tribulationem cum angustia fuisse perpassi. Tribulatio namque erat in eis, qua foris deprimebantur. Angustia in eo, quod intus nil a Deo consolationis invenerant. At contra, sancti cum exterius opprimuntur adversis, spe certa salutis in corde dilatantur, scientes se ab illo exaudiri clamantes, cujus se verba jubentis audire meminerunt. Hinc

etenim propheta ait: Cum invocarem, exaudisti me, Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi. Potest autem tota hæc correptio sapientiæ de universis generaliter reprobis accipi, quia in die judicii clament ad judicem districtum, aperiri sibi januam regni postulantes, nec mereantur exaudiri. Nam et hoc quod sequitur, Mane consurgent, et non invenient me; ipsum tempus extremi examinis, quo alii in vitam æternam, alii in opprobrium resurgent sempiternum, aperte designat. — *Eo quod exosam habuerint disciplinam, &c.*] Merito salute privantur, qui principium sapientiæ, timorem Domini et disciplinam, non modo non habet, sed et odiis insequuntur; at salutis filius, Iniquos, inquit, odio habui, et legem tuam dilexi. — *Comedent igitur fructus viæ suæ.*] Viam eorum dicit, de qua superius dixerat: Pedes enim illorum ad malum currunt. Quia, inquit, vias meas ingredi noluerunt ut viverent, recipient mercedem viarum suarum, ut in æternum pereant. At contra de his, qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus, dicitur: Labores fructuum tuorum, quia manducabis; beatus es, et bene tibi erit. — *Suisque consiliis saturabuntur.*] Quia meo consilio, quo illos salvare decreveram, acquiescere renuebant, saturabuntur suis; quibus aiebant, Abscondamus tendiculas contra insontem frustra; quibus pro Salvatore latronem sibi eligebant, ut videlicet vastentur a latronibus, et inter latrones damnentur. Quod et de omnibus verbi Dei contemptoribus, sicut et cætera, potest accipi. — *Aversio parvulorum interficiet eos.*] Parvulos non ætate, sed sensu dicit; quibus supra dictum est, Usquequo, parvuli, diligitis infantiam? qui non parvuli, sed perfecti sensibus esse potuissent, si non a consilio sapientiæ, auditum averterent. Quo autem averterant, eo sese æternæ morti destinabant. — *Et prosperitas stultorum perdet illos.*] Cum nullis retardantibus adversis perfecerint actu, quod meditantes aiunt: Omnem pretiosam substantiam reperiemus. Item: Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos; quia sæpe aversus a timore Conditoris animus, jam de ira ejusdem justī Conditoris, patitur, ut in his quæ peccat, nil sustinere videatur adversi. Sed ut beatus Job ait, Ducat in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendat. *Qui autem me audierit, &c.*] Potest et in hac vita et in futura

intelligi; quia qui Domino perfecte servit, nullis terretur adversis, immo gaudet in adversis, et in ipsa morte quasi de ingressu vitæ lætatur, quietumque semper a supervacuis cogitationibus ac tumultibus tentationum, pectus, juvante Sancti Spiritus gratia, gerit, quod requies septimi diei in lege mystice designabat. Sed et cum transierit e seculo hoc non solum absque terrore malorum, sed etiam in magno gaudio speratæ resurrectionis quiescet, ut Lazarus in sinu Abraham. — *Et abundantia perfruetur, &c.*] Nunc abundantia bonorum operum, ablato timore etiam eorum qui occidunt corpus, tunc abundantia gaudiorum in præmio. Quanta enim ibi abundantia bonorum omnium, ubi gloriam ejus, a quo sunt omnia bona, licet intueri, ablato prorsus timore omnium, quæ aliquid adversi ulterius adferant!

IN CAP. II. *Fili mi, si susceperis sermones meos, &c.*] Abscondit mandata Dei penes se, qui hæc audiens sollicito in corde recondit, juxta illum qui ait: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Est enim summopere curandum, ne nobis hæc, juxta parabolam evangelii, dæmonia quasi semen, secus viam jactum, volucres tollant. — *Ut audiat sapientiam auris tua.*] Ille enim sapientiam aure non audire probatur, qui verba Dei, auditu tantum corporis percipiens, memoria retinere, ut hæc operetur, dissimulat. Si ergo mandata Dei, fixo amore discendi et custodiendi, susceperis, primo humilitatis viam tene. Hoc est enim quod subsequenter additur, — *Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam.*] Inclinare quippe est, cor ad cognoscendam prudentiam humiliare, et emundare cor, quod dignum fiat ad percipiendâ mysteria veritatis. Unde eadem Sapientia Patri loquens ait: Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis; id est, Abscondisti a superbis, et revelasti ea humilibus. — *Si enim sapientiam invocaveris, &c.*] Nullum invocare, id est, in nos orando vocare, nisi Deum debemus. Cum ergo sapientiam invocandam esse docet, ostendit se proculdubio, non quamlibet sapientiam, id est, notitiam rerum cœlestium sive terrestrium, sed ipsam cognitionem Deitatis nobis assequendam proponere. In hujus namque perceptione sapientiæ, summa est perceptio beatitudinis, ipsa attestante, quæ Patri pro nobis supplicans ait: Hæc est autem vita

æterna, ut cognoscant te solum et verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Notandum autem, quod et sapientiam invocare, et nosmetipsos ad noscendam prudentiam, cor inclinare suadet; quia nimirum necesse est, ut et divinum in cunctis flagitemus auxilium, et ipso Domino adjuvante, bona, quæ valemus, agamus. Neque enim sine ipso quicquam facere possumus: nec rursum sine nostro conamine, quantuluncunque habere valemus, nos ab ipso salvandos esse credamus. — *Si quæsieris eam quasi pecuniam, &c.*] Si tanta cura sapientiam, quanta cupidi quærunt pecuniam; vel certe si tam sollicite quæsieris sapientiam ipsam, quasi infinitas per hanc et ineffabiles divitias sis acquisiturus, percipies præmia, quæ subsequenter exponuntur. Qui vero thesauros effodit, ejicit rudus terrestre, facit in altum foveam, sedulus insistit labori, donec ad thesauros, quos quærît, attingat. Et qui thesauros sapientiæ invenire desiderat, quicquid sibi terrenum inesse deprehenderit, expurget; carnales illecebras abscindat; fossam in se humilitatis faciat, nec quiescat ab agendo, priusquam se viam veritatis invenisse cognoverit. — *Tunc intelliges timorem Domini, &c.*] Si sollicito corde quæsieris, pervenies ad experientiam amabilis Domini timoris; qui non solum initium, sed perfectio est sapientiæ cœlestis, in hac duntaxat vita. Ideoque non eum perfecta dilectio foras mittit, sed permanere in seculum seculi facit. Sed et scientiam ipsius divinitatis, quæ perpetuo beatum facit, invenies. — *Quia Dominus dat sapientiam.*] Respicit hic versiculus ad hoc, quod supra dixit, Si enim sapientiam invocaveris, et cætera, usque dum ait, Et scientiam Dei invenies. Ideo namque sapientia, id est, Dominus est invocandus, ad accipiendam sapientiam; quia sapientia non a nobis ipsis haberi potest, sed a Domino datur. Taceat Pelagius redargutus ab apostolo, qui ait, Quid enim habes, quod non accepisti? Et Jacobus apostolus, Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo. — *Et ex ore ejus sapientia et prudentia.*] Potest in hoc versiculo illa ineffabilis et coæterna Deo Patri, sapientiæ nativitas intelligi; de qua et alibi ait, Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita. Potest os Domini et in sanctis ejus accipi; unde dici solet in prophetis, Quia os Domini locutum est. Et ex ore ejus scientia et prudentia, quod nisi ipse os humanum sanctificet, nisi hoc suum ipse dignanter efficiat,

perfectam loqui sapientiam nullatenus valet. — *Custodiet rectorum salutem, &c.*] Cognatæ sunt sibi virtutes, rectitudo et simplicitas, neque ab invicem queunt separari. Unde et sapientiam unam earum sine altera non quærit; sed in quibuscunque ambæ conveniunt, hos custodit et protegit. Denique de beato Job dicitur, quia erat vir ille simplex et rectus. Simplex videlicet, per innocentiam mansuetudinis; rectus, per cautelam discretionis. Simplex, quia nullum lædere, immo cunctis prodesse desiderabat: rectus, quia a nullo se corrumpi permittebat. — *Servans semitas justitiæ, &c.*] Vias sanctorum, generalia Dei præcepta; semitas justitiæ, arctiora cœlestis vitæ instituta, quæ perfectis solum accessibilia sunt, dicit; utrasque autem sapientia servat, ut in quocumque virtutum gradu rectos juvet ac simplices. — *Consilium custodite, &c.*] Viam malam, opera iniqua; hominem perversa loquentem, doctores dicit iniquæ operationis. Viam malam, in quam vocant, qui dicunt, Veni nobiscum, insidiamur sanguini. Perversa loquentem, eum qui hujus est auctor suasionis significat. — *Qui relinquunt iter rectum, &c.*] Pulchre itineri recto vias tenebrosas opposuit, quia nimirum iter rectæ actionis in luce peragitur, atque ad lucis supernæ gaudia ducit. At sicut Dominus ait, Omnis qui male agit, odit lucem; et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. Et talis finem exterioribus sortitur in tenebris. — *Qui lætantur, cum male fecerint, &c.*] Ideo male facientes exultant, quia per vias tenebrosas ambulant, et nesciunt quo eunt. Si enim, quia ad pœnas tendunt, aspicerent, gressum utique cohiberent, noxiamque lætitiā salubri fletu castigarent. — *Ut eruaris a muliere aliena, &c.*] Pendet hic versus a superioribus, ubi dictum fuerat, Prudentia servabit te. Et sensus est, prudentia servabit te, ut eruaris a muliere aliena. Quia ergo prius Salomon auditorem suum, quem sapientiam docere satagit, admonuit, ne latronibus jungeretur, nec si videret furem, simul curreret cum eo, sed recte ac simpliciter incederet; nunc admonet, ne cum adulteris portionem suam ponat. De quibus et hoc quod supra dicitur, Ut eruaris de via mala, et ab homine qui perversa loquitur; potest specialiter intelligi. Quæ enim perversior locutio, quam ad stupra suadere? Quod capitulum incipit a loco, ubi ait: Fili mi, si sus-

ceperis sermones meos, et mandata mea absconderis penes te. Potest autem per mulierem extraneam, hæreticorum pravitas intelligi, a Christi et ecclesiæ membris aliena, quæ mollitie disertitudinis, et linguæ blandimentis, corda decipere innocentium solet. Unde Psalmista: *Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula.* — *Et reliquit ducem puertatis suæ, &c.*] Patet de adultera, quia primum virum relinquit; et pacti Dei sui obliviscitur, ejus nimirum, quod cum viro suo, Domino teste, tempore nuptiarum pepigit, quod fidem sibi castitatis alterutrum servarent. Patet et de mente hæretica, quia relinquit doctorem, a quo fidem ecclesiæ didicerat; et oblita est pacti Dei sui, hoc est, fidei ipsius Dominicæ, quæ in symbolo continetur, quam se die baptismatis servaturam esse promiserat. — *Inclinata est enim ad mortem domus ejus, &c.*] Omnis conversatio adulteræ ad interitum ducit, et quamvis blanda videatur ac mansueta, non minorem in fine sentiet vindictam, quam qui latrocinando aperta impie-tate famulantur. Potest domus adulteræ, ipsa ejus caro, in qua turpitudini et luxuriæ substernitur, accipi, quæ novissimi tempore judicii, non ad vitam, sed perpetuam resurget ad mortem. Sed et hæreticorum domus, quia super arenam construitur, etiam cum stare videtur, vergit in casum, suisque incrementis quasi quibusdam semitis, ad impiorum consortia, id est, ad spirituum tendit tormenta malignorum. — *Omnes qui ingrediuntur ad eam, non revertuntur, &c.*] Ad eam, ad mortem dicit, non ad mulierem. Potest enim, qui adulteræ mixtus est, Domino juvante reverti, ac vitam pœnitendo mereri; potest qui hæresi pollutus, resipiscendo redire ad salutem. At qui semel æterna morte raptus est, nunquam redibit ad viam, qua vitam petat beatorum. Quod contra Origenianos proprie dictum est, qui hæreticis, meretricibus, cunctisque flagitiosorum turbis, et insuper ipsi diabolo atque angelis ejus, post innumera, licet expleti universalis judicii tempora, remissionem scelerum, vitamque ac regnum promittunt in cœlis; male intelligentes illud Esaïæ, *Et claudentur ibi in carcere, et post dies multos visitabuntur.* Quasi post multa tempora terminati judicii solvandos ac salvandos dixerit impios, cum ille econtrario nullam eis salutem tribuat; sed et eos qui hoc tempore mortui præ enormitate

flagitiorum, claudi merentur in carcere pœnarum, tempore resurrectionis ad modicum visitandos significet tantum, ut receptis corporibus in iudicio gravius damnentur, et continuo post iudicium atrocioribus perpetuo recludantur in pœnis. Quamvis et ita potest recte accipi, Omnes qui ingrediuntur ad eam, id est, ad meretricem, sive ad domum ejus, non revertentur; quia quantum attinet ad naturam, iniqua sua voluntate depravatam, recursum per semetipsum non habet; sed per Dei gratiam, qua adjuvatur et instauratur, ut semitas vitæ apprehendat. Designatum est enim hoc dicto pondus iniquitatis, ut cum revertitur quis, non sibi tribuat, sed gratiæ Dei; non ex operibus, ne forte glorietur. — *Ut ambules in via bona, &c.*] Viam bonam, unitatem dicit rectæ fidei. De qua Dominus ait, Ego sum via. Et rursus: Nemo potest venire ad Patrem, nisi per me. Calles autem justorum, multifaria sanctorum exempla nominat. Pendet hic versus ex eo, quod supra dictum est, Prudentia servabit te; sicut et illud, Ut eruaris a muliere aliena. — *Qui enim recti sunt, habitabunt in terra, &c.*] Et hic rectis jungit simplices; sicut et supra cum diceret, Rectorum salutem custodiet, et proteget gradientes simpliciter. Quia nimirum simplicitas sine rectitudine dissoluta est, et stulta; rectitudo autem sine simplicitate, austera nimirum existit, et dura. Verum utraque virtus conjuncta perfectum reddit hominem. Sed inter utrumque verum distat, quod in illo Dominus, quia justos in præsentī certantes adjuvet; et in isto, quia victores in futuro coronet, indicatur. Terræ quippe nomine Ecclesia designatur, quæ spiritualement fructum Deo germinare consuevit, in qua justī habitant et permanent; quia a consortio ejus, nec morte separantur, sed terminata hac vita, ad illam ejus partem, quæ cum Christo in cœlis regnat, perveniunt. — *Impiī vero de terra perdentur, &c.*] Possunt hæc non de cunctis generaliter reprobis dicta accipi, sed de illis specialiter, qui ad terram Domini, id est, ecclesiam pertinere videntur, et tamen exigentibus meritis auferentur ab ea; quidam aperte ipsius ecclesiæ iudicio, ut Simon, Arrius, et Porphyrius, quidam vero in secreto invisibilis iudicis, ut innumeri etiam eorum, qui hominibus boni videntur. Impios enim apertos apostatas dicit, at inique agentes omnes qui, perceptis fidei sacramentis, ab ejus casti-

tate aliquo modo degenerant. Utrique autem in futura retributione de viventium terra perdentur, quia non habitabit juxta Dominum malignus, neque permanebunt injusti ante oculos ejus. Et recte, quia de bonorum malorumque viis multa prædixit, de utriusque fine in conclusione subjunxit, quomodo et præcedenti parabola, qua latronum consortia vetabat; dicens de fine malorum, Et prosperitas stultorum perdet illos; dicens de fine bonorum, Qui autem me audierit, absque terrore quiescet. Possunt versus hi, de quibus novissime disputavimus, de antiquo Dei populo ita intelligi, quia cum recte viveret, inque terra sua feliciter maneret, at cum peccaret, exterminaretur ab hostibus.

IN CAP. III. *Fili mi, ne obliviscaris legis meæ, &c.*] Hinc docet misericordiæ operibus insistendum, neque nostris confidendum viribus; sed a Deo auxilium esse flagitandum. Et congruo satis ordine hæc omnia digerit. Postquam enim coercuit a crudelitate, postquam a luxuria castigavit, ornat actibus bonis, quem instruendum sibi accepit. — *Longitudinem enim dierum, et annos vitæ, &c.*] Ne imposita præceptorum custodia turbaret audientem, præmisit præmia certa, et sic enumeravit præcepta. Longitudine enim dierum, lucem sempiternam; annis vitæ, transcendens mortalitatis hujus; augmento pacis, ipsum nactæ beatitudinis statum designat. De qua Esaias dicit, Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis. Sed et priori Dei populo, et in præsentī datum est, ut cum legi Dei obediret, longo tempore in pacis quiete viveret. — *Misericordia et veritas non te deserant.*] Nunquam ab ore tuo veritas, quæ dicenda; nunquam ab opere misericordia, quæ proximis sit impendenda, recedat. Sic enim fit, ut et te Dei semper misericordia prosequatur, et veritas. Misericordia videlicet, qua deleat peccata tua; veritas vero, qua compleat promissa sua. — *Circumdare eas gutturi tuo, &c.*] In gutturo organum vocis, in tabulis cordis, latitudinem insinuat cogitationis. Sit ergo virtus misericordiæ et veritatis, radici infixæ mentis, promatur et voce loquentis, ut et occulto inspectorī Deo, qui corda solus scrutatur et renes, arcana placeant intentionis, et proximos juvent officio locutionis. Bene autem virtutes circumdari docet gutturi,

cum vox loquentis potius intus in gutture fieri soleat, quia videlicet prædicationis vox de internis emanat; sed extra circumdat, et ad plures audientes simul perfunditur. Nam quo alios ad bene vivendum suscitatur, eo ad bene agendum, et opera prædicantis legatur, ne extra sermonem actio transeat, ne voci vita contradicat. — *Et invenies gratiam et disciplinam bonam, &c.*] Coram Deo invenit gratiam et disciplinam bonam, qui usu virtutum jugi promeretur a Domino, ut per dies seipso perfectior afficiatur, et melior; sed et coram hominibus gratiam invenit et disciplinam bonam, cujus opera sunt talia, in quibus jure laudetur, pariterque exemplum vivendi proximis exhibeat. — *Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, &c.*] Nec metuas ob imbecillitatem propriam divina non posse servare mandata, nec te rursum autumes hæc tuis implere viribus posse, vel tua naturali scientia nosse, si non per illius legem instruaris; sed potius et in discendo, et agendo, ejus quære creber auxilium, et ipse, quæ jussit, propitius, ut implere valeas, donabit. — *Ne sis sapiens apud te ipsum.*] Videtur forte alicui hoc idem esse mandatum, quod præmissum est, Et ne innitaris prudentiæ tuæ: sed multum distat. Innititur enim suæ prudentiæ, qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, patrum decretis præponit; sapiens vero est apud semetipsum, et is qui in illis, quæ ex patrum magisterio potuit recte cognoscere, sese præ cæteris quasi doctior extollit. Quæ sit autem vera hominis sapientia, subsequenter ostendit: — *Time Dominum, &c.*] Quale est in Job, Ecce timor Domini ipsa est sapientia; et recedere a malo, intelligentia. Perfecti etenim, quique ita se debent ab omnibus continere malis, ut divinæ præsentiam majestatis cum metu semper recogitent. Et notandum, quod supra, fiduciam habere in Domino, ex toto corde, et non inniti prudentiæ nostræ; nunc autem, e contrario nos pari sollicitudine Deum timere admonet. Sed nulla est repugnantia. Ibi enim fragilium animos, ne desperent, promisso Dei auxilio roborat; hic fortiores, ne de se præsumant, divini timoris memoria coercent. — *Sanitas quippe erit in umbilico tuo, &c.*] In ossibus solida virtutum opera, in umbilico, qui in interiori parte corporis medius est, infirma adhuc et imperfecta bonorum actio designatur. Si ergo Deum timueris, et non tuis

viribus, sed superna protectione confisus, a malis abstinere studueris; sanitas erit umbilico tuo, et irrigatio ossium tuorum, quia et infirmitas operis per hæc ad statum perfectionis convalescit, et fortia quæque tua acta, unde amplius roborentur, accipiunt. — *Honora Dominum de tua substantia, &c.*] Multi multa pauperibus, sed de aliena substantia ac frugibus, quas vi vel fraude rapuerant, tribuunt. Multi largiuntur de suo, sed largiendo Dominum non honorant; quia favore humano, et non amore superni Inspectoris faciunt. Qui ergo proficuum sibi eleemosynæ fructum fore desiderat, et de suis propriis, et in Conditoris honorem, qui sua benigna clementia largiri abunde dignatus est, tribuat, ut scilicet homines qui ejus plasma, qui ad ejus imaginem sunt facti, recreentur, nos autem veri fidelesque ejus dispensatores bonorum inveniamur. Notandum autem, quod non solum de substantia pecuniæ, quam pauperi porrigimus, sed et de cunctæ bonæ operationis, quam agimus, et de universæ cœlestis gratiæ, quam percipimus, substantia vel frugibus hominum honorare jubemur; hoc est, ejus in omnibus, et non nostram quærere laudem. Sed et ille Dominum de sua substantia suarumque frugum primitiis honorat, qui omne, quicquid boni operatur, non hoc suis viribus ac meritis, sed supernæ gratiæ tribuit; memor illius verbi, Quia sine me nihil potestis facere. — *Et implebuntur horrea tua saturitate, &c.*] Ait Dominus in evangelio, Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. Si ergo thesauros in cœlo possunt habere justī, (quia veras ibi divitias inveniunt,) possunt utique et horrea et torcularia, quia non esurient neque sitient amplius. Et implebuntur horrea saturitate. Quia satiabor, inquit, dum manifestabitur gloria tua. Redundabunt torcularia vino, quia interna suavitas æternorum, corda cunctorum fidelium in laudem sui Conditoris accendit. Hinc etenim dicit: Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno. Sed et in præsentī nonnunquam doctori, qui panem verbi, qui poculum gratiæ spiritualis indigenti ministrat, majora ministrandi dona Dominus pro mercede condonat. Qui terrena subsidia largitur inopibus, ditior dando, cœlesti remuneratione redditur. — *Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias neque deficias, &c.*] Sunt qui in prosperis serviunt Domino, et in adversis excedunt. Unde

sapientia quem in prosperis bene vivere docuit, etiam in correptione, ne deficiat, hortatur, ne accedente infirmitate vel paupertate, vel persecutione humana, pietatem, quam servare in tranquillitate videbatur, amittat. — *Quem enim diligit Dominus, corripit, &c.*] Tanto ergo minus de flagello, quo castigamur, murmurare debemus, quanto certius in eo paternæ dilectionis pignus tenemus. Unde et ipse dicit, Ego quos amo, arguo et castigo. Notandum autem, quod pro hoc verbo septuaginta interpretes dixere, Flagellat autem omnem filium, quem recipit. Quod mirandum, cur Apostolus ad Hebræos, Hebraice scribens, magis sequi voluit. *Beatus homo qui invenit sapientiam, &c.*] Quia positos sub disciplina et correptione consolabatur, addit quod cœperat; insinuans, quia beatitudo vera est hominis, non adversis carere in præsentī; sed æternæ sapientiæ perceptione lætari. Quod est, et in hac vita voluntatem Dei cognoscere; et in futuro, ejus visione perfrui. Et bene cum diceret, Beatus homo qui invenit sapientiam; mox addidit, Et qui affluit prudentia. Sunt enim qui inveniunt sapientiam, doctrinam veritatis aure percipiendo; sed affluere prudentia negligunt, nolendo cordis sui sinum ad percipiendam ejus amplitudinem laxare. — *Melior est acquisitio ejus, &c.*] Non metuat de correptione inopiæ, quisquis opes adquisivit sapientiæ; quia thesauris terrestribus incomparabiliter munus cœleste præcellit. — *Primi et purissimi fructus ejus.*] Si juxta Ecclesiasticum, radix sapientiæ est timere Deum, fructus sapientiæ qui sunt, nisi videre Deum? Et hi sunt primi et purissimi; sive quia Deus, qui ab initio est, videtur, et nihil inquinatum in ejus visione incurrit; sive, quia primo ad hanc contemplandam homo creatus est. Unde adolescentior filius, tametsi omnem substantiam suam dissipasset, vivendo luxuriose; ubi tamen ad patrem pœnitens rediit, primam stolam recepisse memoratur; sive, quia primum et rude aurum solet esse purissimum; et prima sola nostra beatitudo vere est beatitudo credenda, quæ nobis in resurrectione perfectius a Domino promittitur esse reddenda. — *Pretiosior est cunctis opibus, &c.*] Non modo terrenis, verum et cœlestibus divitiis, immo et ipsis angelorum conspectibus hujus sapientiæ claritas antefertur. Unde et propheta ait: Quid enim mihi restat

in cœlo, et a te quid volui super terram; et cætera usque ad finem psalmi. — *Longitudo dierum in dextera ejus, &c.*] Visione suæ divinitatis electos in perpetua luce condonat, et eosdem in præsentī vita, incarnationis suæ sacramentis et charismatibus illustrat ac roborat. Dat eis, qui ob se comparanda, sua omnia vendunt, centuplum in hoc tempore, et in seculo futuro vitam æternam. Sequitur in hoc loco juxta antiquam translationem, quod nostri codices non habent: — *Ab ore ejus proficiscitur justitia, legem autem et misericordiam in lingua portat.*] Quod ideo annotandum credidi, quia versiculi in opusculis patrum sæpe positi inveniuntur. — *Via ejus, via pulchræ, &c.*] Actiones ejus, et doctrinæ, quæ in evangeliiis continentur, pulchræ sunt, quia divinæ ac puræ, hominis modum longe transgressæ, et omnia jussa ejus ad pacem ducunt æternam. Omnia quæ in carne gessit, ad reconciliandos Deo mortales, ad pacificandum cum angelis genus humanum, ad demonstranda suis servandæ ad invicem pacis et dilectionis exempla pertinent. — *Lignum vitæ est iis, &c.*] Sicut in medio paradisi lignum vitæ positum Moyses testatur, ita per sapientiam Dei, videlicet Christum, vivificatur ecclesia; cujus et nunc sacramentis carnis et sanguinis pignus vitæ accipi; et in futuro, præsentī beatificatur aspectu. — *Dominus sapientia fundavit terram, &c.*] Deus Pater per Filium omnia condidit. Typice autem fundavit terram sapientia, cum per ipsum sanctam ecclesiam in fidei soliditate locavit; stabilivit cœlos prudentia, cum per eundem sublimia prædicatorum corda illustravit. — *Sapientia illius eruperunt abyssi.*] Quando in diebus Noe rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, vel cum quotidiano procursu fontes et flumina de abyssō per terræ venas emanant. Aliter, Sapientia erumpunt abyssi, cum, largiente Christi gratia, profunda sacramentorum cœlestium fidelibus innotescunt. — *Et nubes rore concresecunt.*] Patet juxta literam, sed allegorice, nubes sunt ecclesiæ magistri, sublimes per contemplationem et vitam, rigantes corda auditorum, quasi subjectam sibi terram per doctrinam. Quæ rore concresecunt, quia subtilissima discretionē virtutes suas, quibus proficiant, quibus alta petant, quæque minoribus in exemplum monstrent, examinant. — *Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis.*] Ne disciplina tem-

porali fatigatus, sapientiæ, quæ tanta est, gratiam perdas, præcave. — *Custodi legem atque consilium.*] Lex sapientiæ est, qua dicit, Si vis ad vitam ingredi, non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, et cætera. Consilium sapientiæ est, cum protinus addit, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &c. — *Et erit vita animæ tuæ.*] Anima tua habet vitam cum Deo, si ejus decreta custodieris, quamlibet caro, disciplina correptionis, aut etiam mortis prematur. — *Et gratia faucibus tuis.*] Quam dulcia, inquit Psalmus, faucibus meis eloquia tua! Habet ergo sensus animi fauces suas, quibus verba, quæ audit, dijudicet, quibus res et gesta singulorum, quæ cernit, discernendo examinet; et hæc amplectendo recipiat, illa reprobando contemnat. Quibus nimirum faucibus cum legem atque consilium Domini custodimus, gratia multiplicatur; quia quanto solertius quisquam divinis obtemperat jussis, tanto dulcius ejus amorem concipit. Quam nostris faucibus inesse gratiam, desiderabat Psalmista, cum diceret: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. — *Tunc ambulabis fiducialiter in via tua.*] Fiducialiter in via nostra incedimus, cum Dei gratia confisi, profectum in bona nostra conversatione suscipimus. Si ergo ejus imperiis humiliter subdimur, et gustum superni amoris suavius faucibus mentis attingimus, et operationis bonæ augmentum semper obtinebimus, sed et in tentationibus, ne deficiamus, ipso adjuvante defendimur. Hoc est enim quod sequitur: — *Et pes tuus non impinget.*] Quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. — *Si dormieris, non timebis, &c.*] Patet juxta litteram, quia securus et dormit et vigilat, et quiescit et ambulat, qui se innocenter ante Deum et juste vivere meminit. Sed et justus cum in morte dormierit, non solum potentias malignorum spirituum non metuit, sed et in pace quiescit; ac securus diem resurrectionis expectat, quia Deum ubique protectorem habet et custodem. Quale est in Psalmo: Nam et si ambulem in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. — *Noli prohibere benefacere eum, &c.*] Quia supra diligenter legem Domini, et consilium observari monuit, et æternam requiem observantibus promisit; nunc multipliciter, quæ sint observanda replicat. Primoque ad id,

quod intermiserat, rediens: Misericordiam proximo exhibendam, et juste cum illo docet esse vivendum. Deinde et ab inimico cavendum esse præmonet. Noli ergo, inquit, prohibere benefacere eum qui potest; si vales, et ipse benefac. Ne audias a Domino cum Pharisæis, Ipsi non introistis, et eos qui introibant, prohibuistis. — *Ne dicas amico tuo, Vade et revertere, &c.*] Non solum de eo qui eleemosynam pecuniæ petit, hoc mandatum datur, ut benevoli ad largiendum et prompti existamus; sed et omnia Christi mandata, qui ait, Vos amici mei estis, statim facere, et non in crastinum differre jubemur. — *Nec contendas adversus hominem frustra, &c.*] Non vetat contendere adversus eum qui malefacit, ut corrigatur, quia hoc nimirum frustra non fit, quod certa necessitas cogit ut fiat. Immo etiam qui ait: Si peccaverit frater tuus, increpa illum, vult ut errantem, quantum vales, ad viam veritatis revocare contendas. — *Quia abominatio Domino est omnis illusor.*] Omnis, inquit, illusor, quia illusor est, qui vel verba Dei, quæ novit, implere contemnit, vel eadem perverse intelligendo ac docendo corrumpit. Est illusor et ille, qui promissa ejus quasi parva despicit, ac iram distractionis ejus quasi tolerabilem spernit. Nec non et ille qui proximorum simplicitati vel paupertati improbus insultat. Ideoque omnem hujusmodi illusorem merito divina abominatur justitia. Bene autem subditur, — *Et cum simplicibus sermocinatio ejus.*] Quia sæpe superbi, dum simplicibus illudunt, prudentiores se illis, quos irrident, judicant. Sed horum prudentia, juxta quod Jacobus ait, Terrena est, animalis, diabolica. Sermocinatio autem Domini cum simplicibus est, quia illos cœlestis sapientiæ secretis illustrat, quos terreni fastus ac simplicitatis nil habere considerat. Hinc etenim dicit, Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. — *Egestas a Domino in domo impii.*] Juxta exemplum purpurati divitis, qui et in hac vita spiritualibus egebat bonis, et in futura ad tantam pervenit inopiam, ut de digito Lazari quondam pauperis, unam aquæ guttam requireret, nec mereretur accipere. — *Tabernacula autem justorum benedicuntur.*] Juxta quod ait apostolus fidelibus, de Deo loquens: Qui benedixit, inquit, nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo. Qui et in remuneratione ab ipso sunt audituri, Venite, benedicti Patris

mei, percipite regnum. Sed et juxta literam sæpe contingit, eos qui aliena diu rapiunt, ad ultimum inopia consumi. At illos, qui sua largiuntur, etiam bonis abundare terrenis. — *Illusores ipse deludet, &c.*] Hos versiculos apostoli Jacobus et Petrus juxta antiquam translationem posuere, dicentes: Quia Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam. — *Gloriam sapientes possidebunt, &c.*] Et Dominus ait, Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.

IN CAP. IV. *Audite, filii, disciplinam patris, &c.*] Hinc exhortaturus ad philosophiam, qualiter ipse sapientiam sit a patre edoctus, explicat. — *Nam et ego filius fui patris mei tenellus, &c.*] Nihil magis ad spem percipiendæ sapientiæ mentem erigit, quam cum eos, quos in sapientia jam clarere miramur, aliquando parvulos et indoctos fuisse meminimus. *Et docebat me atque dicebat: Suscipiat verba mea cor tuum.*] Hujusmodi monita Salomoni a David patre data, qui Verba Dierum relegit, invenit. Quare autem Salomon se unigenitum coram matre nominat, quem fratrem uterinum præcessisse scriptura testatur? nisi quia ille mox natus sine nomine, quasi nunquam esset, vita decessit. — *Et in omni possessione tua acquire prudentiam.*] In omnibus quæ possides bonis, sapienter te agere memento, vel in omni possessione tua acquire prudentiam. Omnia quæ possides, terrena contemne, dummodo sapientiam percipias. Quod fecit Salomon ipse, dum data sibi optione, amorem sapientiæ cunctis præposuit rebus. Et in evangelio, qui pretiosam margaritam quæsivit, hanc inventam omnibus, quæ habuit, venditis, emit. — *Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, &c.*] Patet de Salomone, quia dum pro sapientia, cuncta despiceret, percepta sapientia, majore gloriæ sublimitate refulsit. Sed et nostro capiti, id est, principali mentis, si sapientiam amplectitur, amplior gratia Spiritus augetur, et corona insuper vitæ in futuro donabitur. Expositis sane his, quæ a patre verba susceperat, redit ad docendum auditorem suum sapientiam, quam cœpit. — *Audi, fili mi, et suscipe verba mea, &c.*] Id est, ut vitæ æternæ dona percipias. — *Ducam te per semitas æquitatis, &c.*] Semitæ, id est, actiones æquitatis, dum inchoantur, arctæ videntur et angustæ; dum vero profectum capiunt, jam ex

consuetudine spatiosæ videntur et latæ, Psalmista testante, qui cum incipiens Domino dixisset, Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras; postmodum jam proficiens canebat, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. Et si ergo semitas æquitatis cum ingredi cœperis, arctæ videntur tibi, cum tamen eas ingressus fueris, non arctabuntur gressus mentis tuæ; sed quod Dominus ait, Jugum ejus suave, et onus leve reperies. Et enim reprobi in hac vita latum intrant iter, at in die novissimo ligatis pedibus et manibus mittentur in tenebras. Pedes vero electorum dirigentur in viam pacis. — *Et currens non habebis offendiculum.*] Quo alacrius ad implenda Dei mandata cucurreris, eo minus adversa, quæ te impedian, timebis. Nam quicumque in prava actione desudant, offendiculum in medio cursu reperiunt; quia extemplo, dum non prævident, rapiuntur ad pœnam. — *Comedunt panem impietatis, &c.*] Ita actione scelerum iniqui, quasi epulis delectantur appositis. Vel certe vinum damnatorum bibunt, et esurientibus spicas tollere gaudent, ut esse moris impiorum scriptura sacra testatur. — *Justorum autem semita quasi lux splendens procedit, &c.*] Justorum opera in luce scientiæ peraguntur, et æternam ducunt ad vitam, quæ est perfecta dies. — *Via impiorum tenebrosa, &c.*] Dicit et de his Joannes apostolus: Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat, quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus. Cui contra superius dicitur sapienti: Quia currens non habebis offendiculum, id est, scandalum. — *Omni custodia serva cor tuum, &c.*] Sunt qui recte vivere videntur hominibus, sed quia recta intentione non faciunt, a Deo, qui cor respicit prævum, reprobatur et vita, quæ credebatur bona. Omni ergo diligentia, cordis munditiam serva, quia ad ejus examen modus æstimabitur vitæ. — *Remove a te os pravum, &c.*] Duobus modis sentiendum, ut et os tuum, ne pravum loquatur aliquid, tua labia, ne detractionibus assuescant, custodias, et alios quosque, quos huic vitio subditos nosti, ne te corrumpant, fugias. — *Oculi tui recta videant, &c.*] Iter justitiæ, quo ingredi debeas, diligenter edisce, et in cunctis, quæ agere disponis, sollicitus ad quem sint finem ventura, prævide.

Hoc est enim palpebras recta videntium oculorum tuos præcedere gressus, bonum opus, quod acturus es, sedula cogitatione prævenire, et, quia secundum Deum sit, meditando prævidere. — *Dirige semitam pedibus tuis.*] Ne videlicet erres in actibus aut fide. — *Et omnes viæ tuæ stabilientur.*] Ne levitate mentis a bono movearis proposito. Hinc et apostolus, Stabiles estote et immobiles, abundantius in opere Domini semper. — *Ne declines ad dexteram neque ad sinistram.*] Dexteram via bona, sinistra accipitur reproba. Non ergo dexteram via ambulare, sed ad dexteram declinare prohibemur. Declinat ad sinistram, qui injustus est; declinat ad dexteram, qui sibi vult arrogare quod justus est; declinat ad dexteram, qui de suis viribus præsumit; declinat ad sinistram, qui pro sua fragilitate desperat, se posse salvare; declinat ad sinistram, qui stultitiæ famulatur; declinat ad dexteram, qui vult plus sapere, quam oportet sapere. Quod et de cæteris virtutibus ac vitiis eodem modo intelligitur. — *Averte pedem tuum a malo.*] Hoc est, ne vel huc vel illuc a recto devies, quia virtutes discretionem quærunt, et nimietas omnis in vitio est. — *Vias enim, quæ a dexteris sunt, novit Dominus.*] Id est, elegit, et placent illi. Ideo displicentibus et reprobis dicturus est, Non novi vos; quod est dicere, Non vos elegi, non mihi placetis. — *Ipse autem rectos faciet gressus tuos, &c.*] Si averteris a malo pedem tuum, si bona, quæ docui, Domino juvante, facere studueris, aderit ipse propitius conatibus tuis, ut et nunc recte ingredi, et tunc ad pacem valeas pervenire sempiternam.

IN CAP. V. *Fili mi, attende sapientiam meam, &c.*] Hactenus generaliter castigaverat auditorem; hinc sub specie meretricis ab hæreticorum nequitia prohibet. — *Ut custodias cogitationes, &c.*] Cogitationes, quibus recte credas; labia, quibus ipsam fidem per simplicia verba, et consueta atque ecclesiastica profitearis. Sed juxta literam: Qui adhæret meretrici, etiam labia vel osculando, vel turpia fando, commaculat. — *Favus enim distillans labia meretricis.*] Cum in ore hæreticorum, dulcedo eloquentiæ non ad sufficientiam solummodo, verum ad superfluitatem resonat; et ob id falsitas, quia apte proferri cernitur, veritas a stultis existimatur.

— *Et nitidius oleo guttur ejus.*] Oleo Spiritus Sancti fides catholica consecratur; quo nitidius suum guttur ostendunt, qui suum sensum, patrum fidei anteponunt. Patet de meretrice, quia et sermonis suavitatem, et formositatem corporis ad captandos miseros quærit. — *Novissima autem illius amara, &c.*] Potio absynthii intus amarescit in visceribus, gladio foris membra feriuntur. Ut igitur ostendat iniquos in novissima ultione, et interius impleri, et extrinsecus pœnis circumdari perpetuis, et absynthii amaritudine illos torquendos, et gladio asseverat trucidandos. Quare autem idem gladius biceps sit dictus, Dominus aperit cum ait: Sed eum timete, qui potest animam et corpus perdere in gehennam. — *Vagi sunt sensus ejus, &c.*] Vagi sunt sensus hæreticæ deceptionis, quia alii Christum Deum, alii hominem esse negant; alii carnem accepisse, alii animam contradicunt; alii eum de virgine natum, alii Spiritum Sanctum; alii Patrem Deum esse, alii pœnitentibus veniam dandam esse confiteri prohibent. Et in tam innumera hæc pestis se fundit itinera, ut penitus, quot sint, investigari nequeant. At catholica veritas, vaga et investigabilis non est, quia una eademque cunctis est agnita, totum per orbem, fidelibus. — *Longe fac ab ea vitam tuam, &c.*] Et apostolus ait, Fugite fornicationem. Quia nimirum primum hujus vitii remedium est, longe fieri ab eis, quorum præsentia vel illiceat, vel cooperetur ad vitium. Sed et ab hæreticorum auditu prorsus segregari infirmis auditoribus prodest. — *Ne des alienis honorem tuum, &c.*] Ne honorem, quo ad imaginem Dei creatus es, immundorum spirituum voluntatibus subdas, neque accepta vivendi spatia ad libitum adversarii immitis expendas. Cuicumque enim scelere quisque subicitur, in hos profecto domina tui malignorum spirituum mancipatur. — *Ne forte impleantur extranei viribus tuis, &c.*] Ne dæmoniorum facta adjuves, si vel ingenium animi vel corporis tui vires ad patranda facinora contradas; domumque alienam, id est, numerum perditorum, te adjecto, multiplices. Et pulchre dixit, Labores tui sint in domo aliena; quia sunt, qui juxta prophetam, ut inique agant, laborant. Et hæretici quantum laborem contra ecclesiam subierint, utinam lateret. — *Et gemas in novissimis, &c.*] Præponendum a superiori, Ne forte. Et est sensus, Ideo te castum custodi, ne forte in pœnis

gemere cogaris, quando non solum carnales illecebræ trans-eunt, sed et ipso corpore derelicto, anima, quæ per corpus gessit, cuncta reddere compellitur. Verum in hac vita sæpius contingit, ut qui in adolescentia luxuriose vivendo, habita disperserant, tempore senectutis inopia deficiant. Et refrigerante calore carnis, ac flore juventutis marcescente, rebus suis, quas lasciviæ vendiderant, alios uti conspiciant, gementesque sera pœnitentia dicant quæ sequuntur: — *Cur detestatus sum disciplinam? &c.*] Disciplinam dicit ecclesiasticæ fidei, increpationes autem, quibus hæretici, cur ab ecclesia recesserint, objurgantur. Patet de fornicariis. — *Pæne fui in omni malo, &c.*] Ecclesia et Synagoga, Græca nomina sunt, et unam eandemque rem Latine significant; id est, conventum plurimorum adinvicem. Si autem subtilius distinguantur, Ecclesia convocatio; Synagoga, congregatio interpretatur. Et vetus quidem Dei populus utroque nomine vocabatur. Nunc autem gratia distinctionis, ille synagoga noster, ecclesia dicitur, merito scilicet fidei et scientiæ majoris, quia et irrationalis creatura potest congregari. Denique dixit Deus, Congregentur aquæ in congregationem unam. Rationabilis autem solum et sensibilis potest convocari. Verum hæc nomina aliquando malorum conventus significant. Unde illud, Exarsit ignis in synagoga eorum; et, Odivi ecclesiam malignantium. Quod ergo sero pœnitens ait contemptor sapientiæ, Pæne fui in omni malo, in medio ecclesiæ et synagogæ; videtur misero magnitudinem suæ damnationis perpendenti, quia nihil pæne fuerit sceleris, quo non sit irretitus, qui tanta meruit tormenta subire. Et hoc ad cumulum accesserit miseriæ, quod non extremus ipse peccantium; sed medius magis et quasi auctor extiterit. Vel certe in mediis sanctorum conventiculis corpore positus, alienam ab eis vitam ducere non timuerit. Et de hæreticis specialiter sentiendum, quia nec veterum patrum nec novorum dictis et exemplis potuerunt ab errore revocari. — *Bibe aquam de cisterna tua, &c.*] Desiderio utere propriæ mulieris, et ejus ministeriis fovere devotis. — *Deriventur fontes tui foras, &c.*] Filium tuum ac filiam aliis nuptum trade, et hoc manifeste facito pluribus consciis. — *Habeto eas solus, &c.*] Solus in tua potestate retine, qualibus matrimoniis liberos tuos socias, nec sint fornicarii vel mere-

trices, tuæ sobolis participes. — *Sit vena tua benedicta, &c.*] Tanta te temperantia cum muliere, quam adolescens accepisti, etiam cum senueris serva, ut merito fidelis castimoniæ benedictionem consequaris in prole. — *Cerva carissima, et gratissimus hinnulus.*] Illa sit tibi semper carissima conjunx, quæ sicut cerva serpentes, ita persequatur scorta, et suis effuget ab ædibus. Sit natus ex ea filius, et ipse castitatis amator gravissimus. — *Ubera ejus inebrient te omni tempore, &c.*] Non uxorio operi semper insistendum docet, sed monet ne vel prima vivente, aliam ducas, vel meretrici unquam socieris. Aliter, quod ait, Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui; docet ab hæreticis cavendum, et custodiæ scripturarum ac lectioni attendendum. Scientiam, inquit, quam prædicas aliis, ipse serva, et tui irrigatione sermonis infundere. Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide. Cum ipse servaveris, tunc et aliis prædica, et in magna auditorum amplitudine, divina eloquia, juxta uniuscujusque qualitatem dispensa. Habeto eas solus. Aquas et in plateis dividimus, et tamen soli possidemus, quando et exterius late prædicationem fundimus, et tamen per eam laudes humanas consequi minime ambimus. Nec sint alieni participes tui. Immundi spiritus participes fiunt doctoris, si ejus mentem, vel fastu elationis, dum prædicat, vel hæresi, vel alio quolibet vitio corrumpunt. Solus autem aquas possidet, cum membris ecclesiæ fideliter connexus ab extraneorum consortio se liberum servat. Sit vena tua benedicta, et lætare cum muliere adolescentiæ tuæ. Sit doctrina tua, et quicumque nascuntur ex ea, in benedictione ecclesiæ, et lætare cum ea, cui ab adolescentia, id est, a primo credendi tempore conjunctus es. Cerva carissima, et gratissimus hinnulus; ubera ejus inebrient te omni tempore, in amore ejus delectare jugiter. Cerva carissima sive gratissima, ut quidam codices habent, sancta est ecclesia, quæ serpentinam solet odio habere, et conterere doctrinam. Gratissimus hinnulus, populus est, ejus virtutum varietate delectabilis, et eadem castæ fidei semper æmulatione succensus. Cujus uberibus inebriamur, cum utriusque testamenti paginis contra hæreticorum fraudes instruimur. Cujus pace et amore jugiter delectari, magna est exercendarum occasio virtutum. — *Quare seduceris, fili*

mi, ab aliena? &c.] Et de meretrice et de hæresi sentiendum. — *Respicit Dominus vias hominis, &c.*] Non se putent adulteri tenebris noctis ad parietem obtegi; non hæretici sua molimina posse celari; quia tenebræ non obscurabuntur a Domino, et nox sicut dies illuminabitur. — *Iniquitates suæ capiunt impium, &c.*] Distat inter peccatorem et impium, quia peccator appellatur omnis, qui vel in parvis vel in magnis sceleribus decedit; impius autem, qui vel nunquam fidem recipit, vel enormitate scelerum ab ea quam accepit, anathema factus est; ut hæretici vel catholici publicis flagitiis involuti, qui funibus peccatorum suorum constringuntur, et cum incessabili augmento suæ pravitatis intereunt. Qui enim funem facit, torquendo semper et involvendo filis fila auget. Talis est fortitudo operum malorum, tales libri hæreticorum, in quibus prava pravis nectentes, non aliud scribendo quam quo arctius obligent, agunt. — *Ipsæ morietur, quia non habuit disciplinam, &c.*] Quia multa de adulteris vel hæreticis disputaverat, more suo in clausula narrandi, qualis sit talium finis ostendit; id est, quia ad mortem tendunt æternam, qui disciplinam detestati sunt vitæ. Multitudinem autem stultitiæ dicit, cum hæretici se sapientiores sanctis patribus autumant, vel cum opera tenebrarum facientes iniqui, aut Dominum hæc non videre, aut se facile ejus iram putant tolerare posse.

IN CAP. VI. *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, &c.*] In promptu literæ sensus; quia suadet ei, qui spopondit pro amico, ut ipsum amicum sollicitus admoneat, quatenus reddita pecunia, quam debet creditori, et se et ipsum liberet. Allegorice autem in hac periocha, doctorem; porro in sequente, vagantem quemlibet, ut se caute gerere debeat, instruit. Dicitur enim præceptori, Si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Quod est aperte dicere: Si animam fratris in periculo tuæ conversationis acceperis, jam ligasti mentem apud curam sollicitudinis, quæ ante deerat. — *Illaqueatus es verbis ori tui, &c.*] Quia dum commissis tibi cogeris bona prædicando dicere, teipsum prius necesse est, quæ dixeris custodire. — *Fac ergo quod dico, fili mi, &c.*] Discurre, festina, suscita amicum tuum. Non tantum ipse bene vivendo vigilare memento, sed et illum, cui

præces, a peccati torpore prædicando disjunge. — *Ne dederis somnum oculis tuis, &c.*] Somnum dat oculis, qui subditorum curam omnino negligit; dormitat autem, qui quidem reprehensibilia eorum gesta cognoscit; sed hæc, propter mentis tædium, digna invectione non corrigit. — *Eruere quasi damula de manu, &c.*] Velut damula de manu captantis quærit evadere, tantum nitere, ut auditore tuo salubriter instituto, ipse a sponsione vitæ ejus liber reddaris. Vel certe, quia damula mundum natura est animal, velox cursu, visuque acerrimum. Unde et Græce ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, a videndo dorcas nuncupatur. Avis autem, volando altare petere consuevit. Cum in docendis occuparis subditis, mundis a peccatis omnibus, strenuus in operibus bonis, perspicax in deprehendendis malorum insidiis, et virtutum pennis fultus esse satage: quatenus expleto prædicandi negotio, ad superna transvolare, et cœlestis vitæ pascua merearis intrare. — *Vade ad formicam, o piger, &c.*] Hinc vagantem hortatur quemlibet, ut si ad alios erudiendos non sufficit, saltem suimet curas agere non negligat; et si sapientiam docendi nequit ab homine, vel operandi sapientiam discat a formica. — *Quæcum non habet ducem, &c.*] Si tantillum animal principe carens, et rationis expers, natura duce sibi prævidet in posterum, multo magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam gloriam ejus vocatus, doctorum magisterio adjutus, ipsum Conditorem habens ducem, debes in præsentī, bonorum operum fructus congregare, quibus æternum vivas in ævum. Hæc etenim vita ideo messi comparatur et æstati, quod nunc inter ardores tentationum, tempus est colligendi futurorum præmia bonorum. At dies judicii, hyemis simulatur frigidibus, quia tunc nimirum nulla relinquitur facultas pro vita laborandi, sed tantum cogitur quisque de horreo priscæ actionis, quod recondidit proferre. Unde et Dominus præcipit, dicens: Orate autem, ut non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Hyeme enim facultas, sabbato licentia per legem deest fructus vitæ colligendi, ac penuriam fugiendi perpetuam. — *Usquequo, piger, dormis? &c.*] Usquequo dormis in vitiis? Quando potes resurgere ad bene operandum, qui noxio torpore depressus semper dicis, Paululum adhuc jaceam, et sic postea pœnitendo resurgam? Fit namque ut te semper

differente opus bonum, repente iudex, qui mala tua facta considerat, adsit. Hoc est enim quod sequitur: — *Et veniet tibi quasi viator egestas, &c.*] Egestas namque et pauperies, pœna est ultima: in qua damnati, nihil divitiarum merentur: quæ quasi viator veniet, quia improvisa et subitanea: quasi vir armatus, quia devinci perpetuo non potest. Patet juxta literam, quia pigritia, nutrix est egestatis et penuriæ. — *Si vero impiger fueris, &c.*] Fructus terreni, quos metimus, non fonti comparantur, sed cisternæ, quia ad tempus pascunt colligentem, et in tempore deficiunt: at qui impiger fuerit pro cœlestibus laborare divitiis, hujus messis, ut fons adveniet; quia mercedem laborum indeficientem perficiet. — *Et egestas longe fugiet a te.*] Quia satiabor, inquit, dum manifestabitur gloria tua. — *Homo apostata, vir inutilis graditur ore perverso, &c.*] Dixerat de hæresibus et aliis vitiorum generibus; instituerat præceptorem, excitavit pigrum, at nunc redarguit schismaticum. Ubi notandum, quia quem seminantem jurgia dicere voluit, prius apostatam nominavit; quia nisi more superbientis angeli a conspectu Conditoris prius intus aversione mentis caderet, foras postmodum usque ad seminanda jurgia non veniret. Qui recte dicitur, quod annuit oculis, terit pede, digito loquitur. Interior namque est custodia, quæ ordinata servat exterius membra. Qui ergo statum mentis perdidit, in inconstantiam motionis, foras fluit; atque exteriori mobilitate indicat, quod nulla radice interius subsistat. — *Sex sunt quæ odit Deus, &c.*] Eundem quem supra plenius quam sit Deo odibilis, discordiam seminando insinuat. Quod autem animam Dominus dicit, humano more facit, ut eum plena intentione, et non leviter tales odisse significet. Tale est in Esaia, Calendas vestras et solennitates vestras odit anima mea. — *Oculos sublimes, linguam mendacem, &c.*] Enumerat sex capitalia crimina, quæ tamen comparatione discordias seminantis, quasi minora deponit; quia nimirum majus est facinus illud quo unitas et fraternitas, quæ per Spiritus Sancti gratiam est connexa, dissipatur. Potest enim quilibet oculos jactanter extollere, lingua mentiri, homicidio pollui, mala proximo machinari, aliis sceleribus membra subdere, falsum contra quempiam testimonium proferre. Quod non idem esse putandum est, quod supra linguam mendacem nominat. Po-

test enim mendacium, sed non contra proximum dici. Nam et beatus Augustinus octo esse genera mendacii, in libro quem de mendacio composuit, docet. Potest, inquam, perditus quisque hujusmodi mala vel sibimetipsi vel aliis inferre, pace servata ecclesiæ. At Donatus et Arrius, eorumque sequaces, gravius est quod fecerunt, qui concordiam fraternæ unitatis, discordias seminando sciderunt. — *Conserva, fili mi, præcepta patris tui, &c.*] Nunc sub adulteræ mulieris specie prohibet ab auditione hæreseos. — *Liga ea in corde tuo jugiter, &c.*] Et in cogitatione præcepta Domini fixa retine, et loquelam tuam horum undique dulcedine, ne forte in lingua labaris, communito. — *Cum ambulaveris, gradientur tecum, &c.*] Tanta sit tibi meditatio Domini legis, ut cum vigilans aliquid operatus fueris, hanc sedula mente recolas; cum dormire velis, in hujus memoriam quiescas; cum evigilaveris, hanc primo ad mentem revoces; sic enim fiet, ut nec vigilans offendas, nec a timore nocturno lædaris. Aliter: Cum ambulaveris in profectu justitiæ, gradientur tecum mandata Dei, ut te instruant; cum dormieris in morte, custodiant animam tuam, ne rapiat hostis; cum evigilaveris in resurrectione, loquere cum eis expetendo præmia, quæ tibi, si ea servares, promiserant. — *Ne capiaris nutibus illius.*] Patet de adultera. Sed hæretici etsi bene vivere et agere videntur, vide ne seducaris eorum doctrinis. — *Pretium enim scorti vix unius est panis.*] Recordare quia brevis voluptas fornicationis, et perpetua est pœna fornicatoris. Sicut enim unus panis diurnam solum effugat esuriem, et nihilominus postmodum esurit, qui comesto pane saturatus abscesserat; sic qui intrat ad scortum, ad horam quidem evaporat libidinem, sed post paululum ardentior redit. — *Nunquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, &c.?*] Soli ei conceditur hæreticorum libros legere, qui adeo solidatus est in fide catholica, ut verborum dulcedine vel astutia nequeat ab ea segregari. — *Non grandis est culpa cum quis fuerit furatus, &c.*] Furtum non ex sui æstimatione, sed ex comparatione peccati majoris, id est, adulteriis, non grandis esse culpæ perhibetur; sicut Hierusalem gravius peccanti dicitur, Justificata est Sodoma ex te; non quia Sodoma nulla vel pauca, sed quia Hierusalem plura peccavit. — *Quia zelus et furor viri non parcat in die vindictæ, &c.*] Et de Domino intelligendum,

quia qui nunc parcit reprobis, non parcet in die mortis; nec acquiescet precibus sero clamantium ad se; nec dona, quorum ibi tempus et facultas non est, suscipiet. Zelatur enim, si quis sponsam suam, id est, ecclesiam, sive animam quamque fidelem corrumpere præsumat.

IN CAP. VII. *Fili mi, custodi sermones meos, &c.*] Et hæc periocha eadem, quæ superius sub meretricis persona plenius explicatur. — *Et legem meam quasi pupillam oculi tui.*] Tam sollicite serva quæ doceo, quasi nihil recti sine his aspicere valeas. — *Liga eam in digitis tuis, &c.*] In digitis, in actibus dicit; in tabulis cordis, in latitudine cogitationis. Denique et alia translatio sic dicit: Describe eam in latitudine cordis tui. — *Dic sapientiæ, Soror mea es, &c.*] Sapientiam ecclesiasticæ doctrinæ, sororia tibi dilectione conjunge; ut hæc te a pollutione servet hæretica, quæ a castitate ecclesiæ probatur extranea. — *De fenestra enim domus meæ per cancellos prospexi, &c.*] Aptè autem Salomon de fenestra domus suæ, per cancellos prospexisse dicit, ut parvulorum gesta dijudicaret. Qui enim de fenestra per cancellos prospicit, ipse quidem ea quæ foris aguntur, plene considerare sufficit; nec tamen ipsum, qui foris est, intra legentem aspiciunt. Namque hoc est quod ait apostolus, Spiritualis judicat omnia, ipse autem a nemine judicatur. De fenestra igitur, et cætera. Patet juxta literam, quia sapientium aspectus magistrorum et infirmorum actus sedulo speculatur, et fortium; at æterna Dei sapientia de cælo prospicit, et videt omnes filios hominum. — *Considero vecordem juvenem, &c.*] Juvenem vocat adulterum, non propter virtutem, sed propter instabilitatem. Qui transit in platea, quia deservit angustam viam, quæ ducit ad vitam. Juxta angulum, quia deflectit a rectitudine. — *Et propter viam domus illius graditur.*] Qui a via veritatis declinavit, merito viæ domus meretricis vel hæretici appropriat; quæ recte, juxta quod exposuimus, et in platea, et juxta angulum posita est. — *In obscuro advesperascente die, &c.*] Quia jam talis per cæcitatem cordis, ad tenebras festinat, et peccati et damnationis. — *Et ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio, &c.*] Patent hæc cuncta juxta literam de meretriciis operibus; verum doctrina hæretica quemcunque incautum reperit et vecordem, hunc decipere tentat. Ipsa etenim apparet ornatu

meretricio, quia immunda præfulget eloquentia. Præparata adest capiendas animas, quia quoscunque sibi associare potest, spirituali morte perimit. — *Garrula et vaga, &c.*] Quietem ecclesiæ turbare desiderans. — *Nec valens in domo consistere pedibus.*] Nulla est hæresis, quæ contenta sit primis discipulis: hi sunt enim domus ejus, sed semper novos, quos decipiat, quærit. — *Nunc foris, nunc in plateis, &c.*] Foris, cum paganos rapit; in plateis, cum voluptuosos; juxta angulos, cum alios hæreticos. — *Apprehensumque deosculatur juvenem.*] Verborum fallacium blandimentis tentat instabilem. — *Et procaci vultu blanditur, dicens, &c.*] Juxta literam patet intellectus; quia meretrix convivium se permagnificum præparasse fatetur. At hæretici in cunctis, quæ agunt, victimas suæ salutis Deo immolare autumant ac gestiunt. Nam et Dominus ad discipulos: Sed venit, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. — *Intexui funibus lectum meum, &c.*] Solent lecti, qui ex funibus, vel juxta aliam translationem, institis intexuntur, molliores fieri, quam qui ex ligno, vel corio, vel qualibet alia materia substernuntur. In lecto ergo funibus intexto meretrix molliem quiescendi designat. In tapetibus vero pictis ex Ægypto, etiam oculorum tentat illecebras, quibus nefando aspectu irretitis, facilius ad seducenda mentis arcana penetret. Quia vero nomine funium aliquando solent divina præcepta figurari, quæ a nostris nos voluptatibus coercendo religant, promittunt se hæretici contextu verborum cœlestium salubre suis auditoribus quasi stratum parare, in quo a vitiorum tumultibus libero corde quiescant. Sed veraciter illis funibus peccatorum construunt lacum perditionis, ubi perpetuo pedes manusque alligati, damnentur. De quo Dominus in Apocalypsi, Et dedi, inquit, illi tempus, ut pœnitentiam ageret, et non vult pœnitere a fornicatione sua. Ecce mitto eam in lectum, et qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt. In tapetibus vero pictis ex Ægypto, ornatus eloquentiæ, et versutia dialecticæ artis, quæ ab ethnicis originem sumpsit, intelligitur, per quam mens hæretica sensum doctrinæ pestilentis, quasi meretrix, torum facinoris se texisse gloriatur. — *Aspersi cubile meum myrrha, &c.*] Promittunt se tales odores habere cœlestium virtutum, quibus sua suorumque corda velut cubilia venusta consecrent; ut dicere possent

cum apostolo, quia Christi bonus odor sumus Deo. — *Veni, inebriemur uberibus, &c.*] Doctrinæ sanctæ poculis se invicem satiandos jactant hæretici, et virtutum gratia jungendos, donec eorum gesta, lux sequatur æterna. — *Non est vir in domo sua, abiit, &c.*] Non est, inquit, Christus corporaliter in ecclesia. Surgens enim a mortuis ascendit ad cœlum, nobisque ministerium gubernandæ ecclesiæ, suæ videlicet domus, reliquit. — *Sacculum pecuniæ secum tulit.*] Gloriam resurrectionis, et immortalitatis decus secum detulit, quo illius patriæ cives lætificaret ac ditaret. — *In die plenæ lunæ reversurus est domum suam.*] In tempore quo electorum suorum ecclesia numerum compleverit, revertetur ad judicium. — *Statim eam sequitur, &c.*] Id est, quasi stultus nesciens ipse ductus ad interitum. — *Et fortissimi quique interfecti sunt ab ea.*] Ut ipse Salomon sapientissimus virorum, ut Samson fortissimus, ut David mansuetissimus a mulierum decipula, ut Origenes ab hæretica doctrina, quem post apostolos ecclesiæ magistrum fuisse, quamdiu rectæ sapuit, qui negaverit, errat. — *Viæ inferi domus ejus, &c.*] Sed et de ecclesia Dominus ait, Quia portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Interiora autem mortis, acerrima gehennæ tormenta, quasi acriora et obscuriora dicit, quibus hæreticos et fornicarios constat esse mergendos. Sicut de sanctis pro Domino in hac vita patientibus adversa dicitur: Et misit eos custos interiorem carcerem, atrociorem videlicet, fœdiorem et obscuriorem.

IN CAP. VIII. *Nunquid non sapientia clamitat? &c.*] Nunquid non Dominus palam locutus est mundo? et in occulto locutus est nihil? Quid ergo neglecto ejus evangelio ad hæresim potius, vel lasciviæ suasionem, quæ in angulo susurrant, audiendam miseri confluunt? — *In summis excelsisque verticibus super viam, &c.*] In monte discipulos simul et turbas docuit, sed et per vias sæpe iis qui conveniebant, prædicabat, et eos qui curari indigebant, sanabat. In ipsa etiam porta civitatis Naym mortuum resuscitans, exemplo miraculi verba, quæ docuerat, commendabat. Et quid sequimini eos, qui in abditis contra eum suas exacerunt linguas? — *In ipsis foribus loquetur, dicens: O viri, &c.*] Ad viros clamitat, id est, ad strenuos verbi auditores in utroque sexu. Nam qui fœminea,

id est, fluxa mente sunt, sapientiæ verba percipere nequeunt. — *Intelligite, parvuli, astutiam, &c.*] Manifestum de Domino, quia cum esset ipse in mundo, omni ætati, sexui, et conditioni locutus est verbum; immo etiam clamabat stans in templo, Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Et nunc per doctores ecclesiæ (ipsi enim sunt fores civitatis ejus) viris simul et fœminis, sapientibus et insipientibus, grandævis prædicat et parvulis; at contra, doctrina fallax clam et privatim, quos seducere valeat, quærit. — *Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum.*] Magnis nempe, quia regnum cœlorum et promisit et dedit, fidemque Sanctæ Trinitatis docuit, atque alia innumera, quæ prophetæ ei loquenda reliquerunt. — *Et aperientur labia mea, &c.*] Labia ejus sunt duo testamenta, concordia ad invicem, veritatis attestatione conjuncta, quæ ipsa in carne apparente per Sancti Spiritus donum sunt ad prædicandam salutem, universum aperta per orbem. — *Accipite disciplinam meam, &c.*] Non potestis Deo servire et mammonæ. — *Ego sapientia habito in consilio, &c.*] Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum. — *Arrogantiam et superbiam, &c.*] Arrogantiam et superbiam in iis, qui se cæteris meliores existimant; viam pravam in eis, qui aperte mala faciunt; os lingue in eis, qui in bonis quæ sequuntur, stabile quippiam non habent, sed juxta auditorum libitum sua verba commutant. — *Meum est consilium, æquitas, &c.*] Non se extollat humana præsumptio, plenitudinem virtutum sola Dei sapientia possidet, et ab hac humana infirmitas, quicquid virtutis habet, accipit. — *Per me reges regnant, &c.*] Reges dicit apostolos, sive alios sanctos, qui et seipsos primum et deinde ecclesiam sibi subditam bene regere sciunt: Legum conditores, auctores utriusque testamenti, et sequentes ecclesiæ scriptores: principes et potentes cæteros fidelium præceptores ac rectores appellat. Qui utique omnes non nisi per sapientiam, ut essent aliquid, habent. Ait enim, Quia sine me nihil potestis facere. — *Ego diligentes me diligo, &c.*] Tale est et in evangelio, Qui autem diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. Mane quippe vigilant ad sapientiam, qui semper innovato mentis studio, ad Christi visionem pertingere satagunt. — *Mecum sunt divitiæ et gloria, &c.*] Opes superbas,

opes excelsas dicit, ut cœlestia dona significet. Græce etenim superbus Hyperiphanos, id est, superapparens dicitur. Et ideo recte sapientia opes hyperiphanas secum esse dicit, quia quicquid donorum cœlitus datur fidelibus, cunctis mundi opibus excellentius esse probatur. Quod etiam addendo justitiam manifestius inculcat. Nam terrenas opes et gloriam sæpius habent injusti; nos autem in resurrectione, sicut Petrus ait, novos cœlos et novam terram, et promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. — *Dominus possedit me in initio viarum suarum.*] Viæ Domini sunt opera ejus, quorum consideratione ad fidem vel agnitionem pervenit homo. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Viæ ejus sunt ipsæ illuminationes, per quas se et angelicis spiritibus, et mentibus ostendit humanis. In quarum initio viarum sapientiam possedit, quia in primordio creaturæ nascentis, filium qui cum eo cuncta disponderet, habuit. Sed ne putaret aliquis, harum initio viarum, vel aliquando ante tempore filium esse cœpisse, vigilanter adjunxit: — *Antequam quicquam faceret a principio, &c.*] Cui simile in evangelio: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt. Pereant ergo, qui negant Dei virtutem, et Dei sapientiam, videlicet Christum ab initio, immo et ante omne quod dici vel cogitari potest initium, ab ipso Patre fuisse progenitum. Alia translatio hoc loco ita incipit, Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua. Quod de incarnatione Dominica dictum patres intelligunt, dicentes, quia certi gratia mysterii dixerit, Dominus creavit me, et non Pater creavit me. Caro, inquiunt, Dominum agnoscit, gloria Patrem signat. Creatura Dominum confitetur, caritas Patrem nominat principium vel in principio viarum suarum; ut ipse ait, Ego sum via; quia surgens a mortuis, iter fecit ecclesiæ suæ ad regnum Dei, ad vitam æternam. In opera sua, quia ad redimenda opera Patris, ex virgine creatus est; suscipiens carnem, ut opera Patris a corruptelæ servitio liberaret. Caro enim Christi propter opera, Divinitas ante opera. — *Et delectabar per singulos dies, &c.*] Ludentem, dicit gaudentem. Erat ergo ludens coram Patre per singulos dies; quia ut propheta ait, A principio ex diebus æternitatis gaudebat unum

esse cum Patre. Erat omni tempore ludens in orbe terrarum, quia et cum tempora orbis ac creaturæ esse cœpissent, ipse, quod erat in Patre, Filius permanebat. Hæc ideo, ne quis eum cum creaturis et temporibus cœpisse perhiberet. Et deliciae ejus sunt, esse cum filiis hominum; quia desiderat in animo nostro quiescere, et nos bonorum gratia meritorum ad se videndum perducere. — *Beatus homo qui audit me, &c.*] Fores suas et postes ostii sui, scripturas sanctas et earum doctores nuncupat; sine quibus ad vitam, quam pollicetur, non valemus ingredi.

IN CAP. IX. *Sapientia ædificavit sibi domum.*] Quia æternitate divinitatis Christi sufficienter dixerat, addit et de assumpta humanitate dicere: Sapientia igitur ædificavit sibi domum, quia hominem Filius Dei, quem in unitate suæ personæ susciperet, ipse creavit. — *Excidit columnas septem.*] Ecclesias per orbem septiformi gratia Spiritus erexit; quæ domum ejus, id est mysterium incarnationis ejus, ne perfidorum improbitate memoria tollatur, credendo, colendo, et prædicando, quasi sustentando continerent. Vel certe sapientiæ domus, ecclesia Christi est. Columnæ autem doctores sanctæ ecclesiæ septiformi Spiritu pleni, quales fuere Jacobus, Cephas, et Joannes. Qui nimirum columnas sapientia excidit, quia ab amore præsentis seculi disjunctas, ad portandam ejusdem ecclesiæ fabricam, mentes prædicantium erexit. — *Immolavit victimas suas.*] Suis passionibus ecclesiam consecravit, vel vitam prædicantium mactari in persecutione permisit. Quibus videlicet victimis contrariæ sunt victimæ meretricis, ad quas stultos invitat, ut supra lectum est, dicens: Victimam pro salute debui, hodie reddidi vota mea. — *Miscuit vinum, &c.*] Divinitatis suæ arcana capere non valentibus, assumptæ humanitatis sacramenta patefecit, et scripturæ sacræ pabula nobis aperiendo præparavit. — *Misit ancillas suas, &c.*] Prædicatores infirmos ac despicabiles elegit, qui fideles populos ad superna patriæ cœlestis ædificia colligerent. — *Si quis parvulus est, veniat ad me, &c.*] Parvulos dicit humiles; insipientes vero eos, qui de mundanæ sapientiæ fastu nihil habent. Tales autem vocat, ut eos sua doctrina sapientes reddat, et altos. — *Venite, comedite panem meum, &c.*] In

pane, divina eloquia; in vino mixto, conjuncta in unam Christi personam, deitatis et humanitatis ejus natura exprimitur, ut supra dictum est. Vel certe in pane, corporis ipsius; et in mixto vino, sanguinis sacrosanctum mysterium, de quibus in altari, mensa videlicet ejus, satiamur, ostenditur. — *Relinquitte infantiam, et venite, &c.*] Post oblatas epulas addit et vitæ monita, ut quos perceptis suæ incarnationis mysteriis refecit, doctrinæ pariter instituat verbis. — *Qui erudit derisorem, &c.*] Quasi interrogares, cur sapientia parvulos præ cæteris, et insipientes ad suas invitaret epulas; ideo, inquit, feci, quia frustra laborat, qui verbum sapientiæ inculcare nititur ei qui audire contemnit, sapientiore se doctore et majorem existere credens. — *Noli arguere derisorem, &c.*] Non est timendum, ne tibi derisor, cum arguitur, contumelias inferat; sed hoc potius providendum, ne tractus ad odium pejor fiat. Ideoque tibi aliquoties ab ejus correptione, non tuæ timiditatis, sed dilectionis ejus gratia cessandum. — *Argue sapientem, et diliget te.*] Sapientem in profectu positum, id est, amatorem sapientiæ dicit, quem supra præ humilitate parvulum nuncupavit. Nam perfectus sapiens non habet opus argui. — *Mulier stulta et clamosa, pleneque illecebris, &c.*] Mulier hæc hæresis est, contraria nimirum sapientiæ, quæ sua superius sacramenta cecinit. Sedet autem et ipsa in foribus domus suæ, id est, in doctoribus falsitatis, qui in penetralia perfidiæ, miseros fallendos introducunt. Super sellam autem, quia cathedram sibi prædicationis usurpat. Hæc est cathedra pestilentiae, in qua beatus vir sedere detrectat. — *In excelso urbis loco.*] Dicit de sapientia, quia in summis excelsisque verticibus dat vocem suam; sed illa in sublimitate virtutum, hæc in supercilio elationis attollitur. — *Ut vocaret transeuntes per viam, &c.*] Vocat hæresis ad perfidiam sæpe catholicos, quos iter rectum agere, viam seculi hujus transire citius velle, atque ad æternam patriam festinare conspicit. — *Qui est parvulus, declinet ad me, &c.*] Et sapientia parvulos atque insipientes ad suum convivium pæne eisdem verbis videtur invitare; sed distat, quod illa simpliciter ad se venire; hæc autem, quod vocat, ad se declinare suadet. Quia illa nimirum ad rectum actionis iter, quos errantes cernit, accersit; hæc recte gradientes ab itinere suo deviare, et ad

se divertere docet. — *Aquæ furtivæ dulciores sunt, &c.*] Sapi-entia palam mensam suam proposuit, et miscuit vinum suum; at stulta mulier nihil meracum habens, ad aquas furtivas, et absconditum panem, quoscunque valet, aggregat; quia catholica ecclesia palam mundo divinorum eloquiorum convivia pandit, divinitatis et humanitatis Christi mysteria celebranda præcepit. Vel certe in vino mixto historicam simul et allegoricam auditoribus suis scientiam propinat, ut pro suo quemque captu, vitæ poculis reficiat. At hæreticorum doctrina publicæ fidei et professionis suæ secretim decreta præponit; et cum nil spirituale habeat, suaviorem se catholicis pastoribus scientiam jactat docere, ut scilicet libentius audiantur et agantur quæ palam in ecclesia dici credique prohibentur. Et dulcius hauriatur insipientia, quæ putatur scientia, cujus prohibita furatur audientia. Potest in aquis furtivis baptismum hæreticorum; in pane abscondito, eorundem sacrificium designari. At juxta literam, mulier adultera in aquis furtivis, et pane abscondito, prohibita et illicita concubia dulciora esse asseverat. — *Et ignoravit, quod gigantes ibi sint, &c.*] Nescit adultera, nescit hæreticus, quia immundi spiritus suas domus habitant; et qui in profundis inferni pœnas luunt æternas, ipsis actibus luxuriosorum, ipsis hæreticorum dogmatibus, quasi convivis delectantur opimis. At cum rite in ecclesia Christi sacramenta celebrantur, Christi verbum auditur et conservatur (qui est sapientia Dei) constat, quod angelicæ virtutes ibi sint, et in excelsis cœlorum convivæ fidelium. Panem enim cœli dedit eis; panem angelorum manducavit homo.

LIBER SECUNDUS.

Parabolæ Salomonis.] Novum ponit titulum, quia novum genus locutionis incipit; ut non sicut prius de singulis bonorum malorumve partibus diutius disputet, sed alternis versibus actus utrorumque describat.

IN CAP. X. *Filius sapiens lætificat patrem, &c.*] Qui accepta fidei mysteria bene servat, lætificat Deum Patrem; qui vero hæc actione mala vel hæresi commaculat, matrem

contristat ecclesiam. — *Non proderunt thesauri impietatis, &c.*] Et transitoria morte sæpius, ut Daniele et tres pueros; et a perpetua semper justitia liberat. At vero thesauri per impietatem congregati, etsi aliquando a morte corporali videntur eripere, plus tamen mali pro impietate qua acquisiti sunt, quam commodi in eo quod pro vita sunt dati, conferunt. — *Non affliget Dominus fame animam justi, &c.*] Et si quando injustum impii fame affligunt, vel etiam necant, non lædent animam ejus, quem Dominus in vita futura suæ gloria visitationis consolatur; qui et easdem impiorum insidias in ipsos juste judicando retorquet. — *Egestatem operata est manus remissa, &c.*] Qui negligenter vivit in hoc seculo, egebit bonis in futuro; at qui fortiter Domino militat, divitiis æternæ beatitudinis remuneratur. — *Qui congregat in messe, filius sapiens est, &c.*] Qui congregat Christo animas fidelium, filius sapiens est. Et quidem messis hæc multa est, operarii autem pauci. Qui vero hoc tempore acceptabili a sua salute curanda torpescit, confundetur in die tribulationis. — *Benedictio Domini super caput justi, &c.*] Justis dicetur in judicio: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum. Os autem impiorum, quod comessationi, ebrietati, et colloquiis malis serviebat, iniquitate, quam gessit, condemnabitur. Denique os illius operuit iniquitas, qui in tormentis positus linguam sibi, in qua ob plura scelera plus punitus est, refrigerari quæsit. — *Memoria justi cum laudibus, &c.*] Et in hac vita boni bonos, sive viventes, sive defunctos laudibus efferunt; impiorum autem et actus detestantur, et nomen. Et in vita futura justi in Dei laudibus vivunt, reproborum autem honor, nomenque, laudesque putribus gehennæ suppliciis mutantur, ubi vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur. — *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter, &c.*] Qui simpliciter se vivere novit, facile cuncta spernit adversa, quia se per hæc ad gaudia venturum esse confidit, dicens cum propheta: Dominus defensor est vitæ meæ, a quo trepidabo? et cætera. At qui pravis incedit viis, nolens licet, patefit, ac digna factis recipit. Nihil enim occultum, quod non revelabitur. — *Qui annuit oculo, dabit dolorem.*] Qui nutibus oculorum irridet aliquem, non evadet sine dolore tormenti ac pœnitudinis. De qualibus dicit Psalmista, Qui oderunt me gratis,

et annuebant oculis: vel certe qui annuit oculo, dabit dolorem, quia filius stultus est mœstitia matri suæ. — *Stultus labiis verberabitur.*] Vel suis videlicet, quibus damnari meruit, quia mors et vita in manibus linguæ; vel eorum, a quibus, quia corrigi non potuit, sententiam damnationis accepit; quomodo Psalmista cum ait, Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa. Utrumque a Domino quærit, ut et ipse labia iniqua et linguam dolosam non habeat, et aliorum iniquitate, et dolis minime possit decipi. — *Vena vitæ, os justi.*] Et Dominus de doctoribus, Qui credit, inquit, in me, sicut dicit scriptura, Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. — *Et os impiorum operit iniquitatem.*] Impii sunt, qui vel sua vel proximorum errata, ne ad sanitatem perveniant, defendendo contegunt. Quod execrans propheta Dominum orat, ut non declinet cor suum in verbum malum, ad excusandas excusationes in peccatis. — *In labiis sapientis invenitur sapientia, &c.*] Virga in dorso, est vindicta in posterioribus, id est, in sequenti vita; quam bene plaga illa famosa, qua Philistei in natibus feriebantur, exprimit. Qui ergo non vult virgam in dorso portare, portet in labiis sapientiam. Loquar laudes Christi, et præcepta prædicem. Verum, quia semper Deum laudare, non autem semper docere, non omnia quæ novit, omnes docere sapienti convenit, recte subditur: — *Sapientes abscondunt scientiam.*] Scientes scilicet, quia est tempus tacendi, et tempus loquendi. Unde propheta: Dum consisteret peccator adversum me, obmutui; et humiliatus sum, et silui a bonis. Et apostolus, Nihil judicavi me scire inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum. — *Os autem stulti confusioni proximum est.*] Quia vel inordinate bona, vel aperte loquetur mala. — *Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus, &c.*] Divites confidunt in divitiis, quasi in urbe munita; pauperes ideo pavent, ne deficient, quia se norunt egenos. Spiritualiter qui in Deum dives est, per bona opera confidit in illo, quasi in urbe inexpugnabili, quæ a nullo possit hoste superari; at qui virtutum inopia coangustantur, ideo cœlestibus egent divitiis, quia noxio pavore timent duros pro Domino tolerare labores. — *Abscondunt odium labia mendacia, &c.*] Si ergo verax et sapiens esse desideras, odium neque in abscondito cordis contege, nec per

os contumeliam profer; sed tuum et cor dilectione, et os veritate repleatur. — *Quasi per risum stultus operatur scelus, &c.*] Prudentia a providendo nomen accepit. Stultus est igitur, qui gaudet in scelere. Sapientis autem est, et ejus qui viri nomine dignus sit, providere; quia risus dolore miscebitur, et gaudia peccandi pœna sequetur ultionis. — *Quod timet impius, veniet super eum, &c.*] De illo impio dicit, qui sciens peccat. Timet ergo impius videre districtum judicem; desiderant justi dissolvi, et esse cum Christo. Ille, ne terrenis gaudiis privetur, et sempiterna ultione plectatur; isti, ne incolatus eorum prolongetur, sed præmia, pro quibus certaverunt, percipiant. Utrisque autem, quod corde timent, adveniet. — *Quasi tempestas transiens, non erit impius, &c.*] De persecutoribus ecclesiæ dicit, qui domum fidei subvertere quærunt. Sed illa in vero fundamento, hoc est, in Christo collocata permanet, ipsi extemplo dispereunt. — *Sicut acetum dentibus, &c.*] Sicut hæreticorum perfidia bonis doctoribus molestiam generat et lachrymas; sic male vivens catholicus, eis qui se fidem suam ex operibus ostendere jusserunt, per inertiam gravis est. Oculi quippe et dentes, prædicatores sunt sanctæ ecclesiæ, qui ei recta itinera prævidere, et alimenta spirituali suggerere solent. Porro acetum, quod a vino degenerat, et fumus, qui ab igne ascendens evanescit, eos qui ab ecclesiastica suavitate et caritate per superbiam vel socordiam recedentes, hanc etiam verbis impugnant, figurate denuntiant. De quibus Joannes dicit, Ex vobis exierunt, sed non erant ex nobis, et reliqua. — *Timor Domini apponet dies, &c.*] Qui Deo fideliter serviunt, æterna luce donabuntur; at qui impietati mancipantur, cum hac vita perdunt bona quæ amabant. — *Expectatio justorum lætitia, &c.*] Patet, quia justi lætantur in expectatione vitæ sequentis, quamvis contristantur afflictione pressuræ præsentis. Unde illud, Tu es mihi refugium a pressura, quæ circumdedit me, exultatio mea. At vero impii, qui se putant in futuro requieturos, aut certe nullos post mortem futuros, falluntur. Neque huic repugnat sententiæ, quod supra dictum est, Quod timet impius, veniet super eum. Sunt enim qui scientes futurorum bonorum malorumque judicium, nihilominus negligentia, vel desperatione, vel etiam de industria peccant. Talibus ergo interitus,

quem timent, adveniet. Sunt quia mala, quæ faciunt, aut nunquam punienda existimant, aut bene gesta; ideoque bona mercede remuneranda judicant. De quibus recte dicitur, quia spes impiorum peribit. Nam et de iis, qui scientes peccant, subsequenter adjungit: — *Fortitudo simplicis, viæ Domini, &c.*] Si, inquit, abdita scripturarum comprehendere non vales, non tamen de salute desperes, sed gradere viam Domini, age bona quæ nosti, et inter fortes connumeraberis. Sed merito paveant illi, qui recta, quæ norunt, facere contemnunt; quia certa restant, quæ patiantur mala.

IN CAP. XI. *Statera dolosa, abominatio est apud Deum, &c.*] Statera dolosa, non tantum in mensuratione pecuniæ, sed et in judiciaria discretione tenetur. Qui enim aliter causam pauperis, aliter causam potentis, aliter sodalis, aliter audit ignoti, statera utique librat iniqua. Sed et is qui sua bene gesta meliora quam proximorum, suaque errata judicat leviora, trutina ponderat dolosa. Necnon et ille, qui onera importabilia imponit in humeros hominum, ipse autem uno digito non vult ea tangere. Ille etiam, qui bona in publico, et mala agit in occulto, pro iniquitate libræ dolosæ abominabitur a Domino. At qui sinceriter agit in omnibus, qui causam et causam æqua lance discernit, is nimirum justis iudiciis voluntati et actioni congruit. — *Ubi fuerit superbia, &c.*] Quia superbe et contumeliose se gerunt, per contemptum sive ignorantiam disciplinæ, vel proximis contumelias ingerunt; vel certe, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur. — *Ubi autem humilitas, &c.*] Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, id est, humilibus. — *Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes.*] Heu miser! Hanc sententiam pertransiit Origenes, qui post universale extremumque iudicium vitam credidit omnibus impiis et peccatoribus dandam. Notandum autem, quod etsi impiis post mortem spes veniæ non est; sunt tamen qui de levioribus peccatis, quibus obligati defuncti sunt, post mortem possunt absolvi; vel pœnis videlicet castigati, vel suorum precibus, eleemosynis, missarum celebrationibus absoluti. Sed hæc quibuscumque fiunt, et ante iudicium, et de levioribus fiunt erratis. Qui autem longo se post iudicium tempore liberandos putant, fal-

luntur; et fortasse pertinet ad eos quod sequitur: — *Et expectatio sollicitorum peribit.*] Item alia est sollicitudo, qua boni semper ad implenda Dei præcepta sunt accincti; alia, qua reprobi cum scientes peccant, solliciti metuunt, ne quando æternam rapiantur ad pœnam. Ideoque recte expectatio eorum, qui Deo sollicita mente serviunt, coronabitur; eorum vero, qui Deum contemnentes, et ante iudicium ejus propria conscientia se accusante condemnantur, expectatio sollicitorum peribit. Hunc versum longe aliter habet antiqua translatio, quæ ait: Defuncti hominis justi non peribit spes, gloria autem impiorum peribit. — *Justus de angustia liberatus est, &c.*] Martyr quisque de angustia passionis liberatus est post mortem, et tradetur in pœnam pro ejus causa persecutor, qui illum angustia vit. Jacobus martyrio coronatus est, Petrus de carcere salvatus est; et Herodes, qui eos persecutus est, a vermibus visibiliter consumptus, raptus est invisibiliter eo, ubi vermis ejus non morietur, et ignis ejus non extinguetur. — *Simulator ore decipit amicum suum, &c.*] Hæreticus simulans doctrinam catholicam, decipit auditorem suum; qui autem juste veritatem sequuntur evangelii, liberabuntur scientia catholica, ne decipula rapiantur hæretica. — *Qui despiciat amicum suum, indigens corde est, &c.*] Non est despiciendus, vel deridendus a nobis, qui non simpliciter amare probatur, etiam si quid inepte per inertiam facit; qui enim hoc facit, indignus est sapientia. At vero prudens quisque de talium commissis, publice tacet; sed hæc occulte castigat. Quod idem sequentibus versiculis arctius inculcatur, dum dicitur: — *Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana, &c.*] Et in evangelio Dominus, Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum; si te audierit, lucratus eris fratrem tuum, &c. Unde et hinc recte subinfertur: — *Ubi non est gubernator, populus corrueat, &c.*] Ne enim te putares amici commissa, si corrigere non potes, ultra celare debere, recte dicit, populum sine gubernatore corrui; salvari autem, ubi multa sunt consilia; ut ostendat, quod solus emendare non vales, pluribus esse revelandum, ut unanima omnium corrigatur industria. — *Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo.*] In promptu est literæ sensus. Sed est a sorte sanctorum extraneus, quod peccata sua pœnitendo corrigere dissimulat; et

quicumque talibus vel communionis gratiam concedit, vel vitam promittit æternam, quia pro extraneo fidem fecit, se ipsum profecto ante districti iudicis oculos ultione dignum reddidit. — *Qui autem cavet laqueos, &c.*] Securus erit in futuro, qui tunc bene formidolosus, et sua sedulus errata per pœnitentiam curat, et ab impœnitentium se societate servat immunem. — *Manus in manu, non erit innocens malus.*] Qui manum jungit in manu, nil utique operatur. Sed manus in manu non erit innocens malus; quia etsi ab impia actione manus ad horam substrahit, cordis tamen innocentiam malus habere non valet. Unde et præmittitur, Abominabile Domino cor pravum. — *Semen autem justorum salvabitur.*] Hoc est quod supra dicitur, Seminanti autem justitiam, merces fidelis. Vel certe, Semen justorum salvabitur; quia qui præcedentium justorum exempla sectantur, horum quoque vestigia ad videnda salutis æternæ gaudia sequuntur. De quibus Esaias, Omnes qui viderint eos, cognoscent eos; quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus. — *Circulus aureus in naribus suis, &c.*] Circulum aureum si in naribus suis infixeris, nihilominus illa terram vertere naso, et volutabro luti properat immergi; ita mulier fatua, si pulchritudinem vultus vel habitus acceperit, suam tamen faciem ad infima declinare, suam speciositatem ad evertendos ubique castitatis flosculos circumferre, seque cœno voluptatis inquinare diligit. Aliter, Qui ornamentum divinorum eloquiorum meditando consequitur, sed hoc male vivendo insequitur, circulum aureum habet in naribus; sed more suis terram subigere non desistit, quia quod odore notitiæ percepit, immunda actione sordidavit. Ideoque talis anima, mulier pulchra et fatua esse censetur, quia carnalibus dedita illecebris, pulchra est per scientiam, sed per actionem fatua. Aliter: Qui doctrinam hæreticam omni nitore videt eloquentiæ spendere, nec sic tamen sapientiæ apto intellectui congruere, circulus, hic inquit, aureus in naribus suis, id est, pulchra et circumflexa locutio in sensibus mentis stultæ; cui ex eloquio aurum pendet, sed tamen ex terrenæ intentionis pondere, more suis, ad superiora non respicit. Quod secutus exposuit, dicens, Mulier pulchra et fatua, id est, doctrina hæretica: pulchra, per verbum; fatua, per intellectum. — *Desiderium justorum omne bonum est, &c.*] Semper justii justitiam ubique regnare

desiderant, at contra impii, etiam cum quiescere ab impietatis executione videntur, proposito tamen diræ mentis ad inferendam cuilibet vim furoris intendunt. Et hoc est quod supra dicitur, Manus in manu non erit innocens malus; item, Præstolatio impiorum furor; quia plerumque ira per silentium clausa, intra mentem vehementius æstuat. — *Alii dividunt propria, &c.*] Quia centuplum accipiunt in hoc tempore, et in futuro seculo vitam æternam. — *Alii rapiunt non sua, &c.*] Semper, inquit, in egestate, non solum in tormentis, ubi nec stillam aquæ, unde ad modicum refrigerentur, accipiunt; sed et in præsentī, ubi quamvis innumera rapiat, semper avarus eget. — *Anima quæ benedicit, impinguabitur, &c.*] Qui exterius prædicando benedicit, interius augmenti pinguedinem recipit. Et dum sacro eloquio mentem auditorum debriare non desinit, potu multiplici muneris debriatus excrescit. — *Qui abscondit frumenta in tempore, &c.*] Qui sanctæ prædicationis apud se verba retinet, talis maledicetur in populis, quia in solius culpa silentiī pro multorum, quos corrigere potuit, pœna damnatur. Ipse est servus piger et malus, qui pro retentione talenti, quod accepit, in exteriores tenebras missus est. Vendunt autem frumentum, qui verbum vitæ audientibus conferunt, a quibus pretium fidei et confessionis recipiant, dicente Domino, Negotiamini dum venio. Quorum capiti benedictio supervenit, dum singulis de tali negotio redeuntibus, Dominus dicit: Euge, serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini tui. — *Bene consurgit diluculo, qui quærit bona, &c.*] Bona quærere quæ facere debeas, quibus ad cœlestia bona pervenias, hoc est bene diluculo consurgere; id est, crescente luce scientiæ, ad bonum opus accingi. Vel certe bene, id est, ad vitam consurgit, in tempore resurrectionis, qui nunc bona quærit in tempore operationis. Qui autem mala quæ dicat sive agat, modo solers inquit, tunc eorum pondere, ne ad altiora regni perveniat, retardabitur. — *Qui confidit in divitiis suis, corruet, &c.*] Qui præsentibus bonis inhians, futura non cogitat, utrisque in novissimo carebit. Qui autem spe futurorum præmiorum bona faciunt, in præsentī, juste quod sperant, accipiunt. Virens quippe in arbore folium, fructus, quos nondum ostendere habet, signat

affuturos. Et justi quasi virens folium germinant, quia spe salvi facti, in fide ac virtutum gratia proficere non cessant, donec ad fructum desideratæ retributionis, hoc est patriæ cœlestis, attingant. — *Qui conturbat domum suam, possidebit ventos, &c.*] Qui mentem suam tumultus cogitationum maximarum conturbari non metuit, hanc utique malignorum spirituum flatibus, quibus obruatur, aperit. Et qui stultus sapientem persequitur, per hoc ei etiam dominando servit, quia patientiam ejus premendo, probatiorem reddit; ut se videlicet damnato, ille bravium, pro quo certabat, accipiat. — *Fructus justi, lignum vitæ.*] Merces justi, visio est Christi. Ipse namque est sapientia; de qua dictum est, Lignum vitæ est amplectentibus eam. Et in Apocalypsi, Qui vice-rit, inquit, dabo ei edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei. Et hunc fructum modo justi expectant; quia diu, sicut prædictum est, quasi virens folium germinant. — *Et qui suscipit animas, sapiens est.*] Qui animarum curam pro Domino suscipit, ut eas scilicet vel errantes doceat, vel mœstas soletur, vel egentes temporalibus bonis sustentet, vel renitentes ad remedia salutis pertrahat, vel pastore destitutas gubernet, quo una secum plures ad Dominum perducatur; qui, inquam, ita animas suscipit, sapiens est, quia nimium suæ animæ per hæc, unde sublimius cum Domino regnet, procurat. — *Si justus in terra recipit, &c.*] Si sancti martyres tanta passi sunt justi, quanta putas eos manere tormenta, qui illos affligebant injuste? Si Job et Tobias, cæterique Dei electi, tanta in hac vita receperunt adversa, quid contristaris, si te, qui tam longe infra illorum vestigia jaces, tentans ad modicum afflictio tangit? Et quidem te, etsi impium dicere et credere non debes, peccatorem tamen te esse, id est, aliqua habere peccata, parva sive magna, aperta sive occulta, inficiari non debes. Immo confiteri debes, ne te ipse seducas, et veritas in te esse non possit. Si ergo justi in terra receperunt, Abel martyrii, et Job exemplar patientiæ; quanto magis impii, Antiochus atque Herodes? Et peccatores in evangelio, paralytici, non nisi dimissis primo peccatis, curari a Domino potuerunt. Notandum quod hanc sententiam Petrus in epistola, juxta antiquam translationem, posuit, dicens: Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt?

IN CAP. XII. *Qui bonus est, hauriet a Domino gratiam, &c.*] Horum versiculorum connexio talis est: Qui bonus est, non confidit cogitationibus suis, sed Domini gratiam quærit, ac per illam accipit, ut pie vivere possit. Qui autem cogitationibus suis confidit, bonus esse nequit. Nam qui gratiam superni Adjutoris patere non curat, merito in impia actione perdurat. — *Mulier diligens, corona viro suo, &c.*] Patet literæ sensus, quia mulier bona et casta honorem viro præbet in omnibus, ejusque virtutibus ipsa domum bene regens, quasi gratiam addit coronæ; at vero adultera, etsi foris speciosa patet, intus fœtore luxuriæ sua membra coinquinat. Verum spiritualiter ecclesia coronam Christo, non aliam quam seipsam offert. — *Omnes enim qui in circuitu ejus sunt, &c.*] Et filius Sirach de magno sacerdote: Ipse stans juxta aram, et circa illum corona fratrum. At ossa, id est, virtutes, quas hæreticorum factio cernitur habere, putredo pravi dogmatis corrumpit. — *Cogitationes justorum, judicia, &c.*] Justi sua facta, si Domino placeant, sedula meditatione dijudicant, ne forte ipsis minus sollicitis, supernus arbiter contra eos invisibiliter adversa disponat; juxta illud apostoli, Si nos metipsos dijudicavimus, non utique judicemur. At reprobi, divini timoris oblit, de fraude, quam faciunt, sua consilia cogunt. — *Verte impios, et non erunt, &c.*] Versi de hac vita impii non erunt, quod fuerant; quia post mortem non qualia credebant, inveniunt, sed spe sua frustrati, pro præmiis tormenta recipiunt. Domus autem justorum, id est, ecclesia, quæ partim peregrinatur in terris, partim regnat in cœlo, nunquam deficit; sed quæcumque membra ejus hinc illo perveniunt, ibidem gaudia, quæ sperabant, inveniunt. Aliter, Verte impios, et non erunt, quod multa impietas in diis gentilium, multa in sectis hæreticorum, multa in præstigiis magorum, multa in persecutionibus extitit paganorum. Sed his Domino donante subversis, ablata est pariter et memoria impietatis eorum, etiam ipsi apices stulti, ipsa dogmata igne rapta, ut in Epheso actum tempore apostolorum legimus. Domus autem justorum permanebit; quia sancta ecclesia nunquam abscondi potuit vel auferri, nil ex ejus corrumpere scripturis, in nullo ejus fidem violare tanta temporum longitudo prævaluit. Potest et ita intelligi, Verte impios, et non erunt; converte eos

ab impietate, et non erunt jam impii, sed justii. Pro quo alia translatio dicit, Quocumque se vertit scelestus, exterminabitur. Cui contra de sanctis dicitur: Quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. — *Doctrina sua noscetur vir.*] Viros vocare solet scriptura eos, qui virtutibus sunt præditi divinis. Unde apostolus: Vigilate, state in fide, viriliter agite. Doctrina ergo sua quisque vir esse noscitur; quia et si recta docet, et hæc operibus implet, sanctus esse colligitur. — *Qui autem vanus et excors est, &c.*] Quia scilicet ipse virilis animi fortitudinem habere contempsit. — *Melior est pauper et sufficiens sibi, &c.*] Melior est idiota et simplex frater, qui bona, quæ novit, operans, vitam meretur in cælis, quam qui clarus eruditione scripturarum, vel etiam doctoris functus officio, indiget pane dilectionis. De cujus dilectionis parte, ea quæ ad proximum pertinet, subsequenter adjungit: — *Novit justus animas jumentorum suorum.*] Id est, miseretur, et compatitur habitudini ac fragilitati proximorum sibi commissorum. — *Viscera autem impiorum crudelia.*] Qui non solum non compatiuntur subditis, sed etiam juxta hoc quod Dominus ait: Percutiunt pueros et ancillas, dicentes, Moram facit Dominus meus venire. — *Qui operatur terram suam, &c.*] Qui exercet animam suam spiritualibus studiis, et nunc virtutum, et tunc dapibus satiabitur præmiorum. Qui autem pro salute animæ suæ laborare detrectat, tunc inter stultos reprobabitur; tametsi nunc vel divina vel humana sapientia gloriosus videtur. — *Desiderium impii, monumentum est pessimorum.*] Desiderat impius præcedentes imitari malos, et de illorum vita atque actibus loqui. Vel certe, Desiderium impii monumentum est pessimorum, quia omne desiderium ejus eo tendit, quamvis ipso nesciente, ut cum prioribus injustis æternæ mortis carcere claudatur. Verum, quia tales exitum, quem minime prævident, incurrunt, dicit contra de bonis: — *Radix autem justorum proficiet.*] Quia nimirum fides et caritas electorum, qua radicati sunt in Christo, nequaquam eos fallit, sed ad perfectiora semper accrescens, plus quam sperare novit, in futuro percipiet. — *De fructu oris sui, unusquisque replebitur bonis.*] Fructus oris, est sermo bonus; nam qui mala loquitur, non fructum oris generat, sed damnum. Omnis igitur, qui bona loquitur,

bonis donabitur æternis; si tamen his, quæ loquitur, actu non repugnet. Hoc etenim vigilanter adjungit, cum dicit, — *Et juxta opera manuum suarum retribuetur ei.*] Neque enim aliter fructuosus fit suus sermo doctori, nisi ipse prior faciat bona, quæ docet. — *Fatuus statim indicat iram suam, &c.*] Qui se in præsentī desiderat ulcisci, fatuus est; qui autem pro Domino injuriam contemnit, sapiens. Hunc versiculum alia translatio sic habet, Stultus eadem hora pronuntiat iram suam, occultat autem ignominiam suam astutus. Non autem ignominiosam iracundiæ passionem ita a sapientibus occultandam esse decernit, ut ejus velocitatem culpans non prohibeat tarditatem, quam utique, si per necessitatem humanæ infirmitatis irruerit, ideo censuit occultandam, ut dum ad præsens sapienter obtegatur, sapientius amoveatur, et in perpetuum deleatur. Hæc est enim natura iræ, ut dilata languescat et pereat; prolata vero, magis magisque conflagret. — *Est qui promittit, &c.*] Promittunt se nonnulli obedire veritati, sed ubi tentatio terrens sive blandiens, impedimentum præstiterit, deserunt quidem cœpta, sed tamen conscientia promissi, quasi gladio punguntur. — *Lingua autem sapientium, sanitas est.*] Quia et bona quæ promittunt, ipsi perficiendo ad vitam perveniunt; et aliis, quæ sequantur, prædicando demonstrant. — *Labium veritatis firmum erit in perpetuum, &c.*] Fides ecclesiastica semper manebit. Qui autem repente nova dogmata infert mendacii, est minister hæretici. — *Homo versutus celat scientiam.*] Versutus hoc loco in bono intelligitur, id est, sapiens et prudens, qui nonnunquam de industria sua celat scientiam. Duplici nimirum ratione, vel non valens infirmis auditoribus loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, vel nolens sanctum dare canibus, neque ante porcos margaritas projicere. — *Et cor insipientium provocat stultitiam.*] Quando vel ipsi plus appetentes sapere, quam oportet sapere, eo usque ad meditandum prosiliunt, ut pro sapientia teneant stultitiam; vel certe alios quæ necdum capere queunt, docere nitentes, ad majorem eos stultitiam provocant, et quasi parvis oculis lumen ingerentes solis, modicum lucis quod cernere videbantur auferunt. — *Manus fortium dominabitur, &c.*] Perfecti quique non solum vitiorum bella superant, sed et electis fratribus majori virtutum gratia

principantur. Qui dissoluti animo, peccatis implicari non metuunt, pessimo exactori diabolo tributa vitiorum quotidie solvunt; et si non dominium ejus viventes pœnitendo evaserint, post mortem traditi eidem, in carcerem ab eo pœnarum mittuntur æternarum; juxta quod Dominus in evangelica parabola testatur. Neque enim de talium correptione desperandum est, cum protinus adjungatur: — *Mœror in corde viri humiliavit illum, &c.*] Quia nimirum necesse est, ut prius peccatorem mœror pœnitentiæ salubriter humiliet; et ita postmodum per judicium sacerdotis, sermo datæ reconciliationis lætificet. Qui neglexit damnum propter amicum, justus est. Si hoc de generali pecuniæ largitione, et puro homine amico recte dicitur; quanto magis justitiæ corona dignus est, qui propter eum, qui dixit, Dico vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus; vel vendens quæ possidet, pauperibus tribuit, vel rapinam bonorum suorum cum gaudio suscipit, vel certe ipsam in passione carnem mortificandam, sive occidendam tradit? — *Iter autem impiorum decipiet eos.*] Cum vel sua retinere, vel aliena rapere gaudent. Unde recte subjungitur: — *Non inveniet fraudulentus lucrum, &c.*] Fraude namque acquisita pecunia, plus in anima damni, quam lucri addit in arca. Et qui propriam pro Domino substantiam novit dispensare, remunerante ipso, pro terrenis cœlestia dona recipiet. Aliter, — *Non inveniet fraudulentus lucrum, &c.*] Qui fraudulenta mente simulat se esse bonum, nequiter vivens in occulto, non inveniet bona vitæ sequentis; qui autem substantiam virtutum spiritualium veraciter acquirit, mercabitur ex ea claritatem regni perennis; quod versibus sequentibus apertius dixit, In semita justitiæ, vita; iter autem devium ducit ad mortem. Semita enim justitiæ substantiam acquirit virtutum, quibus æternæ vitæ claritas, auro pretiosior emitur; iter autem pravum, quo fraudulentus incedit, perditio lucro temporali, quod appetit, ad mortem, quam prævidere noluit, tendit sempiternam.

IN CAP. XIII. *Filius sapiens, doctrina patris, &c.*] Tantum distat inter sapientem et stultum, ut hic aliquando profectu eruditionis ad eum qui se docuerat, docendum perveniat ille, nec cum arguitur, novit audire. — *Vult et non vult piger,*

&c.] Recte pigri vocabulo denotatur, qui vult regnare cum Deo, et non laborare pro Deo. Delectant præmia, cum pollicentur; deterrent certamina, cum jubentur. De quo Jacobus ait, Vir duplici animo, inconstans est in omnibus viis suis. Et filius Syrach: Væ peccatori terram ingredienti duabus viis! Qui autem jussa operantur Dominica, ideo faciunt, quia anima illorum perfecta supernorum dulcedine reficitur; juxta eum qui Dominum obsecrat, dicens, Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea. Vel certe anima operantium impinguabitur, quia qui piis pro Domino laboribus insudant, cœlesti et immarcessibili post labores mercede donabuntur. — *Est quasi dives, cum nihil habeat, &c.*] Dives sibi videbatur ille, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide; sed quia Deum non habuit, comperit in fine nihil fuisse quod habuit. Unde dictum est de talibus: Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Pauper econtrario videbatur Lazarus, qui jacebat ad januas ejus, ulceribus plenus; sed in multis erat divitiis, qui virtutem habuit humilitatis, qui Conditorem omnium divitiarum, videlicet Deum, corde gestabat. Quid autem veræ divitiæ valeant, quid vera paupertas agat, subdendo manifestat. — *Redemptio animæ viri, divitiæ suæ, &c.*] Qui ergo animam suam vult redimi a futura ira, congreget divitias bonorum operum. Qui enim eget hujusmodi divitiis, increpationem districti judicis sustinere non valet. De qua Psalmista postulat, dicens: Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Alioquin pauperes spiritu non ibi increpantur a Domino, sed benedictionem æternæ hæreditatis percipiunt. — *Lux justorum lætificat, &c.*] Lux justorum, quæ perpetuo lætificat, spes est futurorum; lucerna impiorum, quæ repente exstinguitur, felicitas seculi labentis. Inter superbos semper jurgia sunt; qui autem agunt cuncta cum consilio, reguntur sapientia. Jurgantur semper inter se hæretici, jurgantur et cæteri reprobi, quia videlicet non norunt unitatem fidei et veritatis. Fideles autem, qui consilio divinorum eloquiorum frui non cessant, reguntur moderatione sapientiæ, quæ eos jurgari non sinit. — *Substantia festinata minuetur, &c.*] Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, neque ipsas divitias, quas vel acquirunt vel cupiunt,

perpetuo possident; qui autem pro accipienda substantia præmiorum cœlestium justis insistit laboribus, multiplicia supernæ beatitudinis munera percipiet. De quo apte subditur: — *Spes quæ differtur, affligit animam, &c.*] Quia nimirum quamdiu differtur spes æternorum, affligitur anima fidelium, vel pro dilatione videlicet bonorum quæ amat, vel pro illatione malorum quæ tolerat. At ubi venerit quod desiderat, facile obliviscitur quod sustinuerat; quia in æternum vivere incipit cum suo Redemptore, quem tota intentione quærebat. Ipse est autem lignum vitæ amplectentibus se. — *Qui detrahit alicui rei, &c.*] Qui bonæ rei detrahit, se in futurum obligat; quia quod non debuit faciendo, pœnam sibi, qua constringatur, præparat; sed et is qui malæ rei detrahit, ipse se in futurum obligat, non ut pro tali detractone pœnam luat, sed ut post detractionem sese cautius agat; quia nimirum quod in aliis juste reprehendit, ipse impune non admittit, clamante apostolo, Qui prædicas non furandum, furaris? qui dicis non mœchandum, mœcharis? qui abominaris idola, sacrilegium facis? — *Qui autem timet præceptum, &c.*] Melius est ergo de sua quemque fragilitate metuere, ne forte divina prævaricentur imperia, quam aliorum errata stulto ore lacere, dicente apostolo, Et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans teipsum, ne et tu tenteris. — *Astutus omnia agit cum consilio, &c.*] Ubi omnia cum consilio docet esse agenda, divinum potius, quod sacris eloquiis indutum est, quam humanum intelligit consilium. Fatuus est enim, qui extra hoc consilium vivit, quamvis naturaliter astutus videatur; et prudens, de quo recte subditur, — *Nuntius impii cadet in malum.*] Arrium autem dicit et Sabellium, cæterosque angelos, id est, nuntios Satanæ; qui quoniam consilium neglexerunt divinarum scripturarum, deciderunt in malum gehennalium tormentorum. — *Legatus autem fidelis, sanitas.*] Id est, catholicus quisque prædicator sanitatem sibi suisque auditoribus acquirit æternam. — *Desiderium si compleatur, delectat animam, &c.*] Omne desiderium, sive bonum sive malum sit, ubi affectum prævenerit, delectat animam; sed stulti, qui carnalibus solum desideriis gaudent, detestantur eos qui pro amore cœlestium, infima oblectamenta con-

temnunt. — *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, &c.*] Cum sapientibus ire, est sapientium actus imitari. Quamlibet ergo simplex quisque sit, et rusticus, qui arcana sapientiæ comprehendere nequeat, si tamen sapientium exempla vivendo sectatur, jure inter sapientes annumerabitur. Qui vero stultos, non propter naturam, quia homines sunt, sed propter stultitiam, quia mimi sunt vel histriones, vel aliqui tales, non ut instruendo corrigat, amat, sed ut favendo deteriores efficiat; talis nimirum, etsi per ingenium et doctrinam sapiens esse videtur, stultorum nota dignus simul et damnatione tenebitur. — *Bonus relinquit hæredes filios, &c.*] Sæpe videmus bonos sine filiis obire, immo majora a Domino præmia polliceri his qui filiorum procreationi, virginitatis castimoniam præposuerint; sed et substantiam justorum a peccatoribus tolli. Nam et apostolus glorificat eos, qui rapinam bonorum suorum cum gaudio susceperunt. Unde spiritualiter intelligendum, quia bonus et justus Dominus est, qui post passionem suam ascendens in cœlum, reliquit hæredes suæ doctrinæ, apostolos et successores eorum, ad cujus fidem conversa est multitudo gentium, quæ erat substantia diaboli. Intravit namque in domum ejusdem male fortis adversarii, et eum majori virtute conterens, diripuit arma ejus, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuit, ut ipse in evangelio testatur. Vel certe, justo substantia custodita est peccatoris, quando ablatum est a Judæis regnum Dei, et datum est genti facienti fructus ejus. — *Multi cibi in novalibus patrum, &c.*] Absque judicio recto facit, qui divitiis congregandis sedulus insistit; et has aggregatas non ipse pro redemptione animæ suæ pauperibus dispensat, sed aliis post se dispensandas reservat, juxta quod in superiori versu juxta literam dicitur: Et custoditur justo substantia peccatoris, maxime cum sibi victus abundet ex jure paternæ hæreditatis, neque ullas pecunias colligendi necessitas incumbat. Hoc est enim quod ait, *Multi cibi in novalibus patrum.* Juxta sensum vero spiritua-lem, multi sunt cibi alimonix cœlestis, in dictis et exemplis venerabilium patrum; et absque ratione facit, qui his legendis, meditandis, exponendis instans, non suæ saluti per hoc, sed aliorum potius servit, dum ipse ab his quæ legit, vel actibus reprobis, vel etiam impietate sensus hæretici discrepat.

Talis namque in novalibus patrum, id est, operibus sive sermonibus patrum optima institutione excultis, non sibi, sed aliis subsidium acquirit, illis videlicet, qui tractatus ejus legentes, arcana per eos spiritualis sensus, quibus interius reficiantur, inveniunt. Utrique autem sensui convenit apte quod sequitur, — *Qui parcat virgæ, odit filium, &c.*] Nam et pater bonus filium, et discipulum magister catholicus, ne ad iniquitatem deflectat, sollicitus erudit. Præcedentem autem versiculum antiqui interpretes ita transtulerunt: Viri justi divitiis, annis multis fruuntur; iniqui autem perient breviter. — *Justus autem comedit, et replet animam suam, &c.*] Justus percipit cibos sapientiæ, qui in novalibus patrum, hoc est, in operibus ac verbis præcedentium justorum, probantur exorti: et hos ad profectum animæ suæ bene vivendo trajicit. Venter autem impiorum, id est, capacitas sensus hæreticorum, insaturabilis; quia sicut apostolus ait, Semper discentes nunquam ad veritatis scientiam perveniunt. Quare autem saturari scientia non merentur, nisi quia nequaquam refectioni cibis paternæ institutionis, aliis hos congregant absque judicio?

IN CAP. XIV. *Sapiens mulier ædificabit domum suam, &c.*]

Et unaquæque anima fidelis, et ecclesia per orbem catholica, mansionem sibi in patria cœlesti bonis actibus ædificat; at vero reprobi, ea quæ bene sunt a bonis ordinata, male vivendo, et etiam aliquando aperte repugnando dissipant. Quare autem stulti sapientum actus lacerent, sequentibus verbis ostenditur, cum dicitur: — *Ambulans recto itinere, et timens Deum, &c.*] Abominatio est enim peccatori religio. Stultum videtur incredulis, cum fideles propter Dei timorem non tantum abjiciunt timorem, sed et tormenta derident eorum qui occidunt corpus. De quibus adhuc apte subjungitur: — *In ore stulti virga superbiæ, &c.*] Quia stulti per vaniloquium humiles, quos despiciunt, affligunt; sed iidem humiles spiritu per doctrinam se sapientiæ, ne decipiantur, muniunt. — *Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est, &c.*] Hærent hæc a superioribus. Boves namque doctores catholicos; præsepe, cœtum auditores; segetes, dicit fructus operum bonorum. Incassum ergo tumet superbus, et indocta eloquentia verberat aures ac corda subjectorum; quia ubi non sunt docti

prædicatores, frustra ad audiendum confluit turba plebium. Ubi autem plurimæ operationes apparent virtutum, ibi aper-
tissime clare, quia non hæreticus in vanum garrivit, sed pro
verbi fruge laboravit ille, qui et ipsum verbum casto ore
ruminare, et viam veritatis recto discretionis pede noscet in-
cedere. Nec mirandum, cur in præsepi auditores significari
dixerimus, cum bos alatur de præsepi, doctor autem verbo au-
dientes soleat nutrire. Sed intuendum, quia et de labore bovis
præsepe impletur; et ipse bos suo fructu de præsepi reficitur.
Quia nimirum prædicator fidelis et audientes verbo reficit, et
eadem refectione apud Dominum ipse reficitur; quod in opere
figuratur Helix, qui apud Sareptanam viduam quam pascit, et
ipse pascitur. — *Quærit derisor sapientiam, &c.*] Caiphas qui
Domino dixit, Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si
tu es Christus; quia male quærebat, invenire quod quærebat
non meruit. At discipuli qui se humiliter auditui veritatis
subdiderant, accepta Spiritus gratia, non solummodo Christum
Dei Filium cognoscere, sed et abdita scripturarum intelligere
meruerunt. Sed tunc doctrina prudentium facilis erat, quan-
do Cornelius cum domo sua, et cæteri tales verbum humiliter
audientes, mox credebant, et accepto Spiritu Sancto, linguis
loquebantur omnibus. Nunc quoque doctrinam fidei catho-
licæ prudens quisque, dum catechizatur, facile percipit; quam
hæretici, quia perverse quærunt, nunquam prorsus inveniunt.
— *Vade contra virum stultum, &c.*] Ideo derisor sapientiam,
quam quærit, non invenit, quia etsi aperte contra illius stul-
titiæ disputando incedas, nescit intelligere quæ dicis; ut
Arrius, qui verbum consubstantialitatis in Patre et Filio, nus-
quam scripturarum inveniri posse contendebat, cum ei mani-
feste objiceretur, Ego et Pater unum sumus; et, Deus erat
Verbum, &c. Ideo doctrina prudentium facilis est, quia labia
prudentiæ sapientia. Id est, quia labia quæcunque pruden-
tiæ moderamine reguntur, de sapientia solum loqui et audire
dulce habent; eique meditatione operam dare satagunt. —
Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, &c.] Amaritudinem
animæ habent electi, quamdiu a gaudiis differuntur æternis;
et reprobi, cum desideriis affliguntur perversis. Sed electi,
quia in luce ambulant, amaritudinem suam, quanto sit gaudio
mutanda prævident. Porro reprobi propria sponte cæcati,

quid in præsenti patiantur, non vident; quod in futuro sint passuri, non prævident. Ideoque a futuris bonorum gaudiis remanebunt extranei; quia amaritudinis eorum præsentis non noverunt esse participes. Unde et apte subditur: — *Domus impiorum delebitur, &c.*] Domo quippe in mansionem, tabernaculis uti solet in itinere; domus igitur impiorum delebitur, quia habitationem vitæ præsentis, in qua semper manere desiderabant, perdent in morte reprobi, et hoc quod non prævidebant, exilium perpetuæ damnationis subibunt. Tabernacula autem justorum germinabunt, quia præsens eorum conversatio, in qua incolæ sunt apud Deum, et peregrini, crescentibus sine cessatione meritis, ad fructum usque suavissimum patriæ cœlestis pertinet. — *Innocens credit omni verbo, &c.*] Hanc et innocentiam vetuit, et hanc habere docuit astutiam Joannes, cum ait, Carissimi, nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sunt. — *Sapiens timet, et declinat malum, &c.*] Sicut stulti est de sua alacritate confidere, torrentem rapidum vel voraginem latiore saltu velle transire, sapientis autem ad planum vel pontem divertere; ita qui peccata, quantum valet, declinat, timens ne involvatur malis, sapiens est. Stultus autem est ille, qui contemptim peccat, blandiens sibi, quia aut posteriori tempore pœnitentiam agat commissorum, aut si repente moriatur, fortiter pœnas inferni sufferat. — *Impatiens operabitur stultitiam, &c.*] Reprehensibilis quidem est homo impatiens; sed multo pejor et odiosior Deo est versutus, tametsi apud homines melior æstimetur. Ille enim palam omnibus suam ostendit stultitiam, iste autem cum sit corde perversus, sæpe simplicitatem simulat et justitiam, atque apud humanum judicium sanctum se dici delectat, cum sit divino examine inter reprobos æstimatus. — *Jacebunt mali ante bonos, &c.*] In novissimo judicio, coronatis justis, damnabuntur reprobi, qui eos in præsenti premebant. Quod enim ait, Ante, id est ante bonos, et ante portas justorum; non ad vicinitatem loci, sed ad visionem pertinet bonorum, quia malorum tormenta semper aspiciunt, ut majores ereptori suo gratias sine fine referant. Unde de illis Esaias, Et egredientur, et videbunt, inquit, cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur; et erunt

usque ad satietatem visionis omni carni. Quod autem ait, Egredientur; non pedum processum, sed oculorum signat intuitum, quem intus in regno positi ad videnda pravorum supplicia, foras quando volunt emittunt. — *Corona sapientum, divitiæ, &c.*] Sapientes non terreni aliquid emolumenti pro divitiis habent, sed coronam solummodo, quam pro virtutibus in futuro percipiant. At stultorum fatuitas maxima hæc est, quia improvidi æternorum, de præsentibus tantummodo commodis gaudent. Imprudentia enim quasi improvidentia dicitur. — *Liberat animas testis fidelis, &c.*] Liberat animas Christus, qui est testis fidelis, ut in Apocalypsi legimus; et, sicut apostolus ait, testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem. Profert mendacia diabolus, qui recte versipellis appellatur, quia mala, quæ suggerit facienda, bona esse pronuntiat; et gaudia promittit æterna eis, quos ad inferni tormenta præparat. Item liberat animas catholicus doctor, qui testimonia scripturarum fideliter, id est, recte prædicat; et profert mendacia hæreticus, vel sicut alia editio manifeste transtulit: Incendit autem mendacio dolosus, subauditur animas eorum, quos suo errore decepit. — *In timore Domini, fiducia fortitudinis, &c.*] Timor Domini fiduciam fortitudinis præstat, quia nimirum mens nostra tanto valentius terrores rerum temporalium despicit, quanto se auctori earum veracius per fortitudinem subdidit. Filii autem timoris Domini dicuntur, qui divino timore reguntur, sicut filii virtutis, et filii resurrectionis, qui virtutibus student, vel qui ad gaudia resurrectionis pertinent, quibus erit spes; juxta illud Psalmistæ, Qui timent Dominum, sperent in Domino. De qua spe consequenter adjungit: — *Timor Domini, fons vitæ, &c.*] Hæc est ergo spes eorum, qui timent Dominum, ut declinantes a ruina mortis, pervenire mereantur ad eum qui dicit, Ego sum via, et veritas, et vita. Dum est autem supra, Lex sapientis, fons vitæ, ut declinet a ruina mortis; et nunc dicitur, Timor Domini, fons vitæ, ut declinet a ruina mortis. Ex quo patet, quia nulla prior est lex sapientis, qua mortem vitare, et vitam acquirere debeat æternam, quam habere timorem Domini. Unde et alibi dictum est, Initium sapientiæ, timor Domini. In multitudine populi dignitas regis; et in paucitate plebis, ignominia principis.

Ubi multitudo servientium Deo, ibi specialiter Christi gloria. Ubi soli catechumeni, vel competentes, vel recens nati infantes sub regno adhuc tenentur diaboli, et ipsi tempore congruo festinantes in Christo renasci, ibi manifesta ignominia principis mundi. Vel certe in conventiculis hæreticorum, quæ semper sunt pauciora ecclesiis catholicorum, ignominia patet eorum, qui hæc ab ecclesiastica unitate segregarunt. — *Vita carnum, sanitas cordis, &c.*] Per carnem, infirma quædam ac tenera; per ossa, fortia acta signantur. Bene ergo dicitur vita carnum, sanitas cordis; quia si mentis innocentia custoditur, et si qua foris infirma sunt, quandoque roborantur. Et recte subditur, Putredo ossium, invidia; quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt ea, quæ humanis oculis fortia videntur. Ossa quippe per invidiam putrescere est, quædam etiam robusta deperire. — *Acceptus est regni minister intelligens.*] Ille videlicet cui dicitur, Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini tui. — *Iracundiam ejus inutilis sustinebit.*] Ille utique de quo idem ait: Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores.

IN CAP. XV. *Responsio mollis frangit iram, &c.*] Qui verba increpationis humiliter recipit, jam propinquat veniæ reatus quem gessit; at qui superbus arguenti resultat, majorem contra se iram districti judicis provocat. — *Lingua sapientium ornat scientiam, &c.*] Lingua catholicorum patrum, ornat scientiam divinorum eloquiorum, latius exponendo quæ scriptura canonica, aut obscura posuit, aut historica tantum ratione scripta reliquit. — *Et os hæreticorum ebullit stultitiam.*] Dicta sacræ scripturæ perverse intelligendo, suosque sensus ejus auctoritati præponendo. Potest et de paganorum philosophis intelligi quod ait, Os fatuorum ebullit stultitiam; quales fuerunt Porphyrius et Julianus, qui contra ecclesiæ doctores, stultitiæ suæ fluentia fundebant. — *Lingua placabilis lignum vitæ, &c.*] Lingua catholici doctoris ad fructum vitæ ducit sempiternum; quæ autem modum ecclesiasticæ normæ ignorat, et suum spiritum, et eorum qui se audiunt, male loquendo conteret. — *Domus justi plurima fortitudo, &c.*] Domus Christi, id est, ecclesia plurimam habet fortitudinem; ita, ut pluvia, ventis, fluminibus tentationum

frequentiorum nequaquam possit dirui. Et in operibus diaboli conturbatio fervet assidua; quia eandem Christi domum per falsos fratres vel apertos adversarios dejicere tentat. — *Labia sapientium disseminabunt scientiam, &c.*] Labia catholicorum disseminabunt prædicando scientiam rectæ fidei, cor hæreticorum dissimile erit, quia perfidiam pro scientia concipit ut doceat. Potest ita intelligi, quia cor cultorum sibi metipsi dissimile erit, dum mutabilitate se diversarum cogitationum varium exhibet, et nunquam idem quod fuerat manet. Cui contra de Anna, cum Domino intenta mente supplicaret, dicitur: Vultusque ejus non sunt amplius in diversa mutati. — *Victimæ impiorum, abominabiles Domino, &c.*] Orationes, opera, et sacrificia hæreticorum abominatur Dominus; et vota eorum accepta habet, qui fidem catholicam justis operibus affirmant. — *Doctrina mala deserenti viam vitæ, &c.*] Mala est doctrina eorum, qui viam deserunt veritatis: de quibus Dominus dicit, Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Sed tales adhuc si correpti pœnituerint, patet reditus ad veniam; sin autem nec correptionibus ecclesiasticis annuerint, jam certus eis restat interitus. — *Omnes dies pauperis mali, &c.*] Omne tempus populi Dei quamdiu in præsentis pauper est, afflictionibus abundat et ærumnis; quia necdum ad divitias supernæ bonitatis et perpetuæ mansionis pervenit. Unde monet apostolus, dicens: Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. At vero reprobi, qui metu carentes divino, securi mundo utuntur, quasi jugibus stulti reficiuntur epulis. Unde recte subjungit: — *Melius est parum cum timore Domini, &c.*] Quale est in Psalmo: Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas. Melius ergo est, ut servato timore Dei egeas opibus, vel etiam victu quotidiano, quam ut desiderio plura acquirendi, Dei timorem deseras. — *Melius est vocari ad olera cum caritate, &c.*] Omnis qui bonorum operum exempla proximis, quæ imitentur, ostendit, quasi ad epulas, quibus reficiantur, convivas vocat. Melius est autem vocari ad olera cum caritate, quam ad vitulum saginatum cum odio; quia nimirum multo est utilius simplicis vitæ innocentiam cum caritate servare, quam majoribus virtutum miraculis foras effulgere, et

interiora mentis ab odiorum sorde non expurgare. Unde quibusdam in fide dicentibus, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? et in nomine tuo dæmonia eiecimus? et in nomine tuo virtutes multas fecimus? dicet ipse Dominus, Quia nunquam novi vos, discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. — *Iter pigrorum quasi sepes spinarum.*] Pigros dicit eos, quos piget operari justitiam; qui cum viam Dei appetunt, eos velut spinæ obsistentium sepium, sic formidinum suarum oppositæ suspiciones pungunt; quod quia electos præpedire non solet, adjunxit, — *Via justorum absque offendiculo.*] Justi quippe in conversatione sua, quod libet eis adversitatis obviaverit, non impingunt, quia temporalis adversitatis obstacula æternæ spei et internæ contemplationis saltu transcendunt. — *Lætatur homo in sententia oris sui, &c.*] Humanum quidem est de sua sententia quasi prudenter prolata quemque lætari; sed verus sapiens non solum res quas loquatur, verum etiam opportunitatem loci vel temporis vel personæ, cui loquatur, diligenter inquirat. — *Semita vitæ super eruditum, &c.*] Eruditum dicit non solum scientia, sed et operatione perfectum. Huic etenim jure semitæ vitæ desuper apertæ sunt; huic cœli janua patet. Infernus autem novissimus, de quo liberatur, ultima est pœna damnationis. Nam primus est infernus, cæcitas animæ peccantis, et veræ lucis scientia carentis; de quo dicitur in Psalmis, Et descendant in infernum viventes; id est, scientes labantur in peccatum. — *Domum superborum demolitur Dominus, &c.*] Conventicula hæreticorum cæterorumque ecclesiæ persecutorum demolitur Dominus; et firmos facit in orbem universum terminos ejusdem ecclesiæ, sponsæ videlicet suæ, pro cujus vita mori dignatus est. — *Abominatio Domini, cogitationes malæ, &c.*] Abominatur Dominus cogitationes hæreticorum, immo omnes pietati contrarias; et purus sermo rectæ fidei firmabitur ab eo, quando in judicio non solum pro factis, sed et verbis omnibus, digna præmia reddet. Abominatus est cogitationes malas eorum, qui dicebant, Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? Et purum sermonem ejus, qui dixit, Tu es Christus filius Dei vivi; pulcherrimum esse firmavit, cui respondit, Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis

est. — *Lux oculorum lætificat animam, &c.*] Jure mentem delectat humanam, cum se lucem cœlestium arcanorum, Domino revelante, percepisse cognoscit. Quod alia translatio manifestius dicit, Videns bona oculus oblectat cor, bona utique Domini in terra viventium. Quæ quicunque mentis oculo contemplatur, merito in corde oblectatur, tametsi extrinsecus tristis incedere inimico affligente videtur. Fama quoque illa felicissima, qua nostros non solum actus et sermones, sed et cogitatus angelis deferentibus in cœlo patere cognovimus; pinguetudinem dilectionis et fidei nostris virtutibus, ne deficiendo arescant, exhibet. Quanto enim certius tenemus occulta nostri cordis, simul et opera divinis patere conspectibus; tanto magis fortitudinem nostræ bonæ actionis, oleo caritatis ejus, ne lassescat, impinguare debemus. — *Auris quæ audit increpationes vitæ, &c.*] Discipulus qui increpationibus docentium obedenter annuit, plerumque proficiendo ad cathedram usque decoris ascendit. Denique Paulus, qui increpationi sui Conditoris sese humiliter substravit, ad sedem postmodum apostolicæ dignitatis sublimiter pervenit.

IN CAP. XVI. *Hominis est animam præparare, &c.*] Certum est, quia neque animum præparare, neque gubernare linguam, neque aliquid facere boni, absque divina gratia valemus; quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Quomodo ergo hominis est animum præparare, et Dei gubernare linguam, nisi quia hoc proprie in tempore persecutionis significat? de quo Dominus ait: Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. — *Omnes viæ hominis patent oculis ejus, &c.*] Ita vias, id est, actiones omnium, et bonorum videlicet et malorum, Dominus videt, ut spiritus etiam singulorum, quid in occulto cogitent, certa lance discernat. Unde recte subjungitur: — *Revela Domino opera tua, &c.*] Domino quippe opera nostra revelamus, quando eum, quem nihil latere novimus, in cunctis quæ agimus, in memoriam reducimus, atque illius in omnibus flagitamus auxilium. Et cum hoc devoti agamus, fit ut non opera eadem tantummodo, sed etiam internæ nostræ cogitationes illo dirigente procedant. — *Universa propter semetipsum operatus est Dominus,*

&c.] Nulla fuit Domino causa creaturam invisibilem vel visibilem faciendi, nisi voluntas sua ; ut suam videlicet bonitatem rationali creaturæ, quam perpetuo beatam faceret, ostenderet : eum quoque, qui bonum conditionis propria sponte deseruit, id est, diabolus cum suis sequacibus justa severitate damnavit. — *Abominatio Domini est omnis arrogans, &c.*] Quicumque sibi tribuit bonum quod facit, etiamsi nihil mali videtur manibus operari, jam cordis innocentiam perdidit, in quo se largitori donorum prætulit. Et ideo talem Conditor suus abominatur, ut reum, quem beneficiis suis esse contemplatur ingratum. — *Cum placuerint Domino viæ hominis, &c.*] Tanta est sanctitas divinæ religionis, ut eam plerumque etiam, qui foris sunt, venerationi habeant. Et quos perfecte Deo servire perspexerint, cum his pacem habere, quamvis religione discrepantes, incipiant. Denique quia placuerunt Domino viæ Danielis et trium puerorum, inimicos quoque eorum, qui eos in ignem vel ad bestias miserunt, convertit ad pacem. Quia placuerunt Domino viæ sanctorum prædicatorum, multos eorum persecutores non ad pacem tantummodo, sed ad eandem etiam fidei et religionis unitatem convertit. — *Melius est parum cum justitia, &c.*] Et Dominus, Beati, inquit, pauperes, quia vestrum est regnum Dei. Et iterum, Vae vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram. Potest et sic accipi, quia melius est in simplici conversatione Deo devote servire, quam multis abundantem virtutibus ; verbi gratia, eleemosynis, orationibus, jejuniis, doctrina, castitate, proximorum facta despiciere, et de sua quasi singulari sublimitate gloriari. — *Divinatio in labiis regis, &c.*] Illum significat regem, de quo dictum est, Deus, judicium tuum regi da. Quis est enim regum temporalium, qui nunquam erret in judicio ? In cujus labiis est divinatio, quia non suorum solummodo sermones et facta dirigit, sed et gentilium vates, qui vulgo divini appellantur, quid sciscitantibus respondeant, illo intus judicante disponitur ; testante Michea propheta, qui ad deceptionem Achab regis impiissimi, testatur missum a superni judicis solio spiritum, qui prophetarum ejus ora impleret, atque ad suadendum ea quibus rex nefandus periret, armaret. Neque enim in hoc judicio erravit os regis æterni, sed quod rex impius audire peccatis præcedentibus meruit, ipse hoc pro-

phetas erraticos ei loqui permisit. Sed et Jezechiel peccanti ac perituro Ammonitarum populo dicit, Cum tibi viderentur vana, et divinarentur mendacia. Non est dæmonum divinationio, sed Dei judicium; qui perfectæ malitiæ dedit finem. Hunc versiculum alia translatio sic habet apertius de Domino, Nihil falsum exiet de ore ejus; quia nimirum ipse nec ullo mentiente falli, nec potest aliquando mentiri. — *Pondus et statera judicia Domini sunt, &c.*] Lapidis seculi, justos et fide fortes appellat; quales esse desiderabat apostolus Petrus eos quos admonebat, Et vos tanquam lapides vivi superædificamini domos spirituales. Nullus igitur ab initio seculi sua virtute electus, et cœlesti ædificio aptus est; sed ejus potius opere, qui omnia in pondere et mensura et numero constituens, unicuique sicut voluit, mensuram fidei et gratiarum distribuit. — *Voluntas regum, labia justa.*] Reges dicit sanctos qui vitiis principaliter imperare, et virtutibus animæ quasi obsequentium comitum cuneis stipari consuerunt. De quilibet Dominus, Multi, inquit, prophetæ et reges cupierunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt. Alioquin reges terreni multum sæpe labia justa detestantur, ut Herodes Joannis, ob quod eum capite punivit. — *Qui recta loquitur, dirigetur.*] Ut videlicet rectis operum gressibus ad vitam pertingat æternam. At contra vir linguosus non dirigetur super terram. Nec repugnat huic sententiæ, quod de Antiocho dicitur, Et dolus in manu ejus dirigetur. Non enim illum hominem dirigendum scriptura dixit, quem perversum et pessimum futurum esse prævidit; sed dolus, inquit, in manu ejus dirigetur. Quia scilicet fraudes et scelera, quæ disposuit, ad effectum, quem proposuit, nullo retardante perduxit; quibus tamen peractis ipse in æternum, ut meruerat, periit. — *Indignatio regis, nuntii mortis.*] Nuntii mortis sunt angeli Satanæ, id est, hæretici, et vani philosophi; immo omnes qui ea verba nuntiant proximis, unde a morte rapiantur æterna. Qui quo amplius auctori mortis serviunt, eo gravius vitæ largitorem offendunt; nec tamen talibus iter pœnitentiæ præcluditur. Nam subditur, — *Et vir sapiens placabit eum.*] Potest enim resipiscendo Deum placare, quem contigit eum stulte loquendo offendisse. — *In hilaritate vultus, regis vita.*] Quicumque hilarem Christi vultum videre meren-

tur, his in æternum cum illo vivere dabitur. Alioquin in die iudicii, sicut scriptum est, Videbit omnis caro salutare Dei. Sed hunc reprobi tunc iratum, iusti videbunt placidum. — *Et clementia est quasi imber serotinus.*] Serotinus imber in Judæa jam maturis messibus usque hodie venire consuevit; ubi Dominus et matutinam pluviam promittit, dicens per prophetam, Dabo vobis pluviam matutinam et serotinam terræ. Pluvia ergo matutina est, sive temporanea, ut alibi nominatur, quando prima credendi in Christum semina suscipimus; pluvia vero serotina, quando maturis virtutum frugibus ablati de hac vita, in Dominico horreo recondimur. Et recte clementia regis, imbri serotino comparatur; quia quod fructum vitæ bene agentes percipimus, non hoc nostri libertas arbitrii, sed superni facit irrigatio doni. — *Eruditus in verbo reperiet bona, &c.*] Non solum his qui ad prædicandum verbum Domini eruditus est, bona apud illum reperiet, sed et ille qui in Domino spem ponere didicit; etiam si ad prædicandum aliis idoneus non est, ejusdem Dei beatitudinis particeps existit. — *Qui sapiens corde est, &c.*] Qui sapientiam catholicæ fidei, quam didicit, illibatam suo in corde custodit, merito prudentis nomen accipit; at qui eandem sapientiam etiam docte prædicare, et contra hæreticos defendere novit, majora laboris amplioris præmia percipiet. — *Fons vitæ, eruditio possidentis, &c.*] Cum diceret, possidentis, non addit, quid possidentis. Quid autem putamus eum voluisse intelligi, nisi forte ipsam eruditionem? ut sit plena sententia, Fons vitæ eruditio possidentis ipsam eruditionem suam; quod est aperte dicere, quia ille prædicator vere suis auditoribus vitæ vias aperit, qui exercet ipse quæ prædicat; qui amorem verbi, quo alios erudit, fixo in corde possidet, nec tantum memoria retentum, quasi collectum gremio semen jactat in terram. Idcirco autem doctrina stultorum fatuitas est, quia etsi qua bona dicere usu eruditionis didicerint, eadem tamen, quæ dicunt, bona ipsi fatuo corde contemnunt. — *Favus mellis, verba composita, &c.*] Multi per eloquentiam possunt amantibus et faventibus suaviter pronuntiare bona, quæ tamen ipsi non amant, nec facere curant. Ea autem solum verba ad sanitatem ossium tuorum, hoc est, ad virtutum tuarum spiritualia crementa proficiunt, quæ ex interna animæ

tuæ dulcedine procedunt. — *Anima laborantis laborat sibi, &c.*] Constat juxta literam, quia expulsus de paradiso homo quotidianum laborem, ne deficiat, exercet. Compulit enim os suum, quando cum serpente locutus est, quando vetitum tetigit, ut exilium longum cum labore sufferat, et in sudore vultus sui pane vescatur. Sed et doctorem os suum, ut laboret, compellit; quia necesse habet agere bona, quæ dicit. — *Vir impius fodit malum, &c.*] Et propheta ait, Ut iniqua agerent, laboraverunt. Potest et de hæretico specialiter intelligi, qui pulcherrimos ac florentissimos divinorum eloquiorum campos noxio linguæ suæ vomere rumpit, ut de internis eorum sinibus sensus impios, qui ibi non sunt, eruat. In cujus labiis ignis ardescit; quo se suosque auditores in perpetuum perdat. Unde et Jacobus, Lingua, inquit, constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus; et inflamat rotam nativitatis nostræ, inflammata a gehenna. — *Vir iniquus lactat amicum suum, &c.*] Potest et de hæretico et de omni factore malorum accipi. Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur. — *Qui attonitis oculis cogitat prava, &c.*] Gravius est perficere malum, quam facere. Non solus autem ille perficit malum, qui per membra sui corporis perversum quid operatur et noxium, verum etiam ille qui fixa intentione malum patrare disponit. Solent enim superbi indignantes labia mordere, solent attonitos habere oculos, et præsentia non videre, qui aliquandiu taciti sedula mente pertractant. Unde datur conjici, quia attonitis oculis prava cogitare dicat eum, qui sic mala, quæ faciat, inquirat, ut quæ se in futurum retributio malorum operum sequatur, non videat. — *Melior est patiens viro forti, &c.*] Minor est victoria urbes expugnare, quia extra sunt quæ vincuntur; majus autem est quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus separatur, et semetipsum sibimetipsi subjicit, quando eum patientia in humilitate tolerantiae sternit. — *Sortes mittuntur in sinum, &c.*] Sicut sortes palam in sinum mittuntur, et clausæ in sinum continentur, divini autem est judicis, cujus sors elatat, palmam teneat; sic hominum facta in præsentem quidem vitam patent alterutrum, sed quæque cujus sunt meriti, patescunt in futuro, prolato

videlicet tunc ac manifestato iudicio singulorum, quasi de sinu examinis divini.

IN CAP. XVII. *Melior est buccella sicca cum gaudio, &c.*] Melius est parva bona cum caritate facere sine scientia prædicandi, hoc est enim siccam esse buccellam, quam magnis effulgere virtutibus cum admixtione discordiæ. — *Corona senum, filii filiorum, &c.*] Senes dicit patriarchas et prophetas, qui a filiis filiorum, hoc est a successoribus apostolorum, digna laude celebrantur; et gloria est prædicatorum novi testamenti, quod filii veterum patrum esse meruerunt. — *Gemma gratissima, expectatio præstolantis, &c.*] Qui præmia futura fideliter expectat, quasi gemmæ splendidissimæ possessione lætatur. Nam et in evangelio, negotiator sapiens pro acquisitione pretiosæ margaritæ, id est, desiderii cœlestis, omnia, quæ habuit, vendidit. Talis negotiator, sive adversa seu prospera contigerint, a sua intentione non flectitur; prudenter intelligens, quoniam diligentibus Deum, omnia co-operantur in bonum. — *Semper jurgia quærit malus, &c.*] Angelus crudelis immundus est spiritus, qui a Domino contra peccantes mittitur, ut eos in præsentī affligat; ut Ægyptios, quibus immisit iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos, vel etiam post mortem ad interitum rapiat æternum. At contra im-mittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, et eripiet eos. — *Expedit ursæ magis occurrere raptis fœtibus, &c.*] Facilius erat doctoribus sanctis furori gentilitatis occurrere, raptis a se populis aliquibus, atque a bestiali ejus sævitia ad fidei pietatem prædicando conversis, quam hæretico cui-libet confidenti in sui perfidia dogmatis. Quia nimirum illud contra externos, hoc contra sua viscera certamen agebant. Potest ursæ nomine, ipsa hostis antiqui malitia intelligi, cui fœtus rapimus, cum eos, qui erant filii diaboli, catechizando et baptizando filiorum Dei societati adjungimus. Et hoc plerumque multo leviori labore perficitur, quam si hæreticum ad fidem rectam revocare, vel catholicum pravam agentem ad bonæ operationis statum reducere coneris. — *Qui dimittit aquas, &c.*] Aquam dimittere, est linguam in fluxa eloquia

relaxare. Quod contra in bonam partem dicitur, aqua profunda, verba ex ore viri. Qui ergo dimittit aquam, caput est jurgiorum; quia qui linguam non refrænât, concordiam dissipat. Unde e diverso scriptum est, Qui imponit stulto silentium, iras mitigat. — *Quid prodest habere divitias stulto, &c.?*] Quid prodest populo Judæorum in fideli habere divitias scripturarum, cum in his Christum intelligere non possit? Quid hæretico eisdem abundare divitiis, cum unitatem fidei in eis discere nequeat? Quid malo et catholico expedit divitias habere veræ fidei, cum sapientiam, piæ actionis habere neglexerit? — *Omni tempore diligit qui amicus est, &c.*] Qui Dominum vere amat, omni tempore ejus custodit amorem; neque in angustia passionis deserit, quem in pacis tranquillitate confessus est. — *Homo stultus plaudet manibus, &c.*] Stultus est, qui cum animam fratris suscipit regendam, de suis gloriatur actibus, et non potius ei humili compassione quicquid possit, auxilii salutaris impendit. — *Animus gaudens ætatem floridam facit, &c.*] Qui interna Spiritus Sancti consolatione lætatur, etiam bonæ actionis flore decoratur, et fructus præmiorum præstolatur cœlestium. Qui vero tristitia seculi, quæ mortem operatur, angitur, pinguedinem divinæ caritatis in robore virtutum quasi exercere videtur; habere nullatenus valet, sed quasi exsiccatis ossibus marcescit, quia in bonis actibus, quæ facit, gratiam dilectionis amisit. — *In facie prudentis lucet sapientia, &c.*] In facie quidem Domini Salvatoris lucebat sapientia divinitatis, quam in carne apparens, virtutum et doctrinæ testimonio demonstrabat; verum oculi Judæorum non credentium, terrenis potius desideriis perficiendis, quam salutaribus ejus monitis intendebant. Sed et generaliter sæpe prudentes, gravitatem sui sensus in ipso etiam frontispicio præmonstrant; nec tamen stulti ad hanc admirandam sectandamque oculos mentis attollunt; sed contra qualiter ad finem voluptatum carnalium pertingant, tota intentione perquirunt. — *Non est bonum damnum inferre justo, &c.*] Et de ipso principe ac iudice seculorum, qui pro nostra salute percuti voluit, accipi potest; et de omnibus generaliter ecclesiæ rectoribus, qui vel facultatibus nudati ab impiis, vel ipsa sunt morte consumpti.

IN CAP. XVIII. *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, &c.*] Qui longis peccatorum tenebris involutus de luce desperat, jam ex desperatione, passim sibi peccandi fræna relaxat. Sed talis opprobrium futuræ damnationis nulla ratione evadit; quem ab usu suæ iniquitatis nulla divini timoris memoria cohibuit. — *Aqua profunda, verba ex ore viri, &c.*] Verba sapientium aquæ comparantur; quia et lavant mentes audientium et rigant, ne vel peccatorum sorde deformes remaneant, vel doctrinæ cœlestis inopia tabescant, et quasi nociva ariditate deficient. Et quia in eisdem doctorum verbis fidelium quædam mystica latent et occulta, quæ solertiori comprehendantur industria, quædam vero aperta, et cunctis audientibus facilia ad intelligendum profluunt; recte hæc et quam profundam et torrentem dicit redundantem. Potest autem et ita distingui, ut quia veteris testamenti scriptura typice prolata est, dicatur de ea, Aqua profunda, verba ex ore viri; quia Dominus et apostoli palam utriusque testamenti sacramenta mundo reserabant, adjungatur de illis, Et torrens redundans, fons sapientiæ. — *Qui mollis et dissolutus est in opere suo, &c.*] Quia qui cœpta bona districte non exsequitur, dissolutione negligentiae manum destruentis imitatur. — *Substantia divitis urbs roboris ejus, &c.*] Non terrena substantia semper defendere potest; immo plerique propter divitias sunt capti vel occisi. Unde et Ecclesiastes ait, Divitiæ conservatæ in malum domini sui; pereunt enim in afflictione pessima. Melius ergo intelligitur substantiam laudare virtutum, quibus quicunque abundat, quasi muro inexpugnabili cunctas hostium arcet insidias. — *Qui prius respondit quam audiat, &c.*] Qui prius doctor esse desiderat, quam discat, stultitiæ noxam non declinat. Qui judicare proximorum facta priusquam plene causam utriusque partis dignoscat, inordinate festinat; et ille se confusione dignum demonstrat. — *Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam.*] Et ipse vir ait, Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Potest et de quolibet viro sancto intelligi, qui carnis imbecillitatem, ne in tentationibus cedat, mentis fortitudine sustentat. — *Spiritum vero ad irascendum facilem, &c.*] Qui ad irascendum facilis est, nec se ipse potest sustinere, ita ut iratus sæpe ea dicat, quæ postmodum placidus, quia dixerit, pœniteat; et

plerumque an dixerit, ignoret. Cujus tamen vœsania nonnunquam per sapientium modestiam facillime suffertur, atque extemplo sopitur. — *Donum hominis dilatat viam ejus, &c.*] Donum caritatis, sive aliarum virtutum, quas a Domino fideles accipiunt dilatat viam actionis eorum; quia quo magis gratia Spiritus intus replentur, eo latius foris bonorum operum gressus multiplicant, atque inter magnos ecclesiæ rectores in futuro culmen sortiuntur honoris. Aliter, Donum Spirituale Salvatoris, quod mundo attulit, dilatavit viam ejus; quod ad plurimas orbis nationes per fidei et dilectionis suæ præsentiam veniret; nec solum populos, sed ipsos etiam rerum dominos, concupiscentiis renuntiare, ac sibi libenter obtemperare faceret. — *Justus prior accusator est sui, &c.*] Omnis qui vere justus est, ubi peccantium errata conspicit, primo ad seipsum oculum considerationis inflectit; dumque suam fragilitatem sollicitus accusaverit, sic demum ad corripiendos alios, linguam benignus exserit. Sed ille qui suis fidelibus dicere dignatus est, Vos autem dixi amicos, quia quæcunque audiavi a Patre meo, nota feci vobis; venit in cor ejus per præsentiam divinæ contemplationis, et quam hoc sit mundum a sorde iniquitatis agnoscit, ejusque humilitatem digna mercede remunerat. — *Frater qui adjuvatur a fratre, &c.*] Cum populus uterque, Judæorum scilicet et gentium, fraterna sibi in Christo caritate consentit, unam jam catholicæ ecclesiæ civitatem construit. Et sicut vectes urbium portas muniunt, ita dogmata utriusque testamenti ecclesias per orbem, quæ unam catholicam faciunt, ab infidelium incursione defendunt. — *Cum obsecrationibus loquetur pauper, &c.*] Humiles spiritu humiliter Dominum adorant, ut evangelicus ille publicanus; superbi sua merita jactant, ut Pharisæus. — *Vir amabilis ad societatem, &c.*] Credens ex gentibus populus magis amatus est a Domino, quam Judaicus sine fide perdurans, in quo secundum carnem natus est. Potest et de apostolis ex Judæa natis intelligi, quia magis amaverint credentes ex gentibus, quam suæ gentis incredulos.

IN CAP. XIX. *Melior est pauper qui ambulat in simplicitate sua, &c.*] Melior est simplex auditor verbi Dei, si ea quæ intelligere in scripturis potuit, operando perficit; quam eru-

ditus quisque, si in illis quæ acute intellexit, ad hæresim prædicandam labia retorquet. — *Ubi non est scientia animæ, non bonum, &c.*] Animæ quidem humanæ scientia vitæ cœlestis est necessaria; quia nimirum sine hac, beata in perpetuum esse non potest. At tamen qui effrænatis sensibus mentis plus appetit sapere quam decet, plerumque offensionem hæreticæ stultitiæ temerariis tractibus incurrit; quod in primis humani generis parentibus mystice signatum est, qui dum appetitu scientiæ majoris vetitum contingere properabant, a statu beatitudinis, in qua conditi sunt, deviantes, in pœnam miseriæ et mortalitatis inciderunt. — *Stultitia hominis supplantat gressus ejus, &c.*] Stultorum moris est, ut cum peccando viam veritatis deserunt, non se errasse fatcantur, sed ad culpam Conditoris sui reatus originem referant, quasi ipse occasionem peccandi tribuerit, qui vel fragilem fecerit hominem, vel ad tentationem ejus hostem versutum admiserit. Unde et primus nostri generis parens, post prævaricationis excessum, increpatus a Domino, ad defensionem mox excusandi refugit, dicens: Mulier, quam dedisti sociam mihi, dedit de ligno, et comedi. Et ipsa mulier: Serpens, inquit, decepit me. Amabo namque in Creatorem, quod peccaverant, retorquebant; ille, quod mulierem, per quam periret, a Domino sociam accepisset; illa, quod Dominus serpentem, qui se deciperet, in paradiso constituisset. Quo contra Sapiens Dominum precatur, ut non declinet cor suum in verbum malum, ad excusandas excusationes in peccatis. Sed et ille suos supplantans gressus contra Deum, fervet animo, qui divina imperia per suam inertiam contemnens, insuper ipsum Deum, quasi importabilia hominibus onera imposuisset, mente reprehendit insana. — *Divitiæ addunt amicos plurimos, &c.*] Divitiæ regni cœlestis, quæ per sanctos doctores fidelibus tribuendæ prædicantur, multos amicos, et iisdem prædicatoribus, et earum largitori Domino asciscunt. A philosophis autem cæterisque gentium magistris, quia nil certæ beatitudinis in futurum sciunt promittere, et hi quos habuere, separantur, videlicet conversi ad fidem, spemque Dominicæ promissionis certissimam. — *Qui tantum verba sectatur, nihil habebit, &c.*] Et apostolus ait: Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. — *Testis falsus*

non erit impunitus, &c.] Redarguerat eum, qui verba tantum scientiæ absque operationis efficacia sectabatur; redarguit nunc illum, qui ipsa verba divinæ auctoritatis male interpretando corrumpit. Quod autem multa sæpius iterantur, firmitatis indicium est; ut Joseph somnum regis interpretans ait: Eo quod fiat sermo Dei, et velocius impleatur. — *Non decent stultum deliciæ, &c.*] Non decent hæreticum deliciæ scripturarum, quia his bene uti non novit; neque illum, qui servus adhuc peccati esse probatur, præferri justis in regimine ecclesiæ. — *Doctrina viri per patientiam noscitur.*] Doctrina ecclesiastica per patientiam doctorum, quam sit perfecta, monstratur; quia dum magis afflictionibus ac morti corpus subdere, quam a docendi officio cessare voluerunt; ostendebant utique quantum esset salutaris, quam tanta instantia defensare curarunt. Aliter, Doctrina viri per patientiam noscitur; quia tanto quisque minor ostenditur doctus, quanto convincitur minus patiens. Neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si vivendo nescit æquanimiter aliena mala tolerare. Recte autem subditur: — *Et gloria ejus est iniqua prætergredi.*] Quia nimirum perfecti doctoris est sic aliorum improbitatem patienter sufferre, ut suam quoque fragilitatem noverit ab iniqua actione solerter observare. Neque enim aut munditia propriæ conversationis sine tolerantia sufficit externæ conturbationis, aut si is qui fortiter adversa foris sustinet, intus adhuc enerviter iniquis moribus favet. — *Sicut fremitus leonis, ita et regis ira, &c.*] De Deo rege dicit, qui et in judicio hilaris ac blandus justis, contra terribilis apparebit injustis. — *Dolor patris filius stultus.*] Deus qui in sua natura impassibilis semper est, et placidus, dolere tamen nostro more dicitur, cum homines, quos ad se credendum laudandumque creavit, hosti potius maligno, quam sibi servire considerat. Unde et Moyses de illo, Pœnituit, inquit, eum, quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominem, quem creavi, a facie terræ. — *Et tecta jugiter perstillantia, mulier litigiosa.*] Sicut tecta perstillantia pluviam quidem de cœlo suscipiunt, non tamen hanc ad utilitatem aliquam dispartiunt, sed ad molestiam potius inhabitantium derivant; ita nimirum hæreticorum ecclesia, cœlestium dona verborum, non ad salutem animarum, sed ad usum suæ nequi-

tiae male interpretando, et contra catholicos litigando convertit. Tecta enim perstillantia, mundas quidem pluviae guttas accipiunt, sed subjectos in domo sordidos reddunt; et haereticus limpidissima coelestis oraculi verba auditu corporis haurit, at ubi haec corde polluto attigerit, auditoribus suis sorde mixta ministrat. — *Pigredo immittit soporem.*] Piger appellatur, qui recte sentiendo quasi vigilat, quamvis nihil operando torpescit. Sed pigredo immittit soporem, quia paulisper etiam recte sentiendi vigilantia amittitur, dum a bene operandi studio cessatur. Recte autem subditur: — *Et anima dissoluta esuriet.*] Nam quia se ad superiora stringendo non dirigit, neglectam se inferius per desideria expandit. Et dum studiorum subtilium vigore non constringitur, cupiditatis infimae fame sauciatur; ut quo per disciplinam ligari dissimulat, eo se esuriens per voluptatum desideria spargat. — *Fæneratur Domino, qui miseretur pauperis, &c.*] Hujus sententiae veritatem probat ipse Dominus, cum eleemosynam facientibus dicturum se esse prædicit: Quamdiu fecistis uni de his minimis meis, mihi fecistis. Erudi filium tuum, ne desperes; ad interfectionem autem ejus ne ponas animam tuam. Subjectum tibi quemlibet, si errare conspicias, diligenter castigare curato. Quod si curari renuit, ita erga illum circumspecte et temperanter age, ne quid omnino in tuis verbis vel actibus, unde amplius peccet, inveniatur. Cui sensui opitulatur illud quod sequitur: — *Qui patiens est, sustinebit damnum, &c.*] Si enim duritia contradicentis fratris, quem erudire cœpisti, provocatus ipse in impatientiae vitium labaris, damnum profecto tuæ virtutis incurris. Et cum illi durius forte increpando spem promerendæ salutis, agendæque pœnitentiæ, quam habuerat, rapueris, rationem pro eo, quod fratrem scandalizasti, districto judici reddes. Patet literæ sensus, quia qui per impatientiam inopiæ furto servit, aut rapinis, damnum suæ animæ facit, et cum rem proximi tollit; et si non homini per hoc, certe æterno judici rationem reddere habet. Unde editio alia ita hunc versum transtulit, Male cogitans homo, multo damno affligetur; et si perniciosus fuerit, et animam suam apponet. Quia nimirum cum pecuniam violentus abstulerit, pro hac animam invitus dabit. — *Homo indigens misericors est.*] Indigentem dicit humilem, qui se perpetuis

bonis egere sine cessatione recolit. Talis namque, ut misericordiam consequatur a Domino, nunquam proximo misereri recusat. De quo et subsequenter annectit: — *Et melior est pauper, quam vir mendax.*] Melior est namque humilis corde, qui nihil suis fidit operibus, quam qui se præ excellentia virtutum, viri nomine dignum ducens fallitur; nescius, quod dum gloriam Dei in se transfert, superbiendo perdit bona quæ gessit. — *Abscondit piger manum suam sub axilla, &c.*] Nemo ita piger est, ut ad os manum suam vel comedendo reducere, laborem putet. Sed pigro labor est, manum ad os porrigere; quia desidiosus quisque prædicator, nec hoc vult operari quod dicit. Manum quippe ad os porrigere, est voci opere concordare. Testis iniquus deridet iudicium; illud videlicet quod dicitur, Non falsum testimonium dices. Vel certe futurum, de quo supra dicitur, Testis falsus non erit impunitus; et qui loquitur mendacium, peribit; et os impiorum devorat iniquitatem. Sicut famelicus refici cibo desiderat, ita impius, ut iniquitatis excusatione satietur, ardentem exquirat. — *Parata sunt derisoribus iudicia, &c.*] Etsi reprobi, ut prædictum est, vel jussionis vel comminationis divinæ iudicium derident, parata tamen eos expectant iudicia damnationis; quæ ut mallei ferrum candens, ita eos in fornace gehennæ sine fine verberent.

IN CAP. XX. *Propter frigus piger arare noluit, &c.*] Qui nunc propter desidiam in Dei servitio laborare neglexit, venturo die regni mendicabit, et non dabitur ei; quia quæcumque seminauerit homo, hæc et metet. Bene ergo regnum Dei æstati comparatur; quia tunc mœroris nostri nubila transeunt, et vitæ dies, æterni solis claritate fulgescunt, et fructus laboris in gaudio percipitur. — *Iustus qui ambulat in simplicitate sua, &c.*] Non hoc secundum literam semper stare potest. Nam et beatus Samuel, vir iustus et simplex, dissimiles sui filios dereliquit; et Achaz, rex injustus ac reprobus, beatum post se dereliquit filium Ezechiam. Sed filios iusti dicit eos, qui exempla iusti sequuntur. Unde et nunc omnes electi propter fidem, filii dicuntur Abrahæ, teste apostolo, qui ait: Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis. Quibus beatitudo non hujus seculi, sed futura promittitur. Unde recte subiungi-

tur: — *Rex qui sedet in solio judicii, &c.*] Etsi enim in hac vita electi mala patiantur, reproborum, ubi universalis judicii dies apparuerit, omnia mala dissipabuntur; et coronatis cum Domino justis, soli pœnas subibunt injusti. Quod etiam nunc per partes agitur, cum quis sanctorum victor exierit de seculo, sed et ille qui eum tribulabat, persecutor, digna factis perceperit. Potest hic versus et de electis accipi, qui habent aliquando latentia in mente mala, quæ ab aliis videri non possunt hominibus, quæ tamen ipse Dominus cernit, quando ea occulto respectu gratiæ destruit, testante illo qui ait: Conversus Dominus respexit Petrum, et recordatus est Petrus verbi Domini, &c. Quis potest dicere, Mundum est cor meum, purus sum a peccato? Notandum quod non ait, Quis potest mundum habere cor, et purus esse a peccato? Sed quis potest dicere, inquit, Mundum est cor meum, purus sum a peccato? Quia sunt qui, largiente divina gratia, possunt juxta humanum modum, et cordis et operis munditiam habere. Unde est illud Dominicum, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et in Psalmo: Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? innocens manibus, et mundo corde. Si enim nemo mundum habet cor, neque ullus est purus a peccato; consequens est profecto, ut nullus ascendat in montem Domini, nullus hominum stet in loco sancto ejus. Quia vero constat multos ascensuros in montem Domini, staturosque in loco sancto ejus; restat itaque, ut sint multi mundo corde, et juxta humanæ possibilitatis modum, puri a peccato. Nec tamen seipse quisquam mundicordem, et immunem esse a peccato absque temeritate pronuntiaverit. Stulta est namque propriæ laudis jactantia; temerarium, de sua quemque innocentia, vel justitia gloriari. Et quia sunt qui sua laudare quasi fortia, proximorum vero facta velut vilia solent improbare, recte subjungitur: — *Pondus et pondus, mensura et mensura, &c.*] Diversum namque pondus in domo sua diversam habet mensuram; ut aliter videlicet sibimetipsi, aliter metiatur proximo, qui in suis semper actibus, quæ laudari, in aliorum vero, quæ vituperari possint, rimatur. Et ideo talem juste abominatur Dominus; quia nimirum quantum sibimetipsi absque meritis placet, tantum superno inspectori merito displicet.

Verum quia periculosum est cuiquam de aliena conscientia judicare, cujus intentionem scire nequit, dat consilium, quibus indiciis iudicium nostri cordis erga proximum dirigere debeamus. Nam sequitur: — *Et studiis suis intelligitur puer, &c.*] Quemcunque enim virtutibus studere, modestiæ, continentiæ, auditioni sapientium, et observantiæ mandatorum Dei, maximeque humilitati ac simplicitati, hujus munda esse et recta opera intellige. Quem vero his contrarium iter tenere deprehendis, hunc velut immundi ac distorti cordis hominem, aut corrigere et castigare, aut si hoc non vales, vitare ac declinare, ne ab eo ipse corrumparis, curato. Nec videri contrarium debet, quod hic studiosi pueri munda esse ac recta opera testatur; supra vero ait, Quis potest dicere, Mundum est cor meum, purus sum a peccato? In hoc enim versu, studium recte vivendi suadet; in illo, præsumptionem propriæ puritatis dissuadet, in isto munditiam et rectitudinem, qualis in hac vita justorum esse potest, docet habendam; in illo, subtilitatem divini examinis, qua hominum facta et intentiones dijudicat, monet semper ante oculos habendam. Unde et illum locum antiqui interpretes ita transtulerunt: Cum sederit rex justus in solio iudicii, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Qui et hunc, quem exponimus, versiculum manifestius posuere, dicentes: Juvenis qui cum justo est, directa erit via illius. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit. Sicut econtrario, amicus stultorum efficietur similis. — *Aurem audientem, et oculum videntem, &c.*] Aurem audientem dicit, auditorem verbi obedientem: oculum videntem, doctorem eruditum. Nemo cum scripturarum se scientia institutum, et ad dicendum verbum Dei viderit idoneum, despiciat simplicitatem fratris; qui etsi minus doctus ad prædicandum, non tamen minus promptus est ad discendum, vel ad implendum bona quæ didicit. Sed recolat, quia qui sibi majorem scientiæ gratiam dedit, ipse fratri, quæ habet spiritualia dona, tribuit. Nec sibi propter se solummodo, sed etiam propter fratris commoda, tribuit dona quæ voluit; dans unicuique gratiam secundum mensuram donationis suæ. — *Noli diligere somnum, &c.*] Noli diligere somnum peccati et inertiae; de quo apostolus ait, Hora est jam nos de somno surgere; ne te si nunc

bene vigilare non vis, egestas in futuro illa gravissima, ubi nec stillam aquæ unam sitiens invenire queas, occupet. Aperi oculos tui cordis ad vigilias sanctas, et saturitatem tibi gaudiorum cœlestium bene vivendo conquire. — *Malum est, malum est, dicit omnis emptor, &c.*] Ergo et is qui æterna præmia in cœlis comparare desiderat, malum est quod in præsentī debet sustinere; ut cum recesserit de mundo, tunc glorietur; aperte perspicuens, quia non sunt condignæ passionēs hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. — *Aurum et multitudo gemmarum, &c.*] Hæc est gloriatio sapientis emptoris, qui quamdiu emerit, malum esse dicit quod secum agitur; cum autem recesserit, lætabitur se sapienter emissee. Sic etiam cœlestis regni emptor, ubi hinc recesserit, exultabit, comperiens labia scientiæ, id est, doctrinæ spiritualis, qua usus est in comparatione cœlestium, auro, gemmis, et vasis esse assimilanda pretiosis. — *Suavis est homini panis mendacii, &c.*] In quocunque membro quis amplius peccaverit, in eo ampliora in ultione patietur tormenta. Unde recte, qui in lingua magis deliquit, in ea plus arsurus esse perhibetur, dum os ejus calculo, qui est lapis ignitus, implendum esse refertur. Quod accidisse constat diviti illi, qui epulabatur quotidie splendide, cum in inferno ardens refrigerari sibi a Lazaro linguam petebat. Nam qui in verbis supervacuis, in epulando defluserat, in lingua amplius ardebat. — *Et qui revelat mysteria, &c.*] Si quis voluerit tuis misceri amicitiiis, et videris hunc prioris amici pendentem secreta, hunc velut perfidum cave. — *Hæreditas, ad quam festinatur in principio, &c.*] Qui per avaritiæ nequitiam in hac vita multiplicari appetunt, in futuro ab æterno patrimonio exhæredes fiunt. Aliter: Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit. Qui gradum regiminis, priusquam subesse didicerit, præposterus accipit; in novissimo, mercede benedictionis, quæ bonis rectoribus debetur, carebit. Qui ad ministerium altaris indoctus et temerarius accesserit, et ipse in die novissima gratiam remunerationis, quæ bene ministrantibus repromittitur, perdet. Potest et ita accipi; quia qui in præsentī suas vult vindicare injurias, hic corona patientiæ in futuro carebit. Cui sensui potissimum videtur convenire quod sequitur: — *Ne dicas,*

Reddam malum, &c.] Quod etiam versiculo sequenti astruit, cum dicit: — *Abominatio est apud Deum pondus et pondus, &c.*] Duplex namque est pondus, et stateram habet in corde suo dolosam, qui dum peccaverit, ipse veniam petit a Domino, et nihilominus peccanti in se homini ac pœnitenti quod peccavit, dimittere non vult. Eum, qui Deus est, flectere ad miserandum precibus satagit; cum ipse homo existens, nullis hominum precibus flecti ad misericordiam possit, qui jure quasi iniquus ponderator abominabitur a Domino, quia suas injurias graviores quam Domini mensuratur. Verbi gratia, nolens indulgere ei qui suam uxorem polluit, et postulans sibi indulgere, cum forte desponsatam Christo virginem maculaverit; vel certe, animam suam Deo in baptismo consecratam aliquam vitiorum sorde fœdaverit. — *A Domino diriguntur gressus viri.*] Quicumque hominum gressus rectum iter incedunt, non fit hoc libertate humani arbitrii, sed gubernatione illius, cui dicit Esaias, Omnia enim opera nostra operatus est in nobis. Quis autem hominum intelligere potest viam suam? In hoc, inquit, manifestum claret, quia quicquid boni habet quisque, a seipso non habet; sed gratia Dei, quod nec per sui libertatem arbitrii, qualis futurus sit, qualiter vel quamdiu victurus intelligere poterit. — *Ruina est hominis devorare sanctos, &c.*] Cum peccatum sit ulli hominum nocere, quanto magis est, cum quis sanctos Dei offenderit sive læserit, et quasi vile mancipium pro libito suæ voluptatis eos tractare non timuerit! Quomodo XL. viri in Actibus Apostolorum devoverint, se non manducatu-
ros, nec bibitu-
ros, donec occiderent Paulum. Et pagani sæpe, ut legimus, diis suis Christianorum sanguinem devoverunt. Hunc versiculum antiqua editio juxta alium sensum posuit, dicens: Muscipula est viro tacito aliquid de suis consecrare; postea autem quam votum fecerit, pœnitentiam agit. Et quia utrosque, et eos videlicet qui sua vota contemnunt, et eos qui, ut sua vota compleant, sanctos persequuntur, damnatio restat æterna, recte subditur:—*Dissipat impios rex sapiens, &c.*] Moris autem fuisse antiquorum, ut, adepta de hoste victoria, fornices sibi erigerent, in quibus virtutum suarum laudes describerent; ut in Saulis opere legimus. Dominus ergo rex noster non solum impiorum destruit malitiam, sed et

magnam cum electis suis ejusdem triumphī gloriam perpetuo celebrat. Hunc versum alia translatio sic habet: Ventilator impiorum rex sapiens, et immittet illis rotam malorum, id est, pœnam nullo fine consummandam. Cui videlicet rotæ contraria est corona vitæ æternæ, quam repromisit Deus diligentibus se. — *Lucerna Domini spiraculum hominis, &c.*] Divini afflatus illuminatio, cum in mentem hominis venerit, eam sibimetipsi illuminans ostendit; quia ante Spiritus Sancti adventum cogitationes pravæ portare poterat, et pensare nesciebat. — *Exultatio juvenum, fortitudo eorum, &c.*] Canitiem sapientiam dicit. Tunc etenim civitates cujusque bene ordinatæ, tunc res sanctæ ecclesiæ recte aguntur, cum et fortiores quique viribus, necessariis insistunt operibus; et seniores majore prudentia præditi, de his quæ agenda sunt, salubriter consulunt. — *Livor vulneris absterget mala, &c.*] Cum enim exterius percutimur, ad peccatorum nostrorum memoriam taciti afflictique revocamur. Et per hoc quod foris patimur, magis intus quod fecimus, dolemus; sicque fit, ut inter vulnera aperta corporis, magis nos abluat plaga secreta ventris; quia sanat nequitias pravi operis, occultum vulnus doloris. Solet quippe ventris appellatione mens accipi; quia sicut venter consumit escas, ita mens pertracando excoquit curas.

IN CAP. XXI. *Sicut divisiones aquarum, &c.*] Quare cor regis, et non potius omnium hominum in manu Dei esse perhibet? cum scriptum sit, Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ. Nisi forte regem sanctum quemque appellat, qui vitiorum bella in seipso vincere, virgulta malitiæ novit extirpare. Sicut enim Dominus multifariis aquarum divisionibus terrarum fines late simul et aeris implet, tegit quoque aquis superiora cœlorum; ita cor regis, quocunque voluerit, inclinatur. Quia sicut divisiones gratiarum juxta suam voluntatem, et angelis et hominibus tribuit; ita etiam corda sanctorum quibuscunque voluerit, digna donationibus reddit. Neque ullum habet Pelagianista locum, quo absque Dei gratia quis salvus fieri possit. — *Perversa via viri aliena est, &c.*] Juste coram Domino vivere, proprium est humanæ conditionis. Unde alibi dicit, Deum time, et mandata ejus observa; hoc est

enim omnis homo. At qui perverse vivit, alienam profecto a natura humana viam incedit. Perversa ergo actio aliena est, et contra naturam. Qui autem mundus est in opere, hic recte, quod per naturam originaliter sumpsit, exsequitur. — *Melius est sedere in angulo domatis, &c.*] Adeo verum est, melius esse ut sedeas in angulo domatis, id est, in secreta altitudine vitæ continentioris, quam cum muliere mala in domo, quæ sit tibi communis cum illa, ut etiam si optima tibi mulier ducenda offeratur, melius sit contempto connubio propter comitatum Agni cœlibem ducere vitam. — *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, &c.*] Generaliter hæc accipienda sententia, et non egeno tantum, vel corporaliter infirmo. Nam et qui in criminibus alienis non affectu misericordiæ condolare, sed judicantis mavult tenere censuram, ostendit se necdum vitiorum fœtibus eliquatum, nec auditu divinæ miserationis existere dignum. — *Munus absconditum extinguit iras, &c.*] Qui iram districti iudicis, quam peccando meruit, placare desiderat, eleemosynas det pauperibus; et hoc nulla delectatione humani favoris, sed tantum amore Conditoris, qui cordium occulta respicit. Sic enim fit munus absconditum, sic ad mitigandam Conditoris iram proficit, si nullo externæ retributionis intuitu porrigatur. Sic impletur, quod ipse præcepit: Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. — *Gaudium justo, est facere iudicium, &c.*] Gaudet justus, cum bonis desudat operibus; quia sperat se propter hæc bonis remunerandum esse perennibus. At vero reprobi dum mala, quæ Deum prohibuisse norunt, faciunt, quamvis suæ luxuriæ perpetratione carnaliter delectentur, mentis tamen pavore interno carere non possunt; quia se mala perpetuo passuros pro his quæ temporaliter male fecerint, non ambigunt. — *Vir qui erraverit a via doctrinæ, &c.*] Gigantes dicit immundos spiritus; de quibus beatus Job, Ecce gigantes, inquit, gemunt sub aquis, et qui habitant cum eis; id est, superbi et male fortes spiritus dæmoniorum, cum his, quos deceperint, hominibus, pœnis subacti torquentur. Horum enim cœtui sociabuntur, qui a via veritatis erraverint, ipso iudice attestante, qui se illis dicendum esse prædixit: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. — *Pro justo,*

datur impius, &c.] Justi et recti idem esse videntur; sed distat inter impios et iniquos, quod iniqui sunt omnes reprobi; impii vero, qui majoribus implicati sceleribus, vel nunquam sanctæ mysteria fidei perceperunt, vel post accepta ad apostasiam redierunt. Unde potest hoc loco impios, omnes fidelium persecutores dictos accipi; porro iniquorum vocabulo generaliter omnes mali designari. Et pro justo datur impius, cum pro martyre persecutor, qui eum morti dedit, punitur. Pro rectis iniqui, qui eorum justam vitam videntes, imitari nolebant. Damnatur Herodes non tantum pro innocentibus, quos impie neci tradidit; sed et argumentum damnationis accepit, quia fidem magorum sequi ad quærendum Dominum noluit, cum esset inter Judæos, et prophetarum dicta cognosceret. Hinc etenim Dominus ait: Regina austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam, &c. Non quia ipsa sua virtute ac potentia condemnabit, sed quia in ejus comparatione condemnabuntur, qui devotionem ejus scientes, cum facilius multo possent, sapientiæ curam dissimulabant habere. — *Thesaurus desiderabilis, et oleum in habitaculo justi, &c.*] Alacritas bonorum operum, Deo semper amabilis; et pinguedo dilectionis in sanctorum ecclesia refulget. Quem versiculum beatus papa Gregorius in Homiliis evangelii, juxta antiquam translationem posuit: Thesaurus desiderabilis requiescet in ore sapientis. Verum reprobi non tantum virtutes non assequi, sed et persequi, et quantum valent, in bonis obruere festinant. Potest sane hic versus de quolibet martyrum accipi, in cujus habitatione, id est, corpore, anima sancta Dei videlicet thesaurus servetur, abundet et unctio gratiæ spiritualis. At persecutor imprudens hujusmodi habitaculum disrumpere potest; thesaurum vero, qui habitaculo tenebatur, et oleum nequaquam tangere potest. Unde Dominus docet, non timere eos qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant. — *Civitatem fortium ascendit sapiens, &c.*] Civitatem fortium, mundum dicit, qui quondam malignorum spirituum tyrannidi stultæ subactus serviebat, habens fiduciam vitæ in cultu eorum, qui non sunt dii, sed opera manuum hominum. Hanc civitatem intravit natus ille in carne, qui est Dei virtus, et Dei sapientia. Destruxit per suos prædicatores cultum deorum, in quibus

fuere confisi, veritatis ignari; atque in fide cœlestium docuit habendam esse fiduciam, quæ nunquam posset destrui. Sed et quotidie civitatem fortium ascendit sapiens, et destruit robur fiducia ejus, cum aliquis fidelis doctor argumenta philosophorum vel hæreticorum, vel etiam contumaces carnalium fratrum contradictiones, quibus scelera sua defendere et alleviare nituntur, assertionem fidei, et ecclesiastica castigationis disciplina redarguit, atque eviscerans annullat. — *Testis mendax peribit, &c.*] Qui se Deo servire testatur, nec factis dicta ex sequitur, peribit. Qui autem fideliter, ut promittit, jussis subditur divinis, hujus loquela ad victoriam pervenit; quia dum per obedientiam sua desideria vincere satagit, per justitiam judicis postmodum victoriæ palmam percipit. — *Vir impius procaciter obfirmat vultum suum, &c.*] Judas, quia impius corde erat, quamvis ipso Domino se redarguente, noluit mala cœpta restringere; porro Petrus, quia rectus erat corde, id est, rectitudinis amator, respiciente se Domino, mox pœnitendo correxit, quod negando deliquit. — *Non est sapientia, non est prudentia, &c.*] Quæcumque consiliantur et sapiunt hæretici, nihil est, et vanum et inutile. — *Equus paratur ad diem belli, &c.*] Hominis quidem est Deo devotum tempore persecutionis animum præparare, corpus offerre discrimini; sed divini est adjutorii, ut cœpto laboris, agonis victoria, salusque succedat.

IN CAP. XXII. *Melius est nomen bonum, &c.*] Nomen bonum dicit, non quod a turbis vulgi imperiti, sed quod fidelium, quamvis paucorum testimonio laudetur. Neque enim bonum habere nomen refugit, sed a bonis solum quærebat laudari, qui ait, Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Nomen ergo bonum est, nomen religionis, quod divitiis mundialibus jure præfertur. Nam etsi mundum quis lucraretur universum, merito hunc contemneret, tantum ut nomen ejus scriberetur in cœlo, ejusque memoria, et inter angelos, et inter homines sanctos figeretur æterna. — *Super argentum et aurum, gratia bona.*] Illam significat gratiam, cum quis pro bono opere laudatur a bonis, immo pro collatis ei donis meritorum, glorificatur Pater qui in cœlis est. — *Dives et pauper obviaverunt sibi, &c.*] Neque divitem propter

divitias et honores, neque pro inopia pauperem despicias ; sed hoc in utroque merito venerare, quia opus sunt divinum, quia ad imaginem Dei et similitudinem facti. — *Callidus vidit malum, et abscondit se, &c.*] Multi ex principibus crediderunt in Domino, sed propter Phariseos non confitebantur, ut de synagoga non ejicerentur. Quia enim erant callidi, videbant malum persecutionis, quod imminebat, et absconderunt fidem pietatis, quam parumper conceperant. Innocentes vero apostoli pertransierunt itinere recto professionis, quo cœperunt, et afflicti sunt verberibus, vinculis, carcere, et ipsa etiam morte multati. Utrorumque autem exemplum multi usque nunc, et in certamine fidei, et in communibus sequuntur actibus. Hunc versum antiqui interpretes manifestius, sed in alium sensum transtulerunt. Astutus videns nequam puniri valde ipse disciplinam accipit ; insipientes autem prætereuntes, damno afflicti sunt. — *Finis modestiæ, timor Domini, &c.*] Modestiam dicit constantiam operum bonorum ; timorem vero Domini, illum qui permanet in seculum seculi. Quia nimirum perfectio virtutum est ad hunc animi statum conscendere, quo gratiam Conditoris vel in modico timeamus offendere. Nihil prorsus ejus memoriæ præponentes, quæ alibi caritas vocatur, perfecta foras mittens timorem, servilem videlicet et incipientem, quo metuit quisque ne forte peccando pœnis mereatur subigi. Quod autem subjungit, Divitiæ, et gloria, et vita ; in futuro significat. Finis ergo modestiæ timor Domini, divitiæ, et gloria, et vita : quia nimirum perfectio virtutum est in hac vita, ut timeamus Dominum timore sancto, hoc est, sincera illum dilectione colamus. Finis virtutum in futuro, ut divitas hæreditatis promissæ regni cœlestis, gloriam et vitam sine fine percipiamus a Domino. Unde Petrus ait : Quem cum videritis, exultabitis lætitia incenarrabili et glorificata, reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum. — *Arma et gladii in via perversi, &c.*] Dupliciter intelligendum, quia perversi et armati sunt semper ad nocendum proximis, verbo vel opere scelesto, et ipsos parata semper expectat ultio divini examinis. Qui vero animam suam in æternum salvari procurat, longe refugit ab hujusmodi armis et gladiis ; quia et mentem manumque suam a proximorum læsione refrænât, et ne animadversione

districti iudicis ipse feriatur, intenta mente præcavet. — *Proverbium est, Adolescens juxta viam suam, &c.*] Constat plerosque in senectute, Domino donante, mutari a vitiis, quæ adolescentes habuerant; et contra, nonnullos illo deserente se deserere circa senium virtutes, quibus in adolescentia videbantur illustrati. Sed quia multo sæpius quisque mores, quibus ab adolescentia imbutus est, in reliquum vitæ tempus exsequi consuevit, proverbium esse dicit, quia quod adolescens quisque cœperit, in senecta non mutaverit. Non tamen ipse semper ita evenire confirmat. Idcirco autem hujusmodi proverbium ponit, ut auditores suos a prima ætate virtutibus studere persuadeat, ne forte in senectute non possint discere studia, quibus in tenera ætate mancipari despexerant. Nam et quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu. Et Græca narrat historia, Alexandrum potentissimum regem, orbis dominatorem, et in moribus et in incessu Leonidis pædagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus parvulus adhuc fuerat infectus. — *Dives pauperibus imperat, &c.*] Patet juxta literam. Sed et divites virtutibus in judicio occulti inspectoris principantur eis; immo eorum futuri iudices existunt, qui virtutum divitiis carent. Et qui verbum salutaris doctrinæ accipit a doctore, servus est ejusdem doctoris, id est, debitor implendi omnia quæ illi magisterii cœlestis jure præcipit. — *Qui seminat iniquitatem, &c.*] Certum est, quia his qui vel verbo vel exemplo docet iniquitatem, recipiet vindictam; sed quia sequitur, Et virga iræ suæ consummabitur, illam maxime iniquitatem videtur dicere, quæ immiti et impia mente peragitur, ut est latrocinia exercere, homines servitio premere, tormentis laniare, morte perimere, bovem viduæ pro pignore auferre, ipsam de adversario, cum possit, vindicare non velle. Talis etenim merito virga iræ suæ consummabitur; quia sicut Dominus ait, Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit; id est, qui injuste in alios sæviunt, ipsa sævitia sibimet interitum consciscunt. Verum quia dixerat de impio, sequitur econtrario de pio: — *Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur, &c.*] Huic simile est illud iudicis ejusdem, qui misericordes ab impiis discernens, ait: Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis a constitutione mundi; quia esurivi, et dedistis mihi manducare, et cætera.

Possunt autem panes, qui pauperi dantur, non solum alimenta carnalia, sed etiam doctrina spiritualis, qua anima reficitur, intelligi. — *Ejice derisorem, et exhibit cum eo jurgium, &c.*] Ejice hæreticum, quem corrigere non potes, ab ecclesia; et cum illi libertatem abstuleris prædicandi, catholicæ paci auxilium præstas. — *Qui diligit cordis munditiam, &c.*] Qui mundo corde recte prædicat, inter illos communerabitur, de quibus eidem Regi et Conditori seculorum propheta dicebat: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus. Nam si quis gratiam labiorum recta prædicando præmonstrat, cordis autem munditiam custodire dissimulat, nequaquam talis æterni regis amicitia frui posse putandus est. — *Oculi Domini custodiunt scientiam, &c.*] Superna inspectio custodit semper in ecclesia scientiam veritatis, quam docuit; verba hæreticorum, immo omnis sermo pietati et justitiæ contrarius, quia Domino regente non servatur, cum suo auctore subvertitur. — *Dicit piger: Leo foris, &c.*] Dicit sæpe in animo suo is qui ad agenda opera bona piger est, ad confitendam fidem quam corde tenet timidus, Non audeo fidem, quam teneo, foris profiteri, ne me persecutor impius, quia fidelem audit, perimat. Timeo ad exercendas virtutum actiones in publicum progredi, ne forte me vel antiqui hostis adversitas gravior tentet; vel etiam homo quilibet perversus cum suorum turba derideat, conviciis confundat, injuriis afficiat; aut sicut multos justorum, qui ab ejus vita discordant, tormentis et morte consumat. Leo est, inquit, foris, in medio platearum occidendus sum. Quod est aperte dicere, Et verba et opera virtutum ubi ostendi foris cœperint, statim persecutio vel hominum vel spirituum comitatur immundorum. Nec valeo tentationibus resistere, sed in ipsis boni propositi vincar inceptis. — *Fovea profunda, os alienæ, &c.*] Qui verba vel oscula meretricis libenter amplectitur, quasi januam jam gehennalis pulsat abyssi, citoque mergetur, si pedem cautus non retrahit, si non membra cætera a vitiis cohibet foveæ pœnalis, quam nullus omnino nisi filius iræ illabatur. — *Stultitia colligata est in corde pueri, &c.*] Multos novimus pueros sapientia præditos; nam Hieremias puer prophetiæ ministerium suscepit. Et Daniel scribit, Quia Deus dedit pueris abstinentibus scientiam et disciplinam in omni verbo et sapientia. Unde restat intelligere, quia

pueros hoc loco, non ætate, sed sensu parvulos significet; quales esse vetabat apostolus eos, quibus ait, Nolite, pueri, effici sensibus, sed malitia parvuli estote. Hujusmodi enim pueros, id est, animos stultitiæ, vel lasciviæ, vel inertiae deditos, necesse esse juvenili disciplina castigari, et ad justum vitæ tramitem, prudentium vigore perducì. — *Qui calumniatur pauperem, &c.*] Constat, quia rapaces, et quæ pauperibus auferunt, et quæ juste videntur possidere, pariter omnia perdunt, cum in examine districti judicis pœnas pro his quæ gessere recipiunt; sed et is qui pauperem spiritu fratrem calumniatur, virtutibus ejus detrahendo, ut per hujus vituperationem ipse divitias, quas desiderat, augeat; id est, gloriam laudis humanæ majorem, quasi sanctior accipiat; merito talis calumniator, quicquid bonæ actionis habere videbatur, amittit, et a fructu virtutum vacuus in fine manebit. — Hucusque pertingit titulus Parabolarum Salomonis, qui supra positus est; ex quo novum locutionis genus probatur assumpsisse, ut ea quæ diceret, non quasi ad alium quem doceret loquendo, sed velut solus secum ratiocinando videatur affari. Quorum videlicet Parabolarum primus est versiculus, Filius sapiens lætificat patrem: filius vero stultus, mœstitia est matri suæ. Ultimus iste, ad quem usque explanando pervenimus. Hinc, ad priorem loquendi modum revertitur, ut specialiter ad eum quem instruit, verbum faciat; quod ita incipit, — *Inclina aurem tuam, &c.*] Pulcherrimum initium ponit novæ locutionis, ut aurem pariter ad audiendum, et cor apponere ad intelligendum, quæ sapientes loquantur, eum, quem erudit, jubeat. — *Quæ pulchra erit tibi, cum servaveris eam in ventre tuo, &c.*] Aspera sæpe videtur insipientibus, et insuavis doctrina sapientiæ; sed cum ejus virtutem intimo corde perceperint, cum operibus servare; cum hanc quoque labiis propinare fratribus didicerint, pulchriorem hanc cæteris dogmatibus esse deprehendent. — *Ecce descripsi eam tripliciter tibi, &c.*] Tripliciter auditori doctrinam descripsit suam, quia cogitare, loqui, et operibus hanc exercere præcepit. Qua descriptione triplici totus iste libellus, si quis bene considerat, plenus refulget. — *Non facias violentiam pauperi, &c.*] Potest de quolibet paupere vel egeno accipi; de quo dictum est, Tibi enim derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor.

Verum quia sequitur, Et configet eos qui confixerunt animam ejus. Melius de illo intelligitur, qui cum dives esset, pauper factus est pro nobis : nec solum pauperari, ut nos ditaret, sed etiam ut nos redimeret, crucifigi dignatus est. Prohibet ergo sapientia suos auditores Domino, in carne prædicanti violentiam mortemque inferre, quia nimirum certus restat interitus eis, qui in auctorem vitæ manus mittere non timuerunt. — *Noli esse amicus homini iracundo, &c.*] Et hæc cum de omni iracundo vel furioso possint generaliter accipi, tamen nihil prohibet de illis, qui contra Salvatorem et discipulos ejus vāsana mente furebant ; a quorum amicitia et comitatu prohibentur, quicumque in eum credentes, curam suæ salutis agebant, ne ex vicinia pravorum etiam ipsi perirent ; quod Judæ Scariothis casu fieri posse probatum est. Generaliter autem dicendum, quod sicut perfecti viri perversos proximos non debent fugere, quia illos sæpe ad rectitudinem pertrahunt, et ipsi ad perversitatem nunquam trahuntur ; ita infirmi quique societatem debent declinare pravorum, ne mala, quæ frequenter aspiciunt, et corrigere non valent, delectentur imitari. — *Noli esse cum his qui defigunt manus suas, &c.*] Noli esse cum his qui se, cum essent liberi, ac sibimet vacantes, defigunt in cura salutis malorum, spondentes se rationem pro eorum animabus Domino reddituros. Si enim ille, pro quo spondidisti, non habet bona opera, quibus te liberum ac securum reddat tuæ sponsionis, quid tibi utile est, ut ipse in die judicii pro ejus anima judicaris, amittasque habitum justitiæ, quo indutus esse videbaris ? Unde et Dominus, Messis quidem multa, operarii autem pauci. — *Ne transgrediaris terminos antiquos, &c.*] Ne transgrediaris terminos fidei, quos catholici ab initio statuere doctores. — *Vidisti virum velocem in opere suo, &c.*] Quemcunque velocem videris in opere suo, id est, in opere bono, quod ejus erat facere, strenuum atque sollicitum ; scito hunc, in die novissimi examinis coram apostolis, qui cum Christo mundum judicaturi sedebunt, esse staturum, quia videlicet eorum jussa servaverit, neque in parte ignobilium doctorum, quorum caverit errorem, hoc est, ad sinistram judicis esse ponendum.

IN CAP. XXIII. *Quando sederis, ut comedas cum prin-*

cipe, &c.] Per allegoriam cuncta dicuntur. Quando sederis ad legendum cum magistro, ut pane verbi reficiaris, diligenter intellige quæ scripta sunt, et discretionem sacræ lectionis in tua locutione conserva. Si tamen talis es tantumque eruditus, qui in potestate habeas animam tuam, neque quasi indoctus mente tuæ doctrinæ. Guttur namque pro loquela posuit, quia vox in gutture est; cultrum, pro discretionem; quia cibis cum reficimur, cultro secante, præparamus. Et sedens ut comedat, cultrum in gutture suo statuit, quando is qui divina sedulus meditatur eloquia, discreta ex ore verba depromit, nec alia sæpius in lingua quam cœlestis oraculi dicta revolvit. Hoc autem ejus est facere, qui in potestate habet animam suam, id est, immobilem inter errores fallentium, sapientis animi statum servare didicit. Unde et recte subjungit: — *Ne desideres de cibis ejus, &c.*] Quod est aperte dicere, Ne desideres ejus auscultare sermonibus, qui dulcedine mendacium dogmatum, auditores suos fallere consuevit. — *Noli laborare, ut diteris.*] Divitias scientiæ significat, quas ultra mensuram capacitatis nostræ quærere prohibemur. — *Sed prudentiæ tuæ pone modum.*] Illum videlicet de quo supra dictum est, Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui; hoc est, terminos datæ a patribus fidei. — *Ne erigas oculos tuos ad opes, &c.*] Ne erigas mentem tuam ad perscrutanda divinitatis arcana, quæ penetrare non vales. Hæc enim cœlestibus solum civibus patent. — *Ne comedas cum homine invido, &c.*] Ne de scripturis cum hæretico loquaris, quia invidet humanæ saluti, malens decipere, quam corrigere; quoniam sicut ariolus et conector somniorum existimat, quod ignorat; ita hæreticus, quæ non intelligit in scripturis, prout libet, interpretari præsumit. — *Comede et bibe, dicet tibi, &c.*] Securus, inquit, disce et age quæ doceo, cum ipse his quæ docet, fidem certam non habeat, sciens de corde suo finxisse quæ doceret. — *Cibos quos comederas evomes, &c.*] Sensus perversos quos ab hæreticis didiceras, necesse est, ut vel per pœnitentiam corrigendus deseras, vel post mortem pro his pœnas luere cogaris, perdasque sermones confessionis, quibus eis prædicantibus, humiliter favendum esse putaveras. — *In auribus insipientium ne loquaris, &c.*] Huic simile est illud evangelii, Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, et cætera.

Sicut ergo supra admonuit, ne hæreticorum doctrinis auscultares; ita nunc hortatur, ne amore vanæ gloriæ seductus, immundis hominibus passim arcana veritatis ingeras. — *Ne attingas terminos parvulorum, &c.*] Propinquum parvulorum et pupillorum, Dominum appellat; quia cum esset in carne, pauperum magis quam divitum consors fidei dignatus est. Alioquin idem Dominus est omnium, dives in omnes qui invocant eum. Possunt autem congruenter pupillorum ac parvulorum nomine illi designari, de quibus Dominus ait, Videte ne contemnatis unum de pusillis istis, qui in me credunt. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. Quorum agros et terminos qui attigerit, hoc est, qui conversationem eorum bonam inquietando læserit, judicium Domini non evadet. — *Non æmuletur cor tuum peccatores, &c.*] Si tota die, id est, toto tempore, quo in seculi hujus luce consistis, et peccatorum exempla vitare, et Dominum timere sategeris, habebis spem beatæ retributionis in novissimo; hoc est, cum ad finem hujus vitæ perveneris, ipso etiam attestante, qui ait: Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ. — *Noli esse in conviviis potatorum, &c.*] Carnes quippe ad vescendum conferre, est in colloquutione derogationis, vicissim proximorum vitia dicere; de quorum pœna mox subditur: — *Quia vacantes potibus et dantes symbola, &c.*] Symbolum Græcum nomen est, et interpretatur collatio. Est autem collatio sermonum, sicut in consiliis solet; est et pecuniarum sive aliarum rerum, ut et præsens locus docet. Potibus ergo vacant, qui de opprobrio alienæ vitæ se inebriant. Symbolum vero dare, est sicut unusquisque solet pro parte sua cibos ad vescendum, ita in confabulatione detractionis verba conferre. Sed vacantes potibus, et dantes symbola, consumuntur; quia, sicut scriptum est, Omnis detractor eradicabitur. Vestietur autem pannis dormitatio; quia despectum et inopem a cunctis bonis operibus mors sua inveniet, quem hic ad alienæ vitæ exquirenda crimina detractionis suæ languor occupavit. — *Gaudeat pater tuus, et mater tua, &c.*] Gaudeat Deus Pater de tua justitia; gaudeat et ecclesia mater; sed et sacerdos, qui te per gratiam baptismi regeneravit, quique te erudit a parvulo, de tuis bonis gratuletur operibus. — *Cui væ? cuius patri væ?*] Quærit disputando, quibus homi-

num sceleribus maxima a Domino poena servetur. Et respondet ipse ratiocinando, quia his absque omni dubietate, qui per ebrietatem devolvuntur ad luxuriam. Cui, inquit, vae, cujus patri vae. Vae, æternum interitum nominat. De quo Dominus: Vae, inquit, homini illi per quem scandalum venit. Patrem autem ejus cui vae immineat, vel hominem dicit, a quo exempla pravi operis foris quisque, ut peccaret, accepit; vel certe diabolus, qui intus in corde virus pestiferæ suggestionis infundit. De quo Judæis dictum est: Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri facere vultis. — *Cui rixæ? cui foveæ?*] Rixæ, quia concordiam pacis servare nescit, quem ebrietas sensus impotem reddidit; foveæ, quia passim in volutabra vitiorum omnium cadere non trepidat, qui inter bona malaque discernere, quasi mente captus, ignorat. Illamque sæpissime foveam ebriosus incidit; de qua præfatum est: Fovea enim profunda, est meretrix; et puteus angustus, aliena. — *Cui sine causa vulnera, &c.*] Vulnera sine causa, quia multi vino ultra modum impleti, vulnera per timorem in membris acceperunt, quæ nulla ferri causa pertulerunt; suffusio oculorum, quia immoderatus vini haustus, et caliginem plurimis visus corporalis, et cæcitatem genuit sensus interioris. — *Nonne his qui morantur in vino, &c.?*] Non vetat bibere vinum ad necessitatem, sed morari ultra tempus et utilitatem in vino, et evacuandis alterutrum certare calicibus; juxta illud Esaïæ, Vae qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendum ebrietatem. — *Oculi tui videbunt extraneas, &c.*] Consuetum et pæne naturale est vitium, post ebrietatis venena diffusa in corde, muliebrem sequi concupiscentiam, comitante etiam pravitate ac turpitudine verborum. — *Et eris sicut dormiens in medio mari, &c.*] In medio mari dormit, qui in hujus mundi tentationibus positus providere motus irruentium vitiorum, quasi imminentes undarum cumulos, negligit; et quasi sopitus gubernator clavum amittit, quando mens ad regendam navem corporis, studium sollicitudinis perdit. — *Et dices, Verberaverunt me, sed non dolui, &c.*] Vox percussi et dormientis exprimitur. Mens quippe a cura sollicitudinis dormiens verberatur, et non dolet; quia sicut imminetia mala non prospicit, sic nec quæ perpetraverit agnoscit. Trahitur, et nequaquam sentit; quia per illecebras vitiorum ducitur, nec

tamen ad sui custodiam suscitatur. Quæ quidem evigilare optat, ut vina rursus reperiat; quia quamvis somno stuporis a sui custodia prematur, vigilare tamen ad curas seculi nititur, ut semper voluptatibus debrietur. Et cum ad illud dormiat, in quo solerter vigilare debuisset, vigilare appetit, ad quod laudabiliter dormire potuisset.

IN CAP. XXIV. *Ne æmuleris viros malos, &c.*] Ne desideres eos imitari, quos vitiis illis, de quibus commemoravi, videris implicari; sed potius sapientiæ operam dare curato. — *In doctrina replebuntur cellaria, &c.*] Cellaria sunt corda justorum, quæ non nisi per doctrinam sapientiæ donariis virtutum replebuntur. — *Vir sapiens, fortis est, &c.*] Non omnis qui fortis et sapiens est, omnis autem sapiens fortis esse dicendus est; quia etsi corpore imbecillis est, si adsit sapientia, omnia fortis adversarii, id est, diaboli certamina vincit. — *Excelsa stulto sapientia, &c.*] Non potest stultus ad sapientiam attingere. Alta est enim ab eo, qui in infimis jacet vitiorum. Qui etsi in præsentem se aliquid sapere putat, in porta tamen civitatis, id est, in exitu hujus vitæ inveniet nihil fuisse quod sapuit. — *Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur.*] Ne putares stultum æstimandum fuisse eum, quem hebetem tardumque ingenio videris, palam ostendit; quia ille stultus vocandus sit, qui vel in cogitatione peccati suggestionibus consentit, tametsi acer ingenio videtur existere; non autem ille, qui etsi hebes sensu apparet, Dei tamen imperiis, quæ discere potuit, obtemperare disposuit. — *Si desperaveris lassus in die angustiae, &c.*] Nihil execrabilius desperatione; quam qui habuerit, et in generalibus hujus vitæ laboribus, et quod maxime nocet, in fidei certamine, constantiam fortitudinis perdit. — *Erue eos qui dicuntur ad mortem, &c.*] Potest mystice accipi. Erue eos qui ab hæreticis decipiuntur, rectam fidem prædicando, libera bonorum operum exempla monstrando eos, qui male viventibus catholicis trahuntur ad interitum. Sed et si quos in certamine persecutionis lapsos vel lapsuros aspexis, sollicita hos exhortatione ad vitam restaurare satage. Si quos fame perituros, si quos algere videris, illos, dato victu ac vestitu, recrea. — *Comede, fili, mel, quia bonum est, &c.*] Patet facillime quare doctrinam sapientiæ melli comparet, et favo; quia nimirum sicut

illa cibis, sic hæc doctrinis cæteris dulcedine præstat. Sed hoc inter utriusque significantiam distat; quia mel, quod in promptu est ad comedendum, moralem literæ superficiem insinuat; favus autem, in quo mel de cera exprimitur, allegoricam locutionem figurate denuntiat, ubi, seducto literæ velamine, suavitatis sensus spiritualis, aliquanto cum labore, vel mora percipitur. — *Ne insidieris, et quæras impietatem in domo justi, &c.*] Ne quæras aliquam occasionem, per quam deroges homini justo. Ille enim si ceciderit, cito amovet pedem suum, ut careat vitio, quod non iteratur in facto. Impii autem sic corruunt, ut ulterius non redeant; sicut subsequenter addit, dicens: — *Septies enim cadit justus, &c.*] Quomodo autem justus appellatur, qui cadere, id est, peccare memoratur? nisi quia de levibus quotidianisque loquitur peccatis, sine quibus nec justorum quispiam esse in hac vita potuit. Quia nimirum per ignorantiam, per oblivionem, per cogitationem, per sermonem, per surreptionem, per necessitatem, per fragilitatem carnis, singulis diebus, vel inviti vel volentes frequenter reatum incurrimus. Et tamen resurgit justus, videlicet quia justus est, nec justitiæ ejus præjudicat lapsus fragilitatis humanæ. Unde bene, cum de justi casu loqueretur, non addidit in malum; quia etsi malum est quod cadunt, nec tamen in malum, quod inciderant, hæreere possunt, citius resurgendo procurant. At contra de reprobis dicitur: Impii autem corruent in malum. Quia videlicet impii, cum ceciderint, vel, quod est gravius, corruerint, ut scriptura dicit; id est, cum capitalia crimina perpetrarint, ita suo casui delectando assentiunt, ut ab hoc pœnitendo relevari despiciant. — *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, &c.*] Supra justo insidias tendere vetuit; nunc autem, ut se perfectum reddat in omnibus, etiam inimicis, cum peccaverint, aut aliquid adversitatis incurrerint, insultare prohibet; ne forte, si miserante Domino ad pœnitentiam salutemque animæ redierint, ac tecum fidelem amicitiam habere cœperint, tunc erubescas, quia illos aliquando despexeris, quos divina gratia ad vitam reservaverat. Sed quantum potes, jacentibus condole, eosque, ut resurgere debeant, adjuva. Et si votum conatumque tuum sequitur effectus, gaudebis de sanato, quem male habentem dolueras; sin alias, tuæ tamen benevo-

lentiæ apud Deum fructu non carebis. Vel certe ita dicendum est: Ne gaudeas de casu inimici, ne forte Dominus superbiam tuam, quæ illi absque dubio displicet, hoc ordine dejiciens humiliet, ut te cadente in peccatum, ille resipiscens sanctetur. — *Time Dominum, fili mi, et regem.*] Juxta quod ipse ait, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. Neque obstat aliquid in Domino et rege, Patrem et Filium intelligere designari; qui uno eodemque sunt divinitatis honore colendi. Qui enim non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum. — *Et cum detractoribus non commiscearis.*] Illis videlicet, qui dicentes se Deum Patrem nosse, Filium Dei in carne apparentem noluerunt recipere. — *Quoniam repente consurget perditio eorum, &c.*] Utriusque dicit, et detrahentis, et ejus qui illi favendo commixtus est; derogantium Christo principum, et decepti ab eis populi; lacerantium fidem hæresiarcharum, et auscultantium illis auditorum. — *Hæc quoque sapientibus.*] Subauditur, ignota sunt; quando reproborum quisque quam repentino interitu rapiatur e seculo. Vel hæc quoque sapientibus sunt observanda, quæ docui, ne detractoribus misceantur; quia hoc specialiter vitio totum pæne genus periclitatur humanum. Unde eidem vitio mederi volens beatus pater Augustinus, hos in sua mensa versiculos fecit describi:

Quisquis amat dictis absentis carpere vitam,
Hac mensa indignam noverit esse suam.

Hunc versiculum antiqua editio manifestius dicit: Hæc dico vobis sapientiam agnoscentibus, quod sequentium sententiarum non incongrue potest esse principium. — *Cognoscere personam in judicio non est bonum.*] Supra regem timere docuit, et nunc personam in judicio cognoscere vetat. Unde colligitur, quia ita principibus debitum obsequii temporalis subjectos oportet impendere, ut nunquam reverentiæ vel timoris eorum respectu a via veritatis exorbitent. — *Labia deosculabitur, &c.*] Osculum pacis et amoris est signum. Qui ergo recta respondit, labia deosculabitur; quia quicumque neglecta acceptione personarum, sola justitiæ verba sequitur, iste, etsi insipientibus gravis forte videtur et austerus, multos tamen cum quibus pacem habeat, prudentes;

multos, qui sua dicta cum amore amplectantur, inveniet. Sæpe etiam illos quos adversantes suis rectis assertionibus toleraverat, conversos postmodum ad meliora amicos recipiet et socios. — *Præpara opus tuum foris, &c.*] Quid est præparato opere agrum diligenter exercere, nisi evulsis iniquitatum sentibus actionem nostram ad frugem retributionis excolere? Et quid est post agri exercitium ad ædificium domus redire, nisi quod plerumque ex bonis operibus discimus, quantam vitæ munditiam et in cogitatione constituamus? Ille quippe bene mentis domum ædificat, qui primum agrum corporis a spinis vitiorum purgat; ne si desideriorum sentes in carnis agro proficiant, intus tota virtutum fabrica fame boni crescente destruat. — *Ne sis testis frustra contra proximum tuum, &c.*] Et hæc ad exercitium agri nostri, id est, ad cultum bonæ actionis pertinent, innocentem videlicet proximum falso testimonio non lædere, peccanti cuilibet, fiduciam amplius peccandi, adulando non tribuere; malum pro malo non reddere; sic enim fit, ut cum primo actus exterius bene composueris, postmodum ad interioris quoque hominis excolendam munditiam pertingas, et quasi post exercitium agri, etiam mentis habitaculum piis cogitationibus ornare, altiusque constituere incipias. Quod quia reprobi facere dissimulant, recte subditur: — *Per agrum hominis pigri transivi, &c.*] Per agrum vineamque pigri ac stulti transire, est cujuslibet vitam negligentis inspicere, quam urticæ vel spinæ replent; quia in corde negligentium prurientia terrena desideria, et punctiones pullulant vitiorum. Juxta quod scriptum est, In desideriis est omnis otiosus. Et maceria lapidum in vinea vel agro stulti destructa jacet, cum cœpta virtutum munimina, vel improbitate hominum malorum deceptus, vel immundorum spirituum persuasionem callida, quisque negligens perdit.

LIBER TERTIUS.

IN CAP. XXV. *Hæ quoque parabolæ Salomonis, &c.*] Hinc novo ordine loqui incipit, ut non sicut prius, quasi ad audientem verbum faciat; sed secum ipse quid ratio veritatis habeat, disputando pertractet. In quibus tamen legens quisque, vel audiens, quid appetere, quidve cavere debeat, apertissime dignoscat. Quas quidem parabolas viri Ezechiae trans-

tulisse referuntur; quia fortassis usque ad ejus tempora dispersæ habebantur a pluribus, prout ex ore sapientissimi regis semel dictas exceperat; sed per industriam illius collectæ in unum, et in hujus libelli sunt corpus insertæ. Notandum sane, quia in his parabolis multo sunt plura, quam in cæteris per allegoriam dicta, ex collatione videlicet rerum quæ figuris aptæ videntur. — *Gloria Domini, celare verbum: &c.*] Gloria Domini est in carne apparentis humanitatis suæ magis quam divinitatis, mortalium oculis ostendere; et se potius operum miraculis ac mysticis locutionibus, quam apertis assertionibus Verbum, id est, Dei Filium, fateri. Unde multo sæpius in evangelio, Filium se hominis, quam Filium Dei appellare consuevit. Et gloria fidelium ejus discipulorum est, diligenter ejus investigare sermonem; quo Deum, etiam ubi patenter non dicit, mystice significat. Quale est illud, Ego et Pater unum sumus, et cætera hujusmodi. Denique celans verbi æternitatem, et prætendens carnis infirmitatem, ait: Quem dicunt homines esse Filium hominis? Cui regum eximius investigato ejus sermone, quem antea sæpius audierat, respondit: Tu es Christus, Filius Dei vivi. Nec parvam hac investigatione meruit gloriam; nam protinus audivit: Beatus es, Simon Barjona, et cætera. — *Cælum sursum, et terra deorsum, &c.*] Sicut altitudo cœli et profunditas terræ conjici ab hominibus non potest, ita scientia prophetarum et apostolorum, qui arcana divinitatis, Spiritu revelante, cognoverunt, nostræ fragilitatis capacitatem transcendit. — *Aufer rubiginem de argento, &c.*] Aufer literæ superficiem de sacro cloquio, et invenies sensum purissimum subtilitate literæ reconditum, et sub carnalium figuris cærimoniarum spiritualia latuisse mysteria. — *Aufer impietatem de vultu regis, &c.*] Aufer impietatem persequendi Christianos de animo Sauli, vel alterius cujuslibet æmulatorum legis, et cum Christum prædicare cœperint, firmabitur justitia cathedra doctrinæ eorum, quam prius ad ruinam suam impellebat impietas, quamdiu justitiæ Dei repugnantes, suam præponere certabant. Iterum aufer impietatem de vultu regis, et firmabitur justitia thronus ejus. Qui enim præsent populus, si volunt firmum esse solium suum, semper hilaritate et gratia plenos vultus exhibeant; ne per arrogantiam rigidiores effecti, mussitationem incidant plebis.

— *Ne gloriosus appareas coram rege, &c.*] Superius præsulem monuerat, nunc subditum. Nam sicut illic dixit, ut hilares vultus ostendat subjectis; ita nunc admonet, ne in conspectu majorum arrogans appareat, sed potius in mediocri loco positus, superius evocari mereatur. Cui simile est illud Dominicum, Cum invitatus fueris ad nuptias, non recumbas in primo loco, et cætera. Possumus autem in rege et principe Dominum significatum intelligere, in cujus conspectu nos semper humiliari necesse est, monente Petro apostolo, qui ait: Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis. — *Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio cito, &c.*] Et in evangelio Dominus: Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter teipsum solum, &c. — *Mala aurea in lectis argenteis, &c.*] Sacra eloquia rectissime lectis comparantur argenteis; lectis videlicet, quia requiem præstant animabus audientium; argenteis autem, quia splendida fulgent virtutibus patrum. Unde scriptum est: Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Quorum ornatui lectorum, mala superaddit aurea, quisquis eadem divina eloquia, et spiritualibus plena sensibus et mysteriis exponendo demonstrat. Qui nimirum sensus apte mala vocantur, quia de arbore vitæ, id est, Dei sapientia, sunt orta. Aptæ aurea mala, quia notitiam amoremque perpetuæ claritatis mentibus infundunt. Mala ergo aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo; quia qui verbum Dei opportune novit, juxta audientium capacitatem prædicare, modo exempla ac dicta patrum, per quorum custodiam ad requiem perveniatur æternam, juxta literam replicat; modo suaviores in his sensuum spiritualium fructus, quibus pia audientium desideria pascit, remoto literæ velamine pandit. — *Inauris aurea, et margaritum fulgens, &c.*] Recte humilis auditor inauri comparatur aureæ; quia dum libenter increpanti ac docenti aurem accommodat, jam sese ad percipiendam claritatem sapientiæ cœlestis præparat, jam supernæ lucis visioni appropriat. Recte magister eruditus margarito fulgenti assimilatur; quia dum emendationem morum, dum supernorum scientiam desiderantibus, ac pie quærentibus animis ostendit, quasi aureo ornatui majorem insuper gratiorumque fulgorem gemmæ ardentis adnectit. — *Sicut frigus nivis in die messis, &c.*] Importunum videtur omnimodis

tempore messis ningere. Nam infra legimus, Quomodo nix aestate et pluviae in messe, sic indecens est stulto gloria. Sed tamen in ferventissimis Palestinae regionibus non parum delectabile est metentibus, si subito frigus, quomodo in nive solet, adveniat; quod incendia solis aliquantum refrigeret, sudorem laborantium tergat, ardentem temperet anhelitus. Cui recte frigori legatus assimilatur fidelis, quia mentem ejus qui se misit, prudenter agendo repausat. Mystice autem legatus fidelis, doctor est catholicus; qui autem mittit eum, Dominus. Porro dies messis in aestu, tempus est praedicationis inter furores persequentium. De quo dictum est, Messis quidem multa. — *Frigus nivis in messe, &c.*] Aliquantula est quies praedicantium a persecutione repugnantium. Recte ergo dicitur, sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei qui misit eum, animam illius requiescere facit. Quia sicut optabile est praedicatoribus verbi, cum ab infidelium rabie forte aliquid refrigerii accipiunt, nec facultas docendi negatur; ita ipsi qui ad praedicandum eos misit, Domino gratum esse constat, cum acceptam ab eo legationem etiam inter adversa obsistentium fideliter implent. Denique ut Lucas refert, reversis a praedicationis officio discipulis, exultans Spiritu Sancto, Patri gratias obtulit, dicens: Confiteor tibi, Pater, Domine caeli et terrae, &c. — *Nubes et ventus, &c.*] Huic simile videtur quod superius ait, Ne lactes quemquam labiis tuis. Sed ille versiculus specialiter hoc continet, ne promittendo hominem suscipias, et non complendo decipias; iste vero versiculus et hoc continere potest, et illud quod dicit apostolus, Habentes speciem pietatis, virtutem ejus negantes. — *Patientia lenietur princeps, &c.*] Quamvis Dominum peccando offendisti, potes tamen ejus mereri clementiam, si patienter adversa, quae tibi pro peccatis irrogantur, pertuleris, humilique satisfactione duritiam donaveris contumaciae prioris. — *Mel invenisti, comede quod sufficit tibi, &c.*] Dulcedinem invenisti coelestis intellectus, quae spiritualium patrum officio, quasi prudentissimarum apum tibi labore ministrata est. Vide ergo ne in ea plus sapere appetas, quam oportet sapere, ne dum summa intelligere ultra vires quaeris, etiam quae bene intellexeris, amittas. Potest autem in hoc versu typice dictum intelligi, quod in sequenti apte subjicitur: — *Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, &c.*]

Etsi enim proximi cujuslibet allocutionem vel visitationem melle dulciorem invenis; melius tamen est, ut rarius veniendo facias eum semper diligere tuum adventum, quam ut vel una vice tamdiu cum illo maneas; vel totiens ad eum venias, donec te videre fastidiat, et ne redeas, quærat. — *Dens putridus, et pes lassus, &c.*] Et Hieremias ait: Maledictus qui spem ponit in homine, et ponit carnem brachium suum. Qui recte denti putrido et pedi lasso comparatur; quia qui illud unicum bonum hominis, hoc est adhærere Deo, et ponere in Domino Deo spem suam nescit; iste nec vitæ suscipere cibum, nec mansionem potest desideratæ salutis attingere. Et talis amittit pallium in die frigoris, quia etsi in serenitate vitæ præsentis habitu religionis videtur indutus, ubi tamen districtio justi judicis ingruerit, nudus omnimodo ab ornatu justitiæ apparebit, nec eorum consortio dignus. De quibus scriptum est, Beatus qui vigilat, et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et videant turpitudinem ejus. — *Acetum in nitro, &c.*] Nitrum a Nitria provincia, ubi maxime nasci solet, nomen accepit: nec multum a salis Ammoniaci specie distat. Nam sicut salem in littore maris fervor efficit solis, durando in petram aquas marinas, quam major vis ventorum, vel ipsius maris fervor in littoris ulteriora projecit; ita in Nitria, ubi æstatis pluviae prolixiorum tellurem infundunt, aderit ardor sideris tantus, qui ipsas aquas pluviales per latitudinem arenarum concoquat in petram salis quidem, vel glaciei aspectui simillimam; sed nil gelidi rigoris, nil salsi saporis habentem. Quæ tamen juxta naturam salis in caumate durare, atque in nubiloso aere fluere, ac liquefieri solet. Hanc indigenæ sumentes servant, et ubi opus fuerit, pro lavamento utuntur. Unde Judææ peccanti dicit propheta, Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam Borith, maculata es iniquitate tua, dicit Dominus Deus. Crepitat autem in aqua quomodo calx viva, et ipsa quidem disperit, sed aquam lavationiabilem reddit. Cujus natura, cui sit apta figuræ cernens Salomon ait, Acetum in nitro, et qui cantat carmina cordi pessimo. Acetum quippe si mittatur in nitro, protinus ebullit; et perversa mens, quando per increpationem corripitur, aut per prædicationis dulcedinem bona suadetur, de correptione fit deterior; et inde in mur-

murationis iniquitatem succenditur, unde debuit ab iniquitate compesci. — *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, &c.*] Et de corporalibus alimentis et de spiritualibus potest intelligi. — *Prunas ejus congregabis super caput ejus, &c.*] Non de incendiis pœnarum dicit; neque enim doceret sapientia, ut bona inimico, perditionis causa, ministrares; sed prunas super caput ejus, ardorem caritatis in corde ejus significat. Fit enim nonnunquam, ut inimicus crebris victus beneficiis, odiorum rigore mollito, calorem in mente caritatis excipiat, ac de inimico amicus fieri; et eum quem injuste oderat, reclamare incipiat. — *Ventus aquilo dissipat pluvias, &c.*] Si hilari vultu audieris detrahentem, tu illi das fomitem detrahendi; si vero tristi vultu hæc audias, ut dixit quidam vir, discit non libenter dicere, quod didicerit non libenter audiri. — *Melius est sedere in angulo domatis, &c.*] In domo; doma et excelsus et secretus est locus. Quod enim doma Græce, Latine dicitur tectum. Denique in Actibus Apostolorum, ubi Petrus in superiora ad orandum ascendit; pro superioribus, in Græco doma scriptum. Melius est ergo in altitudine virtutum manere quempiam liberum a vinculis uxoris, et a seculi hujus secretum desideriis, quam cum carnalis usu voluptatis, quotidianis nefariæ mulieris contumeliis affici. — *Aqua frigida animæ sitienti, &c.*] Dicit Psalmista: Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea, et cætera. Aqua frigida ergo, quæ sitientis ardorem restinguat, et nuntius qui de longe veniens nova quælibet et inopinata gaudia portet, assimilatur; quia et dulcedo divinæ visionis animam diu desiderantem consolatur, atque ab æstu præsentium tribulationum liberam reddit; et angeli quotidie de terra longinqua, hoc est cum de superna patria descendentes in mundum justos, vel inter tentationes spe cœlestium roborant, vel justis tentationem certaminibus ad palmam perpetuæ retributionis inducunt. — *Fons turbatus pede, et vena corrupta, &c.*] Fons et vena vitæ est os et lingua justī, qui meditatatur sapientiam, et loquitur judicium. Et si hunc a diabolo superari, atque in casum redigi contigerit, merito fons turbatus adversario conculcante, et vena dicitur corrupta. Evenit enim sæpe, ut qui majore scientia præditi fulgebant, ad ultimum plus volentes sapere quam fragilitati humanæ concessum est, in insipientiæ foveam

decidant. Unde subjungitur, — *Sicut qui mel multum comedit, &c.*] Dulcedo enim mellis, si plus quam necesse est sumitur, unde delectatur os, inde vita comedentis necatur. Dulcis quoque est requisitio majestatis; sed qui plus hanc scrutari appetit, quam humanitatis agnitio permittit, ipsa hunc ejus gloria premit; quia velut mel sumptum immoderate, perscrutantis sensum, dum non capitur, rumpit. Non hoc autem solum quisque sapiens attendere debet, ne altiora se quærat, et ne fortiora scrutatus sit; verum etiam ne ea quæ recte atque utiliter scire potuit, immoderatis sermonibus sibimet minus utilia reddat. Unde adhuc apte subjungitur: — *Sicut urbs patens, et absque murorum ambitu, &c.*] Si enim murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis. Et cum se per verba extra semetipsam jactat, apertam se adversario ostendit; quam tanto ille sine labore superat, quanto et ipsa quæ vincitur, contra semetipsam per multiloquium pugnât.

IN CAP. XXVI. *Quomodo nix æstate, &c.*] Et hic versiculus ne indoctis honor docendi committatur, præmonet. Nix namque æstate, et pluviae sunt in messe, persecutiones infidelium in tempore prædicationis evangelicæ, quæ dum graviores forte insistent, et calorem in multis impediunt dilectionis, et fruges bonæ operationis fœdant. Quibus recte gloria, quæ stulto confertur, messi similis asseveratur; quia si indocto cathedra docendi tribuitur, æque per hoc ecclesia infidelium persecutione læditur; quod esse verissimum, Arrianæ tempestatis clamitas probavit. — *Nam sicut avis ad alta transvolans, &c.*] Verba quidem recte avibus comparantur, quod sonando per aera transvolant, ab ore videlicet loquentis ad aures usque audientis; sed distant in eo, quia potest fieri, ut avis quolibet volans, eo loci resideat, ubi nil ei certæ necessitatis aut utilitatis suppetat. Verba autem quæ loquimur, non quolibet dispersa in ventum defluunt atque evanescent, sed in auctorem suum cuncta revertuntur, et vel bene prolata juvant loquentem, vel male edita gravant, ita ut pro omni etiam otioso verbo rationem in die judicii reddere cogamur. Quanto autem magis maledicta non solum ea quæ malitiosa mente in insontem jaculantur, verumetiam illa

quæ negligentium consuetudine passim in quoslibet proferruntur, non alium, sed ipsum maledicum opprimunt. Neque enim maledici regnum Dei possidebunt. Non autem sine causa dicit, maledictum frustra prolatum; quia est et maledictum non frustra prolatum, sed iuxta divinæ districtiōis ira in impios emissum; ut est illud beati Petri in Simonem Magum, Pecunia tua tecum sit in perditionem. Et ea quæ in apostatas et hæreticos ecclesiastica animadversione proferuntur, anathema; de quibus Dominus eidem ecclesiæ dicit, Quæcunque alligaveris super terram, erunt ligata et in cœlis. — *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, &c.*] Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. Non hæc invicem sibi contraria debent videri; non respondere stulto juxta stultitiam suam, et respondere stulto juxta stultitiam suam. Utrumque enim pro temporum et personarum diversitate concordat; dum et stultus contemnitur, quia non recipit sapientiam; et stulta superbia, alia decutitur stultitia; juxta quod et apostolus ait, Factus sum insipiens, vos me coegistis. — *Claudus pedibus, et iniquitatem bibens, &c.*] Potest forte evenire, ut sapiens quilibet stultum in legationem mittat, nesciens quia stultus est; nec tamen ipse sapientiæ suæ gloriam perdat, in eo quod de ignoto bono, quod audierat, credidit. Sed qui hæreticum sciens mittit ad prædicandum populis, claudus est pedibus, et iniquitatem bibens; quod et operis boni foris incessum amisit, et interiora sui sensus haustu stultitiæ debriat. — *Sicut qui misit lapidem in acervum Mercurii, &c.*] Qui insipienti, id est, hæretico confert honorem docendi, non minus delinquit, quam qui deos et delubra gentilium cultu veneratur inani. — *Quomodo si nascatur spina in manu temulenti, &c.*] Spina nascitur in manu temulenti, cum in operibus ejus qui carnalibus servit illecebris, punctiōes oriuntur scelerum. Quibus recte parabola, quam stultus proponit, assimilatur; quia etsi verba prudentiæ stultus dicere novit, nihil in his tamen vitiorum punctiōes, quibus vel seipsum vel proximum laceraret, vitare non novit. Sape namque imprudens, in eo quod bona dicit, aut suam occulte laudem ab hominibus, aut vituperationem quærit aliorum. — *Sicut canis qui revertitur ad vomitum suum, &c.*] Canis cum vomit, profecto cibum qui pectus deprimebat,

ejicit; sed cum ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat, iterum oneratur. Et qui admissa plangunt, profecto nequitiam, de qua male satiati fuerant, et quæ mentis intima deprimebat, confitendo projiciunt, quam post confessionem, dum appetunt, resumunt. — *Vidisti hominem sibi sapientem videri, &c.*] Hoc exponens Dominus, ait: In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant. — *Dicit piger, Leæna in via, &c.*] Multi cum verba exhortationis audiunt, causantur de diabolo, dicentes: Velle quidem se viam justitiæ incipere, sed impediri a Satana, ne hanc perficere possint; sicque hujusmodi excusationis sermonibus semper in lectulo sui torporis, sicut ostium in cardine vertuntur. Et modo exire ad operandum, modo ad quiescendum redire proponentes, in suis jacere pravitatibus numquam desistunt. — *Sapientior sibi videtur piger, &c.*] Septem viros loquentes sententias illos dicit, qui septiformi spiritus gratia pleni, sanctæ scripturæ nobis scientiam ministraverunt. Quibus se sapientiores stultus arbitratur, quia sæpe nonnulli adeo mentem ab agendis his quæ Dominus præcepit, despicientes avertunt, ut ne hæc quidem omnia vel posse ab homine, vel debere impleri contendunt. Et quasi sapientiores his qui divina eloquia scripserunt, ea facere hominem non posse autumant, quæ illi, dictante Spiritu Sancto, hominem facere jusserunt; immo etiam quæ multos homines juvante Spiritus ejusdem gratia perfecisse monstrarunt. — *Sicut qui apprehendit auribus canem, &c.*] Dicit apostolus, Noli verbis contendere; ad nihil enim utiles, nisi ad subversionem audientium. Quicunque ergo simplex sensu est, et duobus inter se jurgantibus mordaci sermone capta fuerit ejus auricula, cito incipit et ipse, quasi canis latrare, et contentiones generare; sed hoc sapiens omnino devitat. — *Verba susurronis quasi simplicia, &c.*] Susurronem incentorem litis, et linguam appellat, qui simulat laudem verborum, et quærit audire unde jurgia seminet.

IN CAP. XXVII. *Ne glorieris in crastinum, &c.*] Ne securus sis aliquando de futuro tempore; quia etsi hodie te Domino servire conspicias, qualis esse in futurum possit, quomodo vitam finire, prorsus prævidere non vales. Beatus

enim homo, qui semper est pavidus. — *Grave est saxum, &c.*] Grave quidem satis est quenquam vel uno aliquo crimine capitali, quasi pondere saxi deprimi, vel quasi glareis arenæ innumeris, peccatis levioribus onerari; sed utroque gravior ira stulti, quia nimirum hæc quo certius quam sint mala, patescunt, eo acrius animam, ut castigentur, compungunt. Ira vero, quia non corporale sed spirituale est vitium, quo minus deprehenditur, eo amplius gravat. Unde non absolute iram, sed iram stulti dicit saxo et arena graviorem. Nam sapientes, quo modo actus suos ac sermones, ita mentis quoque motus solerter examinare et castigare satagunt. — *Ira non habet misericordiam, &c.*] Non de omni ira dicitur, nam de mitissimo ac modesto viro scriptum est: Quia exiit a Pharaone iratus nimis. Sed ira stulti dicit, cujus in priori versiculo meminerat; quæ ubi excanduerit, mox viscera pietatis amittit, et furore tantum suo novit fræna laxare. Alioquin de utili ac necessaria ira dictum est, Melior est ira risu; quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. — *Melior est manifesta correptio, &c.*] Amorem absconditum hoc loco, amorem dicit illicitum; ut est amor adulterinus, qui ob sui turpitudinem merito sapientibus, ne redarguatur, absconditur; cui jure manifestata correptio præfertur, quia absque ulla contradictione melius est quempiam desiderio corrigendi palam corripere, quam studio simul peccandi clanculo diligere. — *Meliora sunt vulnera diligentis, &c.*] Melius est a Domino, qui nos ut filios pater erudire consuevit, vulnera et afflictionem perpeti, quam diaboli blandimentis decipi; qui ut nos cœlesti hæreditate privet, nostris favere solet erratibus, quasi leve sit malum quod agimus, et ultra modum peccatorum nostrorum sæviens tribulatio, quam Domino dispensante toleramus. — *Anima saturata calcabit favum, &c.*] Anima divitum, qui habent consolationem suam, et quibus dicitur a Domino, Væ vobis qui saturati estis, quia esuritis, spernit auditam cœlestis regni dulcedinem; anima autem eorum, qui esuriunt, et sitiunt justitiam, etiam adversa seculi pro Domino, immo ipsam mortem perpeti dulce habet, sciens se per poculum amaritudinis ad gaudia perpetuæ salutis esse venturam. — *Sicut avis transmigrans de nido suo, &c.*] Sicut avis quæ negligit ova sive pullos quos foverat, et alia-

rum avium vel animantium raptui dimittit; sic nimirum ille, qui custodiam virtutum, in quibus proficiebat, deserit; earundem virtutum quas habere videbatur, immundis spiritibus ipse proditor existit. Unde alias dicit, Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. Quod est aperte dicere, Si principis mundi, id est, diaboli tentatio tibi forte institerit, caveto sollicitus, ne a bona operatione, cui insudabas, desistas. — *Melior est vicinus juxta, &c.*] Melior est tibi vicinus aliquis, qui tibi animum fraterna societate connectit, quam germanus frater qui jura fidei et pietatis communia habere tecum negligit. Quod Dominus in parabola vulnerati a latronibus, ejus qui descendebat ab Hierusalem in Hiericho; et Samaritani, qui curam egit illius, manifeste probavit. — *Qui benedicit proximo suo voce grandi, &c.*] Voce grandi proximo benedicit, qui cum favore superflue laudis extollit; vel malis videlicet actibus ejus contra justitiam favendo, vel bona plus justo laudando. Sed hic maledicenti assimilatur, quia plurimum lædit eum, cui laudando sive in mala actione confidentiam tribuit, seu in opere recto simplicitatem puri cordis minuit; ut videlicet bonum quod supernæ mercedis intuitu inchoarat, transitoriæ laudis amore consummet. — *Ferrum ferro acuitur, &c.*] Satis bona est collatio et consilium sapientium; qui ubi se invicem consulendo instruunt, ferrum ferro acuitur. — *Infernus et perditio non replebuntur, &c.*] Inferni tormenta non replebuntur, terminum accipiendo; similiter et intentiones eorum, qui humana sapiunt, insatiabiles sunt in desiderio peccandi. Qui et ideo sine fine pœnas luunt, quia voluntatem habuerant sine fine peccandi, si naturam haberent sine fine vivendi. — *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, &c.*] Pastori dicitur ecclesiæ. Diligenter abhibe curam eis, quibus te præesse contigerit. Agnosce animos actusque singulorum; et si quid in eis vitii sordidantis inveneris, citius castigare memento. Non enim tu semper oves Dominicas pascendi potestatem habebis, sed æterna est corona, quam percipies, si commissum tibi gradum tuo tempore bene ministraveris. — *Aperta sunt prata, &c.*] Aperta sunt modo pascua sacramentorum cœlestium, quæ diu fuerant typicis præclusa legalibus. Apparuit novitas evangelicæ veritatis et gratiæ; collecta sunt in pabulum

gregis Dominici scripta patrum veterum; ablata quidem Judæis superbientibus falce divinæ animadversionis, et humilibus ecclesiæ populis ad spirituale subsidium data; juxta quod Dominus illis, Auferetur, inquit, a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. — *Agni ad vestimentum tuum, &c.*] Agnos innocentes, hædos pœnitentes nuncupat. Agnorum ergo vellere vestieris, dum bonis obedientium discipulorum moribus pastor ipse profeceris, eorumque laudabilia facta cernens, et in ornatu virtutum, et in calore dilectionis ipse gloriosior extiteris. Hædis agrum comparabis, dum peccatores ad pœnitentiam vocando, sublimiorem tibi in terra viventium locum acquiris. — *Sufficiat tibi lac caprarum in cibis tuis, &c.*] Tanta instantia pecus tibi commissum pasce,

Ne tibi lac æstate novum, nec frigore desit,

sed tibi semper tuisque sufficiat; id est, tam sedulo doctrinæ insta, ut etiam quondam pœnitentes ad officium docendi provehas; quatenus per illos, qui pridem pro fœditate vitiorum ad sinistram judicis videbantur esse ponendi, modo rationabile, et sine dolo lac verbi parvulis sensu ministretur. Fit autem lac caprarum ad victum ancillis, quando hi qui nondum amore perfecto, sed adhuc timore servili Domino deserviunt per exemplum; vel verba eorum, qui per pœnitentiam salvi facti sunt, vivificis verbi epulis reficiuntur, atque ut ad majora virtutum proficiant incrementa, uniantur. Quidam hoc quod dictum est, Aperta sunt prata, et apparuerunt herbæ virentes, et collecta sunt fœna de montibus agni ad vestimentum tuum, et hædi ad agri pretium; ita posuit, Aperta sunt monumenta, apparuerunt corpora rediviva, sequestrati sunt peccatores a sanctis, fœnum ad comburendum de locis excelsis. Sequestrati sunt agni ad dexteram, hædi ad sinistram. Agni ad vestimentum regis; quia ipse dixit, Inhabitabo in eis. Hædi pro pretio sanctorum quos nocuerunt ignibus venundantur.

IN CAP. XXVIII. *Fugit impius nemine persequente.*] Qui non est in fide fortis, etiamsi nullus persecutor insistat; nunquam sponte fidem deserit, quando vel latrociniis, vel perjuriis, vel fornicationibus, vel veneficiis, aliisque hujusmodi sceleribus se infideli similem reddit. — *Justus autem*

quasi leo confidens, &c.] In occurſu beſtiarum ideo leo non trepidat, quia prævalere ſe omnibus non ignorat. Unde juſti viri ſecuritas leoni recte comparatur, quia contra ſe cum quolibet ſurgere conſpicit, ad mentis ſuæ confidentiam redit; et ſcit, quia cunctos adverſantes ſuperat, quia illum ſolum diligit, quem invictus nullo modo amittit. — *Viri mali non cogitant judicium, &c.*] Omnia animadvertunt electi, hoc eſt, et futurum eſſe diſcrimen univerſalis judicii, et quibus operibus requies, quibus pœna retribuetur æterna. — *Qui decipit juſtos in via mala, &c.*] Qui per doctrinam hæreticam decipit amatores juſtitiae, ut a veritate devient, ipſe quidem pro malis ſuis pœnam quam meretur, incurrit; bona autem ſi qua gerebat, vel utilia ſcribendo, vel continenter vivendo, aliis in adiutorium cedunt: eis nimirum qui hæc legentes ſive audientes, exempla ſibi ſalutis etiam ab eo quem periſſe norunt, aſſumunt. — *In exultatione juſtorum multa gloria.*] Quia videlicet non de præſentibus divitiis, ſed de æternis in futuro bonis exultant. Non de rebus mundi quem vident, ſed de Creatore mundi, cujus viſionem ſperant, lætantur; dicente Pſalmographo, Lætamini in Domino, et exultate juſti. Vel certe in exultatione juſtorum multa fit gloria; quia quotiens electos in hac vita pro eventibus eccleſiæ proſperis exultare contigerit, multa a Domino gloria ex plurimorum fide ac piis operibus datur. — *Regnantibus impiis, ruinæ hominum.*] Sicut multi gloriam Deo dare incipiunt, cum juſtos in profectu virtutum gaudere conſpiciunt; ita quotiens reprobi regnum tenent, multos ſuæ perfidiæ complices exhibent. Quod et de paganis, et de hæreticis, et de malis catholicis recte poſteſt accipi. — *Beatus homo, qui ſemper eſt pavidus, &c.*] Sequentis ira judicii tanto tunc diſtrictior portabitur, quanto nunc inter culpas minime timetur. Unde alibi dictum eſt, In die bonorum, ne immemor ſis malorum; et in die malorum, ne immemor ſis bonorum. Sic ergo utraque jungenda ſunt, ut unum ſemper ex altero fulciatur. — *Leo rugiens, et uſus eſuriens, &c.*] Et de principibus paganis et hæreticis poſteſt intelligi, qui populi pauperis, id eſt ſanctæ eccleſiæ, vel patientiam, vel ſapientiam ferina sæpe sævitia tentant. — *Hominis qui calumniatur ſanguinem, &c.*] Sive terram agri, ſive terram corpusculi, qui exercet, ſaturabitur;

ille frumento, iste virtutibus. Qui utramque spernit, replebitur egestate. — *Vir qui festinat ditari, &c.*] Profecto enim qui augere opes ambit, peccatum negligit, more avium captus, cum escam terrenarum rerum avidus incipit, quo stranguletur peccati laqueo non cognoscit; cum quælibet præsentis mundi bona desiderat, quæ de futuro damna patiatur, ignorat. — *Cum surrexerint impii, abscondentur homines, &c.*] Eisdem homines, quos justos appellat, quia videlicet justum statutumque a Deo humanæ conditionis ordinem servant. Unde in libro beati Job de pœnitente quolibet perverso dicitur, Respiciet homines, et dicet, Peccavi. Quod est aperte dicere, Respiciet eos qui naturam humanæ creationis recte custodiunt; et se peccando jumentis assimilatum esse cognoscit. Patet ergo sensus, quia fervente impiorum persecutione abscondentur sæpe fideles; vel non ausi, vel non permissi ad publicum procedere; dicente Domino, Si vos persecuti fuerint in civitate ista, fugite in aliam. Ubi autem, perditis auctoribus, persecutio cessaverit, augustior post pressuras fidelium, gloria clarescit. Sed et infidelium plurimi, visa infidelitatis damnatione, fidei gratiam suscipiunt; juxta id quod scriptum est, Pestilente flagellato, sapientior erit parvulus. Ab ornamento virtutum nudus existere comproberis, quia quod Domino testante pollicitus es, implere nequiveras. Hoc autem dictum est, non quo curam regendarum animarum, cum tibi regulariter imposita fuerit, suscipere non debeas; sed ne passim, nullo jubente, doctoris tibi ac præsulis officium temerarius usurpes.

IN CAP. XXIX. *Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, &c.*] Qui fictis sermonibus proximum laudat, illi quidem parat insidias; quibus periculum cauti operis, ut verbi securior factus, incidat. Sed videamus utrum retia fraudulentæ, eum cujus gressibus expanduntur, an potius illum a quo expanduntur involvant. Sequitur: — *Peccantem virum iniquum involvet laqueus, &c.*] Non ergo justo laqueus peccantium, etiamsi corporaliter perimat, nocet. Ipsos autem reprobos insidiæ, quas proximis parant, in perpetuum damnant; gaudentibus justis, ac rectum Conditoris judicium laudantibus vel de sua ereptione, vel de perditione pravorum.

Denique clausulam prioris versiculi antiqua editio manifeste posuit, Retia circumdat pedibus suis. Ex ambiguo enim Græco, quod est *αὐτοῦ*, utrumque interpretari potest. Nam qui fodit foveam proximo suo, incidet in eam ipse, ut alibi dictum est.— *Vir sapiens si cum stulto contenderit, &c.*] Doctor sapiens, si cum infideli et contumace contenderit, sive tormenta reproborum, seu gaudia narret bonorum, frustra erga insensatum laborat; si velamenta pœnitentiæ suadeat, seu bonæ operationis, quæ sint præmia dicat, non auditur a stulto. Hinc et apostoli Judæis dicebant, Lamentavimus vobis, et non planxistis; cecinimus vobis, et non saltastis. — *Totum spiritum suum profert stultus.*] Impatientia impellente agitur, ut totus foras spiritus proferatur. Quem idcirco citius perturbatio ejicit, quia nulla interius disciplina sapientiæ circumcludit. — *Sapiens autem differt et reservat in posterum.*] Læsus enim, in præsens se ulcisci non desiderat, quia etiam tolerans, pati optat; sed tamen vindicari omnia extremo judicio non ignorat. Hunc locum antiqua translatio sic habet, Totam iram suam profert impius, sapiens autem dispensat per partes; quia nimirum stultus ad ultionem sui perturbatione succenditur; sapiens autem paulatim eam maturitatem consilii ac moderationis extenuat, et expellit. — *Pauper et creditor obviaverunt sibi, &c.*] Pauper est, humilis verbi Dei auditor; creditor autem, qui ei verbi ejusdem pecuniam prædicando committit; qui obviant sibi, cum in unam eandemque pietatis gratiam conveniunt. Et utriusque illuminator est Deus; quia neque ille sine divinæ pietatis prædicare, neque iste potuit credere. Veridica namque manet sententia veritatis, qua dicit, Quia sine me nihil potestis facere. — *Rex qui judicat pauperes in veritate, &c.*] Et Psalmista de Christo rege, Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga æquitatis, virga regni tui. — *Virga atque correptio tribuit sapientiam, &c.*] De hac virga apostolus ad Corinthios, An vultis in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis? Puer namque, quem frequentissime corripiendum et erudiendum admonet, populus Dei est; qui, si non assiduis monitis et increpationibus sacerdotum fuerit castigatus, confusionem generat ecclesiæ, detrahentibus his qui foris sunt religioni fidei Christianæ. Unde recte subjungitur: — *Cum prophetia defecerit, dissipabi-*

tur populus, &c.] Quia nimirum cum cessaverit sacerdotalis eruditio, solvetur continuo disciplina divinæ legis, quia populus ad beatitudinis præmia pertingere debuerat. — *Vidisti hominem velocem ad loquendum, &c.*] Grave quidem vitium stultitiæ, sed non levius est verbositatis. Nam sæpe contingit, ut hebes aliquis, et ipsarum quoque nescius literarum, citius verba salutiferæ correptionis accipiat, quam is qui affluentia præditus sermonis, magis sua, quæ novit, vel quæ se nosse autumat, jactanter proferre, quam dicta sapientum audire contendit. — *Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, &c.*] Qui delicate a pueritia nutrit corpus suum, quod animo debuerat subjugare, is ubi ad annos adolescentiæ pervenerit, lascivium hoc et indomabile sentiet. Hunc versum alia translatio pulchre habet, Qui deliciatur a pueritia, servus erit; novissime autem et contristabitur. Namque sero malorum pœnitens in se, qui se meminit noluisse, in tenera adhuc ætate a suis voluptatibus ad regulam continere prudentium. — *Vir iracundus provocat rixas, &c.*] Janua omnium vitiorum iracundia est, qua clausa, virtutibus intrinsecus dabitur quies; aperta vero, ad omne facinus armabitur animus. — *Qui cum fure patitur, odit animam suam, &c.*] Adjutorem suum sapientia non solum a peccatis abstinere, sed a peccantium se contubernio docet cohibere; ne forte a districto iudice mereatur audire, Si videbas furem, simul currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Non enim fur solummodo sed etiam ille reus tenetur, qui conscius furti, quærente possessore pecuniam qui perdidit, non vult indicare, cum valet. Verum ne quis causetur metu se personæ potentioris, neque a furum consortio separari, neque prodere posse, quod novit, aperte subditur: — *Qui timet hominem, cito corruet, &c.*] Cui congruit illud evangelicum, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.

IN CAP. XXX. *Verba Congregantis, filii Vomentis.*] Hucusque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiae regis Juda. Hinc rursum verba Salomonis ab ipso, quod Græce Ecclesiastes dicitur, nunc interpretato in Latinum nomine illo, Congregans appellatur. Ecclesia enim congregatio vocatur. — *Visio quam locutus est vir, cum quo est*

Deus, &c.] Visio, inquit, quam locutus est; quia quod vidit apud Deum secretiora contemplando, patefecit hominibus, foras loquendo. Quisquis enim Spiritu Dei confortatur, hæc quæ sequuntur, humili corde profatur. — *Stultissimus sum virorum, &c.*] Filii enim seculi hujus prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. Et apostolus, Si quis, inquit, videtur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens. Et ipse de se suisque similibus, in quibus est Deus, Nos autem prædicamus Christum crucifixum; Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. — *Non didici sapientiam, &c.*] Non didicit Salomon ab homine sapientiam, sed Deo gratis offerente percepit, ut sanctorum scientiam nosset. Sed et apostolus qui ait, Nos stulti propter Christum; ipse iterum dicit, Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non hujus seculi, et cætera. — *Quis ascendit in cælum, atque descendit?*] Hæc est sanctorum scientia, quæ a sapientibus seculi stultitia putatur; quia videlicet Dei Filius in assumpta carne, post mortem et resurrectionem suam ascendit in cælum, ac nostræ resurrectionis tempore descensurus est de cælo ad judicandos vivos et mortuos. — *Quis continuit spiritum manibus?*] Omnis spiritus et humanus et angelicus, et animalium et procellarum, ne deficiat, Dei potentia continetur. — *Quis colligavit aquas, quasi in vestimento?*] Congregans sicut in utre aquas maris. — *Quis suscitavit omnes terminos terræ?*] Dominus, qui nunc omnibus animantibus et germinibus vitam et incrementum excitat. Et in die judicii cunctum a quatuor ventis cæli genus humanum a morte suscitabit. — *Quod nomen ejus, et quod nomen filii ejus si nosti?*] De Dei Patris et Filii nomine dicit, cujus mysterium secularis sapientia naturaliter scire non potest. Quamvis unum esse Deum, qui omnia fecerit per ea quæ mirabiliter facta videt, intelligere potest. Si nosti, inquit, subauditur tu, qui de tua te jactans sapientia, nostræ fidei mysteria, stultitiam nuncupare præsumis. — *Omnis sermo Dei, ignitus clypeus est sperantibus in se.*] Hæc et tota Christi ecclesia novit, et illi maxime qui, Deo secum morante, terrenam sapientiam contemnunt; quia omnis sermo divinus corda electorum et igne caritatis accendit, et scientia veritatis illustrat, et vitiorum sordes consumit, et ab hostium insidiis, cunctisque de-

fendit adversis. Sed solertius intuendum, quia proprietatem Græci sermonis, quod est pepyromenon, Latina translatio uno verbo non explicat. Unde nunc ignitum, nunc igne examinatum transfertur, ut, Ignitum eloquium tuum vehementer, et, Argentum igne examinatum. Quod utrumque in Græco uno verbo dicitur pepyromenon. Et quod huic Salomonis sententiæ simillimum sonat, Eloquia Domini igne examinata: id est, Pepyromena. Pepyromenon ergo, quod tanquam conflatum, in igne purgatum sit. Sicut enim quæcumque metalla igne conflata, sordem in se alienam atque inutilem non continent; totum, quicquid in his residet, verum et perfectum, et omni vitiorum sorde purgatum est; ita eloquium Dei, æternorum in se bonorum fidem testans. Hinc est illud Domini, Iota unum aut unus apex non peribit a lege, donec omnia fiant. Vera enim omnia sunt, et extra omnem ambiguitatem superfluæ inanitatis ignita. — *Non addas quicquam verbis illius, &c.*] Non corrumpas colloquia sanctarum scripturarum, quod quidam hæretici, ne his convincerentur, fecisse noscuntur. — *Duo rogavi te, ne deneges mihi, &c.*] Hæc adhuc vir cum quo est Deus, sermonis ejus igne radiatus, ad ipsum Dominum conversa voce profatur, obsecrans, ne unitatem seculi unquam vel verba mendacia, veritati cœlesti præponat scripturæ; nec rursum, vel copia vel inopia transeuntium rerum in oblivionem decidat æternorum. — *Generatio, quæ patri suo maledicit, &c.*] Cum superius puritatem sibi vitæ a Domino dari peteret, convertens subito intuitum ad contemplandam pravorum nequitiam, quantis hæc sit involuta miseriis, quam longe a veritate distet, insinuat, eo quod honorem parentibus non deferunt. — *Generatio quæ sibi munda videtur, &c.*] Quia Deus dissipat ossa hominum sibi placentium. — *Generatio, cujus excelsi sunt oculi, &c.*] Quam Psalmista ait, Domine, non est exaltatum cor meum, &c. — *Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, &c.*] De hac Psalmista, Filii hominum dentes eorum, arma et sagittæ, et cætera. Qui sunt persecutores ecclesiæ Christi. Quod si diligentius considerare volueris, invenies has generationes, congregationes esse nequissimas Judæorum et hæreticorum. Judæorum ergo generatio Patri suo maledicit, illi videlicet, qui ait, Filius meus primogenitus Israel, quando filium ejus

viventem in carne negavit. Et matri non benedixit, synagogæ videlicet, cujus fidei pristinæ, quam a patribus ac prophetis de Christo habuerat, detraxit. Novatianorum generatio munda sibi videtur, dicens: Pœnitentia opus non habere. Et tamen non potest munda esse a sordibus peccatorum, quæ fontem pœnitentiæ peccantibus veniam negando, præcludit. Item generatio Arrianorum excelsos habet oculos, et palpebras supra Deum erectas, inquirens, qui fuit antea; et quia fuit tempus quando non fuit Filius, vel quæ Sancti Spiritus potestas, æqualis, an inæqualis. Item generatio, quæ pro dentibus gladios habet, illa est congregatio pravorum, quæ perfidiam etiam aliis intimare satagit. Et sicut corpora solent gladiis sterni, ita animas audientium veneno pravæ allocutionis, morti perpetuæ subjugare contendit. — *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, &c.*] Sanguisuga est diabolus, qui siti peccandi ac peccata suadendi incessanter accenditur. Huic duæ sunt filiæ, quia duæ specialiter humani generis illecebræ; hunc antiqui hostis imitantur ardorem, luxuria videlicet et philargyria. Nam et luxuriæ, et quo liberius fræna laxantur, eo noxius delectatur. Et sicut quidam ait poetarum, Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. — *Tria sunt insatiabilia, &c.*] Ignis vero non dicit, Sufficit; infernus nunquam redundat; meretrix similiter vicina, ejus corpus non satiatur deliciis; et avarus nunquam dicit, Sufficit. Quidam infernum interpretantur diabolum, quia insatiabilis sit de seductione humana. Os vulvæ, et terram, quæ non satiantur aqua, ut supra; ignem qui non dicit, Sufficit: incendium gehennæ, quod nunquam desinat, sed eos qui peccatis finem ponere noluerunt, infinito ardore comburat. — *Oculum, qui subsannat patrem, et despicit partum matris suæ, &c.*] Perversi, dum divina judicia reprehendunt, subsannant Patrem. Et quilibet hæretici, dum prædicationem sanctæ ecclesiæ deridendo contemnunt, partum matris despiciunt; quia de ipsa exeunt, qui contra ipsam loquuntur. Ex nobis, inquit, exierunt, sed non erant ex nobis. Quorum intentionem dum prædicatores catholici de scripturarum divinarum fluentis procedentes increpando revincunt, quasi oculum nefandum corvi de torrentibus effodiunt, et filii aquilæ comedunt. Corvi etenim vocantur doctores sancti, quia per humilitatis gratiam,

peccati in se nigredinem confitentur. Filii autem aquilæ, quia per gratiam ejus sunt renati, qui in habitu assumptæ carnis ad cœlestia transvolant. Unde et alibi filii sponsi appellantur. — *Tria sunt difficilia mihi, &c.*] Quantum ad historiam pertinet, ita est ut scriptum est. Sed quia per parabolas loquitur, via aquilæ in cœlo difficile invenitur: hoc est, subtilitas inimici, qua circa cœlestium corda virorum volitat, magno cum labore deprehenditur. Similiter et via colubri super terram; id est, astutia hostis venenati, insidiari non desinentis, eis quos in petra fidei fundatos esse conspicit. Necnon et via navis in medio maris, hoc est, via iniquitatis, quæ per amaras seculi hujus undas, immundorum spirituum flatibus agitata, tanta subtilitate discurrit, ut vel vix, vel nullatenus ejus possit iter deprehendi. Nam quod aquila malignum hostem significet, testatur propheta, qui ait: Velociiores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli, id est, homines, qui nos persecuti sunt, tam sævi fuerunt, ut ipsis dæmonibus crudeliores esse viderentur. Quod coluber diabolum sæpe insinuet, et in primi hominis transgressione probatum est; et cum quidam vir sapiens aiebat, Quasi a facie colubri fuge peccatum. Navis quoque, quod levitatem designet, eorum qui circumferuntur omni vento doctrinæ, demonstrat propheta, qui ait: Et Chaldeos in navibus suis gloriantes. Hoc est immundos spiritus de fragilitate atque instabilitate mentis humanæ se extollentes, et de illius ruina quasi victores lætantes. Sicut ergo illa tam callida sunt, ut inveniri nequeant; sic adolescens, qui viam veritatis deseruit, difficile cogitatu est, quo semper omnes horas, in quot cogitamenta vecors vaga mente declinet. Talis est et via mulieris adulteræ, quæ comedit et tetigit os suum, et dicit, Non sum operata malum. Adultera quoque mens, in similitudinem eorum quæ commemoravit superius, instabilis semper et vaga est. Quæ, ubi admissum turpitudinis suæ celare poterit, negat se aliquid perpetrasse facinoris. — *Quatuor sunt minima terræ, &c.*] Minores videntur in terra sæpe justi quam reprobi, id est, humiliores, et huic mundo abjectiores; sed tamen sapientiores sunt sapientibus mundi, in eo quod æterna et cœlestia bona sapiunt; ac pro his appetendis, quæ illi non norunt, adversa quæque seculi fortiter pati desiderant. —

Formicæ, populus infirmus, &c.] Et ecclesiæ populus, ut fortitudinem mentis custodiat, infirmum se temporaliter, adversariis sævientibus ostendit; Domino per evangelium dicente, Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dextera maxilla tua, præbe illi et alteram. Qui in hac vita præparat sibi fructus bonorum operum, quibus vitam mereatur habere perennem. — *Lepusculus, plebs invalida, &c.*] Et hic plebem ecclesiæ designat, quæ invalida dicitur; vel quia ut supra diximus, suas injurias ulcisci ipsa non quærit; vel quia in suis viribus, nil fidere, sed in auxilio Redemptoris sui salutem sperare didicit. Et hoc est illam cubile in petra collocare, ejus præsidio adversus vitæ incursus Domino dicere cum Psalmista: Esto mihi in lapidem fortissimum et domum munitam, ut salves me; quia petra mea et munitio mea tu es. Pro lepusculo, antiqua translatio Chyrogrillium posuit. Est aut animal non majus ericio, habens similitudinem muris et ursi. Cujus in Palestinæ regionibus magna est abundantia; semperque in cavernis petrarum, et terræ foveis habitare consueverunt. Notandumque, quod in Psalmo, ubi nos canimus, Petra refugium erinaciis; in quibusdam codicibus, leporibus, in quibusdam chyrogrilliis, invenimus. Sed et in hac Salomonis sententia quædam exemplaria pro lepusculo, erinacium habent. Nam et in libro Hebræorum nominum invenimus idem verbum Hebræum, Sapham, in Hieremia; chyrogrillium et leporem et erinacium a sancto Hieronymo interpretatum. — *Regem locusta non habet, &c.*] Locustam quidam gentilium plebem interpretantur, quæ quondam sine rege, id est, sine Christo, sine propheta, sine doctore existens, nunc in unitatem fidei congregata, ad spiritualem pugnam contra diabolum properat. Potest autem in locusta, anachoritarum concors unitas accipi; quæ cum homine præceptore nullo in suis latibulis regatur, infatigabili tamen instantia in suis quæque locis Christo militare, et male pullulantia carnalium voluptatum germina consuevit absumere. — *Stellio manibus nititur, &c.*] Stellio manibus nititur; quia nimirum alas, quibus feratur, non habet. Et moratur in ædibus regis; illorum significat humilitatem, qui cum sint juxta naturam tardi ingenio, solertia tamen industriæ suæ, vel ad divinarum notitiam scripturarum, vel ad virtutum gra-

tiam, quibus ingressum regni cœlestis mereantur, attingunt. Plerumque etenim aves, quas ad volandum penna sublevat, in inferioribus resident. Et stellio, qui ad volatum pennas non habet, nitens manibus regis ædificium tenet. Quia nimirum sæpe ingeniosi quique, dum per negligentiam torpent, in pravis actibus remanent; et simplices, quos ingenii penna non adjuvat, ad obtinenda æterni regni mœnia virtus operationis levat. — *Tria sunt quæ bene gradiuntur, &c.*] Ipse hoc loco leo ponitur; de quo scriptum est, Vicit leo de tribu Juda. Qui fortissimus bestiarum dicitur, quia in illo hoc quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Qui ad nullius pavet occursum; dicit enim, Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quicquam. Gallus succinctus lumbos, id est, prædicatores sancti inter hujus noctis tenebras, verum mane nuntiantes. Qui succincti lumbos sunt, quia a membris suis, luxuriæ fluxa restringunt. Et aries, nec est rex qui resistat ei. Quem alium hoc loco arietem accipimus, nisi primum intra ecclesiam ordinem sacerdotum? de quibus scriptum est, Afferte Domino filios arietum; qui per exempla sua, gradientem populum, quasi subsequenter ovium gregem trahunt. Quibus spiritualiter recteque viventibus, nullus rex omnino resistere sufficit: quia quilibet persecutor obviet, intentionem eorum non valet præpedire. Et quia post hæc etiam Antichristus apparebit, hoc quartum subdidit, dicens: — *Et qui stultus apparuerit, postquam elevatus est in sublime, &c.*] Ipse quippe in sublime elevabitur, cum Deum se esse mentietur. Sed elevatus in sublime stultus apparebit, quia in ipsa elatione sua, per adventum veri judicis deficiet. Quod si intellexisset, ori imposuisset manum; id est, si supplicium suum, cum superbire exorsus est, prævidisset, bene aliquando conditus in tantæ jactatione superbiæ non fuisset elatus. De quo nequaquam moveat, quod superius dictum est, Quartum quod incedit feliciter. Tria quippe incedere bene, dixit, et quartum feliciter. Non enim omne quod feliciter, bene; neque in hac vita omne quod bene, feliciter. Nam leo, gallus, et aries bene incedunt, sed non hic feliciter, quia persecutionum bella patiuntur. Quartum vero feliciter, et non bene incedit, quia in fallacia sua Antichristus graditur, sed juxta breve tempus vitæ præsentis ipsa illi fallacia pro-

speratur. — *Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, &c.*] Ubra fortiter premimus, cum verba sacri eloquii subtili intellectu pensamus. Qua pressione dum lac quærimus, butyrum invenimus, quia dum nutriri vel tenui intellectu quærimus, ubertate internæ pinguedinis ungemur. Quod nec nimie nec semper agendum est, ne dum lac quæritur, ab uberibus sanguis sequatur. Quia dum verba sacri eloquii, plusquam debent, discutiuntur, in carnalem intellectum cadunt. Sanguinem enim elicit, qui vehementer emulget; quia carnale efficitur hoc quod ex nimia spiritus discussione sentitur. — *Et qui provocat iras, &c.*] Quid præcedente parabola juxta literam significaret, aperit; quia qui in modesto sermone proximum allocutus, gratum accipit responsum, quasi de uberibus, in quibus lac quærebat, butyrum exprimit. Atqui inepto verbo iram discordiamque fraterno ex corde provocat, quasi ultra modum emungens verba, sanguinem pro lacte reperit.

IN CAP. XXXI. *Verba Lamuelis regis, &c.*] Lamuel interpretatur, in quo Deus. Et ipse est de quo supra, eodem nomine in Latinum verso dicitur, Visio quam locutus est vir, cum quo est Deus. Mater autem, quæ hanc eum visionem edocuit, non alia melius quam divina gratia intelligitur, quæ illum in corde invisibiliter erudit intellectum sapientiæ quam foris hominibus ipse ministraret. Quamvis et ipsa carnalis mater Salomonis, hæc eum parvulum docuisse recte possit intelligi. Quæ quidem ipse, quia sapienter dicta cognoverit, operi parabolarum suarum miscere voluerit. Et ideo recte, postquam dictum est in titulo, Verba Lamuelis regis; additum est continuo, Visio qua erudit eum mater sua. Quia cum in regnum unctus, spiritum sapientiæ percepit, vidit in eodem spiritu, quam prudenter se mater bona docuerit. — *Quid, dilecte mi; quid, dilecte uteri mei?*] Subaudis, Quid tibi dicam, fili, qui de utero meo natus, electus es in regnum? — *Quid, dilecte votorum meorum?*] Id est, qui electus es in hoc quod tota devotione desiderabam. — *Ne dederis substantiam tuam mulieribus.*] Patet literæ sensus, sed et virtutum nostrarum substantias corruptionibus vitiorum contaminare prohibemur. — *Et divitias tuas ad delendos reges.*] Divitias suas dat ad delendos reges, qui terrenis deliciis hominum

corda corrumpit, ne cœlestia bona inquirent, in quibus perpetuo possint regnare cum Christo. Delentur enim reges per divitias, quando quilibet summi regis corpori adunati per fidem, nihilominus per illecebras seculi merentur eradicari de terra viventium. — *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum.*] Et hæc sequentia patent juxta literam. Allegorice autem præcipit, ne vino, in quo est luxuria, inebriet mentes fidelium, qui sunt membra Regis æterni. Quia nulum secretum est, ubi regnat ebrietas; nil de secretis cogitatur, ubi regnat voluptas carnalis; sed ea tantum carnales, quæ sunt visibilia, scrutantur. — *Ne forte bibat, et obliviscatur judiciorum, &c.*] Ne terrenis debriatus illecebris, obliviscatur pauperum Christi; qui et ipse pauper est factus pro nobis. — *Date siceram mœrentibus, &c.*] Bibant et obliviscantur egestatis suæ, et doloris non recordentur amplius. Siceram et vinum hoc loco supernam divinæ sapientiæ consolationem dicit; quæ illis est exhibenda cordibus, quæ in infimis consolari refugiant; et quicquid occurrit in præsentī, amaro suscipiunt animo, solis quæ nondum vident gaudiis cœlestibus tota mente inhærentibus; juxta eum qui dixit, Negavit consolari anima mea, memor fui Dei, et delectatus sum. Item, date siceram mœrentibus et vinum bibere his qui amaro sunt animo, et cætera. His, qui pro plenitudine actuum pristinorum mœrore atque tristitia deprimuntur, spiritualis scientiæ jocunditatem velut vinum, quod lætificat cor hominis, affluenter infundite, eosque salutaris verbi crapula refocillante, ne forte jugitate mœroris ac lethali desperatione demersi, abundantiori tristitia absorbeantur, qui ejusmodi sunt. — *Aperi os tuum muto, &c.*] Pro causa pauperum, qui ipsi per se loqui in judicio non valent, ipse loqui memento, et eos defensare curato, qui patriæ cœlestis intuitu, hujus vitæ viam ocius transire satagunt. Aliter os aperire muto præcipit populo gentium fidei verbum prædicare, qui divina eloquia prius personare nesciebat; et non tantum Judæis, sed et cunctis per orbem nationibus curam salutis impendere. — *Aperi os tuum, decerne quod justum est, &c.*] Sicut in versu superiori pro causa et ereptione pauperis, os aperire præcepit; ita in isto, ipsum pauperem ubi erraverit, juste castigare ac judicare admonet. Juxta quod et Moyses ait, Et pauperis in judicio

non misereberis. Quod utrumque facere Dominum propheta insinuat, dicens, Sed judicabit pauperes in justitia, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ. — Hucusque verba Lamulæ. Hinc sapientissimus regum Salomon laudes sanctæ ecclesiæ versibus paucis, sed plenissima veritate decantat. Constat namque, idem carmen versibus XXII. juxta ordinem videlicet Hebræorum, ac numerum literarum, ita ut singuli versus a singulis literis incipiant. Cujus ordine perfectissimo alphabeti typice innuitur, quam plenissime hic vel animæ cujusque fidelis, vel totius sanctæ ecclesiæ, quæ ex omnibus electis animabus una perficitur catholica, virtutes ac præmia describantur. — *Mulierem fortem quis inveniet? &c.*] Mulier fortis ecclesia catholica vocatur, mulier videlicet, quia spirituales Deo filios ex aqua et Spiritu Sancto gignere consuevit. Fortis, quia cuncta seculi adversa simul et prospera pro Conditoris sui fide contemnit, quam ipse in carne apparens, infirmam quidem invenit, sed inventione sua, hoc est pia visitatione fortem reddidit. Unde post ejus redemptionem ad cœlos rediens, supernis civibus gaudens aiebat: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat. Videns ergo Salomon genus humanum innumeris implicatum erroribus, quodque ad ejus salvationem, nullus patriarcha, nullus propheta, nullus omnino electorum, præter solum Mediatorem Dei et hominum sufficeret, ait, Mulierem fortem quis inveniet? procul et de ultimis finibus pretium ejus. Ac si aperte futuram Domini gratiam admirando protestetur, Quis tantæ virtutis, quis talis est meriti, qui de tot incredulis ac scelestis mundi nationibus unam sibi electorum ecclesiam congregaret, quam sua gratia fortem atque insuperabilem adversantibus cunctis efficiat? Non hic certe nostri similis, non nostro est tempore venturus, sed in fine seculorum est de cœlo Deus homo descensurus, qui nos sua passione a morte redimat. Hoc est enim, quod ait, Procul, et de ultimis finibus pretium ejus. Procul videlicet, statu temporis, quod a diebus Salomonis usque ad partum Virginis intererat. De ultimis autem finibus, Quia a summo cœlo egressio ejus, qui non aliud pro redemptione nostra pretium, quæ seipsum obtulit. Unde apostolus, Qui dilexit, inquit, nos, et tradidit semetipsum pro nobis, oblationem et hostiam Deo in odorem

suavitatis. Quamvis et ita recte possit intelligi pretium sanctæ ecclesiæ procul positum fuisse, quia incarnatio, Verbi Dei conversatio inter homines, passio ac resurrectio longe a nostræ esset naturæ conditione discreta. Quoniam videlicet ille, et quando voluit, et de qua voluit matre natus est, et sine peccato vixit in mundo; et quando voluit et qua voluit morte discessit a mundo. Tempus quoque resurrectionis et ascensionis suæ in potestate habuit, et cætera hujusmodi; in quibus tam procul a nobis, quam cælum distat a terra. Quia vero ecclesiam, quam redemit Dominus, non solum verbum salutis suscipere, sed et constanter pro illo certare, et hoc ipsum per mundum prædicare donavit, merito subjungit: — *Confidit in ea cor viri sui, &c.*] Virum sanctæ ecclesiæ Dominum, ac Redemptorem ejus, qui etiam pretium ejus fieri dignatus est, dicit. Unde et apostolus credentibus ait, Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Quod ergo dicit, Confidit in ea cor viri sui; ab humana nimirum consuetudine tractum est; sicut enim is qui fortem fidelemque et castam habet conjugem, confidit in ea certissime, quia nil contra suam voluntatem agere, nulla adulterina saltem cogitatione possit contaminari, cuncta pro suo amore etiam adversa libenter tolleret, et quoscumque valet ad suam amicitiam convertere desideret; sic nimirum Dominus Redemptor noster in ecclesia confidit. Novit enim spiritum gratiæ, quem dedit, novit virtutem caritatis, quam ejus præcordiis infudit. Ideoque non dubitat eam non solum a suæ fidei integritate nequaquam posse corrumpi, sed etiam perseveranter insistere, ut plures ad ejusdem fidei congreget unitatem. Hoc enim quod sequitur, Et spoliis non indigebit. Spoliat enim diabolus ecclesiam, cum per prædicatores suos, eos quos ipse deceperat, ad veritatis iter revocat. Et benedicitur, Spoliis non indigebit; quia nunquam cessabit ecclesia liberatas a diabolica fraude animas, Christi fidei restituere, donec completo mundi cursu, suorum quoque præfinita compleatur summa membrorum. Verum quia quicquid boni sancta ecclesia, vel anima quæque fidelis agit, hoc desuper accipit; recte subjungitur, — *Reddet ei bonum, et non malum, &c.*] Reddet quippe anima Christo bonum, cum perceptis ab eo vitæ muneribus, recte vivendo, respondet, cum ea quæ

ipsa scire vel facere ab illo adjuta possit, etiam aliis intimare satagit. Bene autem cum dixisset, Reddet ei bonum, protinus addidit, Et non malum: quia sunt profecto, qui, acceptis a Domino bonis, mala rependunt; vel fidei mysteria quæ perceperunt, hæretica fæce fœdando; vel fidem, quam professione servant, pravis operibus blasphemando; vel mores bonos, quibus cum fide recta deserviunt, per colloquia mala corrumpendo. Sed nec illi bona quæ accepere, Domino reddunt, qui non in his quæ bene inchoant, usque ad finem vitæ præsentis persistere curant. Unde merito cum dixisset, Reddet ei bonum, et non malum; ut perseverantiam boni necessariam demonstraret, adjunxit, Omnibus diebus vitæ suæ. Cui simile est illud evangelicum, Serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Quibus sane operibus, quibus justitiæ vel sanctitatis fructibus potissimum sit insistendum ei qui bonum quod accepit a Domino, gratis rependere satagit, subsequenter insinuat, cum dicitur: — *Quæsit lanam et linum, &c.*] Hujus principium versiculi, fortis mulier, hoc est sancta ecclesia etiam juxta literam accipere et observare consuevit. Juxta illud propheticum, Cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris. Operatur autem non supervacuo et cæco labore; sed eo utique consilio, ut ab ipso suo viro, Domino videlicet Christo, in judicio mereatur audire, Nudus fui, et operuisti me; et quamdiu fecistis uni de his minimis istis, mihi fecistis. Operatur autem consilio manuum suarum; hoc est, earum personarum, per quas eleemosynam pauperibus tribuit. In quorum opere devoto, illo saluberrime utitur consilio, ut cum dispergens det pauperibus, non ipsa ab hominibus laudetur ad tempus, sed justitia ejus maneat in seculum seculi, cornu ejus exaltetur in gloria. Possunt autem mystice in lana, quæ est ovium habitus, omnia simplicitatis et pietatis opera, quæ proximis impendimus, accipi. Potest in lino, quod ex terra virens oritur, sed longo ac multiplici exercitio amittit humorem nativum, atque ad gratiam novi candoris pervenit, castigatio nostræ carnis intimari. Cujus dum ingenitas vitiorum sordes per continentiam excoquimus, dignam profecto eam, qua Christum induamus, efficimus. Juxta illud apostoli, Quotquot ergo in Christo baptizati estis, Christum in-

duistis. Quærit ergo mulier fortis lanam et linum, et operatur consilio manuum suarum, cum ecclesia sancta sollicitè perquirat, quibus se pietatis fructibus exerceat, quomodo carnalibus emundet illecebris. Et hoc utrumque consilio prudentissimo, hoc est supernæ solummodo retributionis facit intuitu. Cujus retributionis sequens quoque versiculus apertius meminit, cum subditur, — *Facta est quasi navis institoris, &c.*] Institorem, negotiatorem dicit, qui pro eo sic vocatur ab antiquis, quod acquirendis multiplicandisque mercibus sedulus insistat: facta est ergo fortis mulier quasi navis institoris; quia sicut navis institoris onerata mercimoniis, quæ in patria sua magis abundant, per mare petit peregrina, ut illic venditis quæ attulerat, cariora domum reportet; sic nimirum sancta ecclesia, sic anima quæque perfecta virtutum divitiis gaudet onerari, quibus majora divinæ gratiæ dona mereatur. Optimum est namque commercium, cum bona quæ valemus operantes, primo hanc a Domino mercedem recepimus, ut ad majora semper agenda proficiamus, dehinc et vitam percipiamus sempiternam. Facta est ergo anima sancta quasi navis institoris, quæ transit desiderio fluctus seculi præsentis, solaque se in cælis accipere sperat, æterna gaudia meditatur, et pro his abundantius adipiscendis quicquid valet instanter agere, quicquid adversum occurrerit fortiter superare contendit. De qua recte dicitur, Quia de longe portat panem suum; quia in cunctis quæ temporaliter bona agit, æternam solummodo retributionem expectat, solam vivi panis saturietatem desiderat, ejus nimirum qui suis auditoribus pie potenterque promittit, Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. At contra in proximo panem suum recipit, et non hunc de longe trans maria portat, qui in eo quod juste vivere videtur, humani tantum favoris præmia expedit. Neque ullo vitæ permanentis intuitu, ea quæ in nimis labuntur, exsuperare et calcare satagit. De qualibus ipse terribiliter intonat, Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. — *Et de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, &c.*] Sicut totus labentis seculi cursus perennis diei ac noctis alternatione variatur; et dies quidem ad operandum, non ad quiescendum naturaliter condita est; sic to-

tum præsentis ecclesiæ tempus gemino quodam quietis et operis statu discernitur. Quasi enim nocte quiescit, cum aliqui fidelium ejus intermissa ad tempus sollicitudine externa, sibimet vacare seque ipsos spiritualiter incipiunt curare vel lectionibus videlicet sacris, vel orationibus, ac lachrymis sese vel aliis hujusmodi studiis secretius exercendo. Surgit autem de nocte, cum in eisdem suis fidelibus ad agendam etiam proximorum curam sollicita accingit; quod fraternæ administrationis opus duobus modis exercere consuevit; quia et eos qui foris errabant, ad fidei gratiam convocat; et illos, qui fidei sacramentis jam sunt imbuti, ut bonis operibus amplius insistant, excitare non desinit. Unde bene dicitur, Deditque prædam domesticis suis, et cibaria ancillis suis. Dat namque prædam domesticis suis, cum eos antiquo hosti docendo eripere potuit, societati illorum qui in fide præcessere reconciliat. Dat et ancillis cibaria, cum humiles quosque et debito timore sua jussa servantes, ne sub pio labore lassescant, supernæ mercedis commemoratione reficit. — *Consideravit agrum, et emit eum, &c.*] Agrum dicit possessionem supernæ hæreditatis. De qua benedicens filium Isaac patriarcha loquitur, Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Odor quippe sanctorum est, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus; quia tota mentis intentione contuentur, quæ sit plenitudo benedictionis in patria regni cœlestis. Consideravit ergo ecclesia agrum, et emit eum; quia studiose didicit quæ sint gaudia vitæ perennis, et pro eorum perceptione quicquid potuit laborare contendit. Quæ etiam a fructu manuum suarum plantavit vineam, quia de fructiferis fidelium suorum factis sive verbis scripturam sanctam condidit; per quam mentes audientium in fide et dilectione debriaret sui Redemptoris. Nec ab re est, si vineæ nomine ipsam ecclesiam, quæ per mulierem fortem est designata, sentiamus esse figuratam, et eos esse propagines vineæ qui sunt filii mulieris. Mulier autem vineam plantavit, cum ecclesia primitiva latius per orbem missis prædicatoribus fidei semina dispersit. Consideravit namque agrum, cum orbem universum vitiorum spinetis horrentem, cultore spirituali opus habere perspexit. Emit vero eum, cum, missis ubique doctoribus, talentum verbi

audientibus contulit, ut eos credentes felicissimo Christi mancipatui subderet. Plantavit autem in eodem agro vineam, cum in novis credentium populis, ecclesiam plenæ evangelicæ veritatis institutione firmavit. Quam quidem vineam de fructu manuum suarum plantavit, quia non solum verbo instituebant apostoli, apostolorumque successores populos, quos erudiebant, verum et testimonium bonæ operationis, miraculorum quoque signa verbis doctrinæ jungebant. Sed et usque hodie, immo usque ad finem seculi, mulier fortis considerat agrum, et emit eum, ac de fructu manuum suarum plantavit vineam; quia sancta ecclesia semper sollicita perquirat, quos ad fidem convertere possit. Et quoscumque dociles invenerit, hos data verbi pecunia, in servitium Christi emit. Atque in eis vineam Christi plantare, vel potius eos vineam Christi facere satagit. Et quia quisquis alterum docere desiderat, primo ipse et a malis abstinere, et bonis se debet actibus exercere, recte subjungitur: — *Accinxit fortitudine lumbos suos, &c.*] Accinxit ergo ecclesia lumbos suos fortitudine, cum supernorum desideriis intenta carnalibus illecebris succumbere despexit; roboravit brachium suum, cum se ad agenda virtutum opera præparavit. Et bene primo lumbos fortitudine accingere, ac postmodum roborare brachium dicitur; quia nimirum actio boni operis acceptabilis esse Domino minime valet, si non fluxa luxuriæ quis prius a carne, simul et mente restringat. Unde Propheta, Quiescite agere perverse, discite benefacere. Et Dominus ipse, Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes. Lumbi videlicet præcincti, ne luxuriæ subdamini; lucernæ vero ardentes, ut bonis fulgeatis operibus. — *Gustavit et vidit, quia bona est negotiatio ejus, &c.*] Quod ait, Negotiatio ejus; agri utique illius, de quo supra ait, Consideravit agrum, et emit eum. Gustavit igitur ecclesia sancta, gustavit anima quæque perfecta, id est, præ intimo mentis desiderio cognovit, quia bona est negotiatio vitæ immarcessibilis, quam relictis illecebris temporalibus æternam meremur in cœlis. Gustavit autem, id est, aperte didicit, quia bonum est per instantiam prædicandi, quoscumque valet ad viam veritatis adducere. Atque ideo nullis tribulationum tenebris, nec ipsa morte potest lucerna devotionis ejus extinguī. Eorum

namque lucerna nocte extinguitur, quamvis in die videatur ardere; qui, sicut Dominus ait, Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt; sed et illorum nocte media extinguitur lucerna, qui veniente iudice oleum caritatis in vasis præcordiorum suorum non habuisse probantur, dum perditio falsarum rumore virtutum, vera tenebrosorum luunt tormenta factorum. Quod si noctem hoc loco pro quiete volumus accipere, juxta hoc quod supra dicitur, Et de nocte surrexit; id est, ad operandum se post quietem præparavit: apte dicitur, quod lucerna sanctæ ecclesiæ non extinguatur in nocte; quia et cum a negotio quiescit actionis, vacat liberius luci supernæ contemplationis. Cumque a publicis cessat operibus, curat se ardentius vel auditui sanctæ lectionis, vel laudibus mancipare divinis. Juxta exemplum videlicet mulieris industriæ, quæ non solum in die necessariis solet instare laboribus, sed et nocte sæpius accenso lumine lucernæ, parilem rei familiæ agere curam. — *Manum suam misit ad fortia, &c.*] Fortia dicit perfecta in Christi caritate opera, quibus se gaudens ecclesia certa supernæ retributionis expectatione subdidit; verbi gratia, Audistis, quia dictum est, Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum; ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et cætera. Et de virginitate servanda: Qui potest capere, capiat. Et de contemnendis divitiis, Si vis, inquit, perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et cætera. Nam populus synagogæ, cui dictum est, Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis; tanto infirmior erat in opere justitiæ, quanto minus spe perpetuæ remunerationis erectus. At ecclesia quæ audivit a Domino, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum; merito pro hujus perceptione dura quæque longanimitèr suffert. Unde rursum de ejus fortitudine dicit, Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Et digiti ejus, inquit, apprehenderunt fusum. Solent fœminæ tenentes fusum in dextera, colum tenere in sinistra. In colo enim lana involuta est, quæ filo ducenda et nenda transeat in fusum. Sæpe autem in scripturis dextera vitam perpetuam, læva præsèntia Dei dona significat; opulentiam videlicet rerum, pacem temporum, sospitatem corporum, scientiam quoque scripturarum, et cœlestium perceptionem

sacramentorum. Hæc et hujusmodi bona cum Domino largiente percipimus, quasi lanam colo involutam, in læva gestamus. At cum in ea pro amore cœlestium salubriter nos exercere incipimus, jam lanam Agni immaculati de colo in fusum, de læva in dexteram trajicimus; quia de donis nostri Redemptoris, de exemplis operum ejus stolam nobis gloriæ cœlestis ac vestem caritatis nuptialem facimus. Digiti namque quibus apprehendere fusum dicitur, ipsam intentionem discretionis, qua quisque operatur, insinuant. Ea nimirum ratione, quia nulla corporis nostri membra pluribus sunt districta articulis, ac flexibus apta, quam digiti. Quicunque ergo veraciter dicere cum apostolo potest, Nostra autem conversatio in cœlis est, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum; hujus profecto digiti dexteri apprehendere fusum, quia discretionem sedula pro æternis bonis laborare didicit. Et bene dicitur Apprehenderunt, ut vivacius commendetur, quanto studio, quanta festinatione hujus vitæ incertæ pro certis apud Dominum præmiis agere debeamus. Quid autem mulier fortis, id est, ecclesia sancta, vel anima quæque perfecta, per fusum intellectualem sit operata, subsequenter aperitur. — *Manum suam aperuit inopi, &c.*] Quod et de operibus eleemosynarum, quæ generaliter fiunt in pauperes, accipi potest. Sed melius de verbo Domini, quod indumentum salutis animabus confert, intelligitur. De qua beatus Job gloriatur dicens: Justitia indutus sum; et vestivi me, sicut vestimento et diademate, judicio meo. Aperuit autem ecclesia manum inopi, cum mysteria fidei ignorantibus per operarios veritatis revelavit; palmas extendit ad pauperem, cum longe lateque prædicatores ad imbuendas æternæ salutis indigenas nationes dispersit. — *Non timebit domui suæ a frigoribus nivis, &c.*] Frigora nivis, corda sunt reproborum, perfidiæ suæ torpore rigentia. De quibus ait Dominus, Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Quæ illa utique nive pessima deprimuntur, quæ ob primæ superbiæ meritum de cœlo corruens in profundo tenebrarum nihilominus se velut angelum lucis adhuc stultis ostentare præsumit, habitumque meritorum suorum candori nivis similem fraudium suarum nesciis profert: quod quidem Domini et angelorum ejus est proprium, in habitu

niveo claritatem suæ designare virtutis. Non timebit autem ecclesia domui suæ a frigoribus memoratæ nivis, quia Domino pollicente credit, quod portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Omnes enim domestici ejus vestiti duplicibus, et sapientia videlicet, ad revelandas hæreticas falsorum fratrum doctrinas; et patientia, ad tolerandas apertorum hostium pugnas. Vel certe, vestiti sunt duplicibus, quia promissionem habent vitæ, quæ nunc est, et futuræ. Nunc, in peregrinatione temporali, divino auxilio, ne deficient, adjuti; tunc, in patriæ perpetua habitatione. divinæ gratiæ visionis, ut felices semper vivant, allevati. Item domestici ejus induti veste sunt duplici: una, opera; altera, mentis fidei, habentes factorum velamina, et sacramentis videlicet sui Redemptoris imbuti et informati exemplis. Sic enim fit illud apostoli, Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Possunt autem frigora nivis, etiam tormenta æterna intelligi, quæ igne et frigore juxta esse legimus; cum dicitur, Ibi erit fletus et stridor dentium; fletum quippe oculis ignis et fumus, stridorem vero dentibus solet frigus gignere. Unde et beatus Job de pœnis reproborum loquens æternis, Ad calorem, inquit, nimium transibunt ab aquis nivium. Sed ab his ecclesia domui suæ non timebit, quia quicumque pereunt, ad domum illius non pertinebant, nec veste ipsius spirituali erant induti; tametsi mysteriis ejus ad tempus videbantur instituti. Denique legimus in evangeliis ejectum de domo convivii illius hominem, qui vestibus operum immundis hanc intrare præsumpserat, et in tenebras exteriores, ubi esset fletus et stridor dentium, esse projectum. Merito utique in frigora pœnæ religatum, quia indumenta pietatis habere neglexerat. — *Stragulatam vestem fecit sibi, &c.*] Stragulata vestis, quæ variante textura solet firmissima confici, fortia ecclesiæ opera et diversa virtutum ejus ornamenta significat. De quibus propheta, in summi regis, viri videlicet illius, laude cecinit: Astitit regina a dexteris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate. Byssus quoque et purpura indumentum ejus; byssus, in candore puræ conscientiæ et conversationis; purpura, in effusione pretiosi sanguinis. Byssus namque candidi coloris est; purpureus autem color, et de sanguine animantis, quod purpura vocatur, conficitur, et ipse

sanguinis habet speciem. Unde pulchre dictum est a patribus, Quia sancta ecclesia electorum floribus vernans, in pace habet lilia, in bello rosas. Item, quia byssus de terra virens oritur, sed per exercitationes longas ac multifarias amisso humore ac virore nativo, ad decorem candidæ vestis perducitur. Purpura autem regalis est habitus. Byssu induitur ecclesia, cum castigant corpora sua electi, et servituti subjiciunt. Purpura autem, cum eandem continentiam, non ob favorem vulgi, sed ad acquirendam beatitudinem regni perennis exercent. Sed hic virtutum habitus, in præsentī quidem nescientibus videtur contemptibilis; sed in futuro qualis fuerit, manifeste patebit. Unde pulchre in Apocalypsi sua Johannes sanctorum se vocem audisse refert, dicentium, Gaudeamus et exultemus, quia venerunt nuptiæ Agni, et uxor ejus præparavit se, et datum est ei ut cooperiat se, byssinum splendens, candidum. Byssinum enim justificationes sanctorum sunt. — *Nobilis in portis vir ejus, &c.*] Vir sanctæ ecclesiæ, vir cujusque fidelis animæ Dominus est. Qui videbatur ignobilis, cum ante tribunal præsidis staret inclinandus, cum probra, flagella, sputa, et ipsam crucis mortem susceperet; sed nobilis apparebit, cum venerit judicaturus orbem in æquitate, et omnes angeli ejus cum eo. Tunc sedebit, inquit, in sede majestatis suæ; et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ad invicem, et cætera. Nobilis in portis, inquit, vir ejus; quia veteres in portis sedere ad judicandum solebant, ut venientes ad civitatem aliunde, paratum continuo responsum judicantis acciperent. Et nec rusticos vel pastores insolita urbis ædificia stupefacerent; nec rursum pacem urbis intrinsecam frequens litigantium controversia fœdaret. Nobilis ergo erit Dominus in portis suæ civitatis; quia qui etiam nunc contemnendus putatur a multis, ubi seculi finis affuerit, ubi ingressum patriæ cœlestis apparuerit electis, jam cunctis parebit sublimis. Sedebit autem cum senatoribus terræ. Amen, dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel. — *Sindonem fecit, et vendidit, &c.*] In lino sindonis subtilis intextio signatur sanctæ prædicationis in qua molliter qui-

escitur; quia mens in illa fidelium spe superna refovetur. Unde et Petro animalia in linteo demonstrantur, quia peccatorum animæ misericorditer aggregatæ, in blanda fidei quiete continentur. Hanc ergo sindonem ecclesia fecit et vendidit; quia fidem, quam credendo texuerat, loquendo didicit, et ab fidelibus vitam rectæ conversationis accipit. Quæ et Chanaan cingulum tradidit, quia per vigorem demonstratæ justitiæ fluxa opera gentilitatis extinxit. Ut hoc quod præcipitur vivendo teneatur, Sint lumbi vestri præcincti. Bene etenim nomine Chanaan, qui et gentilium populum procreavit, et interpretatur commutatus, conversa ad fidem gentilitas designatur: quæ felicissima commutatione, a vitio ad virtutes, a diabolo migravit ad Christum. Unde et in ejus laudem Psalmus quadragesimus quartus scribitur, cujus titulus est in finem pro his qui commutabuntur, filiis Chore canticum pro dilecto; filii autem Chore, filii Calvariæ interpretantur, qui sunt filii Dominicæ crucis, dicentes: Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Quomodo autem commutentur, sequentia Psalmi ejusdem docent; ubi dilectus ipse, id est, ecclesiæ Dominus dicit, Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, domum patris tui. Commutari namque illam desiderat, quam, ut filia valeat dici, domum patris prioris; id est, hostis antiqui, jubet oblivisci. — *Fortitudo et decor indumentum ejus, et ridebit in die novissimo.*] Fortitudo, ad tolerandam perversorum improbitatem; decor, ad exercendam virtutum gratiam. Decor, quia operatur justitiam; fortitudo, quia persecutionem patitur propter justitiam. Et ideo ridebit in die novissimo, id est, gaudebit in retributione regni cœlestis, quæ dolebat in certamine vitæ præsentis. Mos etenim scripturæ est, pro gaudio risum ponere; sicut Dominus ait, Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Et beatus Job: Os autem veracium replebitur risu. Similem sane huic sententiam propheta de Domino ac Salvatore hujus fortissimæ mulieris posuit, dicens: Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, &c. Cum enim prædicaret evangelium regni, aliis placebat, aliis displicebat; alii bene loquebantur, alii detrahebant, lacerabant, mordebant, conviciabantur. At eos ergo, quibus placebat, decorem induit; ad eos, quibus

displicebat, fortitudinem. Imitare ergo et tu Dominum tuum, ut possis esse vestis ipsius; esto cum decore ad eos quibus placent bona opera tua; esto fortis adversus detractores. — *Os suum aperuit sapientiæ, &c.*] Ad hoc tantum loquens os aperuit, ut sapientiam doceret; juxta illud apostoli, Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Vel certe os cordis aperuit, ad discendam ab ipsa sapientia interius veritatem, quam alios foras doceret. Utrique autem sensui, quia utrumque facit ecclesia, concinit apte quod sequitur, Et lex clementiæ in lingua ejus; illa videlicet, ut non statim more legis Mosaicæ peccantes puniret, sed misericorditer ad pœnitentiæ medicinam vocaret. Cujus exemplum clementiæ, ab ipsa Dei sapientia Domino et Salvatore nostro manifeste percepit, cum oblata ei peccatrice muliere: Si quis, inquit, sine peccato est, primus in illam lapidem mittat; et sic eam a crimine, quot patrarat sub conditione amplius non peccandi, miseratus absolvit. — *Consideravit semitas domus suæ, &c.*] Semitas domus suæ considerat, quia cunctas suæ conscientiae cogitationes subtiliter investigat. Panem otiosa non comedit; quia hoc quod de sacro eloquio intelligendo percepit, ante æterni judicis oculos exhibendo, operibus ostendit. Item domus fortis mulieris, habitatio est patriæ cœlestis; semitæ domus illius, præcepta justitiæ, quibus ad æternæ vitæ mansionem pervenitur. Quas profecto semitas animas bene considerat, cum et diligenter quibus actibus ad superna perveniri debeat, inspicit; et quæ agenda didicit, sedula exercere non desinit. Panem quoque otiosa non comedit; cum sacrificium Dominici corporis percipiens, studet imitari actu, quod in ministerio celebrat, multum sollicita, ne indigne panem Domini comedendo, et calicem bibendo, judicium sibi manducet et bibat; sed ut patiendo pro Christo, ac lachrymas fundendo, bonis quoque actibus insistendo, passionis exempla ipsius quantum valet sequatur. Potest et simpliciter accipi, quod panem otiosa non comedat mulier fortis; juxta illud apostoli, Qui non operatur, nec manducet. Et ipse de se, Quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Unde merito luxuriantes viduas arguens adjungit, Simul autem et otiosæ discunt cir-

cuire domus; non solum otiosæ, sed et verbosæ et curiosæ.—*Surrexerunt filii ejus, &c.*] Quod futurum pro certo noverat, more prophetico quasi jam factum refert. Surgent enim filii ecclesiæ, videlicet omnes electi in novissimo, carnis immortalitate donati; et tunc matrem suam, quæ eos ex aqua et Spiritu Sancto Deo genuit, beatissimam prædicant, quæ nunc ab infidelibus quasi misera contemnitur. Et revera sicut apostolus ait, Si in hac vita tantum sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Quia vero pro vita alia in præsentī militamus, merito cum apparuerit, quid erimus, matrem nostram, quæ ex omnibus justis collecta una Christi columba, sponsa et amica vocatur, beatissimam prædicabimus. Surget et vir ejus, et laudabit eam, dicens in judicio: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, et cætera. Qui quidem ipse primitiæ dormientium resurrexit a mortuis, sed in die judicii manifestius omnibus, quos sua laude dignos judicaverit; quanta sit ejusdem suæ resurrectionis gloria demonstrabit. Potest hoc quod dicitur, *Surrexerunt filii ejus, et beatissimam prædicaverunt*, etiam in hoc tempore convenienter accipi, cum quilibet fidelium, transcendens seculi ærumnis, ad cœlestia regna perducuntur. Sedere namque ad humiliationem aliquoties, surgere ad gloriam pertinet. Unde dicitur, *Olim in cinere et cilicio sedentes pœniterent; id est, humiliati.* Et propheta, *A facie manus tuæ solus sedebam, quia comminatione replesti me.* Sed et Psalmista, *Vanum est vobis ante lucem surgere; surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Quod est aperte dicere, *Quid in præsentī quæritis gaudere, quod electis in futuro reservatur?* Non enim potestis in hac vita, id est, ante lucem, supernæ retributionis gloriam veræ felicitatis habere; quin potius postquam hic humiliati fueritis ad tempus, illic vos perpetuum veraciter exaltandos sperate; vos quibus amarum est omne quod seculi amatoribus jucundum videtur et dulce. Surgunt ergo filii ecclesiæ, et beatissimam eam prædicant, cum cœlestibus bonis sublimati, quanta sit illius patriæ beatitudo, cujus participes esse meruerunt, aspiciunt. Et hanc debita laudatione in divina visione concelebrant. Laudat eam vir ipsius cum bona quæ ipse donavit

remunerat. Quibus autem verbis eam laudet, consequenter ostenditur, cum dicitur: — *Multæ filiæ congregaverunt divitias, &c.*] Multas filias, ecclesias dicit hæreticorum et malorum turbas; catholicorumque filiæ dicuntur vel Christi vel ecclesiæ, quia etiam ipsæ sunt Dominicis renatæ sacramentis, et adoptionem filiorum, quam non custodiere, perceperunt. Unde et Joannes ait, De nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Quæ congregaverunt divitias, videlicet bonorum operum operationes, jejunia, eleemosynas, afflictionem et castimoniam carnis, continentiam linguæ, meditationem scripturarum, et cætera hujusmodi. Quæ veræ sunt divitiæ Spiritus, ubi pura mentis sinceritate geruntur; ubi autem sine fide quæ per dilectionem operatur fiunt, nihil agentibus prosunt. Sed et illæ filiæ frustra congregaverunt divitias; de quibus Dominus ait, Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus? et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos. Sed omnis istiusmodi filias ecclesia catholica supergreditur, quæ fide casta, et opere perfecta Redemptoris sui vestigia sectatur. — *Fallax gratia, et vana est pulchritudo, &c.*] Fallax est gratia laudis, quam ab homine accipit; vana pulchritudo castitatis, vel operationis bonæ, quam hominibus ostendat anima, quæ timore caret divino. At illa conscientia vera est laude digna, quæ timorem Dei in omnibus servat. Ipse est enim principium cunctarum, custosque virtutum; scriptura dicente, Timor Domini principium sapientiæ. Et iterum, Qui timet Dominum nihil negligit. Hic est enim, quod ideo beatus Job, et in prosperitate virtutibus incomparabiliter floruit, et in adversitatibus insuperabilis hostis permansit; quia veraciter dicere potuit, Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Dominum, et pondus ejus ferre non potuit. Fallax est ergo simulatorum gratia; vanus decor operis stultorum. Ecclesia autem, quæ in timore incolatus sui temporaliter conversatur, quoniam ardentes virtutum lampades venienti ad judicium suo sponso offeret, jure ab eo laudata, januam cum eo regni cœlestis intrabit. Qualiter autem eam laudet, terminali versu docetur: — *Date ei de fructu manuum suarum, &c.*] Hæc sunt enim verba viri illius, de quo dictum est, Vir ejus, et laudavit

eam; id est, Domini, et Salvatoris nostri, qui angelis in fine præcepturus est, ut ecclesiam post hujus vitæ certamen, post triturationem afflictionum terrestrium, ad cœlestis regni gaudia introducant, ac vitæ immortalis sibi sociam aggregent. Juxta illud evangelicum, Triticum autem congregate in horreum meum. Date, inquit, ei de fructu manuum suarum, quia fructum Spiritus ferre curavit, caritatem, gaudium, pacem, benignitatem, bonitatem, modestiam, continentiam, fidem, patientiam. Pro hoc illi debitam rependite mercedem, et laudent eam in portis; hoc est, in judicio sive in ingressu patriæ cœlestis. Non hominum favores supervacui, sed opera ipsa quæ fecit, examinante, probante, ac remunerante illo, cujus hæc donante gratia, a quo ut laudari mereamur in futuro, concedat ipse propitius, nos eum dignis in præsentī vita collaudare servitiis. Amen.

IN

CANTICA CANTICORUM

LIBER PRIMUS,

DE GRATIA DEI, CONTRA JULIANUM.

SCRIPTURUS, juvante gratia superna, in Cantica Canticorum, primo admonendum putavi lectorem, ut opuscula Juliani Celanensis episcopi de Campania, quæ in eundem librum confecit, cautissime legat; ne per copiam eloquentiæ blandientis, in foveam incidat doctrinæ nocentis. Sed, ut dici solet, ita carpat botrum, ut et spinam caveat; id est, in dictis ejus sanos sensus scrutetur et eligat, ut non minus vitet insanos: vel potius illud faciat Maronis,

Qui legitis flores, et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

Hoc est, ab ejus se per omnia lectione compescat, cum habeat eos, qui eundem librum et sanis sensibus et simplicioribus verbis exposuerunt. Est enim homo, ut rhetor peritissimus, ita gratiæ Dei post Pelagium, impugnator acerrimus; ut apertius scripta ejus, quibus contra strenuissimum ejusdem gratiæ propugnatorem Augustinum insanivit, ostendunt. Cujus causa duelli, primum de amore libellum composuit: sub obtentu, quasi hunc a fœdissima foret voluptate secreturus, re autem vera suam confirmaturus hæresim, qua, ut breviter plura constringam, docet nos, per arbitrium liberæ voluntatis posse bona facere, quæ volumus, quamvis per auxilium gratiæ Dei facilius ea perficere queamus: quomodo viantes iter, et pedibus quidem peragere valemus, sed minore absque dubio labore, cum nobis equi, quibus vehamur, affuerint. Immemor apostolicæ admo-

nationis, qua dicit, Cum metu et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim, qui operatur in nobis et velle et perficere. Et quod est gravius, impugnator ejus qui non ait, Sine me modicum quid potestis; sed, Sine me, inquit, nihil potestis facere. Docet clausa legis sacramenta solos intueri posse eos, quos oculatos et eruditio reddidisset et pietas; oblitus gratiæ Dei, quæ etiam illiteratis et idiotis, scripturarum arcana revelavit; dicente evangelista, Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. Quos idiotas fuisse, testatur idem evangelista, cum ait, Videntes autem Petri constantiam et Joannis, et comperto quod homines essent sine literis, et idiotæ, admirabantur. Dicit sanctum nobis, ac generosum amorem, ab ipso lucis exordio natura conciliante insitum, et ad ultimam usque senectutem solis viribus animi innixum sine ullo damno sui primi persistere vigoris; incredulus profecto Domini sententiæ, Quia sine illo nihil possumus facere; sed et apostolici sermonis, Quia in multis offendimus Deum omnes. Et mirum, ubi didicerit Julianus sanctum nobis, ac generosum amorem ab ipso lucis exordio natura conciliante insitum, cum natus de patriarcharum stirpe beatissimus apostolus dicat, Fuimus enim et nos aliquando natura filii iræ. Quomodo autem natura, nisi quia peccante primo homine, ac sanctum deserente amorem, vitium pro natura adolevit? Mirum, ubi invenerit vel inveniri posse putaverit Julianus hominem, salutem unum, in quo amor sanctus solis animi viribus innixus, usque ad senium sine damno sui persisteret vigoris, cum ille, qui præ amore præcipuo dignus erat in sui Conditoris sinu recumbere, inter eos qui ejus gratia fruuntur, invenire potuit nullum; quin potius humili confessione testatus sit, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Dicit, amorem nostrum, sicut de corpore trahere, quod est perturbatus et rapidus; ita de animo, quod sit sublimis atque continuus. Quod etiam utrumque veritati probatur esse contrarium. Si autem amor noster de corpore, et non de animo potius trahere, quod est perturbatus et rapidus, non diceret Dominus, Ab intus enim de corde hominum cogitationes malæ procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritiæ, nequitiae, dolus, impudiciæ, oculus malus, blas-

phemia, superbia, stultitia. Omnia autem mala ab intus procedunt, et coinquinant hominem. Et rursum, si noster amor, non de quotidiana Dei gratia, sed de natura, vel viribus animi haberet, ut esset sublimis atque continuus, non diceret apostolus de suis sanctis laboribus, quibus utique per amorem sublimem atque continuum insistebat: Sed abundantius illis omnibus laboravi; non autem ego, sed gratia Dei mecum. Et iterum: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Sed etsi non a Domino, verum a se ipso bona sua opera, in quibus absque ulla contradictione amor sublimis atque continuus arcem tenet, habebat, frustra Domino pro his, quæ non dedit, gratias egit dicens: Deo autem gratia, qui nos semper triumphat in Christo Jesu. Dicit eandem, quamdiu nihil de gentilitatis voluntate desiderat, quasi ad solius animi moveri arbitrium, et in actibus suis habere jocunditatem, ut perturbationis immunem, ita etiam libertate gaudentem. Quod est aperte dicere, quia exceptis quæ ad carnis stimulos pertinent, in arbitrio sit animi nostri situm, cui se amori, vel quantum subdiderit; quodque idem amor, solo animi motu dispensante, id est, nulla Dei gratia actus, operum quoque bonorum perfectionem liberam, et nulli obnoxiam perturbationi possideat. Quod quantum a vero distet, patenter quisque prudens intelligit. Quare enim tanta multitudo fidelium diligere quærens, Conditorem ex toto corde, tota anima, tota virtute diligere, et proximum quisque ut seipsum; non semper hoc quod cupit obtinet, nisi quia amor idem non ad animi movetur arbitrium, ut Julianus existimavit; sed ut novit Paulus: Caritas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Ideoque non æqualis est in omnibus, quia habemus singuli donationes gratiæ, quæ datæ sunt differentes. Quare autem tantis sæpe non solum de foris, sed et de ipsa mente nascentibus præpedimur adversis, nec omnia quæ desideramus bona valemus perficere, nisi quia fallitur, qui dicit amorem nostrum pro solo animi arbitrio, in actibus suis jocunditatem, ut perturbationis immunem, ita etiam libertate gaudentem? Verum canit Psalmista, qui ait: A Domino gressus hominis dirigitur, et viam ejus cupit nimis. Cum ceciderit justus, non conturbabitur, quia Dominus con-

firmitatem manum ejus. Ubi aperte designat, quia nec intra crebra Dominicæ protectionis auxilia a perturbatione vitiorum esse valemus immunes; neque in omnibus actuum nostrorum gressibus de naturæ libertate, sed de divina debemus directione gaudere. Frustra autem Julianus genitalem vult exceptam voluptatem, quæ sola ad animi nostri non moveatur arbitrium; quasi non iracundiæ, vel superbiæ, philargyriæ, gastrimargiæ, cenodoxiæ, cæteraque hujusmodi rabies, multo laboriosius, quam libidinis incentiva devincantur. Quæ et ante tempora pubertatis, nostrum animum perturbatura adveniunt; et edomita sæpe, vel per naturam cessante libidine, nihilominus ipsa nos impugnare non cessant. Dicit, adiutorium Sancti Spiritus præcedentibus nostris studiis ac meritis dari; atque adhuc dari, ut genus humanum arctius diligamus. Quod ipsius verbis ponere per ordinem libuit. Cum igitur, inquit, sapientis animus, qui voluptatem subjicit dignitati amoris, et incitat et ordinat appetitum, nunquam fines transit officii, sed ad eam magnitudinem atque pulchritudinem studiis procedit ac meritis, ut generosum ejus ignem gratia Sancti Spiritus incipiat ventilare; tunc fit illa caritas, quæ non propinquos solum aut cives, sed ipsum genus humanum gremio suo conatur amplecti. In qua una sententia quot et quantæ sint blasphemiæ, facile catholicus lector animadvertit. Patet enim, quid humanæ arbitrio libertatis, qui tribuat gratiæ spirituali; quia animum hominis per se sapientem fieri, per se dignitatem sancti et generosi amoris habere, per se huic amoris voluptatem subjicere carnis, per sese et incitare ad virtutes, et ordinare appetitum posse testatur; in tantum, ut nunquam fines transeat officii illius, quo idem amor excolentibus est. Qui ipsum animum suis studiis ac meritis ad eam magnitudinem ac pulchritudinem procedere dicit, ut Sancti Spiritus sit dignus auxilio; cujus videlicet Spiritus adventu non ita ait juvari animum, quomodo flamma vel fax, cum accenditur, caliginosam juvat domum, quam illustrat; sed ita potius, quomodo ardentem sive lucentem ventus juvat ignem, ut amplius clarescat; qui quidem et sine afflatu venti accendi atque ardere, ac magnam consumere sylvam poterat; sed tamen vento impellente magis magisque flammescit. Hoc enim significat dicendo, ut generosum ejus

ignem gratia Sancti Spiritus incipiat ventilare. Tanta animi bona præmiserat, et post omnia hæc incipere in ea gratiam Sancti Spiritus dicit, quasi supervenientem auxiliatricem, et non prævenientem inspiratricem atque auctorem in nobis studiorum meritorumque bonorum. Qui tamen ejus ventilatione, quid in generoso animi sapientis igne agi credat, intuere. Tum fit illa, inquit, caritas, quæ non propinquos solum aut cives, sed et ipsum genus humanum gremio suo conatur amplecti. Vides ergo qui tantum virium nostro animo tribuit, quid spiritui gratiæ tribuat; quam et sero in auxilium ipsi animo advenire, et tunc ei non illam caritatem, qua Deus; sed illam solummodo, qua genus humanum diligatur, infundere dicit; oblitus vel incuriosus apostolicæ fidei, quæ dicit, Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.

Prolixi est operis cunctas ejus, quas in libro hoc posuit, ineptias in medium proferre, ac testimoniis refellere veritatis. Sufficiant hæc pauca exempli gratia posuisse; ex quibus possint cætera, quam sint detestanda, conjici.

Post hæc autem et hujusmodi innumera, quibus primum librum contra gratiam Dei disputando complevit, non minore secundum librum ejusdem hæresis peste commaculavit. Denique exponens quod dictum est, Quia meliora sunt ubera tua vino; de natura lactis fœdissime philosophatus est, moxque fœdius multo, qualitatem naturæ illius ad confirmationem sui erroris transferre conatus. Quod quia totum ponere, et horrore, et nimis longum est, partem ponere satis duximus. Inserens se ergo personis eorum, contra quos sub nomine Manichæorum pugnabat, ait inter cætera: Asserebat namque opiniones nostras ad hoc prorsus spumantium æstus errorum, ut calumniam verteremus in ipsum auctorem; et levandi reatus gratia, quem crimina nimirum voluntatis urebant, ipsam naturam corporis subdebamus infamiæ, incapaces bonitatis, et plenos iniquitatis in lucem istam nos venire jurando. Denique nullum fere ad justitiam, quid dico ratione, sed ne sacræ quidem legis institutione perduci. Depretiabat nempe hæc opinio naturam carnis et sanguinis. Sed postquam salutare mysterium Dei et hominum mediator arripuit, ut consummatissimæ virtutis daturus exemplum, naturam hominis

mortalis assumeret, ostendit omnia crimina morum fuisse, non seminum. Denique voluntatibus ad meliora conversis, non solum legis, sed etiam evangelica præcepta posse compleri. Quibus sermonibus ejus breviter respondendum, quia nequaquam in auctorem naturæ nostræ calumniam vertimus, cum nos in iniquitatibus conceptos, et esse in delictis natos, dicimus; sed fatemur, quia in primis naturæ nostræ parentibus ad ejus similitudinem facti sumus, ut immortales et sine peccato in deliciis paradisi, juvante gratia ejus, viveremus; quam videlicet beatissimam vitæ primitivæ munditiam, si custodire curarent ipsi protoplasti, et non magis hosti crederent, quam auctori, usque hodie progenies ex eis sancta et impolluta delicias paradisi, mortis simul et peccati nescia incoheret. At dum nulla necessitate naturæ, verum sola vage mentis incuria, peccato consensere; moxque justo Conditoris judicio de loco paradisi voluptatis exclusi, ac morte mulctati peccati, quod temere contraxerant, stirpi, generique suo reliquere contagium; factum est, ut peccati, quod ipsi sponte commiserunt, nos etiam nolentes reatu constringeremur; ita ut ne parvuli quidem, qui nil boni vel mali velle possunt, ab hoc possint immunes existere, nisi donante gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Unde probatur falli Julianus, cum dicit, Reatum nobis solo crimine voluntatis accensum; et sicut post, apertius suum sensum aperuit, dicens, Omnia crimina, morum esse, non seminum. Seminum sunt namque, quæ ex Adam originalia traximus; morum vero, sive voluntatum, seu fragilitatis et ignorantiae, quæ ipsi per nos crimina addimus. Probatur falli, cum reprehendit eos qui naturam nostri corporis, non eam quæ protoplasti sancta et immortalis creata est; sed illam, quæ post eorum prævaricationem vitiosa effecta est, subdunt infamiae, dicentes, Scioque, non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Et quod idem apostolus ait, Caro concupiscit adversus Spiritum, Spiritus autem adversus carnem. Hæc tantum sibi invicem adversantur, ut non quæ vultis, illa faciatis. Probatur falli, cum vituperat eos qui nos in lucem istam incapaces bonitatis, et plenos iniquitatis venire testantur. Vere enim profiteamur, omnes homines in lucem istam plenos iniquitatis, ex reatu primæ prævaricationis venire; incapaces autem bonitatis, absit ut nos

nasci juremus. Sed hæreticus, ut artificiosus deciperet infirmos, junxit mendacio perfidiæ veritatem catholicæ professionis. Probatur falli, cum jurare nos dicit nullum ad justitiam non solum ratione, sed ne sacræ quidem legis institutione perduci. Quinimmo fatemur, et ratione et doctrina sanctæ legis, ad justitiam nos, auxiliante Domino, perduci, absque gratia vero illius, nec per naturalis subsidia rationis, nec per divina legis scita nos posse justificari, apostolo teste, Quia litera occidit, Spiritus autem vivificat. Id est, litera præcipiens occidit, si non adsit Spiritus, qui præcepta literæ donet impleri. Et Spiritus vivificat, donando ut perfici litera possit. Quod autem ait de Domino, Ut consummatissimæ virtutis daturus exemplum, naturam hominis mortalis assumeret, secretius hæresis suæ virus evomuit, quia dicit, venientem in carne Dominum non dona nobis, sed exempla contulisse virtutis, unde dicit post modicum, De ipsius, inquam, susceptione carnis, morum peccata damnavit; non naturam videlicet carnis, sed opera commutando, ut justificatio legis sub exemplo ipsius compleretur in nobis. Item in expositione versiculi, Collum tuum sicut monilia. Cum pulchra, inquit, per naturam cervix gemmarum insignitur ornatu; felicitatem sine dubio auget industria; et quasi se digna conveniunt, honor videlicet monilium, et cervicum venustas. Sic ergo et in te, cujus generositatem doctrina componit, ut virtutes, quas natura inchoet, disciplina consummet; pro eo, ut diceret, Gratia inchoet, gratia consummet, gratia coronet. Item post innumera hujusmodi, quæ in ipsis ejus opusculis pius lector facillime deprehendet, in explanatione versiculi, quo dictum est, Apprehendam te, et inducam in domum matris meæ, ibi me docebis, ne patentius, quæ contra fidem vāsana sentiret, intimavit dicens de Domino: Jam in ipsa infantia multa quæ discere debeamus, ostendit. Primo ipsum esse opificem universorum ex masculi et fœminæ conjunctione nascentium, qui sibi sine ministerio viri, corpus ex virgine fabricasset. Deinde nullum peccatum esse homini congenitum; quandoquidem ille, et carnis veritate circumdatus, et maculæ immunis extiterit. Postremo originem nostram non posse, nisi impie, diaboli operibus ascribi, quæ Deo vero non solum Conditore, sed etiam habitatore congraderet. Non

solum autem hæc dicendo, errorem struit, sed hoc ipsum etiam interveniente agit exemplo. Nam peccatum esse homini congenitum testatur scriptura, quæ dicit, grave jugum super filios Adam, a die exitus de ventre matris, eorum usque in diem sepulturæ, in matrem omnium. Immo hoc ab ipsa conceptione esse homini coævum, testatur beatus Job, cum Domino supplicans ait: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es? Et quæ poterit esse consequentia, ut ideo dicatur nullum peccatum hominibus ex masculi et fœminæ conjunctione nascentibus esse congenitum, quoniam Filius Dei, qui sibi sine ministerio viri, corporis ex virgine fabricavit, et carnis veritate circumdatus, et maculæ immunis extitit? Quæ est ratio consequens, ut homo purus innocentiam suæ nativitatis astruat exemplo nati in carne Mediatoris Dei et hominum, cum de illius nativitate dixerit virgini matri archangelus, Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei. Nostræ autem parenti post reatum prævaricationis dixerit justus iudex: Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos; in dolore paries filios, et sub viri potestate eris. Sed neque hoc quod dicit, originem nostram non posse, nisi impie, diaboli operibus ascribi; quæ Deo vero non solum Conditore, sed etiam habitatore gauderet, aut catholice, aut consequenter fecit. Quia nimirum diabolus, etsi peccatum protoplastis intulit, nec tamen eis naturalis procursum benedictionis abstulit, qua audierant: Crescite et multiplicamini, et replete terram. Non ergo illa impietate decipimur, quam nobis impropere Julianus, ut originem nostram diaboli operibus ascribamus, quam primordialis opere benedictionis a Deo conditam scimus. Absit autem, ut originem nostram post prævaricationis malum, Deo dicamus esse gavisam, ante remedium secundæ regenerationis, quæ fit ex aqua et Spiritu Sancto, donante gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Pauca hæc de pluribus ex præfato opere Juliani ad cautelam legentium, annotasse necessarium duximus: quorum admoniti exemplis, vigilantius in reliqua ejus lectione, quæ non minus noxia sæpe salutaribus dicta interserit, circumspectiant. Nam et in aliis opusculis eandem suam hæresim,

quamvis multum reclamante sanctissimo ac doctissimo antistite Augustino, affirmare non dubitat. Denique in libro, quem de bono constantiæ scripsit, bonum naturæ, libertatemque nostri arbitrii, ut ipse autumat, contra perfidiam Manichæi magna instantia defendit. Ut autem veritas probat, magna pervicacia contra fidem cœlestis gratiæ durat. Hæc namque est, inquit idem, constantia, quæ maxime asserit arbitrii potestatem, ac bonum, ejusque naturæ et humani animi motus liberos, dum ostendit omne mentis bonum voluntarium, nec ulli unquam casui obnoxium. Motus autem me non solum carnis, sed nec animi habere liberos docent, non apostolicæ tantum literæ, verum etiam ipsæ meæ cogitationes, quæ volentem me sæpissime, conantemque, ut de cæteris taceam, fixa mente ac desiderio infatigabili devotioni orationis incumbere non sinunt. Qui si motus animi liberos haberem, ita vellem continuæ tempore orationis animum precibus intentum retinere, quomodo membra corporis facillime soleo, quotiens volo, quocumque vel situ, vel loco orationis componere. Et paulo post: Ipsa enim armat, inquit idem, egregium cujusque, et accendit animum, dum illum libertatis suæ semper admonet, dumque omnes ab eo repellit metus. Quanto enim melius expugnaret Manichæum, si diceret: Quia gratia Dei fecit egregium cujusque electi animum, et accendit ad studia virtutum, dum illum infirmitatis suæ semper admonet, et quia sine ipsa nihil facere potest; dumque omnem ab eo fiduciam suæ repellit virtutis, ac Deo canere suadet: Fortitudinem meam ad te custodiam.

Et iterum post multa, quibus libertatem nostræ voluntatis prædicat, ait: Etenim sicut præclare a doctissimis atque orthodoxis disputatum est, nemini vere unquam noceri, nisi a seipso potest; nec est prorsus aliquid quo quisquam invitatus fiat miser. Quid tandem virtus timebit, nisi defectum sui, quo homini in æternum nocetur? Quæ nequaquam stare sententia, nisi apud hæreticos, potest; quia constat nimirum, quod peccatum Adæ, cunctis hominibus nocet. Non quidem a seipsis, verum ab illo qui primi facinore reatus totum genus humanum, nisi quem gratia Christi liberat, perpetuo damnavit. Nocet hæreticorum malitia illis, quos catholicam scire ac tenere fidem desiderantes, in interitum nescientes, nolen-

tesque detrahit. Verum timens Julianus, ne si in tanto hoc volumine totum, quod recte viveremus, libertati nostræ voluntatis tribueres, quasi apertus gratiæ Dei hostis detestaretur, atque anathematizaretur ab omnibus, fecit et hujus hoc in loco mentionem; et hoc ita occulte, ut non omnes eam virtutes dare, sed unam in nobis solummodo juvare diceret, et firmare constantiam. Divinæ enim gratiæ est, inquit, amare et firmare constantiam, quæ cæteras possit custodire virtutes; et contra omnia, quæ resistunt, defendere virtutem. Ubi et cautissimo usus est verbo, ut non diceret eam donare, quasi antea non habitam nobis constantiam; sed potius juvare et firmare, quasi a nobis jam exortam, ut ventus flammam ignis, quam non ipse accendit, sed aliunde accensam, ut clarius flammescat, adjuvat; et ne extingui debeat, flando confirmat. Sicut in ipso libro de amore plenius sensum suum dilucidasse monstravimus. Circa hujus autem libelli finem, manifeste prodit ipse Julianus, qua intentione in hujusmodi assertionibus per cuncta, quæ considerat, opuscula, laboraret. Scandalum, inquit, Manichæo est, eo quod commentitum id est, abnegantes Dominum nostrum, qui est verus, fatemur. Offendit, quia naturam bonam, quia liberum hominis asserimus arbitrium. Sed et in libro quem ad Demetriadem virginem Christi, de institutione virginis scripsit, hæc eadem de potentia liberi arbitrii, quomodo sentiat, pandit. Quem videlicet librum nonnulli nostrum studiose legentes, sancti et catholici doctoris Hieronymi esse temere arbitrantur; minime pervidentes, quod et suavitas eloquentiæ demulcentis, et hæreseos perversitas seducentis, manifeste probat hoc illius opusculum non esse. Quin potius ipse fidem ejus, vel magis perfidiam in dialogo Attici et Critobuli, quem vivente Pelagio edidit, cum adhuc Julianus ab eo puerulus, quasi in caverna colubri, nutriebatur regulus, divinis expugnarit ac protriverit eloquiis. In hoc ergo Julianus libro, et in aliis se opusculis eandem suam hæresim confirmasse declarat, ita scribens: Quoties mihi de institutione morum, et sanctæ vitæ conversatione dicendum est, soleo prius humanæ naturæ vim qualitatemque monstrare, et quid efficere possit ostendere. Et paulo post: Quem ergo, inquit, exhortationis ordinem, cum in aliis quoque opusculis tenuerim, tum hic maxime servandum

puto, ubi eo plenius bonum naturæ declarari debet, quo vita instituenda perfectior. Item in processu libri ejusdem: Quam enim, inquit, multos philosophorum et audivimus et legimus, et ipsi vidimus castos, patientes, modestos, liberales, abstinentes, benignos, honores simul mundi ac delicias respuentes, et amatores justitiæ non minus quam sapientiæ? Unde quæso hominibus alienis a Deo ista, quæ Deo placent? Unde hæc illis bona, nisi de naturæ bono? Et cum ista quæ dixi, vel unum simul omnia, vel singula singulos habere videamus, cumque omnium una natura sit, exemplo suo invicem ostendunt, omnia in omnibus esse posse, quæ vel singula inveniuntur in singulis. Quod si etiam sine Deo homines ostendunt, quales a Deo facti sunt, vide quid Christiani possint, quorum in melius in Christo instaurata natura est, et qui divinæ gratiæ juvantur auxilio. Et post multa hujusmodi loquens de beato Job, O virum, inquit, ante evangelia evangelicum; et apostolorum, ante apostolica præcepta discipulum; qui aperiens occultas naturæ divitias, et in medium proferens ex se, quid omnes possemus, ostendit, item post pauca, Neque nos, inquit, ita defendimus naturæ bonum, ut eam dicamus malum facere non posse, quam utique boni ac mali capacem etiam profitemur; sed ab hac eam tantummodo injuria vendicamus, ne ejus vitio ad malum videamur impelli, qui nec bonum sine voluntate, nec malum faciamus; et quibus liberum est unum semper agere, cum semper utrumque possumus. Unde enim alii judicaturi sunt, alii judicandi, nisi quia in eadem natura dispar voluntas est? et quia cum omnes idem possimus, diversa faciamus? Et paulo post, Adam de paradiso ejectum, Enoch raptum de mundo esse commemorans, adjecit: Nec enim a justo Deo, aut ille puniri meruisset, aut hic eligi, nisi uterque utrumque potuisset. Hoc de Cain et Abel fratribus, hoc etiam de Esau et Jacob geminis intelligendum est; ac sciendum, solam voluntatis esse causam, cum in eadem natura merita diversa sunt. Et rursum post pauca: Neque vero, inquit, alia causa nobis quoque difficultatem bene vivendi facit, quam longa vitiorum consuetudo, quæ nos, cum inficit a parvo, paulatim quæ per multos corrumpit annos, ita postea obligatos sibi et addictos tenet, ut vim quandam videatur habere naturæ. Item post

multa, quibus optime virginem Deo dicatam instituit, et revera multum utile ac salubre opus perficeret, si eam divinæ gratiæ in omnia suffragia flagitare, et non animi sui libertate, viribusque fidere doceret; quomodo etiam in illo, quem de bono constantiæ scriptum ab eo diximus librum, multum prodesset virtutum studiosis, si non virulenta intermischeret vitia errorum. Sed si modicum fermentum, apostolo teste, totam massam corrumpit, quanto magis venenum quam maximum? Adscribimus, inquit, iniquitatem justo, pio crudelitatem, dum eum primo impossibile aliquid præcepisse conquerimur. Proinde pro his damnandum ab eo putamus hominem, quæ vitare non potuit. Et paulo post, Nec impossibile aliquid potuit imperare, qui justus est; nec damnaturus est hominem ob ea, quæ non potuit vitare, qui pius est. In his singulis, quæ ex uno ejus excepi libello, sententiis, quanti sint errores facile cuivis docto patet. Quas ideo tam plures coacervatim posui, ut pluribus errorum probamentis convincerentur hi qui hunc librum a catholico beati Hieronymi calamo scriptum contendunt; cautioresque ergo ejus lectione redderentur, quem hæreticum esse didicissent. Quibus etiam sententiis pariter omnibus strictim respondere commodum duxi: utpote quæ cunctis, ut dixi, clarius luce quam sint nefandæ, pateant. Quod ergo dicit, Multos philosophorum patientiam, castitatem, modestiam, aliasque de naturæ bono habere virtutes; constat, quia quicumque philosophorum Christum Dei virtutem et Dei sapientiam nescierunt, hi nullam veram virtutem, nec ullam veram sapientiam habere potuerunt. In quantum vero vel gustum aliquem sapientiæ cujuslibet, vel virtutis imaginem habebant, totum hoc desuper acceperunt; non solum munere primæ conditionis, verum etiam quotidiana ejus gratia, qui creaturam suam nec se deserentem, deserens dona sua, prout ipse judicaverit, hominibus, et magna magnis, et parva largitur parvulis. Quod vero dicit, omnia in omnibus posse esse, quæ vel singula inveniuntur in singulis; contradicit scriptura, quæ ait, Nec enim omnia possunt esse in omnibus, quoniam non est Filius hominis immortalis. Ubi manifeste insinuat, quia cum mortale hoc induerit immortalitatem, tunc demum possunt esse omnia in omnibus bona virtutum; et ne tunc quidam de

naturæ bono, sed per gratiam ejus; de quo scriptum est, Ut sit Deus omnia in omnibus. Sed et quotidiana nostræ fragilitatis documenta probant, non omnia in omnibus esse posse; ubi tam multi inveniuntur, qui summa nitentes instantia, nequaquam ad eas, quas alios vident habere, possunt pervenire virtutes. Quod homines sine Deo, dicit ostendere, quales a Deo facti sunt; a Deo longe veritate abest, ut nec homines Deo proximi valeant ostendere in hac duntaxat vita, quales a Deo protoplasto facti sunt. Quis enim sapientia vel vita major esse poterit, eo qui priusquam carnis debitum solveret, usque in paradysum, vel tertii cœli ad adyta raptus, civium supernorum et conversationem contemplatus est, et audit colloquia? Qui tamen dicit, Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Quod parentes generis humani, quamdiu naturæ bonum intemeratum custodiunt, constat dicere non potuisse. Quod Christianorum naturam melius dicit instauratam esse per Christum, et eos divinæ gratiæ juvari auxilio; si de his solummodo, quæ in remissione peccatorum per baptismum nobis donata sunt, vult intelligi, hæreticum est; si autem et de quotidiana ejus gratia, qua nos in mente et corpore instaurare et juvare non cessat, catholicum est. Quod dicit, beatum Job aperuisse in virtutibus suis eximiis occultas naturæ divitias, et ex se, quid omnes possemus, ostendere; quanto melius diceret, quod aperuit ineffabiles divinæ gratiæ divitias; et in se, quia hæc omnibus quibuscumque vellet, dare posset, ostenderet. Quod dicit, nos vitio naturæ ad malum non impelli, qui nec bonum sine voluntate, nec malum faciamus, repugnat apostolo dicenti, Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago.

Quod dicit liberum nobis esse unum semper agere, cum semper utrumque possimus; contradicit prophetæ, qui Deo supplex loquitur dicens, Scio, Domine, quia non sit hominis, via ejus; nec viri est ut ambulet et dirigat gressus suos. Sed et apostolo majorem se facit, qui dixit, Ego igitur ipse mente servio legi Dei; carne autem, legi peccati. Quod dicit non aliunde alios judicare, alios judicari, nisi quia in

eadem natura dispar voluntas sit, et quia cum omnes idem possimus, diversa faciamus; contradicit catholicæ fidei, quæ etiam parvulos esse judicandos confitetur, eos qui in eadem natura positi, priusquam aliquid boni malive facere aut velle, aut saltem nosse poterant, sine baptismo rapti sunt. Quod Esau et Jacob, cæterosque tales, sola voluntatis causa dicit esse discretos, ut in eadem natura merita haberent diversa; contradicit apostolo, qui de eisdem loquens ait, Cum enim necdum nati fuissent, aut aliquid egissent bonum aut malum, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia major serviet minori; sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Quod dicit non aliam causam nobis difficultatem bene vivendi facere, quam longam vitiorum consuetudinem; contradicit scripturæ quæ dicit, Grave jugum super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum. Quod dicit Dominum non impossibile aliquid præcepisse, qui justus est; verum profecto dicit, si ad ejus respicit auxilium, cui catholica vox supplicat, Deduc me in semita mandatorum tuorum. Si vero viribus animi sui fidit, refellit eum veridica ejusdem justi Conditoris sententia, qua dicit, Sine me nihil potestis facere. Quod dicit, eum qui pius est, non damnaturum esse hominem, pro eo quod vitare non potuit; contradicit ejusdem pii Redemptoris et justi judicis sententiæ, qua etiam de parvulis ait, Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest videre regnum Dei. Quamvis, ut sanctus Augustinus ait, mitissima prorsus pœna vel damnatio erit omnium, qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt. Nec tamen tales a damnatione prorsus esse non possunt immunes, cum manifeste dicat apostolus: Quia regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt. Et quasi quæreretur, quare regnaverant in omnes qui non peccaverunt, mox rationem reddit adjungens, In similitudinem prævaricationis Adæ; id est, non propter sua propria peccata, sed quia sui similes genuit prævaricator Adam. Dicendum ergo nobis in hac parte quæstionis, quod dixisse audivimus eundem apostolum Paulum, qui de Esau et Jacob geminorum ex uno concubitu nascentium dispari sorte, disputans ait, Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas

apud Deum? Absit. Moyses enim dicit, Miserebor, cui miserebor; misericordiam præstabo, cui misertus fuero. Igitur non volentis, neque currentis; sed miserentis Dei est, et cætera usque dum plurimum hac quæstione lassatus, ita conclusit: O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Hæc de opusculis Juliani, ad cautelam legentium prælibare, commodum rati sumus. Hinc ad expositionem stylum vertamus Cantici Canticorum; et in libro ad intelligendum difficillimo, seduli patrum vestigia sequentes, quicquid juvante ea, quam defendimus, gratia Dei, valemus studii salutaris impendamus. In quo opere lectorem admoneo, ne me superfluum judicet; qui de natura arborum, sive herbarum aromaticarum, quæ in hoc volumine plurimæ continentur, juxta quod in libris antiquorum didici, latius explanare voluerim. Feci namque hoc non arrogantiae studendo, sed meæ meorumque imperitiæ consulendo, qui longius extra orbem, hoc est in insula maris oceani nati et nutriti, ea quæ in primis orbis partibus, Arabia dico et India, Judæa et Ægypto geruntur, non nisi per eorum, qui his interfuere, scripta nosse valemus.

CAPITA IN CANTICA CANTICORUM.

I. Synagoga Dominum venire in carne desiderat, ac venienti, devota caritate, occurrit. — II. Obscuratam se persecutione infidelium Judæorum, primitiva queritur ecclesia, unde et dilecti sui Redemptoris tremens invocat auxilium. — III. Dominus objurgans ecclesiam, paventem admonet, datæ sibi gratiæ, adversus omnes hostium insidias. — IV. Confortata verbis Dei ecclesia, conversationem ejus, in carne passionem et resurrectionem ad memoriam revocat. — V. Laudat eam confortatam Dominus, cui vicem laudis rependens, in pace aliquantula vitæ præsentis, cum eo gaudere desiderat. — VI. Dominus gaudium virginis matris commemorans, in sponsa quoque sua virtutem castimoniæ laude dignam complectitur. — VII. Introducta in cognitionem cœlestium sacramentorum ecclesia, sub protectione sui Redemptoris refici et quiescere cupit. — VIII. Adjurat ipse credentes, ne pacem ecclesiæ turbarent. — IX. Apparens in carne Dominus, eccle-

siam ad prædicandum excitat, eo quod longæ infidelitatis hyems, quæ mundum presserat, abierit, et in auspiciis agendi putidas hæreticorum versutias deprehendere ac refellere præcipit. — x. Favens Domini jussis ecclesia, sæpius eum ad se juvandam per occultæ gratiam inspirationis advenire precatur. — xi. Exponit ecclesia gentium, quo ad fidem Christi ordine pervenerit; cujus votis ipse congaudens, præcepit fidelibus, ne ejus requiem inquietent. — xii. Miratur synagoga fidem inspiratam ecclesiæ, mortificatione carnis et orationis virtute devotam. — xiii. Illa respondet, lectulo se ac ferculo pacifici regis, id est, animarum requie et interna refectione delectatam advenisse; et maxime ipsius decore regis, ad cujus cernendam speciem, eos quoque qui se admirabantur, excitat. — xiv. Delectatus fide ecclesiæ Dominus, speciatim membra ejus omnia, hoc est, singulas quasque fidelium personas, dicenti, laudatione commendat; persecutorum quoque rabiem, ad ejus reverentiam inclinandam esse prædicit, pro cujus amore et ipse vulnera crucis susceperit. — xv. Prædicatorum ejus doctrinæ dulcedinem, fructus operum, et flagrantiam dulcissimæ describit opinionis. — xvi. Ventis eam tribulationum, ut constantia ipsius amplius probetur, tentandam committit. — xvii. Illa suæ conscia devotionis, ipsum ad se insipiendam advenire precatur. — xviii. Dominus se jam advenisse ad eam ac piis ejus operibus delectatum esse testatus, supernos quoque cives bonis congaudere præcepit. — xix. Quiescens a seculi tumultibus, ecclesia excitatur voce Dominica, ad corrigendos quosdam, in quibus spes et dilectio ejus jam frigere cœperat; illa quietis amore ministerium excusans, secreta ipsius compunctione ad agendum accendi incipit, sed non statim cœpta sequitur effectus; unde conspectis magnorum virtutibus doctorum, quicquid in se de mundi concupiscentiis adhærebat, abjicit. — xx. Eadem in quibusdam suis fidelibus obsecrat perfectiores, ut in tempore suæ compunctionis, sive orationis, se quoque Domino commendent. — xxi. Illi contra petunt aliqua sibi de ejus virtutibus narrari, quarum accensi dulcedine, amplius in ejus amore flammescant. — xxii. Agit petita, et præconia virtutum ac potentiae eis congrua laude decantans, denuo interrogat, in qualium mentibus ejus soleant vestigia reperiri. — xxiii. Re-

spondet piis sanctorum desideriis, ac fructuosis operibus cum delectari, ac perfectos quosque castimoniae virtutibus ad aeterna gaudia colligere. — xxiv. Audiens hæc Dominus, laudat ecclesiae devotionem, laudat operationem; nec tamen se in hac vita multum desiderari edocet. — xxv. Multis per orbem ecclesiis, multis falsorum fratrum conventiculis, multis innocentium choreis, totam ecclesiae perfectionem dicit esse præferendam. — xxvi. Audiens synagoga laudari ecclesiam a Domino, et ipsa admirandam eam accenditur, maxime quod invincibili virtutum certamine cunctis sit hostibus terribilis, quod in fine mundi apostolus docet esse futurum. — xxvii. Respondet ecclesia, et in doctoribus suis declarat, quæ sibi fuerit causa militaris paratus, sollicitudo videlicet omnium ecclesiarum, e quibus ipsa una catholica constat. — xxviii. At synagoga necesse se hæc dicit, subito stupore evangelium prædicantis confessa se fuisse conturbatam; cuius cæptis salutaribus gaudens ecclesia, ad agnitionem sui Redemptoris eam reverti postulat. — xxix. At ipse Redemptor annuens ejus hortamentis, nihil in illa magis quam industriam virtutum testatur esse videndam. — xxx. Item laudes dilectæ suæ ex more describens, primo omnium in junctura fœminum ejus, adunationem amborum in se credentium, seque diligentium, designat populorum. — xxxi. Ipsa ejus laudatione rapiens verbum de ore ejus, accumulatur laudem; et ipsum venire supplicat, quatenus eo cooperante, pios sive operationis sive prædicationis possit subire labores. — xxxii. A novo incipiens ecclesiae primordio, Dominum optat incarnari, quo per suffragia humanæ susceptionis, quasi sustentationem lævet; ut ad contemplationem divinæ gloriæ quasi ad amplexus dexteræ, mereatur ascendere. — xxxiii. Ipsa adgaudens ejus desideriis, adjurat credentes ex Judæis, ne fidem gentium turbent. — xxxiv. Qui jussis obtemperantes, subitam ejus conversationem suspecta mente mirantur. — xxxv. Admonet et ipsam ecclesiam dilectionis, quam per arborem crucis redemit, suique semper memoriam in corde et opere ferre præcipit. — xxxvi. Alloquitur et synagogam, quid de primitiva ex gentibus ecclesia fieri debeat, necdum habente de suis, qui doctores valeant ordinari. — xxxvii. Et addit ipse, si quis in eis sit vita et sermone sublimis, erudiendum hunc

literis divinis, ut sic ad gradum queat promoveri; qui vero naturæ simplicioris, proponenda illis sanctorum exempla, quibus amplius in fide confortetur. — XXXVIII. Ipsa se sublimem dono ejus effectam, atque in viris perfectioribus gradu doctoris esse habilem respondet. — XXXIX. Additque ecclesia in pace sui Conditoris vocata, multos habere populos; ut nationes gentium ad se pertinere designet. — XL. Favens his Dominus, totius ecclesiæ se habere curam protestatus, jubet eos qui benedixerint, etiam ministerium prædicandi subire. — XLI. Ecclesia jussis obediens, obsecrat eum ad adjuvandos suos cœptus spirituales, sæpius se in cordibus fidelium adhibere præsentem.

CANTICA CANTICORUM

AD LITERAM SIC HABENT.

CAP. I. *Vox ecclesiæ*: Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum; ideo adolescentulæ dilexerunt te. Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria sua; exultabimus, et lætabimur in te. Memores uberum tuorum super vinum, recti diligunt te. Item vox ecclesiæ, Nigra sum sed formosa, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decoloravit me sol. Filii matris meæ pugnaverunt contra me; posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi. Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce hœdos tuos juxta tabernacula pastorum. Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis. Collum tuum sicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Cum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra, oculi tui columbarum.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus. Lectulus noster floridus. Tigna domorum nostrarum cedrina. Laquearia nostra cypressina.

CAP. II. Ego flos campi, et lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius, quem desiderabam, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo. Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Adjuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit. Vox dilecti mei, Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum. En, ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. En, dilectus meus loquitur mihi, Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni. Jam enim hyems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit. Vox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem. Surge, amica mea, speciosa mea, et veni. Columba mea, in foraminibus petrae, in caverna maceriae, ostende mihi faciem tuam; sonet vox tua in auribus meis, quia vox tua dulcis, et facies decora. Capite nobis vulpes pusillas, quæ demoliuntur vineas. Nam vinea nostra floruit. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Revertere, similis esto, dilecte mi, capreæ, aut hinnulo cervorum super montes Bethel.

CAP. III. In lectulo meo per noctes quæsi, quem diligit anima mea. Quæsi illum, et non inveni. Surgam, et circuibo civitatem; per vicos et plateas quæram, quem diligit anima mea. Quæsi illum, et non inveni. Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem. Num, quem diligit anima mea, vidistis? Paululum cum transissem eos, inveni quem diligit anima mea. Tenui eum, nec dimittam, donec introducā illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ. Adjuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas

cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris, et universi pulveris pigmentarii? En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi, uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos. Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani; columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum. Media caritate constravit propter filias Hierusalem. Egredimini, et videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua, in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis ejus.

CAP. IV. Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es! Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fœtibus, et sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Duo ubera sicut duo hinnuli capræ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni. Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea, sponsa mea! Pulchriora ubera tua vino, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Favus distillans labia tua, sponsa, mel et lac sub lingua tua; et odor vestimentorum, sicut odor thuris. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus; cypri cum nardo. Nardus et crocus, fistula et cinnamomum, cum universis lignis Libani. Myrrha et aloe cum omnibus

primis unguentis. Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano. Surge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum, et fluant aromata illius.

CAP. V. Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum; veni in hortum meum, soror mea, sponsa; messui myrrham meam cum aromatibus meis; comedi favum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo. Comedite, amici mei, et bibite, et inebriamini, carissimi. Ego dormio, et cor meum vigilat. Vox dilecti mei pulsantis, Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium. Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos? Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus. Surrexi, ut aperirem dilecto meo. Manus meæ stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat atque transierat. Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est. Quæsi, et non inveni illum. Vocavi, et non respondit mihi. Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem, percusserunt me, et vulneraverunt me; tulerunt mihi pallium meum custodes murorum.

Adjuro vos, filiæ Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut annuntietis ei, quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos? Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex militibus. Caput ejus, aurum optimum. Comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus. Oculi ejus sicut columbæ, super rivulos aquarum; quæ lacte sunt lotæ, et resident juxta fluentia plenissima. Genæ illius sicut areolæ aromatum, consitæ a pigmentariis. Labia illius, lilia distillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter ejus eburneus, distinctus saphyris. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species ejus ut Libani. Electus ut cedri. Guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, et iste est amicus meus, filiæ Hierusalem. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum, quo declinavit dilectus tuus? et quæremus eum tecum.

CAP. VI. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatis, ut pascatur in hortis et lilia colligat. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Hierusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges ovium, quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis foetibus, et sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque oculis tuis. Sexaginta sunt reginæ et octoginta concubinæ; et adolescentularum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genitrici suæ. Viderunt illam filiæ, et beatissimam prædicaverunt reginæ et concubinæ, et laudaverunt eam.

Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? Descendi ad hortum nucum, ut viderem poma convallis; ut inspicerem si florisset vinea, et germinassent mala punica. Nescivi, anima mea conturbavit me, propter quadrigas Aminadab. Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te.

CAP. VII. Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calciamentis, filia principis! Juncturæ feminum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis. Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Caput tuum, ut Carmelus, et comæ capitis tui, ut purpura regis vineta canalibus. Quam pulchra es, et quam decora, carissima in deliciis? Statera tua assimilata est palmæ, et ubera tua botris. Dixi, Ascendam in palmam, apprehendam fructus ejus, et erunt ubera tua sicut botri vineæ, et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum quasi vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto

meo, et ad me conversio ejus. Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis, mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica; ibi dabo tibi ubera mea. Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

CAP. VIII. Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer; et jam nemo me despiciat. Apprehendam te, et ducam in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ; ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum. Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Adjuro vos, filiæ Hierusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa supra dilectum suum? Sub arbore malo suscitavi te; ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus æmulatio. Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non poterunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nil despiciet eam. Soror nostra parva est, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est? Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea. Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Ego murus, et ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens. Vineam fuit pacifico, in ea quæ habet populos. Tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu ejus mille argenteos. Vineam mea coram me est. Mille tui pacifici et ducenti his qui custodiunt fructus ejus. Quæ habitas in hortis, amici auscultant; fac me audire vocem tuam. Fuge, dilecte mi, et assimilare capræ hinnuloque cervorum super montes aromatum.

LIBER SECUNDUS.

Cantica Canticorum, in quibus sapientissimus ille regum Salomon mysteria Christi et ecclesiæ, regis videlicet æterni,

et civitatis ejus, sub figura sponsi et sponsæ descripsit: quisquis legere cupit, meminisse debet in primis, quod omnis electorum congregatio generaliter Ecclesia vocatur. Et tamen nunc causa discretionis specialiter ea fidelium portio, quæ incarnationis Dominicæ tempora præcessit, Synagoga; quæ vero hanc secuta est, Ecclesia nuncupatur. Namque vetus scriptura fidelem temporis illius plebem utroque solet designare vocabulo. Utrumque autem Græcum est nomen. Synagoga congregatio Latine, et ecclesia dicitur convocatio. Quo nomine magis fideles temporis hujus, ob ampliorem spiritualis scientiæ cognitionem, appellari placuit. Quia convocari proprium est eorum, qui audire ac discernere norunt; congregari autem et lapides, vel alia quælibet insensibilia possunt. Utraque autem hæc portio justorum, una eadem est Christi fide ac dilectione consors; quanquam habent sacramenta pro temporum ratione disparia, testante apostolo Petro, qui ait: Quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum; quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi. Nam sicut et nos, peracto jam Dominicæ incarnationis, passionis, et resurrectionis mysterio, salvari speramus, et credimus; ita et prior ecclesiæ pars eandem Domini ac Redemptoris incarnationem, passionem, ac resurrectionem futuram adhuc expectans, per ejus se gratiam, quam magnopere advenire cupiebat, salvandam esse credebatur. Hujus ergo vox in amoris cantico prima resonat. Cui cum prophetæ sancti creberrime, et viam vivendi monstrarent, et ejus promitterent adventum; qui tanquam sponsus suo procedens de thalamo, mundum omnem novæ benedictionis gratia donaret, cœpit, transcensis præconum vocibus, ipsius magis Regis ac Salvatoris sui desiderare præsentiam, dicens:

IN CAP. I.

Osculetur me osculo oris sui.] Quod est aperte dicere: Obsecro non semper ad me erudiendam angelos, non prophetas destinet, veniat jam aliquando ipse, qui tam diu promissus est; et præsentiae suæ me luce informet, ac velut osculum offerens, proprio me ore alloquens confortet; sed et mei oris patienter attactum suscipiat, id est, interrogantem

me de via salutis, audire atque erudire non spernat. Quod profecto desiderium ejus tunc impletum esse constat, quando sicut in evangelio legimus, Sedente in monte Jesu, accesserunt ad eum discipuli ejus, et aperiens os suum docebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et rursus cum discipulis præsentiæ suæ, hoc est, adventus in carnem, dignitatem in memoriam revocaret, dicens: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, Quia multi reges et prophetæ cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt. Aperuit etiam tunc os suum, ut inaudita secula gaudia cœlestis regni promitteret, cum totiens ante prophetarum ora aperuerat, quibus suum seculo polliceretur adventum. Postquam autem synagoga Dominum venire desiderans, prædicantibus eum prophetis, ait: Osculetur me osculo oris sui, id est, ipse mihi dona suæ doctrinæ imperiatur, repente ad ipsum, cujus desiderio flagrabat, verba convertens subdit:—

Quia meliora sunt ubera tua vino.] Ac si patenter diceret: Ideo te advenire, tuis oculis recreari cupio, quia tuæ dulcedo præsentiæ cunctis incomparabiliter eis, quæ per præcones adventus tui misisti, muneribus antecellit. Vinum quippe fervorem scientiæ legalis, ubera vero dicit rudimenta evangelicæ fidei. De quibus ait Paulus, (1 Cor. iii.) Lac vobis potum dedi, non escam. Et iterum, (1 Cor. ii.) Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Ubera ergo sponsi meliora sunt vino, quia rudimenta novi testamenti, quoscunque ex aqua et Spiritu regenerant, mox vitæ cœlestis introitu aptos reddunt, quod longa legis observatio nequaquam facere valebat, ne in his quidem qui gustu supernæ suavitatis accensi veraciter dicere Deo poterant, cum Psalmista, Et poculum tuum inebrians quam præclarum est! Probante apostolo, qui dicit: Nihil enim ad perfectum lex. Si autem ubera Christi, id est, primordia Dominicæ fidei meliora sunt vino legis, quanto magis vinum Christi, id est, perfectio doctrinæ evangelicæ, cunctis legalibus cærimoniis præstat? Si sacramenta incarnationis ejus ad vitam mittunt, quantum divinitatis ejus agnitio, quantum visio glorificat? Nam et ipse sponsus non

solum lac, sed vinum se habere significat, cum in sequentibus dicit: Bibi vinum meum cum lacte meo. Quantum vino legis, vinum præcelleret suum, mystice in evangelio significat; ubi, deficiente in nuptiis ecclesiæ typicis vino vetere, novum ipse de aqua fecit vinum, majore prorsus laude dignissimum. Et jure ubera sponsi nominat, quod mulieris est membrum corporis; ut in ipso carminis initio figurate se loqui manifestet. Sicut etiam in Apocalypsi, qui et ipse typicus liber est, cum dicit de illo Joannes: Vidi in medio septem candelabrorum aureorum similem Filio hominis vestitum podere. Addit, Et præcinctum ad mamillas zona aurea. Sed nec ipse sponsus, id est, Dominus noster, sexus fœminei figuram in se transferre refugit, cum per Esaïam dicit, Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus. Si ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero? Et iterum, Quomodo si cui mater blanditur, ita ego consolabor vos? Et in evangelio ad civitatem incredulam, Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?

Fragrantia unguentis optimis.] Unguenta optima, sunt dona Spiritus Sancti, quibus ubera Christi fragrant; quia doctores sancti, ministri videlicet lactis evangelici, per unctionem Spiritus in virtutum amorem proficiunt. Et quidem bona erant unguenta, quibus prophetæ et sacerdotes visibiliter ungebantur in lege; sed optima sunt illa unguenta, quibus apostoli sunt apostolorumque successores invisibiliter uncti. De quibus ait Paulus, Et qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. Et apostolus Joannes, Et vos unctionem, quam accepistis ab eo, in vobis maneat. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, &c. Item unguentis fragrant optimis, cum opinionem bonæ suæ operationis vel prædicationis longe lateque profundunt; sicut ipsi aiunt, Deo autem gratia, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. Reddit autem causam, quare ubera ejus unguentis fragrent optimis, dum subjungit:

Oleum effusum, nomen tuum.] Neque enim mirandum, si

membra illius redoleant unguentis, quia ab oleo nomen ipse accepit, ut unctione Christus, id est, unctus vocaretur. Illa nimirum videlicet, de qua Petrus ait, Quomodo unxit eum Deus Spiritu Sancto, et virtute. Solet quippe appellatione olei, Spiritus Sanctus intelligi, testante propheta, qui in ejusdem sponsi laudibus ait, Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Oleum ergo non stillatum, sed effusum nomen ejus; quia sicut de illo præcursor suus ait, Non ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater enim diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus. Qui etiam in electis suis olei effusi nomine, non immerito censetur, quibus in carne apparens, Spiritus sui charismate largissime manavit; ita ut ea quæ in una prius gente Judæa tenebantur occulta, nunc in totius orbis fines, gratia clara perfuderit, adimpleta jam prophetia, quæ dixerat: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Quod exponens apostolus Petrus ait: Dexterâ igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus Sancti, accepta a Patre, effudit hoc donum, quod vos vidistis et audistis. Oleum igitur effusum nomen ejus; quia hoc recte nominatur quod est, id est, plenus Spiritu Sancto recte nominatur, quod agit idem ejusdem dono Spiritus, electorum corda perungens.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te.] Adolescentulas dicit animas, quæ, in Christo renatæ, sordes veteris hominis abjecerunt. Quæ tanto magis amoris sui Conditoris inhærent, quanto se agnoscunt sola ejus gratia, et remissionem peccatorum, et dona Spiritus, per quæ proficiunt in virtutibus, accipere. Unde palam profitentur et dicunt: Quia caritas Dei, radix videlicet omnium virtutum, diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Non autem dubitandum, et priores sanctos perfecta Dominum caritate dilexisse, eorumque pias catervas mystice adolescentulas posse appellari, qui per fidem veritatis antiqui peccatoris exempla calcabant, ac novæ præmia vitæ, spe indubie sectabantur. Unde unus ex eis certus jam futurorum bonorum loquitur animæ suæ, dicens: Renovabitur, ut aquilæ, juvenus tua. Sed aptius jam hæc novi testamenti hæredibus congruunt; quia proprie per lavacrum gratiæ in adoptionis

filios Deo generantur. Qui eo magis illum diligunt, quo majora illius dona percipiunt; ita ut mox soluti carne, si recte vixerint, cœlestis regni gaudia conscendant.

Trahe me, post te curremus.] Hucusque synagogæ vox est; hoc est, illius plebis, quæ incarnationem Salvatoris fide devota præcessit; quæ in principio carminis, prophetis cum longo tempore prædicantibus respondit: Osculetur me osculo oris sui; id est, appareat ipse, et ore ad os loquens, exempla mihi vivendi, ac dona largiatur. Deinde versiculis sequentibus, qualia ipsa ejus dona essent, quantum animabus castis diligenda, signavit. Hinc ecclesiæ vox subinfertur, id est, eorum qui post tempora incarnationis illius ad fidem venerunt. Illa enim prius Dominum venire, ac osculum sibi pacis afferre precata est; hæc eum jam venisse in carne, jam ad cœlos redisse sciens, non ultra taliter ad se descendere flagitat, sed ipsa potius eum ad cœlos sequi desiderat. Quod, quia per seipsam fieri non posse conspicit, merito ejus, ad quem venire optat, ducatum implorat. *Trahe me*, inquit, *post te curremus*. Ac si aperte dicat: Currere quidem in viis tuis, tuorum operum sequi vestigia, quæ conversatus in terra signasti, ad te in cœlis præidentem pervenire cuperemus; sed quia sine te nihil possumus facere, precamur, ut nobis manum dare digneris; nos tuo subsidio ad te currentes adjuves. Sic enim solummodo, vel recte currere, vel cursum consummare valemus, si te duce simul et adjutore curramus. Unde et apostolus, qui gloriatur, dicens: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; alio loco manifeste docet, utrum ipse per se gressus dirigere posset, an Domino trahente curreret, dicens: Sed plus illis omnibus laboravi; non autem ego, sed gratia Dei mecum. Bene autem cum singulari numero dicatur, *Trahe me*; subjungitur, *Curremus*. Quia et una est per orbem ecclesia Christi, et hæc ex multis fidelium consistit animabus. Quæ hoc in loco adolescentulæ vocantur, propter vitam videlicet novæ conversationis.

Introduxit me rex in cellaria sua.] Cellaria Regis æterni sunt interna gaudia patriæ cœlestis; in quæ nunc introducta est sancta ecclesia per fidem, in futuro plenius introducenda per rem. Loquitur autem ad adolescentulas sponsa, id est, ecclesia Christi, ad animas fideles, sua videlicet membra, nuper

in Christo renata. Ideo deprecor sponsum, ut nos post se currentes, ipse data manu, ne deficiamus, adjuvet; quia jam dulcedinem regni cœlestis praelibavi, jam gustavi et vidi, quoniam suavis est Dominus. Jam bona quæ mihi sunt in cœlis parata, ipso revelante cognovi. Moxque conversa ad eum, qui hæc sibi revelavit, regem ac Dominum suum, gratias agere pro beneficiis ejus accelerat, dicens :

Exultabimus et lætabimur in te, &c.] Quod est aperte dicere, Nequaquam ipsi nos de perceptis muneribus extollimur; sed in omni, quod bene vivimus, exultamus, immo semper exultabimus et lætabimur in tua misericordia; memores per omnia, quanta nos pietate recreare, qualiter austeritatem legis, gratia fidei evangelicæ mitigare dignatus es.

Recti diligunt te.] Ideo non in nobis ipsis, sed exultabimus et lætabimur in te, memores donorum tuorum; quia omnes qui recti corde sunt, te ante omnia et super omnia diligendum esse didicerunt. Neque omnino recti esse possunt, qui tuo aliquid amoris præponunt, a quo solo habent totum, quicquid boni habent. Et intuendum quod superius ait, Adolescentulæ dilexerunt te; nunc autem, Recti, inquit, diligunt te. Colligendumque, quia non aliud adolescentiam quam rectitudinem cordis dixerit, cum, qui deposita veteris hominis impuritate, novum hominem induerint, qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate, et veritate. Item recti diligunt te, quia nulli Dominum re vera diligere, nisi recti possunt. Quicumque enim rectitudinem justitiæ, vel actu, vel dicto, vel etiam cogitatu improbo violaverint, frustra se Conditorem diligere dicunt, cujus monita contemnunt. Hæc est enim caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus, sicut Joannes evangelista testatur. Postquam vero sancta ecclesia in cellaria Christi perducta est, videlicet per cognitionem et spem cœlestium bonorum, postquam eum recto corde diligere, atque in ejus solum gratia gaudere et exultare didicit; restat ostendi, quid pro eodem amore illius, ac pro acquisitione bonorum quæ gustavit, certaminis subeat, quid afflictionis toleret.

Nigra sum, &c.] Nigra scilicet adversitate pressurarum, sed formosa decore virtutum. Immo tanto in conspectu interni arbitri formosior, quanto amplioribus insipientium vexata, et quasi fœdata pressuris. Filias autem Hierusalem, quibus

hæc loquitur, animas dicit cœlestibus sacramentis imbutas, cœlestis habitatione patriæ suspirantes. Has enim in tribulationibus suis consolans sancta mater ait : Nigra sum, sed formosa filiæ Hierusalem. Ac si aperte dicat, Vilis quidem nimis in oculis persequentium appareo ; sed ante Deum, veritatis confessione gloriosa refulgeo. Unde vos minime oportet contristari in hujus laboris exilio, quæ supernæ vos patriæ cives esse recolitis ; quæ ad visionem pacis sempiternæ, per seculi labentis adversa properatis.

Sicut tabernacula Cedar, &c.] Cedar Ismaelis filius fuit, de quo dictum est : Manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum. Cujus præsagii veritatem, et exosa omnibus hodie Sarracenorum, qui ab eo exorti sunt, natio probat : et Psalmista angoribus obsessus affirmat, cum ait, Habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Neque enim David aliquid odiorum ab ipsis Ismaelitis pertulisse legitur ; sed volens exaggerare mala, quæ patiebatur a Saule, vel cæteris adversariis ejus, se gentis improbitate vexari questus est, quæ cum nullo hominum aliquando pacem habere curabat. At contra, Salomon et nomine erat, et vita pacificus. Denique, ut scriptura testatur, omnes terrarum reges desiderabant videre faciem Salomonis, ut audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde ejus. Quod ergo ait, Nigra sum, sed formosa, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis ; ita distinguitur, ut nigra sit, sicut tabernacula Cedar, formosa sicut pelles Salomonis. Ita est enim sæpius obscurata afflictionibus infidelium sancta ecclesia, quasi generalis mundi totius esset inimica, impleto verbo quod ait Dominus, Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Ita semper est in conspectu sui Redemptoris decora, quasi vere digna sit, quam ipse Rex pacis invisere dignetur. Et notandum, quod Cedar, ipso jam nomine, quod tenebras sonat, vel perversos homines vel immundos spiritus insinuat. Sicut Salomon quoque, qui interpretatur pacificus, etiam mysterio nominis ipsum indicat ; de quo scriptum est, Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis ; super solium David, et super regnum ejus ; et cætera. Et cum dicitur nigra esse ecclesia, sicut tabernacula Cedar ; sic ut non pro veritate, sed pro æstimatione insipien-

tium ponitur, qui etiam putant mansionem in se vitiis vel malignis spiritibus præbere. Cum vero formosa sicut pelles Salomonis appellatur, sicut pro veritate exempli ponitur. Quia sicut Salomon tentoria sibi de mortuorum pellibus animalium facere solebat, ita Dominus ecclesiam sibi de illis congregat animalibus, quæ desideriis noverunt renuntiare carnalibus. Unde dicebat ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Et apostolus, Mortificate, inquit, membra vestra, quæ sunt super terram. Quidam hanc sententiam ita legentes, Nigra sum, sed formosa; dicunt, quod ecclesia nigra sit in carnalibus suis, vel falsis fratribus suis, sicut tabernacula Cedar; formosa autem in spiritualibus, sicut pelles Salomonis. Verum si attendamus quod de Domino scriptum est, Vidi-mus eum, et non habebat speciem neque decorem; quod non de peccato ejus, qui nullum omnino habuit peccatum, sed de passione dictum est: constat profecto, quod ecclesia quoque non propter peccata vel peccatorum vitia, sed propter tentationes, passionisque suas, quibus indesinenter exercetur nigram se esse perhibet. Quis sensus sequentibus etiam verbis affirmatur, cum dicitur:

Nolite me considerare, quod fusca sum, &c.] Quod est aperte dicere: Nolite me, o filiæ Hierusalem, id est, animæ Deo devotæ, quod hominibus sim despecta, mirari; quia tentationum æstus, quas pro interna mea pulchritudine sustinere non cesso, foris me reddidit obscuram, quam tamen gratia cœlestis interius venustam esse donavit. Cui est simile apostoli Petri: Carissimi, nolite mirari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat, sed communicantes Christi passionibus gaudete. Et quidem solis nomine aliquando Dominus ipse signatur, sicut de ascensione ejus dictum est: Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo. Aliquando electi ejus, sicut ipse dicit, Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris mei. Sed hoc loco melius tribulationum ardor, solis appellatione figuratur, juxta hoc quod ipse de jactis in petram seminibus ait, Sole autem orto æstuverunt; et quia non habebant radicem, aruerunt. Quod postmodum exponens, ita dicit: Facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizantur, solis

videlicet vocabulo tribulationem et persecutionem figuratam esse declarans. Sicut ergo hi, qui domi resident quieti, candidiores sæpe habent artus; at qui in vinea vel horto, vel alio quolibet subdivali opere se exercent, multo plerumque sole membra fuscantur; ita et sancta ecclesia, quo instantius se ad certamen spirituale accingit, eo ferventiores contra se antiqui hostis assurgere cernit insidias. Et sicut laudatur sæpe peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur: ita nonnunquam exprobratur justo in virtutibus animæ suæ; et qui recta gerit, maledicatur, Paulo attestante, qui ait, Maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus. Sed hujus infuscationem blasphemiae parvipendendam fidelibus, immo in hac gaudendum docet ipse, cujus causa provenit Dominus dicens, Beati estis, cum maledixerint vobis homines; et si persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, et cætera. Quia ergo sancta ecclesia, intus se quidem fide et virtutibus videt decoratam, sed foris persecutionibus adustam esse testatur, restat ostendere, unde primam persecutionum rabiem pertulerit. Sequitur:

Filii matris meæ pugnauerunt contra me, &c.] Vox est primitivæ ecclesiæ, quæ ab ipsa synagoga, de qua carnis originem duxit, tribulationum bella suscipit, sicut Actus Apostolorum plenissime docent. In qua sententia primo notandum, quia merito se sponsa Christi sole decoloratam asseverat, quæ velut opus subdivale, in vinea ipsius excolenda sive custodienda agere solebat. Una autem erat Christi vinea in Hierosolymis, ipsa videlicet ecclesia primitiva, quæ die Pentecostes, id est quinquagesima Dominicæ resurrectionis, adventu Spiritus Sancti dedicata est. Hujus eo tempore custodes ipsi fuere apostoli. At, postquam persecutione facta, temporibus beati martyris Stephani, dispersi sunt omnes per regiones Judææ et Samariæ, præter apostolos, contigit ut plures essent vineæ; id est, pluribus in locis ecclesiæ essent Christi, prædicantibus verbum eis, qui fuerunt huc illucque dispersi. Divina quippe agente providentia, ipsa dispersio ecclesiæ Hierosolymitanæ, occasio fuit plures construendi ecclesias. Unde bene quod nostri codices habent, Dispersi sunt; in Græco dicitur disseparisan, id est, disseminati sunt per regiones Judææ et

Samariæ. Et paulo post, Qui ergo disseminati sunt, ibant evangelizantes verbum Dei. Quia nimirum persecutores Judæi, volentes quidem ecclesiam deturbabant, sed nolentes, seminarium verbi latius exspargebant, unamque in Hierosolymis ecclesiam persequendo, nolentes late multas ecclesias fieri, fecerunt. Cum ergo dixisset ecclesia primitiva, obscuratam se esse afflictionibus, eo quod filii matris suæ, id est, synagogæ parricidiali eam odio impugnarint, subjecit continuo quantum ipsa ex earundem afflictionum incursibus profecerit, addens ex persona eorum, quibus prædicandi cura commissa est: Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi. Ac si aperte dicat, Hoc mihi acerbitas persequentium commodi et utilitatis attulit, ut plurimarum essem custos vinearum, ecclesiarum videlicet Christi, postquam vineam primitivam, id est, ecclesiam, quam in Hierosolymis primo radicare et custodire cœperam, eorum turba dispersit. Non custodisse autem vineam, non ad mentem, sed ad locum referendum est. Namque ab Hierosolymis quidem tunc ecclesiæ portio, non minima persecutionis gratia secessit, quæ tamen totam fidei integritatem fixo in corde retinuit, immo etiam prædicationis officium, ut præfati sumus, devoto ore suscepit. Quidam hoc quod dictum est, Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi; ita distinguendum putant, ut vineæ nomine, Christi signetur ecclesia; vinearum vero appellatione, multifaria legis decreta, ac diversæ Phariseorum traditiones intelligantur. Et posuerunt, inquit, ecclesiam in vineis, qui fideles cogeant circumcidi; et carnalis legis cærimonias observare. In quibus ille erat, qui ait, Et per omnes synagogas frequenter puniens eos qui credebant, persequar usque in exterarum civitates. Ideoque vineam suam non custodivit, dispersis per eum ab Hierosolyma fidelibus non paucis, quasi palmitibus vineæ cœlestis. Cujus tamen inde nequaquam valuit radix evelli. Sed quia quo major adversitas pravorum fidem tentat electorum, eo instantius necesse est auxilium invocent Redemptoris; recte sancta ecclesia, postquam filios matris suæ contra se insurrexisset, postquam vineam suam horum incursione concussam esse conquesta est, memor Dominici promissi, quo dictum est, In mundo pressuram habebitis; sed confidite, ego vici

mundum; sollicito ad ipsum corde conversa precatur, dicens,

Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, &c.] Bene autem eum, cujus præsidium flagitat, dilectum animæ suæ vocat; quia quo gravius est periculum, de quo eripi cupit, eo amplius illum, per quem se eripiendam novit, diligit. Cui simile est illud Psalmistæ, Diligam te, Domine, virtus mea. Quod est aperte dicere, Idcirco te tota mente diligere non desino, quia me sine tua gratia nihil virtutis habere posse conspicio. Quem etiam pastorem esse significat, dum dicit: Ubi pascas, ubi cubes in meridie. Juxta hoc quod ipse in evangelio testatur: Ego sum pastor bonus, et cognosco meas; et cognoscunt me meæ. Qui pascit oves suas, inter eas cubat in meridie, quia corda fidelium suorum, ne fervore tentationum intus arescant, memoria supernæ suavitatis reficit, et in eis ipse propitius manere consuevit. Hinc etiam Psalmista dicit, Dominus pascit me, et nihil mihi deerit; in loco pascuæ, ibi me collocavit. Hinc Joannes, Qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo. Quia ergo multi pseudoprophetæ exeunt in mundum, dicentes, Ecce hic est Christus, ecce illic; necesse habet semper ecclesia Christi diligenti exploratione dignoscere, qui sint illi, in quorum ipse professione et opere possit inveniri; ipsumque piis vocibus, ut se demonstrare dignetur, exorare: Indica mihi, inquit, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie.

Ne vagari incipiam per greges sodalium tuorum.] Ac si aperte dicat, Quia multifaria me adversantium persecutio, instar meridiani æstus afficit; obsecro ut declares mihi, o Redemptor et Protector meus, quibus in locis invenire queam eos, qui tuæ sint præsentiæ gratia refectioni, quæque sint ex omnibus dogmata, quæ evangelicæ tuæ concinnant veritati, ne te diutius differente subsidium, errantium forte conventicula incurram, quæ absque tuo ducatu viam veritatis ingredi nullatenus possum. Nam et hæretici possunt non incongrue sodales ejus appellari, in quantum nominis ejus, vel confessionem, vel mysteria circumferunt. An non hæc fecit sponsa Christi, cum venientibus Antiochiam pseudoapostolis, videlicet sodalibus ejus, ac prædicantibus, Quia nisi circumcidamini secundum Moysen, non potestis salvi fieri, jam

fatigata non minimo fervore seditionis ac quæstionis, tandem misit Paulum et Barnabam, ad apostolos et seniores in Hierusalem, dignoscere certius quæ esset veritas evangelii? Finitoque conflictu probatum est in eis, quos Jacobus, et Cephas, et Joannes, et quos apostoli cæteri erudiebant, pastorem et inhabitatorem esse Dominum Christum, atque ejus ovile castum a gregibus sodalium; hoc est, ab hæreticorum populis, ejus ecclesiam esse tutandum. An non hæc et sequentibus sæpe temporibus sponsa faciebat Christi, cum filiis matris suæ contra se pugnantibus; id est, exortis ex se contra se hæresibus, mox coactis in unum patrum conciliis, quæ fidei esset veritas, sedula quærebat? Verum, quia eadem sponsa, id est, ecclesia Christi, dum auxilium præsentis ejus in tribulationibus suis requisisset, subjungit ex persona infirmantium, Ne vagari incipiam per greges sodalium tuorum, statim eandem trepidationem illius ipse benigna increpatione redarguit, quasi illud evangelicum, dicens: Modicæ fidei, quare dubitasti? Nam sequitur:

Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere, &c.] Quid, inquit, ita loqueris, quasi a me possis in tentatione ulla ratione deserui, teque in custodienda ab hostibus nostra vinea nimio fervore, quasi meridiani solis denigratam esse quereris, quam ipse per lavacrum regenerationis, jam pulchram inter mulieres, id est, inter aliorum dogmatum synagogas esse donavi, sed pulchriorem multo, tribulationum examinatione reddendam esse disposui? Quod si hæc forte ignoras, nec reminiscere. Quia nemo coronatur, nisi qui legitime certaverit. Egredere a meo consortio, et abi post vestigia gregum; id est, errantium actus imitare, cum te ipse magis unius mei gregis custodem esse decreverim, cui unum esset ovile, et unus pastor.

Et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum.] Id est, perditos nutri auditores, secuta insipientium doctrinas magistrorum, relictis verbis prudentium, quæ per magistrorum consilium dantur a pastore uno. Namque ipse quidem te, si me diligis, meos agnos, id est, simpliciter mihi et innocenter servientes animas verbo salutis pascere jussi; tantam huic officio curam te impendere volui, ut malles cuncta pati adversa, ipsius etiam mortis subire tormentum, quam ab eorum passionibus desistere. Quod si ignoras, te sub hujusmodi conditione mihi esse desponsatam, tuos potius hædos pasce, id est,

erraticis sociata doctoribus præbe luxuriosis et superbis; qui et recte hædi vocantur, et tui hædi, videlicet qui ad sinistram sunt in judicio ponendi. Tui vero, quia non juxta meorum regulam mandatorum, sed juxta tuos magis instituuntur errores, id est, eos quibus antequam mihi jungereris, retenta es. Non hæc autem jubendo Dominus, sed potius minitendo loquitur; et insinuando quid proveniat eis, qui tentationum adversa non ferentes, ab ecclesiasticæ se pacis unitate secernunt. Sicut in evangelio, cum ait: Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum. Non nos malum facere præcepit, sed quæ malefactores maneat merces, edocet. Quia vero Dominus sanctam ecclesiam non vult ignorare seipsam, sed diligenter eam, quid a se donorum acceperit, quid pro amore suo pati vel agere debeat, ediscere cupit; consequenter ipsi, qui sit ejus status, insinuat, cum subjungit:

Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.] Equitatum quippe suum, vocat exercitum filiorum Israel, quos de servitute Ægyptia liberans, per mare Rubrum eduxit in desertum, atque in terram promissæ olim hæreditatis introduxit, demersis in eodem mari curribus Pharaonis, qui eos persequens, ad servitium retrahere volebat. Equitatum autem eum inde vocat, quia sicut equitatu auriga præsidere solet, ita tunc regendo ei populo Dominus ipse præfuit, eumque per iter salutis gubernando deduxit. Cui videlicet equitatu ecclesiam suam assimilavit quam sibi per aquam regenerationis fecit amicam. Quia sicut populus supervenientibus Pharaonis curribus, multo quidem terrore perterritus est, sed cœlesti tamen protectione salvatus; sic ecclesiam inter minas persequentium, suo semper docuit fidere præsidio. Nam et hoc, quod Dei populum tunc columna ignis illustrabat: Ægyptias vero turmas densissimæ obscurabant tenebræ, ita ut toto noctis tempore ad se invicem accedere non possent; in hujus quoque seculi nocte semper agi non desinit, cum superna dispensatio justos a reprobis certa ratione secernens, hos sua gratia irradiat, illos in merita cæcitate relinquit. Sed et hoc, quod ubi ad mare Rubrum ventum est, filii Israel diviso gurgite liberantur, Ægyptii autem, reversis ad eos aquis, cum equis suis demerguntur et curribus; non-

ne manifestum est, quod ipsa mortis unda, quæ cunctis occurrura est mortalibus, rapiat pravos ad interitum, piis iter ad salutem reseret? Cætera quoque, quæ erga eundem equitatum Dei, id est, Israeliticam plebem tempore Ægyptiæ persecutionis acta legimus, quo diligentius explanantur, eo clarius inveniuntur in sanctæ universalis ecclesiæ, cujus hæc portio erat, præcessisse figuram. Et quoniam in hoc versu docetur, quomodo Dominus ecclesiam inter adversa protegat; restat ostendi, quantum ipsa ecclesia occursantibus adversis, ejusdem Domini ac protectoris sui servet amorem. Subditur,

Pulchræ sunt genæ tuæ, &c.] Turturis fertur hæc esse natura, ut si jugalis sui fuerit solatio deserta, nulli ulterius alteri copuletur. Quod ecclesiæ castitati congruenter aptatur; quæ etsi Domini sponsi sui morte viduata est, tanta tamen ejus memoria, quem resurrexisse a mortuis, et in cœlis jam regnare novit, tenetur, ut nullatenus externorum possit recipere consortium, solo illius ad quem se quandoque perventuram speret, amore contenta. Unde doctoris egregii verbis edocta solet protestari, Quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Quoniam ergo in genis sedes solet esse pudoris, recte sanctæ ecclesiæ timenti, ne forte per exempla pravorum a via veritatis errando divertat, (hoc est quod ait, Ne vagari incipiam per greges sodalium tuorum,) ipsius veritatis responso dicitur, Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis. Quod est dicere, Tanta te verecundiæ salutaris virtute decoravi, ut a castitate promissæ mihi fidei, nullo unquam labentium rerum appetitu, nullo pravorum dogmatum auditu, corrupta resiliās. Quæ sit autem maximæ hujus sobrietatis custodiendæ gratia, subdendo manifestat.

Collum tuum sicut monilia, &c.] Per collum namque et cibos trajicimus in corpus reficiendum, et verba proferimus, quibus nostri cordis secreta proximis declaremus. Unde recte in collo ecclesiæ, doctorum persona designatur, qui et verbo ædificationis rudes instituunt, et ejusdem institutionis officio, cibum salutis in commissa sibi sanctæ ecclesiæ membra transmittunt. Quod videlicet collum recte monilibus assimilatur

Monilia autem sunt ornamenta, quæ virginum solent collo pendere. Quamvis et monilium vocabulo, plerumque omnia matronarum ornamenta designentur. Quia doctorum spiritualium constantia, cœlestium virtutum munitur, simul et decoratur insignibus; utpote qui ea quæ verbo docent, operibus ostendunt. Murenulæ quoque sunt ornamenta colli virginalis; catenulæ videlicet auri contextæ virgulis, et interdum etiam additis argenti virgulis variatæ; ut hæc sententia probat, quæ a similitudine murenæ serpentis nomen accipiunt. Hæ autem apte contextum divinarum significant scripturarum, quibus sanctæ ecclesiæ venustas augescit, cum singuli quique fidelium, perspectis patrum dictis atque actibus, magis magisque etiam ipsi virtutibus fulgere contendunt. Aurum quippe, de quo faciendas dicit murenulas, claritas est sensus spiritualis; argentum, quo vermiculatas asserit, nitor eloquii cœlestis accipitur. Quod autem numero plurali promittit, Faciemus tibi; de illis dicit, per quos nobis scriptura sacra, agente et cooperante Dei Spiritu, ministrata est; quorum plurimi eo tempore, quo hæc Salomon præcinebat, adhuc futuri erant. Murenulas ergo aureas, vermiculatas argento, sponsæ collo circumdat, quia apices divinos ecclesia imbuendos præparavit eis, quos fidelibus suis magisterii jure præficeret. Murenulas fabрили arte compositas collo circumdat, cum anima quæque fidelis in omnibus quæ loquitur et agit, immo in omni quod vivit, et quod spirat, continue scripturis sanctis intendit, sensumque suum et verba diligenter ad earum exempla dirigit. Sicque jungitur hic versiculus superiori, quod ideo sunt pulchræ, sicut turturis genæ sanctæ ecclesiæ; id est, pudor ejus inviolatus perseveret; quia frequens scripturæ divinæ meditatio eam errare non sinat. Hunc locum antiqua translatio sic habet, Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quoadusque rex in recubitu suo est. In qua nimirum sententia nomine auri claritas propriæ patriæ cœlestis exprimitur; cujus similitudines, et non ipsa claritas incorruptibilis, in hac vita nobis per scripturas sanctas ostenditur, dicente apostolo: Quia videmus nunc per speculum in ænigmate, id est, similitudinibus; tunc autem facie ad faciem. Denique Moyses ipse, ad quem, ut in Exodo legimus, loquebatur Deus de facie ad faciem, sicut loqui solet

homo ad amicum suum, sciens se non ipsam ejus gloriam vidisse, precatus est, dicens: Si ego inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi viam tuam, ut sciam te. Et rursum, Ostende mihi, inquit, gloriam tuam. Quod ipsum et Dominus ostendit, cum respondens ei diceret, Non poteris videre faciem meam. Non enim videbit me homo, et vivet. Non ergo negata nobis visio faciei divinæ, sed in hac adhuc mortalitate viventibus negata; in futuro autem mundis cordibus promissa est. Hujus autem faciei, et perpetuæ beatitudinis, in præsentī, similitudo non solum patribus, apparente in angelis Domino, ostensa est; sed et nobis patrum scripta legentibus hodie non obscure ostenditur, cum ea quæ illi de gloria supernæ patriæ dixerint, nos semper animo retinere, et ad hæc videnda jugiter suspirare satagimus. Hæ autem similitudines cum distinctionibus fiunt argenti, quia cum nitore spiritualium dictorum, cœlestia nobis arcana panduntur. Et quoniam in hac solummodo vita, non autem et in futura talium similitudinum solatiis et auxiliis indigemus, apte subjungitur:

Quoadusque rex in recubitu suo est.] Id est, quoadusque Christus in secreto suo est, et necdum nobis in gloria Patris sui apparet, ut reddat unicuique secundum opus ejus. Tunc enim, sicut Esaias ait, Regem in decore suo videbunt oculi sanctorum. Unde et apostolus, Vita, inquit, vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et vos apparebitis cum illo in gloria. Erat autem in recubitu suo, id est, in abscondito suo rex Christus, non solum ante incarnationem et ascensionem suam in cœlos, verum etiam eo tempore, quo visibilis mundo apparebat in carne; quia nec tunc vel clarificationem assumptæ humanitatis, vel æternam divinitatis gloriam, suis fidelibus secum in carne commanentibus ostendebat, quod omnibus electis in præmio fidei in futura potius vita promisit. Verum nostra editio, quæ ex Hebræo fonte transfusa est, extremam hujus versiculi partem, qua dicitur, Quoadusque rex in recubitu suo est; sequenti versui, de quo hinc disputandum est, jungit. Acceptis vero ecclesia tantis a Conditore suo muneribus, sive promissis, continuo respondit, Et qua hæc devotione operum suscepit, subdendo declaravit, dicens:

Dum esset rex in accubitu suo, &c.] Accubitus autem regis,

tempus incarnationis ejus appellat; per quam pro nobis humiliari, et ut nos erigeremur, ipse inclinari dignatus est. In quo videlicet accubitu et ecclesiam suam vitali cibo reficere, et ipse bonis ejus actibus refici voluit. Unde dicit, Ego sum panis vivus, qui descendi de cœlo. Si quis manducaverat ex hoc pane, vivet in æternum. Et rursum de credentibus in se populis, ad discipulos loquitur, Ego habeo cibum manducare, quem vos nescitis. Odor vero nardi, fragrantiam designat bonæ actionis. Dum esset rex in accubitu suo, nardus, inquit, mea dedit odorem suum. Quia cum Dei Filius in carne apparuit, ecclesia in virtutum cœlestium fervore excrevit. Non quia et ante ejus incarnationem spirituales, ac Deo devotos viros non habuit; sed quia absque ulla dubietate tunc arctioribus se virtutum studiis mancipavit, cum regni cœlestis aditum, cunctis recte viventibus, mox ut carnis vincula solverentur, patere cognovit. Notandum autem, quod hujus figura versiculi etiam juxta literam in operibus Mariæ Magdalenæ, quæ ecclesiæ typum tenuit, completa est, quando recumbente in cœna Domino, caput pedesque illius unguento nardi perfudit, et domus impleta est ex odore unguenti, ut evangelia sancta testantur. In quorum uno etiam ipsius nardi, qualis sit natura, designatur, cum dicitur: Venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi. Quia videlicet cacumina ejus in aristas se spargunt. Ideoque gemina dote pigmentarii nardi spicas ac folia celebrant. De quo scribunt physiologi, quia sit principalis in unguentis. Unde merito ipsa Dominici corporis unctioni præparata est. Frutex est autem, ut aiunt, gravi et crassa radice, sed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui sit, redolens ut cypressus, aspero sapore, folio parvo densoque. Sunt autem multa ejus genera, sed omnia pretiosa, præter Indicum, quod pretiosius est.

CAP. IV. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, &c.*] Et hoc juxta literam impletum de Salvatore nostro legimus, quando consummata passione illius, et ablato corpore de cruce, venit Nicodemus, ferens mixturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum. Acceperuntque corpus ejus, et ligaverunt in linteis cum aromatibus. Dilectus igitur ecclesiæ, fasciculus myrrhæ factus est, quando Dominus myrrha et

aloe perlitus, linteis involutus est. Qui videlicet fasciculus, inter ubera sponsæ commoratur, cum ecclesia mortem sui Redemptoris sine intermissione, intimo in corde meditatur. Inter ubera enim cordis esse locum, quis nesciat? Et fasciculus myrrhæ inter ubera sponsæ commorabitur, cum anima quæque Deo consecrata, mortem ejus, a quo se redemptam novit, intenta mente, quantum valet, imitari satagit; memor illius apostolici sermonis, Quia quicumque sunt Jesu Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Verum, quia eidem morti Mediatoris ac Salvatoris nostri, mox resurrectionis gloria successit, recte sponsa subjungit:

Botrus Cypri dilectus meus mihi, &c.] Et quidem hujus versiculi juxta superficiem literæ, hic sensus est, Sicut insula Cyprus majores cæteris terris botros gignere solet, et sicut in urbe Judææ, quæ vocatur Engaddi, nobiliores cæteris vineæ nascuntur, utpote de quibus liquor non vini, sed opobalsami defluit; ita dilectus meus mihi speciali est præ omnibus caritate connexus, adeo ut nulla me creatura ab ejus affectu divellere possit. Typice autem, quomodo myrrha propter amaritudinem (est enim quantum medendis infirmitatibus salubris, tantum gustu amare) tristitiam Dominicæ passionis significat, ubi ipse et myrrhatum vinum a militibus accepit bibendum, et sepeliendus a discipulis, myrrha perunctus est, ut prædiximus; ita botrus non incongrue resurrectionis ejus gaudium denuntiat. Vinum enim lætificat cor hominis. Botrus ergo Cypri factus est Dominus in resurrectione, qui fasciculus myrrhæ fuerat in passione. Merito inter ubera commoratur sponsæ, quia idem in botrum versus est vineæ. Ideo sanctæ ecclesia memoriam Dominicæ mortis nunquam suo de corde deponit; quia ipse, qui propter delicta ejus mortuus est, propter ejus quoque justificationem a morte resurrexit. Atque ei vestigia ipsius frequenti post angorem mortis, resurgendi exemplum præbuit. Qui bene etiam in vineis Engaddi esse memoratur. Namque in vineis Engaddi, ut præfati sumus, balsamum gignitur, quod in chrismatis confectione, liquori olivæ admisceri, ac pontificali benedictione solet consecrari, quatenus fideles omnes cum impositione manus sacerdotalis, qua Spiritus Sanctus accipitur, hac unctione signentur. Qua etiam altare Dominicum, cum dedi-

catur, et cætera quæ sacrosancta esse debent, perunguntur. Unde rectissime per vineas Engaddi, charismata divina figurantur. Et sponsus in vineis est Engaddi; quia et ipse Dominus in carne apparens, plenus est Spiritu Sancto, et ejus dona Spiritus, credentibus ipse largitur. Ideo autem arbores balsami vineas appellat; quia in vinearum morem extolluntur, quæ sine adminiculis seipsas non sustinent; quippe viti similiores quam myrto, et perpetua coma insignes, proceritas intra bina cubita subsistit; semen earum vino proximum, gustu, colore rufum, ramis crassiores quam myrtus, quæ certo anni tempore balsamum sudant. Sed et agricolæ virgulta earum acutis lapidibus, sive osseis solent incidere cultellis; nam ferri tactus lædit. Per quas incisiones emanat succus odoris eximii, et lachrymis pulchre rorantibus exceptus lanis parva colligitur in cornua. Quod quia per cavernam profluat corticis, sæpius opobalsamum nominatur (opi enim Græce caverna nuncupatur) singularumque arborum largior vena, ter omnibus percutitur æstibus. Præcipua autem lachrymæ gratia, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Quæ cuncta Redemptori nostro, si sollicitè considerantur, aptissime conveniunt. Qui humilis in carne, sed plenus gratiæ et veritatis apparens, vulneratus est propter iniquitates, ac de suis vulneribus vitæ nobis, et salutis sacramenta profudit. Unde et ipse, qui virtus et sapientia Dei est, loquitur in Ecclesiastico, Et quasi balsamum, non mixtum odor meus. Mirandus sane ordo verborum, ut prius sponsa dicat, accumbente rege, nardum suam odorem dedisse; deinde ipsum fasciculum myrrhæ comparet; et tertio eundem botrum cypri cognominet; ad ultimum in vineis Engaddi eum esse commemoret. Quia et prius discumbentem in cæna Dominum, mulier devota nardo perfudit. Deinde discipuli crucifixum ad sepeliendum, myrrha unctum, linteis involuerunt; et post hæc ipse gaudio resurrectionis mox adveniente, spiritualia fidelibus dona distribuit. Nec prætereundum, quod Engaddi fons hœdi interpretatur. Quo nomine patenter lavacrum sacri baptismatis ostenditur, in quod peccatores adhuc et sinistra parte digni, descendimus; sed jam mundati a peccatorum fœditate, atque in agnorum numero computandi ascendimus. Et bene cum lætitiâ

Dominicæ resurrectionis significaret, dicendo, Botrus Cypri dilectus meus mihi; addidit continuo, In vineis Engaddi, id est, fontis hædi. Quod est aperte dicere, In donis spiritualibus, quæ ex tempore baptismi fidelibus conferuntur. Hactenus ecclesia, quæ a Redemptore suo acceperit dona enumerat; quæ dilectionis pignora testatur. Cui mox ipse remunerationis vice respondit:

Ecce tu pulchra es, amica mea, &c.] Ecce tu pulchra es in operibus mundis, quibus sobrie, et juste, et pie conversaris in hoc seculo. Ecce tu pulchra in simplicitate cordis, quia pro sola intentione æternitatis, bonis actibus insistis, expectans beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei. Oculi tui columbarum, oculi cordis tui simplices et mundi, atque ab omni duplicitate fallendi ac simulandi prorsus immunes. Ideo multum beati, quia tales Deum videbunt. Item oculi tui columbarum, quia sensus tui spirituali sunt intellectu præditi. Nam quia Spiritus Sanctus super Dominum in columba descendit, recte columbæ, vel columbarum vocabulo spiritualis sensus ac dona signantur. Item oculos columbarum habet amica Christi; quia omnis anima, quæ illum veraciter intus amat, nullo exterarum rerum appetitu milvorum more accenditur, nulli viventium adversum quid inferre meditatur. Quod columbinæ fertur esse mansuetudinis, quæ cuncta quæ occurrunt simplici, miti et humili corde contemplatur. Audiens autem geminam sibi a Domino pulchritudinem, et operis videlicet, et intentionis causa cum simplicitate puri cordis esse contributam, devota mox voce respondit:

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.] Ac si aperte dicat: Ego quidem quicquid pulchritudinis, simplicitatis, et gratiæ spiritualis habeo; hoc, te nimirum largiente, percepi, per quem et remissionem peccatorum, et bonæ actionis efficaciam possedi. Tu autem veraciter, et sine comparatione pulcher es et decorus, quia et Deus es ante secula, semper ex patre genitus, et ubi meæ redemptionis tempus advenit, conceptus ac natus de Spiritu Sancto, et matre virgine; non solum immunis ab omni labe iniquitatis, sed et plenus gratia et veritate, et venisti in mundum, et vixisti in mundo; quinetiam omnibus tuæ gratiæ participibus, ut sint et ipsi virtutibus pulchri, tu donasti. Pulcher es ergo et decorus,

id est et divinæ naturæ perpetuitate, et assumptæ humanitatis dignitate mirabilis. Cujus splendor pulchritudinis, quia quietis ab exteriori actu cordibus solet, quanto liberius, tanto liquidius innotescere; juxta illud Psalmistæ, Vacate et videte, quoniam ego sum Deus, recte subjungit:

Lectulus noster floridus.] Aliquando enim sancta ecclesia, quasi in lectulo cum Domino, sponso videlicet suo requiescit; aliquando cum ipso contra hostes in acie, consistit. Consistit namque in acie, cum insurgentibus acrioribus tentationum incursibus, usque ad sanguinem contra improbos agonem exercet fidei. Resquiescit vero in lectulo, cum pace temporum arridente, liberum ei reddit obsequium, cum placidum mentis intuitum, ad speculandam gloriam majestatis ejus intendit. Unde bene idem lectulus floridus esse dicitur: quia nimirum sancti quique tranquillitate temporum utuntur; et tunc maxime lectionibus sacris, jejuniis, orationibus, cæterisque Spiritus fructibus vacant, cum a tribulationum laboribus cessant. Tunc in supernorum contemplatione sese altius attollunt, cum serenum ab extrinsecis perturbationibus tempus accipiunt. Potest autem lectulus ecclesiæ floribus recte accipi, non tantum propter opera munditiæ, quibus electi quique ad fructum vitæ æternæ perveniunt; sed etiam propter prolem fidelium, quam ipsa ecclesia fidei flore redolentem Deo gignere ex aqua et spiritu consuevit. Cui videlicet actioni tanto studiosius se, cooperante Domino, et sermonem confirmante subjecit, quanto quietum pacatumque ab invidentium insecutione tempus, ipso largiente perceperit. Et notandum, quod per totum libelli hujus textum, quod sponsa semper in domo, vel in lectulo, vel alio quolibet interiori loco, cum suo dilecto manere concupiscat, quod muliebri magis sexui congruit; ipse autem sponsus, quod masculino convenit, ad forinseca potius opera, vinearumque videlicet, vel hortorum, vel aliorum hujusmodi amicam suam evocet. Quia nimirum sancta ecclesia, si fieri posset, semper in tranquillitate mundanæ pacis, Domino fabulari, et sobolem ei cœlestem propagare atque educare desiderat. At vero ipse crebris eam in præsentis tribulationibus exerceri disponit, quo mundior ad perpetua bona perveniat; et ne si cuncta temporalia forte pros-

pera currant, incolatu præsentis exilii delectata, minus cœlestem patriam suspiret. Itaque sponsa Christi quietam in illo vitam agere desiderans, quales sint domus in quibus eum suscipere velit, consequenter insinuat, dicens :

Tigna domorum nostrarum cedrina, &c.] Domos quippe suas varia per mundum fidelium conventicula nominat, e quibus omnibus ipsa universalis ecclesia constat. Tigna autem et laquearia, diversos in eisdem domibus ecclesiæ fidelium ordines designant. Namque utraque in alto solent poni, sed tigna ad munitionem fiunt; laquearia vero magis decori domorum, quam munitioni proficiunt. Significant ergo tigna, prædicatores sanctos, quorum et verbo et exemplo structura ejusdem ecclesiæ, ut subsistere possit, continetur, qui suæ robore doctrinæ turbines hæreticæ impulsione, ne eam dejiciant, arcant. Assimilantur laquearia simplicioribus Christi famulis, qui propriis ecclesiam virtutibus potius exornare, quam doctrinæ verbis defendere, et contra perversorum dogmatum impetus norunt munire. Dependent autem affixa tignis laquearia, quia necesse est, ut quicumque in sancta ecclesia sublimes virtutibus splendere desiderant, summorum patrum dictis atque exemplis, quibus a terrenorum ambitu suspendantur, tota mente inhæreant. Et bene tigna hæc cedrina, et laquearia dicuntur esse cypressina: quia utramque hanc arborem imputribilis naturæ, altitudinis eximiæ, et odoris constat esse præcipui, quod eis apte convenit, qui cum apostolo dicere possunt, Christi bonus odor sumus Deo, et, Nostra conversatio in cœlis est, et, Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio? et reliqua. Sed et hoc, quod odor cedri serpentes interim fugare solet; juxta illud poetæ, Disce et odorantem stabulis accendere cedrum, Galbanoque agitare graves nidore chilindros: ejusdem laquearibus altis, id est, doctoribus congruenter aptatur, qui virtute verbi cœlestis solent venenata hæreticorum dogmata repellere, eosque a simplicium seductione fugare. Hoc quoque, quod ejus resina, quæ cedrina dicitur, in conservandis libris adeo est utilis, ut perliniti ex ea, nec tineas patiantur, nec tempore conescant. Quis non videat, quantum eisdem prædicatoribus sanctis conveniat, quorum sensu spirituali, scriptura sancta confecta est, quæ nulla hæreticorum astutia corrumpi, nulla

potest seculi labentis ætate consumi; adeo, ut donec transeant cœlum et terra, iota unum aut unus apex non prætereat a lege, donec omnia fiant? Quod cum dixerit Dominus de lege, quanto magis de evangelio suo intelligendum reliquit? Cypressus etiam in eo quod medendis apta est corporum passionibus, quod suæ venustatem comæ nullo ventorum impulsu deponit, constantiam exprimit, eorumque actionem, qui altioribus virtutum ornatibus sanctam ecclesiam velut laquearia decorant. Miratur ergo sponsa, id est, sancta ecclesia, vel anima quæque electa, dilecti sui pulchritudinem; laudat mollietatem ac munditiam lectuli florentis; prædicat internam domorum suarum venustatem, qua dilectum decenter excipiat. Sed quia præsentis temporis statui labor amplius quam requies convenit, et potius in hac vita electi, Christo auxiliante, piis exercentur actibus, quam quieto fruuntur otio; sponsam ad laborum exercitia, et toleranda pravorum consortia provocat, subjiciens:

IN CAP. II.

CAP. VI. *Ego flos campi, et lilium convallium, &c.*] Delectaris quidem, o amica, secretis in quiete florere virtutibus; sed memento, quod ego sum flos virtutum, a quo solo omnis spiritus fructus oriatur, et in quo solo floridam habere requiem valeas. Flos sum autem campi, quia per totius orbis latitudinem, odoris mei gratiam innotescere cupio. Quod nequaquam valet impleri, si non tu intermissa aliquoties quiete, qua delectaris, accingaris ad prædicandi officium quo exercearis. Lilium quoque sum convallium magis quam montium, quia in illis nimirum, vel claritatem gloriificæ meæ humanitatis, vel splendorem æternæ deitatis pandere ac revelare soleo, qui se suscipiendæ ditioni meæ fidei ac dilectionis humiliter subdunt; qui mea potius sequi, quam suam quærunt voluntatem. Qui etsi otio delectantur internæ meæ contemplationis, ad laborem prædicationis tamen me impetrante progredi non detrectant. Nam et ipse tibi participatione meæ claritatis, ut lilio compareris, donavi, et candida videlicet, perfectione operis; et pretiosa, existendo fulgore mundi peccatoris. Sed ne forte velis in hac vita securitatem habere quietis, scito tibi in præsentem cum reprobis conversandam, et pravorum quotidie stimulos perferendos; at in futuro

requiem cum solis electis esse sperandam. Sicut enim lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Quia non solum adversa pati habes ab his qui a te sunt et mente et professione omnimodo extranei; sed illarum quoque animarum sæpius improbitate acriter compungeris, quas per fontem regenerationis, perque fidem ac perceptionem sacramentorum cœlestium in filiarum te numero accepisse gaudebas. Potest sane in eo quod ait, Ego flos campi, partus intemeratæ virginis intelligi. Potest sane in eo quod subdidit, Et lilium convallium, humilitas eorundem parentum illius intelligi. Ipse etenim flos in horto, non ruris, sed campi apparuit, qui de intacta virginis matris carne, carnem peccati nesciam, et virtute plenissimam assumpsit. De quo dixit Esaïas, Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Ipse lilium in convallibus germinavit, qui insuper humiles sibi parentes pauperes, e quibus Deus homo nasceretur, elegit. Unde dicit et Psalmista, Et convalles abundabunt frumento. Ipse enim frumentum, quia nos pane vitæ reficit; ipse lilium, quia velut auri fulgorem in candore divinitatem habet in nomine. Et pulchre in lilio prius se candor exterior paulatim aperit, et sic demum aurei coloris, quæ latebat intus, gratia patescit. Quia natus in mundo Dominus, prius homo sublimis, his qui in eum vere credebant; at tempore procedente, Deus esse verus innotuit. Sed et omnes electi per suscepta humanitatis ejus sacramenta ad contemplationem tendunt divinæ claritatis. Cum ergo fatigata ecclesia adversis, dixisset Domino, Ecce tu pulcher es, dilecte mi et decorus, lectulus noster floribus, et cætera quæ sequuntur; desiderans nimirum in serenitate temporum contemplandæ eidem pulchritudini ac decori operam dare, et ei flores vel bonorum operum vel animarum procreare fidelium, respondit ipse, Ego flos campi, et lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias, ac si aperte dicat, Recordare, quod ipse qui de virgine nasci potui, qui Deus sum ante secula, homo in fine seculorum, humiliter in mundo apparui; humilibus me socium, ac pauperibus spiritu semper exhibui, humilitatis gressibus ad mortem perveni: vero in hoc seculo quietis securitatem quærere desiste. Quin potius sicut lilium inter spinas, candidior molliorque nitesce; si aculeis etiam domesticorum afflicta, veritatem tui decoris gratius ostende. Laudata autem a Domino ecclesia,

quod inter spicula perfidorum, fidei suæ castitatem incorruptam servaverit, atque inter horrores pravorum ipsa gloriosior effulserit; reciproco statim responso majore illum laude attollit, et quod inter fidelia facta bonorum singulariter sanctus emineat, narrat.

Sicut malum inter ligna sylvarum, &c.] Hoc est autem quod Psalmista loquitur: Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis similis erit Deo in filiis Dei? Sicut ergo malum, quod et visu et odore et gustu gratum est, lignis solet antecellere sylvestribus; sic homo Deus omnibus, qui puri homines sunt, sanctis jure præcellit; meritumque eorum, qui per gratiam filii Dei sunt, potentia ejus, qui per naturam est filius, transcendit. Hinc etenim dicit Joannes, Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. Hinc apostolus Paulus, Et Moses quidem fidelis erat in tota domo illius tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant; Christus vero tanquam filius in domo sua. Nitescat ergo cedrus; cypressus se in altitudinem tollat; cætera sylvarum ligna decoris, odoris, et virtutis suæ miracula pandant. Præstat omnibus malum, quod præter odoris aspectusque sui suavitatem, vim quoque in se vescendi continet. Fulgeant justi suis quique virtutibus; antecellit cunctis qui de virgine natus, vitæ nobis perpetuæ subsidia ministrat. Unde bene subditur,

Sub umbra illius quem desiderabam, sedi; &c.] Ac si aperte dicatur, Idcirco dilectum meum omnibus præferendum esse decerno, quia in sola protectione pietatis ejus, cujus desiderio semper ardebam, refrigerium me ab æstu tribulationum invenisse conspicio; quia suavissimum donorum ejus fructum sentio, quo me perpetuo reficiendam esse confido. Desiderabat autem ecclesia sancta, sub umbra auctoris aliquantulum respirare, cum se sole nimio persecutionum fuscata esse querebatur, eo quod filii matris suæ pugnarent contra se; cum auxilium præsentiae ejus implorans, anxia clamabat, Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie. Cum non solum pressurarum tædio fatigata, sed recordatione pulchritudinis ac decoris ejus illecta dicebat: Lectulus noster floridus. Cujus desiderio se compotem esse factam demonstravit, cum ait: Sub umbra illius, quem desi-

derabam, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo. Et notandum, quod supra tigna domorum suarum cedrina, et laquearia esse cypressina prædicabat; nec tamen horum sibi protectionem sufficere, neque eorum se contemplanda sublimitate et pulchritudine contentam esse memorabat: sed solam vitæ arborem, in cujus umbra quiesceret, cujus fructu, quod reficeretur, sedula quærebat. Quia etsi sancti quique sublimia nobis virtutum suarum exempla proponere possunt, si vitæ cœlestis iter prædicando demonstrare, si intercessionis suæ apud Dominum suffragia ferre; nemini tamen eorum, sed soli dilecto Salvatori nostro dicere debemus, Filii autem hominum sub protectione alarum tuarum sperabunt; inebriabuntur ab ubertate domus tuæ. Unde merito dictum est, quia sicut malum inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Jure enim omnibus filiis Dei Filius præfertur unicus; qui nos sicut arbor umbrosa ab æstu mundi persequentis protegit, sicut malum immarcessibile cœlesti suavitate reficit. Cujus refectio quantæ dulcedinis, quantæ sit virtutis, subsequenter ostenditur, cum dicitur:

Introduxit me rex in cellam vinariam, &c.] Mox, inquit, ut dulcedinem gratiæ ejus guttur mei cordis attingit, ita me recreatam spiritu, et ab infimarum rerum oblectatione in superna desideria translata esse sentio; ac si in cellam vinariam introducta, novo sim meri odore, simul et poculo refecta. Unde merito, qui talia bona dedit, inextinguibili in se redamandum caritate convertit. Typici autem, quia vini vocabulo Sancti Spiritus solet gratia designari; Domino attestante, cum dicit, Quia vinum novum in utres novos mittendum est, id est, mundis cordibus fervor est donorum spiritualium infundendus. Cella vinaria ecclesia debet intelligi, in cujus unitate solummodo Spiritus Sanctus dari solet, et accipi. Introduxit ergo dilectus amicam suam in cellam vinariam, quia Dominus ecclesiam de toto orbe collectam, in unam sibi domum fabricavit, quam sui Spiritus charismate consecravit. Quæ videlicet fabrica, quia in caritatis maxime fundamento, ipso operante consistit; recte, postquam se in cellam vinariam introductam dixit, addidit, Ordinavit in caritatem. Ordinavit autem in me caritatem, dixit, id est, ordinatam me caritatem habere propitius donavit, ut videlicet

quisque diligeret Dominum Deum suum toto corde suo, tota anima sua, tota virtute; diligeret proximum tanquam seipsum, sed et inimicum diligendo toleraret. Hujus ordinem caritatis servare, aut nescit, aut negligit ille, de quo ipse caritatis ordinator ac largitor ait, Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus, et cætera. Quamvis ordinatio caritatis etiam pro confirmatione posita recte possit intelligi, quia quæ temere locantur, infirma sunt; quæ autem ordinate, firmiter manent, ut ordinasse Dominus in ecclesia caritatem apte dicatur, quam congruis profectibus in cordibus fidelium suorum solidare dignoscitur. Potest autem sic accipi quod dicitur, Ordinavit in me caritatem; quasi diceretur, Ordinata me ipse caritate dilexit, id est, omnia quidem membra mea, hoc est, omnes electos pia sibi caritate copulavit; sed eminentiora quæque ampliori, ut decet, affectu complectitur, cum dicitur, Cum enim dilexisset suos, qui in mundo erant, in finem dilexit eos. Omnes ergo dilexit. Et tamen indulgentior in quendam amor intimatur, cum dicitur, Discipulus ille, quem diligebat Jesus. In ecclesia pro distinctione meritum, alios aliis amplius diligit. Item, Ordinavit in me caritatem: Prior me ipse dilexit, ac diligendo me, ut eum redamare nossem, donavit, hinc enim dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Hinc et apostolus Joannes, Hæc est, inquit, caritas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos, et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Item, Ordinavit Dominus in ecclesia caritatem, quia caritatem ipsam, qua eam ante secula elegit, quibusdam profectuum gradibus per temporum incrementa monstravit, apostolo enim teste, Commendavit Deus suam caritatem in nobis; quia cum adhuc peccatores essemus, Christus pro impiis mortuus est. Ac proficiente ejusdem caritatis ostensione, dicit Joannes, Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus. Rursum de perfecta eadem caritate, et qua major esse nulla potest, neque ipsa unquam minui potest, dicit ipse Dominus: Qui autem diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et reliqua, Cum enim verbo præsentis temporis diceret, Qui autem diligit me, quod nullatenus facere potest, nisi is quem ipse diligendo prævenit, et ad se diligendum sui gratia Spi-

ritus accendit; quid est, quod futuri temporis verbo mox subdidit: Diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum? nisi quia is, qui interim adhuc diligitur a Deo, ut credendo possit diligere, tunc utique a Deo diligitur, ut eum videndo amplius diligat; et manifestata ipsius facie, tanto verius eum tota virtute diligat, quanto nil ab inferioribus, quo ab hac dilectione præpediatur, tolerat. Ordinatur ergo Dominus in ecclesia caritatem, qua eam vel ipse diligit, vel ad suum amorem, ac proximi rite tenendum, inflammat. Quantum vero ipsa caritas mentem, quam perfecte absorbuerit, ab infirmarum rerum amore sustollat, sequente versu edocet, cum dicit:

Fulcite me floribus, stipate me malis, &c.] Languet namque amore anima, quæ ordinatam in se sui auctoris caritatem veraciter degustat; quia cum ad petendam se æternitatis lucem accendit, ab hoc nimirum temporalitatis amore lassescit; ut tanto frigescat ab studio labentis seculi, quanto surgit ardentior ad contemplandum gaudia perennis regni. Sed videamus, anima, quæ tali flagrat amore, quem quærat stratum, in quo fessa recumbat. Fulcite me, inquit, floribus, stipate me malis. In floribus tenera adhuc virtutum primordia, in malis perfectio signatur. Obsecrat ergo amore languens anima, filias Hierusalem, id est, eas animas, quæ se in cœlesti desiderio præcesserunt, ut sua cœpta bonis juvent exemplis, et quali vel initio, vel cursu, vel termino viam virtutum peregerint, ad memoriam sibi crebrius revocent; quatenus harum intuitu velut odore quodam florum, malorumque gratissimo, mollius se ac dulcius in sui Conditoris affectu reclinent. Quod et de his, quæ præ oculis habemus, sanctorum operibus, et de illis, quæ de scripturarum quasi pratis ac nemoribus colligimus, patrum præcedentium factis, sive dictis æque valet intelligi.

Læva ejus sub capite meo, &c.] In læva Christi, temporalia ejus dona; in dextera, perpetuæ vitæ beatitudo significatur. Unde alias de ipso, qui est Dei virtus, et Dei sapientia, scriptum est, Longitudo dierum in dextera ejus; in sinistra autem, divitiæ et gloria. Ostendit ergo sancta ecclesia, ostendit anima dilectioni sui Redemptoris perfecte intenta, qualis esse possit quies in hac vita, quam tantopere quærebat,

qualiter in lectulo illo virtutibus florido cum suo dilecto in hujus exilio peregrinationis recubare desideret. Læva, inquit, ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Caput autem suum, principale mentis appellat. Et lævam suam sponsæ capiti dilectus illius supponit, cum corda fidelium Dominus in hac adhuc vita commorantium suæ cognitionis scientia confirmat, cum sacramentorum suorum participatione sublevat, cum pignus eis sui spiritus tribuit, cum scripturarum sanctarum solatia suggerit. Dextera autem ejus amplexabitur eam, cum etiam post hanc vitam, cœlestis ei vitæ regnum perenne promittit. Et bene læva caput sustinere, dextera illam dicitur amplexari; quia temporalia quidem munera ad subsidium peregrinationis hujus accipimus, cœlestia vero præmia sine fine videbimus. Recte autem sponsa, quæ supra languens amore, fulciri floribus stipari quærebat malis, nunc manum dilecti sub capite se habere testatur; quia etsi virtutum floribus amator quisque sui Conditoris gaudet, si proximorum profectibus, cum quibus ipse ad videndam ejus faciem perveniat, delectatur; si antiquorum sanctorum exempla, quibus ad diligendum, vel Deum, vel proximum ardentius excitetur, meminisse dulce habet; unica tamen est spes veraciter quiescere cupientium, Auctoris sui manu sustentari. Et quidem primo læva, ut per hanc ad amplexum dextræ mereantur pertingere. Neque enim dextera illius quemquam amplexabitur, nisi quem prius læva ejus fovendum suscepit: id est, nemo claritatem illius sublimiter in futuro videbit, qui non in præsentī ad suscipienda humilitatis ejus mysteria fideliter reclinavit. Annon Paulus, qui ministrum se sponsæ hujus fidelissimum esse docebat, dicens, Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo, lævam sponsi capiti ejus supponere curabat, ut ad amplexum dextræ perduceret? ait enim, Nihil judicavi me scire inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Rursum namque eandem ad amplexum dextræ ejus tendere hortatur, cum ait: Quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Et cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum illo in gloria. Læva ergo ejus, inquit, sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Ac si aperte dicat, Temporalia quidem me Domini et Salvatoris mei bene-

ficia, quo a mundi cupiditatibus, vel perturbationibus aliquantulum quiescere queam, adjuvent; at me æternorum promissio, quibus perpetuo remunerer, amplius delectat. Quam vero amabilis sit ipsi Domino talis sponsæ suæ, id est, ecclesiæ, vel animæ cujuscumque electæ pausatio, sequenti ejus responsione designatur, cum dicitur :

CAP. VII. *Adjuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas cervosque camporum, &c.*] Filias Hierusalem, dicit animas, patriæ supernæ desiderio flagrantes. Quas adjurat sponsus, ne suscitent sponsam in suo amore quiescentem; neque ab hominum conturbatione feliciter sopitam inquietari præsumant. Qui enim electi cujuslibet mentem, vel in orationibus devotis, Deo loquentem, vel in sacris lectionibus divina mandata sive pro missa meditantem importunus impedierit, sponsam utique Christi de sopore beato, priusquam ipsa velit, excitat. Vult enim ipsa felicissimo hoc sopore refecta evigilare, quia tempore congruo divinis se mancipare novit obsequiis, ac rursus tempore competenti ad curanda fragilitatis humanæ necessaria reverti. Qui ergo fideles quosque cœlestibus studiis intentos impedire non metuit, suis profecto virtutibus, quibus se pollere credebat, damnum facit. Unde bene sponsus filias Hierusalem per capreas cervosque camporum, ne hoc faciant, adjurat. Per capreas namque et cervos, munda videlicet animalia, venenorum inimica, virtutum opera spiritualium figurantur; quæ quantum munditia præeminent, tantum virulentas hostis antiqui machinas contemnere, immo disperdere atque evacuare consuerunt. Et pulchre capreas cervosque dicens, addidit, Camporum; ut patienter simplicitatem purarum mentium, ac fide sincera florentium, in quibus virtutes oriantur ac nutriantur, exprimeret. Itaque adjurat filias Hierusalem sponsus per capreas cervosque camporum, ne suscitent neque evigilare faciant dilectam, quoadusque ipsa velit. Ac si patenter dicat, Contestor fideles omnes, et per suas quemque virtutes, quas puro corde nutrire desiderant, adjuro, ne pia fratrum studia contemnant, ne passim temerando præpediant; sed sic quisque de proximorum profectu quasi de suo gaudeat, sic fratribus damna lucris spiritualis, quomodo sibimet ipsi pertimescat inferre. Quia nimirum suas ipse virtutes minuit, qui virtutibus proximi parcere;

immo has in quantum valet, adjuvare contemnit. Quod adjuramentum sponsi libentissime sponsa suscipiens, continuo respondit:

Vox dilecti mei.] Subauditur, hæc est quam audiavi adjurantem filias Hierusalem, ne me in ejus complexu quiescentem, priusquam ipsa velim suscitarent. Multum enim necesse est lætetur anima Deo plena, cum eam inter adversa seculi vocem ejus consolatoriam, vel per donum occultæ inspirationis, vel per meditationem auditumve sacrarum literarum percepisse contingerit. Nam etsi necdum faciem dilecti nostri licet intueri, jam multum nobis est præstitum, in eo quod scripturis sanctis interim eloquiorum ejus, dulcedine reficimur. Multum præstatur eis quibus altiori dono conceditur, ut sublevato ad cœlestia puræ mentis intuitu, nonnullam futuræ vitæ suavitatem etiam in præsentī prægustent. Unde bene, postquam lætabunda dixit sponsa, Vox dilecti mei; mox eundem dilectum etiam videre desiderans, sed necdum valens, adjecit,

Ecce iste venit saliens in montibus, &c.] Montes quippe et colles, eos vocat, qui generalem sanctæ ecclesiæ conversationem, quasi floridam camporum planitiem, singulari mentis puritate transcendunt; et quanto se ab infimorum cupiditate leviores reddunt, tanto capaciores contemplationi supernorum efficiunt. De qualibus Esaias, cum adventum in carne Mediatoris Dei et hominum describeret, ait: Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini, in vertice montium, et elevabitur super colles. Recte etenim ille mons in vertice montium, et super colles elevatur, id est, excelsis hominibus esse excelsior memoratur; quia in novissimis quidem diebus, homo inter homines apparuit; sed Deus cum Patre, ante secula extitit. In his autem montibus adveniens, saltus dare dilectus, hos transilire colles perhibetur; quia corda sublimium Dominus crebra suæ visitationis gratia solet illustrare. Et pulchre non manere in his collibus, sed salire, vel eosdem transilire dicitur; quia dulcedo contemplationis internæ, quantum alta propter agnitionem rerum cœlestium, tantum est brevis et rara, propter gravedinem mentium, carnis adhuc mole detentarum. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum

multa cogitantem. Neque huic sententiæ contrarium debet existimari, quod et ipse dilectus in evangelio, suæ sponsæ pollicetur, dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Et rursus, Si quis diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Manet namque semper per fidem et dilectionem suam, perque auxilium gratiæ suæ cum omnibus sanctis. Sed excellentius ad horam paucis sublimioribus, quibus vult, et quando vult, apparet. Paucorum namque, et eorum qui præ altitudine cordis, montibus comparantur et collibus est dicere, Sive etiam mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis. Cunctis autem fidelibus dicitur, Quia quicumque confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Totius ecclesiæ est fidei corde audire, quia Deus caritas est; et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo. Perfectorum solummodo est dicere, Non enim indoctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem, sed speculatores facti illius magnitudinis. De qua speculatione evidens subinfertur exemplum, cum dicitur,

Similis est dilectus meus capreæ, &c.] Et quidem omnes qui naturas harum animantium bene norunt explorare, multa in his inveniunt, quæ dilecto ecclesiæ, id est, Domino Salvatori aptissime conveniunt. Sed hoc in loco specialiter illud intuendum, quod in altis montium habitare, ac saltus dare velocissimos gaudent; propter quod et rarius videri a nobis quam boves solent aut asini, aliave hujusmodi animantia; quibus simul mansuefactis, quotiens libet, utimur. Quod altitudini supernæ contemplationis multum decenter aptatur; quæ non in arbitrio hominis speculantis, sed in gratia est Dei, quando vult apparentis. Credo Esaias, mons videlicet eximius, non quando ipse elegit, sed quando Dominus voluit, vidit ipsum sedentem super solium excelsum et elevatum; vidit et agmina cœlestia, laudes ei debitas concinentia. Paulus etiam ipse mons, terrena despiciens multum, ac vertice sidera tangens, non quando disposuit ipse, sed quando Deo placuit, raptus est in paradysum, et raptus est in tertium cœlum, audivitque arcana verba, quæ non licebat homini loqui. Con-

gruit sane humilitati simul et veritati assumptæ humanitatis, quod Dominus non cervo, sed capræ hinnuloque cervorum, minoribus videlicet animantibus assimilatur, qui inter homines non solum homo, sed et humilis homo apparuit. Hinnulus cervorum factus est, quia veram de carne patrum præcedentium carnis materiam suscepit; factus est enim ex semine David secundum carnem. Et ipse David, Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Et iterum: Qui perfecit pedes meos tanquam cervi. Sed et de cæteris cervis, suæ nimirum vitæ consortibus ait, Vox Domini præparantis cervos, ipse etenim præparat cervos, cum fidelibus virtutum dona ministrat; quia ut cursum suæ mentis ad altiora dirigant, ut incessanter fontem vitæ sitiant, ut angues hæretici sermonis de abditis fraudium suo spirituali odoratum educant ac poterant, ut verbum vitæ ruminent, ut in rectis actionum suarum gressibus modum salutiferæ discretionis teneant, non hoc eorum potestatis, sed est divinæ largitionis. Vox ergo Domini præparat cervos, quia ejus gratia in arce virtutum collocat sanctos. Ex quibus videlicet cervis natus est hinnulus jure sponsæ dilectus, id est, ecclesiæ vel animæ cuique fidei; quia ex patribus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Et quoniam his versiculis speculativæ vitæ sublimitas expressa est, restat ergo activæ, quæ omni ecclesiæ communis est, perfectionem ostendi. Sequitur,

En ipse stat post parietem nostrum, &c.] Nunc etenim dilectus in vicinia manet sponsæ, nunc excelsis saliens paret montibus; quia idem ipse Dominus ac Salvator noster, et perfectioribus se ad tempus, cum voluerit, tametsi per speculum et in ænigmate videndum præbet, et omnibus semper electis invisibilem præsentiae suæ gratiam exhibet. De cujus exhibitione præsentiae bene nunc dicitur, En ipse stat post parietem nostrum; quia nimirum ita apud nos manet, immo in nobis manet, ut videri non possit a nobis, Joanne attestante, qui ait: Deum nemo vidit unquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et caritas in nobis perfecta est. Paries autem, qui ab ejus aspectu nos secludit, ipsa est mortalitatis nostræ conditio, quam peccando meruimus, qui in parente primo ita conditi sumus, ut si nunquam peccato con-

sentiremus, hoc omnes electi lumen divinæ contemplationis semper indefessi, et sine ullo labore cerneremus; ad quod nunc intuendum perfectiores perpauca, maximo cum labore purificante sua corda fide pertingunt. Sed in hoc pariete misericordia divina fenestras et cancellos, unde nos prospiceret, fecit; quia mentibus nostris quamlibet hujus seculi cæcitate gravatis, gratiam suæ cognitionis aperuit, et crebra nos occultæ suæ inspirationis luce reficit. Cujus prospectu inspirationis, quia hoc maxime pius Conditor agit, ut nos a dilectione temporalium ad promerenda supernæ pacis gaudia provocet, recte subjungitur:

En, dilectus meus loquitur mihi, Surge, &c.] Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt universa sub cœlo. Habet ergo et sponsa Christi, ecclesia videlicet, vel anima quæque electa, tempus quiescendi; habet item tempus surgendi ad laborem. Denique ut supra adjurabat filias Hierusalem, ne suscitarent, neque evigilare facerent eam, donec ipsa velit. Et nunc mutata voce surgere eam jubet ipse, atque ad se properanter venire; nec jam ad eam in lectulo quamlibet cœlestibus studiis florido intrare consentit; sed ipsa potius secum, ut sequentia cantici docent, ad excolendas vineas, bestiasque nocentes ex his propellendas præcipit exire; addens ad provocandum, inflammandumque ejus studium, quod transactis auris brumalibus, jam verna temperies industriam laborantis adjuvet, sed et vernalium adventus atque cantus avium, ruralia magis loca quam aulica reddat jocunda, proventus etiam florum spem fructus futuri polliceatur agricolis. Sed quia de superficie literæ pauca perstrinximus, jam nunc ad exinterandos allegoriæ sensus stylum vertamus. Dictum est supra, sub figura capræ hinnulique cervorum, quomodo Dominus sublimium contemplationi interna cœlestium revelat arcanorum. Dictum sub figura ipsius, Post parietem nostrum stantis, ac per fenestras cancellosque prospicientis, qualiter omnem ecclesiam, quamvis adhuc invisibilis, crebro salutiferæ compunctionis respectu illustret. Restat nunc intimari, quomodo eandem, sive ad officium prædicationis seu ad exercitium bonæ incitet operationis. Surge, inquit, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni. Surge de stratu illo multum tibi amabili, in quo tuimet curam agere in

psalmis et orationibus, cæterisque vitæ studiis delectaris. Propera, et veni ad impendendam etiam proximis curam salutis, per studium sedulæ prædicationis. Quasi enim tot passibus ad vocantem nos Dominum properamus, quot pro ejus causa, virtutum opera patramus.

Jam enim hyems transiit, &c.] Hoc est quod apostolus ait: Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamus nos arma lucis. Sicut enim tenebras noctis, sic etiam recte per austeritatem hyemis et imbrium, tempestas exprimitur infidelitatis, quæ totum orbem usque ad tempus regebat Dominicæ incarnationis. At ubi Sol Justitiæ mundo illuxit, abscedente mox ac depulsa prisca brumalis infidelitatis perfidia, flores apparuerunt in terra; quia initia jam nascentis ecclesiæ in sanctorum fidei ac pia devotione claruerunt.

Tempus putationis advenit.] Illius videlicet, cujus in evangelio meminit Dominus; qui cum se vitem veram, et Patrem suum dixisset esse agricolam, addidit confestim atque ait, Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructus plus afferat. Potest officium putationis recte etiam juxta illud intelligi, quod apostolus ait, Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induite novum. Quod exponens ipse alibi dicit, Propter quod deponentes omne mendacium, loquimini veritatem, unusquisque cum proximo suo. Et rursum: Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret operando manibus suis, quod bonum est.

Vox turturis audita est in terra nostra.] Vox prædicatoris audita est in terra, quæ nostra jam cœpit esse, dum fidei verbum recepit. De qua et in Psalmo primæ sabbati, id est Dominicæ resurrectionis, quæ prima sabbati facta est, dicitur; Domini est terra, et plenitudo ejus. Vox enim turturis, quæ suo sonitu abscessum hyemis et veris solet signare adventum, convenit eis qui dicere norunt: Quia tenebræ transierunt, et lumen verum jam lucet. Vox turturis, quæ humiliter resonans gemitum pro cantu exprimit, congruit eis qui sui incolatus et promissæ sibi patriæ memores, dicere consuerunt: Sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum expectantes, et redemptionem

corporis nostri. Qui et auditoribus suis clamant, Miseri estote, et lugete; risus vester in luctum convertatur, et gaudium in mœrorem. Avis ipsa quæ pudicitiae amatrix est, et semper in jugis montium, atque in arborum verticibus commoratur, vitam imitatur eorum qui sibi suisque protestantur, Quia bonum est homini mulierem non tangere, et, Nostra conversatio in cœlis est. Nam et quod tecta hominum et conversationem fugere, magisque in sylvis ac solitudinibus degere solet, typum prætendit eorum, qui corpore licet in mundo positi, cæterum mente separantur a mundo, et superna potius videre desiderant.

Ficus protulit grossos suos.] Grossos vocant primitivas et immaturas ficus atque inhabiles esui; quæ etiam si concussæ fuerint, levi tactu decidunt. Et ficus sonante turture protulit grossos suos, cum prædicantibus in Judæa apostolis synagoga protulit multos, qui zelum Dei haberent, sed non secundum scientiam; qui magis imperfectam adhuc, et velut immaturam literæ legalis observantiam tenere, quam intelligentiæ spiritualis in ea dulcedinem suscipere vellent. Apponius hunc versiculum ita exponit, quod ficus protulerit grossos suos, cum synagoga procreavit apostolos, qui de ea generati dulcissimum cibum doctrinæ credentibus ministrarent. Et quoniam proferente synagoga vel apostolos, qui evangelium prædicarent, vel eos qui evangelio legis adhuc cærimonias præferre contenderent, nihilominus tunc totius orbis fides, salusque secuta est, recte subjungitur:

Vinæ florentes dederunt odorem.] Per floritionem namque vinearum, initia multiplicantium ecclesiarum de ea, quæ in Hierosolymis primo plantata, per odorem diffusa longe lateque harum fama expressa est. Quid enim gratius florentis odore vitis? Siquidem de flore earum succus expressus, poculi genus conficit, et saluti ac voluptati accommodum. Cui comparandum bonæ operationis rumorem, quis non facile videat? Exemplum ergo vinearum, quibus nascitur vinum, quod lætificat cor hominis, et ecclesiis fidelium generaliter, et quibusque electis specialiter congruit, qui sibi ipsi lætitiam spiritualem, jocunditatemque fructificant. Juxta illud apostoli: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Et sicut Psalmista, Omnis, inquit, gloria ejus filiæ regum ab

intus. Sanctus Hieronymus hos versiculos ita exponit, vox turturis audita est in terra nostra. Turtur avis pudicissima, semperque habitans in sublimibus, typus est Salvatoris. Et paulo post, Statimque turtur dicit ad turturem: Ficus protulit grossos suos, id est, veteris legis præcepta ceciderunt, et de evangelio vites florentes dederunt odorem suum.

LIBER TERTIUS.

Surge, amica mea, sponsa mea, et veni, &c.] Si juxta expositionem apostoli, Petra erat Christus; quæ sunt foramina petræ, nisi vulnera quæ pro nostra salute suscepit Christus? in quibus profecto foraminibus columba residet, ac nidificat; vel cum anima quæque mitis, vel ecclesia omnis, in passione Dominica spem suæ salutis unicam ponit, cum in sacramento mortis ejus, et sese ab insidiis hostis antiqui, quasi a raptu accipitris tutari confidit, et in eodem ei sobolem spiritualem, sive filiorum sive virtutum, procreare satagit. Unde bene Hieremias sub specie Moab, hæreticos ad unitatem ecclesiasticæ fidei provocans ait, Relinquitte civitates, et habitate in petra, habitatores Moab. Estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis. Maceria autem, quæ ad vinearum munitionem solet de lapidibus componi, (unde in Esaiaë cantico dicitur, Vineam facta est dilecto in cornu in loco uberi, et maceria eam circumdedit,) custodiam significat virtutum cœlestium, qua Dominus ecclesiam, vineam videlicet suam, circumdat, ne immundorum spirituum tanquam animantium improborum possit irruptione vastari. Hinc etenim Psalmista, Immittet, inquit, angelus Domini in circuitu timendum eum, et eripiet eos. Et apostolus de angelis loquens, Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? In hac ergo maceria refugium sibi sponsa et amica Christi, quasi columba cavernam invenit, dum sancta ecclesia per auxilium se angelicum a diaboli fraudibus defendendam esse didicit. Hortatur itaque Dominus eandem ecclesiam, hortatur quamque animam sibi devotam, ad exercitium pii ac fructiferi laboris; ac dicit, Surge, propera, amica mea, formosa mea, et

veni. Jam enim hyems transiit, et cætera, usque dum ait, Surge, amica mea, sponsa mea, et veni; columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceriae. Ac si aperte dicat, Postquam tempestas vitæ gentilis superna pietate remota est, postquam flores salutiferae conversationis jam emersere in terra, postquam in modum putandi cœperunt instantibus vineæ cœlestis agricolis, injusti a justis, a virtutibus vitia, discretionis doctæ falce separari, postquam præco salutis mundo jam late insonuit, postquam ipse mundus ad agnitionem veritatis conversus, ac suavissima novæ vitæ per gentes fama aspersa est, obsecro, O animarum fidelium multum caterva mihi dilecta, cui amicitia meæ dona contuli, quam mihi sponsæ vice conjungere dignatus sum, cui per infusionem mei Spiritus, columbinæ mentis simplicitatem contibui, pro cujus sanitate ac vita ipse vulnera, mortem suscepì, cui contra hostes invisibiles supernæ protectionis suffragia largitus sum; obsecro, inquam, quæ talium es compos effecta donorum, ne inertì otio lentescere velis, sed ad industriam potius, studiumque debiti certaminis pro æterna quiete festines accingi.

Ostende mihi faciem tuam, &c.] Quæ in abdito secretæ quietis, quasi columba in foraminibus petrae, sive in caverna maceriae, delitescere cupis, precor ut in publicum actionis procedas, ostendasque ex operibus fidem tuam; et quid intus pulchritudinis habeas, aliis etiam foris in exemplum declares. Namque mihi, qui interiora cordis perspicio, tunc faciem tuam ostendi existimo, cum actionem tuam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, ad utilitatem proximorum demonstrare considero. Quamdiu enim quis facit uni de minoribus his, mihi facit. Sonet vox tua in auribus meis; vox videlicet laudis, sive prædicationis, id est, ea quæ vel me in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus laudet, vel ad laudem meam, proximorum ora mentesque prædicando excitet. Ostendit ergo faciem suam sponsa Domino in his, quæ in conspectu ejus operatur, ostendit et sonum vocis in his, quæ coram ipso salubriter dicit. Item considerandum intentius quod ait, Ostende mihi faciem tuam. Tuam, inquit, non alienam, id est, sanctam et immaculatam. Talem namque eam feci, mundans lavacro aquæ in verbo; talem Sancti

Spiritus unctione perfeci, signans super te lumen vultus mei. Sonet vox tua in auribus meis, non extranea, id est, ea quam te in die desponsionis tuæ habere docui, qua tu pollicita es mihi tuum servare pudorem. Item ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis; id est, Mihi non aliis faciem tuam ostende. Meis auribus, non aliorum vocem dare memento; id est, meæ gratia dilectionis, non alia qualibet, et bona opera facere, et verba dicere sancta curato. Quicumque enim bona sua facta sive dicta humanis favoribus impendit, hic vel suæ faciei pulchritudinem, vel dulcedinem vocis, externis potius quam Conditori ostendit. Sed et juxta literam, fœminæ, quod ad deceptionem stultorum ipsam corporis sui faciem exornare, sermonesque suos super oleum mollire satagunt, prævaricatrices hujus Dominicæ præceptionis existunt. Ideoque eximia illa laude indignæ permanent, qua suam sponsam glorificans Dominus adjungit,

Quia vox tua dulcis, &c.] Illius namque animæ Domino dulcis est vox, cui dulce est, vel verba Domini proximis annuntiare vel ipsi Domino laudes resonare novit cum propheta, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo! Illa facies Domino decora videtur, quæ se ad videndam ipsius faciem dignam exhibere satagit; quæ ei intimo ex corde dicere consuevit, Quæsivi vultum tuum, Domine; vultum tuum requiram; ne avertas faciem tuam a me. Hæc autem non sufficit nobis nostræ cura munditiæ, si non etiam errantes, in quantum possumus, corrigere, si non infirmiores quosque ab eorum insidiis defendere curemus. Unde subjungitur,

Capite nobis vulpes pusillas, &c.] Vulpes quippe, quæ demoliuntur vineas, hæretici sunt et schismatici, qui pravæ doctrine vineas Christi florentes, id est, rudes fidelium mentes, quantum lacerare soleant, utinam nesciremus? Præcepit ergo sponsæ suæ Christus, ut cum pedissequis suis, quas filia Hierusalem appellare solet, id est, cum prædicatoribus sancta humilitate sublimibus pio labori insistens capiat vulpes pusillas, id est, mox incipientes fraudulentorum versutias deprehendere ac debellare contendat; ne majores effectæ per tempus, tanto difficilior a læsione vinearum ejus spirituum depellantur, quanto has diutius jam depascere consue-

verunt. Et pulchre qui prius numero plurali vineas dixerat, rursus numero singulari posuit: Nam vinca nostra floruit. Ita etenim multas vineas, unam appellat vineam; sicut multas per orbem ecclesias, unam sibi ecclesiam voluit appellari. Vineas namque florere dixit, ut late germinantes electorum plebes ostenderet. Et bene, ubi capiendas vulpes admonuit, ibi mox vineam singulari appellatione signavit; ut ob id maxime insequendos ac proterendos doceret hæreticos, ne fidem ecclesiæ, quam unam esse oportet, eorum infestatio scinderet, atque in partes distraheret. Apte autem vulpium natura moribus ac verbis convenit hæreticorum, quia nimirum valde fraudulenta sunt animalia, quæ in fossis vel specubus absconduntur; cumque apparuerint, nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currunt. Quæ quomodo congruant hæreticorum dolis ac fraudibus, facile quisque intelligit. Nec prætereundum, quod non ait, Capite vobis, cum ecclesiæ filiis loqueretur, vel vinea vestra floruit; sed, Capite nobis vulpes pusillas, nam vinea nostra floruit; ut hinc magis omnes, qui possent, ad debellandam, sive corrigendam hæreticorum, vel malorum catholicorum nequitiam accenderet, quo eos sibi in hoc agendo deservire monstraret, suamque esse vineam, quam defenderet ipse, laborum piorum remunerator ostenderet. Unde merito tali ejus affectui, mox amica et sponsa ipsius columbini cordis simplicitate respondet:

CAP. IX. *Dilectus meus mihi, et ego illi, &c.*] Cujus responsi sensus tanto latius patet, quanto brevius videtur esse conclusus. Potest enim ita recte intelligi, Dilectus meus mihi, et ego illi; alterutrum nobis vero ac sincero amore copulemur. Potest et ita, Dilectus meus mihi; talia divinæ suæ exhortationis, consolationis, repromissionis verba promiserat, et ego illi faciem meæ conversationis limpidam, ac vocem meæ locutionis puram semper offeram, et gratiam. Sed et ita, multum decenter potest accipi, ut quia multam solent vim habere pronomina; dicat ecclesia, id est, omnis electorum multitudo, Dilectus meus mihi, et non alius aliquis. Et rursum, Dilectus meus mihi, non alteri cuilibet; subaudis, perpetuam dilectionis suæ gratiam præstet, fructumque rependat. Et ego illi, non alteri cuiquam. Ego illi, non alia quælibet homi-

num turba, subaudis, integra semper humilitatis atque obedientiæ devotione conglutiner. Cunctis autem his sensibus convenit apte quod sequitur,

Qui pascitur inter lilia.] Id est, qui candidissimo et dulcissimo virtutum mearum solet odore lætari, qui renitentium per orbem ecclesiarum fructu delectatur suavissimo. Ita etenim sancta universalis ecclesia, nunc liliorum pluraliter, nunc unius lilii nomine designatur. Sicut enim lilium inter spinas, inquit, sic amica mea inter filias. Quomodo et per vineas pluraliter, ubi ait: Vineæ florentes. Et rursum singulariter per vineam, ubi subjecit, Nam vinea nostra floruit; ea ipsa, quæ non nisi una est, ecclesia, figuratur. Singulariter namque ob id nominatur, quia multitudinis credentium est cor et anima una. Et pluraliter rursum aptissime nuncupatur, quia nimirum ipsa unitas cordis et animæ fidelis non jam in paucis, sed in multitudine credentium continetur. Notandum autem, quod et lilia etiam in hoc, quod adustis igne membris mederi solent, sanctorum actibus congruunt. Qui si forte flamma vitiorum exuri corda proximorum deprehendunt, mox illis subsidium fraternæ dilectionis, quo sanentur, impendunt; et ne illos ardor cupiditatis aut luxuriæ, superbiæ vel iracundiæ, cæterorumve facinorum fervor excedat, refrigerium eis suæ consolationis et exhortationis diligenti cura subministrant. Quidam inter lilia pasci Dominum, inter candidissimos virginum choros interpretantur. Et merito, quia et carnis castimonia foris renitent, et intus fulgore inviolati cordis eminent. Item pascitur inter lilia Dominus, id est inter gratissimas sanctorum virtutes, sive catervas, ea ipsa ratione qua et nascitur inter eas. Quia enim ipse Mediator Dei et hominum, una natura cum ecclesia sua fieri voluit; unde et eadem ecclesia corpus ejus, et ipse caput corporis ecclesiæ solet nuncupari. Pascitur ipse inter lilia, cum fidelium numerus intra ecclesiam, per fontem regenerationis augetur. Pascitur inter lilia, cum fideles, qui sunt utique membra ejus, exemplis priorum fidelium clarissimis in supernorum amore proficiunt. Et notandum, quod hic pasci dilectus, supra pascere memoratur: dicente sponsa, Indica mihi quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubes in meridie. Pascitur namque in nobis, quia corpus sumus

illius, et membra de membro. Pascit nos ipse, quia caput est nostrum; de quo merito gloriemur omnes, singuli dicentes, Nunc autem exultavit caput meum super inimicos meos; subaudis, nos quoque postmodum exaltaturus, ac nostrum collecturus ad caput. Et quoniam hæc Domini pastio, quæ in sanctorum ejus profectibus agitur, usque ad hujus seculi finem pertingit, namque ubi ad ejus visionem pervenerint, (quid ultra proficiant, non habebunt,) recte subjungitur:

Donec aspiret dies, &c.] Id est, donec venturi seculi lux oriatur æterna; et umbræ vitæ præsentis, hoc est, ignorantiae vel erroris, quibus interim etiam nos fideles, qui lucerna verbi Dei utimur, plurimum caligamus, inclinentur ut transeant. Ut enim illa dies cunctis gentibus desiderata aspirare, id est ostendere se cœperit, non jam ultra Dominus inter lilia, hoc est inter sanctorum conventicula pascitur; quos ipse tunc potius æterna suæ gloriæ visione reficiet. Satiabor, inquit, dum manifestabitur gloria tua; et, Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Neque hoc quod præsentem vitam umbris noctis, diei vero comparat futuram, apostolico est sermoni contrarium; quo de hac, quam nunc agimus, vita testatur dicens, Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Nam ut breviter dicam, præsens hæc vita fidelium, qui abjicientes opera tenebrarum induuntur arma lucis, in comparatione quidem infidelium, qui nil veræ lucis noverunt vel amant, dies est; in comparatione autem futuræ beatitudinis, ubi lux vera sine fine conspicitur, adhuc gravissima nox est. Verum quia sancta ecclesia duas in hoc seculo novit spirituales vitas, unam videlicet activam, contemplativam aliam; nunc autem de hac, nunc de illa, nunc de utraque solet loqui scriptura divina. Superius quidem contemplativæ mentionem faciens, ait de Domino, Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus caprea hinnuloque cervorum. Ac deinde incipiens de activa, En ipse, inquit, stat post parietem nostrum; et cætera, usque dum ait, Capite nobis vulpes pusillas, quæ demoliuntur vineas; nam vinea nostra floruit. Quæ cuncta bene discussa, ad officium nos bonæ actionis incitant. Deinde subjecit de utraque pariter, Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. In utraque etenim vita

dilectus inter lilia pascitur; quia Dominus electorum suorum, et foris pura operatione, et dulci interius æternorum contemplatione delectatur, atque in membris suis ipse reficitur. Et hoc usque dum dies veræ lucis aspiret, quia tunc videlicet nec ullo boni operis labore afficimur; nec per speculum in ænigmate perfectiores quique raptim et ad momentum cœlestia contemplantur, sed ipsum cœli regem in decore suo tota ecclesia in æternum videbit. Cujus visionis, quia gustus omnis, quamvis permodicus, sponsam Christi non modicum delectat, apte subditur:

Revertere, similis esto, dilecte mi, capreæ, &c.] Quia, inquit, me ad excolendas vineas, id est, ad instituendas multiplicandasque plebes fidelium excitasti ac provocasti, qui ab eisdem vineis putidas impugnantium versutias, tanquam vulpeculas, abigi jussisti, quia faciem meam tibi ostendi voluisti, cum necdum mihi tuam clare intuendam faciem promiseris; sed notitiam tui, ex parte demonstrando, quasi per fenestras mihi cancellosque loquaris, obsecro a generali instructione revertaris sæpius, ad illustranda sublimius corda perfectorum; et sicut capreæ, aut hinnuli cervorum, rarus quidem, sed cum delectatione conspicientium in montibus solet esse intuitus; sic in excelsis mentibus vestigia tuæ magnitudinis qualiacumque præsentis. Precor ut dulcedinem vitæ immortalis, quam membris omnibus meis in retributione promittis, aliquibus etiam in itinere, quamvis a longe, speculandam reveles. Congruit autem et nomen montium mentibus eorum, qui contemplationi cœlestium oculos cordis aperire didicerunt; cum dicitur, Super montes Bether. Bether quippe domus consurgens, sive domus vigiliarum interpretatur. Et qui diligentius cæteris animo ad supernorum desideria assurgunt, qui studiosius ad hæc accipienda invigilant, merito cæteris excellentius arcana cœlestia cernunt. Si autem legatur, ut quidam codices habent, Super montes Bethel, id est domus Dei, nihil omnino quæstionis habet. Patet namque, corda justorum, montes domus Dei recte vocari; ad distinctionem nimirum montium Samariæ et Esau, et cæterorum hujusmodi, hoc est, hæreticorum et superborum omnium. In alia editione pro hoc nomine, Latine scriptum vidimus, Super montes succorum et aromatum. Quod æque sanctorum

mentibus congruit; qui non supervacuis cogitationibus arefacti, sed velut arboris aromaticæ salutaribus succis semper sunt internæ dulcedinis et caritatis refecti. De quibus videlicet succis atque aromatibus sæpius in hoc volumine sub nomine thuris, myrrhæ et aloes, cæterorumque hujusmodi significatum est. Verum quia amatores veritatis, non solum de Judæis, sed etiam veniunt de gentibus, et de utraque plebe una fidelium ecclesia colligitur; restat in amoris cantico post Judææ vocationem, ac dulcissimam cum suo Redemptore collocationem, etiam gentilitas, quo ordine ad agnitionem salutis attigerit, quanto hanc inventam amore tenuerit, specialiter referre. Sequitur ergo vox dilectæ de gentibus ecclesiæ.

IN CAP. III.

CAP. X. *In lectulo meo per noctes quæsivi, &c.*] Jamdudum, inquit, multo studio quæsivi Dominum, quem nunc integre diligit anima mea; quem etiam tunc, etsi necdum cognitum dilexit, in quantum rationem sapientiæ, veritatis, et divini cultus dilexit. Sed quia in lectulo meo quæsivi, id est illecebris adhuc carnis meæ subdita, quia per noctes, hoc est, in tenebris profundæ ignorantiae quæsivi, (non enim mihi angelus, non propheta, non quilibet doctor indubius lumen divinæ cognitionis ostendit,) invenire, quem quæsivi, minime prævalui. Quod ubi in veritate comperi, nequaquam me veritatis, quam quærebam, inventione potitam, proposui in animo meo de lectulo carnalium voluptatum exsurgere, ad laborem salutiferæ inquisitionis accingi, terras ac mare circumire, publice et privatim universorum, quos sapientiores audirem, magisteria adire; et si quid veræ sapientiæ, et si quid uspiam certi, quod ad æternam beatitudinem duceret, invenirem, studiose perquirere. Sed quamvis plurimo labore mundum peragrans, sapientium verba discernens, nil certum atque indubium de via veritatis addiscere potui, hæc autem fuisse gentilitatis vota, Deum scire cupientis, sed necdum scientis, testantur studia philosophorum, qui pro indagine veritatis ac sapientiæ tot lustravere terras, tanta condidere volumina, testatur scriptura, quæ ait, Athenienses autem et omnes advenæ hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere aut

audire aliquid novi. Testatur apostoli sermo, qui in eorundem Atheniensium curia perorans ait, Pertransiens et videns simulacra vestra, inveni aram, in qua scriptum erat, Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc annuntio vobis. Deus qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis inhabitat. Testatur devotio Cornelii centurionis, qui cognitionem divini cultus orationibus et eleemosynis a Deo quærere didicit. Testatur iterum et opus Æthiopis, qui de finibus terræ ad templum Domini veniens, eum quem nesciebat, adoraturus adiit. Et tanto veritatis, quam ignorabat, amore ardebat, ut sedens in curru lectionibus, quas fama frequentior divinas esse divulgaret, insisteret. Sed hanc ejus in inquisitione veritatis instantiam Dominus videns, diu se quærenti tandem aliquando manifestare dignatus est; et cui inspiraverat ut quæreretur, donavit ut inveniret. Juxta quod ipse per prophetam jam olim promisit, dicens: Egeni et pauperes quærunt aquas, et non sunt, lingua eorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos, Deus Israel non derelinquam eos. Aperiam in supinis montibus flumina, et in medio camporum fontes. Illos nimirum fontes, quos Psalmista sitiens aiebat, Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Illa flumina, quæ ipse suis fidelibus pollicetur, dicens, Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Unde et recte subditur:

Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem, &c.] Vigiles namque, qui custodiunt civitatem, præcones sunt veritatis; qui ad custodiam sanctæ ecclesiæ, quæ per mundum diffunditur universum, pia sollicitudine semper excubant, ac verbo prædicationis, ne hæc a perfidis corrumpatur, insistunt. Hi ergo gentilitatem veritatis indagine sollicitam invenerunt; et ei, quod quærebat, demonstrarunt, cum Philippus eunucho evangelii lumen aperuit; cumque prophetorum scientia verborum, quæ ipse legebat, instruxit: Petrus Cornelium cum suis gratia cœlesti, quam tantopere desiderabat, imbuat: Paulus Atheniensibus Deum, quem ignorantes colebant, notum reddidit; alii aliis diu quæsitam et concupitam Condiditoris sui præsentiam ostenderunt. Quasi enim vigilibus civitatis dixit gentilitas, quæ in sponsam Christi erat, donante

ipso, permutanda, Num quem dilexit anima mea vidistis, cum venientibus ad se doctoribus libentissime auditum accommodabat, et inhianter an veritatis esset via, quam prædicabant, dignoscere curabat.

Paululum cum pertransissem eos, &c.] Qui doctrina vult veritatis perfrui, non hanc cursim et negligenter debet attingere. Nam qui dilectum venire desiderat, necesse est prædicatores nominis ejus solertissime pertranseat, eorumque se cœtibus familiariter interserat, ut sic notitiam ejus, quem prædicant, vicinius mereatur assequi. Nam et librum, quem ad finem usque perlegimus, pertransisse dicimus. Unde et angelus Danieli de mysteriis quæ videbat, Pertransibunt, inquit, plurimi, et multiplex erit scientia. Paululum ergo cum pertransissem, inquit, eos, inveni, quem dilexit anima mea. Pertransire namque vigiles inquisitor debet veritatis, id est, cœtibus se, ut dictum est, immiscere atque adunare doctorum fidelium, eorumque dicta sive scripta frequenti meditatione percurrere. Quod cum paululum facit, mox dilectum, quem quærebat, invenit; quia juxta Pauli et Esaïæ vocem, Verbum abbreviatum fecit Dominus super terram. Illud scilicet quod ait, Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. Et de quo apostolus, Sed quid dicit, inquit, prope est verbum in ore tuo. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus; quod si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credideris quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.

Tenui eum, nec dimittam, &c.] Tanto instantius, inquit, inventum tenui, quanto tardius, quem quærebam inveni. Quem me nunquam dimissuram esse profiteor, sed tantum in ejus semper amore perseverare ac proficere contendo, ut etiam synagogam, per quam auditum verbi et ministerium regenerationis accepi, ad fidem nominis ejus revocare satagam. Constat enim, quia in fine seculi Judæa fidem, quam nunc perfida oppugnat, receptura est. Quod fieri aliter nequit, quam per doctrinam et ministerium eorum videlicet, qui tunc de gentibus fideles inveniantur. Dicit enim manifeste apostolus, Quia cæcitas ex parte contigit Israel, donec plenitudo gentium subintraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Sane quod ait ecclesia, Tenui eum, nec dimittam, donec

introducā illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ; non ita intelligendum, quasi dimissura sit ipsa Christum, postquam populum synagogæ credulitate nominis ejus instruxerit; sed ita potius, quod tali eum affectu diligat, tanta solertia, quæ ejus sunt, quærat, ut etiam cognatam plebem ei subdere contendat. Juxta illud Psalmistæ, Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Neque enim ulla ratione, qui ad postulandam misericordiam oculos ad Deum levat, post acceptam tandem misericordiam hos ad ima reflectit; cum hoc sit maximum perceptæ indicium misericordiæ, ut quis oculos semper intentos ad Deum habeat, et ejus gloriam sine fine contempletur. Notandum autem, quod hujus capituli series, etiam juxta literam, in Mariæ Magdalenæ, quæ et ecclesiæ typum tenuit, completa est. Cum enim Dominus, quem tota mente viventem dilexit, morte ac sepultura ab ejus esset subtractus aspectibus, quæsiuit eum in lectulo suo; tanto nimirum ejus amore detenta, ut nec datis ad quietem membris ejus, a suo pectore memoria laberetur. Quæsiuit per noctes, illas videlicet duas, quibus ipse in sepulchro quiescebat. Nec tamen invenit, quia necdum resurgendi tempus advenerat. Surrexit matutina cum aromatibus, et quærendo sollicita pervenit ad monumentum. Et nec sic quidem statim, quem quærebat, invenit; sed primo invenerunt eam angeli, custodes utique ecclesiæ. Quos de Domino interrogans, atque eum resurrexisse audiens, ita demum ad ejus visionem pervenit. Tenuit, neque ultra dimisit, quem veraciter mortem superasse cognovit. Sed et in domum matris introducere festinavit; quia congregationi discipulorum, qui se in Christo præcesserant, ac suis exemplis ad pietatem excitaverant, eum resurrexisse prædicavit.

Adjuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas, &c.] Si superiores versus respexerimus, non in his inveniēmus, quod sponsa ad quietem somnumve pervenerit; sed hoc potius, quod de lectulo exiliens, labore maximo quæsitiois ad inventionem sui dilecti pervenerit. Et quomodo nunc idem dilectus filius Hierusalem, ne eam excitent, neque evigilare faciant, adjurat? Nisi forte, quia velut felicissimo somno sopita est anima, quæ in divino novit amore quiescere. Sicut dormiens quis a rebus exterioribus oculos corporis clausit, et in visione ocul-

torum sæpius oculos aperuit cordis; sic nimirum, sic mens supernæ dilectioni dedita, a visibilium se curis alienat, ut invisibilium contemplatione perfectius liberiusque evigilet. Nec mirandum quod somno comparetur amor, quia visibilium appetitu sensum mentis avertit, atque ad invisibilia appetenda convertit; cum ipsi etiam morti comparetur, dicente hoc eodem cantico, Fortis est ut mors dilectio. Quia nimirum sicut mors corpus interimit, sic et ab exterioribus delectationibus, internæ vitæ claritas occidit. Unde merito adjurantur filiæ Hierusalem, id est, animæ quæque fidelium, societatem jam supernorum civium anxia mente suspirantes. Ne suscitent dilectam, id est, ne mentem Deo devotam ab intentione desiderii cœlestis importuna irruptione præpediant. Quod et de generali ecclesiæ statu recte potest intelligi. Cujus pacem turbare, Christi est voluntati contraire. De quibus, quia abunde jam supra dictum est, nunc parcius dici sufficiat. Tantum hoc meminerit lector, quia ideo repetitur hic versiculus in cantico amoris, ut non minorem se Dominus ecclesiæ de gentibus, quam de Judæis collectæ, curam habere, sed æqualem pro utriusque pace sollicitudinem gerere designet; utpote qua utraque una ejus dilectissima domus et familia colligatur. Et quidem Judæa quondam se solam Deo dilectam, sibi tantummodo verbum salutis, non etiam incircumcisis gentibus committendum esse credebat, Luca attestante, qui ait: Audierunt autem apostoli et fratres, qui erant in Judæa, quia et gentes receperunt verbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant adversus eum, qui erant ex circumcissione, dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducaisti cum illis? Et in alio loco, Sequenti autem sabbato pæne universa civitas convenit audire verbum Domini. Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant verbis quæ a Paulo dicebantur. Unde recte quæ adjurat filias Hierusalem, ne suscitent dilectam, etiam ita potest accipi; quod præcipiat eis, qui de Judæis in fide præcesserant, ne inquietent eos; neque eorum saluti contradicant, qui de præputio ad fidem convenerunt. Ubi et hoc quod ait, Donec ipsa velit; ita potest intelligi, quod ipsa de gentibus ecclesia spontaneis se esset vigiliis, ac laboribus subditura pro Domino. Quapropter et earundem

filiarum Hierusalem mox subinfertur admirantium; quia in nationes gratia Spiritus Sancti effusa est.

CAP. XI. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, &c.?*] Quæ est ista, inquit, quanta laude, quo miraculo digna, quæ non mysterio circumcisionis emundata, non adhuc fonte est regenerationis abluta, et jam nova Spiritus Sancti est gratia perfusa? jam loquitur linguis, et magnificat Deum? Quod nunquam factum in nostra gente meminimus, ex quo vel patribus testamentum circumcisionis, vel lavacrum nobis datum est baptismatis. Quæ ascendit per desertum. Ascendit ab infimis voluptatibus ad alta virtutum, levans oculos ad montes æternos; immo levans, et pervenire desiderans ad eum qui habitat in cœlo. Ascendit autem per desertum, id est, per medium gentium illarum, quæ nulla erant virtutum fruge fœcundæ; quas nullus de Dei populo propheta, nullus patriarcha, nullus adveniens angelus, ad cultum vitæ salubrioris instituerat. Cujus fides eo majoris est miraculi, quod hanc nuperrime agnitam ac susceptam invincibiliter servat; juxta hoc quod in ejus laude Dominus ipse testatur, dicens: Scio ubi habitas, ubi sedes est Satanæ, et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam. Hoc autem dictum est ad exemplum plebis Israeliticæ, quæ ab Ægyptiæ servitutis liberata tenebris, per deserti iter ad terram repromissionis ascendit. Unde desertum etiam in bonam partem potest recte accipi, id est, eam designare conversationem, quæ a mundi illecebris separata, Dei tantum legis scrutandæ, et cœlestium præceptorum sit observationi dedita; quæ esuriens et sitiens justitiam, manna solummodo verbi cœlestis vescatur, et fonte vitæ, qui de spirituali petra emanat, potetur. Hinc inhianter ardentique decantans: Sitivit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea in deserto et invio et inaquoso. Ascendit ergo ecclesia per desertum, ut promissum perveniat ad regnum; sed et qualiter ascendat, ostenditur cum subinfertur, Sicut virgula fumi ex aromatibus. Fumus ab igne solet nasci, natus alta petens, absumi, et humanis se paulatim auferre conspectibus. Cujus instar ascendit ecclesia, quæ igne Sancti Spiritus in amorem sui Conditoris accensa, omni nisu virtutum ad cœlestia tendit; neque a cœptis desistit, donec ab humanis rebus abstracta, ad invisibilia vitæ cœlestis gaudia

rapatur. Et sicut fumus uno eodemque tempore partim oriri, partim in sublimioribus, qui fuerat ortus, solet disparere; sic ecclesia usque ad finem seculi in quibusdam suis membris per gratiam Sancti Spiritus semper nova gignitur; in quibusdam, qui prius nati Deo fuerant, semper ad cœlestia colligitur. Quæ merito non absolute fumo, qui quolibet diffundi potest, sed virgulæ fumi assimilatur, ut et unitas fidei illius, et simplex ad altiora significetur ascensus. Cæterum de inimicis Dei, qui non ullo desiderii cœlestis intuitu, sed solo superbiæ fastu extolluntur, dicitur: Quia mox honorati et exaltati fuerint, deficientes ut fumus deficient. Et quia sicut in pravorum mente cupiditas seculi, econtrario flagrantia in corde bonorum ardet, fumatque virtus, recte cum diceret, sicut virgula fumi; addidit,

Ex aromatibus myrrhæ, &c.] Myrrha quippe, quæ condendis apta est corporibus, sicut etiam sacrosancta Dominicæ sepulturæ dispensatio probat, continentiam carnis indicat. Thus, quod Deo in preces accendi solet, virtutem orationis exprimit; ut Psalmista quoque precando testatur, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Universus pulvis pigmentarii, omnia virtutum opera designat. Quæ ideo non integris pigmentis, sed in pulvere redactis comparantur; ut admoneamur, bona quæ agimus, sedula intentione discernere; et ne quid in eis ineptum resideat, quasi cribro sollicitæ discretionis examinare. Pigmentarius vero, qui hunc pulverem præparat et cernit, vel homo ipse, qui operam dat virtutibus, vel largitor virtutum Dominus intelligitur. Notandum autem, quod aromata commemorans, recte primo myrrham, ac deinde thus, atque universum pulverem pigmentarii nuncupat; juxta illum videlicet ordinem, quem et Dominus in evangelio ponit, dicens, Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes. Quod est aliis verbis dicere, Diverte a malo, et fac bonum. Mortifica concupiscentias carnis, et offer Deo placabilia vota cordis. Ascendit ergo dilecta cœlestis sponsi per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii; quia sive ecclesia sancta, sive anima quæque perfecta, ad altiora virtutum quotidianis profectibus crescit, quæ flamma caritatis agente suavissimam continentiae et orationis, immo omnium Spiritus fructuum

flagrantiam suo reddit auctori. Quamvis et ita recte possit intelligi, dilectam Christi ascendere, sicut virgulam fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii. Quia una eademque ejus ecclesia, ex multis fidelium personis construitur; quia diversis floridæ virtutibus, quædam instar myrrhæ amplius mortificandis carnis voluptatibus insistent, ad exemplum ejus qui dixit, Castigo corpus meum, et in servitutem subjicio; quædam ad figuram thuris peculiarius crebris orationibus vacant, aliæ aliis bonorum operum fructibus Deo offerendis desudant. Uno tamen omnes igne Spiritu inflammatae, quasi una fumi virgula, indiscreto per omnia studio ac devotione communi vitæ cœlestis alta requirunt. Nec contrarium studioso lectori debet videri, sed consentaneum satis intelligi, quod eadem ipsa dilecta, et sopori esse dedita, et per desertum ascendere memoratur. Dormire etenim monstratur, cum filiæ Hierusalem, ne eam suscitent, adjurantur. Et ipsæ filiæ Hierusalem ascendere contestantur, cum continuo respondent, Quæ est ista, quæ ascendit per desertum? Uno eodemque tempore et soporatur et ascendit, cum ab exterioribus curis, desideriiisque carnalibus anima se, quantum valet, alienat; et bonæ operationis, sive cogitationis profectibus ad visionem sui Conditoris appropriat. Quæ cum ascendere per desertum diceretur, quo etiam ascendat, vel quæ sit causa ascensus insinuat, cum ipsius quæ ascendit, ecclesiæ voce subjungitur,

CAP. XII. *En, lectulum Salomonis, &c.*] Ad lectulum ergo, ferculumque Salomonis; id est pacifici regis, videlicet Domini et Salvatoris nostri, est ascensus ejus. Lectulum videlicet, in quo perpetua in pace requiescat; ferculum vero, de quo vitæ dapibus reficiatur sine fine. Causa autem ascendendi est, quia media ferculi ejusdem ad quod ascendit, sunt caritate constrata. Ad quod etsi ascensus est purpureus, id est, nimio certamine cruentus; dulcedo tamen caritatis, quæ ei inesse dignoscitur, multum filias Hierusalem, id est, religiosæ mentis animas ad hoc conscendendum invitat. Lectulus igitur Salomonis, gloria est supernæ beatitudinis, in qua ipse rex pacis cum sanctis suis perpetuo quiescit. Ad quem lectulum dilecta regis ipsius, id est, ecclesia per desertum seculi hujus quotidie tendit; et ex parte jam pervenit, in quantum fideles

suos ad futura præmia præmisit. Perveniet autem in toto, cum in consummatione seculi Conditor ipse, ac rex ejusdem supernæ civitatis congregaverit electos suos a quatuor ventis. Et sicut alibi dicit, Præcinxerit se, et fecerit illos discumbere, et transiens ministraverit illis. Sed et in hac vita lectulus est Salomonis, conversatio quieta sanctorum, atque a mundanis secreta tumultibus, quæ compressis jam sive sopitis vitiorum conflictibus, felicitatem perpetuæ pacis imitatur. Hinc etenim et propheta, Et factus, inquit, in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion; id est, in sublimi speculatione futurorum bonorum. Et apostolus Petrus, Si exprobrabimini, inquit, in nomine Christi, beati eritis; quoniam gloriæ Dei Spiritus in vobis requiescit. Utrique autem huic lectulo convenit apte quod dicitur, Quia lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel; quia et præsentem ecclesiæ quietem ac pacem, prædicatores sancti contra hæreticorum tuentur incursus, et internam cœlestis patriæ requiem perfectioniores quique fixa intentione speculantur. Bene ergo de lectulo illo regis pacis dicitur, quod hunc fortes ambiunt. Bene iterando adjungitur, Ex fortissimis Israel. Israel quippe, vir videns Deum interpretatur. Quia qui vel prædicando præsentem ecclesiæ pacem tueri, vel contemplando eam qui in cœlis est, cupiunt intueri; necesse est vigilare, stare in fide, viriliter agere, confortari, ac divina se dignos visione reddere curent. Ex fortissimis, inquit, Israel; quia omnes qui ad divinæ visionis gaudia tendunt, recte Israel nomine censentur. Sed fortissimi, inquit, in eis sunt. Utique illi qui sive cœlestis dono speculationis sublimantur, seu prædicationis ministerium rite peragendum suscipiunt. Qui et apte sexagenario sunt numero designati; quia tales nimirum denarium æternæ retributionis pro perfectione bonæ operationis expectant. Namque sex diebus perfecit Deus mundi ornatum, et septimo requievit ab operibus suis; merito senario numero lumen perfectæ actionis, pro qua requies æterna speratur, insinuatur. Quod autem præmia bonorum operum denario numero figurentur, novit omnis qui laborantes in vinea Christi, quare denarium in mercedem acceperint, novit.

Omnes tenentes gladios, &c.] Illos tenentes gladios, de qui-

bus apostolus dicit: Et galeam salutis assumite, et gladium Spiritus, quod est verbum Dei. Ad illa bella doctissimi, de quibus idem admonet, dicens: Induite vos armatura Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli; quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, &c. Et recte doctissimi, quia magna bellandi arte indigent, qui carne inclusi, in terris positi contra spiritualia nequitiae in cœlestibus certant magna arte, immo magna Dei gratia indigent, cum contra archangelum tot millibus annorum ad bella excitatur, carnis fragilitas pugnat.

Uniuscujusque ensis super femur suum, &c.] Per femur, carnalis solet propago designari. Unde scriptum est, Erant omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, LXX. Ensem vero super femur habent milites Christi, cum motum carnalium voluptatum spiritualis verbi distractione comprimunt. Et hoc propter timores nocturnos; id est, ne eos insidiæ tentatoris antiqui, si securos inermesque repererint, sternant; ne eis expugnatis, lectulus veri Salomonis, quem custodire debuerunt, fœdetur. Quod de utroque, quem diximus, lectulo Regis æterni, id est, et de præsentis ecclesiæ pace, et de futura æque potest accipi. Timent enim doctores sancti, ne per tenebras hæreticorum, ecclesiæ status violetur præsentis. Timent hi, qui contemplationi gaudiorum futurorum, oculum mentis aperire consueverunt; ne lucem divinæ revelationis nox in eis obnubilet dæmoniacæ perturbationis. Si autem fortissimi ex Israel, in quibus dolus non est, qui ad bella sunt doctissimi, ensen super femur habent propter timores nocturnos, quid mihi meisque similibus agendum est? quanto in timore Domino serviendum, qui et minus docti ad spirituale certamen, et ad perficienda quæ dicimus, minus fortes existimus? Unum prorsus nobis refugium est, illi adhærere, in illo spem ponere, quem constat vinci non posse; illius cum propheta defensionem quærere, sæpius dicendo: Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Illuminatio mea, videlicet, ut ad bellandum erudiat. Salus autem, ut in bello fortes et insuperabiles faciat. Si enim prædicando persistimus, forte et ipsi cum propheta eodem audire merebimur, Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis a timore nocturno. Quidam

fortes, qui lectulum Salomonis ambiunt, super angelos, qui pro pace sanctæ ecclesiæ contra aërias potestates dimicent, interpretantur. Quorum sensui videtur repugnare quod dicitur, Uniuscujusque ensis super femur suum. Quomodo enim carnis illecebram ense continentiae stringant, vel recensent, qui carnis naturam, ex qua subsistant, nullam habent? Dicit ergo ecclesia veniens ex gentibus, En lectulum Salomonis, LX. fortes ambiunt ex fortissimis Israel, et cætera. Ac si patenter dicat, Quid miramini, O filiæ Hierusalem, id est, credentes de Judæa plebes, quod per desertum virtutum instar aromatum suaveolentium ascendam? Videte quia pacificus est rex, ad cujus consortium propero; tutus est ab insidiis malorum, et bonis tantum accessibilis lectulus ille quietis ejus intimæ, ad quem pervenire festino. Sed et plura divitiarum ejus, si audire delectat, retexam.

Ferculum fecit sibi rex Salomon, &c.] Ferculum inde dictum, quod vel residentium, sive discumbentium in convivio corpora ferat; vel ipsum de loco ad locum soleat pro temporum opportunitate circumferri. Cui merito sancta ecclesia comparatur, quæ et credentes ad æternæ beatitudinis epulas levat, et ipsa per mundum universum prædicatorum suorum ministerio circumfertur. Ferculum autem hoc fecit Dominus sibi de lignis Libani; quia ecclesiam de fortibus animo et constantia animabus construxit. Ligna quippe Libani et celsitudine et specie, et sui natura imputribili multum præeminent.

Columnas ejus fecit argenteas.] Jacobus, inquit, Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse. Quas nimirum columnas fecit argenteas, quia ad confirmandam fidem, ad sublevandum ecclesiæ statum doctores sanctos claritate verbi cœlestis instituit.

Reclinatorium aureum.] Reclinatorium in ferculo fecit, cum spem perpetuæ quietis fidelibus promisit. Tollite, inquit, jugum meum super vos; et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Et hoc reclinatorium fecit aureum, quia requiem nobis æternæ divinæ visionis gloria coruscantem præparavit. Hinc dicitur, Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.

Ascensum purpureum.] Vera purpura sanguine tingitur conchyliorum. Ascensus ergo ferculi Salomon purpureus est, quia Rex et Dominus noster dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et non nisi purpureus ad hoc ferculum ascensus invenitur, quia nullus ecclesiam nisi sacramentis Dominicæ passionis imbutus, ingreditur. Unde ipse ait, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; et ego resuscitabo eum in novissimo die.

Media caritate constravit, &c.] Ea ipsa videlicet caritate, qua pro nobis passus est. Majorem enim hac caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Et sicut ait apostolus, Commendat autem Deus suam caritatem in nobis; quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro impiis mortuus est. Siquidem per hanc media ecclesiæ suæ strati instar paravit, ubi fideles animæ molliter quiescerent; quia totam eam intrinsecus supernorum amore replevit. Et hoc est quod addidit, Propter filias Hierusalem; id est, propter animas, cœlestium desiderio flagrantes. Quantum enim majorem Deus caritatem suam nobis, pro nobis patiando commendavit, tanto plures ad se redamandum ac pro se patiendum accendit. Potest ascensus purpureus in eis quoque specialiter intelligi, qui suum pro Christo sanguinem fuderunt. Qui recte ad reclinatorium aureum per ascensum dicuntur ascendisse purpureum, quia ad caritatem perpetuæ quietis pervenerunt per laborem, arte tribulationis. Quibus apte convenit quod sequitur, Quia media caritate constravit. Ideo namque ad fundendum pro cœlesti Rege sanguinem prompti sunt; quia ipse media ferculi sui, id est, corda ipsorum sua caritate inflammavit. Unde apostolus, cum ascensum ferculi purpureum describeret, dicens: Sed et gloriamur in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem; statim de reclinatorio aureo subjungere curavit, dicendo: Probatio vero spem, spes autem non confundit. Ac deinde de caritate, qua media sint constrata, conclusit: Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris. Mirantibus ergo filiabus Hierusalem, et laudantibus ecclesiam de gentibus, quæ sicut virgula fumi ex

aromatibus ad cœlum ascendit, reddit ipse causas ascensus sui, exponens quod lectulus pacifici regis, ad quem properaret, a malorum sit tutus incursibus; quodque ferculum ejus, ubi reficiendam speret, etsi ascensus sit arduus, reclinatorium tamen habeat, instar auri præfulgidum; et media sui caritate constrata, propter quod festina occurrit ascendere, sciens, quia Deus caritas est; et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo. Quibus dictis, miro ac decenti ordine, post enarrata regis sui dona, ipsam quoque speciem ac ornatum ejus prædicare incipit, cunctosque ad hoc videndum invitat; et postquam ipsa vocata est, vocare et alios, assumpto evangelizandi officio, curat, dum subsequenter adjungitur:

Egredimini, et videte, filiae Sion, regem Salomonem.] Filiae autem Sion eadem sunt, quæ et filiae Hierusalem, id est, animæ, gaudia patriæ cœlestis suspirantes. Sion etenim specula, sive speculator, Hierusalem dicitur visio pacis. Quod utrumque nomen, ejusdem civitatis supernæ accolis congruit, ubi et perpetua pace fruuntur, et sui Conditoris semper faciem contemplantur. Egredimini ergo, inquit, filiae Sion, et videte regem Salomonem. Egredimini de turbulenta mundi conversatione, ut regem pacis valeatis videre. Egredimini mente et actione de medio Babylonis, qui in cœlesti Hierusalem partem habere desideratis, juxta illud præceptum ejusdem veri Salomonis, quod ait: Exite de illa, populus meus, ne participes sitis delictorum ejus; unde et ipse a mundi nos societate secernere, atque ad cœlestia cupiens gaudia provocare, et extra muros civitatis pro nobis pati voluit, sicut et apostolus pulcherrime ac plenissime exponit, dicens: Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Et quoniam idem Dominus noster Jesus Christus, non solum verus Dei Filius, sed etiam verus est Filius hominis confitendus: Dei quidem Filius, æternaliter ante secula natus; hominis vero Filius, in fine seculorum ex tempore factus; recte postquam dictum est: Videte, filiae Sion, regem Salomonem, mox subinfertur,

In diademate, quo coronavit eum mater sua.] Hoc est enim

aperte dicere, Videte Dominum in humanitate, quam de virgine matre susceptam, in majestatis paternæ dextera collocavit. Mater quippe sua illum diademate coronavit, quando beata et intemerata virgo de Spiritu Sancto concipiens, materiam illam illi sacrosanctæ carnis de sua carne præbuit; in qua mundo apparens, et habitans in nobis, regnum mortis moriendo destrueret, ac vitam nobis resurgendo repararet, quamque ad cœlos ascendendo, gloria perennis regni sublimaret. Videntes ergo filiæ Sion regem Salomonem in decore naturali, etiam diadema, quo coronavit eum mater sua, stupentes admirantur; quia videlicet electi, dum gloriam Filii Dei coæqualem Patri ac Spiritu Sancto credunt, et confitentur humanæ quoque assumptionem naturæ, in qua imperium mortis superavit, in æternum clarificatam esse cognoscunt, non suæ videlicet potentia substantiæ, sed operatione assumptis eam verbi, hoc est Filii unici Dei. Cujus visionem diadematis una filiarum Sion, et ipsa nobilissima, jamque de finibus concupiscentiæ terrestris egressa, summe admirata dicebat, Eum autem, qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis, gloria et honore coronatum.

In die desponsionis illius, &c.] In tempore incarnationis illius, quo ad copulandam sibi ecclesiam virginali ex utero, tanquam sponsus suo processit de thalamo, quæ erat dies lætitiæ cordis ejus; quia lætabatur, mundum per dispensationem ejusdem suæ incarnationis ad agnitionem visionemque æternæ divinitatis esse perducendum. Hinc est, quod cum plurimi ad fidem ejus confluerunt, scriptum est: In illa hora exultavit Spiritu Sancto, et dixit, Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Hinc ipse Redemptor per suum sanguinem ad superna reducto genere humano loquitur cœli civibus, dicens, Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat. Quia ergo supra filiæ Hierusalem admirantes adventum sponsæ, dicebant, Quæ est ista quæ ascendit per desertum, et cætera; apto illa responso laudat lectulum, laudat ferculum sponsi, laudat ipsum postremo sponsum, ad cujus amplexum properat. Meminit assumptæ pro se in Deum humanitatis, quam instante tem-

pore suæ responsionis, incorruptæ genitricis mysterium procreavit; ut ostendat jure se ad divinæ visionis ejus gloriam anhelare, pro qua ipse humanæ habitum naturæ suscepisset. Unde merito, quæ tantum se sui Redemptoris laudibus subdidit, quæ ad laudandum etiam cohortes suas, filias videlicet Sion, intentione materni affectus invitat, ipsa quoque dignam laudis recompensationem ab eodem sponso suo ac Redemptore suscepit; cujus voce subjungitur,

IN CAP. IV.

CAP. XIII. *Quam pulchra es, amica mea! &c.*] Pulchram esse ecclesiam dixit, pulchram repetit, quia hanc et actione et prædicatione vidit esse laudabilem. Actione videlicet, qua ad se per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus ascendit; prædicatione autem, qua ad suum consortium etiam proximas suas ascendere satagit, dicens: Egredimini, et videte, filiæ Sion, regem Salomonem. Et recte primo actione, postmodum prædicatione, juxta exemplum, videlicet ipsius, de quo scriptum est, Quæ cœpit Jesus facere et docere.

Oculi tui columbarum, &c.] Sensus tui spiritualium sunt rerum contemplatione excellentes ac venerandi, quibus mea quoque dona, quæ nuper exposuisti; meum diadema, quod prædicasti, videre et cognoscere meruisti. Quia enim, sicut supra commemoravimus, Spiritus Sanctus in columbæ specie apparuit, merito nomine illius spiritualis gratia signatur.

Absque eo quod intrinsecus latet.] Absque invisibili in cœlestibus retributione, quæ a te in terris peregrinante necdum valet videri. Hæc enim majoris est pulchritudo gloriæ, quam impræsentiarum digne queat æstimari. Et pulchre, ubi oculorum ejus simplicitatem, id est occulorum in ea cognitionem laudat; ibi eam amicam prænominat, juxta illud Dominicum, Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos; quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis.

Capilli tui sicut greges caprarum, &c.] Si oculis sponsæ, acumen sensuum spiritualium recte intelligitur, potest non inconvenienter in capillis innumera generalium cogitationum puritas accipi; quæ in sanctis, etsi aliquando pro temporalium dispensatione fiunt, cœlestium tamen rerum intentione

fieri nunquam omittunt. Scriptum quippe est, Quia decreverat Paulus transnavigare Ephesum, nequa illi mora fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile esset, ut diem Pentecostem faceret Hierosolymis. Ubi erga terrenum quidem iter hujusmodi cogitationibus utebatur; sed ipsum iter terrenum præmii cœlestis intentione gerebat. Quod ipsum et de arte scenofactoria, quam cum Aquila et Priscilla exercebat, intelligendum est; quia temporales quidem erant cogitationes, quibus eam explebant; sed æternorum intuitus, quod ad hanc explendam trahebantur, ut videlicet hoc opere terreno ministerium evangelii, quod erat cœleste, juvarent. Unde apte idem capilli sponsæ caprarum adæquantur gregibus, qui ascenderunt de monte Galaad. Hæc enim et munda sunt animalia et ardua rupium sive arborum solent, quærendi pastus gratia, scandere; quia nimirum cogitationes electorum, ut diximus, etsi terrena agunt, nihilominus cœlestia intendunt; et cum etiam carnis sustentandæ curam gerunt, erga animæ potius sospitatem, ac supernam refectio-nem, aciem mentis dirigunt. Possunt autem in oculis sponsæ etiam prædicatores intelligi sanctæ ecclesiæ, per quos cœlestium arcana secretorum, quæ generalis credentium turba neque aspicit. Possunt in capillis populi fideles accipi; qui, etsi minus docti sunt ad prospiciendos regendosque gressus ecclesiæ, maximum tamen ei decus sua numerositate præbent obsequii. De qualibus Dominus ipse, cum missis ad prædicandum discipulis, prædicaret, Quia eritis odio omnibus propter nomen meum; mox consolando subjunxit, Et capillus de capite vestro non peribit. Quod est aperte dicere: Etsi persequentium odia sæviunt, ne minimos quidem de his, qui ad me pertinent, caput videlicet vestrum rapere queunt. Bene autem capilli, hujusmodi gregibus assimulantur caprarum. Solent namque per capras, peccatores designari. Et cum omnis ecclesia veraciter confiteatur, se peccato carere non posse; quanto magis his qui in plebeia sunt vita constituti, faciendum est; quia in multis offendimus omnes! Habent ergo fideles peccatum; sed tamen quotidianis operum bonorum profectibus ad illam tendunt vitam, ubi ab omni sint peccato liberi. Propter quod apte de eisdem capris subditur, Quæ ascenderunt de monte Galaad. In

monte etenim conversantur mystico, omnes qui corpori sunt sui Redemptoris adunati. Sed de eodem monte ascenderunt capreae, superiores videlicet sinus montis, pascendi causa petentes; cum humiles quique et peccatorum suorum, ac fragilitatis conscii, ipso infirmitatis suae timore accensi, ad appetendas in Christo pascuas coelestis vitae semper sese attollere conantur. Legimus quippe in libro Numerorum ac Paralipomenon, quia mons Galaad bonas valde et uberes pascuas habuerit. Quod illi singulariter alto, ac multum fructifero monti convenit, de quo civitas ipsa, quae in eo est constructa, id est, sancta ecclesia dicere solet, Dominus pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae, ibi me collocavit. Congruum et ipsum nomen montis, quod dicitur acervus testimonii. Acervus quippe testimonii Dominus est, quia in ipso colligitur atque adunatur omnium multitudo sanctorum, lapidum videlicet vivorum, qui testimonio fidei probati sunt, ut apostolus ait. Capilli ergo sponsae assimilantur gregibus caprarum, quae in hoc monte pascentes, ad superiora semper ascendere contendunt: quia sive temporales electorum cogitationes, seu fragiliores ecclesiae plebes, quo minus se a culpa immunes esse deprehendunt, eo altius auxilium quaerunt ejus, a quo se esse liberandos intelligunt.

Dentes tui sicut grex tonsarum, &c.] Sicut in capillis ecclesiae populi fragilioribus adhuc actibus dediti, sic perfectiores quique, et ad regendam ecclesiam apti designantur in dentibus. Quia nimirum isti numerositate, illi praestant firmitate; isti intus verbo reficiunt, illi quamvis arcanorum interna minus capiant, extrinsecus ecclesiam bonis ornant operibus. Annon Deus ecclesiae recte vocetur ille, cui dictum est, Surge, Petre, occide et manduca? Occide, in malis quod fuerunt, docendo anathematizare, quod coluerunt, et ipsos verae fidei professione redditos bonos insere unitati corporis tui, quod est ecclesia Christi? Et quidem supra iidem doctores oculorum fuerant nomine signati. Sed oculi sunt, quia secreta mysteriorum spiritualium acute perspiciunt; dentes, quia improbos verbo veritatis corripunt, correptosque atque mundatos in sancta ecclesiae membra trajiciunt. Dentes sunt ecclesiae, quia panem verbi Dei parvulis illius, ad quem mandandum ipsi non sufficiunt, parant. Solent quippe pia nu-

trices particulas panis dentibus conficere, et inter lactandum, parvulorum faucibus minuta mansa immittere, donec eos paulatim abstractos a lacte, ad usum panis perducant; sic sancta mater ecclesia habet doctores, qui instar uberum lac doctrinæ mollioris incipientibus ministrent, habet eosdem ipsos, non ignaros bene proficientibus panem verbi fortioris porrigere. Sed ut rite proficiant, paulatim necesse est eos, et per partes ad altiora discenda provocent, primosque eis apertiora de secretis spiritualibus, et hæc cauta ac diligenti expositione discussa, quasi prius jam dentibus masticata, committant; quo hæc crebrius agendo pedetentim eos interiorum capaces reddant arcanorum. Hi autem dentes recte gregi tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro, comparantur; quia et baptismi fonte mundati, et facultatum suarum sunt abjectione nudati. Et quidem omnium est, Christi vitæ lavacro purificari, quia nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, et reliqua. Perfectorum vero est, et maxime eorum quibus pascendi oves ejus cura commissa est, renuntiare omnibus quæ possident. Quod et primi illi ac præcipui dentes ecclesiæ, id est, apostoli, et plurima ejusdem ecclesiæ primitivæ turba, fecisse legitur.

Omnes gemellis fœtibus, &c.] Gemellos fœtus parturiunt oves Christi, quia omnes quos prædicando generant Deo sancti doctores, gemina ejusdem Dei et proximi dilectione instituunt. Geminos pariunt, quia discipulos, quos erudiunt, fidei et operis recti scientia imbuunt. Et sterilis non est inter eas. Non est inter oves summi pastoris ulla, quæ non fœtus boni operis generet. In quibus sunt et plurimi, qui et operis et doctrinæ fœtibus gaudent. Sed nec illi inter steriles deputabuntur, qui abluti fonte salutis, statim ex hac vita rapiuntur. Habuerunt enim sobolem fidei, quam vel ipsi pro se, vel alii pro ipsis professi sunt. Habuerunt et votum bonæ operationis, quam inter oves Christi, si expectati fuissent, socialiter exercerent. De qualibus scriptum est, Consummatus in brevi, explevit tempora longa. Placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properavit de medio iniquitatis illum reducere.

Sicut vitta coccinea, labia tua, &c.] Labia sponsæ cocco assimilantur, quia Dominici sanguinis, quo redempta est, pretium

prædicare non cessat ecclesia; sed sedula decantat, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Et notandum, quod non absolute cocco, sed vittæ coccineæ labia comparantur illius. Vitta quippe solet capillos astringere. Si autem in capillis sponsæ, populi fideles accipiuntur; vitta quæ hos astringit, atque ad caput aptius coaptat, quæ nisi veritatis doctrina intelligitur? Qua rudes credentium animos necesse est confirmari, atque ad amorem cultumque sui Conditoris diligentius applicari, ne mali liberi per inanes actus defluant, atque ab amplexu sive ornatu veri capitis refugiant, ne ipsos oculos, id est, eos qui sibi lumen justitiæ præmonstrare debuerant, importuna relaxatione præpediant. Quomodo enim bona discipulorum facta nonnunquam magistris exemplum virtutis fiunt, ita sæpius eorum desidia, doctoribus detrimentum bonæ efficit actionis. Sicut ergo vitta coccinea, labia, inquit, tua, et eloquium tuum dulce; quia doctrinam suam ecclesia, qua mentes infirmorum a lascivia coercet, Dominicæ passionis solet infirmare, et quasi tingere memoria. Nihil enim potius voluptuosos a carnalibus refrænat desideriis, quam cum audiunt sive recolunt, quod Dominus gloriæ pro eis incarnari, et pati dignatus est. Unde merito tale eloquium dulce existimat Dominus, quia multum gratanter accipit, cum hoc nos alterutrum referre ac meditari conspicit, ad quod intimandum ad nos ipse de cœlis advenit. Quod si in capillis, cogitationes; in oculis, sensus fidelium spirituales figurari dixerimus, idem finis est expositionis, quia vagationem cogitationum superfluarum inextinguibilem, non alio facilius ordine, quam memoria sæpe dicti ac semper recensendi Dominici sanguinis cohibemus. Sed et noxios sæpe cogitatus, dum incauta mente voluimus, ac subito respecti a Deo signum sanctæ crucis pectori imprimimus, et quod nefarium tractamus, abjicimus, quasi vita coccinea capillos nobis ligamus, quia fluxa cogitationum trophæo sacri cruoris comprimimus. Quibus si salutaris hæc ligatura desit, totum capitis decus fluctuando fœdant, quia tranquillitatem mentis turbant, oculorum aciem obtegunt, quia gratiam sensuum spiritualium, improba rerum carnalium meditatione obnubilant.

Sicut fragmen mali punici, &c.] Per genas verecundiam

designari et supra docuimus, quia nimirum has erubescitibus nobis, solet subitus rubor perfundere. Malum autem punicum, quia rosei coloris est, passionis Dominicæ mysterium, sicut et coccineum non inconvenienter insinuat. Decebat enim modum redemptionis nostræ crebra figurarum repetitione in sacro carmine, sicut et in cæteris prophetiæ scripturis intimari. Quia ergo sancta ecclesia non erubescit crucem Christi, sed et ipsa gaudet in contumeliis ac passionibus pro Christo, vexillumque crucis ipsius gestare solet in facie, merito genas instar mali punici habere memoratur. Nec vacat, quod non integro malo, sed ejus comparantur fragmini. In fracto enim malo punico, et pars ruboris qui patebat, videtur; et pars quæ intus latuerat, candoris aperitur. Habet ergo ruborem mali punici sponsa in genis, cum sacramentum Dominicæ crucis fatetur ecclesia verbis. Ostendit et candorem fracti ejusdem mali, cum pulsata pressuris ipsa castitatem puri cordis probat et factis, cum ipsa crux sui Redemptoris, quid intus gratiæ salutaris habeat, pandit. Item ostendit colorem puniceum in genis, cum prima et eminentiora ejus membra, id est, martyres sancti sanguinem fundunt pro Christo. Addit et candidum, cum idem inter patiendum, vel impleta passione, etiam miraculis renitent. Nec prætereundum, quod malum punicum magnam granorum copiam, uno foris cortice includit; unde et malum granatum dicitur. Quæ quidem integro adhuc malo videri nequeunt, sed fracto quam sint innumera clarescunt. Sic etenim sancta ecclesia, quo amplius eam frangi adversus contigerit, eo clarius quot virtutum grana unius fidei tegmine complectatur, referat. Et recte additur, Absque eo quod intrinsecus latet; quia confessionem quidem in ecclesia vivificæ crucis possunt omnes audire, pressuras ipsius ecclesiæ possunt omnes aspicere; nitorem quoque charismatum, qui infirmos curat, mortuos suscitât, leprosos mundat, dæmones ejicit, et cætera hujusmodi possunt infideles cum fidelibus intueri, possunt etiam mirari. Sola autem novit ipsa, quanto invisibilis vitæ teneatur amore, quanta in visione Conditoris sui, quanta in profectu membrorum suorum dilectione flammescat.

Sicut turris David, collum tuum, &c.] Et de collo supra diximus, quod doctores sanctos significet, quæ ecclesiam et

spiritualibus reficiendo alimoniis semper augmentat, et verbis sanctæ exhortationis in fide confortant. Sed et hoc quod collum in medio positum, capiti nectit corpus, apte convenit eis, quorum ministerio conjungitur ecclesia Christo, qui huic alimenta vitæ ab ipso Domino percepta tradiderunt. De quibus apostolus gratiam evangelii commendans, ait: Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est. Hinc de ipso scriptum est: Et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis; et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Quod ita corporaliter factum est, ut etiam spiritualia Domini facta signarent, quia videlicet cœlestis panem doctrinæ, ipse primis ecclesiæ suæ membris, videlicet apostolis, commiserit; quem illi mox subiecto sibi ejusdem ecclesiæ corpori apposuerunt, ac sic succedentibus sibi ex ordine ministris verbi, totum per orbem ad plenitudinem ejus salutaris refectio pervenerit. Quod videlicet collum recte turri David simile dicitur. Si enim civitas David, ecclesia est Christi, turris in eadem civitate, inexpugnabilis est prædicatorum constantia, qui ad defendenda fide ædificia, ad repellenda hostium tela, a forti manu, ac desiderabili rege, quod nomen David sonat, firmiori præ ceteris fidelibus sunt altitudine constructi. Propugnacula autem, cum quibus hæc turris ædificata est, vel scripturarum sanctarum, vel divinorum munimina charismatum intelliguntur. Assimilavit enim turri collum sponsæ, cum Dominus primos ecclesiæ magistros, data Spiritus Sancti gratia, hostibus suis insuperabiles fecit. Addidit turri eidem propugnacula, cum aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, et suæ verba prædicationis præcedentium patrum dictis vera esse probarent. Addidit turri propugnacula, cum eis etiam faciendorum signorum dona contulit, ut novis virtutum operibus divina esse, quæ nova prædicabant, astruerent; sanatisque morbis corporalibus, ad salutem animæ facilius, quos erudiebant, attraherent.

Mille clypei pendent ex ea, &c.] Mille clypei, qui ex turre David pendent, innumera sunt divinæ præsidia defensionis, quibus sancti prædicatores, et adjuti sunt ipsi a Domino, ne vinci possent ab hostibus; et auditores quoque suos contra incursus hostium, sive visibilium sive invisibilium, docent

adjuvari. Omnis armatura fortium, omnis est instructio vel operationis, vel doctrinæ cœlestis; per quam iidem doctores non solum evadunt, sed et superant acies spirituum malignorum, cum ab illorum ditione plurimos eorum, quos deceptos tenuerant, prædicando eripiunt, ac de vasis iræ in vasa misericordiæ transferunt. Et bene, ubi spiritualis belli fit mentio, ibi turris David, non turris Salomonis in exemplo ponitur, cum utriusque regis et nomen et persona sæpissime figuram soleat habere regis æterni. Quia enim David manu fortis, sive desiderabilis visu interpretatur, recte hoc nomine designatur, ibi Dominus, ubi bellare contra hostes ecclesiæ docetur, ut eo imperterrita ad certamen procedat, quo ab illo se, qui vinci nequit, adjuvari meminit; eoque instantius vincere satagat, quo desiderabilem novit esse faciem ejus, ad quem devicto hoste sit perventura.

LIBER QUARTUS.

Duo ubera tua, &c.] Multifarie et multis figurarum modis eadem Christi et ecclesiæ mysteria repetuntur; sed repetita novi semper aliquid afferunt, quo vel eisdem mysteriis argumentum procuret, vel per ipsam novitatem, animos audientium amplius delectet. Iidem ergo doctores, qui supra oculorum, vel dentium, sive colli fuerant nomine designati, nunc uberum vocabulo exprimuntur. Qui quidem recte oculi vocari queunt, quia occulta sacramentorum perspiciunt. Tecte dentes, quia improbos quosque corripiendo, quasi masticant, et in corpus ecclesiæ mollitos atque humiliatos trajiciunt. Recte collum, quia toto corpori ecclesiæ, quasi vitalem flatum, æterna gaudia prædicando ministrant; cibosque doctrinarum, quibus ad salutem reficiatur, præparant. Ubera autem etiam aptissime nuncupantur, quia parvulis adhuc in Christo lac verbi salutaris infundunt. Non autem frustra cum additamento numeri, duo ubera dicit, cum nulla fœminarum plus, nulla minus quam duo soleat ubera habere. Duo namque ubera dicit, ut duorum parvulos populorum, Judæi videlicet et gentilis, ad fidem nutriendos insinuet. Denique Paulus ait, Jacobus, Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ

esse, dexterarum dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in gentibus, illi autem in circumcisione, et cætera. Petrus autem in circumcisione missus, vide quid dicat: Sicut modo geniti infantes, rationabile sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem; si tamen gustatis, quoniam suavis est Dominus. Qui etiam hæc dicendo, explanat uberum ecclesiæ sacramentum, cum hoc esse perhibet rationabile, lac concupiscentiæ gustare, quoniam dulcis est Dominus. Rursum, Paulus qui in præputium missus est, videamus an et ipse uberum fungatur officio. Ait enim, Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Hæc autem duo ubera, sicut duo sunt hinnuli capreæ gemelli; quia videlicet fœtus sunt ejus, cui sæpissime in hoc carmine dicitur, Similis esto, dilecte mi, capreæ aut hinnulo cervorum. Sicut hinnuli sunt capreæ, quia mundissimis cordis sui oculis, quæ agenda sunt, quæ vitanda, discernunt; qua virtutum via incedendum, quia verborum declinandi anfractus mente sagaci perspiciunt, et cursu pernici bonæ operationis de convalle lachrymarum in locum, quem disposuit Deus, avolare lætantur; quatenus ambulantes de virtute in virtutem illum videre mereantur in Sion, hoc est, in specula sempiternæ habitationis. Capreoli etenim, et pernicitate pedum, et oculorum acie, plurimum valent. Unde congruenter horum naturæ comparantur hi, qui rudibus scientiæ et virtutis viam præmonstrare jubentur. Sicut duo, inquit, hinnuli capreæ gemelli. Bene gemelli, quia una eademque fide imbuti, unis eisdem sacramentis renovati, utriusque populi doctores, in unam Christi ecclesiam omnes quos educant, aggregant. Hinc etenim de his qui ex præputio crediderunt, dicit Petrus: Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans eis Spiritum Sanctum, sicut et nobis; et nihil discrevit inter nos et illos, fide purificans corda eorum.

Qui pascuntur in liliis, &c.] Pascuntur sancti doctores puris ac nitidis scripturarum divinarum floribus; et ne lac doctrinæ salutaris, quo parvulos nutrant, deficiat, semper ipsum in monumentis patrum quid agere, qualiter docere debeant, legunt; et quasi succis vitalibus sua pectora satiant, et hoc usque ad finem seculi. Postquam enim dies aspiraverit illa,

quam desiderans Psalmista dicebat, Quia melior est dies una in atriis tuis super millia, nec docendi erit ultra, nec discendi tempus. Impleta prophetia quæ dicit, Et non docebit unusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quia omnes cognoscent me; sed inclinatis, penitusque consumptis omnibus hujus mundi tenebris, fulgebunt sancti sicut sol in regno Patris eorum, recipientes singuli præmia, prout didicerunt, fecerunt, docuerunt. Pulchræ autem, quantum ad naturalem pertinet rationem, decessionem noctis inclinationem dicit umbrarum; quia obscuritas noctis, ut aiunt philosophi, nil est aliud, nisi umbra terræ. Namque sol terram circumiens, lucem secum diemque circumfert; ex alia vero parte, id est, unde ipse abest, umbram relinquit terrarum. Et hæc est illa divisio primordialis, qua divisit Deus inter lucem et tenebras. Quæ videlicet umbræ, occidente sole, jamjamque se oriente paulatim attollere incipiunt; et quantum sol occidens sub terram accesserit, tantum hæ crescentes assurgunt, donec medio noctis posito sub media terra sole, ipsæ rursum erectæ mediam occupent terram; ac deinde procedente paulatim sole, et ipsæ paulatim deflectant in occasum, usquedum, apparente aurora, penitus inclinatæ dispareant. Idcirco autem terrarum umbræ sidera usque non pertingunt, quia sol major terra creatus, acuminatam facit umbram ipsam, quæ antequam sidera petat, deficiat; et solis splendor circum terras undique diffusus, libere sidera quæ illustret, aspiciat. Nox ergo est vita præsens; sol justitiæ, Christus. Cujus nobis lucem sæpe concupiscentiæ terrenæ moles, ne videatur, abscondit. Et quantum recedit juste districtus a nobis, tantum obscuramur; quantum redit propitius, tantum illustramur. Vere autem ejus luce tunc fruemur, cum inclinatis jam ac discussis omnibus præsentis ærumnæ ac cæcitatæ tenebris, videbimus eum, sicuti est. Qui tamen nostræ per omnia salutis memor, nequaquam noctem vitæ hujus prorsus obscuram reliquit, sed velut in cælo stellas figens, sanctorum nobis exempla, per quæ inoffenso pede nostri operis incederemus, proposuit.

Vadam ad montem myrrhæ, &c.] In myrrha mortificatio carnis, vel passionum pro pietate tolerantia, in thure devotio celsipetax orationis exprimitur. Mons autem myrrhæ, et

collis thuris, est ipsa sublimitas mentis eorum, qui carnis utiliter luctamen vincunt, et ad amorem se cœlestium ardentem sublevant. Ad quem profecto montem collemque vadit Dominus; quia illorum corda, qui virtutibus student, sæpius invisere atque inhabitare dignabitur. Hinc dicit, Inhabitabo in illis, et inter eos habitabo. Laudans ergo ecclesiam Dominus, et singula virtutum ejus membra enumerans, repente infert: Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. Quod est aperte dicere: Frequentabo eos, et pia propitius illustratione glorificabo, quos in passionis sive orationis virtute sublimes esse suspicio. Veniam sæpius, et mansionem apud eos faciam; quos et ab inquinamento corporis emundare, et Spiritus perficere sanctificationem in divino timore considero. Non quod eam quam laudabat, deserere, atque ad alios ire proponat; sed quia novos quotidie populos eidem ecclesiæ suæ aggregare, et eam per mundum omnem dilatare disponit. Nec incongrue forte possunt hæc, quia ad ecclesiam de gentibus sermo est, de synagogæ vocatione, quæ in fine futura est intelligi. Reddit enim responsum desiderio ejus, quo superius invento illo aiebat: Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ. Et proximo quidem versiculo docuit, quod eum ecclesia gentium non sit unquam dimissura, cum ait: Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capræ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ; id est, doctores in te erunt, qui duos populos instruant, et humili et casta dilectione concordēs usque in finem seculi, quando dies apparebit æternæ retributionis, faciant. Deinde, quia etiam Judæam vocaturus sit, manifestius insinuat, subdens: Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. Non quod eam in altitudine virtutum veniens invenire possit, quæ dato libello repudii, jamdudum ab ejus fide discesserat, sed quod adveniēdo eam suo consortio sit dignam redditurus. Unde bene mox de amplissima pulchritudine unius ejusdemque ecclesiæ, quæ vel de Judæa, vel de cunctis per orbem est nationibus congreganda, subjungit:

Tota pulchra es, amica mea, &c.] Non in eximioribus tantum membris electorum, quæ speciatim enumeravi, pulchra es, verum etiam in illis qui pusilli videntur, et fragiles, et decore refulges virtutum, et vitiorum macula cares. Bene-

dixit enim omnes timentes Dominum, pusillos cum majoribus. Unde in Apocalypsi sua de superna ejusdem ecclesiæ patria dicit Joannes: Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, et faciens abominationem et mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni. Hæc autem dicta sunt, non quod in hac vita sanctorum quispiam, vel a culpis omnibus immunis vel perfectus possit esse virtutibus; cum veraciter scriptum sit, Quia non est homo in terra justus, qui faciat bonum, et non peccet; sed quod ecclesia sancta, in quantum ecclesia Christi, et fide recta, et munda sit opere; si quid vero eam immunditiæ vel pravitatis attigerit, non hoc ad eam pertineat, sed ab ea sit celerius, velut extraneum omni conatu expurgandum. Cui simile est illud beati Joannis, Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quando ex Deo natus est. In quantum enim semen gratiæ Dei, qua renati sunt, in tantum peccare non possunt. In quantum autem peccant, in tantum eos gratia renascens ad tempus dimiserat; ut quid de seipsis sint, agnoscant, qui per ipsam juste vivebant. Quæ videlicet eos post hanc vitam ab omni malo mundos, et integra pulchritudine renitentes, in illam introducet civitatem, in qua nil, ut dictum est, potest introire pollutum: et tunc in amica sponsi veraciter implebitur hoc, ad quod ipsa nunc toto virtutis nisu conatur, ut sit tota pulchra, et macula in ea non sit ulla.

Veni de Libano, &c.] Libanus, si Hebræam sequamur etymologiam, candor interpretatur; si Græcam, thus. Denique supra, ubi nos legimus, Ad collem thuris; quidam codices habent, Ad collem Libani. Utrumque autem nomen, virtutis industriam sonare, facile cuique patet. Venit autem ad Dominum sponsa ipsius, id est, ecclesia, vel anima sancta, non solum evocata de corpore, præmium perpetuæ remunerationis accipit; sed et in hoc seculo degens, quot bonorum operum incrementis ad meliora proficit, tot quasi passibus ad eum, qui singulariter bonus est, accedit. Pervenit vero tunc, cum carneis absoluta vinculis, ejus faciem videre meretur. Cernit ergo sponsam in Libano sitam, eamque ad se venire admonet, quia cum animam fidelem Dominus, bonis actibus candidatam, cum incensum puræ orationis sibi offerentem conspexerit, delectatus piis ejus studiis, ut cœptis insistat, horta-

tur. Quod videlicet facit, vel per occultam suæ inspirationis admonitionem, vel per scripturarum meditationem divinarum, vel per aliorum hortamenta fidelium, vel etiam per rerum adversa, sive commoda laborantium, benigna scilicet apud eam provisione agens, ut sive molestiis attrita præsentis exilii, ardentius patriam desideret sempiternæ quietis; seu præsentibus bonorum profectibus erecta, dulcius indefectiva supernæ civitatis gaudia concupiscat. Tertio autem sponsam de Libano venire præcipit, quia profectum in electis suis bonæ operationis, salutiferæ locutionis, puræ requirit cogitationis. Vel certe, Veni de Libano, inquit, sponsa mea, veni de Libano, veni. Veni per optimam vitam, quam in corpore vivens exerceas. Veni absoluta corpore, ad percipiendam animæ vitam perennem. Veni tertio recepto corpore, ad videnda resurrectionis gaudia perfecta. Et quia plerique electorum, non pro suæ solum vitæ puritate, sed pro aliorum quoque, quos erudiebant correctione, præmium perenne sortiuntur, apte sequitur:

Coronaberis de capite Amana, &c.] Amana, Sanir et Hermon, montes sunt Ciliciæ, vel Judææ, leonibus pardisque, quomodo et aliis feris, lustra præbentes: qui manifeste superba infidelium corda, in quibus immundi spiritus sedem habent, designant. Quo contra de electis per prophetam Dominus ait, Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea? Leones quippe sunt dæmonia, propter superbiam; pardi, propter crudelitatem sive varietatem artium malignarum. Cum ergo sancta ecclesia hujusmodi animas per suos prædicatores de potestate tenebrarum eruerit, atque ad agnitionem veræ lucis converterit; fit ut iidem prædicatores non solum pro seipsis, sed pro eis quos Domino acquisiere, coronam vitæ percipiant, juxta illud Proverbiorum, Corona senum, filii filiorum; et gloria filiorum, patres eorum. Et Apostolus de eis quos docebat, Quæ est, inquit, gloria nostra, spes aut gaudium, aut corona gloriæ, nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum in adventu ejus? Et notandum, quod non ait, Coronaberis de Amana, Sanir et Hermon; sed de capite Amana, et de virtute Sanir et Hermon. Cum ergo vulgus ignobile ad Dominum ecclesia convertit, coronam de lateribus mon-

tium, in quibus bestiae latuerant, consequitur, quia præmium de salvatione populi contradictoris accipit. At cum ipsos malitiæ principes, cum persecutores publicos ad viam vitæ perduxerit, de capite nimirum ac vertice coronatur montium; quia cum labore certaminis crescit palma retributionis. Cui simile est illud quod additur, De cubilibus leonum, de montibus pardorum. Cubilia etenim leonum ad montes sunt pardorum, hi qui acriore spirituum malignorum furore instigati, ad nocendum Christi gregem, et vi et fraude prævalent: quos cum ecclesia castigatos ad humilitatis et pietatis gratiam revocaverit, de his et ipsa coronabitur, quia de illorum perpetua salute lætabitur. Nam qui nihil contrariæ virtutis habentes, dolis tantum bonos insequuntur, hi non leonum, sed aptius vulpium cubilia nominantur. Hinc etenim Dominus scribæ obsequium sibi dolose pollicenti, sed nihil contra ecclesiam prævalenti, ait: Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. In vulpium quippe nomine levitatem ac dolositatem; in volucrum vero appellatione, extollentiam designavit mentis illius. Sed cum et hos ecclesia salvaverit, fit ut etiam ibi Filius hominis, humilitatis ac sinceritatis merito requiescat, ubi prius nequam spiritus domicilia sibi jactantiæ et levitatis usurpabant.

Vulnerasti cor meum, soror mea, &c.] Potest hic sermo et simpliciter accipi; quia commemoratione vulnerati cordis, magnitudinem amoris, quem erga ecclesiam habet exprimere voluerit. Quam recte sororem suam cognominat, et sponsam, quia cœlestis eam thalami sibi fœdere conjunxit, quia et ipse homo fieri, ac frater ei naturaliter existere dignatus est. Potest et juxta illud quod Esaias ait, Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Quæ sit autem ei maxime causa suscipiendi hujus vulneris, consequenter exponit, dicens:

In uno oculorum tuorum, &c.] Diximus supra in oculis ecclesiæ, vel spirituales ejus sensus, vel eos qui spiritualia ejus videre ac demonstrare solent, doctores intelligi. Porro in capillis multitudinem plebium, quæ etsi altitudinem attingere illius sermonis nequeunt, quo Dominus ait: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et

habebis thesaurum in cœlo, et veni, et sequere me; eo tamen actionum bonarum itinere ad cœlestia tendit, de quo præmisit dicens: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices. Honora patrem et matrem, et diliges proximum tuum, sicut teipsum. Sed ibi dum plurali numero oculi describuntur et capilli, multitudo sive rectorum sive designatur auditorum; hic vero oculorum in uno, unitas commendatur doctorum sive scientiæ, quam docent, spiritualis; de qua scriptum est, Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium. Item in uno crimine colli laudatur unitas eorum, qui spiritualibus magistris pia solent devotione adhærere, eosque reverendis suis obsequiis, quomodo crines collum, tegere. Nam et in collo ecclesiæ supra eosdem doctores indicare patuit. Hujus unionem crinis designat Lucas, cum dicit: Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una; nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Quid vero ageret collum, cui idem crinis esset annexus, subsequenter insinuat, dicens: Et virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri. Ait ergo, Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa mea, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Ac si aperte dicat, Tota quidem forma tui corporis, quo per mundum longe lateque dilataris, O ecclesia catholica, pulchra mihi et immaculata appares; sed hoc est quod me præ cæteris ad te amandam mirifice accendit, quia unitatem ejusdem fidei ac dilectionis, et in præclaris fidelibus, ac in subjectis habere probaris. Hoc est quod me ad excipiendum pro tua vita vulnus mortis adduxit. Quia te in omnibus membris tuis, et in majoribus scilicet, et in minoribus, et fortioribus, et mediocribus unitati studere desiderabam, ut uno in omnibus, atque indissimili sensu ad illam tenderes vitam, in qua unitas veræ pacis regnat et gloriæ.

Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, &c. !] Sicut in collo, oculis et dentibus, sic et in mammis doctores intelliguntur ecclesiæ; sed hoc distat, quod illis tunc vocabulis sunt censendi, vel cum sapientiam loquuntur inter perfectos, vel eos qui contra-

dicunt, redarguunt; cum vero infirmis fiunt infirmi, ut infirmos lucrifaciant, tunc mammarum officia non immerito habere dicuntur, quia lac doctrinæ levioris parvulis sensu impartiunt; his videlicet, qui panem verbi sublimioris necdum capere possunt. Dentes enim sunt, cum corripunt inquietos; mammæ, cum consolantur pusillanimes, suscipiunt infirmos. Et recte pulchritudinem in sorore et in sponsa sua laudat, miraturque mammarum, quia magni apud Deum operis ac mirandæ virtutis est; cum is qui ad revelanda perfectioribus altiora veritatis arcana sufficit, nequaquam infirmos primis fidei rudimentis instituere fastidit. Recte talem animam Dominus sororem sibi ac sponsam esse testatur; quia nimirum sua eam dilectione ac conjunctione dignissimam judicat, quam sui operis imitatricem fieri considerat. Nam et ipse, ut nos de infirmis fortes faceret, infirmari ad tempus; immo et mori, ut nos viveremus, non refugit. Ipse cum esset panis angelorum in divinitate, latescere voluit per assumptionem carnis; ut hominum pusillanimitatem nutriret, ac panis ejusdem cœlestis exhiberet capacem. Quia enim minus idoneus est infans, qui pane vescatur, ipsum panem edendo quodammodo mater incarnat, et per humilitatem mammillæ, ac lactis succum, de ipso pane pascit infantem. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hic est cibus sempiternus, quo reficiuntur angeli, quia visa ejus gloria satiantur. Verbum autem caro factum est et habitavit in nobis, ut sic etiam sapientia Dei, quæ nos sicut mater consolatur, de eodem ipso pane reficeret; ac per sacramenta incarnationis ad agnitionem visionemque divinæ caritatis trajiceret. Sed et doctores sancti panem, quo sublimiter ipsi saginantur, convertunt in lac quo parvulos nutriant, dum quo altius æterna in Deo gaudia contemplantur, eo infirmitati proximorum humiliter compatiuntur.

Pulchriora ubera tua vino.] In capite hujus carminis jam expositus est hic versus, ubi dictum est, Quia meliora sunt ubera tua vino; et intellectum est, quod his verbis etiam primordia evangelicæ fidei demonstrata sint, omnem Mosaicæ legis anteire virtutem, pro eo quod neminem ad perfectum adduxit, utpote quæ cultores suos etiam eximios in regnum

vitæ cœlestis introducere non valuit; gratia fidei autem renatos fonte baptismatis etiam parvulos, atque ipsa parvula ætate defunctos, superna ad gaudia perducit. Nam et legis cærimonias vino comparandas multa documenta probant; sed permaxime illud quod in nuptiis ecclesiæ mysticis vinum deficit, ut, operante mirabiliter Domino, longe melius de aqua fieret vinum. Ubi intimatum est typice, quod literalis observatio legis finem esset acceptura; et ea quæ in litera velabatur, evangelii gratia revelanda, aquæ amore spirituali domum esset nuptiarum inebriatura cœlestium, hoc est, sanctam ecclesiam, quam sibi Christus sponsam ejus consecrare dignatus est. Pulchriora sunt ergo ubera sponsæ vino, quia primordia fidei evangelicæ præcellunt decretis legalibus, etiam eis quæ virtutum gustu et suavitate non minima fragrasse probantur. Sed notandum in his verbis attentius, quod supra sponsi dilecti sui ubera, hic contra idem dilectus sponsæ ac sororis suæ ubera laudat, ac vino esse præferenda testatur. Non enim frustra hæc reciprocatio in sacro carmine putanda est esse inserta, sed ut per hæc unitas Christi et ecclesiæ altius commendetur. Ipse enim caput corporis ecclesiæ, et ipsa est corpus capitis hujus. Unde et apostolus, erunt duo, inquit, in carne una. Mysterium hoc magnum est. Ego autem dico in Christo et in ecclesia. Ideoque simili exemplo ubera sponsi et sponsæ, quasi eadem ipsa laudantur; quia iidem doctores ecclesiæ, doctores Christi sunt. Ecclesiæ videlicet, quia eam docent; Christi autem, quia illo jubente docent, quia illius præcepta eam docent, quia illius consortium eam docendo provocant. Denique apostolus qui ait: Paulus, servus Jesu Christi. Rursum ipse dixit, Nos autem servos vestros per Jesum. Et alio loco, Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas.

Et odor unguentorum tuorum, &c.] Odor unguentorum ecclesiæ spiritualium, est fama charismatum; de quibus scriptum est, In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Et cum Maria Magdalena in typum sanctæ ecclesiæ, Dominum nardo perfunderet; scriptum est, Et domus impleta est ex odore unguenti. Ubi figuratum est mystice, quod devotis ecclesiæ servitiis, quæ erga Redemptorem suum exerceat, omnis esset mundus implendus.

Si autem vini nomine, recte observatio legalis exprimitur, ut superius evangelica auctoritate probatum est, quid obstat aromatum nomine suavissimum rumorem sanctorum temporis illius indicari? Odor ergo, inquit, unguentorum tuorum super omnia aromata, quoniam absque ulla dubietate latius multo diffusæ per orbem Christianæ fidei, quam eorum qui in priori erant populo, justorum fama excrevit. Unde et hæc, quia publicum mundo certamen, abrenuntiata deorum cultura, induxit publicam a mundo persecutionem, donec vinceret, sustinuit. Neque enim decet sponsam Christi rebus infimis ac vilibus comparari; vel vino scilicet, quod gustus absumere, vel aromatibus, quæ consuevit aura dispergere; cum et ipsi legali observantiæ permodicæ sit laudis, si pocula dicatur, vel aromata quæque carnis sensibus apta transcendere.

Favus distillans, labia tua, sponsa.] Favus, mel in cera est; mel autem in cera, spiritualis est divinorum eloquiorum sensus in litera, qui recte favus distillans dicitur. Distillat quippe favus, cum plus habet mellis, quam illæ cærarum thecæ capiant; quia talis nimirum est sanctarum fœcunditas scripturarum, ut versus qui brevi in linea scribi consueverat, multas impleat paginas, si diligentius scrutando expressus, quantam interius dulcedinem intelligentiæ spiritualis contineat, probetur. Ut enim unum demus exemplum, Psalmista dicit, Lauda, Hierusalem, Dominum. Quod juxta literam quidem cives urbis illius, in qua templum Dei erat, ad laudes ei dicendas hortatur. At vero juxta allegoriam, Hierusalem, ecclesia Christi, est toto orbe diffusa. Item juxta tropologiam, id est, moralem sensum, anima quæque sancta Hierusalem recte vocatur. Item juxta anagogen, id est, intelligentiam ad superiora ducentem, Hierusalem habitatio est patriæ cœlestis, quæ ex angelis sanctis et hominibus constat. Cunctis autem convenit apte, quamvis multa distantia, quod Hierusalem visio pacis, quod Dominum laudare jubetur. Neque enim tantas Deo laudes una sancta anima, quantas omnis per orbem ecclesia, dicere potest; nec tam perfecta ipsa universalis ecclesia, dum peregrinatur in terris a Domino, quam in præsentia Domini sui beata regnat in cœlis; nec æquari potest sanctorum pax, quæ est interim

in spe videndi Deum, et liberandi a malo, visioni pacis illius, quam habent in re, qui liberati malis omnibus, summo fruuntur bono. Favus ergo, non solum plenus melle, sed etiam distillans, labia sunt sponsæ, cum doctores ecclesiæ, vel in figuris legalibus, vel in dictis propheticis, vel in ipsis Domini verbis, sive factis mysticis multiplicem interioris suavitatis copiam inesse demonstrant, atque ex his dulcissimas membris ejus fidelibus, id est, bonis auditoribus, ac saluberrimas mentis epulas parant. Nec repugnat, quod supra sponsæ labia vittæ, et nunc comparantur favo; cum hic satiando fauces delectet, illa crines vinciendo constringat: iste intus reficiat, illa foris liget. Idem namque doctores, et vittæ sunt in præceptis salutaribus, et favus in promissis cœlestibus. Vittæ, cum nos a fluxu carnalium voluptatum refrænant; favus, cum supernorum nobis gaudiorum dona promittunt. Item vittæ sunt in eis, quæ aperte agenda vel vitanda esse docent; favus in illis quæ typice gesta vel dicta, quid intus arcani salutaris habent, pandunt.

Mel et lac sub lingua tua.] In lacte eruditio parvulorum; in melle ea quæ perfectioribus competit, doctrina signatur. Docet apostolus de lacte, cum quibusdam a fide lapsis improperando dicit, Et facti estis, quibus lac opus sit, non solido cibo. Docet de melle sapientia, cum dicit, Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum; sic qui scrutator est majestatis, opprimetur potentia. Non autem mel comedere, sed multum comedere vetat; quia non omnimodo majestatem Dei scrutari prohibemur, præsertim cum ipsi in laude justorum canatur, Magnificentiam majestatis tuæ, et sanctitatem tuam loquentur; sed a tentandis his quæ mensuram nostram excedunt, revocamur. Unde et alias de amatoribus sapientiæ cœlestis ait: Mel invenisti, comede quod sufficit tibi, ne satiatus evomas illud. Bene autem mel et lac sub lingua memoratur habere: habet enim in lingua verbum Dei, cum loquendo proferit; habet sub lingua, cum sedulo in corde, quæ proferri debeant, meditatur. Habet mel et lac sub lingua, cum recte novit discernere quæ incipientibus, quæ sint dicenda proficientibus; quæ item eis qui in scientia sunt ejus et caritate perfecti. Atque hæc ipsa ubi tempus congruerit ministerio linguæ pro audientium capacitate dispensat.

Et odor vestimentorum tuorum, &c.] Vestimenta ecclesiæ, opera sunt ejus, Joanne attestante, qui de futura ejus beatitudine loquens, ait: Venerunt nuptiæ Agni, et uxor ejus præparavit se, et datum est illi, ut cooperiat se, byssinum splendens candidum. Byssinum enim justificationes sunt sanctorum. Et beatus Job, Justitia, inquit, indutus sum, et vestivi me, sicut vestimento et diademate, judicio meo. In thure autem, ut sæpe dictum est, superna justorum desideria, et orationum frequentium fervor altipetax intimatur. Unde recte odor vestimentorum sponsæ, thuris assimilatur odori, quia cuncta quæ sancta ecclesia pro Domino operatur, orationum pro ea vicem reddunt; neque aliter apostolicum potest illud impleri, Sine intermissione orate; nisi dum omnia, quæ devote agimus, Conditori nostro nos devota, velut intercessione commendant. Neque enim vel ipse apostolus vel aliquis sanctorum ita semper orationi vacare potuit, non ut aliud tempus somno, vel cibo, vel aliis vitæ hujus necessariis impenderet; sed quia justī sine intermissione quæ justa sunt agunt; per hoc sine intermissione justī orant, neque unquam ab oratione, nisi peccatum incurrerint, cessant. Ideoque odor vestimentorum eorum, sicut odor thuris redolet, quia fama operum bonorum quæ faciunt, in divino examine instar orationum ascendit. Concinit autem hic versiculus ei qui supra dictus est, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Illic etenim nomine unguentorum, infusio Sancti Spiritus, qua corda fidelium illustrantur atque ad spirituale certamen præparantur, ostenditur; hic vocabulo vestimentorum ea quæ foris sunt, justorum facta demonstrantur. Unde et pulchra distinctione ea quæ per homines fiunt opera, odori thuris comparantur; quæ vero divina largitione fiunt dona, modum comparisonis excedunt, dum odor unguentorum ecclesiæ super omnia dicitur aromata transcendere. Sane, quia sæpe thuris in hoc carmine mentio est, quidque typice significet, constat, libet parum de natura aromatis ipsius ignaros instruere. Arbor est Arabiæ, cortice, ut aiunt, et folio lauri similis, succum amygdalæ modoemittens, qui bis anno colligitur, autumno et vere. Sed autumnali collectione præparantur arbores, incisis corticibus in fragrantissimo æstatis fervore, ac prosiliente spuma pingui, quæ con-

creta densatur, ubi loci natura possit terete palmea excipiente, quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum videtur. Purissimum hoc, et candidum thus est. Secunda vindemia vere, eadem hyeme, corticibus incisis. Rubrum hoc exit, nec comparandum priori creditur. Et novellæ arboris candidius esse, sed veteris odoratius. Quod ex ea rotunditate dependet guttæ, masculum vocamus. Guttam vero concussu elisam, mannam nuncupamus. Regio thurifera, Sarvia nuncupatur, quod significare Græci mysterium dicunt, undique rupibus invia, et a dextera scopulis mari inaccessu evehitur; uno tramite angusto sylvarum longitudo, est centum millia passuum, sive, ut tradunt alii, octoginta; latitudo dimidium. Attolluntur colles alti, decurruntque et in plana arbores sponte natæ. Terram argillosam esse convenit, raris fontibus ac nitrosis. Hæc prout libris antiquorum reperimus, strictim de natura et loco thuris sint dicta. Quæ pæne omnia, si quis diligenter attendit, figurate sanctorum virtutibus congruunt; maxime quia regio in qua nascitur, mysterium cognominatur. Nam quod arbores sponte nascuntur, apte competit eis, quorum summa virtus non coacta legibus edictis, sed oblatione voluntaria solet esse miranda; dicente Domino, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et cætera. Quod, incisis arboribus, thuris lachryma profluit, quid nisi compunctionem humilium corde, de qua pura oratio, ac fletibus dulcorata generari solet, indicat? Quod habet fontes raros, sed nitrosos, convenit eis, de quorum ventre, sicut dicit scriptura, Flumina aquæ vivæ, hoc est dona doctrinæ spiritualis emanant, etiam mundandis proximorum mentibus accommoda. Nitrum namque et mendendis infirmitatibus et abluendis sordibus esse solet aptissimum. Quod undique rupium et scopulorum est regio circumsepta munimine, congruit meritis eorum de quibus loquitur per parabolam Dominus, Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei. Plantavit namque ecclesiam Dominus, præceptis vitæ instituendo; et eis sepem circumdedit custodia suæ protectionis, eam undique, ne a pravis vel spiritibus vel hominibus exterminari possit, tutando. Consulte autem, postquam singula ecclesiæ membra Dominus sigillatim prædicavit, novissime etiam unguenta, qui-

bus tota esset delibuta, digna laude commendavit. Nulla sunt quippe ejus membra, sive parva sive magna, quæ non hujus unctionis spirituali sint infusione consecrata. Nam hæc cui-cumque deest, in ecclesiæ corpore non est. Laudavit et vestimenta ejus, id est, opera justitiæ ejus, quia et his omne ejus corpus ornatur. Nemo quippe in eo vitam meretur æternam, nisi operibus justis indutus, quæ vel ipse fecit; vel, si infans erat, alii in illo ac pro illo fecerunt. Verum quia tardum videbatur eximio amatori viritim sponsæ suæ membra laudare, parvum videbatur singulis rebus pretiosis, singulas ejus partes adæquare, laudat totam pariter, et pluribus simul ac maximis speciebus æquiparat, subjiciens :

Hortus conclusus, soror mea sponsa, &c.] Hortus est autem ecclesia, quæ multifaria spiritualium operum germina gignit, quæ sub variis aromatum vocabulis subsequenter enumerantur. Fons est quæ doctrina salutari redundat, qua mentes fidelium suorum, quasi areolas aromatum, quas dispersas præparaverat, irrigat. Unde scriptum est, Aqua profunda, verba ex ore viri, et torrens redundans fons sapientiæ. Hinc et apostolus dicit : Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit. Ego plantavi, quasi in horto Domini, aromata virtutum : Apollo rigavit, quasi de fonte signato doctrinæ cœlestis : Dominus autem, quasi suos operarios, ne frustra laborarent, adjuvit. Conclusus est autem hortus iste, quia Domini ac Redemptoris sui protectione munita persistit ecclesia, ne improba unquam, vel hominum infidelium, vel immundorum spirituum irruptione violetur, et a fructuum cœlestium prolatione passim conculcata retardetur. Signatus est fons iste, quia sermo fidei, qui in evangelio est, signacula tutatus, nulla errantium valet unquam incursione turbari. Unus enim Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium. Quod signaculum vivi fontis qui solvere nititur, errat, nec fontem vitæ prophanare valet; sed in hoc se potius, dum impius ingerit, necat; in exemplum exercitus Ægyptii, qui in mystico Rubri maris baptisinate, quo Dei populus salvatus est dum non credendo, sed persequendo sancta ingredi præsumpsisset, extinctus est. Et quia eadem sancta ecclesia, quæ horti sacro fonte irrigui nomine designatur, primum quidem parvo Judææ in cespite locata, sed

mox latissime totum est amplificata per orbem, recte subditur :

Emissiones tuæ, paradisus malorum punicorum, &c.] Quia enim primitiva ecclesia, quæ Hierosolymis erat, copiosos Deo populos ex aqua et Spiritu procreavit, bene dicitur, quia hortus sacer irrigatione divini fontis adjutus, paradisum ex se emisit, nec qualiumcunque arborum paradisum, sed malorum punicorum cum pomorum fructibus. Mala quippe punica, quæ sanguineo rubent colore, eorum in ecclesia triumphos insinuant, qui post generalem fontis signati ablu-tionem, suo sunt etiam sanguine baptizati. Pomorum autem fructus generalium opera virtutum, vel eos qui ipsa virtutum opera faciunt, indicant. Quamvis et in malis punicis, quæ prima ex sese hic hortus emittere dicitur, omnis baptizatorum cœtus recte possit accipi; quia nimirum ipse fons regenerans in mysterium est Dominicæ passionis dedicatus. Quicumque enim baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Dei, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Post multa autem punica sequuntur fructus pomorum et aromatum, gratia tali digna primordio, quia post ascensum fontis pretioso sanguine aspersi, per quem filii Dei efficimur, succedat necesse est fœcunditas odora virtutum, quibus ipsa gratia nostræ regenerationis ornetur, semperque crescat.

Cypri cum nardo, nardus et crocus.] Cyprus in Ægypto est arbor aromatica, ziziphi foliis, semine coriandri candidior. Coquitur hæc in oleo, premiturque postea. Quod Cyprus vocatur, unguentum ex eo regale paratur. Optimum in Ægypto, secundum in Ascolone Judææ, tertium in Cypro insula. Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia Ligustrum vocatur. Legimus autem de manna, quia erat quasi semen coriandri album. Et cum cypri semen ejusdem esse qualitatis asseratur, merito eandem quam ipsum, cœlestis benedictionem designat. Mittitur autem hoc semen in oleum, et coquitur, cum supernæ donum gratiæ illuminatis pinguedine caritatis cordibus suscipitur, et illatis tentationum flammis manifestius omnibus, quanta qualisque sit ejus virtus, ostenditur. Nardus autem, quæ sepulturæ Dominicæ typum

teneat, testatur opus Mariæ, quæ eum imminente passionis articulo hoc aromate perunxit; sicut et ipse exponens ait, Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepe-
liendum me fecit. Et hortus, sive fons Domini cypros emit, cum ecclesia liberos suos docet gratiam supernæ refectionis ante omnia quærere; lucem atque unctionem dilectionis in corde tenere, tribulationum igne non superari, sed harum potius occasione, quale quantumque divinæ gratiæ semen acceperint ostendere. Jungit cypris et nardum, cum eosdem vel fide Dominicæ passionis ex tempore studiosius instruit, vel hanc ipsos patiendos, docet imitari crocus, quasi aurosi coloris florem habens; ostendit eos, qui ampliori caritatis gratia resplendent; quæ, sicut aurum metallis cæteris, sic virtutibus antecellit omnibus. Nunc, inquit, manent fides, spes, caritas, tria hæc; major autem his est caritas. Cui contra Hieremias perditionem civium suorum deplorans ait: Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. Amplexantur quippe stercora, qui nutriebantur in croceis, cum hi, qui videbantur quondam floribus caritatis rutilare gratissimis, postmodum se fœdis incipiunt vitiorum immergere voluntabris. Sed et hoc, quo crocus ardentibus languentium membris solatium refrigerii conferre perhibetur, eisdem summæ virtutis actibus congruit, quæ ab æstu carnalium voluptatum animos temperare, atque ad desideranda supernæ patriæ gaudia consuevit accendere. Quod vero nardus algentium rigorem fertur discutere et calefacere membrorum; in promptu est, quia memoria Dominicæ passionis, pigrum moriendi pavorem a fidelium cordibus expellit, eosque ad imitandam ejus mortem, non solum vitia sua mortificando, verum etiam animas pro eo ponendo inflammat, atque alacres facit.

Fistula et cinnamomum, &c.] Fistula, quæ et Cassia dicitur, inter aromaticas annumeratur arbores. Est autem robusti corticis, et purpurei; quæ ad curandas viscerum molestias multum commoda esse narratur. Hæc pro sui brevitate a quibusdam inter herbas reputatur odoriferas. Quæ recte pro ipsa brevitate humiles spiritu, quorum est regnum cœlorum, significat; qui quasi purpureo vestiti colore, semper Dominicæ passionis sunt memores, semper ipsi ad patiendum pro Domino parati. Qualis erat, qui ait, Quoniam propter

te morte afficimur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis. Nam et hæc est virtus, quæ maxime inter nos animorum motus ac lascivias, quasi viscerum dolores, castigare ac tollere consuevit; cum recogitantes quid pro nobis passus est Deus, minus nos pati quam meremur, agnoscimus. Cinnamomum, ejusdem virtutis figuram tenet. Nam et hæc arbor est frutice brevis, sed vi et odora præcipua, atque ad medicinæ usus, fistula dupla præstans. Unde apte potest intelligi, quia profectum humilitatis scriptura voluerit exprimere, in eoque post fistulam posuit cinnamomum. Nam quod coloris subnigri vel cinerei esse perhibetur, animis congruit humilium; qui fragilitatis propriæ consci, quotidianis in precibus Deo dicere norunt, Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Et iterum: Ipse me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et cinere. Et bene post fistulam colore purpuream, ponit cinnamomum cinerei coloris arborem, quia per recordationem nobis Dominici vulneris oritur despectus nostræ virtutis. Hujus autem cortex in pretio est; qui, quod in modum cannæ rotundus sit, et gracilis, cinnamomi nomen accipit. Ammomum enim Græce, immaculatum dicitur. Fistula, inquit, et cinnamomum cum universis lignis Libani. Sicut fistula et cinnamomum, humiles justorum cogitationes; sic et ligna Libani, sublimes eorum actiones demonstrant; quia nimirum hæc non solum odoris ac medendi, ut fistulæ et cinnamomum gratia pollent; nec corticis tantum gloriam præferunt, sed etiam in magnam se altitudinem, multumque robur attollunt. Unde et ædificiis sunt apta majoribus; hoc ipso etiam cantico attestante, in quo superius dictum est, Tigna domorum nostrarum cypressina. Et iterum, Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani. Fistula ergo et cinnamomum in horto Domini prodeunt, cum universis lignis Libani; quia hi qui in sancta ecclesia humilitate et patientia mirandi sunt, una cum eis qui ipsam ecclesiam prædicando, vel virtutes faciendo, firmiter muniunt, palmam supernæ retributionis expectant. Myrrha et aloë continentiam carnis exprimunt; quia nimirum horum natura est aromatum, ut uncta ex eis corpora defunctorum minime putrescant, sicut Dominicæ quoque sepulturæ documenta testantur. Quomodo enim corruptio mortuæ carnis, putre-

dinem luxuriæ; ita conditura ejus, ubi typice in bonum accipitur, virtutem continentiae et castitatem, quæ membra nostra a vitiis refrænant aptissime demonstrat. Prima vero unguenta illa sunt, de quibus dicit apostolus: *Æmulamini autem charismata majora, et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.* Si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum ut æs sonans et cymbalum tinniens; et cætera quæ de magnis illis virtutibus, in quibus arcem tenet caritas, magnus dicendi artifex mirifice disseruit. Pulchra sane conjunctio, ut myrrha et aloe cum omnibus primis unguentis Dominico oriantur in horto; quia dum carnem a lascivia restringimus, consequens est, ut majora Spiritus dona percipiamus. Cui contradictum est, Quoniam in malevolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum. Est autem myrrha arbor Arabiæ, altitudinis ad quinque cubitos, similis spinæ; quam *Acanthon* vocant Græci, cujus gutta viridis atque amara. Unde et nomen accepit myrrha. Quæ cuncta mortificationi carnis apte congruunt, quæ amara ad tempus sentitur; sed in spe semper virentis patriæ libentissime suscipitur, illius videlicet de qua Petrus ait, *Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi, ex mortuis in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcessibilem, conservatam in cælis.* Spinæ autem merito confertur, quia ut mentem perpetuo salvet, corpus laborum punctionibus temporaliter affligit. Sed et hoc quod gutta ejus sponte manans pretiosior est, elicita autem corticis vulnere vilior indicatus, qui non videat majoris ante Deum esse virtutis; cum quis sanum corpus suum ac vegetum, arridente etiam foris rerum copia, castigare, ac servituti subicere contendit, quam cum pressus ægritudine vel aliis seculi adversis, invitus a lascivia carnem compescit atque ad abstinentiæ remedium coarctat? Quamvis et hoc inter virtutes magnas jure annumerare debeat, cum flagella quis paternæ correptionis patienter, humiliter, gratanter suscipiens, ad dona per hæc promissæ hæreditatis castigatus pervenerit. Aloe quoque, si consideretur intentius, apte et ipsa continentibus assimilatur. Est enim arbor odoris suavissimi ac summi. Unde lignum ipsius antiqui

vice thymiamatum adolebant altaribus. At succum manat amarissimum, sed medicamentis congruum quam plurimis. Sic etenim continentiae carnaliumque restrictio voluptatum ipso quidem actu acerba est, sed virtutis merito gloriosa, atque interno arbitro gratissimo

Fons hortorum, puteus aquarum viventium, &c.] Fons hortorum in horto Domini concluso inter alia nascitur; quia de primitiva ecclesia processit in mundum doctrina cœlestis, quæ plures Domino ecclesias, scilicet hortos spirituales, procrearet. De quo fonte bene subinfertur, Puteus aquarum viventium qui fons est; nisi quod puteus semper in alto est, fons autem et in altum semper demersus est, et in supremo vertice potest esse telluris. Una ergo eademque doctrina ecclesiæ, fons est hortorum, quia spirituales gignit fructus in his quos instituit. Et puteus est aquarum viventium. Puteus quidem, quia non omnibus patet; non in promptu sita, sed una in corde sanctorum per revelationem Sancti Spiritus reposita est. Unde illam nemo principum hujus seculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Nobis autem, inquit, revelavit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Aquarum autem viventium, quia eloquiorum divinatorum atque cœlestium, quæ de invisibilibus divinæ gratiæ thesauris semper indefectiva prodeunt, atque in vitam ducunt, quoscunque diluunt et irrigant. Aquæ etenim viventes solent appellari, quæ de vena fontana æternaliter manant; ad distinctionem nimirum illarum, quæ vel copia pluviarum in cisternis colliguntur, aut stagnis, vel solutione nivium in torrentibus magno ad tempus impetu labuntur, sed sereno redeunte dispereunt. Quibus merito brevis ac tumida jactantia mundanæ doctrinæ confertur, quæ infinita sæpe ac profunda eloquentiæ atque eruditionis multifarie videtur flumina fundere; sed hæc cuncta mox, ubi Sol Justitiæ et ætas evangelicæ claritatis illuxerit, quasi numquam fuerint, arescunt. De quibus ipse Dominus per prophetam queritur, dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Et Esaias, Ecce, inquit, Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur in Ægyptum. Et paulo post, Et arescet aqua

de mari, et fluvius desolabitur et siccabitur. Puteus, inquit, aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano. De Libano, de ipsa ecclesia dicit; quæ et candida est, altaque per vitam. Libanus enim interpretatur candor. Et auditoribus suis, quasi subjectis sibi campis, sapientiæ salutaris fluenta profundit. Sicut et Dominus in evangelio: Qui credit, inquit, in me, sicut dicit scriptura, Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Et exponens evangelista subjecit: Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Fluunt enim aquæ vivæ de ventre ejus qui credit, cum de corde fidelium sanctæ prædicationis defluunt. Quæ fluunt, inquit, impetu de Libano. Recte addidit Impetu, ut non solum descensum ad nos viventium designaret aquarum, sed et virtutem venientium insuperabilem esse demonstraret. Quomodo enim decurrentia de monte alto flumina nemo retinere valet, sic profluxus apostolici sermonis, quia de cœlesti vena procedebat, quia divinitus urgebatur ut curreret, nullo resistantium potentiarum valuit certamine superari, et a suo tramite reflecti; quin potius animas prius dedere, quam a doctrinæ vitalis irrigatione cessarent. Quale est illud in Psalmo, Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. Merito ecclesiam lætificat, quæ non solum flumen a Domino vivarum percepit aquarum; sed quæ idem quoque flumen tanto gratiæ cœlestis impetu venit, qui nullo contrariæ virtutis obstaculo possit impediri. Potest etiam puteus aquarum viventium in illorum significationem non inconvenienter accipi, qui omne quicquid terrenæ cogitationis suo in corde repperint, hoc soliti eruere, ac devota confessione foras proferre, atque rejicere continent: ut merito castitatis et humilitatis, in abdito sui pectoris habitaculum Deo dignum præparent; aditumque in se aquis viventibus, id est donis cœlestibus per venas occultæ inspirationis seduli sui permundatione faciant: in exemplum beati patriarchæ Isaac, qui, retardantibus Palæstinis, puteos sibi suis utiles fodere solebat; quosque illi invidentes obruere certabant, hos ipse casto labore repurgare, et usque dum sibi viva aqua responderet, in alta fodere perstabat. Tale namque est nobis cum malignis spiritibus certamen, ut illi quidem rudera vitiorum nostris sensibus ingerendo, aquam sapientiæ, vel turbare in nobis, vel funditus a nobis, si possint,

excludere satagant. At nos contra solerti industria, quæ illos immisisse nobis tentamenta deprehendimus, crebris precibus ac vigiliis extrudere curemus, quatenus capaces invisibilium valeamus esse charismatum. Sed quia Dominus hortum suum conclusum, quia fonte vivo irriguum, quia odoriferis et pigmentis et arboribus dixerat esse consitum, quia aquas sapientiæ quibus irrigaretur, et puteolos perhibuerat esse propter abdita mysteriorum, et viventes propter æternitatem bonorum, ad quæ potanda perducit, quia easdem impetu pertinaci ac prorsus invincibili profluentes asseruerat; restabat ut omnibus firmiter et ordinate compositis, nequaquam adversariis ullius tentandi negaretur accessus, sed potius monstraretur, quia nec multis hinc inde torrentibus ullatenus posset lædi; verum quo magis tentaretur adversitatum flatibus, eo amplius interna fructuum illius suavitas panderetur. Unde nunc ex ipsius Domini voce subjungitur:

CAP. XV. *Surge, aquilo, et veni, auster, &c.*] In aquilone etenim vel austro procellas insinuat tentationum frequentium, quibus erat ecclesia pulsanda; ut quantum ei gratiæ spiritualis, quantum internæ virtutis inesset, innotesceret. Si quid autem distare inter aquilonis nomen et austri putamus, quorum unum frigidum, alterum constat ventum esse calidum; potest non absurde in aquilone austeritas mundi terrentis, in austro blanditia fallentis accipi. Namque hac gemina impugnatione hortum Domini tentari probat ipse, cum exponens parabolam boni seminis dicit: Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audivit, et continuo cum gaudio accipit illud; non habet autem radicem in se, sed est temporalis. Facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, et sollicitudo seculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. Quod autem Dominus imperativo modo dicere videtur, Surge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum; non imperat malum facere reprobos, sed libertate arbitrii sui permittit uti, ut volent. Potest ipse et ex malis eorum actibus facere bona quæ vult, et eis indistricto examine reddere, quæ meruerint, tormenta pro malis. Denique induxit Dominus cor Pharaonis, ut affligeret populum suum;

sed post modicum, liberatis eis qui affligebantur, punivit in æternum eum qui afflixerat. Et iniquorum omnium capiti, cum dicit de beato Job, Ecce in manu tua est; egressusque ille maxima eum plaga percussisset, annon tibi videtur, quia ventorum turbulentissimo ac durissimo dixerit, Perfla hortum meum, et fluent aromata illius? Fluxerunt enim aromata de horto ventis concusso, cum pulsatus adversis vir sanctus, tantam in virtute constantiam miri odoris longe lateque dispersit, quod etiam nos in ultimo fine et mundi et seculi positos inenarrabili suavitatis suæ fragrantia satiavit. Audiens autem ecclesia flatibus temptationum se esse probandam, nequaquam dilecti sui provisioni ac dispositioni contradicit; sed potius, ne superetur adversis, neve prosperis corrumpatur, ejus in omnibus quærit auxilium, qui producit ventos de thesauris suis; et sicut beatus Job ait, Qui fecit ventis pondus. Quod aliis verbis dicere est, Qui non patitur nos tentari supra id quod possimus sustinere.

IN CAP. V.

CAP. XVI. *Veniat dilectus meus in hortum suum, &c.*] Veniat Dominus in ecclesiam suam, ut eam ipse conservet immaculatam, ac fidei semper fruge fœcundam. Ipse, qui se promisit, mecum usque ad consummationem seculi esse mansurum, tunc mihi magis adventus sui præsentiam propitius ostendat, cum me majoribus hostium tentamentis pulsari perspexerit, concedatque benignus, ut dilectus mihi sit ipse præ omnibus. Confido enim, quamdiu veraciter dicere potero, Diligam te, Domine, virtus mea, et eripiet me inimicis meis fortissimis, et super excelsa regni cœlestis statuet me. Et comedat fructum pomorum suorum; et libenter inspiciat, gratanterque accipiat opera sanctorum suorum. Juxta quod ipse de credituris sibi Samaritanis ait discipulis, Ego habeo cibum manducare, quem vos nescitis. Quod se de vocatione gentium dixisse, subdendo manifestat: Meus, inquit, cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus. Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam. Qui, contra, cum

esuriret, quæsivit fructum in ficu Judaica; et quia minime invenit, perpetua illam ariditate damnavit. Fecit namque hoc figurate, significans, quia esuriret quidem synagogæ salutem; sed ipsa, quia salutis fere fructum contempsit, æternæ infidelitatis esset ultione mulctanda. Potest ex voce perfectorum ecclesiæ membrorum specialiter accipi, dictum eorum videlicet, qui se sincera ac fixa intentione Deo servire meminerint. Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum. Ac si aperte dicant, Utinam citius veniat Dominus, ut nobis mercedem piæ nostræ devotionis benignus restituat. Et sicut nos semper eum diligere, et ei fructum justitiæ, quem ipse donavit, reddere curavimus; ita nobis felicissimam suæ caritatis recompensationem ad se suscipiendo manifestet. Quod cum omni tempore sanctos dicere deceat, quanto magis, cum præsentis ecclesiæ statum procellis tentationum viderint esse concussum? Quorum ipse desiderio grata mox voce respondens, eadem quæ petebatur, jam se fecisse testatur.

Veni in hortum meum, soror mea, sponsa mea.] Veni, inquit, sæpissime in ecclesiam meam; immo hoc facere nullo modo, peregrinationis ejus tempore, desiste. Venio autem, ut et errantes corrigam, et infirmantes adjuvem, et dubitantes in fide confirmem; et bene agentium fructibus perfectis quasi suavissimis dapibus pascar, et certantes ab hostium defendam insidiis; et victores hostium, perpetuæ meæ visionis corona remunerem.

Messui myrrham meam cum aromatibus meis.] Per myrrham designantur hi, qui vel martyrio vitam finierunt; vel qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Per aromata, generaliter omnes qui bonorum operum sunt fama insignes. Metitque myrrham suam cum aromatibus suis, quando martyres suos cum cæteris electis, ubi ad maturitatem quique donatæ sibi perfectionis pervenerint, quasi quadam falce mortis ab hac vita præcidit, atque ad interna supernæ beatitudinis gaudia perducit.

Comedi favum cum melle meo, &c.] Favo comparantur hi, qui in literis sacris dulcedinem sensuum spiritualium investigare, atque ad salutem audientium elucidare prædicando noverunt. Melli assimilantur, qui appositae sibi epulas

verbi libenter gustare, hisque insatiabiliter vesci desiderant. Item in vino fortes ac summi cœlestium prædicatores; in lacte autem, infirmi adhuc auditores exprimuntur. Et cum horum omnium vitam diversis quidem studiorum modis distantem, sed uno supernæ retributionis spe communem inter-nus arbiter approbat, quasi favum cum melle comedit, vinum-que bibit cum lacte. Non solum autem ipse piis electorum actibus delectatur, sed ad tale mentis convivium, id est, ad congaudendum bonis sanctorum desideriis; fideles quoque suos hortatur, dum subjungit :

Comedite, amici mei, et bibite, &c.] Id est, vos quoque, qui mihi estis amici, faciendo quæ præcepi vobis, estis et carissimi, me integra caritate amplectendo: obsecro itaque factis sanctorum, quasi epulis præcipuis præcordia vestra replete. Nec tantum hæc in memoriam revocare curate, sed ipsam eorum memoriam ad imitationis fructum convertite. Hoc est enim post esum nos favi et mellis, post potum vini et lactis inebriari, non solum de mirandis bonorum virtutibus gaudere, sed has quoque sequi, ac per earum retractationem, torporem nostræ mentis excutere; atque ad amorem æternorum vivacius accendere. E contrario dicit propheta quibusdam, *Comedistis, et non estis saturati; bibistis, et non estis inebriati.* Comedit namque epulas mensæ vitalis, sed non satiatur; bibit calicem salutaris, sed non inebriatur, qui verba quidem scripturarum didicit, justorum exempla cognovit, nec suam tamen vitam mutavit, moresve suos correxit. Bibit, sed non inebriatur, qui præcepta vitæ lætabundus audit, sed ad hæc implenda torpens ac piger remanet. Si autem supra in sententia Domini, qui ait, *Comedi favum cum melle meo, et bibi vinum meum cum lacte meo;* hoc significatum accipere voluerimus, quod sanctos suos de hoc seculo ad cœlestia transtulerit, et in supernorum civium, qui sunt utique corpus ejus, societatem introduxerit, consequens erit, hanc ejus, de qua nunc loquimur, admonitionem ad eosdem cœli cives datam intelligi. Cum enim se dixisset favum cum melle suo comedisse, et bibisse vinum cum lacte suo, id est, sanctos in cœlestis sui corporis augmentum collegisse; mox ad ipsos cœli incolas vultum et verba convertit, dicens, *Comedite, amici mei, et bibite, et inebriamini, carissimi.* Quod est

aliis verbis dicere, Congratulamini mihi; quia inveni ovem meam, quæ perierat. Et quidem aptissima comparatione favo assimilantur ac melli illi, quos a constitutione mundi sibi placentes, Dominus a mortuis resurgens, secum ablatos ab inferis ad cœlestia regna subvexit. Ut melli videlicet æquiparetur animarum dulcedo sanctarum, quas ad æterna in cœlos gaudia sublevavit. In favo autem non minor felicitas eorum qui in corpore simul et anima immortalis ad supernæ civitatis per illum meruerunt atria conscendere. De quibus evangelista manifeste testatur, quia moriente in cruce Domino monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Qui enim resurgente Domino resurrexerunt a mortuis, etiam eo cœlos ascendente, simul ascendisse credendi sunt. Neque ulla ratione illorum temeritati fides accommodanda, qui eos postea reversos in cinerem, ac denuo in monumentis, quæ pridem patefacta sunt ab eis, quibus paulo ante vivi apparuerunt, more mortuorum putant esse reclusos. Comedit itaque sponsus favum cum melle suo, cum Dominus universos, qui sibi ab exordio vitæ hujus fideliter servierant, partim carnis immortalitate gaudentes, partim resurrectionis adhuc præmia præstolantes, ad vitam æternam perduxit; atque una omnes ineffabilis gloriæ inter angelorum contubernia, beatitudine sublimavit. Hactenus sanctæ ecclesiæ decus et virtutes plurimo Dominus sermone laudaverat, incipiens ab eo quod ait, Quam pulchra es, amica mea! quam pulchra es! oculi tui columbarum. Quæ videlicet laudatio eo usque perducta est, ut ipsa etiam adversis probanda opponeretur. Quod ubi agi cœpit, invocatur illa unicum ejusdem Redemptoris auxilium. Et ipse nihil vota moratus, sub myrrhæ et aromatum vocabulo eos, qui vel pressuris probati, vel aliis erant virtutibus ornati, supernam congregavit ad patriam. Sed et omnem sanctæ ecclesiæ vitam, quæ in magistris distinguitur, et auditoribus suis, nomine favi mellis et lactis acceptam sibi esse declaravit. Quibus expletis sequitur vox ecclesiæ desiderantis in abdito potius, ac silentio contemplationis Domino adhærere, quam per laborem prædicationis, arma in se furoremque accendere pravorum.

CAP. XVII. *Ego dormio, et cor meum vigilat.*] Ac si dicat, Cessantibus ad tempus persecutionum flatibus, aliquantulam in præsentī etiam vita requiem in Domino cœpi habere; cujus otio libentissime usa, jam toto cordis desiderio ad eam, quæ finem nescit, requiem vigilare non cesso. Ego dormio, quia, donante ejus gratia, aliquantula vitæ hujus tranquillitate in colendo illum, perfruor. Nec tanto videlicet labori prædicationis, quantum primitiva ecclesia subiit, mancīpata; nec tot pulsata conflictibus perfidorum, quot primo tempore, innumeræ nascentis ecclesiæ pertulere catervæ. Et cor meum vigilat, quia quo liberius vaco ab incursibus externis, eo altius intus video, quoniam ipse est Dominus. Hæc quidem ecclesia sancta dicit in eis, qui serenitate vitæ temporalis, psalmis, jejuniis, et cæteris vitæ temporalis, orationibus et eleemosynis, quietioribus actibus Domino servire cupiunt. Verum quia laboris est hæc vita, non requiei, mox excitantis se Domini sentit vocem, atque ad sudorem prædicandi cohortantis; ut meminerit sibi in tempore hujus exiliī, desideratæ quietis, nec abnegatum penitus gustum, nec perfruitionem æternaliter datam. Sequitur enim:

Vox dilecti mei pulsantis, Aperi mihi, soror mea, &c.] Pulsat enim dilectus ad ostium nostrum, cum nos Dominus ad profectum virtutum excitat, cum de acquirendis promissi regni gaudiis admonet; sicut et nos ad ejus pulsamus ostium, cum ab eo profectum virtutum, cum ingressum regni quærimus; memores nimirum promissi ipsius, qui ait, Pulsate, et aperietur vobis. Sed et ipse ad ostium nostrum se pulsare declarat, cum dicit, Ecce sto ad ostium, et pulso. Si quis audierit vocem meam, et aperuerit januam, introibo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipse mecum. Duobus autem modis pulsanti Domino aperimus, cum vel cordis nostri aditum ad suscipiendum ferventium amorem illius, quem jam aliquantis-per habeamus, pandimus; vel certe proximorum corda ad suscipiendum eum, quem necdum habuerunt, timorem vel amorem ejus prædicando reseramus. Est et tertia Domini ad ostium nostrum pulsatio, cum nos de hac vita rapiendos, præmissis infirmitatibus, admonet. De qua ipse in evangelio, Et vos, inquit, similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit et pulsa-

verit, confestim aperiant ei. Confestim autem Domino sic pulsanti aperimus, si mortem læti excipimus, neque ad iudicium ejus induci formidamus, cui nos in bonis operibus placuisse, quem nos semper honorasse meminimus. Juxta Psalmistam, Et honor regis iudicium diligit. Verum hoc in loco Dominus, si diligenter consideratur, illam potius apertionem animæ fidelis, quæ in eruditione fit proximorum, quærere videtur. Constat enim, quia suum ipsa cor illi aperuerat, quia carnis absoluta vinculis, ad illum egredi desiderabat, quæ dicere valebat, Ego dormio, et cor meum vigilat. Constat, quia jam ad ipsam intraverat dilectus, quem tot et tantorum nominum honorabat insignibus; ut diceret, Soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Soror mea, quia regni mei cohæres effecta. Amica mea, quia jugum servitutis egressa, arcanorum meorum conscia facta es. Columba mea, quia spiritus mei dono illustrata. Immaculata mea, quia secreta a negotiosis actibus, divinis es sublimata aspectibus. Sed cum dicit, Aperi mihi; eorum proculdubio mentes, qui necdum his omnibus erant digni, prædicando sibi aperiri requirit; ut etiam sequentia verba declarant, quibus dicitur,

Quia caput meum plenum est rore, &c.] Caput Christi est Deus, ut apostolus dicit; cincinni autem ejus, collectæ sunt in mente fidelium ejus cogitationes, quæ non sparsæ defluunt, sed per disciplinam constrictæ subsistunt. Ros vero et guttæ noctium, quæ in medio tenebrarum cum frigore ab alto decidunt, iniquorum sunt mentes, obscuræ nimirum et cæcæ, et ea quæ in terris sunt, semper appetentes. De qualibus dictum est: Quia abundante iniquitate refrigescet caritas multorum. Præcepit autem Dominus, ut diligamus ipsum, diligamus et proximum. Sed cum ipsum minore, quam debemus, amore veneramus, cum multi etiam, quod pejus est, nullo prorsus erga ipsum caritatis affectu tenentur, quid nisi caput Christi plenum est rore? Et cum pravi quique famulis quoque Christi sese in custodias suæ mentis colligentibus, ac sui Conditoris amorî arctius adhærentibus, odium pro dilectione impendunt, nonne cincinni ejus guttis noctium madent? et prementia se frigora cæcæ persecutionis graviter tolerant? Ubi ergo hujusmodi tempus ingruerit, merito excitat Domi-

nus ecclesiam de somno studiorum dulcium, quibus oblectatur, eamque verbo prædicationis insistere, ac frequenti exhortatione corde pravorum calefacere, illustrare, ac sibi aperire præcipit, quæ contra illum clausa erant; ut ingrediens possit habitare per fidem, malens eam ad plurimorum salutem, per laborem pervenire, quam in paucis, qui salvati fuerant, quietem habere, tametsi cœlestium bonorum crebra meditatione laudabilem. Provocata autem ad laborem prædicandi, respondet ecclesia Domino:

CAP. XVIII. *Exspoliavi me tunica mea, &c.*] Ac si aperte dicat, Deserui negotia rerum infirmarum, qua ratione repetam? Qui enim se ad officium prædicationis accingit, quique regendarum solitudinem suscipit animarum, restat ut ad providenda eis quibus æterna prædicat, temporalium quoque necessitatum subsidia invigilet. Ideoque ecclesia in eis, qui suam et in secreto curam agere malunt, quam molestiis laboriosarum actionum occupari, exuisse se tunica sua, nec denuo indui posse commemorat. Nam quia tunica occupationes hujus seculi figurate denuntiat, testatur ipse Dominus, cum de adventu novissimi sui examinis loquens ait, Et qui in agro est, non revertatur tollere tunicam suam; mystice admonens, ut qui erga profectus fructuum spiritualium manum mentemque occupaverat, ne ad oblectamenta mundi, quæ abjecerat, appetenda redeat.

Lavi pedes meos, &c.] Jam meas cogitationes, quibus aliquando terram tangere solebam, frequentibus secretæ compunctionis fletibus ablui, et quantum moribus possibile erat, cœlesti ingressui dignos reddidi; ita ut dicere possim, Quia stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Hierusalem, id est, etsi necdum ipsa supernæ civitatis mœnia intrare promerui, jam tamen in tantum cogitationes meas purificare studui, ut initia quædam non parva gaudiorum illius fixo sæpius intuitu cordis me prælibasse meminerim; et quomodo fieri potest, ut a culmine contemplationis egrediens, rursus mundi sordibus polluar? Excepta enim solitudine, quam diximus, temporalium subsidiorum, difficile est multum, ut non doctor etiam eximius, aliqua aut jactantiæ culpa nonnunquam permoveatur, aut iræ videlicet, si non divina et cœlestia loquens, humiliter audiatur; jactantiæ vero, si humiliter obediens sibi,

multas Domino credentium plebes acquirat. Turbat ira, si reprehenditur; inflat jactantia, si ejus sermo laudatur. Hinc Jacobus ait: Nolite plures magistri fieri, fratres mei, quoniam majus judicium sumitis; in multis enim offendimus omnes. Hinc ipse Dominus redeuntibus a prædicatione discipulis pedes lavit; significans, quia nec ipsi summi prædicatores possint omnibus saltem cogitationum quibus terram contingunt, carere peccatis. Sed hæc tamen ipse, qualiacunque sint, propitius abluat. Oblectatur ergo sancta ecclesia suavis ac salubribus vitæ quietæ studiis, in eis qui talium esse experti meruerunt; munusque prædicandi excusat, dicens quodammodo cum Moyse: Obsecro, Domine, mitte, quem misurus es. Verum quia Dominus amorem erga se nostrum, in proximorum maxime vult amore cognosci; unde Petro ipsum se amare tertio profitenti, tertio respondit, Pasce oves meas; apte subditur,

Dilectus meus misit manum suam per foramen, &c.] Manum quippe suam dilectus per foramen mittit, cum nos Dominus occulta invisibiliter compunctione ad opus virtutum accendit. Manum suam ad nos pausare cupientes mittit, cum nobis ad memoriam reducit operationem suam, quam operatus est in nobis, non solum videlicet ut homines essemus, sed etiam ut ipsius essemus. Manum suam mittit ad nos, cum nos admonet operationis, quam operatus est in se pro nobis, cum de sinu Patris ad publicum nostrum egressus, non tantum incarnari, et in terris conversari, ut nos faceret spirituales et coelestes, verum etiam mori, ut nos perpetuo viveremus, dignatus est. Unde merito venter noster ad hujusmodi tactum ejus intremiscit, quia nimirum recordata misericordiæ ejus operatione, conscientia nostra pavescit; juxta illud propheticum, Consideravi opera tua, et expavi, atque ad curandam proximorum salutem, pro qua Deus incarnatus est ac mortuus, quam valet assurgere, festinat. Solet namque ventris nomine cor designari; quia sicut in ventre cibi excoquuntur, ita cogitationes in corde sedula retractatione maturescunt. Hinc etenim Hieremias, Ventrem meum, inquit, ventrem meum doleo. Quid namque prodesset auditoribus, si doctor suus ventrem suum se dolere quereretur? Sed multum in eis conferre studuit, attestando reprobis eorum actibus suam

quoque conscientiam turbatam, ac dolore intimo esse repletam. Potest autem ventris nomine ipsa mollities et infirmitas accipi eorum, qui doctrinæ officium suscipere; vel quia minus se idoneos aestimant, trepidant, vel quia otio suæ quietis oblectantur, refugiunt. Et ad tactum dilecti, ventre intremuit sponsæ, cum ad instinctum divinæ compunctionis, infirmi ecclesiæ, torporem ignaviæ discutiunt, seseque ad exercitium boni operis accendunt, necnon et ad consulendum proximis, prædicando assurgunt. Hoc est enim quod sequitur:

CAP. XIX. *Surrexi, ut aperirem dilecto meo.*] Aperire namque Domino, hoc loco verbum Domini prædicare significat. Aperimus quippe Domino, non solum cum adventum ipsius nostro in corde per amorem suscipimus, verum etiam cum eos, qui corda sua contra veritatem claudere solebant, ad hanc recipiendam instruendo convertimus. Et bene se sponsa ut aperiret dilecto, surrexisse commemorat; quia necesse est omnimodo, ut quisque veritatem prædicare disponit, prius ad agenda ea quæ doceat, assurgat, ne forte aliis prædicans, ipse reprobis efficiatur. Cui subjuncta verba conveniunt, dum dicitur,

Manus meæ stillaverunt myrrham, &c.] In manibus enim opera, quæ per manus fiunt; in digitis accipitur discretio, per quam opera diriguntur. Quia nimirum nulla nostra membra plurimis distincta articulis, nulla flexibus sunt aptiora quam digiti. Hinc est enim, quod Dominus sententiam de adultera daturus, primo digito scribebat in terra, ac sic iudicium, quod petebatur, explicavit; mystice nos admonens, ut quotiens alios castigare, vel iudicare disponimus, prius humiliati, nostram conscientiam solerti discretionem exculpamus, considerantes sedulo, ne et ipsi tentemur. Dictum est autem sæpius, quia myrrham continentiam carnis et martyria significat. Unde patet sensus; quia manus sponsæ stillant myrrham, cum operibus continentiae se mancipat anima sancta. Et digiti ejus pleni sunt myrrha probatissima, cum se discretionem sollicita examinans, invenit supernæ tantum retributionis intuitu continenter vivere. Nam qui humanæ laudis gratiæ student, qui, teste ipso iudice, receperunt mercedem suam, hi nimirum myrrham

stillare videntur e manibus, sed nequaquam digitos probatissima habent myrrha repletos; quia etsi non solum facultates pauperibus, verum etiam membra tradunt ignibus, si caritatem non habuerint, nihil eis prodest. Quia ergo is, qui alium docere vult, ipse debet et ab illecebris abstinere carnalibus, et ad patiendam pro confessione fidei esse paratus; recte cum diceret, Surrexi ut aperirem dilecto meo, continuo subjunxit, Manus meæ stillaverunt myrrham. Et quia eandem continentiam vel passionem, æternæ solum mercedis intentione fieri oportet, recte subintulit, Digiti mei pleni myrrha. Item manus sponsæ stillant myrrham, cum operarii illius, id est, doctores sancti mortificationi salutiferæ corpus subjiunt; et digiti ejus pleni sunt myrrha probatissima, cum in tantum tribulationibus proficiunt, ut invincibilis etiam eorum declaretur esse patientia; juxta illud apostoli, Sed gloriamur in tribulationibus; scientes quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit.

Pessulum ostiî mei aperui dilecto meo.] Pessulum ostiî sui sponsa dilecto aperuit, cum anima quæque electa templum sui pectoris divina visitatione atque in habitatione dignum fecerit. Pessulum ostiî dilecto pulsanti aperit, cum inspiratione subita, ad desideria cœlestium accensa satagit latius sinum mentis ad accipiendum gustum ejusdem supernæ dulcedinis aperire. Dixerat enim supra, quia dilectus missa manu per foramen se tetigerit, ac tremore concusserit. Cujus tactu vehementer inflammata, cupit jam non per angustiam foraminis, ejus manu contingi, sed patefacta cordis janua, felicissimo ejus amplexu perfrui; id est, suavitate divinæ illustrationis, quam raptim jam et permodice senserat, plenius satiari. Verum quia perfecta æternorum gaudiorum visio nulli in hac vita electorum conceditur, quæ cunctis in alia vita justis præmiorum loco reservatur, recte subditur:

At ille declinaverat, &c.] Hoc est enim quod Psalmista ait, Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus. Nam quanto se altius humanum cor ad contemplandam divinæ visionis gloriam fide et oratione purificatum sustollit, tanto altius invenit esse, quod quærat, et ad quod promerendum tempore promissæ retributionis ascendat. Cui simile eccle-

siastes, Dixi, sapiens efficiar; et ipsa longius recessit a me, multoque magis quam erat. Nec prætereundum quod non ait simpliciter, Ostium meum aperui, sed pessulum, inquit, ostii mei aperui dilecto meo. Clauserat enim pessulo in altum demisso conclave sui cordis, ne quis hoc profanus aut insidiator intret. Juxta illud Salomonis, Omni custodia serva cor tuum; quoniam ex ipso vita procedit. Aperuit item dilecto, ut repulsis immundorum turbis omnibus, liberum in se locum Conditori præberet. Nec repugnare putandum est, quod supra diximus, aperire sponsam dilecto guttis noctium, ac rore argenti; cum ecclesia vel anima fidelis, cor proximorum ad laudem Conditoris, quem nesciebant, vel non curabant, accendit, et nunc eam interpretamur pessulum ostii sui eidem dilecto reserare, in eo quod ipsa per profectum compunctionis, suam mentem latius ejus ingressui patefecit. Uno enim eodemque fit utrumque momento; quia nimirum interna aspiratio, quemcunque ad colligendâs Deo animas accendit, ipsum pariter ad amorem ejusdem Conditoris ardentius solet accendere. Nec alia causa quempiam recte ad docendum, quam amor Dei concitat. Et dum quisque docendo animam proximi ad rapienda divinæ pietatis dona pandere delectatur, suam pariter mentem necesse est hæc agendo innovet, atque ingressui gratiæ cœlestis largius dilatet. Denique sequentibus verbis manifeste innotuit sponso quantum proficeret, dum præcordia proximorum, quæ obscura viderat, Domino aperire curabat; graviter ferens eum, quem ipsa tantisper ardebat, infideli aliorum torpore, quasi rore nocturno guttisque gravari. Nam sequitur:

Anima mea liquefacta est, &c.] Quanto suavius, inquit, vocem atque viciniam dilecti mei per foramen secretæ compunctionis accepi, tanto sublimius quicquid in me erat frigidum, incaluit; quicquid rigidum, liquefactum est; adeo ut nihil nisi in lachrymas resolvi, dulce habuerim; et quem me ad punctum sua gratia contingentem retinere nequiveram, abscedentem jam fletu requirere gemituque delector. Et hoc quoque mihi liquescenti a rigore pristino, et effudenti in me animam meam, non parum dedit augmenti, quod multorum refrigerescere caritatem intueor; conquerente ipso quod noctium guttis, id est, tenebrosis pravorum sit tumultibus obsi-

tus. Et quia dissipaverunt iniqui legem ejus, ideo ipsa magis magisque mandata ejus super aurum et topazion diligere curavi.

Quæsivi, et non inveni illum, &c.] Hæc eorum in sancta ecclesia vox est, qui consuerunt, transcensa labentium rerum solitudine, summis tantum incedere bonis, ac patriæ cœlestis amare semper ingressum. De quibus dubium non est, quia non una eademque vi dulcedinis semper, ut volunt, desiderio supernorum possint affici; quia nimirum hæc virtus non in arbitrio elevatæ ad superna mentis, sed in dono est tantum elevantis atque illustrantis Dei. Quotiescunque ergo anima casta, vel egredi cupit ad Dominum, vel in carne posita, gustu futuræ beatitudinis attolli, nec tamen statim, quod deposcit, impetrat; tunc necesse est gemebunda dicat, Quia quæsivi illum, et non inveni; vocavi, et non respondit mihi. Invenitur namque semper a bene quærentibus, ut misereatur; respondet semper a bene vocantibus, ut perpetuam consulat ad salutem. Sed non semper ad hoc respondet, aut se inveniendum offert, ut quod in patria pervenientibus promittit, hoc in itinere hujus exilii adhuc pergentibus proroget. Denique quotidie sæpius genu flexo dicamus Patri, Veniat regnum tuum; nec nos exaudiri diffidimus, nec statim, quod postulamus, accipimus, sed effectum nostræ precis, donec in fine consequamur, patienter gaudenterque sustinemus.

Invenerunt me custodes, &c.] Custodes, qui circumeunt civitatem, sancti sunt doctores, quibus ecclesiæ cura delegata est; ut eam videlicet, vel verbo vel exemplo, et ab incurSIONE pravarum tutentur doctrinarum, et ad Conditoris sui timorem ac dilectionem magis magisque succendant. Hi etenim civitatem circumeunt; quia in omnibus sanctæ ecclesiæ locis quaquaversum toto orbe distenditur, eorum vel præsentia corporis, et viva vox, vel inserta literis doctrina, sive opus invenitur. Qui sponsam, quæsitu dilecti fatigatam, invenientes percutiunt ac vulnerant; quia animam, quam superno amore anxiam reperiunt, verbo suæ doctrinæ amplius inflammant. Et dum in ea quicquid terrenum remansisse deprehendunt, extinguunt, eamque ad infima cuncta velut insensibilem reddunt, quasi hanc percutientes vulne-

rant. Cum enim describens armaturam Dei, apostolus dicat, Et gladium Spiritus, quod est verbum Dei; quid mirum, si percussus dicitur et vulneratus, qui hoc gladio tangitur? Hujus siquidem ictu gladii vulnus accipitur illud, de quo dicitur alibi, Vulnerata caritate ego sum.

Tulerunt mihi pallium meum custodes murorum.] Custodes murorum, iidem summi doctores sunt, cum eos quoque, qui ecclesiam gubernare ac munire sufficiant, instruere satagunt. Credo Timotheus, Titus, et cæteri hujusmodi operatores veritatis, muri erant civitatis Dei. Et Paulus, cum eisdem exhortatoria dat præcepta, quid nisi custos intelligendus est murorum? Custodem esse se namque civitatis, quam sollicitus circumiret, ostendit, cum virtutes suas enumerans ait, Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia, mea quotidiana sollicitudo omnium ecclesiarum. Custodem se item murorum esse docuit, cum Timotheo dicit, Tu vero vigila; in omnibus labora; opus fac evangelistæ; ministerium tuum imple, et cætera hujusmodi. Et ad Titum, Ideo, inquit, reliqui te Cretæ, ut ea quod desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros; sicut et ego tibi disposui. Tollunt autem pallium suum sponsæ percussæ et vulneratæ custodes murorum, cum apostoli, vel apostolici viri animæ cuilibet divino amore attactæ, retinacula transeuntium rerum auferunt; ut infimis expedita curis, liberiori cursu faciem sui Conditoris requirat. Pallium namque idem, quod supra tunica; ubi ait, Exspoliavi me tunica mea, rerum terrestrium implicamenta designans.

CAP. XXI. *Adjuro vos, filiæ Hierusalem, si inveneritis, &c.*] Merito languet amore sponsa, cum gladio Spiritus percussa ac vulnerata, carnalis amictum cupiditatis exuit; quia quantum in Deo convalescit anima sancta, tantum ad seculi hujus affectum, quasi debilis efficitur et infirma. Nec mirandum si languere dicatur anima perfecta ad ea quæ mundi sunt, cum apostolus eos, qui mundum perfecte reliquerunt, mortuos appellare non dubitet: Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Et de seipso, Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Filiæ Hierusalem cives sunt patriæ cœlestis, qui partim adhuc peregrinantur in terra; partim jam regnant in illa. Verum hoc in loco cum

dicitur, Adjuro vos, filiæ Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut annuntietis ei, quia amore langueo; illam ejus partem videtur alloqui, quæ in terris versata, necdum perfecte Dominum videre meruit; quem tamen sæpius invenit, cum suo illum in pectore per amorem recipit. Has ergo filias Hierusalem adjurat sponsa, ut si invenerint dilectum ipsius, nuntient ei quia languet. Nos quippe sumus sponsa hæc, et amica ejusdem Dei et Domini nostri, in quantum ei adhærentes, unus cum eo spiritus efficimur, et cum æternorum desideriis accensi, atque ejus, quem nondum videmus, Conditoris nostri faciem suspirantes venimus ad famulos illius, quos angelicam in terris agere vitam credimus, eosque subnixi petimus, ut tempore devotæ suæ orationis, nos quosque Domino commendent, ac pro nobis interveniant, ut ejus videre vultum mereamur, hoc est profecto quod agimus, adjurantes filias Hierusalem, ut amoris nostri magnitudinem ad Deum referant; et pro ejus videnda gloria, nobis æque, ut sibi supernum poscant auxilium. Unde et tale per omnia ab eisdem filiabus Hierusalem responsum redditur, quod devotæ fidelium collationi manifeste congruat. Nam sequitur,

CAP. XXII. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, &c.*] Quod est aperte fratrem fidelem fratri fideli dicere: Obsecro, quia caritate Redemptoris te fervere comperio, mihi quoque de eo verba facias; me salutari exhortatione confirmes, quatenus meo in corde caritas eadem ejus beneficiis ac donis augeat. Et quidem jamdudum timorem ejus habere, peccatorum meorum conscius cœpi, sed nunc proficiente mentis robore, securior jam factus de venia peccatorum, de caritate ejus aliquid audire delector. Dic ergo, age, qualis est dilectus tuus ex dilecto? hoc est, ex ea parte qua diligere debeat, potius quam timeri. Hujusmodi verbum habes et in cantico Esaïæ, Vineam factam est dilecto in cornu, in loco uberi; et cætera, usque dum ait, Vineam sabaoth, domus Israel; et homo Juda, novellum dilectum. Potest autem dilectus ex dilecto, Filius ex Patre intelligi, sicut lumen de lumine, Deus de Deo, idem recte creditur et confitetur. Sicut enim una caritas, et una Deitas Patris et Filii; sic est et una dilectio, Joanne at-

testante, qui ait, Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit eum qui natus est ex eo. Sequitur condigna quærentibus a parte sponsæ responsio.

CAP. XXIII. *Dilectus meus candidus et rubicundus, &c.*] Candidus, quia in carne apparens, peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus; rubicundus, quia lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et bene primo candidus, deinde rubicundus; quia primo sanctus venit in mundum, et postmodum sua passione cruentus exivit de mundo. Electus ex millibus, quia ex omni genere humano unus Mediator Dei et hominum, per quem mundus reconciliatus, assumptus est, a Deo solus mortalium de cælo audire dignus fuit, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; id est, in quo nil vitii, quod me offenderet; et omne pondus virtutis, in quo gauderem, inveni. Unde bene de illo dicit Ecclesiastes, Virum de mille unum reperi; mulierem ex omnibus non inveni. Subaudis, perfecta justitia refulgentem. Hoc enim in his verbis debere intelligi, subjuncta sententia declarat, qua dicitur: Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus homines rectos, et ipse infinitis miscuerit quæstionibus.

Caput ejus aurum optimum.] Dicit apostolus, quia caput mulieris, vir; caput viri, Christus; caput autem Christi, Deus. Quod videlicet caput, aurum est optimum; quia sicut auro nil pretiosius æstimatur in metallis, ita singularis et sempiterna Dei bonitas jure omnibus, quæ ipse fecit, bonis antecellit.

Comæ ejus elatæ palmarum, &c.] Comæ capitis dilecti, catervæ sunt sanctorum, quæ Deo fidei famulatu adhærent. Meritoque elatis palmarum assimilantur; quia dulcedinem perpetuæ remunerationis expectant. Unde est illud Psalmodographi, Justus ut palma florebit. Merito nigræ quasi corvus dicuntur; quia non hanc a sese habere dulcedinem posse, sed ab illo sperant accipere, qui ait: Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Immo nil ex sese nisi tenebras fuisse deprehendunt, admonente apostolo, Quia fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Nec mirandum est, nos ante lavacrum regenerationis nigredini esse comparatos corvorum; cum ipsis apostolis jam se sequentibus magistra veritas

dicat: Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris. Sed et legislator, videamus an in comis sponsi corvinum aliquid inter elatas deprehenderit palmarum? Conspecta siquidem luce divinæ gloriæ, mox tenebras humanæ pravitatis agnovit, ac redarguit, dicens: Dominator Domine, Deus misericors et clemens, patiens et multæ miserationis, et verus, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem et scelera atque peccata, nullusque apud te per se innocens est. Comæ igitur sponsi, id est, cohortes justorum, sicut elatæ sunt palmarum; nigræ, quasi corvus, quia per misericordiam quidem dominatoris ad gaudia victoriæ tendunt, sed per sese cognoscunt. Potest autem hic versiculus, et de his, qui in cœlesti patria suo Conditori æternaliter adhærent, spiritibus accipi; qui, quo altius gloriam incommutabilis et perpetuæ majestatis aspiciunt, eo verius omne quod creatum est, quam sit infirmum ac vile, perpendunt. Apponius, comas sponsi, virtutes angelorum interpretatur; et addit, dicens, Elatæ vero palmarum, quas dixit, docuit prædicta ministeria nunquam inclinari a sua potentia suoque officio, sed semper sublimia permanere; sicut palmarum comæ semper viroris virtutem tenentes, in sublime elatæ sunt. Julianus de his ita loquitur, Comæ etiam alia comparatione signantur, qua tamen et cincinnorum forma fulgorem auri videatur imitari. Comæ ejus, sicut elatæ palmarum, ut crispæ nimirum videantur et rutilæ. Et paulo post, ac si diceret: Divinitati sanctorum ejus, et hominum et angelorum famulantur cohortes, et honorem regis continua laude concelebrant; atque ita sunt ministerii sui dignitate conspicuæ, ut palmarum instar excelant, auri instar refulgeant. Sed tamen adeo illum, cui obsequuntur, intelligunt, ut non solum nil elationis assumant, cæterum præ nimia humilitate fuscæ nigræque videantur. Porro alia translatio, pro elatis palmarum, unum nomen posuit, crines ejus abietis. Et quidem scimus, quod abies Græce elatis vocatur, et nunquam marcoris infirmitate commutatur. Unde videtur elates hoc loco Græcum esse verbum, non Latinum, hoc est nomen arboris proprium. Quod etiam Plinius Secundus astruere videtur, cum de unguentis scribens, dicit: Est præterea arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alii elatem vocant, quod nos abietem, alii palmam, alii spa-

tham. Quibus verbis conjici datur, quod elatæ sunt arbores, similitudinem habentes aliquam palmæ vel abietis, unguentis apte conficiendis. Quas ideo noster interpres elatas palmarum, id est, abietes palmarum dixit, ne vulgare genus abietum, quod ædificiis et navigiis convenit; sed speciale, quod unguentis aptum est, intelligamus, quod et figuris apte convenit. Comæ enim sponsi, unguentorum comparantur arboribus, quod sanctorum catervæ, quæ familiariter suo Conditori, velut comæ capiti adhærent, virtutum sunt gratia refertæ; quibus cum divinæ majestati sedulæ obsequuntur, quasi comæ unguentorum similes caput ornant sponsi. Denique Maria Magdalena caput Domini nardo perfundens, capillos ejus in magnæ mysterium devotionis elatis palmarum, id est, aromaticis arboribus similes reddidit.

Oculi ejus sicut columbæ super rivos aquarum.] Quid in oculis sponsi typice debeat intelligi, Joannes aperit, cum se Agnum vidisse commemorans, habentem cornua septem; confestim exponendo adjunxit, Qui sunt septem spiritus, demissi in omnem terram. Septem autem spiritus dicit, septem dona unius ejusdemque Spiritus; quæ Esaïas notissimo divinæ operationis ordine distinguit. Quia Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictum. Delectatur autem sede illarum mentium, quæ se, instar aquarum viventium, reddunt lucidas; quæ nil sibi sordidum, nil tenebrosum, nil quod non ab omnibus veri amatoribus, immo ab ipsa veritate; quæ corda scrutatur et renes, probari debeat, inesse patiuntur. Et bene, non super stagna aquarum, sed super, inquit, rivulos aquarum. Si enim requiras quo deriventur, quo fugiant hæ aquæ, prodit ipse fons vitæ de quo oriuntur, id est, Dominus noster; de quo habent corda electorum, quicquid mundum ac lucifluum habent. Fiet, inquit, in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Nam qui munditiam quidem, vel sermonis videntur habere, vel operis, sed ad cœlestia regna per eandem munditiam tendere aut dissimulant, aut ignorant; hi profecto non rivulis, sed stagnis adæquantur aquarum. Qui vero apertis in se sordibus locum malignis præbent spiritibus, tales non aquis mundis, sed volutabris luti magis, quibus sues gaudent, assimilantur. Sues ergo paludibus, columbæ rivulis delectantur aquarum; quia in pectoribus immundis, aptam spiritus immundi mansionem usurpant. Beati autem mundi

corde, quoniam ipsi Deum videbunt, et divinorum charismatum luce replentur. Quæ videlicet charismata, quia gratis, fidelibus et sola supernæ benevolentiae causa dantur, apte subditur :

Quæ lacte sunt lotæ, &c.] Recte etenim lactis nomine, dona supernæ largitionis et pietatis indicantur; quia nimirum matres, quæ parvulos nutriunt fœtus, gratuito eis, ac naturalis causa dilectionis alimentum lactis ministrant. Lacte ergo sunt lotæ columbæ, quibus oculi assimilantur sponsi; quia gratia salvi facti sumus per fidem, et hoc non ex nobis; Dei enim donum est. Ita autem hæ columbæ, id est donationes Spiritus, lacte lotæ dicuntur, quæ nunquam sordis aliquid habuerunt; quomodo dicitur a Psalmista: Eloquentia Domini, eloquia casta; argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septulum; cum constet ea nil unquam terrenæ pollutionis habuisse, quod deberet igne purgari. Sic ipse co-æternus Patri Filius, et recte creditur ex Patre natus, et nunquam fuisse non natus, recte, veraciter confitetur et creditur. Et alia hujusmodi habes in scripturis innumera. Quæ etiam columbæ juxta fluentia resident plenissima, quia quæcunque corda amore virtutum redundant, hæc gratia spiritualis inhabitare libentissime solet, ut ea sublimiori respectu suæ præsentiae illustret, quæ puritate sinceræ intentionis ad cœlestia gnaviter tendunt. Si autem in oculis Domini prædicatores verbi ejus intelligere volumus, inveniemus hos sicut columbas esse super rivulos aquarum. Sicut columbas quidem, quia simplices; super rivulos vero aquarum, quia spirituali sunt gratia ditati. Qui per rivulos aquarum sæpe designantur, quia scripturis sanctis, quæ et ipsæ vocabulo aquarum crebro figurantur, vigilanter intendunt, quibus edocti, facilius insidias diaboli dignoscere ac declinare valeant. Columbæ siquidem super rivulos aquarum, non solum propter potum, vel lavacrum, vel loci amœnitatem ac munditiam residere solent; sed ea non minus intentione, ut venientis umbram accipitris in aquarum perspicuitate prævidere, ac sic imminens ab hoste periculum evadere possint. Cujus figura naturæ in propatulo est, quia jugi divinorum eloquiorum meditatione opus habemus, ut vel facta sanctorum vel dicta legentes, quo nos genere apertæ impugnationis antiquus hostis, quibus fraudum machinis debellare ac supplantare conetur, sollicita mente perscrutemur. Moxque ubi

futuras ejus insidias perspicimus, unicum nobis refugium foramina petrae nostrae, id est, Dominicæ fidei præsidia intremus, ac signo nos passionis illius defensare studeamus. Sed et cavernam maceriae cito volatu petamus, id est, sanctorum, vel angelorum, vel hominum crebras pro nobis intercessionem apud misericordiam pii Conditoris quæramus. Quod cum universis fidelibus, tum illis maxime probatur esse necessarium, quibus non sui solummodo cura, sed et aliorum gubernandorum atque erudiendorum est onus impositum. Hæc sunt etenim firmissima ac tutissima sanctæ ecclesiæ præsidia, propter quæ superius a Domino audit, Surge, amica mea, sponsa mea, et veni, columba mea, in foraminibus petrae, in caverna maceriae. Bene autem de eisdem columbis, id est, spiritualibus verbi ministris dicitur, Quæ lacte sunt lotæ, et resident juxta fluentia plenissima; ut primo omnium lavacro baptismi esse recreati insinuent; quod non absurde vocabulo lactis exprimitur; quia inter ea connumerantur sacramenta, quibus infantia sanctæ ecclesiæ, vel nasci consuevit, vel nutriri. Si quid autem inter rivulos aquarum et fluentia plenissima distare credimus, potest in rivulis aquarum, eruditio Testamenti veteris accipi; cujus cultores veraciter Deo dicere noverunt, Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Videlicet ne insidiis aeriarum potestatum, quasi accipitrum unguibus, rapiantur. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos; quoniam apud te est fons vitæ. Potest in fluentis plenissimis perfectio doctrinæ evangelicæ non inconvenienter intelligi; cujus tanta est plenitudo, ut nulla major in hac duntaxat vita commorantibus esse possit. Quæ ab alterutro distinguens evangelista dicebat, Quia lex per Moysen data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est. Et quoniam utriusque Testamenti scientia doctoribus veritatis concessa est, recte oculi Domini, sicut columbæ, dicuntur super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et resident juxta fluentia plenissima.

LIBER QUINTUS.

Genæ illius sicut areolæ aromatum, &c.] Sicut in labiis Domini verba, quæ loquebatur, ita in genis ipsa modesta

pietas simul, et severitas vultus ejus exprimitur. Si enim de puro homine recte dici potuit, Sapientia hominis lucet in vultu ejus; quanto magis in vultu illius hominis qui est Dei virtus et Dei sapientia bene considerantibus, et summa virtutis et sapientiæ refulgebat? Genæ, inquit, illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis. Quomodo enim areolæ aromatum decenter atque ordinate compositæ, magnam spectantibus et odoris et aspectus sui gratiam præstant, ita apparens in homine mediator Dei et hominum virtutum sive doctrinæ suæ dulcedine præsentibus illustrabat, et fama ad se pertrahebat absentes. Pigmentarios autem, a quibus hæ sunt areolæ consitæ, prophetas et apostolos intellige, qui ejus non solum sermones, sed et mores sacris indidere paginis concordi prorsus relatione; hi futura incarnationis ejus arcana, illi facta narrantes. Credo ad speciem genarum ejus referendum, quod exultavit in spiritu, parvulorum fidei congratulans; quod dolebat super duritia cordis infidelium, quod resuscitaturus Lazarum gaudebat propter discipulos, ut crederent, quod flentes sorores, sive amicos ejus intuens, flevit et turbavit semetipsum, quod imminente passione cœpit contristari, et mœstus esse, quod nullum risui vel supervacuis verbis tempus indulgebat, quod non secundum visionem oculorum judicabat, neque auditum aurium arguebat, quod sicut ovis ad occisionem ductus est, et quasi agnus coram tondente, sic non aperuit os suum. Labia autem illius, lilia distillantia myrrham primam. Lilia, quia claritatem cœlestis regni promittunt; distillantia myrrham primam, quia per contemptum voluptatum præsentium ad hanc perveniendum esse prædicant. Exinde, inquit, cœpit Jesus prædicare et dicere, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Item labia illius, lilia, quia candore nos sanctitatis renitescere jubet; distillantia myrrham primam, quia propter hanc conservandam, quicquid adversi occurrerit, fortiter nos sustinere præcipit. Lilia præferebat in labiis, cum auditores suos, pauperes spiritu, mites, lugentes, esurientes et sitientes justitiam, misericordes, mundicordes, et pacificos esse docebat. Hisque singulis mercedem perpetuæ beatitudinis repromittebat; addidit, Liliis, et myrrham; cum continuo subjunxit, Beati qui persecu-

tionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Item labia illius, ut lilia renitebant, cum in una eademque persona, verum se Deum, verum docebat esse et hominem. Aureus quippe color, qui erat intus, veritati divinitatis, quæ erat in Christo, decenter aptatur, maxime quia trifarius est, quasi unam ac non discretam ejusdem sanctæ Trinitatis gloriam figurat. Candor vero exterior assumptæ humanitatis munditiam competenter, et sanctimoniam designat. Sed et eadem labia myrrham distillabant primam, cum se divinitate semper impassibilem in homine, quem assumpserat, vincula, verbera, sputa, opprobria, mortem esse passurum prædicebat. Labia ergo illius, liliorum et speciem imitantur et odorem, cum dicit, Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opus ejus. Distillant myrrham primam, cum dicit, Primum autem oportet illum pati, et reprobari a generatione hac.

Manus ejus tornatiles aureæ, &c.] Ordinate post labia manus, id est, opera, post verba laudat ecclesia sui Redemptoris; quia quæ verbis docuit, virtutibus credenda esse monstravit. Hinc est enim quod, docente illo in monte, admiratæ sunt quidem turbæ super doctrina ejus. Sed ut admirationem fides sequeretur, descendens de monte, leprosum petentem solo manus tactu mundavit. Hinc etiam est, quod admirantes facta ejus, cives ipsius dicebant, Unde huic sapientia et virtutes? sapientia quippe ad labia, virtutes referuntur ad manus. Bene autem manus illius tornatiles esse perhibet, ut et facilem ei potentiam et inenarrabilem agendi scientiam inesse designet. Constat enim, quia tornatura cæteris est promptior atque inenarrabilior artibus. Nam qui in ascia, vel scalpello, vel bipenne, vel malleo operatur, et laboriosius multo operatur, et crebra appositione normæ ac solerti circumspectione oculorum, ne turtum faciat, indiget. At qui in circino tornat, non extrinseca eget regula: sed in seipso, quo utitur ferramento, directionem sui conservare valet operis. Manus ergo Domini tornatiles sunt; quia in promptu habet facere quæ vult, quia dicit et fiunt. Denique dixit, Tolle grabatum tuum, et ambula. Nec mora, surgens sustulit grabatum suum, et ambulabat, qui duos de quadraginta annos paralyticus jacuerat. Tornatiles sunt manus

illius, quia in se omnem justitiæ regulam tenet. Non autem ut nostra paupertas, necesse habet in sacris discere literis, ne opus suum a vero deviet. Denique dictum est de eo, Unde hic literas scit, cum non didicerit? Inde autem sciebat, quia ipse erat literis et lege antiquior, imo ipsius legislatoris iudex. Tornatiles, inquit, aureæ plenæ hyacinthis. In auro namque, quod metallis omnibus supereminet, divinitatis excellentiam significari, crebra expositione patuit. Manus ergo ejus aureæ, quod virtutes, quas in homine gessit, divinitus esse patratas nemo fidelis ignorat. Quæ recte etiam plenæ hyacinthis esse referuntur, quia nimirum ad spem nos cœlestium, atque amorem excitant. Hyacinthus quippe gemma est aerei coloris. In manibus tornatilibus habet Dominus hyacinthos; ut videlicet vasa electionis, quæ præparat in gloriam, hujusmodi gemmis adornet; hoc est, corda electorum suorum, supernæ gloriæ desiderio et expectatione lætificet. Quod si in hyacinthis pigmenta hujus nominis designata accipimus, neque hoc a congrua veritatis significatione abhorret. Est enim hyacinthus pigmentum coloris purpurei atque odoris jucundi. Unde poeta, pretiosa quæque in exemplum amoris congerens, addit: Munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus. Et manus Domini purpureis erant floribus plenæ, quia moriturus pro vita nostra, has in clavorum fixione cruoris proprii rubore perfudit. Sed gemmas potius hoc in loco nomine hyacinthorum, quam flores esse intelligendos docet alia translatio, quæ dicit: Manus illius tornatilia aurea plena tharsis. Tharsis namque apud Hebræos nomen lapidis est, qui apud nos Chalcedonius vocatur.

Venter ejus eburneus, &c.] Venter fragilissimum in membris nostris locum tenet, quia nimirum et ossibus, quibus muniatur, caret; et ilia, quorum omne vulnus periculosum est, suo receptaculo complectitur. Ebur autem os est elephantis, quod nimie castitatis animal et frigidi sanguinis esse ferunt. Unde et mors ejus a dracone crebris appetitur insidiis, utpote qui ardentia sua viscera potatu ejus sanguine refrigerare desideret. Sapphyrus autem lapis, cujus coloris sit, testatur historia sacra, quæ dicit, Et viderunt Deum Israel sub pedibus ejus, quasi opus lapidis sapphyri, et quasi cœlum cum serenum sit. Venter ergo dilecti, fragilitatem humanitatis

ejus, qua nobis conformis erat, insinuat. Ebur decorem castitatis, qua a corruptione peccati carnis immunis in carne permansit, indicat. Sapphyri, sublimitatem virtutum cœlestium, quibus in carne fulgebat, exprimunt. Venter, inquit, eburneus ejus, distinctus sapphyris. Ac si aperte dicat, Fragilitas quidem in illo substantiæ mortalis vera erit; sed hæc lasciviæ mortalitatis funditus expers, divinorum potius operum splendida clarescet insignibus. Et pulchre ventrem ejus totum quidem eburneum, non autem totum sapphyris vestitum, sed distinctum esse sapphyris dixit, ita ut partim ebur, partim appareant sapphyri. Eburneus quippe venter erat ejus; quia fragilitas, quam induerat, peccato omni carebat; ita ut non amplius in ea, quam in osse mortui elephantis vitiosi ardoris posset inveniri. Distinctus erat sapphyris, quia inter passiones assumptæ humanitatis promovebat crebra indicia perpetuæ divinitatis. Ad fragilitatem namque humanitatis pertinet ipsum, quod parvulus natus est nobis; ad potentiam divinitatis, quod de virgine natus est; eademque nativitas angelicis est prædicata vocibus, et celebrata mysteriis. Ad potentiam divinitatis, quod indicio stellæ monstratur, adorandus a magis; ad fragilitatem humanitatis, quod insidiis perfidi regis patria fugatur. Ad fragilitatem humanitatis, quod duci et tentari a diabolo potuit; ad potentiam divinitatis, quod, illo victo ac repulso, ministeriis honoratur angelicis. Ad fragilitatem humanitatis, quod aquam a Samaritana muliere postulat; ad potentiam divinitatis, quod eidem fontem aquæ vivæ se dare posse testatur. Ad fragilitatem humanitatis, quod fatigatur ex itinere; ad potentiam divinitatis, quod se sequentibus requiem pollicetur æternam. Ad fragilitatem humanitatis, quod in navi dormit; ad potentiam divinitatis, quia excitatus ventis et mari imperat. Ad fragilitatem humanitatis, quod crucifixus est et mortuus; ad potentiam divinitatis, quod ejus mortem elementa cum terrestribus etiam tremuere cœlestia. Ad fragilitatem humanitatis, quod conditus aromatibus, ac sepultus est; ad potentiam divinitatis, quod surrexit et ascendit in cœlos. Ad fragilitatem pertinet humanitatis, quod Esaias ait: Non est species ei, neque decor, et vidimus eum despectum. Et paulo post: Et quasi absconditus vultus ejus, et despectus; unde nec repu-

tavimus eum. Ad potentiam divinitatis, quod ait Joannes: Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. Distinctus est ergo sapphyris venter Christi eburneus, quia immaculata et incontaminabilis ejus incarnatio, frequentibus refulsit miraculis divinæ celsitudinis. Notandum enim, quod de sapphyrino colore scriptura ait, quia talis sit speciei, quale cælum, cum serenum sit. Nomine autem cœli sereni, sublimitas divinæ majestatis non incongrue figuratur, Psalmista attestante, qui incarnationem ejusdem Redemptoris nostri describens ait: A summo cœlo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus. Hoc est enim quod ipse discipulis de se ait: Et credidistis, quia a Deo exivi; exivi a Patre, et veni in mundum; iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem. Sed et ipsa sponsa in ventre dilecti sui eburneo, sapphyri speciem vidit, cum primi sui pastoris voce dixit, Tu es Christus, filius Dei vivi. Quia nimirum in Filio hominis sancto, innocente, impolluto, segregato a peccatis, puram divinitatis plenitudinem cognovit.

Crura illius columnæ marmoreæ, &c.] Crurum Domini vocabulo, itinera incarnationis ejus, quibus ad nostram venire salutem dignatus est, insinuantur. Quæ bene columnis marmoreis conferuntur, quia et fortia sunt et recta. Quid enim marmore fortius? quid est columna directius? Annon firmitatem marmoris in cruribus ejus conspexit Psalmista, cum ait: Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo; exultavit ut gigas ad currendam viam? et cætera. Annon et rectitudinem vidit columnarum, cum rursus idem dixit, Justus Dominus in omnibus viis suis? Hinc est enim, quod illo in cruce posito, nequaquam ejus crura, tametsi permitte præsidente, frangi, sicut nec scindi vestimenta potuerunt. Mansit quippe tunica intemerata, ut ecclesiæ, quæ est vestis ipsius electa, non habens maculam aut rugam, nunquam violanda unitas signaretur. Mansere crura intacta, ut mysterium adventus ejus in carne, sacrosanctum et inviolabile, omni malleo pravi dogmatis perduret. Pilatus namque os malleatoris interpretatur. Sed malleus, licet impius ore hæretico ferire disponat, stant columnæ marmoreæ, qui ictum ferientis firmissime repellant. Insana licet doctrina, insanum quid de Domino dicat, stat evangelica veritas, quæ vincat. De quibus

columnis apte subinfertur, Quæ fundatæ sunt super bases aureas. Bases quippe aureæ, ipsa sunt consilia divinæ provisionis, quibus æternaliter ante secula dispositum est omne quod temporaliter in seculo crearetur; in quibus et ipsa Salvatoris nostri incarnatio, et nostra in illo salus prædestinata est, teste apostolo qui ait: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in caritate. Et apostolus Petrus redemptos esse nos dicit pretioso sanguine, quasi Agni immaculati et incontaminati Jesu Christi; et præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus. Fundatæ sunt ergo super bases ejus aureas columnæ marmoreæ, quibus crura Domini comparantur; quia cuncta Salvatoris nostri vestigia, quibus vel ad terras de cœlo venire, vel in terris conversari, vel post terras ad inferos descendere, vel post inferos de sepulchro resurgere, atque ad cœlos redire voluit, firma sunt ut marmora, recta sunt ut cœlum potentia, ut columnæ ad regulam sunt divinæ præceptionis ordinata, ut fundata super bases aureas. De quibus videlicet basibus ipse ait: Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, quid loquar. Et si vis scire quare sint aureæ bases, audi sequentia: Et scio, quia mandatum ejus, vita æterna est.

Species ejus ut Libani, &c.] Quid, inquit, amplius singula membra ejus describere laborem? totum in brevi comprehendam. Quomodo Libanus mons Phœnicis famosus est altitudine atque amplitudine insignis, ita Dominus noster omnibus, qui de terra orti sunt, jure gratiæ sublimioris antecellit. Sicut idem mons, nobilium est ferax arborum, ita ille omnes sanctos suo præsidio, ne ad ima defluant, extollit, atque in se radicos, ne a ventis tentationum concuti valeant, conservat. Ut cedrorum pulchritudini, fortitudini, sublimitati, atque odori omne sylvarum decus cedit; sic dilectus meus, speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis ejus, propterea benedixit ei Deus in æternum, et cætera quæ de illo sequens psalmus modum et consortium ejus multum transcendentia describit. Et notandum, quod idem dilectus et Libano, qui ligna insignia gignit, et cedro, quam inter alia ligna Libanus ipse gignit, assimilatur, quasi unus

idemque ligna gignat ac portet, et inter ligna gignatur, atque a seipso portetur. Dominus etenim noster Jesus Christus, cum omnes electos ab initio mundi, usque ad finem suæ gratia divinitatis ad vitam gignat, nutriat, ferat sese quoque inter homines, quando voluit, hominem fecit, et ipsum hominem gratia sui Spiritus, tametsi longe altius cæteris, implevit. Siquidem de illis dictum est, Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. De ipso autem, Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater enim diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus. Electus est ergo Dominus, ut cedri species, quia nemus omne sanctæ ecclesiæ, in qua natus est, unica ac singulari dignitate transcendit. Species ejus ut Libani, qui inter ligna eximia profert et cedrum; quia inter electos suos se etiam ipsum, qualem voluit hominem, quasi lignum vitæ in medio paradisi creavit, veluti si quis pingendi artifex se quoque inter alios suo ordine coloribus, quibus convenerit, depingat, aut historicus quilibet de multis multa referens; verbi gratia, legifer Moyses, aut evangelista Joannes, de se quoque suo loco, quæ sint memoriæ digna, describat. Ita enim mons candoris, (quod Libani nomen sonat,) id est, Redemptor noster inter innumera ligna fructifera, quæ nomen Domini laudatura proferebat, protulit etiam cedrum, excellentius nimirum lignum cæteris, id est, semetipsum; qui non solum laudaret nomen Domini, sed et ipse benedictus veniret in nomine Domini.

Guttur illius suavissimum, &c.] Si in labiis Domini, supra ubi dictum est, Labia illius, lilia lucidissima, oris illius verba accipimus; quid in gutture ejus suavissimo, nisi interdum eorundem verborum saporem intelligere debemus? Multi enim legentes, vel audientes, possunt verba Domini dicere, possunt facillime fidei mysteria perscrutari; sed pauci admodum inveniuntur, qui hæc, quam dulciter sapiant, veraciter in cordis palato sentiant. Unde in eximia sanctorum laude dictum est, Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exultabunt. Eorum namque est de Dei exultare justitia, qui abundantiam suavitatis ejus consuerunt amore interno gustare, et hujus memoriam proximis quoque prædicando eructare. Nam qui suavitatem ejus necdum

libare didicit, necesse est de justitia judiciorum ejus magis quam exultent, metuat. Denique Petrus memoriam nobis abundantissime suavitatis Domini, quam bene gustaverat, eructans ait: Rationabile, et sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem; si tamen gustastis quam dulcis est Dominus. Item quia per guttur ad labia flatus vitalis, ut loqui valeat, perducitur, sicut in labiis Domini ea quæ dicebat verba; sic in gutture potest aptissime ipsa interna ac occulta dispositio pietatis ejus ac benignitatis, qua factum est, ut foras nobis loqueretur, intelligi. Ait quippe Paulus, Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei. Cum autem dedit nobis spem adventus gloriæ magni Dei, jam labia erunt ejus ut lilia. Cum erudivit nos, abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie, et juste et pie vivamus, eadem ejus labia distillantia myrrham primam. At æterna illa gratia, quæ in hanc nobis promissionem vel eruditionem, quando voluit, apparuit, ipsa est guttur illius merito nobis suavissimum; utpote qui nil absque ea dulcedinis habere queamus. Denique dilectus ipse, quid gutturis sui suavitas non solum in voce loquelari, sed et in ipso flatu valeat, ostendit; cum post resurrectionem apparens discipulis, primis videlicet sponsæ suæ membris inflavit, et dixit eis, Accipite Spiritum Sanctum. Et totus, inquit, desiderabilis. Totus Christus, Deus est et homo, id est, verbum, anima, et caro. Et totus est desiderabilis, quia non solum de incommutabili majestate perpetuæ divinitatis, verum etiam de clarificata substantia assumptæ humanitatis accipiendum est quod ait apostolus Petrus, In quem desiderant angeli prospicere. Amplius aliquid dicam, Totus erat desiderabilis, etiam ante clarificationem humanitatis. Totus erat desiderabilis ab ipso mox initio conceptionis, usque ad triumphum passionis. Desiderabilis genitrici, cum ait: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Desiderabilis beato ventri, qui portavit. Desiderabilis uberibus, quæ eum lactaverunt. Desiderabilis angelis, qui hymnum mox nato dicebant. Desiderabilis pastoribus, qui viso eo glorificabant et laudabant Deum. Desiderabilis magis, qui

ad quærendum eum, ab oriente venientes, ubi invenire meruerunt, oblatis muneribus adoraverunt. Desiderabilis Simeoni seni, qui promissam sibi visionem nativitatis ejus, ad ultimam usque præstolans ætatem, ubi accepit eum in ulnas suas, benedixit Deum, mortemque lætatus aspexit. Desiderabilis Annæ prophetissæ, quæ et ipsa, visa ejus nativitate, debitas confessionis suæ laudes Domino reddebat. Desiderabilis omnibus, qui eum in templo duodennem inter seniores ac magistros cœlesti sapientia mirandum cernebant. Desiderabilis discipulis, cum vocantem eum citissime, relictis quæ habebant omnibus, sequebantur. Desiderabilis eisdem, cum dicebant, Domine, ad quem ibimus? tu verba vitæ æternæ habes. Desiderabilis omni populo et publicanis, qui audientes verbum illius justificaverunt Deum. Desiderabilis in monte Petro, cum dicit: Domine, bonum est nos hic esse. Desiderabilis in cruce latroni, cum precaretur, Domine, memento mei, dum veneris in regnum tuum. Nec tantum desiderabilis est eis, qui eum in carne videntes, dilexerunt; verum etiam illis, de quibus ipse discipulis: Multi, inquit, prophetæ et justi cupierunt videre quæ videtis, et non vident; et audire quæ auditis, et non audierunt. Et nobis, qui post ascensionem ejus ad cœlos, nati in mundo commune cum prioribus sanctis promissum ipsius habemus, dicentis: Si abiero, et præparavero vobis locum, iterum venio, et accipiam vos ad meipsum; ut ubi sim ego, et vos sitis.

Talis est dilectus meus, &c.] Quanto devotius ecclesia sive anima quæque sancta diligit Deum, tanto familiarius habet amicum Deum. Nam qui adhuc præ infirmitate mentis, sive conscientia peccati, timore servili divina mandata custodit, talis eum necesse est magis Domini quam patris vel amici loco vocet; quia necdum ad apostolicam illam perfectionem attingere potuit, qua audire mereatur, Vos autem dixi amicos; quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Sed et Abraham merito præcipuæ fidei et dilectionis, amicus Dei appellatus est. Et Dominus loquitur ad Moysen, quomodo loqui solet homo ad amicum suum. Audita autem qualitate dilecti, de qua requisierant filiæ Hierusalem, addunt aliam quæstionem, subdendo:

Quo abiit dilectus tuus, &c.?] Pro decore enim carminis,

variantur personæ colloquentium. Cæterum eandem Christi ecclesiam, quæ sponsæ vocabulo exprimitur, designant filiæ Hierusalem. Quæ idcirco filiarum Hierusalem, sive Sion nomine censetur, quia ex multis constat animabus, quæ de cœlesti illa civitate, quæ est mater omnium nostrum, originem ducit. Ob id vero sponsa, vel soror, vel amica, vel hujusmodi vocatur, ut una esse, nec divisa, quamvis longe lateque diffusa per orbem, signetur. Et varietas confabulantium inter se personarum de sponso, ipsa est, ut supra diximus, jocunda illa fidelium Christi collatio, qua se alterutrum ad ejus concitant amorem. Adjuraverat filias Hierusalem sponsa, ut si invenirent dilectum ipsius, nuntiarent ei, quod ipsa ejus amore langueret. Quia nimirum commune est gaudium totius catholicæ ecclesiæ, ut omnes electi pro ejus statu Dominum precentur. Quæsierant filiæ Hierusalem a sponsa, qualis esset dilectus ipsius; quia non nisi in unitate catholica fides Christi, et disci debet, et doceri. Audientesque formam ejus, quam obnixe petebant, adjiciunt etiam, quo abierit ipse, requirere; quia et hoc in unitate sanctæ ecclesiæ disci oportet, in qualium corde potissimum, et in quo genere conversationis Dominus soleat inveniri. Cum ergo convenientes adinvicem facimus de Domino pura intentione sermonem, et omnes sumus filiæ Hierusalem, quotquot ad superna perfecte suspiramus, atque in terris peregrinari, ac patriam nos habere in cœlis veraciter profitemur. Et tamen quisque nostrum recte cum sponsa Christi se loqui, et ab ea responsum petere dicitur, cum hoc solícite prævidet, ne aliud quid loqui vel audire a fratre velit, quam quod catholicæ pacis regula dictat. Pulcherrima autem mulierum, ecclesia nuncupatur; quia licet multa sit pulchritudo ecclesiarum Christi per orbem, quasi mulierum spirituali flore fœcundarum, quanto amplior est pulchritudo totius ejusdem catholicæ, quæ ex omnibus illis, velut membris suis, una completur. Absit enim, ut mulieres hoc loco, vel hæreticorum, vel schismaticorum, vel gentilium, vel Judæorum errantium synagogas accipiamus. Non enim potest sponsa Christi illarum pulcherrima mulierum dici, quæ nil veræ pulchritudinis habere probantur. Sed mulieres sunt ecclesiæ pulchræ Ephesi, Smyrnæ, Pergami, Thyatiræ, Sardis, Philadelphię, Laodiceæ, et innumeræ hujusmodi,

totum Deo consecratæ per orbem, quarum pulcherrima jure dicitur una ipsa, quæ ex omnibus constat.

Quo abiit dilectus tuus, &c.?] Abire autem et declinare dilectus dicitur, non quod eos quos jam acquisierat, unquam Dominus relinquat, atque alios acquirere pergat; sed quia divinæ potentia naturæ ubique præsens adesse potest, sic et ad alios sibi sociandos, cum vult, abit, aut declinat, ut nihilominus eos, quos ad se jam collegerat, incepta gratia conservet; juxta hoc quod Moysi dicit, Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sunt ac magistri; et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, et auferam de spiritu tuo, tradamque eis. Non quia Moysi datam semel gratiam minuerit, sed quia ipsius gratiæ, quam habebat, eos participes fecerit. Exemplo flammæ ignis, ex qua cum candelam accendis, et ipsam luce inflammas, et ea de qua accendis, flamma integra permanet. Potest et ita recte intelligi, quod abeat dilectus, declinetque ad tempus ab sponsa, cum desiderantibus nobis amore illius, usque ad lachrymarum effusionem inflammari, fixa et indeclinabili intentione, munus orationis implere, totam mentem a concupiscentiis carnalibus ad æterna transferre, non semper ad votum desiderata concedit. Merito ergo requirimus ab eis, quos scire arbitramur, quosque tali quæstu dignos arbitramur, quo abierit, quove declinaverit Dominus; cupientes illorum nobis præsentiam demonstrari, qui majoribus virtutum ac puræ mentis indiciis, divinam in se esse gratiam prodant, quatenus et ipsi horum exemplis atque alloquio instructi, in amorem dilecti nostri magis magisque proficere mercamur. Et bene dicunt, Et quæremus eum tecum; quia quæcunque sine consortio sanctæ ecclesiæ Christum quærere conatur anima, non hæc jam inter filias Hierusalem, sed inter illas jure deputabitur, de quibus mater sancti Samuelis typum tenens ecclesiæ, spernenti se synagogæ pontifici dicit: Ne reputes ancillam tuam, quasi unam de filiabus Beliab.

IN CAP. VI.

Dilectus meus descendit in hortum suum, &c.] Jam notum est, quid sit hortus dilecti. Ipse enim dixit, Hortus conclusus, soror mea sponsa. Hortus quippe ejus est ecclesia:

hortus ejus est anima quæque electa. Et bene cum dixisset, Dilectus meus descendit in hortum; addidit suum, id est, quem ipse fecit, ipse excoluit, ipse virtutum pigmentis con-sevit, ipse fonte gratiæ suæ, ne deficeret, rigavit; ipse muro custodiæ suæ, ne ab exteris profanaretur, conclusit. Hic est de quo ipse ait: Simile est regnum cœlorum grano sina-pis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam, et volucres cœli requieverunt in ramis ejus. Granum quippe sinapis, verbum est evangelii humile in facie, fervens in virtute; quod accipiens a Patre ipse Deus et homo seminavit in ecclesiam suam, tantumque ei incrementi dedit, ut instar arboris eximiæ, latissime per orbem ramos fidei ac virtutum protenderet; in quibus etiam angelici spiritus humanæ salvationi congauderent, et sibi auctam requiem, cœli cives revocatis ad superna terrigenis crederent. Neque enim frustra idem dilectus in horto com-prehendi passurus, in horto crucifigi, in horto sepeliri, in horto victor a mortuis resurgere. Hortulanus voluit ab ea, quæ prima gloriam resurrectionis ejus videre meruit Maria, credi; quia in ipso suo horto, videlicet ecclesia, inter alia divinorum charismatum sata, etiam virtutem patientiæ in hac vita contemptione mortis, ad terminandam hanc vitam spe beatæ quietis post resolutionem corporis, desiderium beatæ immortalitatis in receptione corporis plantare curavit. Et apte quidem descendisse in hortum suum, non autem intrasse dicitur. Est enim locus dilecti in sublimi, quia in altis habi-tat, et humilia respicit. Est locus horti in humili, in con-valle lachrymarum. Sed qui in illum ab alto descendit, ipse ascensus in corde ejus disposuit, quibus in locum supernæ felicitatis posset pervenire. Unde recte de eodem horto, id est, ecclesia, supra dicitur: Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus? Mira ergo dis-pensatio supernæ pietatis, quod descendere Dominus in eccle-siam, et ascendere ad Dominum ecclesia perhibetur. De-scendit enim ad nos gratia divina desursum, quæ nos adjutos ascendere faciat sursum. Quod mystice signabat in Exodo, quando Dominus descendit in montem Sinai, et Moyses as-cendit. Ascendit quippe iste, ut profectum virtutum caperet; descendit ille, ut donaret. Cum ergo dixisset, Dilectus meus

descendit in hortum suum; addit etiam qualiter sit idem hortus constitutus, qua fruge fœcundus, cum protinus subdit, Ad areolam aromatis. Areola namque aromatis, est mens fidelium, quæ disciplina rectæ fidei edocta, quasi æquis est lateribus hinc inde composita, et ut fossorio solerti reversa creberrime, et a supervacuis est expurgata graminibus; quia nimirum sollicita se consideratione perspicit, et sedula cogitatione satagit, ne quid in se profanum, ne quid immundum, ne quid satis salutaribus contrarium, cœlestis Agricola reperiat; dignamque se reddere contendit, in qua dilectus ipsius, sator videlicet justitiæ, aromata virtutum, et propitius sua gratia plantet; et frequenti suo subsidio, ne unquam arescant, irriget. Quæ pulcherrime suum cœleste desiderium, in capite quadragesimi primi Psalmi, juxta Hebraicam duntaxat veritatem depromit, dicens: Sicut areola præparata est ad irrigationes aquarum, sic præparata est anima mea ad te, Deus. Descendens autem in hortum suum vel ad areolam aromatis Dominus, quid ibi gerat, ostenditur, cum subinfertur:

Ut pascatur in hortis, &c.] Pascitur autem in hortis, quia piis sanctorum laboribus delectatur. Pascitur in hortis, quia ejus nimirum sunt membra illi, quibus justitiæ fructus fiunt. Et non solum de carnali, sed etiam de spirituali debet elemosyna intelligi, quod in judicio dicturum se esse prædixit, Quamdiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Colligit lilia, cum ad perfectum candorem meritorum pervenientes justos ex hac vita educit, atque ad cœlestia regna perducit. Quæ etiam duos versiculos in sequenti immensæ caritatis stimulo plenius exaggerat, addendo:

Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, &c.] Ego dilecto meo gratam pastionem in areolis aromatum, id est, mundis fidelium cordibus præparo; et dilectus meus mihi, qui pascitur inter sancta desideria mentium castarum, hanc suæ gratiæ vicem rependit, ut eadem fidelium suorum, quos educavit, desideria compleat. Complevit autem ea decerpendo eos de hoc paradiso sacræ voluptatis, atque ad cœlestium mansionum secretaria congregando, ubi ante conspectum gloriæ ipsius æterna carnis et spiritus immortalitate, quasi gemina specie liliorum, id est, aurosa pariter et candente refulgeant,

et velut suavissimum de se odorem, famam virtutum suarum immarcessibilem per omnes patriæ perennis accolæ spargant. Hactenus sanctæ ecclesiæ vox est, quærentis ac laudantis Dominum suum, et vultum ejus videre desiderantis. Verum quia ipse suis amatoribus nunquam abesse potest, sed ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine ejus, ibi est ipse in medio eorum; immo et si unus e suis inter leones inclusus, si in profundo maris detentus, si ventre ceti septus, a cæteris segregatur mortalibus, ibi est cum illo. Sequitur vox ejus, quæ quæsitores suis de se sermocinantibus, sese semper affuisse, et quæ loquebantur, se audisse declarat, devotionemque erga se illorum digna laudatione remunerat, dicens:

Pulchra es, amica mea, suavis et decora, &c.] Hierusalem dicitur visio pacis, quo nomine solet habitatio patriæ cœlestis, quam pax summa possidet, creberrime signari. Pulchra es, amica sponsi, suavis et decora, sicut Hierusalem. Ecclesia vel anima quæque sancta, portio videlicet ecclesiæ, quæ integritate mundæ operationis, suavitate divinæ laudationis, dulcedine mutuae dilectionis, statim supernæ civitatis imitator, suavis est et decora, sicut Hierusalem in eisdem quibus loquitur Esaias, Sicut cœli novi et terra nova, quæ ego stare facio coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum. Quæ etiam est terribilis, ut castrorum acies ordinata, cum fixa intentione puræ orationis, omnem a se incursum dæmoniâci repellit exercitus, cum frequenti prædicatione verbi cœlestis, cuncta erratici dogmatis arma confringit, cum continuis bonorum operum exemplis etiam pravos falsorum fidelium mores ac vitam redarguit, atque ad tramitem veritatis reducit. Terribilis est ecclesia, ut castrorum acies ordinata, cum quisque fidelis in ea vocatione, qua vocatus est, permanet, cum rectores doctrinæ salutaris, ac perfectæ operationis formam subditis tribuunt, cum continentes ab omni se inquinamento carnis ac spiritus mundant, perficientes sanctificationem in timore Domini, cum conjugati ita fruuntur hoc mundo, ut sedula eleemosynarum largitione futuri sibi sæculi præmia comparare non negligunt. Hac etenim trina personarum fidelium distantia consistere ecclesiam docet propheta, cum tres solum viros in tempore vindictæ cœlestis, Noe scilicet et Daniel, et Job asserit liberandos. Et cum hæc suum gradum

singulæ intemeratum custodierint, ordinatam nimirum castrorum aciem monstrant, et ob id insuperabilem cunctis hostibus Christi sponsam reddunt. Ita anima quæque perfecta, cum ita virtutibus operam dat, ut nullum in eis vitiis locum relinquat, terribilis profecto hostibus, ut castrorum acies ordinata persistit. Nam si ita, verbi gratia, continentiae studet, ut virtutem humilitatis non teneat; aut si sic eleemosynarum opera exercet, ut a superfluæ locutionis culpa linguam non refrænet; aut ita orationibus crebris insistit, ut affectum dilectionis proximis impendere dissimulet; talis nimirum anima minus est terribilis hostibus, quia virtutum suarum castra minus perfecte ordinavit; quæ ex parte fidem firmiter disposuit, sed ex parte reliquit inertia. Verum quia una eademque ecclesia Christi, partim jam cum suo rege gaudet in cœlo, partim adhuc pro illo militat in mundo, potest hoc quod ait, Pulchra es, amica mea, suavis et decora, sicut Hierusalem; de illa ejus parte intelligi, quæ confecto suo certamine, et cursu consummato, coronam justitiæ jam percepit. Quod vero subdidit, Terribilis ut castrorum acies ordinata, de eis convenienter accipi, qui adhuc corpore retenti, insidianti circum se adversario in modum leonis rugientis, forti fide resistunt. Item pulchra est ecclesia, suavis et decora, sicut Hierusalem, in his quæ spiritualiter, ac Deo digne ipsa intus operatur. Terribilis est, ut castrorum acies ordinata; quia spirituale suum imperium toto orbe dilatare, repugnantibus etiam seculi potestatibus contendit. Et quidem Romanorum quondam, sive Græcorum, vel aliarum gentium imperium, ut castrorum erat acies ordinatum; quia magna nimirum mundum virtute premebat. Sed suave ac decorum, sicut Hierusalem non erat, quia vitæ pacis gaudia sperare vel imitari nesciebat. At vero ecclesia et pulchra est, et suavis et decora, sicut Hierusalem; quia cœlestem in terris agere vitam consuevit. Et terribilis, ut castrorum acies ordinata; quia barbaros etiam diversarum nationum animos ac mores ad suum ritum trahere satagit. Quæ tamen, quia necdum faciem sui dilecti quam maxime quærit, cernere meretur, subsequenter audit:

Averte oculos tuos a me, &c.] Ac si aperte dicatur, Oculos quidem tibi columbinos dedi, quibus scripturarum arcana

cognosceres, quibus virtutes a vitiis secerneres, quibus semitas justitiæ, per quas adhuc venires, dignosceres. Sed cave, ne ipsos ad me oculos etiam ad me videndum intendere quæras. Non enim videbit homo faciem meam, et vivet. Erit enim tempus, cum vinculis absoluta carneis ad me pervenies, et tunc implebitur quod promisi, Quia qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum. At nunc dum in corpore constituta peregrinaris a perennibus bonis, averte oculos tuæ mentis a contemplatione divinæ majestatis et essentiæ, quia ipsi me avolare fecerunt; id est, ipsi tui sensus spirituales, quibus me perfecte cognoscere desiderasti, quamvis multum se extollant, non in hac vita me ad perfectum comprehendere sufficiunt; sed ad hoc solummodo pervenire queunt, ut animadvertant divinæ gloriæ naturæ, tantæ esse sublimitatis, quæ nequaquam videri possit, nisi ab his tantum qui a vita visibili funditus ablati, atque ad invisibilem fuerint introducti. Avertere ergo jubemur in præsentī ab agnoscenda Dei substantia oculos nostræ inquisitionis, quia ipsi eum avolare fecerant a nobis; non quod ille quæsitus longius recedat, qui promittit, dicens, Quærite, et invenietis; sed quod nos illo revelante discamus: quia quo altius puro corde quæritur, eo certius quam sit incomprehensibilis, comprehenditur. Cui simile est illud Psalmistæ, Accedit homo ad cor altum, et exaltabitur Deus. Tanquam si aliis verbis diceretur, Attollit humana fragilitas intentos sui cordis oculos ad videndum Deum, et ipsi eum avolare faciunt; quia eadem inquisitione exercitati atque illustrati sensus ejus, excellentiorem esse divinitatis eminentiam quam eatenus poterant cogitare, cognoscunt, et verissime dictum in alio Psalmo, Quia magnitudinis ejus non est finis. Hac autem responsione satisfacere voluit sanctæ ecclesiæ desiderio Dominus, quo eum sollicita quærebat palam, et non in ænigmate: quem amabat, videre concupiscens, ut superiora carminis hujus copiose declarant. Hortatur ergo eam, ut discreta ratione temporum non quærat in via præmium, quod ei reservatur in patria; sed meminerit interim, quod per fidem ambulare debeat, ut pervenire possit ad speciem. Quæ videlicet tempora pulcherrime distinguens, ait evangelista Joannes, Carissimi, nunc filii Dei sumus, et

nondum apparuit quid erimus; scimus enim, quia cum apparuerit, similes ei erimus; videbimus enim eum sicuti est. Verum ne graviter forte ferret ecclesia, quod necdum plena cogitatione sui Conditoris frui posset, enumerat illi multifaria spiritus pignora, quæ eidem prærogaverit, ut patientius ferat dilationem unius summi ac singularis boni; quod necdum percepit, sed in tempore est æternæ retributionis perceptura. Sequitur enim:

Capilli sicut grex caprarum, &c.] Qui versiculi, simul et sequentes supra positi, ac pro captu nostro plenissime expositi sunt. Sed non pigeat nos exponendo iterare, quæ auctorem sacri carminis non piguit scribendo repetere; ut vel prius dicta in memoriam revocemus, vel, opitulante divina gratia, novi aliquid utiliter agamus. Quod autem sive hæc sive alia innumera in scripturis, quæ jam fuere dicta, repetuntur, firmitatis indicium est. Quod sermo Dei est, et veraciter impleatur, ut exponens somnium regis Joseph patriarcha testatur. In capillis ergo sponsæ multifaria cogitationum sublimitas; in dentibus autem, firmissima sermonum ejus stabilitas intimatur. Quia hi in loquendo, labiis ac linguae cooperantur, et illi de cerebro insensibiliter oriuntur, nec præcisi dolent. Quis enim sapiens doleat, et non magis gaudeat, cum ei superflua cogitationum levitas demitur? Unde in magno mysterio, dentes legislatoris, cum esset plenus dierum, immoti leguntur, et in caput Samuelis, quia perpetuus Domino Nazareus, id est, sanctus fuit, novacula non ascendit. Figurabatur enim, quod iota unum aut unus apex non præteriret a lege, donec omnia fiant; et quod in mente prophetica nil districtio pœnitentiæ, quod resecare deberet, fluxæ cogitationis inveniret. Bene autem idem capilli sponsæ, gregi assimilantur caprarum. Præcepit enim lex, ut anima quæcunque peccaverit per ignorantiam, ubi reatum suum cognoverit, offerat Deo hostiam capram immaculatam. Et capilli nostri conferuntur gregi caprarum, dum cogitationum nostrarum erratus, pœnitendo in oblationem Domino compunctionis lachrymas deprecationesque offerimus. Potest autem grex caprarum pro eo positus, non inconvenienter intelligi, quod in arduis rupium sive arbustorum quærere victum soleat. Cogitationes namque electorum, dum ad

cœlestia semper nituntur, in alto nimirum, et non in voluptatibus infimis pasci gaudent. De quibus capris bene subinfertur, Quæ apparuerunt de Galaad. Galaad namque dicitur acervus testimonii. Et hoc vocabulo recte justorum animus appellatur; cum renuntiasset se concupiscentiis terrenis, certis virtutum probat indiciis. Siquidem mons Galaad inde nomen accepit, quia Jacob et Laban acervum in eo fecerunt, in amicitiae vel pacti testimonium, quod se alterutrum non læderent; cum idem Laban idola sua quæsisset apud Jacob, et minime reperisset. Laban ergo significat mundum, Jacob animum supplantatorem vitiorum. Quæritque Laban idola sua apud Jacob, et minime invenit, cum explorantes corda electorum, mundi amatores, nil in eis suum deprehendunt. Facit et acervum Jacob in testimonium, quod substantiam et terminos Laban non contingat; cum collecta in se copia virtutum, quasi lapidum vivorum, dicit animus Deo devotus, Quæ quidem retro sunt, obliviscens; ad ea vero, quæ sunt priora, extendens me, ad destinatum persequor bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Affert et Laban lapides ad constructionem ejusdem acervi, cum ipse quoque mundus tentationibus suis occasionem virtutis fidelibus præstat. Fit conductum inter Laban et Jacob, ut se invicem non lædant, cum protestatur justus, et dicit: Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. De hoc igitur acervo apparet grex caprarum, quibus capilli adæquantur sponsæ, cum de animo fidei altipetax cogitationum frequentium multitudo generatur. Et de ipso grege, pro his quæ ignoranter peccavimus, immaculatam Deo capram offerimus, cum agnita nostra peccata, humili cordis contritione punimus. Est autem Galaad non montis tantummodo, verum etiam civitatis in eo conditæ vocabulum. Unde recte potest, et Domini, et Salvatoris nostri, et ecclesiæ vel animæ cujusque sanctæ, quæ in eo locata est, gestare figuram. Denique supra ubi additamento positum est, Capilli tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad; de illo incomparabiliter excelso monte dictum intelleximus, qui de semetipso ait, Non potest civitas abscondi supra montem posita. Hic vero, ubi nomen montis tacetur, et simpliciter dicitur, quæ apparuerunt de Galaad; nil vetuit de ea, quæ in illo constructa est civitate, id est,

ecclesia vel anima justa, dictum accipi. Nam et anima sancta recte acervus testimonii dicitur, quæ variarum collectione virtutum in altum ædificata est; et ecclesia tota jure hoc nomine censetur, cujus populis Petrus Apostolus ait: At quem accedentes Lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et honorificatum, et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini. Congruit hoc et Domino, ut supra diximus, ad quem adunatur omnium cœtus electorum, qui testimonium puræ conscientiae pia professione ac probis actibus reddunt. Dentes tui sicut grex ovium, quæ ascenderunt de lavacro. Diximus in dentibus sponsæ, verba sanctæ ecclesiæ posse intelligi. Bene ergo sicut grex dicuntur esse ovium, quia nil in eis, nisi virtutum candor et innocentia videtur, dum in omnibus gratiam sui Conditoris, vel docendo, vel orando, vel laudes ei dicendo requirunt. Bene ipsæ oves de lavacro ascendisse referuntur; quia nihil de justorum ore sordidum, nil immundum, nil quod non fonte scientiæ sit purificatum, profertur; juxta hortamentum apostoli dicentis, Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. At contra, quisque verba turpia, vel contumeliosa, vel noxia, vel etiam otiosa obscœno de pectore profert, hujus dentes non ascendentibus de lavacro ovibus, sed suibus potius de volutabro prodeuntibus assimilantur. Bene autem subditur:

Omnes gemellis fœtibus, &c.] Omnes namque oves, quibus sponsæ dentes componuntur, gemellis fœtibus multiplicantur; quia omnis electorum sermo, geminæ dilectionis, id est ejus, qua Deus et proximus ametur, fructu fœcundus est. Omnis de perpetua mentis et corporis sospitate loquitur. Omnis per arma justitiæ quæ a dextris sunt, et a sinistris habenda, suos auditores munire consuevit. Omnis de promissione vitæ, quæ nunc est, et futuræ, tractare desiderat; neque aliquid de ore justi progreditur, quod non ad fructum sit æternæ salutis proficuum. Et apte oves quidem, quibus dentes sponsæ confert, gemellos fœtus parere dicit; quia nimirum per ea quæ loquimur proximis prodesse, eosque ad virtutis viam instituere valemus; per illa vero, quæ salubriter cogitamus, nobismetipsis prosumus. Nos ipsi interno

arbitro in ara cordis, hostiam viventem facimus; proximis vero ad ædificationem, quid intus ipsi geramus, non nisi per verba depromimus. Unde quidam tali hostia Conditorem placans, aiebat: In me sunt, Deus, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Quod si in dentibus, ut supra dictum est, prædicatores, in capillis auditores esse designatos intelligimus, quod aptissime prorsus congruit, non solum, quia illi loquelam corpori ac refectionem ministrant, isti blanda magis capiti ornamenta, quia instrumenta salutaria præbent, verum etiam quia illi primi in facie, quasi præcessores sunt positi, isti velut successores posteriorem capitis partem contegunt; in promptu est, quod rudes quosque adhuc et fragiliores, auscultare dictis majorum, et obtemperare convenit. Ipsos autem doctores, non solum divina implere mandata, sed et gregem summi pastoris, prædicando augmentare oportet.

Sicut cortex mali punici, &c.] Dictum est supra, in genis ecclesiæ pudoris ejus insigne; in malo punico, sanguinis Dominici mysterium figurari. Et genas habet sponsa Christi sicut malum punicum, quia anima fidelis non erubescit passionem sui Redemptoris, vel confiteri verbis, vel factis imitari; sed post posita omni verecundia et confusione, quæ adducit mortem, palam proclamare delectatur, dicens: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Et consulte, quia cortici mali punici, genas comparaverat ecclesiæ; ideo subintulit, Absque occultis tuis; quia videlicet cortex mali punici solum quidem ruborem foris ostendit, sed multa interius grana, quibus exuberat, occultat. Sic etenim anima devota Deo, ac salubriter verecunda, virtute quidem se vivificæ crucis per omnia studet tutari; sed sub ejusdem crucis signaculo, plura virtutum genera, quæ foris minime apparent, verum mentem intus reficiunt continet.

Sexaginta sunt reginæ, &c.] Reginæ et concubinæ, utræque quidem ad thorum regis accedunt, filios regi generant; sed non utræque diademate regum caput nobilitant. Utræque ergo animas prædicationi veritatis instantes, et per verbum fidei, ac fontem lavacri salutaris, sobolem regi æterno spirituali generantes insinuant; sed nonnulla, immo non pauca suæ mentis distantia. Namque reginæ sunt illæ mentes, quæ intuitu regni cœlestis, doctrinæ inserviunt. Concubinæ

autem illæ, quæ carnalium solummodo, ac temporalium comodo voluptatum Christum annuntiant, non sincere. De qualibus dicit apostolus, Sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Quas et ipse Dominus ab invicem distinguens ait: Qui autem solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Qui autem fecerit, et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Utræque ergo thorum regis adeunt, sed non utræque illi conregnant; quia quæ doctrinam suam operibus destruunt, hæ se perpetis regni solatiis animæ privant. Ideoque illæ recte numero sexagenario, hæ comprehenduntur octogenario. Denarius quippe numerus propter Decalogum divinæ legis scientiam; senarius, in quo mundum perfecit Deus, perfectionem designat bonorum operum. Sane, quia quinque per duodecim multiplicata, faciunt LX. potest sexagenarius reginarum etiam ita interpretari; quod hi, qui omnes sui corporis sensus, visum videlicet, auditum, gustum, tactum, olfactum, ad regulam apostolicæ doctrinæ temperant, recte sexagenario numero designentur. Et hoc reginarum, quia qui nunc præcepta apostolorum, quorum est numerus duodenarius, per omnia membrorum suorum officia sequuntur, tunc una cum eisdem apostolis gaudio regi sociantur perennis. Item octogenarius cum in malo accipitur, non immerito terrenarum ac temporalium rerum curas et implicamenta insinuat, quia nimirum et seculi hujus cursus quatuor anni circumagitur temporibus, et mundus ipse quatuor climatibus, oriente scilicet, occidente, aquilone, et austro dirimitur. Sexaginta vero sunt reginæ, quia animæ quotquot agnitionem, quam percepere sacræ legis perfectione, bonæ sequuntur actionis, istæ et hic in regno fidei militant, et in futuro ad cœlestes nuptias cum vero rege intrabunt. Et octoginta concubinæ, quia qui scientiam veritatis, et mysterium verbi, quod agere videntur in infirmarum ac transeuntium rerum delectationibus expendunt, hi nimirum, extinctis in adventu sponsi lampadibus, voluptuosæ temporalitatis a cœlesti regni janua secluduntur. Et adolescentularum non est numerus. Adolescentulas eas intellige animas, quæ nuper in Christo renatæ, ad officium necdum prædicando sufficiunt;

et ideo quasi necdum nobiles, necdum thoro regali habiles, in ministerio reginæ fidelibus assistunt excubiis, quia jussis sanctæ ecclesiæ humiliter obtemperare lætantur. De qualibus supra legimus, Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te; id est, animæ, quæ non adhuc vetustæ remanent per culpam, sed jam sunt innovatæ per gratiam. Quarum non est numerus, quia modum nostræ æstimationis transcendit summa civium patriæ cœlestis. Hoc namque de pacifico nostro rege, vero videlicet Salomone, accipi non potest, quod numerum suorum nesciat fidelium. Qui enim numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat; quanto magis electorum suorum, quorum nomina scripsit in cœlo numerum, quem ante secula præscivit, ignorare velit!

Una est columba mea, perfecta mea.] Sunt quidem reginæ sexaginta, quia abundant per orbem animæ fideles; quæ acceptam verbi scientiam, ad multiplicandam ecclesiæ prolem, pro regni cœlestis perceptione dispensent. Sunt et concubinæ octoginta, quia non desunt et animæ, quæ terrenarum rerum intuitu, doctrinæ insistent; et cum ipsæ hic carnalibus succumbant illecebris, nihilominus spiritualem Deo sobolem prædicando generant. Sunt et adolescentulæ, quarum non est numerus; quia innumerabiles Christianæ plebis inveniuntur catervæ; quæ etsi necdum ad officium regiminis ac doctrinæ valeant promoveri, devotionem tamen suæ fidei et operationis, ad obsequium sanctæ ecclesiæ, sponsæ videlicet Christi obtemperanter et fideliter exhibent. Sed omnibus his, id est veris et simulatis ecclesiæ membris, jure ipsa universalis antecellit ecclesia, quæ in eisdem fidelibus suis membris ab initio usque ad consummationem seculi, a solis orto usque ad occasum, et ab aquilone et mari laudat nomen Domini. In cujus laude pulcherrime dicitur, *Una est columba mea, perfecta mea.* Una est enim, quia divisionem schismatis non recipit. Una est, quia non alia ante legem, alia sub lege, alia sub gratia, alia de circumcisione, alia de præputio collecta; sed sicut unus Dominus, una fides, unum baptismum, unus Deus Pater omnium, id est, una catholica electorum omnium multitudo per omnia, et mundi loca, et tempora seculi, eidem uni Deo et Patri subjecta. Quæ unde

catholica sit appellata, Lucas docet, dicens : Ecclesiæ quidem omnes per totam Judæam, et Galilæam, et Samariam habebant pacem ædificatæ, et ambulantes in timore Domini, et consolatione Sancti Spiritus replebantur. Quod enim hoc loco Latine, Græce catholos. Unde liquido patet, quia inde catholica vocatur ecclesia, quod per totas mundi partes in una pace, in uno Domini timore ædificetur, una eademque Spiritus Sancti consolatione repleatur. Aqua unitate Spiritus, ipsa etiam recte columba vocatur. Spiritus etenim super Dominum in specie columbæ descendit, ut et suam simplicitatem, et ejus in quem descendebat, Domini hac specie monstraret. Cujus simplicitatis spiritus, quia participem fecit ecclesiam suam Dominus, recte hanc columbam nuncupat suam, recte et perfectam nominat; non solum, quia ex omnibus justorum populis ipsa una completur, verum etiam, quia omnium virtutum charismatumque divinorum acceptione perficitur.

Una est matri suæ electa genitricis suæ.] Mater et genitrix ecclesiæ præsentis, ipsa est de qua apostolus ait: Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum. Quæ ideo mater omnium nostrum jure et vocatur, et est; quia omne datum optimum et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum. Unde et in Apocalypsi dicitur Joannis, Et ostendit mihi civitatem sanctam Hierusalem, descendentem de cælo a Deo. Descendit namque de cælo a Deo civitas sancta Hierusalem, quia quicquid boni novit, agit. Sperat ecclesia præsens; totum hoc desuper, seu per ipsum cæli regem, seu per cœlestium ministeria civium percepit. Una ergo est matri suæ electa genitricis, seu quia nimirum superna illa civitas hos solum de humana conversatione approbat, quos in unitate suæ fidei et dilectionis Deo servire considerat. Cæterum Donatistæ, vel si aliqui alii ab unitate se catholica, seu aperta præcisione, sive profana actione segregant; hos quia columbinæ simplicitatis habere perfectionem detrectant, ab electorum sorte in judicio secernens, sinistra in parte collocat. Potest aptissime vocabulo matris et genitricis ecclesiæ, gratia Spiritus Sancti, per quam ipsa ecclesia renata Deo, et consecrata est, designata intelligi; quia videlicet spiritus

Hebraice genere fœmineo ruga nuncupatur. Hanc autem ecclesiæ matrem ac genitricem, recte esse vocandam ipse Dominus docet, dicens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Et mox ipsam spiritualem nostram generationem a carnali distinguens adjecit, Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Cui nimirum matri ac genitrici una columba Christi ac perfecta electa est; quia nimirum relictis schismaticorum turbis omnibus, solam, quam in unitate catholicæ pacis nunc alit et custodit, tunc ad gaudia cœlestis patriæ ecclesiam gratia spiritualis sublevat.

Viderunt illam filia, et beatissimam prædicaverunt, &c.] Videtur hic easdem filias dicere, quas supra adolescentulas nuncupaverat; quia videlicet hic filias, reginas, et concubinas; illic reginas, concubinas, adolescentulas simul ad medium deduxit. Magna ergo laus est unitati catholicæ, quam et gratia mater, quæ genuit, in perpetuum elegit; et filia, quas ipsa Deo per Spiritum genuit atque nutrit, mox ut viderunt, id est, ut ejus castitatem vitæ didicerunt, ut dona promissæ illi hæreditatis audierunt, merito beatificare non cessant. Sed et reginæ et concubinæ præconiis justis extollunt, id est, sive hæ quæ vere ejus sunt regni participes, sive illæ animæ, quæ ei nomine tenus adhærentes, cæterum spe sunt et animo terrestres, perenni eam laude dignam esse fatentur; omnes pro certo intelligentes, quia nil, absque ejus societate, veri et inconcussi boni possit inveniri. Verum quia ante finem mundi, Judæa quoque ad gratiam sui Redemptoris aggreganda, et eandem sanctæ ecclesiæ perfectionem etiam ipsa est laudatura cum cæteris, apte ex voce ipsius synagogæ admirantis subjungitur:

CAP. XXIV. *Quæ est ista quæ progreditur, &c.?* Loquitur ergo hæc conversa ad fidem Christi synagoga, stupens ecclesiam divina gratia tantisper esse sublimatam, ut nullis mundani imperii viribus valeat, cum sit ipsa humillima, superari. Quæ progreditur, inquit, quia non uno in loco consistere, non parvo tempore passa est apparere, sed per totum orbem, suam fidem famamque extendere, per tota labentis seculi tempora, pro corona vitæ perpetuæ certare non desistit. Progreditur autem, quasi aurora consurgens, quia veri jam

luminis in ea ortus mundo post tenebras ignorantiae longe monstratur; admonentibus ejus præconibus, ac dicentibus, Quia nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamus arma lucis, et cætera.

Pulchra ut luna, electa ut sol, &c.] Pulchra ut luna, quia a Sole Justitiæ illustrata noctem seculi hujus, ipsa sublimis incedens, scientiæ cœlestis et evangelicæ conversationis luce perfudit. Electa ut sol, quia imaginem in se ejusdem sui Conditoris atque illustratoris recipit, ambulando in omni justitia, et sanctitate, et veritate; et illi veraciter gratias agendo, quia signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Item pulchra ut luna, in nocte vitæ præsentis, ubi variante temporum statu, nunc clara mundo, nunc despecta atque oppressa; nunc virtutum candore plena, nunc pravorum dehonestata vitiis multifarium lunæ crescentis ac decrescantis iter imitatur. Electa ut sol, in die futuræ beatitudinis; ubi, manente statu æternitatis, vera lucis incommutabilis visione clarebit: impleta ipsius promissione, qua dicitur, Fulgebunt justi, sicut sol in regno Patris eorum. Terribilis ut castrorum acies ordinata, quia nullis adversitatum nebilis potuit unquam cohiberi, quin et lunæ in se pulchritudinem præmonstraret et solis. Lunæ videlicet, in laboriosa interim luce bonæ actionis; solis vero, in spe beatæ remunerationis perpetuæ. Et bene terribilis, ut castrorum acies ordinata; quia quo perfectius ordinem in se virtutum collocat, eo terribilior aëriis potestatibus, et ecclesia omnis et anima quæque fidelis existit. Nam et in quibusdam bonis actibus, verbi gratia, vigiliis, jejuniis, labore manuum, meditatione scripturarum, verbo prædicationis, modestia taciturnitatis, qui ordinem necessarium tenere nescit, errat. Hæc namque et hujusmodi quam plurima, sicut utiliter sæpe tenentur, ita et nonnunquam pro tempore salubriter intermittuntur. Cæterum sunt excellentiora virtutum dona, sine quibus ad vitam perveniri non potest, ut fides, spes, caritas; quæ et ideo nullius unquam consideratu temporis aut loci, vel admonentium cordibus debeant abesse fidelium. Quæcumque ergo anima et eminentioribus se semper munit virtutibus, atque etiam in exercitio minorum, ubi locus et hora congruerit, se solerter accingit, hæc terribilis est omnibus adversariis, ut castrorum acies

docte ac firmiter ordinata procedit. Hæc prosequente paucis credentium turba ex Judæis, et agones ecclesiæ digna cum veneratione admirante, annuit ipsa laudanti; et continuo quæ sibi sit causa militaris apparatus, insinuat, respondens ex voce doctorum, ducum videlicet suæ militiæ spiritualis.

CAP. XXV. *Descendi ad hortum nucum, &c.*] Hortus etenim nucum, est ecclesia præsens, ubi nostras alterutrum conscientias minime valemus intueri. Siquidem nuces, poma omnia, quæ duriori sunt corio tecta; quomodo contra, omnia mollia generaliter mala vocantur. Atque ideo nucibus recte comparatur hæc vita justorum, ubi ita suavitatem fructus spiritualis intimo in corde conservant, ut hanc proximis, quanta ipsa sit, foras innotescere nequeant. Unde necesse est, ut ecclesia mater in doctoribus suis aciem semper caute ordinatam teneat, dum pro illis belligerare, eosque ab hoste curat defendere, quorum ipsa plerumque sensus et corda ignorat. Potest et ita intelligi: Quia sicut nux, sive amygdalum, amarissimum habet corticem, et testa durissima circumcingitur, et detractis austerioribus et duris, fructus dulcissimus intus reperitur; sic omnis correptio et labor continentiae, qua sancta exercetur ecclesia, amara quidem videtur ad præsens, sed fructum parit in futuro dulcissimum; juxta illud apostoli Pauli, Quia omnis disciplina in præsentī quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ. Poma autem convallis, fructus humilitatis dicit. Quale est illud in Psalmo, Et convalles abundabunt frumento. Quia nimirum humiles exuberant refectione gratiæ cœlestis. Poma convallis, bona opera dicit fidelium sanctæ ecclesiæ, in profundis terrarum exhibita, sed ad cœleste regnum proficientibus meritis, suos operarios perducentia. De quibus item Psalmista, Ascensus, inquit, in corde ejus disposuit in convalle lachrymarum in locum quem disposuisti eis. Descenditque sponsa ad hortum meum, ut videat poma convallis, cum doctores ecclesiæ, de altitudine suæ secretæ quietis ac divinæ contemplationis, qua sæpe donantur, ad considerandum ejusdem ecclesiæ statum, aciem mentis reflectunt; ut quantum quique fidelium in bonis actibus jam proficiant, quantum adhuc auxilio docen-

tium egeant, solerter explorent; et quæ opus habent ad culturam, eis fructus vitales impendant.

Ut inspicerem si florisset vinea, &c.] Inspicit si floruit vinea, cum solícite scrutatur sicubi corda eorum, quos erudit, nova sibi virtutum studia, quibus spiritualiter debriamur, subeunda proponant; juxta illud Psalmistæ, Ambulabunt de virtute in virtutem. Inspicit si mala punica germinaverint, cum sedulo attendit, si qui possint inveniri, qui ad imitationem Dominicæ passionis proprio desiderent cruore diffundi; admonitionem sequentes apostoli Petri, qui ait, Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini. Sic ecclesia labores suos evangelicos synagogæ miranti prædicat. At illa salubri plenitudine compuncta, profitetur se causa profanæ cæcitatæ et ignorantie diutius exsortem tantæ perdurasse salutis, hoc modo respondens:

CAP. XXVI. *Nescivi, anima mea conturbavit me, &c.]* Nescivi dona gratiæ spiritualis, quibus illustrata es a Domino ad proferendos fidei fructus in omnibus gentibus. Conturbavit me sollicitudo mentis interna, propter subitam introductionem novi testamenti pro veteri, dum pro libris prophetarum ac legis, quos esse divinos, et Spiritu Sancto descriptos sciebam, totum subito mundum evangelii prædicatio compleret. Quæ citarum instar quadrigarum, in brevi non solum Judæam et Samariam, sed et gentium fines universarum me admirante ac stupefacta pervolavit, quam merito non curribus absolute, sed quadrigis comparem; quia nimirum quatuor scriptorum auctoritate memoriæ commendata est, sed uno Dei spiritu per Jesum Christum eorundem scriptorum, et mens, et manus ad scribendum directa, quomodo si unas quadrigas concordæ quatuor equorum videas velocitate ad cursum paratas, sed unius aurigæ regimine, ut recto tramite currant, esse gubernatas. Et quidem dudum audieram, quia quatuor auctores de Jesu pari consensu scriberent; sed quis eos spiritus ageret, quid utilitatis et veritatis, quantum gloriæ et salutis ipsorum scriptura contineret, heu quam sero animadvertere ac nosse merui! Quod autem quadrigas Aminadab præcones novi testamenti cognominat; vocabulo Aminadab, Dominum Salvatorem significat, qui

quasi currui præsidens corda prædicatorum sui gratia Spiritus implevit, per quos ad credituros in se populos, præeunte doctrinæ salutaris sermone, perveniret. Aminadab namque, qui erat abnepos Judæ patriarchæ, et persona sua, et nomine Dominum indicat Salvatorem. Persona videlicet, quia per ipsum genealogia Dominicæ incarnationis ab Abraham ad David regem, per David ad Joseph descendit et Mariam; ea duntaxat ratione, qua et ipsius Judæ nomen aliquando et David, et Salomonis, et aliorum patrum, ex quibus Christus secundum carnem in ipsius significationem a prophetis assumitur; ut est illud, Catulus leonis Juda. Ad prædam, fili mi, ascendisti, requiescens accubuisti, ut leo, et quasi læna. Quis suscitabit eum? Et iterum, Et mundabo eos, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum, et servus meus David super eos. Et in hoc ipso volumine, Egredimini, et videte, filiæ Sion, et videte regem Salomonem. Nomine autem suo Aminadab, qui interpretatur populi mei spontaneus, apte ipsum Mediatorem Dei et hominum designat; qui cum Deus esset ante secula, unitus carni, quando voluit, et quomodo voluit, in populo ecclesiæ pius Redemptor apparuit, factus per spontaneam benignitatem portio populi sui, cujus per potentiam naturalem erat Conditor et rector. Confitente autem synagoga diutinam suæ mentis tarditatem, qua ab intelligendis Dominicæ incarnationis mysteriis impediabatur, ecclesia mox consolando et exhortando respondet,

CAP. XXVII. *Revertere, revertere, Sunamitis, &c.*] Revertere ad agnitionem tui Redemptoris, a quo tanto tempore aversa miserabiliter errabas, ut ejus imbuta sacramentis, ingressu vitæ cœlestis digna efficiaris. Revertere ad pacem nostræ germanitatis, quam diutius causa dissonæ religionis spernendam esse ducebas. Revertere, revertere, ut intueamur te. Revertere puritate fidei, revertere operum perfectione, ad Dominicam simul dilectionem, ut oculis animisque gaudentibus, speciem tuæ castitatis, quam diu desiderabamus, contemplemur, et copulante ad invicem nos Christi amore, unam domum fidei, ambæ in ipso, velut in angulari lapide construamur. Nomen autem Sunamitis, nusquam me alias legisse memini. Et quidem videtur esse vocabulum

alicujus fœminarum nobilium, sive proprium, sive a loco derivatum, quæ plurima sapientiæ, vel speciei, vel virtutis gloria, tempore illo fuerit insignis. Sin vero Sunamitis, ut quidam perhibent, despecta sive captiva interpretatur, congruit hoc nomen synagogæ, cum ob culpam perfidiæ a gratia sui recessit auctoris; quæ quantum captiva fuit jugo peccati, tantum respectu divinæ pietatis permanebat indigna. Sed postulatur reverti Sunamitis, ut per obsequium reversionis ad Dominum mereatur vinculo noxiæ captivitatis absolvi, et sui Redemptoris ac Salvatoris digna conspectibus reddi. Admonente autem ecclesia synagogam reverti ad gratiam sui Redemptoris, annuens ipse Redemptor devotis illius hortamentis, suum repente sermonem intermiscet, atque exhortationis illius solatia ad effectum, jam perventura esse protestatur. Ait enim :

IN CAP. VII.

CAP. XXVIII. *Quid videbis in Sunamite, &c. ?*] Ac si aperte dicat, Doles quidem synagogam diutius fuisse aversam; eamque ad me reverti precaris, et te faciem ejus mihi ornatam intueri delectat. Verum scias, quia in proximo est tempus, in quo nil in illa priscae infidelitatis atque aversionis, sed sola virtutum ac spiritualium agonum opera cernas. Quid ergo videbis, inquit, in Sunamite, nisi choros castrorum, hoc est, militiam pacis? In choris etenim voces canentium consonant; in castris, amatorum manus dimicant. Quid ergo videbis in ea, nisi choros electorum, qui corde et anima una laudes auctoris sui prædicent? Et iidem sunt chori castrorum, quia serviendo Creatori acies repellunt omnes, ac disturbant inimici. Hæc ait, et ad laudandam ipsam ecclesiam, quam pro salute synagogæ sollicitam esse gaudebat, solita se dulcedine convertit, ita subjiciens :

Quam pulchri sunt gressus tui, &c. !] Bene autem laudationi illius a gressibus fecit exordium, et in oris gratiam conclusit. Ita namque finivit, Et odor oris tui, sicut malorum; guttur tuum, quasi vinum optimum. Quam supra ab oculis incipiens, superiorum solummodo membrorum videtur commendatione finisse. Hæc etenim immutatio, et carmini decorem ministrat, et aptum his, quæ canuntur, mysteriis locum præ-

bet. Quia enim illam non in otio residere securæ quietis, sed ad certamen cernebat prædicationis procedere solere; merito primum gressuum ejus pulchritudinem miratur, id est operum constantiam, per quam exempla virtutum his, quos erudiret, volebat præmonstrare. De quibus nimirum gressibus Psalmista precatur Dominum, dicens: Perfice gressus meos in semitis tuis; id est, Dirige actus meos in angusto itinere, quo perveniatur ad vitam. Hi autem gressus sunt in calciamentis, cum iidem actus nostri iustorum, qui nos ad Deum præcessere, muniuntur exemplis. Calciamur namque ex mortuorum pellibus animalium, cum opera justitiæ, quibus priores sanctos indutos esse legimus, etiam nos imitati confidentius ac mundius viam virtutis ingredimur. De quibus calciamentis dicit apostolus, Et calciati pedes in præparationem evangelii pacis. Quicumque enim pacem evangelizat aliis veritatis, prius necesse est ipse gressus operum suorum, et exemplis præcedentium patrum ornet ac roboret; ne videlicet aliam quamlibet vivendi vel docendi viam, nisi eam quæ a patribus, immo ab ipso Domino trita est, suis sequacibus monstret; memor illius apostolici præcepti, Imitatores mei estote, fratres, sicut et ego Christi. Sic enim docens, ad illam virtutum sublimitatem ac decorem ascendit; cujus propheta et apostolus meminere, dicentes, Quam speciosi super montes, pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Filiam autem principis eam vocat, illius utique, de quo scriptum est: Omnis gloria ejus, filiæ regis abintus. Qui inter alia cœlestium donorum promissa, loquitur ei ipse per prophetam: Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis. — Notandum autem, quia beatus Hieronymus Hebraicæ conscius veritatis, contra Jovinianum scribens de filia principis, hoc in loco filiam posuit Aminadab; ubi et hunc versiculum in virgine Deo dicata, intelligi posse declaravit, dicens, Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filiæ Aminadab, quod interpretatur, populi sponte se offerentis. Virginitas enim voluntaria est; et ideo gressus ecclesiæ in castitatis pulchritudine collaudantur. Unde constat, multum errare eos, qui supra quadrigas Aminadab, super exercitum persequentium ecclesiam, vel immun-dorum spirituum, vel hominum interpretantur malorum; cum

liquide pateat de ipso principum principe, ac de electo ejus populo, debere magis intelligi.

CAP. XXIX. *Junctura feminum tuorum sicut monilia, &c.*] Solet scriptura in femoribus successionem significare propagationis. Ait enim, Cunctæ animæ, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, et egressæ de femore illius absque uxoribus filiorum ejus, animæ sexaginta sex. Unde in feminibus ecclesiæ recte propago ejus generatio spiritualis, quæ per mysterium verbi et lavacrum regenerationis expletur, accipitur. Junctura autem feminum ejus, duorum est concordia populorum, Judæi videlicet et gentilis; ex quibus una fide sociatis universalis ecclesia perficitur; atque ad finem seculi spirituali prole fœcundatur, et crescit. Quæ videlicet junctura monilibus assimilatur; quia fides catholica bonorum operum attestatione declaratur. Hæc autem monilia fabricata sunt manu artificis, quia virtutum opera, quibus ecclesia de duobus populis una construitur, ineffabili Conditoris nostri sunt largitate firmata. Ipse est enim artifex, de quo dicit apostolus, Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis; et pacem his, qui prope, quia per ipsum habemus ambo accessum in uno Spiritu ad Patrem. Et de cujus artificio mirabili Psalmista, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Cujus artificis in laudem Abraham patriarchæ meminit apostolus, dicens: Expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor Deus. Recte autem post gressus sponsæ calcia-
tos, junctura femorum collaudatur, quia per ministerium prædicantium perficitur unanima conjunctio credentium populorum. Et apte his in locis junctura femorum ad memoriam reducitur, ubi ad fidem collecta in fine Judæa consors utriusque populi, in Christo adunari promissa est. Sequitur:

Umbilicus tuus crater tornatilis, &c.] Umbilicus, qui est fragilissimum nostri corporis membrum, merito infirmitatem nostræ mortalitatis designat. Et umbilicus noster crater fit tornatilis nunquam indigens poculis, cum conscientia mortalitatis atque infirmitatis nostræ admoniti, calicem verbi salutaris proximis propinare satagimus, ut videlicet nobis misericordiam facientibus, misericordiæ cœlestis beati-

tudo recompensetur. Quod etiam de eleemosyna poculi generalis nil obstat intelligi. De qua iudex ipse dicturus est, Sitivi, et dedistis mihi bibere. Crater est enim calix major, duas habens ansas. De quo poeta,

At ubi prima quies epulis mensæque remotæ,
Et magnos crateras statuunt, et vina coronant.

Et bene crater hic tornatilis esse perhibetur. Tornatura enim cæteris ocus artificiiis vas, quod operatur, impletur; ut videlicet velocitas præstandæ pietatis, sive in eos qui terreno, seu in illos qui cœlesti poculo, aut etiam utroque indigent, ostendatur. Juxta illud Salomonis, Noli dicere amico tuo, Vade, et revertere, et cras dabo tibi, cum statim possis dare. Sed et hoc dicendum, quod supra commemoravimus, tornatura reliquis est inenarrabilior artibus, quia nimirum ex seipsa sibimet regulam profert, per quam disciplinabili rotunditate opus, quod agit, perficiat; atque ideo recte simplicitatem veraciter piæ mentis, quæ pura intentione eleemosynam facit, insinuat. Qui enim ob id siti-enti poculum tribuit, ut sibi æquus remunerator abundantiam largiatur poculi terrestris, vel ideo calicem verbi porrigit errantibus, ut sibi copia scientiæ majoris, in qua hominibus mirandus appareat, a Domino præbeatur; non hujus umbilicus crateri tornato, sed aliis ferramentis facto adæquatur, quia facere jussus opus misericordiæ, non rectam atque inerrabilem sustentandæ suæ fragilitatis mercedem a Domino, sed temporaneam requirit. Potest quoque umbilicus sponsæ crater tornatilis nunquam indigens poculis, pro eo dictus accipi, quod ecclesia, vel anima quæque sancta, quanto se fragiliorem meminit, atque ab ea, quam in futuro sperat, immortalitate atque incorruptione adhuc longe distantem; tanto solertius sese continuis verbi Dei poculis reficere, et in ejus amore calefieri curat; dicens illud Psalmistæ, Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est!

Venter tuus, sicut acervus tritici vallatus liliis.] Venter eandem, quam et umbilicus, mortalitatis nostræ conditionem designat. Nam et ipse certissimus est, ac maximus nostræ iudex imbecillitatis; qui quotidiana refectione corpus nostrum, ne deficiat, recreat, donec fiat illud quod promissum tenemus, Esca ventri, et venter escis; Deus autem et hunc

et has destruet. Venter ergo noster, sicut acervus est tritici, cum memores nostræ fragilitatis, fructus operum bonorum, quibus perpetuo reficiamur, in præsentī nobis vita præparamus. Bene autem acervum tritici, et non absolute copiam tritici dicit, ut exsurgētia in altum crementa virtutum designet. Et quoniam acervus ab imo latior exsurgens, angustior in summo fieri consuevit; recte hæc figura bonis nostris congruit actionibus, quæ quo altiores sunt merito, eo pauciores sui operarios inveniunt. Plures enim videas, qui de possessionibus suis eleemosynas præbeant indigentibus, quam qui possessa cuncta relinquant. Plures bonos conjuges, quam cœlibes. Plures corporalibus abstinentes illecebris, quam pro veritate animas ponentes. Et bene idem acervus tritici vallatus esse liliis asseveravit, ut omnia, quæ agimus, bona videndæ caritatis æternæ gratia geramus, neque aliquis in aream nostri cordis hostilibus insidiis pateat ingressus, cum universa nostra opera intuitu supernæ retributionis undique præcingimus. Possunt quoque in acervo tritici, ea quæ in pauperes Christi facimus, eleemosynarum opera intelligi; de quibus ipse dicit, Esurivi, et dedistis mihi manducare. Et bene post craterem poculis abundantem, membra sponsæ acervo assimilantur tritici, ut et post potum simul et panem pauperibus eam dare signetur. Quod quidem de spirituali et de corporali refectione valet accipi, id est, de his quibus errantis proximi mentem instruimus. Nam et ipsa spiritualis instructio in quibusdam poculum, in quibusdam verbis habere panem vitæ cognoscitur. Habet enim poculi similitudinem in apertis, panis autem in mysteriis. Poculum porrigit in his, quæ facillime, mox ut audiuntur, intelligi queunt, neque aliam expositionem requirunt, ut est illud, Non occides, non furtum facies, non falsum testimonium dices, et diliges proximum tuum sicut teipsum. Tribuit panem, cum ea suis auditoribus verba committit, quæ difficiliora intellectu, sicut cibus in viscera nostra mandendo, ita ad interiora nostri sensus exponendo perveniunt; qualis est tota carminis hujus series, quale illud legis, Memento ut diem sabbati sanctifices, ubi mystice admonemur, ut lucem gratiæ spiritualis, in qua nobis sola vera est requies, sanctificemus; id est, sancto et casto in corde, ut accipimus in die redemptionis, semper intemeratam custodiamus. Hæc ergo et hujusmodi verba, ad quorum

intelligentiam cum labore expositionis attingimus, acervo tritici recte comparantur, qui non parvo labore molendi, serendi, coquendi atque mandendi ad usum nostræ refectionis perducitur. At planiora crateri nunquam poculis indigenti merito conferuntur; quia et abundant in scripturis aperta Dei præcepta, sive promissa; et hæc, sicut potus sine mora, vel labore bibi, ita mox audita possunt intelligi, atque intellecta ad augmentum nostræ salutis, quasi in ventre memoriæ, servari. Potest in sponsæ, immaculatus divini fontis uterus, de quo in novam renascimur creaturam, aptissime figurari. Qui sicut acervus est tritici, vallatus liliis, quia nimirum omnes, quos in Christo regenerans consecras, bonis insistere operibus, et hoc solo gloriæ cœlestis intuitu docet. Sicut acervus est tritici, quia eos, quos abluit, a peccatorum omnium paleis emundat, et per secundam generationem illi conformes facit, qui de semetipso ait, Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Vallatus est liliis, quia quos ab implicamentis peccatorum, cum quibus carnaliter nati erant, absolvit, hos etiam charismatum ornat et confirmat luce cœlestium.

Duo ubera, &c.] Diximus abundanter de hoc versiculo supra, sed nunc paucis commemorandum, quod recte post ventrem, sponsæ ubera commendet, quia nimirum sancta ecclesia parvulis suis, quos de sacrosancto aquæ salutaris utero in Christo generat, lac de nutrimento neophytorum doctrinæ mollioris immulget, donec eos paulatim ad percipiendum panem sapientiæ sublimioris erudiat. Ubra ergo ecclesiæ sunt illi, qui parvulos ejus, hoc est, nuper in fide renatos, instituunt. Quæ bene cum additamento duo esse memorantur; quia ex duobus nimirum populis, Judæorum scilicet et gentium, fons salutaris, quos abluit, et cœlesti mysterio parit, colligit. Bene duobus hinnulis capreæ comparantur, quia ex eloquiis utriusque testamenti sumunt veri doctores, quod prædicant. Bene iidem hinnuli gemelli esse perhibentur, quia ipsa testamenta uno eodemque sunt edita auctore; ab illo videlicet, de quo Ecclesiastes ait, Verba sapientum sicut stimuli, et quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt a pastore uno. Duo

sunt ergo ubera sponsæ, sicut duo hinnuli gemelli capreæ, quia doctores neophytorum non sua propria illis prædicant, non adulterant verbum Dei; sed sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquuntur, Ipse est pastor unus, qui de duobus ovium gregibus unum implet ovile; cujus accensa desiderio superius sponsa clamat, Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie. Ipse magister unus magistrorum, quia discipulis suis, nostris autem magistris, præcepit dicens: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, docentes eas servare omnia quæcumque mandavi vobis. Cui etiam capreæ nomen jure ascribitur, quia videlicet mundum est animal, visu et cursu insigne, ungulam findens, et ruminans, et quod ut omnia munda quadrupedia cornibus armatum. Si enim hujusmodi naturæ sancti merito aptantur, quia et fissam habent ungulam in discretionem boni et mali, et ea quæ discernant a malis, bona suaviter loqui, ac velut ruminare consueverunt, qui oculos sibi cordis longe dirigere, id est, ad speculanda de terris cœlestia bona didicerunt; qui cursu proprio virtutum callem alacrius penetrare desiderant, qui munditiam mentis et corporis, per gratiam sui Conditoris sese accepisse lætantur, qui fiducia fidei, adversus mundi hujus fortitudinem erecti Deo dicere solent, In te inimicos nostros ventilabimus cornu; quanto magis ipsius significationi, hujus natura convenit animantis, qui hæc eadem virtutum dona, et in se cuncta possidet, et illis secundum mensuram suæ donationis tribuit?

Collum tuum sicut turris eburnea.] Quia per collum, et vox et loquela procedere, et esca, per quam omnia corporis membra reficiunt, solet intrare; merito per collum, sicut ut supra admonuimus, doctorum forma designatur, qui totum corpus ecclesiæ et voce exhortationis confirmant, et vitæ alimoniis recreant. Quod videlicet collum, sicut turris est eburnea; quia doctores, et ornatum sanctæ Dei civitati, id est, ecclesiæ præstant et robur et pulchritudinem suæ vitæ. Quia huic mundo jam mortui esse probantur, cunctis se videntibus velut ebur ostendunt; et civitatem Dei, quasi turris eminens atque inexpugnabilis ab universorum hostium incursione defendunt. Cum enim dicunt, quia arma militiæ nostræ non carnalia, sed

potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem, extollentem se adversus scientiam Dei, quasi turrem se in munimentum sanctæ civitatis positos esse comprobant. Et cum idem Paulus suam suorumque cooperatorum vitam describens ait, Ego enim per legem, legi mortuus sum, ut Deo vivam, Christo crucifixus sum; cruci ebore sibi qualitatem, id est, ossis mortui quidem, sed præcipua pulchritudine insignis inesse significat.

Oculi tui sicut piscine in Esebon, &c.] Iidem sancti prædicatores, qui ob alimentum verbi, collo erant sponsæ comparati, designantur etiam in oculis; hoc inspectionem arcanorum, quæ in occulto discunt ipsi, ut ea possint in aperto proloqui, et per ea quæ secreta meditatione perceperunt, manifestum sanctæ ecclesiæ nutrimentum docendo ministrent. Hi autem oculi recte piscinis adæquantur in porta civitatis Esebon constructis. Quam etiam civitatem ob incolarum abundantiam, filiam multitudinis appellat; quia sicut eadem piscine confluentibus ad se civibus, continuam solebant præbere aquarum copiam; ita prædicatores fluentia doctrinæ suis auditoribus præbere non cessant; quibus scilicet fluentis tantum ipsi intus semper adimplentur, quantum piscine venis viventium abundant aquarum. Concinit autem his piscinis illa quondam famosa Hierosolymis probatica piscina, in quam descendente secundum tempus angelo movebatur aqua, et qui primis e languentibus descendisset, unus sanabatur; quia nimirum unus Deus, una fides, unum baptisma; quod descendente in fontem vitæ Spiritu Sancto, unum fidelium populum abluit charismate secundæ regenerationis, quæ bene probatica piscina, id est, pecualis dicitur, juxta literam scilicet indicans, quod hostiæ in ea a sacerdote lavari solebant; typice autem exprimens, quod in aquis regenerationis ablui decet eos, qui ad sanctum altare producendi, et in hostiam sunt Deo offerendi. Apte vero Esebon in typum ecclesiæ ponitur, sive propter nomen, quia cingulum mœroris interpretatur, seu quia quondam fuit Seon regis Amorreorum; et illo occiso, tentata est a filiis Israel. Constat enim, quia ecclesia quondam mancipata erat imperio diaboli, regis videlicet omnium iniquorum; sed excluso atque renuntiato, facta est civitas sui Redemptoris. Et nunc nomen ecclesiæ, quæ

prius gentilitas vocabatur, accepit; cum pro lasciva fluxaque lætitia seculi hujus cingulo mœroris saluberrimi se constrinxit. Cingulo videlicet, ut lumbos suæ mentis ab immunditia omni cohiberet; cingulo autem mœroris, ut a temporalibus gaudiis externa prorsus et aliena effecta, fiducialibus fixa in cœlis, gaudia se accepturam esse speraret. Hæc autem civitas, id est, ecclesia, quæ et filia multitudinis, ob abundantiam concurrentium ad fidem populorum, vocatur, habet in porta sua piscinas, quibus oculi assimilantur sponsæ, quia nemo potest eam ingredi, qui non prius aqua doctrinæ salutaris aspersus, qui non lavacro undæ regenerationis emundatus, qui non potu vivifici fontis fuerit consecratus. Quod apertissime et pulcherrime figurabatur in tabernaculo vel templo Salomonis, in quorum introitu labrum vel mare æneum erat positum, ubi ingressuri sacerdotes, manus suas pedesque lavarent; certi utique causa mysterii, quia lavacrum nobis doctrinæ cœlestis, quia fontem regenerationis Dominus procuraret; quo initiati, vel præsentis societatem ecclesiæ, vel mansionem æternæ domus ejus, quæ est in cœlis, possemus ingredi.

Nasus tuus sicut turris Libani, &c.] Quia per nasum odores solent fœtoresque discerni, dispensatores verbi Dei, qui supra certas ob causas mulieribus collo et oculis ecclesiæ fuerant designati; nunc etiam causa saluberrimæ discretionis, quæ a patribus mater esse virtutum probatur, designatur in naso; quia nimirum quasi per olfaciendi officium cæteris amplius, dignoscere sufficiunt, in quibus actibus sive sermonibus bonus odor Christi flagret, quive lethiferum pravitatis exhalent fœtorem. Nam et multum sollicita, sive doctor, seu quisque fidelis discretionem opus habet; ne si forte vitia sub virtutum habitu pallient, ne quid lupinum sub veste gerant ovina, ne astutia prudentiæ, ne tenacitas parsimoniæ, ne vindicandi libido justitiæ, ne duritia fortitudinis, ne assumpta specie constantiæ pertinacia stultorum fallat. Unde recte doctores, recte quique electi, qui hanc acceperunt a Domino gratiam, ut odores virtutum a putoribus valeant discernere vitiorum, sicut turris esse dicuntur Libani, quæ respicit contra Damascum; quia eminentissimum in sancta ecclesia locum tenent, et cautissimo semper oculo mentis adversum insidias antiqui hostis invigilant. Libanus etenim mons, quia

Dominum Salvatorem et ecclesiam ejus signet, jam sæpe dictum est. Econtrario autem Damascus, quia civitatem diaboli, id est, reprobam vel angelorum vel hominum multitudinem figuraliter indicet, luce clarius est. Erat enim hæc metropolis Syriæ totius, et reges habens impiissimos ac fortissimos; qui ut merito diaboli typum portarent, crebra Dei populo bella et captivitates inferebant, quæ manifeste tentationes atque insidias diaboli, quibus ecclesiam indesinenter impugnat, figurarent. Sed et hoc quod Damascus, sanguinis potus, sive sanguinis oculus dicitur, congruit eorum significationi, qui illecebris carnis delectantur, et sanguinis; in quibus et ipsa sanguinis effusio, quæ innocentibus infertur, annumeratur. Congruit et dæmonum perversissime intentioni, qui spiritualiter nos trucidare, et vitam nobis æternam, quam habemus in Christo, tollere laborant. Contra quos utrosque Psalmista Dominum precatur, dicens: Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ. Quicumque enim stabilitus fortiter in Christo, sedula se suosque cautela circumspicit, ne hujusmodi bellis, quæ sive palam per homines, seu per diabolum occulte ingeruntur, superari valeant; merito talis nasus appellari potest sponsæ Christi, et esse similis turri, quæ ad prospectum Damasci in Libano, sit monte constructa; quia discernendi peritus, ac vita sublimis, continuis procurat excubiis, ne quando ecclesia repentinis malorum incursionibus turbetur.

LIBER SEXTUS.

Caput tuum ut camelus, &c.] In capite sponsæ recte mens accipitur animæ fidelis; quia sicut capite reguntur membra, ita cogitationes mente disponuntur. Unde etiam ipsæ cogitationes, quæ innumerabiles omnibus horis ac momentis humana de mente prodeunt, apte figurantur in comis. Quod autem de una anima electa dicitur, hoc de tota ecclesia intelligendum prudens lector meminerit; quia etsi meritis differt multitudo credentium, unum tamen cor et animam habet, in quantum una eademque fide, spe, ac dilectione omnes ad superna atria anhelant. Narrat autem scriptura, quæ Helias

in monte Carmelo flexis genibus oraverit, et post longam siccitatem, a Domino pluvias impetraverit. Unde caput sponsæ, ut Carmelus est, quia corda electorum, et sublimia sunt per conversationem, et Domino in se ascensum præbent per quotidianos virtutum profectus. Helias namque Deus Dominus dicitur, qui in his orat Patrem, et velut arentibus arvis pluvias de cælo evocat; quia hæc ad orandum Deum invisibiliter accendit, et per eorum preces ac merita, sæpius mundo periclitanti sua dona largitur. Nomen quoque Carmeli, quod interpretatur scientia circumcisionis, capiti sponsæ, id est, menti ecclesiasticæ convenit, quæ bene novit non se in carnali, sed spirituali circumcisione debere gloriari; de qua et apostolus ad Galatas multa disputat, et propheta docet, dicens, Circumcidimini Domino, et auferte præputia cordium vestrorum. Hanc habere scientiam Judæi detrectabant, cum de sola sibi, quæ foris est, circumcisione plauserant. Et propterea caput, ut camelum habere nesciebant; quia mentem in infimis, et in carnis gloria posuerant. Unde merito voce beati protomartyris Stephani objurgantur, dicentis: Duri cervice, et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto restitistis. Et comæ, inquit, capitis tui, ut purpura regis juncta canalibus. Comæ capitis sponsæ, ut diximus, cogitationes sunt animæ fidelis; purpura autem regis, Dominicæ passionis imitationem significat, cui jure coma capitis sponsæ confertur; quia omnis electorum cogitatio fidei sanctæ crucis munitur, universa cordis eorum intentio ad patiendum pro Domino, ut cum illo resuscitari mereantur, prompta existit. Quod autem purpura eadem vineta canalibus dicitur, vel ita accipiendum est, quod fucata jam vellera, priusquam nentur, in canalibus distincta serventur; vel quæ misso in canalibus sanguine muricis, lana ipsa fucanda est, ibidem per partes distincta, et singillatim vineta tingatur. Incisi enim ferro murices, id est, cochleæ maris, quæ et conchyliæ vocantur, lachrymas purpurei coloris emittunt. Quibus collectis tinctura purpurea conficitur. Quod utrumque unum eundemque sensum mystice gignit. Canalis quippe, qui purpuram regis suscipiunt, præcordia sunt fidelium Christi; lana autem, quæ ob id accipiendum colorem purpureum in canalibus vineta mit-

titur, ut post tincturam in ornamentum regis assumatur, ipsa est humilitas, mitissima ac blandissima conscientiae fidelis, quæ per passiones et opera justitiæ in æterni regis habitum proficit. Quotquot enim in Christo, inquit, baptizati estis, Christum induistis. Hæc autem lana vincta canalibus, purpureo colore fucatur, quia fixa et quasi religata in corde electorum virtus humilitatis continua Dominici cruoris memoria ad tolerantiam tribulationum temporalium animatur, per quam ad consortium possit regni pervenire Dominici. Quod autem diximus vinctam canalibus purpuram, ita posse intelligi, quod fucata jam murice, idonea vellera, priusquam in fila deducantur, in oculis distincta custodiantur, ad figuram altioris pertinet virtutis; quia scilicet eorum exprimit humilitatem, qui ita jam sunt pro Domino crebris tribulationibus exercitati, ut constet eos nullis adversitatum pressuris posse superari. Aiunt enim, perfectam purpuræ tincturam nullo unquam sole, nulla aquarum aspersione pallescere; ac semel acceptum purdurare fucum solere. Comæ igitur capitis sponsæ, ut purpura sunt regis vincta canalibus, cum cogitationes devoti Deo cordibus præparatæ etiam existunt ad moriendum pro Christo, ut mereantur regnare cum eo; quam videlicet purpuram prolatum e canalibus in summi regis faciunt ornatum, cum data occasione patiendi, quid in eo corde gesserint, ostendunt, fortiter ob gloriam sui Redemptoris, et adversa quæque seculi, ipsam quoque, si contigerit, mortem subire parati. Quod bene in Actibus Apostolorum, Lydia illa purpuraria figurabat, quæ cum fuisset timens Deum, prima cum domo sua prædicante in Macedonia Paulo, credidit, et baptizata est; eumque et prius sibi verbum fidei prædicantem, et postmodum ab infidelibus verbera et carceres et vincula perpressum suo recepit hospitio. Designabat namque et arte et credulitate et obsequio suo ecclesiam de gentibus, quæ imbuta confessione Dominicæ passionis, et ipsa pro hac sanguinem fusura, et expulsam ab infidelibus doctrinam apostolorum intimo esset corde receptura.

Quam pulchra es, &c. !] Supra in laude sponsæ dicitur, *Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Hierusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Ibi ergo cum pulchritudine

et decore, terribilis ut acies ordinata dicitur; hic pulchra et decora in deliciis esse perhibetur. Quantum vero ad humanam consuetudinem, difficile est unam eandemque personam et in deliciis ducere vitam, et terribilem esse ut aciem castrorum ordinatam; quia nimirum deliciae mentem, quam molliunt, bellicis rebus intendere non sinunt. Sed ubi spirituales sunt deliciae, id est, ubi desiderium aeternae dulcedinis fauces replet animi, ibi terribilis fit hostibus anima spiritualibus, eorumque tela omnia quasi acies castrorum ordinata elidit; immo quo tenacius saporem internae satietatis percipit, eo terribilior existit eis, qui supernae gloriam dulcedinis, ad quam creati sunt, amaritudine superbæ tyrannidis funditus perdiderunt. Et bene cum sanctæ animæ amator suus dixisset, Quam pulchra es, quam decora! id est, quantum ex fide et opere perfecta; continuo subdidit, Carissima in deliciis. Convenit namque, ut carissima sit Domino anima, quæ cœlestibus cernitur vacare deliciis; quia nimirum quanto amplius mens pura cibum vitæ degustat, tanto majore illius caritate ignescit; et quo ardentius superna diligit, eo perfectius ab ipso supernorum bonorum auctore ac largitore diligitur. Charisma est igitur Domino anima sancta in deliciis, quia dum internæ gaudia refectionis ardentem esurit, amor in ea sui Conditoris augebit. Et quoniam hujusmodi anima non parum etiam in certamine vitæ præsentis prægustat gaudia futuræ retributionis, recte subditur:

Statura tua assimilata est palmæ, &c.] Statura quippe ecclesiæ, rectitudo est bonæ operationis ejus; quia ad terrenam concupiscentiam incurvari despiciens, totam se ad cœlestia promerenda sustollit. De qua monet apostolus dicens, Vigilate, state in fide, viriliter agite. De qua et ipse Dominus, Ego Dominus, qui erui vos de servitute, qua opprimebant vos Ægypti, ut incederetis recti. Palma autem manus victricis ornata est. Sed et apud antiquos, quicumque in certamine vicissent, palma coronabantur. Statura ergo sponsæ assimilatur palmæ, cum erecta in amorem supernorum omnis intentio fidelium, meditatur interim in acie consistens brævium illud, quo victrix finito agone donanda est. Item, quia palma inferioribus aspera videtur, in summo autem pulchritudinem, et fructus suavitatem ostendit; merito huic statura

assimilatur ecclesiæ, sive animæ cujusque fidelis, quæ asperos pro Domino portat in terra labores, sed mercedem a Domino gratissimam se accipere sperat in cœlo. Aspera est palma juxta terram, quia persecutionem patiuntur propter justitiam electi. Pulchra est et dulcis in summo; quia gaudent in pressuris, et exultant; scientes, quoniam merces eorum copiosa est in cœlis. Item quod palma diuturnis est vestita frondibus, et folia sua sine successione conservat, quis non videat, quia typum teneat staturæ fidei, quæ variante statu seculi labentis, eadem semper verba rectæ confessionis, quasi folia nunquam reditura, lapsura retinet? et eandem operum perfectionem, quæ ab initio cœpit, quasi decorem palmarum usque ad finem seculi in electis suis intemerata custodit? Et ubera, inquit, tua botris. Ubera, ut sæpe dictum est, ecclesiæ sunt doctores, cum lac primæ eruditionis parvulis Christi ministrant. Sed eadem ubera botris assimilantur, cum ipsi doctores eis, quibus prima incarnationis ejus sacramenta commiserant, etiam divinitatis, qua æqualis est Patri, arcana revelant; et qui antea dixerant, Nil judicamus nos scire inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum; iidem postmodum fortiora capientibus dicunt, Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Vel certe ubera ecclesiæ assimilantur botris, cum magistri veritatis uno eodemque tempore et magna magnis auditoribus scripturarum sacramenta, vel præcepta aperiunt; et parvulis sensu, quæ capere possunt, vitæ alimenta committunt. His dicentes, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata; non homicidium facies, non adulteraberis, non facies furtum, non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum et matrem tuam; et diliges proximum tuum sicut teipsum; illis autem, Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et cætera hujusmodi. Sed et hæc ubera adæquantur botris, quia dicit apostolus, Sive enim mente excedimus, Deo; sive temperantes sumus, vobis. Uberum namque officium gerunt, cum sua dicta infirmis, prout audire valent, temperant; conferuntur autem botris, cum mente excedentes, ad sublimia inebriantur ab ubertate domus Dei; illius videlicet domus Dei, quæ non manufacta, sed est æterna in cœlis. Verum quia sancti qui-

que, omne quod bonum habent, hoc superna gratia largiente perceperunt; recte subditur,

Dixi, ascendam in palmam, &c.] Sola namque causa est, ut ubera ecclesiæ botris adæquentur, quia Dominus in eam ascendere, suaque eam gratia donare dignatus est. Ut enim doctores et humilia parvulis, et sublimia prædicent perfectis, ut et condescendant, ac temperantes sint rudibus, et ipsi in contemplatione cœlestium sublimiter debriantur, non hoc sui meriti, sed est doni cœlestis. Dictum est autem supra de Domino, Dilectus meus descendit in hortum suum; et nunc ipse dicit, Ascendam in palmam. Eadem autem ecclesia, sive anima perfecta, hortus Domini, quæ et palma est. Sed distat inter ascendere et descendere Dominum in illam. Descendit namque in illam, dum cœlestem ei gratiam desuper mittit; quia ut ipsa cœlestis possit effici, atque ad superna transferri. Ascendit vero in eandem, cum cognitionem suæ majestatis fidelibus magis magisque revelat, cum amorem patriæ cœlestis proficientibus eis, quasi quibusdam gradibus ad alta tendentibus inspirat; cum eis, quibus prius dicebat, Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Quia servi inutiles sumus, potiora donans adjecerit, Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos. Et iterum: Ite nuntiate fratribus meis. Descendit ergo in hortum suum Dominus, cum cœlestia dona fidelibus largitur. Ascendit in palmam, cum augmenta virtutum proficientibus eisdem electis suis, donec eos ad perfectum provehat, dignanter impendit. De quibus virtutibus apte subjungitur:

Apprehendam fructus ejus.] Apprehendit namque virtutes animæ fidelis, ut eas saluberrimo suæ compunctionis attactu, ampliori semper benedictione fœcundet. Possunt etiam fructus palmæ, singuli quique electorum accipi, quos Domino ecclesia, palma videlicet sua gignit. Quos nimirum fructus apprehendit, cum suos in fide sua et dilectione confortat, et ne unquam possint deficere, sua illos ad perfectam vitæ maturitatem protectione tutatur. Juxta illud Psalmistæ: Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, et dextera tua suscepit me. Potest autem in eo quod sequitur, Et erunt ubera tua sicut botrus Cypri, etiam hoc intelligi, quod hi, qui parva

quæ norunt, benevole ac simpliciter annuntiare proximis, non negligunt, interdum potiori sapientiæ munere debriuntur; et hoc ascendente in palmam Domino, ac fructus ejus apprehendente; quia nisi ejus gratia profectum nobis tribuerit, nisi corda nostra illius gratia munierit, nec magna habere, nec parva bona valemus. Apte autem palmæ nomine, etiam victoriosissima valet crucis arbor designari, cui jure statura sponsæ assimilatur; quia sancta ecclesia per passionem sui Redemptoris, ut recta et stabilis et immobilis consistere possit, erigitur. Jure huic comparatur, quia et qui Dominicæ incarnationis tempora præcesserunt, sancti mysteria passionis ejus vel prophetando, vel etiam patiando signabant; et nostri temporis sancti eundem sacrosanctæ passionis triumphum, omnes quidem credendo ac confitendo, plurimi autem etiam moriendo clarificant. Quod autem ait sponsus, Dixi, ascendam in palmam, apprehendam fructus ejus; illo ævo congruit, quando Salomon hæc canebat, cum se Dominus crebris prophetarum vocibus promitteret ad redemptionem generis humani in carne venturum; cum se ascensurum in arborem prædicaret, sponsæ suæ moriens, destructo mortis imperio ad vitam victor rediret. Fructus autem palmæ, quos se apprehensurum dixit esse, posteriores sunt gloriæ, quæ crucis sequebantur ascensum. Hoc est claritas resurrectionis et ascensionis ejus ad cælos, adventus Sancti Spiritus, et salus mundi credentis. Cui sensui convenit apte quod sequitur:

Et erunt ubera tua, &c.] Quia nimirum ipsi primi doctores ecclesiæ, id est, apostoli completa passione ac resurrectione ejus, majorem multo, quam eatenus habuerint, scientiam doctrinæ salutaris acceperunt, cum apparens post resurrectionem aperuit illis sensus, ut intelligerent scripturas; cum misso desuper Spiritu, notitiam illis omnium tribuit linguarum; quando ab iridentibus falso dictum est, Quia musto pleni sunt isti. Sed illi veraciter sicut botri vineæ erant affecti, quia spiritualium erant charismatum gratia refecti; completa veraciter sententia, qua dicebat, Quia vinum novum in utres novos mittendum est, et ambo conservantur. Utrique autem sensui congruit apte quod sequitur:

Et odor oris tui sicut malorum, &c.] In odore quippe oris, fama bonæ locutionis; in gutture vero, ipsum vocis Deo

deditæ officium. Utrumque autem in ecclesia catholica, utrumque in anima quaque electa laude dignum est; quia et vox ipsa, quæ præsentibus instruit, et fama loquelæ, quæ ad absentes, sive per literas, sive per eos qui audire, pervenit, plena esse probatur virtutis et gratiæ. Quod autem odorem oris et gutturis sponsæ malis ac vino comparat optimo, ita potest distingui; quod mala totam vim in ipsa novitate retineant, vinum vero, pretium de vetustate consequatur. Ideoque recte utrique huic speciei vox ecclesiæ loquentis, et fama conferatur, cujus et principium et perfectionem constat esse mirandam. Item quia major est virtus et fragrantia vini optimi, quam malorum; recte dicitur, Et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum quasi vinum optimum, præstat gratiæ malorum. Tantum præsens allocutio sanctæ Dei ecclesiæ præcellit famæ, quam de illa potest audientium sermo disseminare. Hactenus autem dicta laude sponsæ, ubi ad hoc ventum est, ut guttur ejus, sicut vinum esse optimum diceretur, rapuit illa verbum de ore sponsi, et ipsa hoc potius magno ducta amore compleri satagit. Intellexit namque, quia vocabulo vini optimi verbum designaret evangelii, in quo solo salus esset æterna credentibus, et ait :

CAP. XXX. *Dignum dilecto meo ad potandum, &c.*] Vinum, inquit, optimum, cui guttur meum comparavit, dignum est ipsi dilecto meo ad potandum; quia verbum evangelii, quod in ore meo ponere dignatus est, tantæ est sublimitatis, quæ non per alium quempiam, quam per ipsum dilectum suum sponsum ac Redemptorem meum mundo debeat prædicari. Ipse quippe primus in carne apparens per mysterium regenerationis humano generi iter cœleste aperuit, ipse sacramentum suæ passionis, resurrectionis, ascensionis, quo mundus salvaretur, prius prædicavit, ac deinde prædicandum suis fidelibus reliquit; ipse calicem salutaris putavit, ac sic potandum ecclesiæ porrexit. Neque absurde positum debet videri, quod dicitur, Labiisque et dentibus illius ruminandum, cum de vino dicatur. Constat autem, quia ruminatio cibo potius quam poculo convenit. Figure enim loquens, labia dilecti, et dentes appellat doctores sanctos, ut supra probatum est; quia vinum optimum, quod ipse potavit, ruminant, cum verbum gratiæ, quod docent, crebro mediatu scrutari, ac sibi-

met alterutrum conferre lætantur. Quidam hoc responsum ecclesiæ ad sermonem Domini ita subillatum intelligunt, ut cum ille laudans eam, dixisset, guttur tuum, id est, suavitas tuæ confessionis, quasi vinum optimum; statim ipsa annuens verbis ejus adjiceret, Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ruminandum. Ac si aperte diceret, Jam multum cupio, ut dilectus meus solerti examine affectum ac sinceritatem mentis, quam erga eum habeo, dijudicet. Confido enim, quia etsi tanta hanc discussione examinet, quanta examinare solet potum sive cibum, quia hunc sollicitus gustare vel masticare studuerit, jam dignam eam suis laudibus comprobabit. Hinc enim primus ecclesiæ pastor interroganti se Domino respondit, Tu scis, quia amo te. Et iterum: Tu omnia scis, tu scis quia amo te. Cui videlicet dilecto adhuc ex magno ejusdem caritatis ardore subjiciens, ait:

Ego dilecto meo, &c.] Ego dilecto meo, et non alteri. Cui totum meæ servitutis ac devotionis munus impendo. Et ad me conversio ejus, ut et me interim mortali in vita, ne laborando deficiam, ne lampadas absque oleo; id est, ne bona opera sine caritate feram, præsentia sui semper respectus adjuvet, et in finem ad immortalia secum gaudia thalami cœlestis introducat. Potest hoc quod ait, Et ad me conversio ejus, ex synagogæ specie, hoc est, plebis illius quæ incarnationis ejus tempora præcessit, specialiter prolatum intelligi. Quæ cum eum superius spondentem audisset, Dixi, ascendam in palmam, apprehendam fructus ejus; id est, ascendam lignum crucis, in quo moriar, et resurrectionis fructus capiens, credentibus eos qui ad vitam æternam nutriantur, præbebo; merito gratulabunda protestatur, Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus; ea videlicet, ut qui invisibili mihi præsentia semper adesse consueverat, ipse in mea quoque mihi natura et habitu apparere dignetur. Utriusque autem temporis amatoribus conveniunt apte, quæ sequuntur:

Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, &c.] Nam et priores sancti plurimum desiderabant venire Dominum ad salutem generis humani. Unde et precantes aiunt, Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos. Desiderabant illum egredi in agrum, id est, eum qui invisibilis erat apud Patrem, mundo apparere visibilem; juxta illud Abacuc, qui more prophetico

futura quasi jam facta canebat, Existi in salutem populi tui, ut salvos facias Christos tuos. Optabant et ipsi egredi cum illo in agrum, ut gratiam evangelii, quam a longe aspicientes et salutantes, venturam prædicabant, præsentem seculis nuntiarent. Cupiebant cum illo in villis commorari, hoc est etiam paganis verbum fidei committere. Quis enim nesciat paganos Græce, a villis nomen trahere; eo quod longe sint a supernæ civitatis habitatione, vel etiam cognitione remoti? Quid autem putas Esaias, Hieremias, Johel, et cæteri prophetæ, qui ante dispensationem futuri in carne Christi prophetantes, tot pro ejus præconiis adversa pertulerunt, quanta agerent, si eos cum ipso in carne vivere contigisset? Ea quoque quæ sequuntur, non pauca fidelibus antiquorum sanctorum votis vultum decenter aptantur. Sed et nostri temporis ecclesia pari fervens affectu, merito proclamat, Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum. Qui assumptum pro mea sospitate hominem elevans, ad cœlos in Patris dextera collocasti, rogo per divinæ præsentiam gratiæ, ad me crebrius venire digneris. Agrum quidem meum, in quo bonum semen sevisti, excolere iubes, id est, in mundum universum, evangelium, quod dedisti, prædicare præcipis; sed quia sine te nil possum facere, obsecro, mecum egrediaris in agrum; id est, ubicumque locorum me verbum prædicare vis, cooperator mihi et adjutor existas. Legimus ipso dicente, Quia adveniente die judicii, duobus in agro operantibus unus assumetur, et alter relinquetur. Assumetur autem ille, qui Domino cooperante agrum vel sui vel fraterni cordis excolebat; qui vero fructus vel doctrinarum vel actionum bonarum a sese habere confidebat, merito relinquetur ab eo cujus auxilium flagitare neglexerat. Commoremur in villis, etiam exterorum corda docendo adeamus; neque hæc transeundo visitemus, sed hactenus in his commoremur, donec ea de paganis urbana, de exteris ac peregrinis domestica nobis, immo propria reddamus.

Mane surgamus ad vineas, &c.] Sic commoremur in villis, ut ad excolendas quoque vineas surgamus; sic in his qui jam ad fidem conversi sunt, in mansionem faciamus, ut etiam alios, in quibus manere possimus, evangelizando acquirere curemus. Et bene dictura, Surgamus ad vineas; præmisit,

Mane. Mane enim dicit ipsum veræ lucis exortum, per quem de potestate tenebrarum mundus ereptus est. Mane ergo, inquit, surgamus ad vineas. Ac si patenter dicat, quia noxiam priscae infidelitatis abscessit, quia lux evangelii coruscantis jam apparere incipit, surgamus, quæso, ad vineas, id est, ad ecclesias per orbem Deo instruendas operam demus.

Videamus si floruit vinea, &c.] Floret vinea, cum ecclesia prima fidei et confessionis, prima rudimenta percipit. Flores autem fructus parturiunt, cum fides et confessio sanctorum prompta efficitur, ad exercenda etiam opera justitiæ, ne fides eorum sine operibus otiosa inveniatur esse, vel mortua. Florent mala punica, cum hi qui in fide et recta operatione profecerint, desiderium patiendi pro justitia percipiunt. Mala enim punica, quia sanguinei videntur esse coloris, apte passionem, vel Domini Salvatoris, vel fidelium ejus figuraliter exprimunt. Recte autem in singulis his sponsa dilecti sui præsentiam requirit, dicens: Egrediamur in agrum, commoremur in villis, surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, et cætera; quia nullatenus ecclesia, vel ad bene operandum egrediendo procedere, vel in exercitio bonæ operationis persistendo commorari, vel salutem ac propositum bene agendi assurgere, vel animas auditorum suorum, quantum profecerint, discernere sufficit, sine ejus gratia, qui cælum ascensurus promisit, Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Quod si hæc a persona antiquorum justorum dicta accipere voluerimus, potest appellatione mane, ubi ait, Mane surgamus ad vineas, ipsum Dominicæ incarnationis tempus designatum non incongruenter intelligi. Desiderabant enim multi prophetæ et justi videre tempora quæ apostoli viderunt. Cupiebant usque ad novam adventus illius lucem, si posset fieri, in carne perdurare, ut possent ipsius in carne docentis, et auscultare sermones, et adhærere promissis, ipso præsentem in carne de ipso postea credituris facere sermonem. Cætera eodem quo superius sensu possunt accipi, Ibi dabo tibi ubera mea; ibi videlicet, ubi ad videndas vineas et mala punica, si florerent, aut fructus parturiant, venerimus. Ubra autem ecclesiæ doctores constat esse parvulorum illius; quæ nimirum ubera Domino dat, cum in ejus obsequium prædicato-

rum suorum, et facta exhibet et verba; ut sicut parvulos sedula intentione lactare solent nutrices, ita illi taliter se agere studeant, quatenus aspectu pariter et auditu, hi qui rudes sunt adhuc, in Christo proficere valeant, atque ad robur usque spiritualis pertingere juventutis; dignique fiant, quibus beati Joannis voce dicatur, Scripsi vobis, juvenes, quia fortes estis, et verbum Dei in vobis manet, et vicistis malignum. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Recte autem ecclesia, cum deprecata esset Dominum, dicens, Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, et cætera quæ sequuntur; ita conclusit, Ibi dabo tibi ubera mea. Ac si aperte diceret, Idcirco te tantopere deprecor, ut spiritualem mecum inecas laborem, quo et novos tibi populos semper acquirere valeam, et eos qui jam acquisiti sunt quomodo se habeant, quantum in fide profecerint, discernere sciam; quia parvulorum pædagogos meorum diligentissime tibi mancipare contendo, ita ut nulla eis, nisi quæ ipse jussisti, vel exemplo, vel verbo sequenda præmonstrem. Ad quæ ubera pertinere se noverat ille, qui ait, Facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos, ita desiderantes vos. Dedit hujusmodi ubera dilecto suo, et non alteri cuiquam sponsa, cum audiens ab ipso, Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus, in quod assumpsit eos, continuo jussis obtemperare curavit.

Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris.] Portæ Christi et ecclesiæ sunt iidem doctores, qui et uberum vocabulo fuerunt expressi. Qui, ut sæpe dictum est, ubera sunt; quia lactant parvulos ejus et infantes; crebra agentes industria, ut etiam ex eorum ore laus Domino perfecta promatur. Portæ sunt autem; quia quos crudiunt, per ministerium verbi et regenerationis, in habitationem sanctæ civitatis introducunt; de quibus Psalmista, Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Unde et in Apocalypsi de eadem civitate Joannes ait, Et habebat murum magnum et altum, habens portas XII; quia nimirum primi ecclesiæ doctores, id est, apostoli duodecim sunt electi. In hujusmodi ergo portis, mandragoræ dederunt odorem, cum apostoli eorumque successores spiritualium ex se virtutum famam longe lateque sparserunt. Merito ergo ibi venire Dominum

deprecatur ecclesia, ad auxilium cœlesti ferendum prædicationi, ubi ipsos prædicatores præcipuis novit fragrare virtutibus. Sed et quisque alias mandragoræ naturas, quotve medicamentis congruat, diligentius exquisierit, profecto inveniet, quia significandis fidelium virtutibus convenienter aptatur. Est enim herba aromatica, habens radicem, formæ humani corporis simulantem; mala vero suaveolentia in magnitudine mali matiani. Unde et eum Latini, Malum terræ vocant. Habet autem hujusmodi virtutem, ut per eam somnus frequenter accersatur, ubi vigiliarum ægri affligantur incommodo. Pessimis autem molestatur vigiliis, qui hujus mundi curis ac desideriis exuere quærit animum, sed usu pravæ consuetudinis moratus, necdum obtinere, quam quærit, requiem valet. At qui suæ infirmitati sollicito studiorum spiritualium exercitio mederi satagit, fit ut, recedentibus paulatim vitiorum bellis, ad illam mentis quietem perveniat, de qua in superioribus hujus carminis loquitur sponsa, Ego dormio, et cor meum vigilat; hoc est, Ego quiesco a curis rerum temporalium, et cor meum vigilat, in contemplatione perennium bonorum. Item, si quorum corpora propter curam secunda sunt, hujus cortex vino immissus, ad bibendum datur, ut soporati dolorem non sentiant. Cujus naturæ ratio, quid in spiritualibus medicamentis agendum significet, facile patet. Languescit namque graviter anima, quæ magnis est vitiorum subacta ponderibus. Et hæc velut curanda medicis offertur, cum eam doctores sancti carnalibus resistere voluptatibus hortantur. Sed quia non potest sine gravi dolore relinqui, quod cum grandi solebat amore teneri, secari videtur ab eo, qui ab inveterata eam illecebrarum consuetudine retrahit. Sed ne hujusmodi sectio languenti animæ intoleranda forte videatur, danda est potio salutaris, per quam utiliter sopita, dolorem secturæ non sentiat. Revocanda est ad mentem pœna æterna flammæ gehennalis, quæ negligentes suæ salutis animas perpetuo torquebit, reducenda ad memoriam gloria patriæ cœlestis, ubi susceptæ justorum animæ regnabunt sine fine cum Christo. Hæc enim potio doctrinæ salutaris est, quæ animam diu languidam a Deo, vel soporatum huic mundo, vel potius mortuam reddat, ut facillime cuncta, quibus prius inhærebat, oblectamenta sibi patiat,ur,

imo etiam gaudeat auferri. Item mandragoræ illius mederi perhibetur, qui nausea laborant, ita ut nec continere valeant, nec accipere cibos delectentur. Cibus autem animæ, sermo est veritatis; quem qui vel audiendo recipere, vel auditu acceptum in ventre memoriæ retinere nequeunt, pessimo prorsus ac periculoso languore tenentur. Quia nimirum necesse est, ut eorum vita desperetur, qui panem vitæ, aut acceptum conservare, aut saltem percipere fastidiunt. Cui videlicet languori crebra sanctorum exempla, et præsens forma virtutum solet præbere medelam; dum fastidiosus quisque ac negligens vicis sive auditis bonorum operibus, rememorata supernæ gloria retributionis, et ipse bonorum actus laboresque quærit imitari temporales, quo perpetuæ illorum felicitatis mereatur cohæres haberi. Quicumque ergo talis est, quasi per fructum mandragoræ ad spem salutis et vitæ perductus est. Quicumque doctorum tantam Spiritus gratiam, tantum habent studium pietatis, ut quisque eos viderit vel audierit, mox mente mutatus, ipsorum sequi vitam incipiat, merito mandragoræ formam tenent, quia vitæ alimentum in nauseantium cordibus figunt. Et pulchre sponsa deliciis opima vivificis, non solum vinearum, malorumque fructus sponso intuendos, sed etiam madragorarum odores, succosque salubres promittit. Non tantum ea, quæ manducari possunt et bibi, verum et illa se habere gloriatur, quæ fastidientibus cibum sive potum, gratum facere queant, et suavem, quia profert et ecclesia ante conspectum sui auctoris dona verbi cœlestis, cibaria videlicet et pocula vitæ; profert ministros idoneos, qui hæc et esurientibus sitientibusque prædicando apportent; et insuper eam fastidientibus ipsi prælibando, id est, prius operando dulcia reddant. Profert quasi vineas, catervas electorum innumeras; profert et mala punica, martyrum agmina confessionis invictæ fulgore pretiosa; profert spiritualia charismata, quibus præcordia pigrorum, ad con-
tuenda atque imitanda bonorum exempla succendat.

Omnia poma nova et vetera, &c.] Poma nova et vetera, præcepta sive promissa sunt novi et veteris testamenti, quæ omnia dilecto suo servavit ecclesia; quia ipsum solum esse novit, qui utrisque et præcepta daret, et servantibus præmia digna redderet; solum esse novit eum, qui et minora per

angelos antiquis suis famulis, et majora per seipsum nobis, vel mandata ederet, vel polliceretur præmia. In qua sententia fortiter retundit ecclesia sectas Fotinianorum, qui Dominum Salvatorem ante Mariam fuisse negant. Refellit et insaniam Manichæorum, qui alium legis, alium esse Deum evangelii dogmatizant. Item poma nova et vetera, justi sunt testamenti novi et veteris, quorum nullus potuit, quamvis eximia sanctitate insignis, regni edita cœlestis ante incarnatam passionem, resurrectionem, ascensionem Domini Salvatoris intrare. Dixit ecclesia temporis illius, quæ nunc discretionis gratia Synagoga vocatur, Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi. Ac si aperte dicat, Scio certissime, quia nemo nisi per gratiam tuam potest salvari, nemo mortalium potest perfecte jam beatus fieri, priusquam tu, mortalis effectus, iter veræ beatitudinis ad cœlestia pandas. Quoscumque enim justos vidi, cunctos tuo sacrosancto adventui fide certa servavi, per quem eos ad perfectam felicitatem perventuros esse didici. Cui simile novi quoque testamenti ecclesia depromit sententiam voce sui primi pastoris, ita eos qui aliter sapiebant, contestans, Quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? sed per gratiam Domini Jesu credimus salvari, quemadmodum et illi. Probat autem sententia sequens, veram hanc esse expositionem hujusce sententiæ, cum subditur :

IN CAP. VIII.

CAP. XXXI. *Quis mihi det fratrem meum, &c. ?*] Et in multis enim, et in omnibus, et in hoc maxime loco testatur hoc carmen, quia nil carnale, et juxta literam resonet ; sed totum se spiritualiter ac typice velit intelligi. Quæ enim potest esse fœminarum, quæ dilectorem dilectumque suum repente desideret, non esse juvenem, ut fuerat, sed in ætate infantili fratrem sibi denuo nasci, suæque genitricis uberibus parvulum nutriri, quem jam adultum reperire consueverat? Ergo antiquorum vox est ista justorum, qui Dominum Salvatorem, quem in divinitate Patri et Spiritui Sancto consubstantialem credebant, ac debitis venerabantur obsequiis, in hominis quoque habitu, et hominibus consubstantialem videre cupiebant ;

ut quæ in prophetia noverant in ipso, de quo præcinebantur, completa viderent. Desiderabant illam aptissimam sui Conditoris vocem audire, quam extensis in discipulos manibus protulit dicens, Ecce mater mea et fratres mei. Cupiebant delectabile illud accipere nuntium, quod post triumphum resurrectionis acceperunt iidem discipuli. Ite nuntiare fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt; attestante eisdem ipso dilecto, qui alibi eisdem discipulis dicit, Multi prophetæ et iusti cupiebant videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt. Quod ait, Sugentem ubera matris meæ; non de ipsa gloriosa Dei genitrice specialiter valet intelligi. De qua veraciter dictum est, Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti. Et de qua ipse in Psalmo, De ventre, inquit, matris meæ, Deus meus, es tu; quod est aperte dicere, Qui meus ante secula Pater eras, ex quo esse homo cœpi, es et Deus meus. Non enim potuit Salomon vel aliquis illius ævi justus beatam Mariam sibi matrem dicere, quæ tanto post tempore nascitura erat in mundo. Sed matrem suam dicit synagoga humanæ naturæ substantiam, de qua et ipsa nata erat, et Redemptorem omnium nasci ac nutriri desiderabat. De cujus nativitate adhuc ingenti fervens amore subiecit:

Et inveniam te foris, &c.] Intus quippe erat dilectus; quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Sed ut foris quoque possit inveniri, Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Viderunt namque patriarchæ, viderunt prophetæ Dominum, sed intus, id est, in contemplatione mentis spirituali, non in oculi carnalis intuitu. Viderunt eum, sed in imagine, sed in angelicæ forma substantiæ; at ipsam ejus naturam, quæ per angelos se quomodo voluit ostendebat, nequaquam videre valebant. Denique legifer ipse, qui audire meruit, Ostendam omne bonum tibi; rursum audivit, Non poteris videre faciem meam, non enim videbit homo faciem, et vivet. Felices, qui inter se conferre meruerunt, Invenimus Messiam, qui dicitur Christus. Et iterum, Quem scripsit Moyses in lege, et prophetæ, invenimus Jesum, filium Joseph a Nazareth. Nam et talibus apte convenit, quod ait: Ut inveniam te foris, ac deosculer. Inventum quippe dilectum deosculata est synagoga, in eis

qui nunc facie ad faciem in veritate assumptæ carnis videre, qui cum eo ore ad os loqui meruerunt. Hoc est namque osculum, id est, amantissimum illud oris illius donum, ac mutuæ commercium allocutionis, quod in hoc carmine synagoga ante omnia quærebat, ita incipiens: Osculetur me osculo oris sui. Bene autem optando subjungit, Et jam nemo me despiciat. Despecta namque erat externis hominibus ecclesia, quasi parva et nullius pretii, quamdiu brevissimis Judææ terminis claudebatur; at ubi veniente in carne Domino, per omnes cœpit gentes dilatari, terribilis jam mundo effecta est, quasi orbem impletura universum, et cultum omnium dejectura deorum. Namque eam non fuisse despectui, sed terrori potius, ut aciem castrorum ordinatam; per id maxime probatum est, quo ei bellum publice toto orbi indictum est. In quo tamen bello ipsa, sive vivendo, seu moriendo superans, magis est facta mundo omni terribilis. Despecta erat etiam immundis spiritibus ecclesia; quia se genus humanum decipisse, ac de patria cœlesti in hoc exilium ærumnamque multifariam detraxisse jactabant; nullumque fuisse hominum, qui a suo dominatu per omnia posset immunis existere. At postquam Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, venit in mundum, tentatusque vicit hostem ipsum, cujus tentatione quondam victus est protoplastus, pertransivit etiam benefaciendo, et curando omnes oppressos a diabolo; atque ad ultimum moriendo destruxit eum qui habebat mortis imperium, omnemque secum justorum præcedentium multitudinem ab inferis educens, ad illius regni, quod protoplastus amiserat, gaudia perduxit; ac suæ victoriæ signum fidelium frontibus imposuit. Jam non est eis despectui bonorum vita hominum; quia se per hominem victos esse vident, humanumque genus ad regnum, quod ipsi superbiendo amiserant, dolent esse translatum. Licet et de sanctis credere angelis, quia minus vitam electorum despexerint hominum, postquam Deum ac Dominum suum, in tantum amare genus humanum cernebant, ut etiam ipse homo fieri, inter homines conversari, ac mori dignaretur. Hinc est enim, quod ante incarnationem ejus adorari se ab hominibus patienter ferunt; Joannem vero in Apocalypsi adorare se incipientem prohibet angelus, dicens, Vide ne feceris, conservus tuus sum, et fratrum tuorum,

habentium testimonium Jesu: Deum adora. Unde merito adventum ejusdem Domini Jesu suspirans antiqua illa electorum multitudo dicebat, Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer, et jam nemo me despiciat? Ubi et apte subjungitur:

Apprehendam te, &c.] Ita autem hæc loquitur synagoga, quemadmodum Paulus ait, Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini, non præveniemus eos qui dormierunt. Qui cum certum habere diem, usque judicii in carne se durare non posse, propter consortium tamen unius ejusdemque fraternitatis, illorum se numero jungit, qui in adventu Judicis vivi invenientur in carne. Et hic ergo plebs antiqua Dei ex persona loquitur illius suæ partis, quæ eum in carne apparentem esset visura: Apprehendam te, et ducam in domum matris meæ. Prompta te ac fideli devotione venientem excipiam, et desideriiis inhiantibus tua monita complectar, tua præstolabor promissa, te quoque ad cælos, peracta dispensatione carnis redeuntem lætis ducam luminibus, læta omnibus voce prædicabo. Hæc est enim domus matris ejus, felicitas scilicet patriæ cœlestis, ad cujus inhabitationem natura humana creata est, ad quam perpetuo possidendam, si nemo peccasset, totum genus humanum de deliciis paradisi, in quo positus est homo primus, sine media morte transiret. In hanc ergo domum se Dominum introducere ecclesia promittit, non id sua virtute perficere valens, sed suis votis, ut perficiatur, exoptans, suis præconiis perficiendum, sive perfectum prædicans; quomodo Psalmista exaltare illum ad cælos potuit, qui tamen dixit, Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me. Quod est aperte dicere, Quia meæ naturam fragilitatis suscipere dignatus es, recte tuæ præconia virtutis, qui hanc clarificasti, infatigabili mentis delectatione profiteor.

Ibi me docebis, &c.] Ibi me docebis, in ipsa carnis substantia, in qua te foris inventura sum, et osculatura; ibi tui evangelii mihi præcepta, quæ prophetæ, lex, et psalmi promiserunt, dabis; ibi me potiora, quam in lege et prophetis legebam, sperare dona docebis, vel certe altius intelligendum. Ibi me docebis in illa domo matris meæ, in quam te ducere

lætifico oculorum comitatu, simul et laude verborum desidero. Ibi enim docuit ac docet ecclesiam, ex ea parte ejus, quam ad se illuc recepit. Ibi docebit omnem ecclesiam, cum peracto universali judicio nusquam sancti illius erunt, nisi omnes in cœlo cum ipso. Quid ibi doceat, ipse in evangelio designat, cum in illo sermone dulcissimo ac largissimo, quem cum ea ultimum ante passionem habuit, dicit inter alia : Hæc in proverbiis locutus sum vobis ; venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis, id est, palam Patrem ostendam vobis.

Et dabo tibi poculum ex vino condito, &c.] Dat ex vino poculum ecclesia Domino, cum acceptis ejus beneficiis, magnam ferventis gratiam rependit amoris ; et ipsum vinum non purum, sed velut pigmentariorum nobilium admixtione conditum, cum amor idem bonorum quoque operum attestatione probatur. Neque ea tantum opera, quæ amorem Conditoris, sed illa non minus, quæ fraternam in nobis dilectionem probent, habere nos decet, si dignam ei, et acceptabile devotionis nostræ poculum porrigere curamus. Quæ aperte distinguit ipse, cum discipulos admonens, ne justitiam suam facerent coram hominibus, ut videantur ab eis ; in completionem ejusdem sententiæ, tria mox genera bene actionis subdidit, eleemosynam videlicet, orationem, et jejunium ; manifeste significans, quia in his tribus justitia deberet nostra consistere. Ad eleemosynam quippe pertinent omnia, quæ in necessitatem proximi sublevandam misericorditer operamur ; ad orationem, cuncta quæ ad placandum nobis Conditorem nostrum devota pietate gerimus ; ad jejunium, tota mentis castigatio, qua nos a vitiis mundique contagiis abstinere curamus. Et quia sancta ecclesia dilecto suo non tantum vitæ munditiam offert, sed et pretiosum mortis calicem in plerisque suis membris pro ejus dilectione suscepit, recte cum dixisset, *Et dabo tibi poculum ex vino condito* ; subjunxit, *Et mustum malorum granatorum meorum*. Eadem quippe sunt mala granata, quæ et mala punica : sed granata, propter granorum multitudinem ; punica dicta, qui in Africa et circa Carthaginem maxime abundant. Quæ quia beatorum martyrum figuram teneant, color ipse roseus indicio est. Et bene mustum malorum, non autem potionem, aut merum, aut

siceram appellat, ut fervorem inextinguibilis designet amoris in corde triumphalis exercitus. Mustum enim, id est, vinum statim a lacu sublatum, majoris esse solet fervoris. Ideoque merito flagrantissime illorum virtuti congruit, qui ad visionem Conditoris etiam per ferrum flammæque transire non dubitant. Nam quod hujusmodi potio non solum æstus stomachi, et corruptum ventrem sanare dicitur, sed et in reliquis prodesse visceribus; quis non videat, quia fervor caritatis, quo magis abundat, eo amplius cooperiat, immo etiam extinguat multitudinem peccatorum? Dicat ergo antiqua congregatio, justorum adventum in carne sui auctoris videre desiderans, dicat, Ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum. Ac si aperte protestetur, Ibi, id est, in ipso tempore vel loco, in quo te foris invenero, et alloqui meruero, et tu mihi ea quæ Filium Dei in homine, hominibus apparentem decet, mandata proferes ac dona; et ego tibi famulatum integri cordis, eum qui vere Deo debetur, impendam. Quia nimirum adventus ejus laboranti in adversis mundi ecclesiæ requiem cœlestem, et interim in spe, et in futuro largitur in re, recte illa subjungit:

Læva ejus sub capite meo, &c.] Per lævam quippe ejus sacramenta incarnationis, et præsentiae dona ejus designat; per dexteram vero, ea quæ in futuro percipiunt electi, præmia figurantur. In quibus non solum visio divinæ majestatis, sed et gloria est clarificatæ humanitatis, ejusdemque unius Mediatoris Dei et hominum. Unde bene lævam ejus sponsa sub capite suo poni, dextera autem se illius amplexari desiderat, et nunc per temporalia ejus subsidia, a mundi perturbatione quiescat, et tunc manifesta ipsius visione perpetuo fruatur. Et quidem æternam sanctorum requiem nullus unquam turbo interpellat. Unde recte dicitur, Et dextera illius amplexabitur me; quia nimirum divinæ præsentia majestatis undique suos cœlesti in regno circumteget, ne aliqua felicitatem Deo dignam, vel memoria miseriæ violet, vel metus finis angustet. Unde et in Apocalypsi Joannes, Et absterget Deus, inquit, omnem lachrymam ab oculis eorum; et mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt. Et iterum:

Et nox ultra non erit. Et non egebunt lumine lucernæ, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in secula seculorum. At vero ea, quæ in præsentī fidelibus conceditur, requies perfecta esse nequaquam potest; quia necdum antiqua, inimica destructa est mors. Unde fit et plerumque felix bonorum quies, et quasi sopor gratissimus, qui intentam divinis rebus mentem eorum, huic mundo velut insensibilem facit, improborum turbetur incur-sibus; eorum videlicet, qui felicissime dormitionis ignari, vigilare potius mundi labentis amore consuerunt. Atque utinam soli, qui ad mundum aperte pertinent, pacemque impugnarent ecclesiæ, et non etiam ipsa in se eos, qui spiritualia ejus studia carnalibus suis moribus impediunt, teneret. Verum quia et ipsa plures gignit, tales admonet eos Dominus, ne animos fidelium ecclesiæ orationi, sive lectioni, seu aliis pietatis actionibus deditos inquietare præsumant, dum, audito desiderio cordis ejus, ipse continuo subjunxit:

CAP. XXXII. *Adjuro vos, filiæ Hierusalem, ne suscitetis, &c.*] Et tales enim animæ filiæ Hierusalem recte vocantur, quia corpori sanctæ ecclesiæ per lavacrum sunt regenerationis unitæ, quia ad regnum cœleste tendunt, quamvis super fundamentum rectæ fidei, non aurum, non argentum, non lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, et stipulam ædificent. Ne ergo susciteris, inquit, dilectam tumultu carnalium perturbationum, et vigilare faciatis a quiete placidæ suæ devotionis, qua conspectui sui Conditoris adstare delectatur. Donec ipsa velit, id est, donec rite completis divinæ servitutis obsequiis, ipsa ad communem redire curam humanæ fragilitatis necessitatibus admonita consentiat. Et quia, postquam ad fidem Dominicæ incarnationis Judæa confluit, secuta est et gentium multitudo, ejusdemque gratiæ particeps festinavit; admirata inopinatam ejus conversionem, Judæa repente exclamat,

CAP. XXXIII. *Quæ est ista quæ ascendit in deserto, &c.?*] Ascendit autem ecclesia gentium de deserto, quia quæ plurimo tempore a suo fuerat Conditore derelicta, proficientibus jam fidei et operis boni gradibus, ad ejus gratiam pervenit; impleta Esaïæ prophetia, qua ait, Lætabitur deserta et invia exultabit solitudo, et florebit quasi lilium. Deliciis

affluens, illis nimirum de quibus supra dicit sponsus, Quam pulchra es, et quam decora, carissima in deliciis! hoc est, in desideriis vitæ cœlestis. Innixa super dilectum meum. Merito super illum innixa, sine cujus adjutorio non solum ad superna ascendere, sed nec resurgere quidem valebat. Nam et virtutum profectus, et ipsa fidei initia, non nisi Domino largiente possumus habere. Hanc ergo novæ gentium conversionis gratiam magis Judæa mirabatur, quo se solam, et eos qui in suum ritum per mysterium circumcisionis recipebantur, ad hanc pertinere credebant, ut liber Actuum Apostolorum apertissime testatur. Unde et cum admirata dixisset, Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens? magis admirando conclusit, Innixa super dilectum meum. Meum, inquit, dilectum, id est, quem me solam diligere, cæterisque autem nationibus esse rebar ignotum; cui respondens ille, Qui est pax nostra, qui fecit utraque unum; et veniens evangelizavit pacem nobis qui longe fuimus, et pacem his qui prope; admonet eam meminisse gratiæ, per quam ipsa gravissimis erepta malis, ad viam conversa est veritatis; et aliorum quoque congaudere saluti, cum auctor ipse salutis et vitæ sit, dives in omnes qui invocant illum.

CAP. XXXIV. *Sub arbore malo suscitavi te, &c.*] Arbor malus aptissime lignum sanctæ crucis exprimit, in quo ipse pendere pro omnium salute dignatus est. In cujus laudibus supra dixit ecclesia, Sicut malum inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub arbore ergo malo suscitavit Dominus synagogam, quam per fidem suæ passionis a perpetua morte revocavit. Sub qua etiam arbore corrupta violataque est mater ac genitrix ipsius; major videlicet, ac senior ejusdem portio plebis. Illa nimirum quæ principum suorum persuasionem seducta, Barabbam pro Domino elegit; stulta temeritate conclamans, Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Et hæc enim sub arbore crucis erat, non hujus se quidem fidei humiliter mancipando, sed hujus super se vindictam pertinaciter imprecando. A cujus societate secernens eam, quæ credere consensit plebem, hortatur Dominus, ut memoriam collatæ sibi gratiæ fixo in corde retineat, sed et opera perceptæ fidei digna conjungat. Sequitur enim:

Pone me ut signaculum super cor tuum, &c.] Pone me super

cor tuum, per cogitationem; super brachium tuum, per operationem, ut et intus sit caritas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta; et eadem cordis devotio, quam internus videt arbiter, etiam foris cernentibus, ad gloriam Patris, qui est in cœlis, boni operis exhibitione probetur. Bene autem ait, *Pone me ut signaculum.* Solemus enim sæpe signum aliquod digito vel brachio alligatum circumferre, quo admoneamur illius rei, cujus frequentiore habere memoriam curamus. Hoc ergo more etiam nos Dominus, ut præsentī signaculo semper admonitos, sua vult mandata retinere; juxta quod ipse præcipit, dicens de lege, quam dedit: *Erit ergo quasi signum in manu tua, et quasi appensum quid, ob recordationem ante oculos tuos.* Fit autem, ut si ejus memoriam nostro in pectore continuo ferimus, ut et ipse, qui hanc nobis gratiam contulit, nostri memor in æternum, nos in cœlesti regno sua felices præsentia, ut signaculi vice conservet; juxta quod eximio plebis suæ duci promittit, dicens, *Assumam te, Zorobabel fili Salathiel, serve meus; et ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus.* Cui contra reprobans eum, qui post fidem ad apostasiam conversus est; et abjiciens dicit, *Si fuerit Jechonias filius Joachim, regis Juda, annulus in manu dextera mea, inde evellam eum.* Vel certe altius intelligendum, quia signaculum, ubi ponitur, indicium solet esse arcanorum, rerum pretiosarum, et quæ temerari non debeant; sicut de Domino scriptum, *Et stellas claudit, quasi sub signaculo.* Videlicet ut non nisi ipsius, qui signavit, permissu aperiantur, et jussu. Hinc est, quod Abraham signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio. Per circumcisionem namque, quam in carne accepit, signabatur, quod fides illa, quam et ante circumcisionem jam acceperat, ad mundationem et cordis valeret, et corporis. Quam et nos modo sine circumcisione carnis habemus, in qua et justificamur; juxta illud prophetæ et apostoli, *Justus autem ex fide vivit.* Itaque Dominus noster Jesus Christus ponendus est, ut signaculum super cor nostrum, ut signaculum super brachium nostrum; ut cuncta, quæ in carne gessit vel dixit, arcana esse et cœlestia noverimus. Quia enim ipse Dei virtus, et Dei sapientia, ponimus eum, ut signaculum super cor nostrum, cum ea quæ dixit, ita

discimus, quasi veraciter divinæ sint verba sapientiæ. Ponimus eum ut signaculum super brachium nostrum, cum ea quæ fecit, ita audire, et pro modulo nostro sequi satagimus, quasi vera sint exempla virtutis. Item, ut signaculum super cor et brachium nostrum ponimus Dominum, cum ejus mandata in præsentī pro illius mercedis, quam videre necdum valemus, perceptione servamus.

Quia fortis est, ut mors, dilectio, &c.] Hæc dilectio, sive æmulatio, et in Domino Redemptore nostro, et in electis ejus, recte potest intelligi. Fortis enim, ut mors, erat dilectio, qua nos ipse dilexit; quia tanta nimirum erat, ut per hanc pro nobis ad mortem usque veniret. Unde ait, Majorem hac dilectione nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Æmulatio, qua nos zelatus est dura, sicut infernus existebat, quia nullis adversantium hostium tentamenti potuit a nostræ salutis cura revocari; sicut nec infernus ullis miserorum cruciatibus valet mitigari, atque a sententiæ suæ severitate commutari. Austera quidem hæc videtur comparatio, sed quo austerior datur comparatio, eo arctior zelantis nos Domini commendatur affectus. De quo ipse, eliminatis de templo perfidis, ait Patri, Zelus domus tuæ comedit me. Quo autem major ejus ostenditur æmulatio, eo gravior nos, si hanc spernimus, sequitur damnatio. Sed et fidelium ejus, fortis est, ut mors, dilectio; quia nec per mortis ipsius acerbitem ab ea valent divelli. Unde confidenter aiunt, Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Æmulatio illorum pura, ac Deo devota, inferno assimilatur; quia sicut ille eos, quos semel cœperit, nunquam amittit, sic pertinacia ferventis zeli eorum nullo unquam tempore frigescit. Ipse est enim zelus, quo accensus Phinees, fornicatores stravit in eremo; ipse quo ardebat Helias, cum post suspensas cœlo aquas, et post triennium revocatas, post interfectos prophetas Baal, et conversum cor populi ad Dominum, aiebat: Zelo zelatus sum pro Domino exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filii Israel; altaria tua destruxerunt, prophetas tuos gladio occiderunt. Ipse, quo utebatur Petrus, cum mentientes Deo Neophytos ad mortem usque perduxit. Ipse, de quo Paulus

ad Corinthios: *Æmulor, inquit, vos Dei æmulatione. Respondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo. Timeo autem, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate quæ est in Christo Jesu. Opportune autem illata est hoc in loco, amoris sive zeli magnitudo perfecti, ubi admirante Judæa, novam gentilitatis conversationem admonebat eam Dominus, ut præstita sibi dona pietatis ad mentem reduceret; quia videlicet post corruptionem genitricis ac matris suæ, ipsa per arborem crucis in resurrectione prima sit excitata gratiam. Ita etenim hæc sententia superioribus potest convenienter aptari. Memento, O collecta ex Judæis ecclesia, per lignum meæ passionis pervenisse te ad vitam, et ne unquam obliviscaris, quia magnitudo dilectionis et æmulationis me pro te ad mortem usque perduxit. Neque mireris me conversam ad fidem meam, recepissem turbam gentilium, quam tanta dilectione, tanto zelo perficiendæ meæ voluntatis accensam vides, ut facilius videatur vel morti persuaderi posse, ne ultra animas rapiat e mundo; vel inferno, ne raptas suscipiat, quam illi, ut aliquando mea recedat a fide. Ne putes te nuda solummodo professione verborum mihi posse placere, quin potius si vis ad vitam venire, pone me memoriam voluntatis, ut signaculum super cor, pone super brachium tuum. Atque in tantum dilectione sive divina seu fraterna mentem imbue, tantum æmulare, ne absque tuæ plebis aggregatione civium supernorum summa compleatur, ut ipsa tua dilectio, ipsa æmulatio nullo rerum adversantium sive blandientium statu possit immutari vel minui. Quidam hoc quod est dictum, Dura sicut infernus æmulatio, de æmulatione invidiæ, quam synagoga adversus ecclesiam gentium sæpe habebat, dictum accipiunt. De qua et in Actibus Apostolorum ita legitur, Sequentem autem sabbato, pæne universa civitas convenit audire verbum Domini. Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant his quæ a Paulo dicebantur. Quæ videlicet æmulatio, dura est ut infernus; quia nimirum animam, quam cœperit, impietatis peste consumit. Hinc enim scriptum est, Zelus apprehendit populum ineruditum, et nunc ignis adversarios comedit. Quod si ita intelligitur, merito admonet synagogam Dominus, ne hac æmula-*

tione contra ecclesiam teneatur, cum eam viderit de deserto vitiorum ascendisse, ac deliciis cœlestibus affluentem, irrevocabili mente suo adhærere dilecto, ne forte aliis invidendo bona, quæ ipsa habere poterat, amittat. Quo dicto, plura de virtute dilectionis accumulando subnectit, dicens: Lampades sunt ignis atque flammarum. Ignis videlicet in eadem caritate, qua ipsi intrinsecus fervent; flammarum vero, in operatione justitiæ, qua etiam aliis longe lateque clarescunt. Annon lampades ignis se esse prodebant, qui dicebant, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum loqueretur in via, et aperiret nobis scripturas? Annon lampades flammarum voluit esse nos Dominus, quibus ait: Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona? Hæ sunt lampades, quas quæ habent, virgines, cum sponsus advenerit, thalamum cum ipso regni perennis introibunt. Quæ videlicet amorem ejus ac timorem super cor suum et brachium posuerunt; id est, omnes cogitatus et actus suos ejus præceptis subdiderunt. Tunc vero stultarum lampades extinguuntur; quia nimirum opera, quibus coram hominibus fulgere videbantur, obtenebrascunt, cum internus arbiter affuerit, et manifestarit consilia cordium. Quia bona sua opera obtentu transitoriae gesserunt laudis.

Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, &c.] Aquas multas et flumina, tentationum dicit incursus; quæ sive visibiliter seu invisibiliter animas fidelium impugnare non desinunt. Nam et per apertos fidei adversarios, et per falsos fratres, et per occultas antiqui hostis insidias eos superare conantur. Nec tamen ullatenus capere tentationibus norunt corda, quæ in caritate radicata et fundata esse consueverunt. Stat enim firma promissio veritatis, qua dicitur: Cum transieris per aquam, tecum ero, et flumina non operient te. Et in evangelio de domo, quæ super petram ædificata est: Inundatione autem, inquit, facta illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere; fundata enim erat super petram. Et quoniam in quacunque mente amor abundaverit æternorum bonorum, mox labentium rerum vilescit, recte subjungitur:

Si dederit homo omnem substantiam domus suæ, &c.] Hæc sententia non eget expositione verborum, quam et ipsi in

primis apostoli, et innumera postmodum turba credentium suis, quam sit vera, comprobavit exemplis, cum pro dilectione veritatis omnia quæ in hoc mundo possidere videbantur relinquere; et nihil perdidisse sibi visi sunt, dummodo vera in cœlis bona perciperent. Quod in evangelio Dominus duabus continuis parabolis aperte signavit: Simile est, inquiens, regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit, homo abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum. Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas; inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam. Unde prædicator egregius multum egregie dixit, Propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrificiam, et inveniar in illo. Quod si legatur, ut quidam codices habent, Despiciet eum; longe diversus gignitur sensus, ille videlicet, quem commendat apostolus, dicens: Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Si ergo dederit homo omnem substantiam domus suæ pauperibus pro dilectione; id est pro eo ut diligeret, quasi nil dederit; ita despiciet eum ipse judex, qui cor ejus a dilectione vacuum esse conspicit. Qui etsi contrarius superiori sensui esse videtur, non minus tamen virtus dilectionis, quam sit alta, quam sit necessaria, declarat; atque uterque eo pergit, ut dilectionem in opere nostro simplicem signaculi semper vice circumferamus.

Soror nostra parva est, &c.] Et hæc synagogæ Dominus admiranti fidem sive susceptionem ecclesiæ gentium loquitur; magna utique dispensatione, caritatis sororem ipsorum eam nuncupans, id est, et suam, et synagogæ; ut eadem synagoga et præsentiam sui Conditoris per gratiam esse factam recoleret, et de addita sibi in gratia germanæ societatis, magis magisque gauderet. Soror est autem Domini Salvatoris, et omnis ecclesia ejus de utraque plebe collecta, et unaquæque anima sancta; non solum propter assumptionem ejusdem naturæ, quæ et ipse factus homo est, sed etiam largitione gratiæ, qua credentibus in se dedit potestatem filios Dei

fieri, ut qui erat unicus Dei Filius, per naturam fieret primogenitus in multis fratribus per gratiam. Unde est dulcissimus ille ipsius ad Mariam sermo, Vade autem ad fratres meos, ac dices eis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum; Deum meum, et Dominum vestrum. Dum ergo dicit, Soror nostra parva est, et ubera non habet; prima nascentis ecclesiæ de gentibus tempora designat, quando parva adhuc erat numero credentium populorum, et ad prædicandum Dei verbum minus idonea remanebat. Lege primum Actuum Apostolorum, qui ab decimoctavo Tiberii Cæsaris usque ad quartum Neronis annum pertingit, et invenies ad prædicationem apostolorum plures credidisse turbas gentium; nusquam tamen eas toto illo tempore per annos circiter triginta prædicasse reperies. Parva namque erat adhuc ecclesia gentium, et necdum ad generandos vel nutriendos per doctrinam Christo filius sufficebat. Propter quod synagogam monet Dominus, ut germana utens caritate, salutaribus quæ gaudeat auspiciis, pravitateque ejus auxilia, quibus adolescere possit, adhibeat. Cui etiam quasi de commodis germane consulendo subjungit:

CAP. XXXV. *Quid faciemus sorori nostræ, &c.?*] Alloquitur ecclesiam, alloquitur Dominus animam quamque electam, cum eam de salute perpetua, sive per occultam sui Spiritus illustrationem, seu per apertam prædicantium vocem admonet; in qua videlicet allocutione mensuram virium nostrarum superna pietas inspicit, ac pro modulo capacitatis humanæ sua dona largitur. Ait ergo: Quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est? Ac si aperte dicat: Parva quidem numero est ecclesia gentium, et necdum ad subeundum verbi ministerium sufficit. Quid ergo tibi videtur, O synagoga, erga curam ejus sororis, videlicet nostræ esse faciendum tempore illo, quo illam per apostolos meos apostolorumque successores alloqui cœpero? Utrum quasi parvulæ adhuc, parva illi secretorum cœlestium arcana commitamus? an jam majorem eam per augmenta reddamus, quatenus bene proficiens, perfectiorum possit capax esse virtutum. Cui tacenti, et quid ipse velit potius auscultanti, continuo quid fieri deceat, aperit, ita subjiciens:

CAP. XXXVI. *Si murus est, ædificemus, &c.*] Solet autem muri

nomine, vel ostii, Dominus ipse sæpius in scriptura sacra designari. Murus etenim recte vocatur; quia ecclesiam suam omni ex parte, ne ab hostibus diripiatur, communit; ostium recte, quia non nisi per ipsum, vel hujus societatem ecclesiæ, vel mœnia regni perennis intramus. Dicit namque de se ipse, Ego sum ostium ovium; per me si quis introierit, salvabitur. Et iterum, Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Dicit de illo propheta, futura ecclesiæ dona præcînens: Ponetur in ea murus et antemurale. Murus scilicet, ipse Dominus in carne apparens; antemurale autem, revelatio prophetiæ, qui incarnandum eum a mundi origine prædicando, structuram ecclesiæ non parum juverunt. Verum qui apparendo in carne ecclesiam sibi sororem facere dignatus est, ipse ei etiam sui participationem nominis donavit; ut et murus videlicet diceretur, et ostium. Murus quidem in eis qui majori eruditione ac virtute Spiritus præditi mentes fidelium ab incursionibus errantium munire ac defensare, fortiter armis nequitiae resistendo sufficerent. Ostium vero in illis, qui etsi minus sunt instituti ad repellenda hæreticorum sive paganorum sophismata, simplicitate tamen catholicæ fidei salubriter imbuti, ingressum regni volentibus prædicando panderent, eosque per mysterium secundæ regenerationis, in atria vitæ cœlestis inducerent; sicut ejusdem sponsæ suæ membris perfectioribus, alia quoque virtutum vocabula, quæ sibi specialiter competere non dubitantur, donare non refugit. Verbi gratia, Vos estis lux mundi. Et iterum, Ecce ego mitto vos, sicut agnos in medio luporum; cum ipse sit lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ipse immaculatus et incontaminatus agnus, qui abstulit peccatum mundi. Si ergo murus est, inquit, soror nostra, ædificemus super eam propugnacula argentea. Ac si aperte dicat, Si idonea est ecclesia gentium in aliquibus suis membris, perversorum contraire doctrinis, habens aptos ad docendum viros, vel naturali videlicet ingenio callentes, vel institutione philosophica instructos, nequaquam his veri docendi ministerium tollamus; quin potius juvemus eos, datis scripturarum sanctarum paginis, quo fortius possint ac facilius infirmos quosque ab insidiis custodire, vel doctrinæ fallentis, vel exempli corrumpentis.

Propugnacula enim argentea, divinatorum sunt apices eloquiorum; de quibus supra dictum est, Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Et de quibus in Psalmo, Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ. Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis; si sunt in ea, qui verbo simplicis doctrinæ parvulos imbuere norunt, et in penetralia sanctæ conversationis inducere, proponamus eis immarcessibilia priorum exempla justorum, quibus efficacius memoratum implere possint officium. Cedri etenim, quod virtutes electorum designant, sæpe dictum est. Figura enim tabularum, latitudinem exprimit cordis eorum, in qua memoriam cœlestium recipiant verborum. De qua propheta, Viam mandatorum tuorum cucurri, dum dilatares cor meum. His etenim tabulis ornatum esse decebat, his ornari suos auditores cupiebat apostolus, cum ait: Os nostrum patet ad vos, O Corinthii, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, Dilatamini et vos. Unde et amatorem sapientiæ Salomon admonet, dicens: Scribe illam in tabulis cordis tui. Hæc autem erga se consilia sive promissa sui Redemptoris audiens ecclesia, non jam expectavit synagogæ, cui loquebatur, ascensum, sive responsum, sed ita protinus exilivit, ac devota ei voce respondit:

CAP. XXXVII. *Ego murus, et ubera mea sicut turris, &c.*] Ego quidem murus recte cognominor, quia de vivis sum compacta lapidibus, quia glutino caritatis adunata, quia super fundamentum immobile locata sum, quia nullo ictu arietis hæretici possum dejici. Firmum namque fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Novit Dominus, qui sunt ejus. Sed et sunt in me, qui majore gratia donati, quantum turris murum, tantum generalem fidelium vitam speciali altitudine virtutum transcendunt; qui et parvulos adhuc, atque infirmos in fide, lacte simpliciores exhortationis, velut ubera nutriant, et omnia tela perversorum eximia dicendi potentia, quasi turris firma repellant. Quæ quidem omnia, non ex arbitrio meæ libertatis habere potui, sed ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens, ipso largiente percepi; id est, ex quo donum mihi pacis suæ per verbum reconciliationis præstare

dignatus est. Neque enim industria mea, vel coram eo venire, a quo longius recesseram, vel pacem, quam perdideram, recuperare valui; sed oblatam gratis ab illo multum gratanter accepi. Ex quo autem hoc mihi ipse donum largitus est, ex eo statim per virtutum crementa proficiens, et muro me jure comparandam, et ubera turris instar me habere profiteor; quia et hostiles a læsione civitatis illius acies constanter ejicio, et novos ei semper populos educare contendo. Quod quia non nisi per donum concessæ ab eo pacis facere potui, libet de virtute pacis ipsius adhuc plura referre.

Vinea fuit pacifico, &c.] Loquitur autem hoc ecclesia, sive synagoga, quam se æmulari, aut, ut mitius dicam, suam ad Dominum conversionem satis mirari cernebat; seu certe pedissequis suis, quas filias Hierusalem, hoc carmen appellare consuevit. Pacificus autem, quem nominat, est sponsus ac dilectus ipsius, pater futuri seculi, Princeps Pacis; cujus figuram Salomon et pacifico regni sui statu, et ipso nomine prætendit. In cujus pace fuit ipsa vinea, quia per ipsius gratiam constructa est ecclesia catholica per orbem. Cujus plurimis quidem scripturarum locis fit mentio, sed apertissime in evangelica parabola, qua scriptum est: Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam, &c. Ubi per operarios primæ, tertiæ, sextæ, nonæ et undecimæ horæ patenter exprimitur, quia una eademque Christi ecclesia toto hujus seculi tempore, quod unius diei significatione comprehenditur, indefessa doctorum spiritualium labore excolitur. Item vinea fuit pacifico in ea, id est, in pace illa; de qua prædixerat, quod facta fuerit coram, eo quasi pacem reperiens; quia quicumque habere pacem negligit, ad ecclesiam Christi non pertinet, quamvis Christum confiteri, et ejus videatur obtemperare mandatis.

Factus est enim in pace locus ejus.] Et apostolus, Pacem, inquit, sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Cujus societatem pacis ipse etiam aspectus et forma vitis pulcherrimæ nobis sequendam proponit; quæ, ut beati Ambrosii verbis dicam, ad imitationem vitæ nostræ primum vivam radicem defigit; deinde, quia naturæ flexibilis et caducæ est, quasi brachiis quibusdam, ita clavi-

culis, quicquid comprehenderit, stringit; hisque se erigit et attollit. Hujus est similis plebs ecclesiæ, quæ velut quadam fidei radice plantatur, et reprimatur humilitatis propagine; ac ne quibus procellis seculi possit reflecti, et tempestate deduci, claviculis illis et circulis, quasi amplexibus caritatis proximos quosque complectitur, et in eorum conjunctione requiescit. Quæ videlicet vitis circumfoditur, quando exoneramur terrenarum mole curarum. Nihil enim magis mentem onerat, quam istiusmodi sollicitudo et cupiditas, vel pecuniæ, vel potentiæ. Circumfossa autem vitis, religatur et erigatur, cum sanctorum exemplo noster attollitur affectus, neque humilis et despicibilis jacet; sed uniuscujusque mens ad superiora se subrigit, ut audeat dicere: Nostra autem conversatio in cœlis est. Hæc autem vinea habet populos, quia sancta ecclesia non de una gente Judæa, sed de omnium est nationum populis collecta. Quod propterea maxime addidit ecclesia de gentibus, ut se ad hanc vineam pertinere posse doceret; et non Judæam de singularitate datæ sibi divinæ cognitionis debere gloriari; cum Psalmista dicat, Laudate Dominum, omnes gentes. Et Moyses ipse prædixit, Lætamini, gentes, simul cum plebe ejus. Cujus videlicet vineæ, quia et Domino magna est cura, ut intemerata conservetur, et magna hominibus necessitas, ut ejus participes fiant, recte subditur:

Tradidit eam custodibus, &c.] Custodes namque ecclesiæ, prophetæ; custodes sunt apostoli; custodes prophetarum, apostolorum successores, qui diversa mundi ætate regimini illius superna jussione dati sunt; custodes sunt exercitus militiæ cœlestis, qui omni tempore seculi labentis pro ecclesiæ statu curam gerunt, ne malignorum, vel hominum, vel spirituum irruptione turbetur. Vir autem pro fructu hujus vineæ mille affert argenteos; quia profectus quisque pro acquisitione regni cœlestis cuncta quæ mundi sunt, relinquit. Fructus namque laborum, qui pro Domino temporaliter fiunt, perceptio est cum Domino sempiternæ quietis et regni; de quo ipse dixit, Posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat; id est, ut operemini, et mercedem accipiat, et merces ipsa nullo unquam fine terminetur. Virum autem perfectæ virtutis hominem scriptura vocare consuevit. Nam et vir a virtute nomen accepit, qui profecto

vir, id est, animus virtutis gratia sublimis pro hujus fructu vineæ mille argenteos affert, cum cuncta sua temporalia relinquit, ut æterna percipere bona mereatur. Argenteorum etenim vocabulo, omnem pecuniæ, quæ relinqui debeat, speciem designat. Millenario autem numero, qui perfectus et integer est, universitas solet designari. Ideoque per mille argenteos, quos pro fructu hujus vineæ vir afferre dicitur, universitas intimatur eorum, quæ perfecti quique pro Domino relinquunt. Quæ etsi aliquando parva sunt censu, magna utique et copiosa illius æstimatione judicantur, qui non summam datæ pecuniæ, sed conscientiam dantis pensat hominis. Eadem autem est hæc sententia, quæ et supra aliis verbis ponitur, Si dederit omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nil despiciet eam. Mille siquidem hic argentei pro omni substantia domus, quæ relinquatur, positi sunt; dilectio autem, quæ, cessantibus aliis charismatibus, in cœlesti nos patria perpetuo complectitur. Ipsa est fructus vineæ, quo tunc saturabuntur beati, qui nunc in eadem vinea laborantes, esuriunt, et sitiunt justitiam. Sequitur deinde ipsius pacifici vox, quia docet quantum vineæ suæ, videlicet ecclesiæ, curam habeat, quid sua relinquuntibus in æternum conservet, quid singularis præmii custodibus ejusdem vineæ, hoc est, doctoribus retribuere disponat.

Vinea mea coram me est, &c.] Verum, inquit, probata es, quod vineam meam tradiderim custodibus, qui eam verbis pariter et exemplis excolerent suis. Verum scias, quia sic curam illius ejusdem commisi custodibus, ut ipse nihilominus, quid in ea geratur, indesinenter intendam; quo quisque animo, qua industria in ea laboret, aspiciam; quantas denique ab adversariis insidias, quot manifestos conflictus perferat, intuear. Et quid plura? Ecce ego cum illa sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. At ubi hoc apparuerit, tunc omnibus qui in vinea mea, vel pro vinea mea, vel adversus vineam meam laborant, præmia digna rependam. Qui enim pro fructu ejus, id est, pro spe supernæ hæreditatis omnia, quæ habere in mundo, vel acquirere potuerunt, dispensarunt bona, dederuntque pauperibus, certo spei suæ potentur effectum; immo majora quam sperare noverant, in cœlis dona percipient; utpote, quia nec oculus vidit, nec

audivit auris, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Qui vero custodes ipsius vineæ prædicando, vel sublimioribus factis refulgendo fuerunt, duplici præ cæteris justis mercede donabuntur. Hinc etenim Danieli per angelum dicitur, Et qui docti fuerint, fulgebunt, quasi splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et hoc est, quod hic quoque illis, qui pro æternorum perceptione transitoria bona contemnunt, qui ob firmitatem unanimis spei unius viri vocabulo censetur. Mille, inquit, tui pacifici; statimque quid eis, qui ampliori industria statum ecclesiæ custodiunt, amplioris præmii reservetur, exposuit adjiciens:

Et ducenti his qui custodiunt fructus ejus.] Et millenarius namque et centenarius, quia uterque perfectus est numerus, uterque pro perfectione ac plenitudine æternæ retributionis recte positus intelligitur. Porro ducentenarius, id est, duplicatus centenarius ampliora doctorum perfectorum præmia designat. De quibus etiam in hac vita inchoandis apostolus dicit: Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et in doctrina. Itaque mille tui, inquit, pacifici, mille tui argentei, quos pro fructu attuleras, percipiendo vineæ meæ pacifici apud me, id est, integro suo numero conservati permanent; neque ullatenus tibi metuendum est, ne quid de his, quæ fecisti, bonis operibus per oblivionem sive per ignorantiam justi judicis perdas. Ego enim opera et cogitationes hominum venio, ut congregem cum omnibus gentibus, et linguis, ac singulis quibusque propria corporis, prout gesserint, reddam. Item, quia pacifici appellantur, ab eo quod pacem facere soleant, sicut pacati sunt, qui pacis jura custodiunt, pacifici sunt sanctis argentei, quos per veritatem tribuunt; quia ad visionem perpetuæ pacis, quæ supernæ civitatis ac matris omnium nostrum, novæ Hierusalem vocabulo consuevit exprimi, iter illis aperiunt, patrimoniaque pauperibus Christi dispergere, quam ipsi possidere maluerunt. Et ducenti his qui custodiunt fructus ejus; subauditur, Argentei pacifici, ut sit plena sententia, Mille tui argentei pacifici, et ducenti argentei pacifici his qui custodiunt fructus ejus. Qui enim in præsentī laborem geminum subeunt, et ipsi sobrie et juste, ac pie vivendo, et eccle-

siaë fructus ne deficiant, ne ab hostibus diripiantur, sua prædicatione tutando, gemina nimirum in futuro dona consequuntur. Unde mox idem distributor donorum ecclesiam suam, sive animam quamque bonis actibus deditam hortatur, ut etiam prædicando verbo veritatis, quantum valet, insistat. Quæ habitas, inquit, in hortis amici, ausculta, fac me audire vocem tuam. Ac si aperte dicat: Quia collocutio nostra, quæ in longum processit, jam claudenda est; quid a te maxime quæram, quid deprecemur, audito. Nihil per omnia dulcius mihi, quam te in hortis habitare, id est, in spiritualium cultura fructuum mansionem tibi locare. Et nec tibi tugurium in his, quasi post modicum discessura, tumultuario opere constituas; sed fixa illic et indeclinabili mente meum expectes adventum. Nosti enim, quia sæpius descendere ad hortum meum, ad areolam aromatis soleo, ut pascam in hortis, et lilia colligam; id est, ut bonorum studia laborum videam, juvem, remunerem. Deinde a te munus requiro, ut me audire facias vocem tuam, prædicando, quibuscumque vales, meæ et mandata legis, et promissa remunerationis. Namque hæc quotienscumque agis, me semper audientem te, agere memento, qui tuis semper soleo adesse votis. Sed et amici nostri auscultant, et angeli videlicet, quos tibi adjuutores adversus certamina spirituum malignorum quotidiana dedi; et hominum spiritus justorum, quos de tuo cœtu assumens, ad visionem jam meæ gloriæ, ad quam tota aliquando futura es, collegi. Utrique enim tibi amici sunt, utrique tua facta speculantur et verba. Gaudentque multum, cum pro perceptione beatitudinis, qua ipsi fruuntur, viriliter agere conspiciunt; exultant quotiens aliquos de tuis fidelibus ibi intrare contigerit; et suis hos ulnis excipere festinant. Quibus dictis annuens statim ecclesia, respondit:

Fuge, dilecte mi, &c.] Qui quidem sermo, et de triumpho Dominicæ ascensionis, et de his quæ in ecclesia quotidie geruntur, recte potest accipi. Fugit enim dilectus, postquam allocutus est sponsam sororemque suam; quia completa dispensatione nostræ Redemptionis, ad cœlestia rediit. Assimilatur autem capræ hinnuloque cervorum super montes aromatum, quia creberrime per gratiam compunctionis fidelium suorum cordibus apparet, qui montes sunt aromatum; quia

despectis cupiditatibus infimis, cœlestium amore tenentur; expurgatisque vitiorum foetoribus, virtutum sunt specialium odore referti; dicentes cum apostolo, Nostra autem conversatio in cœlis est; et, Christi bonus odor sumus. Et quidem opportune in calce sacri carminis, ascensionis ejus, ac sequentis gratiæ mentio facta est; quia nimirum paulo superius, incarnationis ejus fuerant exoptata gaudia, dicente sponsa, Quis mihi det te fratrem meum, sugentem ubera matris meæ? Fuerat et passionis illius fructus ad medium deductus, dicente ipso, Sub arbore malo suscitavit te. Et iterum, Quia fortis est, ut mors, dilectio. Fuge ergo, dilecte mi, inquit, et assimilare capreæ hinnuloque cervorum super montes aromatum. Ac si aperte dicat, Quoniam in carne apparens, præcepta mihi ac dona vitæ cœlestis, quæ semper optabam, conferre dignatus es, jam nunc peracto munere piæ dispensationis, ad superna jam, ad Patris sinum revertere; nec mihi tamen, obsecro, penitus tuæ crebræ visitationis lucem subtrahere; sed ut caprea hinnulusve cervorum, quæ indomita licet sint animalia, neque hominum aditus assueta, sedulo tamen in montibus solent videri; ita quæso mecum agere memineris, ut etsi corpore manes in cœlestibus, nec humana rursus habitacula repetis, præsidium tamen frequens mihi divinæ præsentiae adhibe. Sic etenim solummodo perficere valebo maximum illud, quod mihi velut ultimum vale mandatum dedisti, ut semper hortos virtutum inhabitem, semper meæ confessionis ac prædicationis vocem te audire faciam. Potest autem hæc sententia etiam de quotidiano, ut diximus, sanctæ ecclesiæ statu non inconvenienter accipi. Fugit quippe dilectus habitantem in hortis sponsam, quam alloquebatur, cum intentæ bonis actibus menti, sive virtutum, quam solebat præstare, gratiam ad horam subtrahit; sive etiam probandam eam tentationum procellis submittit; ut merito dicere compellatur, Usque quo, Domine, oblivisceris me in finem, quousque avertis faciem tuam a me? etc. usque in finem Psalmi. Assimilatur capreæ hinnuloque cervorum, apparentibus super montes aromatum; cum rursus, ut opportunum ipse judicaverit, collocata sibi luce sui præsidii, sive obsidentia tentationum pericula tollit, seu consueta, quæ subtraxisse videbatur, virtutum dona restituit. Ut enim de

magnis magnorum charismatibus taceam, verbi gratia, infirmorum curatione, mortuorum suscitatione, dæmonum expulsiōe, secretorum certa agnitiōe, cœlestium gaudiorum lucida contemplatiōe cæterisque hujusmodi, quæ ne in eximiis quidem ecclesiæ membris semper adesse queunt. Constat enim de nostra parvitate, quia nequaquam uno atque in dissimili modo semper orationum dulcedini insistere, lachrymas vel pro conscientia nostri reatus, vel pro desiderio patriæ cœlestis fundere, dolenti proximo condolere, ingruentibus tentamentis obviare valemus; ita ut nonnunquam multum conati his uti bonis nequeamus, ac rursus aliquando etiam minus ipsi studentes, horum copia potiamur. Quod unde agitur, nisi quia nunc fugit dilectus, nunc mentem revisit nostram pia utrumque provisiōe, ut et per collatam gratiam crescamus in profectu virtutum, et per ablatam discamus humilitatis custodire virtutem. Subtrahit ad tempus effectum virtutis desideratum, ut redditus postmodum arctius teneatur; reddit subtractum, ut exercitatus crebra innovatiōe animus ardentius ad cœlestia tendat. Quod ergo ait, Fuge, dilecte mi, non optando loquitur; quis enim eum, quem diligit, a sua fugare præsentiā velit? sed ejus potius voluntate fervendo, memor videlicet consuetudinis ipsius, qua se in medio sæpe sermone relinquens transierit ac declinaverit, ita ut non nisi solerti ac longo quæsitu possit inveniri; memor etiam suæ conditionis, quia illum in hujus tempore, vel loco peregrinatiōis, continuo videre non possit. Quid vero adjunxit, Assimilare capreæ hinnuloque cervorum super montes aromatum, multum optando ac supplicando prosequitur, sciens hanc sibi maximam in præsenti vita esse felicitatem, ut quia continua visione non valet, saltem crebra ejus visitatiōe consoletur. Quæ nimirum felicitas illis solum conceditur, qui contemptu terrestrium, et gaudiorum appetitu cœlestium appellari spiritualium merentur montes aromatum.

LIBER SEPTIMUS.

In expositione Cantici Canticorum, quam libris quinque explicavimus, (nam primum hujus operis volumen contra Julianum, pro defensione gratiæ Dei, quam ille impugnavit,

unde et hac destituente periit, specialiter confecimus,) ita patrum vestigia secuti sumus, ut interim opuscula dilecti Deo et hominibus Papæ, ac patris nostri Gregorii relinqueremus intacta; jucundius fore legentibus rati, si ea quæ in explanationem hujus voluminis per cuncta opuscula sua sparsim deseruit, quia plurima sunt et copiose dicta, quasi in unum collecta volumen, pariter omnia poneremus; quod modo adjuvante Domino sumus facturi. Credatur ergo septimus in Cantica Canticorum liber, nostro quidem labore collectus; sed beati Gregorii sermonibus et sensu compositus, ut si quis forte sit, qui nostra forte opuscula jure spernenda existimet, habeat in promptu legenda ejus dicta, quem constat nullatenus esse spernendum. Si quis vero hæc quoque nostra captus amore legat, sicut marmoreis nostræ parvitatæ ædificiis aureum tantus architectus culmen imponat. Audivi autem, quod Paterius ejusdem beati Papæ Gregorii discipulus, de tota sancta scriptura, quæque illi per partes in suis operibus explanavit, collecta ex ordine in unum volumen coegerit. Quod opus si haberem ad manus, facilius multo ac perfectius studium meæ voluntatis implerem; verum quia necdum illud merui videre, ipse per me hoc, ut potui, imitari Domino adjuvante curavi.

Ex libro Job xxvii.—*Osculetur me osculo oris sui.*] Potest per os Dei, unigenitus Filius designari, quod sicut brachium ejus dicitur, quia per eum cuncta Pater operatur. De quo propheta ait, Et brachium Domini, cui revelatum est? de quo dicit Joannes, Omnia per ipsum facta sunt. Ita etiam os dicatur, ac si oris nomine patenter diceretur verbum, sicut nos quoque pro verbis linguam dicere solemus; ut cum Græcam vel Latinam linguam dicimus, Latina vel Græca verba monstremus. Os ergo Domini non immerito ipsum accipimus, per quem nobis omnia loquitur. Hinc est enim quod propheta ait, Os enim Domini loquutum est hoc. Unde et ei sponsa in Canticis Canticorum dicit: *Osculetur me osculo oris sui.* Ac si aperte dicat, Tangat me dulcedine præsentiae unigeniti Filii Redemptoris mei.

Item ubi supra in eodem libro.—Et Matthæus cum præcepta a Domino dari in monte conspiceret, ait: Aperiens os suum, dixit. Ac si patenter dicat, Tunc os suum aperuit,

qui prius aperuerat ora prophetarum. Hinc est etiam, quod de illo ab sponsa, præsentiam ejus desiderante, dicitur, Osculetur me osculo oris sui. Sancta quippe ecclesia quot præcepta ex ejus prædicatione cognovit, quasi tot oris ejus oscula accepit.

In expos. beati Job, lib. xxx.—*Quia meliora sunt ubera tua vino.*] Ista sunt ubera, id est, doctores, quæ in arca pectoris fixa, lacte nos potant; quia ipsa arcanis summæ contemplationis inhærentes, subtili prædicatione nos nutriunt.

In expos. beati Job, lib. xxiv.—*Ideo adolescentulæ dilexerunt te.*] Scriptura sacra sæpe adolescentiam pro novitate vitæ ponere consuevit. Unde veniente sponsa dicitur, Adolescentulæ dilexerunt te; id est, electorum animæ gratia baptismatis renovatæ, quæ non in vitæ veteris usu deficiunt, sed novi hominis conversatione decorantur.

In expos. beati Job, lib. xviii.—*Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem.*] Nequaquam prædicatores veri de justitiæ luce superbiunt; sed per humilitatis gratiam, peccatorum in se nigredinem confitentur. Unde etiam ab electorum ecclesia dicitur, Nigra sum, sed formosa. Et Joannes ait, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.

In expos. Hom. Evangelicæ xvii.—*Posuerunt me custodem in vineis, &c.*] Hæc sancta ecclesia de membris suis infirmantibus dicit. Vineæ quippe nostræ actiones sunt, quas usu quotidiani laboris excolimus. Sed custodes in vineis positi, vineam nostram minime custodimus, quia dum extraneis actionibus implicamur, ministerium actionis nostræ negligimus.

Item in expos. beati Job, lib. xxx.—*Indica mihi, quem diligit anima mea, &c.*] Pascitur Dominus, cum nostris actibus delectatur; cubat vero in meridie, cum ex desideriis carnalibus ardente corde reproborum, apud electorum suorum pectora refrigerium invenit cogitationis bonæ.

In expos. beati Job, ubi supra.—*Nisi cognoveris te, O pulchra inter mulieres, egredere, &c.*] Semetipsam inter mulieres pulchram cognoscit, quando electa quæque anima, etiam inter peccantes posita, quia ad auctoris sui imaginem ac similitudinem sit condita meminit, ut juxta perceptæ similitudinis ordinem incedat. Quæ si se non cognoscit, egreditur a

secreto sui cordis expulsa, in exterioribus concupiscentiis dissipatur; egressa vero abit post vestigia gregum, quia sua interna deserens, ad latam videlicet viam ducitur, et sequitur exempla populorum; nec jam agnos, sed hœdos pascit, quia non innoxias cogitationes mentis, sed nutrire pravos motus carnis intendit.

In expos. beati Job, lib. xxxv.—*Cum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.*] Virtutes proficientium in notitia cæterorum hominum, quasi suavitate fragrant odorem. Hinc est enim quod per Paulum dicitur, Christi bonus odor sumus Deo. Hinc est quod sancta ecclesia in electis suis quadam fragrantia suavitatis odorata, in Canticis loquitur, dicens: Donec rex in accubitu suo est, nardus mea dedit odorem suum, ac si apertius dicat, Quousque meis obtutibus rex apud se in requie secreti cœlestis absconditur, electorum vita miris virtutum odoribus exercetur, ut quo adhuc eum quem appetit, non videt, ardentius per desiderium fragret. Rege quippe in recubitu suo posito, nardus odorem dat, dum quiescente in sua beatitudine Domino, sanctorum virtus in ecclesia magnæ nobis gratiam suavitatis administrat.

In expos. Ezech. Hom. III. part. II.—*Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.*] Sponsum suum fortiter amanti, de mora vitæ præsentis una solet consolatio esse, si per hoc quod ipsa ab ejus visione differtur, aliorum animæ ejus verbo proficiant, et ad cœlestem sponsum amoris facibus inardescant. Unde in Cantico sponsa dicit, Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Quid namque sunt flores, nisi animæ bonum jam opus inchoantes, et desiderium cœleste redolentes? Quid mala de floribus, nisi perfectæ jam bonorum mentes, quæ ad fructum perveniunt boni operis, de initio sanctæ propitiationis? Quæ ergo amore languet, fulciri quærit floribus, stipari malis; quia si illum quem desiderat, videre adhuc non permittitur, magna est ei consolatio, si de aliorum profectibus lætetur. Anima ergo sancto amore languida, floribus malisque fulciatur, ut requiescat in bono opere proximi, quæ adhuc contemplari non valet vultum Dei.

In expos. beati Job, lib. vi., juxta interpretes LXX.—*Vulnerata caritate ego sum.*] Male sana anima, atque in hujus

exilii cæca caritate prostrata, nec videbat Dominum, nec videre quærebat. Percussa autem caritatis ejus spiculis, vulneratur in intimis affectu pietatis, ardet desiderio contemplationis; et miro modo vivificatur ex vulnere, quæ prius mortua jacebat, in salute. Æstuat, anhelat, etiam videre desiderat, quem fugiebat. Percussione ergo ad salutem reducitur, quæ ad securitatem quietis intimæ, amoris sui perturbationem revocatur.

In codice Regulæ Pastoris titulo.—*Læva ejus sub capite meo, &c.*] Sinistram Dei ecclesia, prosperitatem videlicet vitæ præsentis, quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit. Dextera vero Dei eam amplectitur, quia sub æterna ejus beatitudine, tota devotione continetur. Hinc rursum scriptum est, Dextera manus tua, Domine, confregit inimicos. Hostes enim Dei, et sinistra ejus proficiunt, et dextera franguntur; quia plerumque pravos vita præsens elevat, sed adventus æternæ beatitudinis damnat.

In expos. Evangelicæ Hom. XXVIII.—*Ecce iste venit saliens in montibus, et transiliens colles.*] Veniendo Dominus ad redemptionem nostram, quosdam, ut ita dixerim, saltus dedit. Vultis, fratres carissimi, ipsos ejus saltus cognoscere? De cælo venit in uterum, de utero venit in præsepe, de præsepe venit in crucem, de cruce venit in sepulchrum, de sepulchro rediit in cælum. Ecce ut nos post se currere faceret, quosdam pro nobis saltus manifestata per carnem veritatis dedit; qui et exultavit ut gigas ad currendam viam, ut nos ei ex corde diceremus: Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum.

In expos. Ezechielis, Hom. I. part. II.—*En ipse stat post parietem nostrum.*] Sancta ecclesia sub sponsæ voce aperte jam Dominum videre desiderans, ait: En ipse stat post parietem nostrum. Qui enim humanis oculis hoc quod de mortali assumpsit, ostendit, et in seipso invisibilis permansit, in aperto se videre quærentibus, quasi post parietem stetit; quia videndum se manifeste in majestate non præbuit, quasi enim post parietem stetit, qui humanitatis naturam, quam assumpsit, ostendit; et divinitatis naturam humanis oculis occultavit. Unde et illic subditur, Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Quisquis enim per fenestras vel cancellos respicit, nec totus videtur, nec totus non videtur.

Sic nimirum Redemptor ante dubitantium oculos factus est, quia si miracula faciens, nil pertulisset ut homo, plane eis apparuisset Deus; et rursum humana patiens, si nulla fecisset ut Deus, putaretur homo. Sed quia et divina fecit, et humana pertulit, quasi per fenestras vel cancellos ad homines prospexit; ut et Deus appareret ex miraculis, cum lateret ex passionibus; et homo cerneretur ex passionibus, sed tamen esse ultra hominem ex miraculis agnosceretur.

In expos. beati Job, lib. xxvii. — *Surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni.*] Quia prædicationes sanctæ cum vita præsentis, id est, pluviae cum hyeme cessabunt, recte exeunti animæ, atque ad æterna æstiva properanti, sponsi voce dicitur: Surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni; jam enim hyems transiit, imber recessit, et abiit. Transeunte quippe hyeme, imber recedit; quia cum vita præsens peragitur, in qua nos ignorantiae nubilo, carnis corruptibilis torpor astrinxerat, omne ministerium prædicationis cessat. Clarius quippe per nos tunc videbimus hoc quod sanctorum nunc vocibus obscurius audivimus.

In Ezech. Hom. iv. part. ii. — *Surge, propera, amica mea, columba mea, &c.*] Sive sancta ecclesia, sive anima unaquæque electa cœlesti est sponso amico per amorem, columba per spiritum, formosa per morum pulchritudinem. Quæ cum jam de corruptione carnis educitur, ei proculdubio hyems transiit, quia præsentis vitæ torpor abscedit. Imber quoque abiit, et recedit; quia cum ad contemplandum in sua substantia omnipotentem Dominum educit, jam verborum guttæ necessariæ non erunt, ut pluvia debeat prædicationis infundi. Nam quod minus audire potuit, amplius videbit. Tunc apparent flores in terra, quia cum de æternæ beatitudinis vita, quædam suavitatis primordia prægustare anima cœperit, quasi jam in floribus odoratur exiens, quod postquam egressa fuerit, in fructu uberius habebit. Unde et illic subditur, Tempus putationis advenit. In putatione quippe, sarmenta sterilia reciduntur, ut ea quæ prævalent, uberius fructum ferant. Nostræ itaque putationis tempus tunc advenit, quando infructuosam ac noxiam corruptionem carnis deserimus, ut ad fructum animæ pervenire valeamus. Qui fructus erit nobis uberrimus, visio Dei.

In expos. Hom. Evangelicæ xxv.—*In lectulo meo per noctes quæsivi, quem diligit anima mea, &c.*] Dilectum in lectulo quærimus, quando in præsentis vitæ aliquantula requie, Redemptoris nostri desiderio suspiramus. Per noctem quærimus, quia etsi jam in illo mens vigilat, tamen adhuc oculus caligat. Sed qui dilectum non invenit, restat ut surgat, civitatem circumeat; id est, sanctam electorum ecclesiam mente et inquisitione percurrat. Per vicos eum et plateas quærat, id est, per angusta et lata gradientes aspiciat, ut si qua invenire in eis valeat vestigia, exquirat. Quia sunt nonnulli etiam vitæ secularis, qui imitandum aliquid habent de actione virtutis. Quærentes autem nos, vigiles inveniunt, qui custodiunt civitatem, quia sancti patres, qui ecclesiæ statutum custodiunt, bonis nostris studiis occurrunt, ut suo vel verbo vel scripto nos doceant. Quos cum paululum pertransimus, invenimus quem diligimus; quia Redemptor noster etsi humanitate homo inter homines, divinitate tamen super homines fuit. Cum ergo transeuntur vigiles, dilectus invenitur; quia cum prophetas et apostolos infra ipsum esse conspiciamus, illum qui natura Deus est, esse supra homines consideramus. Prius ergo non inveniendus quæritur, ut post inventus strictius teneatur.

Item in expos. beati Job, lib. xviii.—Cum Redemptorem suum ecclesia quæreret, in ipsis antiquis prædicatoribus spem figere noluit; quæ dicit, Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea. Illum quippe invenire non posset, si istos transire noluisset.

Item in expos. Ezech. Hom. vi. part. ii.—Sic sponsa in Canticis Canticorum sanctis desideriis anxia loquitur, dicens: In lectulo meo per noctem quæsivi, quem diligit anima mea. Quæsivi illum, et non inveni. In lectulo enim dilectum quærit, quando in ipso suo otio et vacatione, quam appetit, jam videre Dominum concupiscit, jam ad eum exire desiderat, carere præsentis vitæ tenebris anhelat. Sed quærit illum, et non invenit; quia quamvis magno amore desiderat, adhuc tamen ei non conceditur videre quem amat.

In expos. Ezech. Hom. x. part. ii.—*Quæ est ista quæ ascendit per desertum, &c.?*] Sancta electorum ecclesia, cum ab hoc mundo in sanctis precibus ardenti amore se erigit,

per desertum, quod deserit, ascendit. Qualiter vero ascendat, adjungit: Sicut virgula fumi ex aromatibus. Fumus de incenso nascitur. Et per Psalmistam dicitur, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Fumus excutere lachrymas solet. Itaque fumus ex aromatibus, compunctio orationis, concepta ex virtutibus amoris. Quæ tamen oratio, fumi virgula dicitur, quia Deum sola cœlestia postulat. Sic recta progreditur, ut ad terrena atque temporalia appetenda pro terreno studio minime reflectatur. Et notandum, quod non virga, sed virgula nuncupatur; quia interdum in compunctionis ardore tantæ subtilitatis æstuat vis amoris, ut hanc nec ipse animus possit comprehendere, qui illuminatus meruit habere. Bene autem dicitur, Myrrhæ et thuris. Thus enim ex lege Domino in sacrificio incenditur. Per myrrham vero corpora mortua condiuntur, ne vermibus corrumpantur. Myrrhæ ergo et thuris sacrificium offerunt, qui et carnem afficiunt, ne eis corruptionis vitia dominantur; et redolentem in conspectu Domini, amoris sui hostiam incendunt. Myrrham itaque, quia se cruciant, et cruciando a vitiis conservant. Thus vero, quia Dei visionem diligunt, ad quam pervenire medullitus inardescunt; seque ipsos ei in sanctis virtutibus exhibent. Unde et illic subditur, Et universi pulveris pigmentarii. Pulvis pigmentarii est, virtus bene operantis. Et notandum, quod virtutes bene operantium, non pigmenta, sed pulveres dicuntur. Cum enim quælibet bona agimus, retractamus, et ne quid in eis sinistrum sit judicio retractationis attendimus, quasi ex pigmentis pulverem facimus, ut operationem nostram Domino per discretionem et amorem subtilius incendamus.

In expos. beati Job, lib. VII. — *En lectulum Salomonis sexaginta fortes, &c.*] Justorum fortitudo, est carnem vincere, propriis voluptatibus contraire, delectationem vitæ præsentis extinguere, hujus mundi aspera pro æternis præmiis amare, prosperitatis blandimenta contemnere, adversitatis metum in corde superare. Lectulum ergo Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, quoniam sancti quique sine ulla dubietate desiderii internam requiem contemplan-
tur.

In expos. beati Job, lib. XIX. — *Omnes tenentes gladios, et*

ad bella doctissimi.] Quid in divina scriptura per gladium figuretur, Paulus aperuit, dicens: Et gladium Spiritus, quod est verbum Dei. Salomon autem non ait, Omnes habentes, sed tenentes; quia videlicet verbum Dei non est mirabile solummodo scire, sed facere. Habet quippe, sed non tenet gladium, qui divinum quidem eloquium novit, sed secundum illud vivere negligit. Et doctus esse ad bella jam non valet, qui spirituales, quem habet, gladium minime exercet: nam resistere tentationibus omnino non sufficit.

In expos. beati Job, lib. xx. — *Uniuscujusque ensis super femur suum, &c.*] Nocturni timores sunt insidiæ tentationum occultæ; ensis vero super femur, est custodia vigilans, carnis illecebram premens. Ne ergo nocturnus timor, id est, occulta et repentina tentatio subrepat, necesse est ut femur nostrum superpositus custodiæ ensis premat. Sancti etenim viri sic de spe certi sunt, ut tamen semper sint de tentatione suspecti; quippe quibus dicitur, Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore; ut et de spe exultatio, et de suspitione nascatur tremor.

De eodem in codice Regulæ Pastoralis titulo, lib. vi. — *Ensis super femur ponitur, quando acumine sanctæ prædicationis prava suggestio carnis edomatur.* Per noctem vero cæcitas nostræ infirmitatis exprimitur; quia quicquid adversitatis in nocte imminet, non videtur. Uniuscujusque ergo ensis super femur suum propter timores nocturnos; quia videlicet sancti viri dum ea quæ non vident, metuunt, ad intentionem certaminis semper parati assistunt.

In expos. Ezech. Hom. iii. part. ii. — *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani, &c.*] Neque credendum est Salomon tantæ magnitudinis regem, qui sic immensis divitiis affluebat, ut pondus auri ejus æstimari non posset, et argentum in diebus illis pretium non haberet, quia ferculum sibi ligneum fecerit. Sed Salomon est pacificus noster, qui sibi de lignis Libani ferculum fecit. Libani quippe ligna cedrina, valde sunt imputribilia. Ferculum itaque Regis nostri, sancta ecclesia est; quæ de fortibus patribus, quasi lignis cedrinis imputribilibus mentibus est constructa. Quæ recte ferculum dicitur, quia ipsa fert quotidie animas ad æternum convivium Conditoris sui. Cui ferculo columnæ argenteæ factæ sunt;

quia prædicatores sancti eloquii luce resplendent. Est autem cum columnis argenteis reclinatorium aureum; quia per hoc quod a sanctis prædicatoribus lucide dicitur, mentes audientium fulgorem caritatis intimæ, in qua reclinentur, inveniunt. Per hoc enim quod luculente et aperte audiunt, in illud quod clarescit in corde, requiescunt. Columnæ argenteæ, et reclinatorium aureum factum est; quia per lucem sermonis invenitur apud animum claritas quietis. Ille jam quippe fulgor internus mentem radiat, ut per intentionem ibi requiescat, ubi prædicationis gratia non requiratur. Sed ad hoc quod clarum intus ostenditur, qualis sit ascensus, adjungit, cum de eodem ferculo protinus subdit: Ascensum, inquit, purpureum. Vera quippe purpura, quia sanguine tingitur, non immerito in colore sanguinis videtur. Et quia maxima multitudo fidelium in exordio nascentis ecclesiæ per martyrii sanguinem pervenit ad regnum, rex noster ascensum purpureum fecit in ferculo; quia ad clarum, quod intus aspicitur, per tribulationem sanguinis pervenitur. Quid ergo de nobis agendum est? Quæ spes erit, si nullus ad regnum pervenit, nisi qui summis præditus virtutibus fuerit? Sed adest quoque nostra consolatio. Amemus in quantum possumus Deum; diligamus proximum, et simul quoque nos ad Dei ferculum pertinebimus: quia sicut illic scriptum est, Media caritate constravit. Habe quippe caritatem, et ibi sine dubio pervenis, ubi et columna argentea erigitur, et ascensus purpureus tenetur. Nam quia hoc propter nostram infirmitatem dicitur, aperte monstratur, cum illic protinus subdit, Propter filias Hierusalem. Sermo etenim Dei, qui non filios, sed filias dicit, quid aliud per sexum fœmineum, quam mentium infirma signavit?

In expos. beati Job, lib. ix. — *Quam pulchra es, amica mea! &c.*] Pulchram narrat, et pulchram replicat; quia alia est ei pulchritudo morum, in qua nunc cernitur, atque alia præmiorum, in quam tunc per Conditoris sui speciem sui sublevatur. Cujus videlicet membra, omnes electi; quia ad cuncta simpliciter incedunt. Ejus oculi, columbarum vocantur; quia magna luce irradiant, quia magnorum signorum miraculis coruscant; sed quantum est hoc miraculum, quod videri potest? Illud de internis miraculum est mirabilius,

quod videri non potest. De quo aperte subditur, Absque eo quod intrinsecus latet. Magna quippe gloria est aperti operis, sed longe incomparabilis, occultæ retributionis.

In expos. beati Job, lib. III. — *Sicut vitta coccinea, labia tua sponsa, &c.*] Vitta crines capitis astringit. Labia ergo sponsæ sicut vitta sunt, quia exhortatione sanctæ ecclesiæ, cunctæ in auditorum mentibus diffusæ cogitationes ligantur; ne remissæ defluant, ne se per illicita spargant, ne sparsa cordis oculos deprimant, sed quasi ad unam se intentionem colligant, dum vitta eas sanctæ prædicationis ligat. Quam recte et coccineam asserit, quia sanctorum prædicatione solo caritatis igne flammescit.

In expos. beati Job, lib. XXXIII. — *Dentes tui sicut grex tonsarum, &c.*] Sanctæ ecclesiæ dentes accipimus eos, qui prædicationibus suis peccantium duritiam conterunt. Qui non immerito detonsis ac lotis ovibus comparantur; quia innocuam vitam sumentes, in lavacro baptismatis conversationis pristinæ vellera vetusta posuerunt.

In expos. Ezech. Hom. IV. part. II. — *Sicut turris David collum tuum, &c.*] In collo guttur, in gutture vox est. Quid ergo per collum sanctæ ecclesiæ, nisi sacra ejus eloquia designantur? in qua dum mille clypei dependere memorantur, per hunc perfectum numerum numerus universus ostenditur; quia universa nostra munitio in sacro eloquio continetur. Ibi quippe sunt præcepta Dei, ibi exempla justorum. In collo ergo ecclesiæ, id est, in sacri eloquii prædicatione, quæ pro sua munitione et altitudine, turri David similis dicitur, mille clypei dependent; quia quotquot illic præcepta, tot sunt etiam pectoris nostri munimina. Ecce enim contra aerias potestates festinantes fortes existere, in hac turri armaturam nostræ mentis invenimus, ut inde præcepta Conditoris, inde sumamus exempla præcedentium, per quæ contra adversarios nostros inexpugnabiliter armemur. Et notandum, quia ædificata cum propugnaculis suis dicitur. Hoc quippe agunt propugnacula, quod clypei, quia uterque pugnantem muniunt; sed inter utraque distat, quia clypeum pro nostro munimine, ubicumque volumus, movemus; propugnaculis autem defendi possumus, sed hoc movere non possumus. Clypeus in manu est, nam propugnaculum non

tenetur. Quid ergo inter propugnacula et clypeos distat, nisi quod in sacro eloquio partim præcedentium et miracula legimus et virtutes bonorum operum audimus? Hi itaque quam vera de Deo dixerint, testantur miracula; quia talia per illum non facerent, nisi de illo vera narrarent. Et quam pii, quam humiles, quam benigni extiterint, eorum testantur operationes. Quid igitur illorum miracula, nisi nostra sunt propugnacula? Quia et muniri per illa possumus, et tamen hæc in manu nostri arbitrii non tenemus; nam talia facere non valemus. Clypeus vero in manu est, et defendit; quia virtus patientiæ, virtus misericordiæ, præcedente nos gratia, et in potestate est arbitrii, et a periculo protegit adversitatis.

In expos. beati Job, lib. xxiv.—*Duo ubera tua, &c.*] Quæ sunt duo ubera, nisi ex Judæa et gentilitate veniens uterque populus, qui in sanctæ ecclesiæ corpore, per intentionem sapientiæ, arcano est cordis infixus? Ex quo populo, hi qui electi sunt, idcirco capreæ hinnulisque comparantur, quia per humilitatem quidem, pravos se ac peccatores intelligunt; sed de his per caritatem currentibus, si qua obstacula de impedimento temporalitatis obviant, transeunt, et datis contemplationis saltibus, ad superna conscendunt; qui, ut hæc agant, præcedentium sanctorum exempla conspiciunt, unde et in liliis pasci referuntur. Quid vero per lilia, nisi illorum vita declaratur, qui veraciter dicunt, Christi bonus odor sumus Deo? Electi ergo, ut assequi summa prævaleant, conspecta odorifera et candida justorum vita, inhianter jam quidem videre Dominum sitiunt: jam de ejus contemplatione satiari caritatis æstibus inardescunt; sed quia in hac vita positi, necdum valent, per præcedentium interim patrum exempla pascuntur. Unde et apte illic tempus de ipso liliorum pastu definitur, dum dicitur, Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Tamdiu quippe refici justorum exemplis indigemus, donec præsentis mortalitatis umbras æterno die aspirante transeamus. Cum enim hujus temporalitatis umbra transacta, ac mortalitas fuerit inclinata, quia ipsius diei internum lumen cernimus, nequaquam jam appetimus, ut ad amorem ejus per aliorum exempla flagremus. Nunc autem, quia necdum eum intueri possumus, summopere necesse est, ut

eorum qui illum perfecte sunt secuti, conspectis actionibus incitemur.

In expos. beati Job, lib. xvii.—*Coronaberis de capite Amana, &c.*] Quid leonum nomine, quam dæmonia designantur, quæ ira contra nos atrocissimæ crudelitatis insæviunt? Et quia peccatores ad fidem vocati sunt, quorum quondam corda leonum cubilia fuerunt, dum vicisse mortem Dominus eorum confessione creditur, quasi de leonum cubilibus coronatur. Remuneratio quippe victoriæ, corona est. Totiens ergo ei coronam fideles offerunt, quotiens hunc vicisse mortem ex resurrectione confitentur.

In expos. beati Job, lib. xv.—*Mel et lac sub lingua tua.*] Plerique justorum, dum quosdam agere perverse conspiciunt, qui duris sunt increpationibus feriendi, linguæ asperitatem sumunt; sed sub lingua mentis suæ benignitatem contegunt. Unde sanctæ ecclesiæ sponsi voce dicitur, Mel et lac sub lingua tua. Qui enim mentis dulcedinem aperire infirmis nolunt, sed loquentes quadam eos asperitate feriunt, et tamen inter verba aspera, quasi latenter quiddam dulcedinis intermittunt: hi videlicet non in lingua, sed sub lingua habent dulcedinem; quia inter dura, quæ proferunt, emittunt quædam blanda et dulcia, quibus mens possit ex benignitate refoveri.

In codice Regulæ Pastoralis, tit. xv.—*Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum.*] Quid per mala punica, nisi fidelium unitas designatur? Nam sicut in malo punico, uno exterius cortice, multa interius grana muniuntur; sic innumeros sanctæ ecclesiæ populos unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritorum tenet.

In expos. beati Job, lib. xxvii.—*Surge, aquilo, et veni, auster.*] Per austrum, qui nimirum calidus ventus est, non immerito Spiritus Sanctus designatur; quo quisque, dum tangitur, ab iniquitatis suæ torpore liberatur. Unde bene in Canticis Canticorum dicitur, Surge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius. Aquiloni enim jubetur ut surgat; ut nimirum is, qui mortalium corda restringit, adversarius spiritus fugiat. Auster enim venit, et hortum perflat, ut ejus aromata defluant; quia per adventum Sancti Spiritus, dum mens hominis repletur ex eo, mox

opinio virtutum aspergitur, ut jure jam sanctorum lingua, quasi hortus austro perflatus, dicat, Christi bonus odor sumus.

In expos. Ezech. Hom. II. part. II.—*Ego dormio, et cor meum vigilat.*] Contemplativæ vitæ amabilis valde dulcedo est, quæ super semetipsam animam rapit, cœlestia aperit; terrena autem debere esse contemptui ostendit, spiritualia mentis oculis patefacit, corporalia abscondit. Unde bene ecclesia in Canticis Canticorum dicit, Ego dormio, et cor meum vigilat. Vigilanti enim corde dormit, qui per hoc quod interius contemplando proficit, ab inquieto foris opere quiescit.

Item in expos. beati Job, lib. XXIII., de quo supra.—*Ego dormio, et cor meum vigilat.*] Ac si diceret, Dum exteriores sensus ab hujus vitæ solitudinibus sopio, vacanti mente vivacius interna cognosco. Foris dormio, sed intus vigilo; quia dum exteriora, quasi non sentio, interiora solerter apprehendo.

In Expos. Evangelica, Hom. XXV.—*Anima mea liquefacta est, &c.*] Mens hominis, Conditoris sui speciem non quærentis male dura est; quia in semetipsa manet frigida. At si ardere jam ex desiderio cœperit ad sequendum quem diligit, liquefacta per ignem amoris currit. Fit desiderio anxia, vilescunt in seculo cuncta quæ placebant; nil est quod extra Conditozem libeat; et quæ prius delectabant animum, fiunt postmodum vehementer onerosa. Nihil ejus mœstitiam consolatur, quousque adhuc quod desideratur, non aspicitur. Mœret mens, lux ipsa fastidio est. Talique igne in mente decoquitur rubigo culpæ. Et succensus animus, quasi more auri, quia per usum speciem perdidit, per incendium clarescit.

In expos. beati Job, lib. XXVII.—*Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem, &c.*] Quærentem sponsam vigiles inveniunt, eamque vulnerant; quia unamquamque animam Redemptoris sui jam speciem requirentem, cum solliciti doctores inveniunt, hanc per prædicationis verbum cœlestis amoris spiculis vulnerant; et si quod ei adhuc de vetusta conversatione tegmen inest, subtrahunt; ut quo exuta ab hujusmodi onere redditur, eos is qui quæritur, ab illa citius inveniatur.

In expos. beati Job, lib. xxxiv.—*Caput ejus aurum optimum.*] Quia caput Christi Deus. Nil vero est in metallis auro fulgentius: sponsi caput aurum dicitur, quia ejus humanitas ex divinitatis suæ nobis claritate principatur.

In expos. Ezech. Hom. viii.—*Pulchra es, amica mea, &c.*] Quia Hierusalem visio pacis interpretatur, cujus nomine patria cœlestis exprimitur, sancta ecclesia suavis et decora ut Hierusalem dicitur, quia ejus vitæ desiderium visioni jam pacis intimæ comparatur; ut in eo, quod auctorem suum diligit, quod ejus speciem videre concupiscit; de quo scriptum est, In quem desiderant angeli prospicere, per ipsa jam amoris sui desideria angelis similis dicatur. Quæ quantum Deo amabilis afficitur, tantum agit, ut malignis spiritibus terribilis fiat. Qualiter autem sit terribilis, subjuncta comparatione ostenditur; id est, ut castrorum acies ordinata. Quid est quod ecclesia sancta hostibus suis, ut castrorum acies sit timenda? Non enim a magno intellectu vacat ista comparatio; et idcirco subtiliter intuenda. Scimus et constat, quia castrorum acies tunc hostibus terribilis ostenditur, quando ita fuerit constipata atque densata, ut in nullo loco interrupta videatur. Nam etsi ita disponitur, ut locus vacuus, per quem hostis possit ingredi, dimittatur; profecto jam suis hostibus terribilis non est. Et nos ergo, cum contra malignos spiritus certaminis aciem ponimus, summopere necesse est, ut per caritatem semper uniti atque constricti, ut nunquam interrupti per discordiam inveniamur; quia quamlibet bona opera in bonis fuerint, si caritas desit, per malum discordiæ locus aperitur in acie, unde ad feriendos nos valeat hostis intrare.

In Hom. iv. Ezech. part. ii.—*Sicut cortex mali punici, genæ tuæ absque occultis tuis.*] Genæ sunt sanctæ ecclesiæ spirituales partes, qui nunc in ea miraculis coruscant, et velut in ejus facie venerabiles apparent. Cum enim videmus multos mira agere, ventura prophetare, mundum perfecte relinquere, cœlestibus desideriis ardere, sicut cortex mali punici sanctæ ecclesiæ genæ rubent. Sed quid illud est, omne quod miramur in illius rei comparatione; de qua scriptum est, Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se?

Bene ergo, cum miraretur genas ecclesiæ, subdidit, Absque occultis tuis. Ac si aperte diceretur, Ea quidem quæ in te non latent, magna sunt; valde ineffabilia, quæ latent.

In expos. beati Job, lib. xxix.—*Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens?*] Sancta ecclesia cœlestis vitæ præmia appetens, aurora vocata est; quia dum peccatorum tenebras deserit, justitiæ luce fulgescit. Habemus tamen subtilius aliquid, quod considerata qualitate diluculi vel auroræ pensemus. Aurora namque et diluculum, noctem quidem præterisse nuntiant, nec tamen diei claritatem integram ostendunt. Sed dum illam pellunt, hanc suscipiunt; lucem tenebris permixtam tenent. Quid itaque in hac vita omnes qui veritatem sequimur, nisi aurora vel diluculum sumus? quia et quædam jam quæ lucescunt, agimus; tamen in quibusdam adhuc tenebrarum reliquiis non caremus.

In expos. beati Job, lib. xxx.—*Nasus tuus sicut turris David, &c.*] Per nasum odores fœtoresque discernimus. Et quid per nasum, nisi provida sanctorum discretio designatur? Turris vero speculationis in altum ponitur, ut hostis veniens longe videatur. Recte ergo nasus ecclesiæ turri in Libano similis dicitur; quia sanctorum provida discretio, dum sollicite circumquaque conspicit, in altum posita, priusquam veniat culpa, deprehendit; eamque quo vigilanter prænotat eo fortiter declinat.

In expos. *Ezech.*, de quo sup., *Hom. xi.*—Ut ergo servetur veritas prædicandi, teneatur necesse est altitudo vivendi. Unde recte quoque sanctæ ecclesiæ sponsi voce in Canticis Canticorum dicitur, Nasus tuus sicut turris Libani. Quæ ergo laus est, fratres mei, ut sponsæ nasus turri comparetur? sed quia per nasum semper odores fœtoresque discernimus, quid per nasum, nisi speculatorum discretio designatur? Qui nimirum nasus sicut turris Libani dicitur; quia videlicet præpositorum discretio, et munita semper debet esse ex circumspectione et altitudine vitæ consistere; id est, in valle infirmi operis non jacere. Sicut enim turris in monte idcirco ad speculandum ponitur, ut hostes qui veniunt longius videantur; sic prædicatoris vita semper in alto debet fixa permanere, ut more narium discernat fœtores vitiorum, odoresque virtutum; incursus malorum spirituum longe prospiciat,

et commissas sibi animas per suam prudentiam cautus reddat.

In expos. beati Job, lib. XII.—*Videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt.*] Florent vineæ, cum mentes fidelium bona opera proponunt. Sed fructus non pariunt, si ab eo quod proposuerant, aliquibus victi terroribus infirmantur. Non ergo intuendum est, si vineæ florent, sed si flores ad partum fructuum convalescant; quia mirum non est, si quis bona inchoet, sed valde mirabile, si intentione recta in bono opere perduret.

In expos. beati Job, lib. XXVI.—*Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens?*] Nimirum sancta ecclesia, nisi verborum Dei affluerit deliciis, de deserto vitæ præsentis ascendere ad superiora. non poscit. Deliciis ergo affluit et ascendit, quia, dum mysticis intelligentiis pascitur, ad superna quotidie contemplanda sublevatur.

In expos. beati Job, lib. XVIII., juxta LXX Interpretes.—*Quæ est ista quæ ascendit dealbata?*] Quia sancta ecclesia cœlestem vitam naturaliter non habet, sed superveniente Spiritu, pulchritudine donorum componitur, non alba, sed dealbata memoratur.

In expos. beati Job, lib. XXX.—*Pone me ut signaculum super cor tuum.*] Idcirco rebus signaculum ponitur, neque diripientium præsumptione temerentur. Sponsus ergo in cor, ut signaculum ponitur, quando fidei ejus mysterium in custodiam nostræ cogitationis imprimitur, ut ille infidelis servus, nimirum noster adversarius, cum signa fidei considerat, tentando eum irrumpere non præsumat.

In Expos. Evangelica, Hom. VII.—*Quia fortis est, ut mors, dilectio.*] Sicut mors corpus interimit, sic ab amore rerum corporalium æternæ vitæ caritas occiditur. Nam quem perfecte absorbuerit, ad terrena foris desideria velut insensibilem reddit.

In expos. beati Job, lib. XIX.—*Soror nostra parva est, et ubera non habet.*] Sicut uniuscujusque hominis, sic sanctæ ecclesiæ ætas describitur: parvula quippe tunc erat, cum a nativitate recens verbum vitæ prædicare non poterat. Hinc enim de illa dicitur, Soror nostra parvula est, et ubera non habet; quia nimirum sancta ecclesia, priusquam proficeret per incre-

menta virtutis, infimis quibusque auditoribus præbere non potuit ubera prædicationis. Adulta vero ecclesia, quando Dei verbo copulata, Sancto Spiritu repleta, per prædicationis ministerium, in filiorum conceptione fœtatur, quos exhortando parturit, convertendo parit. De hac ejus ætate Domino dicitur, Adolescentulæ dilexerunt te. Universæ quippe ecclesiæ, quæ unam catholicam faciunt, adolescentulæ vocantur; non vetustæ per culpam, sed novellæ per gratiam; non senio steriles, sed ætate mentis ad spiritualem congruæ fœcunditatem.

In expos. Ezech. Hom. II. part. II.—*Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam.*] In hortis sancta ecclesia, in hortis unaquæque anima habitat, quæ jam viriditate spei et bonorum operum est repleta. Sicca quippe spes est hujus seculi, quia omnia, quæ hic amantur, cum festinatione marcescunt. Et Petrus nos apostolus festinare admonet dicens, In hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, et immarcessibilem. Quæ ergo jam in hortis habitat, oportet ut sponsum suum, suam vocem audire faciat; id est, canticum bonæ prædicationis emittat, in qua ille delectetur, quem desiderat. Amici auscultant, videlicet omnes electi; qui, ut ad cœlestem patriam reviviscant, verba vitæ desiderant.

In expos. beati Job, lib. XVII.—*Fuge, dilecte mi.*] ‘Fugit nos’ dicimus, quoties menti nostræ, id quod reminisci volumus, non occurrit. ‘Fugit nos’ dicimus, quando id quod volumus, memoria non tenemus. Sancta ergo ecclesia, postquam mortem ac resurrectionem Domini et ascensum describit, clamat ei prophetico plena spiritu, ‘Fuge, dilecte mi, fuge.’ Ac si diceret, Tu qui ex carne comprehensibilis factus es, ex divinitate tua intelligentiam nostri sensus excede, et in teipso nobis incomprehensibilis permane.

EXPOSITIO

IN CANTICUM

HABACUC PROPHETÆ.

CANTICUM prophetæ Habacuc, quod tibi exponi petisti, dilectissima in Christo, soror, sacramenta Dominicæ passionis maxime pronuntiat. Unde et consuetudine sanctæ et universalis et apostolicæ ecclesiæ sexta sabbati, qua eadem passio completa est, solet in laudibus matutinis per singulas hebdomadas solemniter repeti. Sed et incarnationis ipsius, resurrectionis, et ascensionis in cœlos, fidei quoque gentium, et perfidiæ Judæorum mystice describit eventum. Contemplatus enim propheta statum præsentis seculi, viderat pacem peccatorum et afflictiones proborum; viderat impios abundare divitiis, et innocentes quotidianis esse subjectos flagellis; viderat in loco iudicii impietatem, et in loco justitiæ iniquitatem; viderat lachrymas innocentum et consolatorem neminem, nec posse resistere calumniatorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos. Sciens quoque quod hæc et hujusmodi innumera nequaquam absque divina provisione potuissent accidere, turbatus multum animo et intimo ex corde graviter suspirans exclamavit ad Dominum: Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? Et iterum: Mundi sunt oculi tui, ne videas mala, et respicere ad iniquitatem non potes. Quare non respicis super iniqua agentes, et taces devorante impio justiore se? et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptile non habens principem? Verum inter hæc reduxit extemplo ad memoriam dispensationem Dominicæ incarnationis ac passionis, quam in spiritu prophetiæ cognoverat, intellexitque se acrius multo quam oporteret questum fuisse de afflictionibus in hac vita sanctorum, quibus æterna esset promissa requies in

futura; cum nec ipse Dei Filius in carne apparens sine pœna crucis esset exiturus de mundo, qui de Spiritu Sancto ac Virgine matre nasciturus, et absque omni peccato erat victurus in mundo, et pro ignorationibus suis faciens orationem Domino, sic incipit,

Domine, audiui auditum tuum, et timui.] Auditus autem Domini Salvatoris est quem audivit a Patre ut veniret in carnem, nasceretur in mundum, conversaretur inter infirmos omnipotens, inter peccatores justus, inter homines Deus, faceret opera cœlestia, doceret præcepta cœlestia, promitteret dona cœlestia, tentaretur, flagellaretur, irrideretur, occideretur, mors nostra morte illius destrueretur; resurgens a mortuis ascenderet in cœlos, ac misso desuper Spiritu mundum gratia veritatis illustraret. Cujus auditus ipse sæpius in evangelio meminit dicens: Sed qui misit me verax est, et ego quæ audiui ab eo, hoc loquor in mundo. Et iterum: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui a Patre meo nota feci vobis. De quo et Johannes Baptista, Qui de cœlo venit, inquit, super omnes est, et quod vidit et audivit hoc testatur. Hunc ergo auditum Domini audivit in spiritu propheta, et timuit, quia questus fuerit de pressuris justorum in mundo, cum et ipsius Domini, qui prosperum iter facit nobis salutis et vitæ, exitus essent mortis de mundo. Timuit; quia de tribulationibus sanctorum querimoniam fecit, qui non solum de tribulationibus eruendi a Domino, sed et perpetuo sunt coronandi cum Domino.

Consideravi opera tua, et expavi.] Illa nimirum opera quibus mundum redemit factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis; ut, sicut iterum idem dicit apostolus, per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolus. Quæ videlicet opera quanto quis intentius considerat, tanto de operibus suæ fragilitatis amplius contremiscit.

In medio duorum animalium innotesces.] Potest in medio duorum animalium in medio Moysei et Eliæ intelligi. Ibi enim innotescebat discipulis tribus in monte sancto quia moriturus esset, dicens eis quia passurus esset in Jerusalem. Ibi innotescebat quia surrecturus esset, et immortalis futurus

clarificato vultu ejus instar solis, et vestimentis ejus nitentibus in similitudinem nivis. Ibi innotescebat quia Filius Dei erat, dicente ad eum de cœlis voce paterna: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Potest etiam in medio duorum latronum non inconvenienter accipi, inter quos crucifixus moriendo innotescebat, quia homo erat. Obscurato autem sole, terra commota, et cæteris quæ evangelium narrat circa crucem factis miraculis, innotescebat quia Deus erat. Interpellando ipse Patrem pro interfectoribus suis, quam pius esset innotescebat. Quo etiam exemplo propheta qui hoc prævidebat in spiritu admonebatur non solum patienter pressuras ferre malorum, sed et eis persequentibus gratiam suæ benignitatis impendere.

Dum appropriaverint anni, cognosceris, &c.] Annos et tempus designat illud de quo dicit apostolus: Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Quæ videlicet tempora, quosque annos longe adhuc vidit esse atque a longe salutavit propheta, cum ait: Quia dum appropriarent anni, dumque adveniret tempus, ostenderetur et cognosceretur Dominus. Nam et superius audivit dicente sibi Domino, quia adhuc visus procul et apparebit in finem, et non mentietur, si moram fecerit expecta eum, quia veniens veniet et non tardabit. Cujus quidem auditum audiens, cujus opera passionis considerans, timuit et expavit, quia commotus fuerat de felicitate transitoria malorum et de temporali afflictione bonorum. Attamen ut dignam pro suis ignorantibus pœnitentiam fecisset, mox se veniam erratus consequi posse confisus est. Unde consequenter adjungit:

In eo dum conturbata fuerit anima mea, &c.] Dum conturbata fuerit, inquit, anima mea, digno satisfactionis et pœnitentiæ mœrore concussa ob metum iræ et animadversionis tuæ, quam me incautius incurrisse pertimesco, credo quod ocius misericordiam optatæ a te veniæ consequar; ubi consideranda est mira divinæ pietatis velocitas. Turbatum se tantum animo propter iram Dei dixit, et mox illum ad misericordiam ab ira conversum subjunxit. Cui simile est illud Psalmistæ: Dixi, Pronuntiabo adversus me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei. Sed talis

minimarum potest indulgentia culparum esse. Ceterum nostri reatus quanto graviores sunt, tanto majore ac diuturniore pœnitentia, lachrymisque et eleemosynis opus habent. Hucusque propheta comprehendit breviter quo timore animi sit percussus audito ac solertius considerato Dominicæ incarnationis ac passionis eventum. Deinde latius extemplo describit qui ille auditus, quæ opera sint illa Domini quibus intendens in tantum fuerit commotus. Sequitur,

Deus a Libano veniet, &c.] Libanus est mons Phœnicis altissimus, excelsis et imputribilibus atque aromaticis insignis arboribus; de quibus etiam templum Domini in Ierosolymis factum scriptura testatur; unde solet in scripturis nonnunquam ipsum quoque templum Libani vocabulo designari: hinc est enim illud Zachariæ de venturo adversus eum exercitu Chaldæorum: *Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas.* Deus ergo a Libano venit, quia Dominus in carne apparens, in ipso templo prima evangelii semina sparsit, atque exinde orbem totum germine suæ fidei et veritatis implevit. Unde dicit Isaias, quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Ierusalem. Aspersit autem ibi semina prima fidei non solum per apostolos, qui post passionem ac resurrectionem ejus Spiritu Sancto repleti, ibidem prædicando prima ecclesiæ fundamenta posuerunt, quorum deinde sonus in omnem terram exivit, et in fines orbis terræ verba eorum; verum etiam per seipsum, primo in eodem templo fidei quæ in se esset habenda testimonium dedit, cum duodennis in medio doctorum residens interrogabat eos quasi homo parvulæ ætatis, sed respondebat docentibus quasi Deus æternæ majestatis; ubi quæsitus et inventus a parentibus etiam ipse per se quod Deus ac Dei Filius esset insinuans ait: *Quid est quod me quærebatis? ne sciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse?* Notandum autem quod hic versus in Hebraica veritate ita habetur, *Deus a Thæman, id est, ab austro veniet*, quod juxta literam facilem habet sensum, quia Bethleem, in qua natus est Dominus, ad austrum sita est ab Ierosolymis. Et cum ipse die quadragesimo natiuitatis suæ adductus est Ierosolymam a parentibus, ut daretur hostia secundum legem pro eo, Deus utique ab austro venit. Et sanctus, inquit, de monte umbroso et condenso. Sanctus

idem Mediator Dei et hominum, qui supra manifeste dicitur Deus, de quo Virgini matri evangelizans Gabriel ait: Ideoque quod nascetur Sanctum vocabitur Filius Dei. Mons autem de quo venturus idem sanctus canitur, regnum Judæorum, ex quo ille carnis originem duxit, valet intelligi. De quo et Daniel vidit excisum lapidem sine manibus, id est, Christum absque opere virili procreatum, qui regna mundi conterens sui gloria nominis orbem impleret universum. Qui videlicet mons recte umbrosus vocatur et condensus; habet enim multa ligna fructifera, id est, multos viros sanctos et virtutum pomis onustos, qui et nostram esuriem gustu suavissimo suæ doctrinæ erudiant, et nostram fragilitatem, ne æstu tribulationum a virore interno dilectionis arescat, præsidio suæ intercessionis obumbrent; cui figurative congruit quod apostolus Petrus: arbor utique hujus montis eximia, non solum fructu doctrinæ reficit esurientes et sitientes justitiam, verum etiam umbra sui corporis salvat languentes. Qui videlicet viri sancti ac sublimes possunt etiam austri vocabulo designari, a quo venire Deus dictus est, propter videlicet dilectionem qua fervere in Domino, et doctrinam qua lucere hominibus solent, a quo videlicet austro Deus venit, quia de talibus incarnari dignatus est. A quo austro Deus quotidie venit, cum nobis eorum dicta vel exempla legentibus sive audientibus, amor aut scientia veritatis perfectius in corde generatur. Sequitur,

Operuit cælos majestas ejus, &c.] Descripta dispensatione Dominicæ incarnationis, mox arcanum ascensionis, qua eadem humanitas erat clarificanda, subjunxit, juxta illud Psalmistæ: A summo cælo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus. Operuit enim cælos majestas ejus; quia qui per incarnationem minoratus est paulo minus ab angelis, ipse per resurrectionem gloria et honore coronatus, per ascensionem ejus super opera manuum Patris constitutus, et omnia subjecta sub pedibus ejus, ac prædicantibus apostolis, laude ejus omnis terra repleta est; quod ipsum breviter sed apertissime ejusdem psalmi et principio et fine comprehenditur, cum dicitur: Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! quoniam elevata est magnificentia tua super cælos. Sed et ante passionem et resurrectionem,

cum Verbum caro factum habitaret in nobis, operuit cœlos majestas ejus, quia humanitas assumpta etiam mortalis adhuc cœlestibus antecellebat potestatibus. Et laude ejus plena est terra, eisdem cœli virtutibus veraciter scientibus, quia ipse erat Creator terræ, sicut et totius creaturæ per divinitatem, qui tunc per humanitatem morabatur in terra; unde et eo nato, concinebant, Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis !

Splendor ejus sicut lumen erit.] Splendor virtutum et Domini Salvatoris doctrinæ credentes illuminabit; unde et Sol Justitiæ in scripturis vocatur; sed quia idem splendor mundo perfecte non poterat fulgere, nisi ipse ad tempus, gustata morte, regnum mortis dirueret, atque exurgens a mortuis spem fidemque mundo resurgendi donaret, recte subditur:

Cornua sunt in manibus ejus, &c.] Cornua quippe dicit transversum crucis lignum, quod affixus manibus tenebat, ut hoc mortis genere omnem superans mortem, sic confirmaret virtutem gloriæ suæ in cordibus electorum, ne ullis terroribus sive blandimentis ab ejus possent amore retardari; promissa etiam illis gloria futuræ incorruptionis per quam novissima inimica destrueretur mors. Denique in monte sancto, præsentibus Petro, Jacobo, et Johanne, splendor ejus sicut lumen fulgebat; et illi delectabantur quidem hujus intuitu splendoris, sed tamen quantum adhuc fragiles et infirmi fuerint, tempore probatum est passionis illius; at postquam in manibus cornua crucis accepit, ibi confirmata est virtus gloriæ ejus; adeo ut nec terroribus, nec plagis, nec ipsa morte posset a fidelium corde propulsari. Possunt in cornibus more prophetarum regna hujus mundi insinuari. (Potest sublimitas humanæ mentis sive bona sive reproba cornuum vocabulo designari.) Et cornua sunt in manibus Christi, quia ipse est Rex regum et Dominus dominantium. Cornua sunt in manibus ejus, ut hunc humilians, et hunc exaltans, omnia cornua peccatorum, quibus inaniter extolluntur, confringat, et exaltentur cornua justi, desideria videlicet Deo devota, quibus impiorum vitiorumque certamina cuncta superare contendunt.

Et posuit caritatem firmam fortitudinis suæ.] Intima quidem caritate sancti, etiam ante passionem, diligebant fortitu-

dinem Christi; sed hæc ipsa caritas firma non erat, usque dum passione et resurrectione sua completa, gratiam eis Sancti Spiritus plenius daret. Tunc vero in tantum firma facta est, ut nec ipsa regum cornua, videlicet insolentium potentia, posset infringi.

Ante faciem ejus ibit Verbum, &c.] Antequam veniret in carnem Dominus, præcesserunt verba prophetarum, quæ ei venturo testimonium ferrent; et hæc eadem verba exierunt in campis, quando prædicantibus apostolis totum sunt divulgata per orbem; non solum autem in propheticis literis Verbum prædicationis Dominum præcessit, sed et in apostolis, cum adventum Christi in carne jam completum mundo evangelizabant, verbum faciem ejus præiit, quia nimirum primo doctrina veritatis ad aures eorum qui instituendi sunt pervenit, ac deinde fides et intellectus Verbi corda illustrat, ac Deo inhabitatore dignos efficit: quod in evangelio typice designatur, cum ipse Dominus misit discipulos prædicaturos in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus; quod usque hodie eodem fieri ordine cernimus: prædicatores etenim suos Dominus sequitur, quia prius necesse est docentis sermo audiatur, et sic lumen veritatis in corde audientis figuratur, unde apte subjungitur:

Pedes ejus steterunt, &c.] Cum enim prædicante doctore vestigia veritatis in mente figuntur auditorum, mox ipsa mens in sui consideratione turbata commovetur. Possunt autem pedes Domini non inconvenienter ipsi doctores accipi, per quos verbum ministratur; quoniam ille qui per seipsum ubique præsens est, per hos quasi per pedes suos in mundum fertur universum. Stant autem hi pedes, et movetur terra, quia quo doctores sancti fortius in prædicanda et custodienda veritate persistunt, eo citius se terrenorum corda ad agendam pro erratibus suis pœnitentiam incutiunt; et quoniam eadem actio pœnitentiæ nequaquam homini prædicanti, sed illustranti est gratiæ tribuenda, recte subditur:

Aspexit, et defluerunt gentes.] Quod est aperte dicere, Misertus est Dominus, et pœnituerunt gentes; quo videlicet intuitu aspexit et Petrum cum negasset; et ille, compunctus memoria sui peccati, mox defluxit in lachrymas.

Confracti sunt montes vehementer.] Montes superbos dicit,

et de hujus sæculi vel regno, vel sapientia, vel divitiis se extol-
lentes, qui Domino aspiciente non solum confracti sunt, sed
et vehementer confracti sunt, quando illo miserante nonnulli
ex talibus non tantum inanem superbamque altitudinem
deserebant, verum etiam eandem vivendo simul ac prædi-
cando impugnabant. Denique Saulus et Matthæus montes
erant, hic de sapientia literæ carnalis, ille de mammona ini-
quitatis elatus, sed dum uterque ad humilitatis magisterium
conversus est, Christi factus est discipulus, montes utique
sunt vehementer confracti.

Defluxerunt colles æternales.] Collium nomine sicut et
montium superbi exprimuntur homines, sed fortasse minore
fastu elationis inflati, nec tamen a reatu tumoris alieni, ideo-
que salubriter inclinandi, ut a Domino mereantur erigi.
Qui recte colles æternales vocantur, quia dum temporaliter
humiliati a superbiæ tumore defluunt, in æternum glorifi-
cati eriguntur ab eo qui ait: Et omnis qui se humiliat ex-
altabitur. Alia translatio pro collibus æternalibus, planius
colles sæculi habet, quod ad distinctionem pertinet collium
Domini, id est virorum sanctorum, qui pro sublimitate animi
temporalia cuncta et infima contemnentes tali sunt nomine
digni, de quibus Psalmista Domino, Suscipiant, inquit,
montes pacem populo tuo, et colles justitiam.

Itinera æternitatis ejus præ laboribus vidi.] Itinera sunt
temporalitatis Domini, quibus venit in mundum, ut ad tem-
pus appareret hominibus; itinera autem æternitatis ejus,
quibus, relicto corporaliter mundo, rediit ad Patrem, cum quo
æternaliter mansit, etiam cum temporaliter conversaretur in
mundo; quæ nimirum itinera desideravit ipse, cum appropians
passioni, dicebat Patri: Ego te clarificavi super terram, opus
consummavi quod dedisti mihi ut faciam. Hæc de itineribus
assumptæ temporalitatis, statimque de itineribus æternitatis
adjunxit: Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum
claritate quam habui priusquam mundus esset, apud te. Hæc
autem itinera æternitatis propheta præ laboribus vidit, incar-
nationis videlicet et passionis, de quibus supra dictum est,
Deus a Libano, sive ab austro veniet; et cornua sunt in
manibus ejus, aliaque ejusmodi, quæ in hoc eodem cantico
plurima inveniuntur. De his laboribus dicit apostolus:

Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: moxque de itineribus æternitatis, quæque per hos labores Mediator Dei et hominum mereretur, adjunxit: Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Jesus Christus in gloria est Dei Patris; et quia per eosdem ejus labores, perque itinera eadem æternitatis ejus cum peractis laboribus passionis suæ rediit ad Patrem, non solum Judæorum, sed et gentium populus ad requiem erat perventurus sempiternam, apte subjungitur,

Tabernacula Æthiopum expavescent, &c.] Æthiopes namque et Madianitas gentium esse populos quis nesciat? quorum nominibus insinuatae sunt omnes gentium nationes, quæ audita prædicatione evangelica salubri erant pavore concutiendæ, ut sicut propheta futurum adhuc auditum Domini audivit et timuit, futura consideravit incarnationis ejus opera, et expavit; ita gentes, annuntiato sibi per apostolos eodem auditu, ejusdemque operibus jam consummatis, servire Domino in timore, et exultare ei inciperent cum tremore. Et bene Æthiopes primo posuit, qui sunt in finibus mundi, ut insinuaret mystice quod in omnem terram exiturus esset sonus prædicatorum, et in fines orbis terræ verba eorum. In quo mysterio et præfectus Candacis reginæ Æthiopum, ut in Actibus Apostolorum legitur, primitiæ gentium, evangelizante Philippo, fidem et sacramenta Christi percepit. Madianitarum autem gens ab uno filiorum Abraham ex Cethura, qui vocabatur Madian, originem duxit, et est in deserto Saracenorum contra orientem Rubri maris in Arabia. Paveant ergo ad nomen Christi Æthiopes, ut ad fines orbis fides ejus perventura signetur. Paveant et Madianitæ, ut mediterraneæ quoque plebes per hanc insinuentur esse salvandæ. Quod autem non ait, Æthiopes et Madianitæ expavescent, sed tabernacula Æthiopum expavescent, inquit, et tabernacula terræ Madian; illo locutionis genere dicitur, quo in evangelio dictum est, Et exiit tota civitas obviam Jesu; et in Psalmo, Et poculum tuum inebrians, dum non ipsa civitas, sed hi qui erant in civitate exierant;

neque ipsum poculum, sed hoc quod est in poculo soleat inebriare; quæ figura locutionis Græce metonymia, id est, transnominatio vocatur, dum per continentem id quod continetur ostenditur.

Numquid in fluminibus ira tua, &c.?] Fluminum et maris vocabulo corda exprimuntur infidelium, quæ flumina recte vocantur, quia toto intentionis impetu ad inferiora defluunt; mare, quia turbidis amarisque cogitationibus intus obscurantur, et super cæteros sese tumidis jactantiæ gurgitibus extollunt. Numquid ergo, ait, tam graviter peccaverunt hi qui mentem a cœlestibus desideriis in appetitum demergunt infimorum, quique fastu animi instabiles sese contra proximos erigunt, ut in talibus ira quam merentur nunquam solvenda perseveret? An omnibus per orbem sive levius sive gravius peccantibus in mundo apparens gratiam tuæ pietatis impendes? Nam cerno quidem te apostolos ad prædicandam gentibus gloriam tuam esse missurum; sed qui sint credituri, tuæ est, non humanæ, cognitionis. Hoc est enim quod sequitur:

Quoniam ascendens ascendes super equos tuos, &c.] Id est ascendes in corda electorum tuorum per illuminationem gratiæ, per quam te regente iter virtutum incedant, perque orbem totum te evangelizando ferentes perpetuæ salutis mundo vitam prædicent. Cujus equitatus figura etiam juxta literam in Domino monstrata est, cum Ierosolymam tendens, sedebat asino, concinentibus turbis quæ antecedeabant, et quæ sequebantur, et quæ obviam veniebant, Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini. In qua equitatione sanitas resonabat, quia nimirum illorum iter spirituale signabatur, quo Domino duce per apostolos ad ejus quæ sursum est Ierusalem, quæ mater est omnium nostrum, videnda regna ducuntur.

Tendens extends arcum tuum super sceptrā, dicit Dominus.] Arcum dicit improvisum divini examinis adventum, quo etiam sceptrā, id est, regna mundi examinanda esse prævidit. Insinuans ergo propheta quid Dominus super equos suos ascendens, id est, apostolos et eorum successores gratia sua implens ac regens agat in illis, Tendens, inquit, extends arcum tuum super sceptrā, id est, comminans per doctores comminaberis

judicium tuum subito adventurum, ut quicumque ad comminationem iræ quasi ad extentum arcum territus fuerit, et pietati tuæ supplicare curaverit, emissionem sagittarum, id est, comminationem non sentiat perennium pœnarum. Quod autem præmittens, Tendens extendes arcum tuum super sceptrum, addidit, Dicit Dominus, Deum Patrem significat, de quo ipse Filius Pater, inquit, non judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio.

Fluminibus scindetur terra.] Flumina hoc loco non eadem quibus supra iram Domini furoremque timebat, sed illa potius dicit, de quibus ipse in evangelio: Qui credit, inquit, in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Et exponens evangelista, hoc autem dixit, inquit, de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. His ergo fluminibus scinditur terra, cum carnalium corda verbo doctrinæ salutaris irrigata duritiam suæ infidelitatis sese humiliando conterunt, sinumque internæ cogitationis, qui male clausus fuerat ad accipienda salutiferæ increpationis sive exhortationis dicta patefaciunt; quod subsequenter latius explicatur cum dicitur:

Videbunt te aquæ, et dolebunt populi.] Scissa quippe peccantium corda ad agnitionem confessionemque veritatis crebra allocutione docentium quasi alluvione frequentium gurgitum, vident Deum interim per fidem, et dolent se tamdiu ab illo recessisse per culpam, sed finito dolore pœnitentiæ vident eum plenius in futuro per speciem, ac de ejus beata in perpetuum visione lætantur. Potest et ita intelligi quod dicitur, fluminibus scindetur terra, quasi diceretur, ad hoc terram esse scindendam, ut flumina noviter ex illa orirentur, quod sæpe contigisse veteres historiæ narrant, ut videlicet terræ motu existente, flumina quæ non erant apparerent. Quod ita fieri posse non ambigit, qui prudenter intelligit, ita venis aquarum innumeris tellurem, sicut venis sanguinis corpus humanum esse plenissimum; juxta quem sensum fluminibus scinditur terra, cum scissa ad pœnitentiam conscientia carnalis, adeo donante divina gratia ex tempore proficit, ut etiam ipsa aliis fluentia doctrinarum promere possit, horumque corda arentia suo vel exemplo vel sermone ad proferendos virtutum fructus irriget.

Aspergens aquas in itineribus dedit abyssus vocem suam ab altitudine phantasie suae.] Iidem doctores abyssi nomine, qui et fluminum supra, figurantur, sed flumina sunt propter vim fortioris invectionis, qua durtiam terrenæ mentis ad agendam pro erratibus suis pœnitentiam rescindunt. Abyssus vero recte vocantur ob altitudinem scientiæ, qua ipsi intus implentur, Salomone attestante, qui ait, Aqua profunda verba ex ore viri. Aspergens ergo aquas in itineribus dat abyssus vocem suam, cum prædicatores sancti profunda veritatis scientia intus in corde repleti ministerium verbi foris audientibus exhibent, paulatim et per partes pro capacitate infirmorum proferentes quæ ipsi intus multa simul et ampla capiunt. In itineribus autem in operibus dicit, vel ipsorum videlicet doctorum vel auditorum suorum. Aspergunt enim aquas in itineribus suis, cum ubicumque incedunt exempla recte vivendi, cum voce prædicationis semper intuentibus ostendunt. Aspergunt aquas in itineribus intuentium, cum eis docendo pariter et vivendo, quibus actionum viis ingredi debeant præmonstrant. Si autem legitur, ut quidam codices habent, Disperges aquas in itineribus, Deo dici manifestum est, qui ipse aquas vitæ de fontibus Israel longe lateque in nationes totius orbis disperserit, dicens ad discipulos: Ite, docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Bene autem cum dixisset quod daret abyssus vocem suam, addidit, ab altitudine phantasie suæ, quia quod nobis mirabile sancti prædicatores foras pronuntiant, ex eo nimirum fonte sapientiæ procedit, quo intus ipsi mirabilius contemplatis cœlestibus gaudiis illustrantur. Annon abyssus magna dedit vocem suam ab altitudine phantasie suæ, cum diceret apostolus Paulus: Os nostrum patet ad vos, O Corinthii, cor nostrum dilatatum est: non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris. Tamquam filiis dico, dilatamini et vos. Unde autem vel quo ordine provenerit, ut salutaribus aquis mundus aspergeretur, utque abyssus sapientiæ cœlestis terris intonuerit, subsequenter ostenditur, cum dicitur,

Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo.] Elevatus enim est sol, Dominus videlicet justitiæ post passionem ac resurrectionem suam in cœlum, et misso a Patre Spiritu, illus-

travit ecclesiam, ac totum dilatavit in orbem, ut ipsa in ordine suo, id est, post impletum Dominicæ incarnationis arcanum, a longo perfidiæ languore exurgens staret in fide, viriliter ageret, et confortaretur in caritate ipsius. Et quia soli Christum, ecclesiam lunæ comparaverat, apte ad eundem solem conversus continuo subjecit :

In lumine jacula tua ibunt, in splendore fulgoris armorum.] Jacula autem Christi verba sunt illius, quibus corda hominum compunguntur, ut salutari vulnere inflicto, possit anima fidelis dicere, Vulnerata caritate ego sum. Quæ videlicet jacula in lumine eunt, quia ministerio doctorum veritatis verba mundo palam innotuerunt, juxta quod ipsa veritas eisdem præcepit, dicens : Quæ dico in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et quoniam eloquia lucis secuta est etiam claritas miraculorum, addidit : In splendore fulgoris armorum tuorum. Jaculis quippe bellantes adversarios feriunt, armis muniendo sese a vulnere defendunt : unde in jaculis merito dicta prædicantium, quibus pravitatem infidelium superant; in armis miracula quibus veritatem suæ prædicationis confirmant, insinuantur. Eunt ergo in lumine jacula Christi, eunt in splendore fulgoris armorum illius, quia quæ fecit magnalia, quæ apparavit arcana, quæ proposuit mandata, quæ promisit præmia cuncto jam mundo per evangelicas literas sole clarius innotuere. Sed et sancti doctores, quia filii lucis sunt, quæque illo donante agunt sive loquuntur, luce nimirum ac splendore clare refulgent.

In comminatione tua minorabis terram, et in furore tuo detrahes gentes.] Comminando distractionem judicii quo impii damnentur, humiliabis salubriter eos qui terrena cœlestibus anteponere solebant, ut minoratis paulatim terrenis cupiditatibus, quæ sursum sunt sapere et quærere incipiant, et inferendo furorem condemnabis eos in perpetuum, qui proterva sua exaltatione ad tempus humiliari contemserunt, quod ne sibi eveniat precatur Psalmista dicens : Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me.

Existi in salutem populi tui, ut salvos facias christos tuos.] Exivit Mediator Dei et hominum a Patre, et venit in mundum, non ut judicaret mundum, sed ut salvaretur mundus per ipsum. Christos autem omnes electos dicit, qui ab un-

tione gratiæ spiritualis rectissime hoc vocabulo nuncupantur; unde est illud Psalmistæ de his qui sanctis nocere volentes, divina sunt prohibitione coerciti: Et corripuit pro eis reges, nolite tangere christos meos. Salvos autem fecit Christos suos, non quos christos invenit, sed quos egrediendo a Patre et in carne apparendo per adoptionis Spiritum christos, id est, unctos suos fecit. De qua unctione monens suos auditores Johannes apostolus dicit: Et vos unctionem quam accepistis ab eo maneat in vobis. Hic versiculus in quibusdam editionibus ita invenitur, Existi ut salvares populum tuum per Jesum Christum tuum, quod Patri dictum intelligitur, quia exierit ad salvandum populum suum per Jesum Christum Filium suum. Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi; et quia idem exitus, id est, adventus ejus in mundum non solum in resurrectionem fidelium, sed et in ruinam erat perfidorum futurus, apte subjungitur,

Misisti in capita inimicorum mortem, excitasti vincula usque ad cervicem.] Qui enim electis suis, quos christos appellaverat propheta, gaudium salutis attulit, ipse illis qui ejus ungi gratia neglexerunt, mortem misit æternam; quod in ipsa gente Judæorum quæ Dominum in carne apparentem ad mortem usque persecuta est, corporaliter etiam constat esse impletum; quæ postquam eum crucifixit, non multis intervenientibus annis, ingruente Romano exercitu, exceptis solum eis qui in fidem se evangelicæ gratiæ secreverant, enormi est clade damnata, et ipso insuper regno et patria privata, et hoc est quod ait: Excitasti vincula usque ad cervicem; cervicem videlicet regni, quo contra Dominum fuerant ante erecti, de quo dicit eisdem in se etiam furentibus beatissimus protomartyr Stephanus, Duri cervice, et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto restitistis. Sed huc usque ad cervicem vincula Dominus excitavit, cum ad eversionem superbæ gentis hostilem misit exercitum, non solum Judæorum, sed et omnium qui humilitatem Christianæ fidei suscipere respuerunt. Superbiam Dominus sternit juxta hoc quod canit Psalmista de sanctis: Et gladii ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in vinculis ferreis; ferreis videlicet, quia æternis, quibus

semel tenti, nunquam possint absolvi. Quod si quis numero plurali legendum dixerit, Excitasti vincula usque ad cervices, idem sensus est. Dominus enim justus concidet cervices peccatorum.

Præcidisti in alienatione capita potentium, movebuntur in ea gentes.] Pro alienatione, in Græco scriptum est in ecstasi, quod quidam in stupore, alii in excessu mentis interpretati sunt. Sive autem stupor, sive alienatio, sive excessus mentis dicatur, unum idemque significat, cum quis repentino miraculo turbatus ac stupefactus, a sensu suæ mentis redditur alienus, quod accidisse Judæis crebra evangelii prodit historia, dicens, quod stuporent ac mirarentur in doctrina ac virtutibus Jesu, dicentes: Unde huic hæc omnia, cujus novimus patrem et matrem? Et in Actibus Apostolorum, curato per Petrum et Johannem claudio ad ostium templi, Impleti sunt, inquit, stupore et ecstasi, in qua videlicet ecstasi, id est, admiratione sive alienatione mentis, multi de populo provocati sunt ad credendum Domino; sed capita potentium, id est, principes sacerdotum et seniores præcisi sunt non credendo a sorte fidelium. Motæ sunt quoque in ea gentes, dum auditis sive visis Domini et apostolorum ejus virtutibus, adeo stupefactæ et miratæ sunt, ut anathematizatis abjectisque eis quos coluerunt diis, novam Christi fidem devota mente susciperent, de quibus apte subditur:

Adaperient ora sua sicut pauper edens in occulto.] Sicut enim pauper aliquandiu jejunos permanens, si forte alicubi cibos invenerit, his se confestim in occulto reficere satagit, neque eos in publicum vult proferre, ne forte ab alio diripiantur, et ipse fame pereat; sic nimirum, sic populi gentium, oblato sibi per apostolos pane verbi, a quo diutius jejuni duraverant, mox aperuerunt ora cordis sui, et hunc omni aviditate gustare cœperunt, tanto amplius audiendis sive legendis scripturis operam dantes, quanto se meminerunt diutius miserrimo genere paupertatis supervacuis, immo et noxiis aures atque animum mancipasse doctrinis. Quo autem ordine paupertas gentium ad percipiendas verbi epulas pervenerit, insinuat, cum protinus subinfertur:

Misisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas.] Mare quippe mundum, equos Dei prædicatores sanctos, aquas

multas populos nationum dicit. Immissis equis Dei in mare turbatae sunt aquae multae, quia dispersis in mundum praekonibus verbi, turbata sunt gentium corda, alia ad credendum ac suscipiendum sacramentum fidei, alia vero ad contradicendum sive etiam persequendum praekonem ejusdem fidei; unde bene Psalmista, Conturbati sunt omnes, inquit, qui videbant eos, et timuit omnis homo, et annuntiaverunt opera Dei, et facta ejus intellexerunt. Conturbatis etenim omnibus, non omnes timuerunt et annuntiaverunt opera Dei, sed quicumque homines fuerunt, quique vero ab humana ratione alienati, comparati sunt jumentis insipientibus, et similes facti sunt illis. Tales etsi sanctorum virtutibus conturbati sunt et commoti, nec Deum tamen timere, nec ejus facta annuntiare vel intelligere voluerunt. Bene autem de his equis, sanctis videlicet praedicatoribus etiam supra dicitur, quoniam ascendens ascendes super equos tuos, et nunc de iisdem subinfertur, Misisti in mare equos tuos, ut ex utraque sententia colligatur, quod ita Dominus in mundum praedicatores miserit, ut eisdem praedicantibus ipse numquam absit; sed sicut equis auriga, ita regendis semper eorum mentibus praesit.

Custodivi, et expavit venter meus a voce orationis labiorum meorum.] Ventrem meum more prophetis consueto animum suum dicit; quia sicut ventre recipiantur cibi, quibus virtus ac vita corporis reficiatur; ita cogitationes pia sancto recipiuntur in animo, quibus interioris hominis vita, ne deficere debeat, sustentetur et contineatur. Custodivi ergo, ait propheta, diligenter attendens futuras Christi passiones et posteriores glorias, reprobationem populi mei, fidem gentium, conturbatis ad novam praedicationem eisdem gentibus, persecutionem adversus credentes ab infidelibus movendam; et expavit cor meum, ab his quae ipse praevidens ventura locutus sum. Vel certe contemplatus diversum generis humani statum, Custodivi, ait, meipsum, tremante animo solertius, ne forte opere, ne forte ore, ne forte corde peccarem, neve aliis praedicans ipse reprobus efficerer. Et notandum, quia expavisse se dicit a voce orationis labiorum suorum, cum nihil prorsus orasse in toto hoc carmine videatur; sed tantummodo timens ac pavens ventura Christi et ecclesiae sacramenta

describere; nec tamen fallitur qui carmen suum orationem nuncupat, qui et eidem talem titulum præposuit, Oratio Habacuc propheta pro ignorationibus, quia quicquid vir sanctus loquitur, totum profecto hoc oratio ad Deum est, omne quod agit, is cujus sincera intentio est Domino placendi, hoc pro ipso apud Deum interpellat, et ipsum Domino commendat.

Et introivit tremor in ossa mea.] Sicut carnis nomine aliquoties scriptura carnales nostras actiones, ita ossium vocabulo fortia solet ac spiritualia facta designare. Expavit igitur, inquit, cor meum ab iis quæ ventura in mundum prævideo, et quidquid mihi virtutis spiritualis inesse putavi, totum hoc quasi fragile contremuit, dum majores beatorum Christi, et apostolorum ejus virtutes et passiones aspicio; quod ipsum verbo sequenti manifestius explicatur, cum dicitur:

Et subtus me turbata est virtus mea.] Bene autem virtutem suam, non in se, sed subter se dicit esse turbatam; quia raptus ad contemplationem cœlestium arcanorum, propheta quodammodo se super se vidit elevatum; et quo altior efficitur lumine contemplationis, eo se imperfectiorem conspicit merito actionis. Sublevatus enim ad intuenda superna, jure de his quæ in infimis gesserat conturbatur. Turbata est autem virtus prophetæ, contremuerunt ossa, expavit venter, non solum quia minus se perfectum actione cognovit, verum etiam quia omnes qui pie volunt vivere in Christo, persecutiones passuros dicit; sed et ipsum Christum qui sine peccato intraret in mundum, non sine pœna peccati exiturum vidit esse de mundo, juxta quod et in ipso cantici sui principio designaverat. Nec tamen idem pavor ac tremor expers consolationis remansit, cui præsentia adversa spes minoravit, ac leviora reddidit futurorum præmiorum. Hoc est enim quod sequitur:

Requiescam in die tribulationis meæ, ut ascendam ad populum transmigrationis meæ.] Requiescit enim in die non solum retributionis, sed et tribulationis, qui per afflictiones temporales æterna se gaudia nacturum esse non dubitat, juxta illud apostoli: Spe enim salvi facti sumus. Et iterum: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Hæc est autem in hac

vita requies electorum, ut relicto infimorum appetitu, tota mentis intentione et quotidianis bonorum operum gressibus ascendere ac transmigrare nitantur ad consortium eorum qui se in Christo præcesserunt, finitisque passionum agonibus, vitæ accipiant coronam in exemplum eorum qui quondam translati in Babylonem, de Judæa rursum ducibus Zorobabel et Jesu patriam sunt reversi, quos scriptura filios transmigrationis appellat, magnæque instantia devotionis restaurasse sancta, quæ hostis destruxerat, refert; quæ figura est manifestissima status nostri. Translati enim sumus in primo parente de patria cœlesti, et in hujus sæculi Babyloniam, id est, confusionem illati; sed donante Domino Jesu Christo Rege ac Pontifice magno, cujus Zorobabel et Jesus typum prætulere, rursus ad patriam visionemque pacis summæ, quod nomen Ierusalem significat, sumus recte revocati; ita dumtaxat, ut interim in Ierosolyma præsentis ecclesiæ, nos piis laboribus exercentes, ad ingressum supernæ Ierusalem, quæ est mater omnium nostrum, ex tempore præparemur. Si autem legitur indifferenter, ut in quibusdam codicibus invenitur: Requiescam in die tribulationis, et non additur meæ, potest intelligi juxta illud quod in psalmo canitur de justo, In die mala liberabit eum Dominus, quod videlicet in die judicii cum reprobos æterna tribulatio comprehendet, justos econtra requies æterna suscipiat; sed et ante novissimum illud ac generale judicium sancti requiescunt in die tribulationis, ascendentes ad populum transmigrationis suæ, quando per bona opera translati de mundo, priorum justorum gaudiis sociantur in cœlis, cum pariter persecutores eorum de hac vita sublati tormenta gehennæ perpetuo tribulandi subeant. Potest autem dies tribulationis etiam in hac vita intelligi, cum ingravescente bonorum temporalium penuria, hi qui talia dilexerant nimium, quasi miseriis circumdati dolent; sed electus quisque, quamvis eadem incommoda sustinens corporaliter, fixa spe mentis in Domino requiem habet; sciens quia quo gravius in infimis deprimitur, eo celsius post pressuras ad æterna supernorum civium consortia ascenderit. Cui sensui apte convenit quod sequitur:

Quoniam ficus non afferet fructum, et non erit generatio in

vineis ; mentietur opus olivæ, et campi non facient escas, defecerunt ab esca oves, et non erunt in præsepio boves ; ego autem in Domino gloriabor, et gaudebo in Deo Jesu meo.] Quia cum deficiente mundanarum rerum opulentia carnales quique et hujus vitæ amatores turbantur, justî non de temporalium commodorum amissione contristantur, sed de illa quæ pauperibus Christi promissa est regni cœlestis possessione lætantur, memores promissæ consolationis ipsius qui dixit: Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Et quam mira fides, spes, et caritas prophetæ; necdum Filius Dei in homine apparens nomen Jesu a parentibus accepit, et ille nomen idem in Spiritu prævidens, in eo se inter adversa gaudere testatur, qui longe post nasciturus in carne fidelibus suis janua cœlestis patriæ aperiret. Si quis autem hos etiam versiculos figurate quærat exponi, ficus, vinea, et oliva, erat synagoga Judæorum, quando dulcedinem bonæ operationis fragrantiam fervidæ dilectionis, pinguedinem animi misericordis Deo devota proferebat. Oves et boves typice erant in eadem plebe; oves videlicet, in eis qui vocem summi Pastoris humiliter audiebant; boves vero, in illis qui jugum legis gnaviter portantes, ad faciendos bonorum operum fructus corda audientium sedulo docendo et castigando, quasi terram Domini arando, parabant; hisque spiritualiter viventibus spirituales faciebant escas campi divinarum scripturarum latissimi, quorum pabulo delectabatur ille qui ut jumentum factus erat apud Dominum, et semper illi adhærebat dicens: Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit. Sed hæc ficus tertio ad eam veniente Domino, hoc est in legislatione per Moysen, in sedula increpatione et exhortatione per prophetas, in oblatione gratiæ per seipsum virtutis fructum ferre neglexit, propter quod ad maledictionem ejus æterna ariditate damnata est. Defecit generatio in vineis quondam Domini, id est, fructus caritatis in turbis Judæorum, propter quod sitiienti illi acetum pro vino obtulerunt, id est, virtutum suavitatem in se quærenti vitiorum acredinem, virtutes eorum desideranti vitia proferebant. Mentiebatur opus olivæ, cum eadem plebs oleo adulationis impinguaret capita miserorum, dictaque prophetæ veracia falso ore resonaret, dicens: Ego autem sicut oliva

fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei, propter quod tempore ultimæ retributionis extinctas allatura lampadas, et cum suis tenebris ab ingressu est patriæ cœlestis excludenda. Campi non faciunt escas, cum plebs eadem apertis divinorum apicum paginis, pascua veritatis invenire recte intelligendo non valet. Deficiunt ab esca oves, quia quibus internæ refectio dulcedinis abest, unde innocentia vitæ simplicis proveniat, non est. Sic autem dictum est, defecerunt ab esca oves, id est, quia esca deerat, sicut in Psalmo propheta, Et caro mea, inquit, immutata est propter oleum, id est, quia oleum quo reficerer sive impinguarer non erat. Denique quidam codices sic habent, Defecerunt eo quod non comederent oves; non sunt in præsepio boves. Quoniam quidem abundant apud Judæos præsepia cœlestium literarum; sed quia pabulum cœlestis intellectus in his non sapiunt, qui suave jugum evangelii bajulent, absunt. Quæ omnia perfidæ parti gentis suæ superventura considerans propheta, statim quid ipse cum fidelibus ejusdem gentis, immo cum totius, quæ per orbem collecta in Christo, vel electa erat, ecclesiæ societate, facturum esset ostendit: Ego autem, inquit, non in mea justitia, sed in fide divinæ protectionis gloriabor, gaudebo in Deo Jesu, id est, Salvatore meo, quia non in me, sed in illo salutem esse perpendo. Et quasi quæreremus ab eo quare gloriaretur in Domino et in Deo Jesu, quem suum proprium magnæ dilectionis gratia nuncupabat, gauderet, continuo velut justissimam ejusdem gaudii causam insinuans, ita suum carmen terminavit:

Dominus Deus, virtus mea, et constituet pedes meos in consummationem, et super excelsa statuet me, ut vincam in claritate ipsius.] Ac si aperte dicat: Subtus me quidem turbata est virtus mea, id est, dum humanæ fragilitatis conditionem, quæ infra est, intueor; ac dum ad divinæ opitulationis gratiam oculos mentis attollo; in illo me virtutem facere posse confido. Ipse egressus operum meorum ad consummationem firmi finis perducere valet; ipse me super excelsa statuere, ut videlicet omnem mundanæ potentiae sublimitatem contemplatione perennium bonorum pro nihilo contemnamus. Omnes quæ mihi vel de adversis vel de blandimentis sæculi

occurrunt tentationes vincam in caritate ipsius qua ero, id est, dum in omnibus quæ ago non meam gloriam, sed ipsius quæro, a quo me accepisse memini quicquid boni ago. Merito enim adjuvantur a Domino, ut victis tentationibus probati, ad palmam supernæ vocationis perveniant, qui totam victoriæ suæ causam ad ejus laudem referunt. Quidam codices habent, Et vincam in cantico ipsius, quod ad unum eundemque sensum respicit. Vincit enim in cantico Domini, quisquis in cunctis quas patitur tribulationibus illi gratias ex corde agere novit, sciens quoniam diligentibus Deum omnia co-operantur in bonum, et cum beato Job decantare consuevit: Sit nomen Domini benedictum. Denique Paulus et Silas apostoli inter plagas, tenebras, et vincula carceris, hymnum Deo canebant; ideoque divinitus adjuti repente victores exierunt, quia nimirum etsi pedes eorum stricti esse videbantur in nervo, gressus tamen operum in virtutibus habebant consummatos. Pulchre autem carminis hujus prophetici finis principio respondet. Qui enim, auditis et consideratis Domini in carne apparentis operibus, fideliter timet ac pavescit, fit ut contemptis eis quæ in hac vita instar pelagi fluctuantis vario statu feruntur, in ipso solum gloriatur et gaudeat, cujus gaudiis perpetuo valet perfrui; ab ipso adjuvetur, ut mundi præsentis nec frangatur adversis nec enervetur illecebris; ipsius gratiæ laudes et in præsentī canat, ut vincere mereatur, et in futuro quia vicerit canere nunquam desistat. Fit etiam ut talis anima mundum in claritate Domini vincat, eadem videlicet claritate ejus, et in tempore certaminum sæpius ad memoriam reducta, et in tempore præmiorum perpetuo conspecta, juxta quod ipse promisit: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Notandum autem exposita oratione sive Cantico Abacuc, quia nomen quoque ejus, quod interpretatur amplexans, sensui ejusdem orationis congruit. Patet enim quia interno amore cordis amplexabatur Dominum, eique adhærebat, qui in illo se solum gloriarī et gaudere testatur. Utinam autem fiat dilectissima soror et virgo Christi, ut etiam nos ipsum diligentes tali nomine digni efficiamur. Si enim eum toto corde, tota anima, tota virtute amplecti satagimus, dignabitur et ipse nos ulnis suæ dilectionis amplecti, memor sui promissi

quo ait: Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum; sicque inter illius sponsæ merebimur membra numerari, quæ suo Conditore, sponso videlicet cœlesti solet lætabunda cantare, Læva ejus sub capite meo, et dextra illius amplexabitur me. Amen.

IN LIBRUM BEATI PATRIS

T O B I Æ

ALLEGORICA INTERPRETATIO.

LIBER Sancti Patris Tobiae, et in superficie literæ salubris patet legentibus, utpote qui maximis vitæ moralis et exemplis abundat et monitis. Et si quis eundem etiam allegorice novit interpretari, quantum poma foliis, tantum interiorum ejus sensum videt simplicitati literæ præstare. Maxima namque Christi et ecclesiæ sacramenta, si spiritualiter intelligitur, in se continere probatur. Siquidem ipse Tobias, populum Israel designat, qui cunctis gentibus idololatriæ deditis, ipse serviebat Deo fide recta et operibus justis, sicut de Tobia legitur.

IN CAP. I. *Quia cum irent omnes ad vitulos aureos, &c.*] Jeroboam quippe, qui ad deceptionem subditorum sibi vitulos fabricavit aureos, idololatriæ auctorem exprimit.

Et quidem captus erat Tobias — viam veritatis non deseruit.] Hæc captivitas a rege Assyriorum facta illam generis humani captivitatem designat, qua per regem omnium pravorum, hoc est diabolus, de patriæ cœlestis est habitatione projectum, et in hujus exilii peregrinationem transmigratum est.

Impertiebatur Tobias cuncta quæ habere poterat quotidie cum captivis fratribus, &c.] Et populus Israel in doctoribus suis, verbi Dei eleemosynam non solum rudibus suæ gentis auditoribus, sed et his qui ex nationibus in ritum conversationis eorum converti volebant, ministrabat. Quicquid enim naturalis boni habere poterat, quæ non ab hoste captivante tolleretur, totum hoc suis in exemplum virtutis ostendebat. Sed et portionem semper aliquam scientiæ salutaris etiam

gentilibus dabat; quod est decimationem suæ substantiæ Tobiam advenis ministrare.

Tobias postquam factus est vir, accepit uxorem Annam ex tribu sua, &c.] Et populus idem, postquam adolevit et amplificatus in Ægypto, accepit synagogam cærimoniis legalibus institutam per Moysen.

Genuit ex ea filium, &c.] Quia Christum ex suo genere nasciturum esse cognovit, dicente Moyse: Prophetam suscitabit vobis Deus noster de fratribus vestris, tanquam meipsum audietis. Et Dominus ad David: De fructu ventris tui ponam super sedem meam. Cui nomen suum imposuit, credendo et confitendo, quod dicit de illo pater: Et ego primogenitum ponam illum. Sicut de ipso populo dicit, Filius meus primogenitus Israel.

Quem ab infantia timere Deum docuit, &c.] Credendo et confitendo, quia peccatum non faceret, nec inveniretur dolus in ore ejus, sed impleret eum spiritus timoris Domini.

Tobias Gabelo contribuli suo egenti dedit sub chirographo decem talenta argenti.] Et populus Dei gentibus per LXX. interpretes divinæ legis, quæ in Decalogo continetur, scientiam commisit, ut per hoc eas ab infidelitatis egestate liberaret. Sub chirographo autem dedit, id est sub conditione restituendi, postquam ipse ditesceret, vel qui dederat repeteret. Acceperunt autem gentes verbum Dei a populo Israel per interpretationem, quod post incarnationem Dominicam etiam spiritualiter nunc intelligunt, et ad conquiendas virtutum divitias exercent, reddunt vero fœneratori, cum credentes in fine seculi Judæos in unitatem ecclesiæ recipiunt, eisque salvandis Christi sacramenta committunt, et scripturarum quoque reserant arcana.

Jubetur Tobias a rege occidi, et tolli omnem substantiam ejus propter bona quæ fecit, &c.] Et diabolus satagebat populum Dei per idololatriam spirituali morte perimere, et ei cunctas virtutum opes auferre, nec valuit; quia multi erant in eo sancti doctores, qui ejus vitæ providerent ac saluti.

Fugit autem cum filio et uxore.] Quia nec fidem Dominicæ incarnationis, nec statum synagogæ potuit hostis auferre, quamvis violenter insisteret qui in Machabæorum agonibus multum claruit.

Sed occiso rege a filiis suis, restituta sunt cuncta sua Tobiae.] Quia superato sæpius diabolo, ac suis sceleribus, quæ velut pessimam prolem genuit, condemnato, rediebant prospera populo Dei. Quibus altercationibus etiam ecclesiæ statum post incarnationem Domini fluctuare videmus.

I NCAP. II. *Fatigatus a sepultura Tobias venit in domum suam, — et factus est cæcus.]* Ne mireris, lector, quæ aliquando bona typice malum, aliquando bonum mala hominum facta significant. Quod si non liceret, nunquam nigro atramento, sed auro semper lucido scriberetur Deus quia lux est. Sed etsi nomen diaboli in calculo scribas candido, nihilominus tenebras significat profundas. Cæcatus ergo Tobias designat, quia sicut apostolus ait: Cæcitas ex parte contigit in Israel. Fatigatus est a sepultura, et cæcatus; quia qui infatigabilis in bonis operibus persistit, numquam fidei luce privatur. Jacet spiritualiter, et dormit fatigatus, qui vigilare et stare in fide, viriliter agere, confortari negligit. Cui bene congruit illud apostolicum: Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Hirundines propter levem volatum, superbiam, cordisque levitatem figurant, quarum immunditia confestim eos, quibus dominatur, excæcat. Quasi enim nido hirundinum suppositus dormit, qui levitati, lasciviæ, ac superbiæ mentem incautus subjicit. Hæc autem cæcitas populo Israel, maxime imminente adventu Domini in carne prævaluit, cum et Romanæ servitutis iugo premerentur, et legis divinæ præcepta pessime vivendo violarent.

Insultabant Tobiae cognati, exprobrabat et uxor, quasi frustra Deo servisset. Quos increpans ille, et instruens, ad Deum se orando convertit.] Erant in populo illo quidam qui stulta temeritate ipsius populi miseriis insultarent, quæ a felicitate prisca sanctorum patrum, qui apud eos quondam Deo sublimiter serviebant, jam luce distaret. Quos idem populus per doctores quosque et electos suos corrigere sedulus curabat, se seque ad implorandam Dei clementiam pro æternæ vitæ perceptione convertibat. Nec ab re debet videri, quæ idem Tobias et cæcus, et verbum Dei prædicans, reprobos simul et electos significare dicitur. Nam et Jacob patriarcha cum angelo luctans; et claudus pariter est factus et benedictus;

in claudicatione videlicet infideles, suæ gentis significans in benedictione fideles.

IN CAP. III. *Sara filia Raguelis in civitate Medorum, quæ tradita erat septem viris, et dæmonium eos occidebat, mox ut ingrediebantur ad eam.*] Turbam nationum figurate denuntiat, cujus doctores cuncti hujus tantum seculi, quod septem diebus volvitur, vitam noverant, de æterna nil dicere sciebant. Ideoque sunt omnes a diabolo rapti, utpote idololatriæ mancipati, donec verus adveniret sponsus. Dominus noster, qui hanc sibi per fidem, hoste superato conjunxit; sicut Tobias Saram alligato dæmonio sponsam accepit, præcipiente et cooperante archangelo, per quem divinitas nostri Salvatoris non incongrue significatur, sicut per Tobiam humanitas. Nec mirabitur hoc quod per duas personas, angeli videlicet et hominis, unam Mediatoris Dei et hominum personam, dicimus figurari, qui in expositionibus patrum venerabilium legerit unam ejus personam pro mundi salute patientis in Isaac, qui offerebatur a patre in altari, et in ariete, qui immolabatur, esse figuratam. Qui in humanitate occidebatur ut ovis, in divinitate impassibilis, permanet cum Deo Patrem, ut vivens cum suo patre domum revertitur Isaac. Si enim apte aries humanitatem Christi, homo designat deitatem; cur non multo aptius homo humanitatem, angelus deitatem significet?

Missus est ergo angelus Domini sanctus Raphael, qui interpretatur medicina Dei, ut et Tobiam a cæcitate, et Saram a dæmonio liberaret.] Missus est Dominus in mundum, qui de seipso ait, Non est opus valentibus medico, sed male habentibus; qui et populum Judaicum a tenebris perfidiæ, et gentilitatem ab idololatriæ servitute redimeret. De quo dixit propheta: Et vocabitur nomen ejus magni consilii angelus.

IN CAP. V. *Apparuit angelus Tobia, eique se socium præbuit, per quem magnalia populo ad quem missus erat perficeret.*] Et Filius Dei hominem assumpsit, in quo visibiliter cum hominibus conversatus, humanum genus salvaret.

Introduxit Tobias angelum ad patrem suum, qui salutavit eum, dicens: Gaudium tibi sit semper. Cui respondentem:

Quale mihi gaudium erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cæli non video? Forti, inquit, animo esto, in proximo est ut a Domino cureris.] Et Dominus noster per miracula quæ fecit in carne, ostendit populo Judæorum, ex quo carnem suscepit, quia ipse est Filius Dei, et angelus, id est, nuntius paternæ voluntatis. Cui etiam gaudium perpetuæ salutis prædicavit, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et desperantibus de acquirendo lumine cœlesti: Ego sum, inquit, lux mundi; qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

Promittit angelus Tobiae ducere filium ejus in Rages civitatem Medorum, et reducere ad eum.] Promittit Dominus credentibus ex populo Judæorum, quamvis idem populus ex magna sit parte cæcatus, quod incarnationis suæ sacramenta plebi gentilium aperiatur, rursusque in fine temporum, eadem suo populo ex quo carnem assumpserat, latius pandat, comitante ubique simul et cuncta operante fide divinitatis ipsius. Dicit ipse de ductu ad Medos: Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, &c. Dicit apostolus de reditu: Donec plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus fieret.

Interrogante angelum Tobia, unde esset: Ego sum, inquit, Azarias Annaniæ magni filius.] Azarias interpretatur adjutor Dominus, Annanias gratia Domini. Et Dominus his qui in se credunt, intimat; quia ipse est quem venire desiderans propheta cantabat. Adjutor meus et liberator meus esto, Domine, ne retardaveris. De quo et evangelista: Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.

Tunc paratis omnibus quæ erant in via portanda, fecit Tobias vale patri suo et matri, et ambulaverunt ambo simul.] Apparente in carne Domino, parata sunt omnia quæ ad redemptionem mundi pertinerent, et quibus sanctæ ecclesiæ fides ac vita nutriretur et firmaretur, donec hujus seculi viam terminaret; id est, virtutes ejus, doctrina, tentatio, passio, resurrectio, ascensio, Spiritus Sancti missio, fides credentium, infidelium persecutio. Quibus in Judæa peractis ipse Mediator Dei et hominum prædicavit per apostolos populo et synagogæ, unde carnis originem suscepit, gaudia su-

pernae salutis et pacis. Et his qui credere atque accipere volebant, ea per seipsum donavit, sicque ad salutem gentium in eisdem suis doctoribus venit.

IN CAP. VI. *Profectus est ergo Tobias, et canis sequutus est eum.*] Veniente Domino ad salvandas gentes, sancti prædicatores sunt ejus vestigia secuti, quia quod jussit, impleverunt: Euntes docete omnes gentes. Denique domum Cornelii primo ipse Dominus Spiritu Sancto replevit, et sic Petrus aqua perfudit. Canes autem vocantur doctores; quia domum, substantiam, oves sui Conditoris spirituales, a furibus bestiisque, id est, ab immundis spiritibus et hominibus defendunt hæreticis.

Mansit Tobias, duce angelo profectus, prima mansione juxta fluvium Tigrin; et exivit ut lavaret pedes suos, et ecce piscis immanis exivit ad devorandum eum.] Hic denuo passionis Dominicæ sacramentum manifestius significatur. Piscis enim immanis, qui a Tobia cum eum devorare appeteret, angelo docente occisus est, antiquum generis humani devorantem, hoc est diabolus designat, qui dum in Redemptore nostro mortem carnis appeteret, captus est potentia divinitatis. Fluvius Tigris, qui propter rapidissimum cursum a tigride bestia velocissima nomen accepit, decursum nostræ mortis ac mortalitatis indicat. In quo piscis latebat immanis, quia invisibilis humani generis seductor, mortis habebat imperium. Mansit Tobias juxta Tigris fluentem, quia Dominus in mundo apparens, inter peccatores ac mortales vitam duxit, sed eum nec peccati unda tetigit, neque in illo suum aliquid adveniens princeps tenebrarum reperit. Exivit autem Tobias in fluvium, ut lavaret pedes suos; et Dominus mortem, cui nihil debebat, suscepit, ut fideles omnes, sua videlicet membra, a contagio peccati et mortis ablueret. Occurrit Tobiae piscis, devorare illum cupiens; et Domino passo in cruce venit diabolus, qui eum crucifigi docuerat, quærens si quid forte in ejus anima sceleris inveniret.

Expavescens piscem Tobias clamavit voce magna, dicens: Domine, invadit me.] Et Dominus, imminente mortis articulo, cœpit pavere et tædere, non diabolus pertimescens, sed mortem, quæ invidia diaboli intravit in orbem terrarum,

naturali carnis fragilitate perhorrescens ; unde et orabat, ut, si fieri posset, transiret ab eo hora. Et dixit : Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me ; sed non quod ego volo, sed quod tu.

Dixit angelus Tobiae, Apprehende branchiam piscis, et trahe eum ad te.] Apprehendit Dominus diabolum, et eum qui se in morte capere voluit, moriendo cepit et vicit. Apprehendit autem branchiam ejus, ut caput nequissimum a corpore decepto, potentiæ suæ dextera separaret, id est, nequitiam hostis antiqui ab eorum quos sibi male conjunxerat, et quasi unum corpus secum fecerat, corde auferret, et hos ecclesiæ suæ corpori pius Redemptor insereret. Branchiam quippe habet piscis in confinio capitis et corporis sui. Sicut autem Dominus noster caput ecclesiæ suæ, ecclesia vere corpus est ejus ; ita diabolus caput omnium iniquorum, et omnes iniqui corpus et membra sunt ejus. Apprehendit ergo Dominus branchiam piscis immanissimi, et traxit eam ad se, projecitque in siccum, quia potentiam diaboli comminuens, traduxit palam confidenter, eruitque de potestate tenebrarum, quos filios lucis esse præcivit.

Quod cum fecisset, palpitare cæpit in sicco ante pedes ejus.] Cum Dominus nequitiam maligni hostis superans proferret in lucem, atque omnibus redderet manifestam, molitus est adhuc superbiens persecutionem electis ejus commovere, qui sunt pedes ejus ; quia per ipsos ambulat in terra Dominus, qui super omnia regnat in cælo.

Tunc dixit ei angelus Domini, Exentera hunc piscem, &c.] Exenteravit Dominus piscem, cum nequitiam diaboli latius sanctis aperuit, et quasi arcana insidiarum ejus evisceravit. Reposuit sibi cor ejus, quia calliditatem ejus libris sanctis involvit ; de qua scriptum est, Serpens autem erat callidior cunctis animantibus terræ. De quo corde dixit et Paulus : Non ignoramus cogitationes ejus. Reposuit et fel ; quia quanto malitiæ furore contra genus humanum sæviret, propter cautelæ studium scribi et conservari voluit. Jecur quoque reposuit, quia maturitatem consiliorum ejus malignam adversum nos, innotescere nobis per doctores veritatis dignatus est. Ferunt enim, quia calore ac virtute jecoris occulta

cibi excoquantur comesti, et ad digestionem perveniant. Cum vero ea quæ agere disponimus, sedula cogitatione, quo ordine sint peragenda exquirimus, quasi acceptos in stomacho cibos ardore jecoris excoquimus.

Sunt enim hæc necessaria ad medicamenta utiliter.] Astutia et malitia diaboli hostis antiqui, nobis agnita proficiunt ad medelam; quia quanto ea certius exploramus, tanto cautius declinamus.

Assavit Tobias carnes piscis, &c.] Quicquid ex pisce sibi assumpserunt, eos significat, qui de membris diaboli, in Christi membra transferuntur; id est, de infidelitate convertuntur ad fidem. Quicquid vero dimiserunt, eos econtra demonstrat, qui, audito Dei verbo, malunt inter membra mortua ac putida sui deceptoris residere, quam in societatem Salvatoris reverti. Assavit carnes ejus in eis quos carnales invenit, sed igne sui amoris spirituales ac fortes reddidit. Denique Spiritus Sanctus in apostolos in ignis visione descendit. Cætera, inquit, salierunt; quod ad doctores spiritualiter pertinet, quibus dicitur: Vos estis sal terræ. Salierunt autem, id est, Tobias et angelus; quia idem Mediator Dei et hominum, et humanitus apostolos docuit loquendo, et divinitus eis in corde salem sapientiæ tribuit.

Tulerunt autem secum quæ sufficerent eis, &c.] Quia Dominus tantos de Judæa collegit ad fidem, qui sufficerent, ad exemplum vivendi, vel ad ministerium prædicandi, quousque etiam in gentibus ecclesiæ fundamenta locaret.

Suggestit angelus Tobia, ut ingressus domum Raguel, filiam ejus Saram petat sibi uxorem.] Raguel indicat populum gentium, quem Dominus per prædicatores suos visitare dignatus est; ut de ejus stirpe sibi sponsam assumeret, id est, ipsam gentilitatem sibi ecclesiam faceret. Congruit et Saræ nomen ecclesiæ, propter Saram conjugem Abraham patriarchæ, quæ genuit Isaac filium promissionis, id est, liberum ecclesiæ populum. Nomen quoque Raguel, qui interpretatur pastus ejus Deus, sive amicus Deus; illum designat populum, qui, victa diaboli fraude, se suosque Domini consortio nectit qui dicere novit: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit. Et audire meretur: Jam non dicam vos servos, sed amicos meos.

Tibi debetur omnis substantia ejus.] Et Pater ad Filium: Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et cætera.

IN CAP. VII. *Ingressi sunt ad Raguele, qui eos suscepit cum gaudio.*] Adiit Dominus populum nationum, per doctores sui verbi, qui libenter accepit in plurimis locis, ut Apostolorum Actus testantur.

Petitus filiam Raguel primo expavit, sciens quid provenisset illis septem viris; sed docente angelo, quia immundi eam habere non possent, Tobias autem, qui Deum timebat, posset, mox dare consensit.] Audiens verbum fidei populus gentium, atque ab apostolis admonitus, ut de sua progenie per orbem ecclesiam Christi faceret, non sine certa exploratione potuit novæ fidei jura legemque suscipere; sciens, quod multis temporibus priscis habuit doctores, qui omnes quasi septenario numero comprehensi, hujus solum vitæ gaudia noverant, de æternis nihil certum dicebant, ideoque illos absque spe vitæ immortalis, æternæ mortis rapuisset interitus. Sed docente intrinsecus ipsa veritate, quæ foris per doctorum ora sonabat, tandem intellexit, quia necesse esset, ut stulta dicerent stulti, perirentque hi qui Dominum verum non noverant; jure autem mundi Conditor in mundum veniens, mundi regimen susciperet. Et fidem confessus Christi, ejus se sacramentis sanctificari gaudebat.

IN CAP. VIII. *Introductus Tobias ad Saram in cubiculum, protulit de cassidili suo partem jecoris, &c.*] Et Dominus accepturus ecclesiam de gentibus, in primo dispositionis ejus initio jubet eam in singulis credentibus abrenuntiare Satanæ, et omnibus operibus ejus, et omnibus pompis ejus; ac deinde confiteri fidem sanctæ Trinitatis in remissionem peccatorum, quod est intima pacis viscera vivis cremare carbonibus.

Quibus actis angelus apprehendens dæmonem ligavit.] Quia post abrenuntiationem diaboli, post confessionem rectæ fidei, sequitur remissio peccatorum, expulso dæmonio per aquam baptismi. Ligavit autem eum, quia a fidelium læsione retinuit; quos etsi tentare aliquoties permittitur, ut probentur, superare tamen prohibetur ne a fide deficiant.

Ligavit eum in deserto superioris Ægypti.] Et desertum et Ægyptus infidelium corda significant, quæ et deserta, id est, derelicta sunt a Deo, cujus inhabitatione sunt indigna. Et hæc eadem sunt juxta interpretationem nominis Ægypti, perfidiæ suæ tenebris obscurata. Nec immerito qui deseritur a gratia divinæ lucis, repletur a principe tenebrarum. Apprehensum ergo angelus dæmonem, qui Tobiam occidere cupiebat, ligavit in deserto superioris Ægypti; quia cohibitum a raptu fidelium, qui membra sunt sui Redemptoris, idem Dominus et Redemptor noster diabolum infidelibus tantum dominari permittit. In quibus etiam ligatum tenet eum; quia nec ipsos quos possidet impios, tantum lædere sinitur, quantum insatiabili furore desiderat.

Interea circa pullorum cantum timens Raguel, ne forte occisus esset a dæmone Tobias, fodit sepulchrum cum servis; sed hoc confestim agnita sospitate illius, jussit terra repleri.] Cantus pullorum, sonus est prædicantium, qui cum mane diemque verum fidei mundo post tenebras erroris adfuturum canerent, erant quidam in populo gentium, qui dubitarent, an vere Dominus hostem vicisset antiquum, ideoque fidem nominis ejus obruere atque abscondere satius æstimarent; qui tamen postmodum agnita luce veritatis, quasi aurora procedente et crebrescente pullorum cantu, id est, voce doctorum, qui ad superna desideria alacri cordis volatu se levare consuerunt, omne nubilum dubitationis sua de mente pepulerunt, ac veraciter Christum, hoste prostrato, sponsum esse sanctæ ecclesiæ cognoverunt.

Lætatus Raguel de vita Tobiae, et de conjunctione ac nuptiis filiae suæ, fecit occidi duas vaccas pingues, et quatuor arietes, et parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis suis.] Lætatus de fide Christi populus gentium, et de vocatione gentilitatis ad Deum, tantum proficiebat in Domino, ut etiam de ejus numero doctores fierent, iidemque postmodum et martyres extiterint. Qui vaccæ utique sunt, quia jugum evangelii leve gestant; quia eos quoque, qui ut ad portandum idem jugum proficiant, prædicando gignunt et nutriunt. Sunt et arietes, quia patres et duces sunt populorum, de quibus dicitur: Afferte Domino filios arietum. Sunt autem pingues vaccæ, quia superna delectationis gratia sunt referti doctores.

De qua Psalmista precatur: Sicut adipe pinguedinis repleatur anima mea. Sunt duæ vaccæ occisæ, quia quicumque pro Christo, vel ipsi corpus suum sponte mortificant, ut hostia viva fiant, vel in manus infidelium tradunt occidendum: tales nimirum per arma justitiæ, a dextris et sinistris, id est, in prosperis et adversis, contra hostem stare didicerunt. Sunt quatuor arietes occisi, quia sancti doctores et martyres quatuor libros sancti evangelii fide et operatione conservant, quia quatuor virtutibus primis, prudentia, fortitudine, temperantia, justitia, muniuntur; quia per orbem universum, qui quatuor plagis distinguitur, gregem Christi instituunt. Fecit Raguel vaccas et arietes occidi, quia populus gentium tale eos qui de sua stirpe ad fidem venerant, esse docuit, quos præeminentia virtutis hostis tentare appeteret, nec tentatos vinceret, sed victores posset facere martyres. Vel certe ipse fecit occidi, quos carnem suam pro Christo cum vitiis et concupiscentiis crucifigere docuit. Quarum occisione paravit epulas omnibus vicinis et amicis suis, quia profectus, vita, passio et corona sanctorum, multis lætitiā tribuunt, et quasi epulas, ex quorum reficiuntur exemplis, accipiunt.

IN CAP. IX. *Et adjuravit Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas moraretur apud eum.*] Adjuramus et nos Dominum nostrum, orantes ut nobiscum maneat, donec perfectionem sanctæ requiei per Spiritus Sancti gratiam consequamur, qua requiescamus a servilibus actibus, id est, peccatis in corpore, et a pravis cogitationibus in mente; et requiescat in nostro corde et corpore ipse qui ait, Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum et tementem sermones meos?

Petit angelum Tobias, ut assumens animalia sive servitia vadat ad Gabelum in Rages Medorum, reddatque ei chirographum suum, et recipiat ab eo pecuniam, rogetque eum venire ad nuptias ejus, et annuit.] Petunt Dominum fideles, membra videlicet ipsius, ut adsumat aliquos de credentibus, eisque verbi prædicandi negotium committat, et ipse in eis veniat ad colligendas in fidem suam nationes, quæ necdum fidei mysteria susceperunt, sed tantum famam audierunt; eisque concedat propitius, ut talentum verbi quod fama didicerunt,

per fidei obedientiam reddant; et ipsi quoque ad nuptias sanctæ ecclesiæ, in quibus sponsus est Christus, in quibus vinum de aqua novum fecit, id est spirituales legis dat intelligentiam, credendo et recte vivendo aggregentur. Nec abnuat Dominus, sed bene rogantium vota suscipiens, novos quotidie populos in ecclesiam cogit. Potest, ut supra dicitur, de his spiritualiter intelligi nationibus, quæ literam legis per LXX. translatore accepit: et ideo citius fidem suscipere valebant, utpote quam in libris notis tenebant.

Assumens ergo Raphael quatuor ex servis Raguelis, et duos camelos, in Rages Medorum perrexit; et indicans ei cuncta de Tobia, recepit pecuniam, eumque secum ad nuptias fecit venire.] Servi Raguel et cameli, prædicatores sunt de gentibus electi, per quos Dominus et alios colligit. Servi, quia serviunt necessitati eorum quibus evangelizant. Cameli, quia et onera infirmitatis eorum fraternæ subiectione caritatis portant. Quare autem quatuor servi et cameli sint duo, supra monstratum est, ubi vaccæ duæ, et quatuor occiduntur arietes. Tales adjuvante Raphael producunt Gabelum ad nuptias Tobiae, cum in unitatem ecclesiæ Christi novos populos, ipso divinitus opitulante, sancti prædicatores aggregant.

IN CAP. X. *Moras faciente Tobia nuptiarum causa, contristati sunt parentes ejus, quod non die constituto reverteretur ad eos.*] Et nunc morante Christo per fidem in ecclesia congregata de gentibus, quicumque singillatim de Judæis ad fidem illius convertuntur, multum dolent animo; quia tardat Dominus venire ad salvandos eos, retentus in gentibus. Quibus bene congruit, quod mater ejus pauper, et quasi viro simul ac filio orbata, multo cum dolore dicebat:

Heu, heu, fili mi, ut quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, &c. Quodque Tobias consolans eam, respondet: *Tace, et noli turbari, sanus est filius noster, &c.*] Eisdem ipsis qui nunc de Judæis credunt, convenit; qui se suosque adhuc consolantur, quod vere futurum sit tempus, quando revertatur ad eos Dominus, et tunc omnis Israel salvus fiat; scientes, quia satis fidelis est Dominus, qui hoc promisit. Sicut enim supra docuimus,

idem Tobias et per cæcitatem suam incredulos, et per fidem credentes more scripturis usitato designat.

Rogat Tobiam Raguel ampliori tempore manere secum, nec auditur, dicente Tobia: Ego novi, quia pater meus et mater mea modo dies computant, et cruciatur spiritus eorum in ipsis.] Et cum plenitudo gentium intraverit, nullus poterit prohibere Deum, quin et Israel salutem tribuat, cæcitatemque ejus, quæ ex parte facta est, auferat. Recordatur enim divina clementia, quoniam tristitia est magna, et continuus dolor cordis credentibus ex Judæis pro cæcitare incredulorum, qui sunt cognati eorum secundum carnem, qui sunt Israelitæ.

Dimisit ergo Tobiam Raguel ad parentes suos, tradens ei Saram cum multa substantia.] Remittunt in fine doctores ecclesiæ Christum, cum ipsa ecclesia virtutum divitiis plena, ad illustrandum fide, ditandamque bonorum operum substantia gentem Judæorum, ex qua carnem assumpsit.

IN CAP. XI. *Præcessit angelus et Tobias ad parentes ejus; deinde secuta est uxor ejus cum substantia et familia ejus.]* Postquam illuminator pater præcedit divina gratia ad illuminandam cæcitatem populi Judæorum, atque in suis literis Christum verum Deum atque hominem esse cognoscunt, et post agnitionem rectæ fidei, quasi viso angelo et filio suo, quos diu non viderant, multum gaudentes; sic tandem se sanctæ ecclesiæ, quæ est de gentibus congregata, participatione mysteriorum cœlestium jungunt.

Appropinquantibus domui præcurrit canis, qui simul fuerat in via, quam citius adveniens blandimento suæ caudæ gaudebat.] Non contemnenda est figura canis hujus, qui viator et comes angeli est. Doctores ergo, sicut et supra docuimus, exprimit ecclesiæ, qui sæpe confligendo cum hæreticis, lupos graves a Pastoris summi fugant ovili. Quibus bene congruit, quod canibus naturale est, beneficis rependere gratiam, et sollicitas excubias pro dominorum salute prætereendere. Præcurrit ergo canis; quia prius salutem prædicat domui, deinde Dominus illuminator corda mundi. Et pulchre dixit, quasi nuntius adveniens, quia nimirum doctor quisque fidelis nuntius est veritatis. Pulchre blandimento suæ caudæ gaudebat. Cauda quippe, quæ finis est corporis, finem bonæ operationis, id est

perfectionem, vel certe mercedem, quæ sine fine tribuitur, insinuat. Blandimento ergo caudæ gaudebat canis, cum tecta dominorum, quibus diu aberat, reviseret. Gaudent doctores de affectu sui operis, cum Judæam per suum ministerium a Domino recolligendam intelligunt. Gaudent de præmii perceptione vitæ sempiternæ, et de hoc eodem præmio cunctis electis communi, corda eorum, quibus prædicant, exhilarant, dum eis adventuram confestim Christi gratiam promittunt.

Annuntiante igitur cane venisse Tobiam, exsurgens cæcus pater ejus cæpit offendens pedibus currere.] Audito a doctoribus verba salutis, exsurrexit populus Hebræorum de longo perfidiæ suæ veterno currit amore ad Dominum; quamvis offendens gressibus operum, donec plenitudo fidei et operationis bonæ, lucem recipiat regeneratus in Christo, et instructus.

Et data manu puero, occurrit obviam filio suo.] Dat manum puero cæcus, ut inoffenso pede operis Domino occurrat; qui etsi ipse necdum viam fidei plene intelligit, ei tamen qui lumen veritatis bene cognovit, assensum præbere, qua ad Dominum perveniat, satagit.

Et suscipiens osculatus est eum cum uxore sua, flentesque præ gaudio.] Suscipiens cum gaudio Judæa in fine copulam Christi, junxit et fletum; gaudens, quia credit; dolens, quia tam sero ad Dominum pervenit.

Tunc sumens Tobias de felle piscis, linivit oculos patris sui.] Et Dominus credentibus revelat apertius, quanta est malitia draconis antiqui, qui illum in passione quondam devorare gestiebat; sed per hoc ipse potius occisus, sua membra, id est, eos quos antea tenebat, amisit.

Cæpit ex oculis Tobiae quasi membrana ovi albugo egredi, postquam liniti sunt de felle piscis, et visum recepit.] Et Judæorum populus, postquam amarissimam nequissimi hostis malitiam cognoverit, amissam recipiet lucem. Albugo, quæ obsederat ejus oculos, stultitiam sibimet placendi designat. Habent enim zelum Dei, sed non secundum scientiam. Et sicut iterum dicit: Suam justitiam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Pupilla enim nigra videt, alba tenebrescit. Et qui sibi sapientes videntur, dicentes: Numquid

et nos cæci sumus? in his veritas non est. Qui autem suæ fragilitatis et ignorantiae conscii dicere norunt, Deus meus, illumina tenebras meas; hi luce vitæ sunt fruituri in Domino. Bene autem albugo quasi membrana erat ovi, per ova quippe spes designatur; quia videlicet nondum vivum est, nondum animans est, sed speratur a volucre, quæ hoc posuerat, quando vivat, procedat, currat, volet. Et apostolus ait: Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Unde et in evangelica parabola sub nomine panis, piscis, et ovi, tres summæ virtutes, fides scilicet, spes, et caritas exprimuntur. Habet ergo populus Judæorum adhuc velamen ante faciem cordis, ut non intelligat gratiam Christi. Habet albuginem, quia sibimet candidus et justus præ omnibus videtur. Sed habet eandem albuginem quasi membranam ovi; quia cæcitatem sustinet mentis, sub spe stultissima et supervacua nascituri in carne Christi, atque eos liberaturi, eisque regnum magnum daturi per orbem. Sed quibuscunque eorum ablata fuerit erroris caligo, agnoscent quia Christus jam venit, et mundum suo sanguine redemit. Quibus apte congruit quod sequitur:

Quia, visu recepto, glorificabat Deum Tobias cum uxore sua, et omnes noti ejus, dicens, Benedico te, Domine Deus Israel, quoniam tu castigasti me, et tu salvasti me, &c.] Septem dies lucem gratiæ spiritualis, qui septiformis accipitur, insinuant. Post septem ergo dies, illuminato Tobia, ingreditur uxor filii ejus, quia postquam illuminata fuerit Judæa per fidem, postquam gratiam Sancti Spiritus acceperit, ingreditur ad eam ecclesia, ut sit unum ovile et unus pastor, sitque una domus Christi uno angulari lapide firmata.

Ingressa sunt et pecora et cameli, et pecunia multa uxoris.] Multæ fidelium personæ, multæ virtutes ecclesiæ tunc in populum Judæorum congregantur.

Sed et illa pecunia, quam receperat a Gabelo.] Scientia quoque scripturarum, quas aliquando gentibus commodabant, tunc eidem redditur.

Venerunt consobrini Tobia, congratulantes ei de omnibus bonis, quæ illi fecit Dominus, et per septem dies epulati sunt cum eo.] Hoc est quod in cantico Moyses dixit: Latamini gentes simul cum populo ejus. Septem dies epulantur simul;

quia in donis spiritualibus et virtutibus gaudent. Rediturus ad cælum angelus, apertius illis quis sit ipse, et quare venerit, quodque sit reversurus ad Deum, exponit. Et Dominus eidem populo tunc proficienti latius suæ cognitionis munera patefacit, aperiens et ostendens omnibus, quia ipse in Patre, et Pater in ipso est. Redit ergo angelus ad Deum, remanet apud patrem Tobias. Et Dominus ab electis intelligitur, in divinitate Patri æqualis, humanitate nobis consubstantialis.

IN CAP. XIII. *Tunc aperiens os suum senior Tobias, benedixit Deum.*] Confessus severitatem et misericordiam ejus, simul et admonens fideles ejus beneficia semper prædicare, ejus flagella pertimescere; imbutusque spiritu prophetiæ, de superna Hierusalem matre nostra multa per laudem decantat. Et populus Judæorum conversus in fine seculi ad fidem, multos habebit doctores et propheticos viros, qui mentes proximorum ad superna desideria accendant, dum eis cœlestis patriæ gaudia perpetua, crebra voce resonant.

IN CAP. XIV. *Tobias senior in hora exitus sui vocavit ad se Tobiam filium suum, et septem filios ejus nepotes suos, dixitque eis, quia prope esse interitus Ninive, et instauratio Hierusalem, et terræ Israel.*] Et tunc in Judæa doctores quippe fideles et justi hoc videntes, hoc exituri de mundo, suos propinquos admonent, quia mundus jam propinquet ad finem, et futuræ vitæ bona proxime sint ventura. Monent autem hoc eos maxime, quos per Domini gratiam renatos, et spiritus septiformis esse munere repletos aspiciunt; quod est esse filios Tobiae junioris in numero septenario, et hos juvenes, hoc est, fortes in fide et vincentes malignum.

Dirigite gressus vestros, ut exeat de Ninive. Vide enim, quia iniquitas ejus finem dabit ei.] Et hoc est dicere fidelium suis auditoribus: Dirigite intentionem cordis vestri, ut hujus seculi terrenæque conversationis desideria relinquatis, et tota mente cœlestia petatis. Constat enim, quia tanta est pravorum multitudo, tanta præceptorum Dei transgressio per orbem, quæ non aliter nisi orbis ipsius exterminio, sicut

quondam in diluvio totiusque generis humani abolitione possit terminari.

Abscessit ergo Tobias ex Ninive cum uxore sua et filiis et filiorum filiis, et reversus est ad soceros suos, et invenit eos in senectute bona.] Hoc quotidie facit Dominus, hoc usque ad finem seculi facturus est, cum derelictis eis quos suos non esse cognoscit, ad illorum corda visitanda et illustranda convertitur, quos ad vitam prædestinavit æternam. Hos enim in senectute bona invenit, cum bonis operibus diu studuisse se donante lætatur. Alioquin in mala senectute videt, et idcirco præterit eos, qui divinis viventes non maturi sunt consilio, non candore bonæ actionis quasi canitie venerandi, sed vitiorum sunt onere incurvi. De qualibus dicit Esaias: Centum annorum morietur puer, et peccator centum annorum maledictus erit. Merito pro peccatis suis maledictioni subjacebit, qui cum multis annis vixerit, puerilis tamen animi levitatem nunquam deserere curavit.

Invenit eos in senectute bona incolumes, &c.] Et Dominus ac Salvator noster curam agit eorum, quos in bonorum operum incolumitate perstare cognoverit. Ipse intuitum cordis eorum a præsentis vitæ delectatione claudens, ad contemplationem perpetuæ lucis attollit. Ipse illos post hujus vitæ terminum ad cœlestia perducit. Ipsius est hæreditas, de qua ei canitur a propheta: Exsurge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

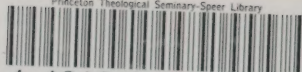
Et completis in timore Domini annis plurimis cum gaudio, sepelierunt eum omnes cognati ejus.] Sepultura Tobiae, fidem totius mundi designat, quando Dominus noster cum toto corpore suo, quod est ecclesia quam redemit, in requiem intrat æternam, congratulantibus angelis de societate hominum redemptorum, et singulos quosque, membra videlicet sui Conditoris, per diversas supernæ patriæ mansiones, pro meritum diversitate collocantibus.

Et omnis generatio ejus in bona vita et sancta conversatione permansit.] Hoc est, una per totum orbem, totumque seculi tempus generatio, quærentium Dominum, requirentium faciem Dei Jacob. De qua item dicit: Generatio rectorum benedicetur. Quæ est autem vita melior, quæ sanctior conversatio, quam in gloria sui Conditoris perpetuo manere?

Ita ut accepti essent tam Deo, quam cunctis habitatoribus terræ.] Perducti ad patriam cœlestem homines, accepti erunt Deo, cujus gratia sunt redempti; accepti erunt et angelis, quorum numerum complebunt, quibus in perpetuum fraterna sunt societate copulandi. Hi sunt etenim habitatores terræ illius, de qua Dominus dicit: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram; quam videre desiderans Psalmista dicebat, Credo videre bona Domini in terra viventium.

FINIS COMMENT. IN VET. TEST.

Princeton Theological Seminary-Speer Library

1 1012 01147 3495

